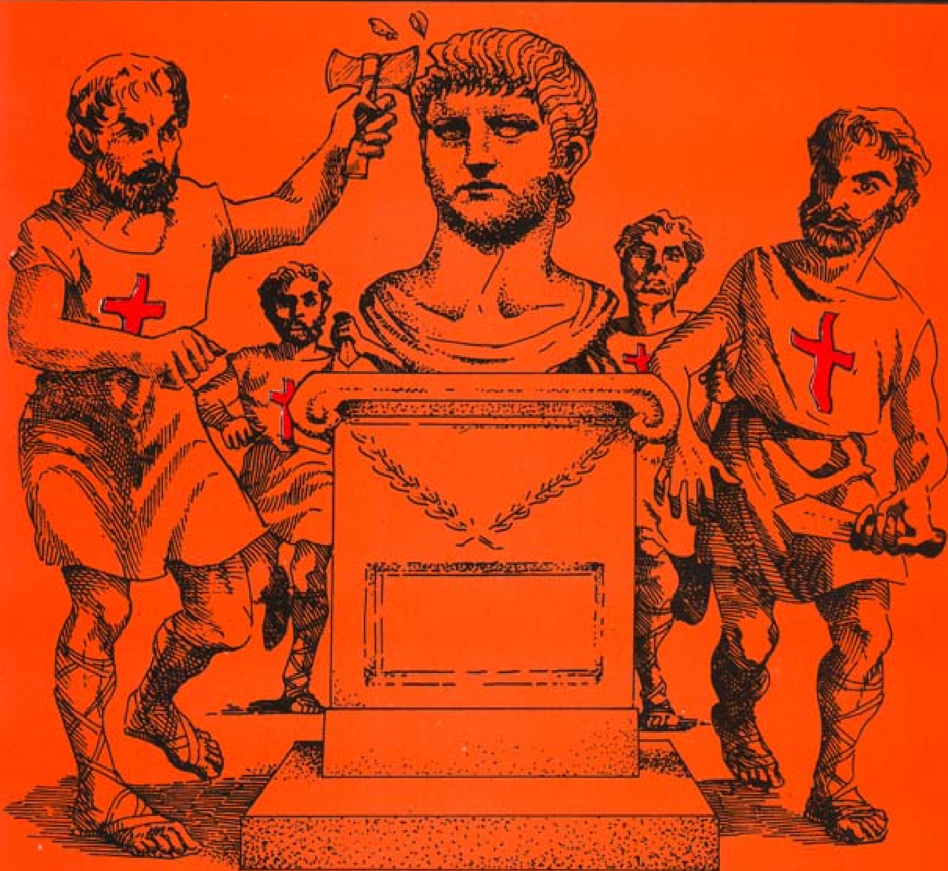
ΝΙΚΟΣ ΒΕΡΓΙΔΗΣ

ΝΕΡΩΝ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΟΣ

η αληθινή καταγωγή του Χριστιανισμού

Άπλετο φως στη σκοτεινότερη στιγμή της Παγκόσμιας Ιστορίας

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ARCADIA

«ΓΙΑ ΝΑ ΞΑΝΑΓΡΑΨΟΥΜΕ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ» Νο 2

Ύστερα από μια πολύχρονη όσο και κοπιαστική περιπλάνησή μας στο χώρο του λεγόμενου «χριστολογικού προβλήματος», καταλήξαμε σε μια σημαντική διαπίστωση. Μια διαπίστωση, που ταυτόχρονα αποτέλεσε και το σημείο εκκίνησής μας. Αυτή μας έλεγε πως όλα τα ρεύματα έρευνας που κατά καιρούς αναδύθηκαν στην επιφάνεια του χριστολογικού, είχαν βαλτώσει. Κοινή τους συνισταμένη: Όλα τους θεωρούσαν δοσμένη την εβραϊκη καταγωγή του χριστιανισμού. Συνεπώς υπήρχε κάποιο βασικό λάθος στην όλη υπόθεση. Κι αυτό δε μπορούσε παρά να συνδέεται με την παραπάνω μας επισήμανση. Έχοντας υπόψη τούτη τη σταθερή, αναζητήσαμε το μίτο της Αριάδνης εκεί πούπρεπε. Δηλαδή στις ιστορικές και κοινωνιολογικές διεργασίες του Ρωμαϊκού, κυρίως, κόσμου.

Και το κουβάρι άρχισε να ξετυλίγεται μέσ᾽ απόναν τέλεια εναρμονισμένο με τη συλλογιστική μας ειρμό. Το κάθε συμπέρασμα έπεφτε σαν ώριμο φρούτο στο πανέρι μας. Τούτο επιτεύχτηκε γιατί το πανέρι μας δεν ήταν στημένο κάτ᾽ απ᾽ τον ξεραμένο παλαιστινιακό θάμνο. Ήταν στημένο κάτ᾽ απ᾽ το πελώριο δέντρο, που οι ρίζες του κάλυπταν όλο τον Ρωμαϊκό κι Ελληνιστικό χώρο...

Νίκος Φεβρίδης

ΝΙΚΟΣ ΒΕΡΓΙΔΗΣ

ΝΕΡΩΝ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΟΣ

Το έργο μου τούτο τ' αφιερώνω στους δυό υπέροχους Αγωνιστές κι Ανθρώπους, Νίκο και Θοδώρα Κατσαρού. Στους δυό αυτούς Ανθρώπους που η καθημερινή τους παρουσία στη ζούγκλα που μας έχουν αναγκάσει να κινιόμαστε, έρχεται να μας υπενθυμίσει, πως ίσως να μην έχει ακόμα χαθεί κάθε ελπίδα. Στους Ανθρώπους που η φιλία τους όσο και τα διδάγματά τους, συνθέτουν ένα απ' τα κυριότερα θεμέλια της όποιας «Γνώσης» μου.

Νίκος Βεργίδης

ΝΙΚΟΣ ΒΕΡΓΙΔΗΣ

ΝΕΡΩΝ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΟΣ

Η ΑΛΗΘΙΝΗ ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Άπλετο φως στη σκοτεινότερη
στιγμή της Παγκόσμιας Ιστορίας

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ARCADIA
«ΝΑ ΞΑΝΑΓΡΑΨΟΥΜΕ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ»

Σειρά: ΝΑ ΞΑΝΑΓΡΑΨΟΥΜΕ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ
Νίκου Βεργίδη

ΝΕΡΩΝ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΟΣ

Διευθυντής σειράς:
ΘΑΝΟΣ ΜΕΓΡΕΜΗΣ
Γενική Επιμέλεια Ύλης:
ΝΙΚΟΣ ΒΕΡΓΙΔΗΣ
Συνεργάτες στη συγγραφή του έργου:
ΑΜΑΛΙΑ ΚΑΡΕΛΛΑ
ΑΛΕΚΟΣ ΒΡΥΑΚΟΣ
ΜΑΡΙΝΕΛΑ ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΥ
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΡΗΓΟΥ – ΚΑΤΣΑΡΟΥ

*

Φωτοσύνθεση - Φιλμς - Εκτύπωση έγινε στα εργαστήρια του
Γ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ Ζωοδόχου Πηγής 73
ΤΗΛ. 36.38.875 - 36.38.844

Μοντάζ - Κασσέ
Π. ΜΟΥΤΣΑΤΣΟΣ

Ορθογραφικός έλεγχος τυπογραφικές διορθώσεις
ΜΑΙΡΗ ΡΩΝΤΑ Γερανίου 41 – τηλ.: 52.38.546

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Οργανισμός Προώθησης Ελληνικού Βιβλίου
Εμμανουήλ Μπενάκη 16 - Αθήνα
Τηλέφωνα παραγγελιών: 36.20.646 - 36.35.503

ΑΠΟ ΤΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Χρωστάω ένα μεγάλο «Ευχαριστώ» στους πέντε συνεργάτες μου, που δίχως την πολύτιμη βοήθειά τους – ηθική και πραχτική – ίσως η συγγραφή του έργου τούτου νάχε βαλτώσει.

Ευχαριστώ την Αμαλία Καρέλλα, που οι έκπληχτικές της γνώσεις πάνω στην Ιστορία της Ελληνιστικής Εποχής, υπήρξαν για μένα ένα ανεξάντλητο, όσο κι ανεχτίμητο βοήθημα. Ενα βοήθημα, που συνέργησε αποφασιστικά στην οριστική εκ μέρους μου επίλυση δυο σημαντικών προβλημάτων. Πρώτο στη σωστή αποκρυπτογράφηση του περιεχομένου των «Χειρογράφων της Νεκρής Θάλασσας» και δεύτερο στην αποκάλυψη της πραγματικής ταυτότητας της πόλης «Ναζαρέτ» και των συγκλονιστικών περιστατικών που οδήγησαν στη δημιουργία της.

Ευχαριστώ τον Αλέκο Βρυάκο για τις υποδείξεις του πάνω στην Εθνολογική προέλευση των πρώτων «Αιρετικών» ρευμάτων. Οι υποδείξεις του συνέβαλαν αρκετά στην εναρμόνιση του τελευταίου κεφάλαιου τής εργασίας μου, με το όλο πλέγμα της συλλογιστικής της.

Ευχαριστώ ιδιαίτερα τη Μαριλένα Θεοφράστου, που η ευγενική προσφορά της στο θέμα της εξεύρεσης, ταξινόμησης και μετάφρασης της Γερμανόφωνης βιβλιογραφίας, καθώς και στη κωδικοποίηση του εν γένει υλικού, μ' απάλλαξε από έναν παραπανίσιο μπελά.

Ευχαριστώ την Κατερίνα Ρήγου-Κατσαρού, για την ειλικρινή συμμετοχή της στην εξεύρεση του υλικού στ' αρχικό σχεδίασμα της μελέτης.

Ευχαριστώ, τέλος, θερμά την κ. Μαίρη Ρώντα που έκαμε την εκδοτική επιμέλεια, τον ορθογραφικό έλεγχο και τις τυπογραφικές διορθώσεις, για τις επίμονες κι άκρως κοπιαστικές προσπάθειές της, να παρουσιάσει ένα όσο το δυνατόν αλάνθαστο βιβλίο. Την ευχαριστώ πούχε την καλοσύνη να δεχτεί τούτη την υπεύθυνη εργασία, πραγματοποιώντας την με τον πιο άψογο τρόπο. Τέλος την ευχαριστώ για το «μεράκι» πούχει διαποτίσει όλη την επιμέλειά της στο βιβλίο μου και που διακρίνεται αμέσως, με μια μόνο απλή ματιά.

Νίκος Βεργίδης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Από τον Θάνο Μεγρέμη διευθυντή της σειράς:
«Να ξαναγράψουμε την Ιστορία».

Αισθάνομαι ιδιαίτερη συγκίνηση παρουσιάζοντας στο κοινό, την εργασία του Νίκου Βεργίδη: «Νέρων και Χριστός». Η συγκίνησή μου πηγάζει απ' το γεγονός, ότι η εργασία αυτή, αποτελεί ένα σημαντικό σταθμό στην έρευνα για την καταγωγή του Χριστιανισμού.

Ταυτόχρονα αποτελεί και μια νέα αφετηρία, για την οριστική επίλυση του αινίγματος που λέγεται «Χριστολογικό».

Το θέμα δεν είναι άγνωστο στον γράφοντα. Κάθε άλλο. Γνωρίζω, σε γενικές γραμμές, τις διάφορες απόψεις που έχουν διατυπωθεί κατά καιρούς πάνω στο ζήτημα. Παράλληλα, παρακολουθώ ανελλιπώς, κάθε καινούργιο στοιχείο που προστίθεται στον ήδη ογκώδη φάκελο της χριστολογικής έρευνας. Ομολογώ λοιπόν, ότι όταν πριν κάμποσα χρόνια ο φίλος μου, ο Νίκος ο Βεργίδης, μου ανακοίνωσε πως δουλεύει πάνω στο Χριστολογικό πρόβλημα, του απάντησα επί λέξει: «Θαυμάζω το κουράγιο σου, Νίκο. Μα πώς είναι δυνατό να ελπίζεις πως θα βρεις άκρη μέσα σ' αυτό το αδιαπέραστο δάσος, που σχηματίζουν οι ατέλειωτες διχογνωμίες και η παντελής έλλειψη ιστορικών στοιχείων;» Θυμάμαι καθαρά το μισόσβηστο αινιγματικό χαμόγελο, που μόλις διακρινόταν στα χείλη του και που συνιστούσε την απάντησή του στην παρατήρησή μου. Παρόλο που τούτο το μισόσβηστο χαμόγελο αποτελεί ένα απ' τα βασικότερα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του, εκείνη τη συγκεκριμένη στιγμή μου ενέπνευσε ένα σκίρτημα περιέργειας. Γνώριζα αρκετά καλά το Νίκο. Δεν ήταν λίγες οι φορές που με είχε υποχρεώσει να μείνω άναυδος, με την εκπληκτική οξυδέρκειά του. Αμέσως συνειδητοποίησα πως για να αποφασίσει να ασχοληθεί με το Χριστολογικό πρόβλημα, θα πρέπει να είχε ανακαλύψει κάτι αρκετά το σημαντικό. Κάποιο καινούργιο στοιχείο ίσως, ή τέλος πάντων μια καινούργια μέθοδο προσέγγισης του προβλήματος. Τον ρώτησα σχετικά. Μου απάντησε πως πράγματι έχει ανακαλύψει ένα ρήγμα στην όλη υπόθεση που υπόσχεται πάρα πολλά. Παρά τις επίμονες ερωτήσεις μου, αρνήθηκε να μου πει περισσότερα, συμβουλεύοντάς με να δείξω υπομονή, δεδομένου ότι δεν κρατάει ακόμα τίποτα σταθερό στα χέρια του.

Πέρασαν κανά – δυό χρόνια, από τότε. Στα 1979 συναντήθηκα με το Νίκο – που πρέπει να πω πως πάντα διατηρούσα κάποιου είδους επαφή μαζί του – στο Παρίσι. Βρισκόταν σε έξαψη. Ότι είχε εκδοθεί μια ιστορική του μελέτη πάνω στην αληθινή φύση του Ναζισμού και είχε προβλήματα με ορισμένους κριτικούς. Όλως παρεμπιπτόντως, τον ρώτησα σε ποιο σημείο βρίσκεται η έρευνά του για την καταγωγή του Χριστιανισμού. Μου απάντησε πως ήδη κρατάει τον ταύρο απ' τα κέρατα. Μόνο που του λείπουν ορισμένα στοιχεία ακόμα, προκειμένου να τεκμηριώσει στέρεα τα τελικά του συμπεράσματα. Για να κάνει ακόμα μεγαλύτερη την περιέργειά μου, πρόσθεσε ότι κι αυτός ο ίδιος ακόμα έχει μείνει κατάπληκτος από τα όσα έχει ανακαλύψει.*

*Στα 1981, ο Νίκος μου ανάγγειλλε πως μόλις τέλειωσε μια μελέτη που αν εκδοθεί, θ' αναγκάσει τους ευαίσθητους διανοούμενους να παραμιλούν. «Αυτή για το Χριστιανισμό;» τον ρώτησα. «Όχι – μου απάντησε – κάτι διαφορετικό. Κάτι σχετικά με την «Υπόθεση Ρασπούτιν». Έμεινα! Με την υπόθεση Ρασπούτιν; Μα τι παραπάνω θα μπορούσε να ειπωθεί, απ' ό,τι έχει ήδη ειπωθεί για το Ρασπούτιν; Όταν μου έφερε τα δακτυλογραφημένα χειρόγραφα, ύστερα από παράκλησή μου και τα διάβασα, ήμουν βέβαιος για ένα πράγμα. Ότι αυτό το παιδί έχει το διάβολο μέσα του. Πράγματι, αν το βιβλίο του κυκλοφορούσε, πολλοί διανοούμενοι θα αισθάνονταν ένα πάγωμα στη καρδιά.**

Στα 1984 η Εκδοτική Ομάδα ARCADIA, μου έκανε την τιμή να μου προσφέρει τη θέση του διευθυντή της σειράς «Να ξαναγράψουμε την Ιστορία». Οι εκδότες της μου εξήγησαν, πως στόχος τους είναι ένα ξαναδιάβασμα των κυριότερων ιστορικών συμβάντων, που για διάφορους λόγους θεωρήθηκαν «αμφιλεγόμενα». Επιδιώκουν να κάνουν όλους εκείνους που τους είχε απομείνει ένα ίχνος συνείδη-

---

*Το βιβλίο αυτό του Νίκου Βεργίδη πρόκειται να εκδοθεί απ' την ARCADIA – ξαναγραμμένο απ' το συγγραφέα και σε διπλάσιο σχεδόν όγκο απ' την πρώτη και μοναδική Γαλλική έκδοση – με τον τίτλο: «Χίτλερ και Ναζισμός: Η αλήθεια».

* Ο Νίκος Βεργίδης αρνήθηκε να ενδώσει στις έντονες πιέσεις του Εκδοτικού Οίκου, που του είχε εκδώσει τη μελέτη του για τον Χίτλερ, και να του επιτρέψει την έκδοση της εργασίας του πάνω στο Ρασπούτιν. Θεωρούσε πως οι άνθρωποι αυτού του Οίκου δεν τον είχαν προστατέψει όπως έπρεπε, απ' τις επιθέσεις των κριτικών, για το βιβλίο του πάνω στο Ναζισμό. Κι αυτή η εργασία του Βεργίδη πρόκειται να κυκλοφορήσει στη σειρά «Να ξαναγράψουμε την Ιστορία». Ο τίτλος της είναι: «Υπόθεση Ρασπούτιν» ή «Η Ιστορία και πώς πλαστογραφείται».

σης, να κοιταχτούν στον καθρέφτη. Τα βιβλία που θα κάλυπταν τη σειρά, έπρεπε να υποχρεώσουν τους αναγνώστες τους σε ένα είδος αυτοανάλυσης. Αν το πετυχαίναμε, θα είχαμε προσθέσει ένα κάποιο λιθαράκι στις προσπάθειες να ξεφύγουμε από το απύθμενο τέλμα που μας ζώνει.

Τόσο η Εκδοτική Ομάδα της ARCADIA, όσο και εγώ, γνωρίζαμε από ποιούς ιστορικούς θα ζητούσαμε να προσφέρουν έργα τους για τη σειρά. Και βέβαια, πρώτος στον «κατάλογο», ερχόταν ο Νίκος ο Βεργίδης. Τον επισκέφτηκα στο σπίτι του στα Εξάρχεια και του ανάλυσα το τι γυρεύαμε. Ενθουσιάστηκε. Του πρότεινα να ξεκινήσουμε με τον «Χίτλερ» του, ή με τον «Ρασπούτιν». Νέα έκπληξη. Όχι, μου είπε. «Θα ξεκινήσετε με μια μελέτη μου πάνω στην ιστορία των Μπολσεβίκων». Επρόκειτο για τη «Διπλή Δολοφονία του Στάλιν». Μια μελέτη, που εξάρθρωνε με δραματικό τρόπο όλα τα «Ταμπού» της Μπολσεβίκικης Ιστορίας. Εφαρμόζοντας μια νέα επιστημονική μέθοδο, που είχε ανακαλύψει ο ίδιος, εκείνη της «ειδικής αντικειμενικότητας», έφερε για πρώτη φορά στο φως στοιχεία, γεγονότα, ερμηνείες, που ανάτρεπαν ό,τι είχε καταγραφεί σαν «δεδομένο».

Η υποδοχή που επιφυλάχτηκε στο βιβλίο από τους αναγνώστες κάθε απόχρωσης, είχε τέσσερις όψεις. Η πρώτη προερχόταν από τους μη κομμουνιστές. Αυτή η κατηγορία των αναγνωστών, υποδέχτηκε το έργο σαν μια πολύ αξιόλογη επιστημονική μελέτη, που τους πληροφορούσε ορισμένα πράγματα αρκετά ενδιαφέροντα. Γενικά πάντως, η στάση τους ήταν αδιάφορη ως προς τις τυχόν προεκτάσεις του έργου.

Η δεύτερη κατηγορία αναγνωστών προερχόταν από το χώρο των οπαδών του ΚΚΕ. Και για να είμαστε απόλυτα ακριβείς, από το χώρο των ανώνυμων, αλλά κυρίως επώνυμων, μελών του. Η στάση τους απέναντι στο βιβλίο, ήταν απροκάλυπτα εχθρική. Γι' αυτούς, το έργο του Βεργίδη, ήταν ένα ψευτοεντυπωσιακό, καθαρά αντισοβιετικό δημιούργημα, που σκόπευε στο θάψιμο του θεού Λένιν.

Την τρίτη κατηγορία συγκροτούσαν οι κάθε λογής «Σταλινικοί». Εδώ, οι αντιδράσεις χωρίζονταν σε δυο σκέλη. Το πρώτο προερχόταν απ' τους παλιούς «Σταλινικούς», που για διάφορους λόγους τα είχαν «τσουγκρίσει» με το ΚΚΕ. Όλοι αυτοί, χαρακτήρισαν το βιβλίο εκπληκτικό. Το δεύτερο σκέλος των Σταλινικών, αποτελούνταν από τους ενταγμένους στις διάφορες Σταλινογενείς ομάδες, και η στάση τους ήταν όμοια με εκείνη των μελών του ΚΚΕ: δηλ. απόλυτα εχθρική.

Η τελευταία, τέλος, κατηγορία, προερχόταν από ένα «περίεργο» ανακάτωμα από διάφορες ομάδες Κνιτών, οπαδούς του ΚΚΕ εσ. και Τροτσκιστές. Αν κρίνουμε από τις επιστολές τους και τις επισκέψεις τους στην ARCADIA, το βιβλίο «Η Διπλή Δολοφονία του Στάλιν» θα πρέπει να τους συγκλόνισε. Και εδώ είναι το μυστήριο της υπόθεσης. Τούτο το μείγμα των αναγνωστών –αφαιρώντας ίσως τους Κνίτες– είναι ντε φάκτο αντισταλινικό. Ο αντισταλινισμός, είναι το θεμέλιο της ιδεολογίας και των Ευρωκομμουνιστών και των Τροτσκιστών. Το βιβλίο όμως του Βεργίδη όχι μόνο «αποκαθιστά» τον Στάλιν, μα προχωρεί πολύ πιο πέρα. Αποδεικνύει ότι αυτός είναι η κυριότερη αιτία που το Ρ.Κ.Κ. μπόρεσε και στάθηκε στα πόδια του μετά το 1905, γνωρίζοντας παράλληλα την τεράστια ανέλιξη που γνώρισε και που το 1917 θα το έφερνε στην εξουσία, με έναν απόλυτα φυσιολογικό τρόπο. Αποδεικνύει ότι αν δεν υπήρχε ο Στάλιν, δεν θα υπήρχε και «Οκτώβρης». Δικαιολογεί τις εκκαθαρίσεις, τους χειρισμούς του στα θέματα της εκβιομηχάνισης, του πολέμου κλπ. Αποδεικνύει πως αυτός πρόβλεψε την ταυτόχρονη εργατική –μέσα από την αστική– επανάσταση, από το 1903. Ότι πρόβλεψε από το 1906 τη ΝΕΠ και το ρόλο που θα εκαλείτο να παίξει. Και στις δύο προβλέψεις του είχε συναντήσει την οξύτατη αντίδραση του Λένιν. Όμως είναι ο Στάλιν, που τελικά δικαιώθηκε. Ισχυρίζεται πως από το 1912 είναι ο πραγματικός ηγέτης του κόμματος, ενώ από το 1919 έχει θέσει εκβιαστικά στο περιθώριο τον Λένιν. Τον Λένιν, που στα 1921 δοκιμάζει να αντιδράσει, επιχειρώντας μαζί με τον Τρότσκι, ένα αποτυχημένο πραξικόπημα ενάντια στη Σταλινοκρατούμενη Κ.Ε. Εξηγεί, ότι η δύναμη του ατόμου Στάλιν, οφείλεται στο ότι εξέφραζε τις καθαρά εργατικές μάζες του Κόμματος, των οποίων ο ίδιος αποτελούσε –όντας γιος δουλοπάροικων– εκλεκτό προϊόν τους. Το γεγονός αυτό, λειτουργούσε σε αντιδιαστολή με όλους τους υπόλοιπους ηγέτες του Ρ.Κ.Κ., οι οποίοι ήταν διανοούμενοι της αριστοκρατίας. Αφού αναλύει σφαιρικά όλες τις πτυχές του περίγυρου που δημιούργησε τον Στάλιν και τον Σταλινισμό, καταλήγει στο συμπέρασμα: πως ο Στάλιν δολοφονείται απ' την αναπαραγωγή του πρωταρχικού αριστοκρατικού ηγετικού στρώματος των Μπολσεβίκων.

Ύστερα από όλα τούτα, γίνεται φανερό πως για να συγκλονίσει ένα τέτοιο βιβλίο αντισταλινικούς αναγνώστες, θα πρέπει αυτό το βιβλίο να απόπνεε μια εντελώς νέου τύπου δυναμική. Και αληθινά έτσι συνέβαινε. Στη «Διπλή Δολοφονία του Στάλιν», ο Βεργίδης εφάρμοσε μια μεθοδολογία που τη συνέθεταν πέντε διαφορετικές επιστήμες: Οικονομία, Εθνολογία, Ατομική Ψυχολογία, Κοινωνική Ψυχολογία και Κοινωνιολογία.

Εν πάση περιπτώσει, η εντύπωση που προκάλεσε ένα βιβλίο –«αποκατάσταση» του Στάλιν, ακριβώς στους αντισταλινικούς, αποτελούσε για μας μία ηθική δικαίωση. Επιδιώκαμε να υποχρεώσουμε τους αναγνώστες σε μία αυτοανάλυση. Το τελικό μήνυμα του Βεργίδη –ο οποίος τονίζουμε δεν είναι Σταλινικός– έγινε κατανοητό: «Για να αιτιολογήσουν τη χρεοκοπία τους οι διάφοροι «Μαρξιστές» διανοούμενοι, δημιούργησαν το μύθο του Στάλιν=Τέρας».

Ήταν ένα βροχερό πρωϊνό του Δεκέμβρη, όταν ο Νίκος μας επισκέφτηκε στα γραφεία της ARCADIA: Έπεσε επάνω σε μια παρέα τριών παιδιών απ' τη Λαμία, που μας είχαν επισκεφτεί για να μας εκφράσουν και προφορικά το σοκ που νιώσανε από το βιβλίο του. Σε μια στιγμή η κοπελίτσα της παρέας είπε χαριτολογώντας: «Θάθελα πολύ να βρω αυτόν τον Βεργίδη και να του τα ψάλλω λίγο. Μου ανάτρεψε ό,τι νόμιζα πως ήξερα». Η κοπέλα, καθώς και τα δύο αγόρια που τη συνόδευαν, ανήκαν στη νεολαία του ΚΚΕ εσ., το «Ρήγα Φεραίο». Ο Νίκος περιορίστηκε σε εκείνο το αιώνιο μισόσβηστο χαμόγελό του.

Όταν έφυγαν τα παιδιά, τον ρώτησα ποιος καλός άνεμος τον έφερε κατά δω. Αντί για απάντηση, ακούμπησε τον τεράστιο φάκελο που βαστούσε, στο γραφείο μου. Έχει γούστο σκέφτηκα. Πιάνω το φάκελο και τον κοιτάζω. «Νέρων και Χριστός». «Νίκο επιτέλους τέλειωσες;» Μου έγνεψε καταφατικά.

Το ίδιο βράδυ ξενύχτησα διαβάζοντας τα χειρόγραφα μονορούφι. Όταν σηκώθηκα από την καρέκλα, έχοντας τελειώσει το βιβλίο, είδα τη γυναίκα μου που μόλις είχε ξυπνήσει, να με πλησιάζει με ένα φλυτζάνι καφέ στο χέρι. Οι πρώτες λέξεις που μου ξέφυγαν σχεδόν ασυναίσθητα ήταν: «Να με πάρει ο διάβολος και να με σηκώσει, αν αυτός ο άνθρωπος δεν έχει βρει τη λύση στο Χριστολογικό πρόβλημα».

«Η λύση στο Χριστολογικό πρόβλημα». Μεγάλη κουβέντα, για να την πει κανείς με ελαφριά καρδιά. Και όμως! Εκείνα που είχα διαβάσει, ελάχιστες αμφιβολίες μου άφηναν, πως η εξέλιξη των πραγμάτων μπορεί να ήταν διαφορετική, απ' ό,τι την περιγράφει ο Βεργίδης. Με μια λογική, ακαταμάχητη, έκτιζε λιθαράκι-λιθαράκι τη θεωρία του. Ξεκίναγε ταξινομώντας τα όσα έχουν υποστηρίξει κατά καιρούς οι διάφορες Σχολές του Χριστολογικού. Περνούσε απ' το κόσκινο της κριτικής τις απόψεις τους και κράταγε ό,τι αποδεικνυόταν τεκμηριωμένο. Τα άλλα τα πέταγε στο καλάθι των αχρήστων. Κατόπιν επιχειρούσε μία σφαιρική ανάλυση όλου του τότε ιστορικού περίγυρου: Οικονομικού, Πολιτικού, Κοινωνικού, Θρησκευτικού. Η ανάλυσή του αυτή αφορούσε τόσο την Παλαιστίνη, όσο και όλο τον

Εθνικό κόσμο. Η επόμενη ενέργειά του, ήταν να δει που κολλάει το κάθε έγκυρο στοιχείο, που είχε πριν απομονώσει. Έτσι σιγά σιγά κατάφερε να κτίσει ένα οικοδόμημα συλλογισμών και αποδείξεων, που σχεδόν δεν επιδεχόταν καμιά εύκολη αμφισβήτηση. Η βασική θεωρία, που αποτελούσε και τον κύριο κορμό του οικοδομήματός του, σε άφηνε άφωνο. Ήταν κάτι το ολότελα καινούργιο, μα ταυτόχρονα η τεκμηρίωσή της, ελάχιστες αμφιβολίες σου άφηνε, όπως ήδη τόνισα και πιο πάνω, για να την αντικρούσεις.

Μέχρι σήμερα, ποτέ κανείς δεν είχε αμφισβητήσει την εβραϊκή καταγωγή του Χριστιανισμού. Η θέση αυτή αποτελούσε και το σημείο εκκίνησης όλων των ερευνητών. Για το Νίκο Βεργίδη, το υπερφαλάγγισμα τούτου του δόγματος, ήταν και ο μίτος της Αριάδνης. Φαινομενικά, το να υπερκεράσεις την παραπάνω θέση, σημαίνει τόλμημα και μάλιστα μεγάλο. Και λέμε φαινομενικά, γιατί πριν ο Βεργίδης εγκαταλείψει την ιδέα της εβραϊκής προέλευσης, χρειάστηκε να αναλύσει εξονυχιστικά κάθε τι που είχε κάποια, έστω και έμμεση, σχέση με την Ιουδαία. Ερεύνησε —και βρήκε— την καταγωγή, τόσο των Ισραηλιτών, όσο και των εβραϊκών φυλών της ερήμου. Ύστερα εξέτασε τις εξελικτικές διακυμάνσεις της κοινής τους ιστορικής πορείας. Ανακάλυψε βασιζόμενος πάνω σε τρομερά ντοκουμέντα το δυισμό που χαρακτήριζε την «κοινή» τους θρησκεία. Επέκτεινε τη θεωρία κάποιων προηγούμενων ερευνητών, για την ύπαρξη ενός προχριστιανικού Ιησού, διαπιστώνοντας ότι τούτος ο Ιησούς αποτελούσε τον Θεό των αυτόνομων εβραϊκών περιοχών της Ιουδαίας. Ταυτόχρονα αποτελούσε και έναν από τους βασικούς θεούς των Ελληνιστικών πόλεων της Παλαιστίνης. Μέσω μιας διεξοδικής μελέτης, ανακαλύπτει την εθνολογική προέλευσή του. Είναι ο Θεός των υποδουλωμένων από τους Ισραηλίτες —που όπως ο Βεργίδης αποδεικνύει δεν είναι άλλοι από τους Αιγύπτιους μονοθεϊστές, τους πιστούς του Θεού Ατόν —εβραϊκών φυλών της ερήμου. Αυτές οι φυλές ήταν πολυθεϊστικές. Αναγκάστηκαν δε, κάτω από την ωμή βία των Ισραηλιτών, να ασπαστούν τον Γιαχβέ. Η αντίδρασή τους στον εκβιαστικό μονοθεϊσμό που τους επιβλήθηκε, σχηματοποιείται, με τη συγχώνευση των προγονικών τους θεών, σε μια και μόνο θεότητα. Εκείνη, του Ιησού του Ναυή.

Πριν όμως ασχοληθεί με την εβραϊκή αρχαία ιστορία, ο Βεργίδης, ξεδιαλύνει ένα βασικό θέμα. Με αδιάσειστα επιστημονικά στοιχεία, καταλήγει στο αναγκαστικό συμπέρασμα, ότι οι λεγόμενοι Ευαγγελιστές δεν είναι δυνατόν να είναι Εβραίοι. Μα τότε τι είναι; Ποια η εθνικότητά τους; Η βασική εξήγηση όλων των ερευνητών, τους

θέλει Εβραίους της διασποράς. Κατά τη γνώμη τους, έτσι εξηγείται και η ολοκληρωτική, περίπου, άγνοιά τους για την Παλαιστίνη. Ο Βεργίδης όμως, δεν ικανοποιείται με την παραπάνω θέση. Είναι αδύνατο ένας Εβραίος, έστω και της διασποράς, ν' αγνοεί πως η θρησκεία του, απαγορεύει την κατανάλωση χοιρινού κρέατος, μιλώντας για κοπάδι 2.000 χοίρων στην Ιουδαία!!! Ή να μη γνωρίζει το βασικότερο εμπορικό κέντρο της Παλαιστίνης, την πόλη Τιβεριάδα. Ή ακόμα να αγνοεί και αυτή τούτη τη Νεκρά θάλασσα. Και ένα σωρό άλλα....

Σε αυτό ακριβώς το σημείο, βρίσκεται κι η γραμμή εκκίνησης του Βεργίδη. Εφόσον δεν είναι Εβραίοι οι συγγραφείς των Ευαγγελίων, τότε από πού κατάγονται; Μήπως τα κείμενα του Κανόνα, αποτελούν απόηχους παλιότερων εβραϊκών γραφτών; Ο Βεργίδης σκύβει πάνω από όλα τα γραφτά της χριστιανικής φιλολογίας. Ύστερα από μια πολυδιάστατη συγκριτική μελέτη, καταλήγει στο συμπέρασμα πως τα αρχαιότερα χριστιανικά γραφτά, είναι πέντε κείμενα που σήμερα έχουν καταχωρισθεί στα Απόκρυφα.

Αλλά κι απ' τα πέντε, απουσιάζει ο,τιδήποτε θα μπορούσε να χαρακτηριστεί εβραϊκής προέλευσης. Ίσα ίσα που σε όλα τους, δεν αναφέρονται ούτε και αυτά, τα σαφώς πλαστογραφημένα εβραϊκά στοιχεία, που περιέχουν τα κείμενα του Κανόνα. Και στα πέντε γίνεται λόγος για κάποιον Χριστό, που πέθανε και αναστήθηκε. Μόνο που οι έννοιες θάνατος και ανάσταση, έχουν ένα καθαρά μυστικιστικό χρώμα. Δε γίνεται καμιά μνεία, για προηγούμενη επίγεια ζωή του Χριστού.

Το οξυδερκέστατο μυαλό του Βεργίδη, δε χρειάζεται και πολύ για να συλλάβει αμέσως τις προεκτάσεις της έλλειψης εβραϊκών στοιχείων. Όπως το θέτει κι ο ίδιος, αμέσως αναλογίστηκε πως δυο αιώνες Χριστολογικής έρευνας, στάθηκαν ανίκανοι να λύσουν το πρόβλημα. Στο διάστημα αυτών των δύο αιώνων, εμφανίστηκαν πάμπολλα ρεύματα έρευνας. Όλα τους όμως, χρεοκόπησαν και ξεχάστηκαν, ύστερα από ελάχιστο χρόνο. Όλα τα ρεύματα έρευνας είχαν ένα κοινό σημείο. Κανένα τους δεν αμφισβήτησε ποτέ την εβραϊκή προέλευση του Χριστιανισμού. Άρα υπήρχε κάποιο βασικό λάθος στην όλη ιστορία. Και αυτό δε μπορούσε νάναι άλλο, από το ότι όλοι οι ερευνητές θεωρούσαν δεδομένη την εβραϊκή καταγωγή του Χριστιανισμού. Ύστερα από τούτη την επισήμανση, ο Βεργίδης κατανόησε ότι επιτέλους είχε ανακαλύψει το πολυπόθητο ρήγμα, στο αδιαπέραστο τείχος που κάλυπτε την αλήθεια, σχετικά με την καταγωγή του Χριστιανισμού. Κρατούσε πλέον τον ταύρο από τα

κέρατα, όπως μου είχε επισημάνει στο Παρίσι.

Έχοντας παρακάμψει το εμπόδιο του δήθεν εβραιογενούς Χριστιανισμού, βυθίστηκε στη μελέτη όλων των πολιτικών, φιλοσοφικών, και θρησκευτικών διεργασιών του 1ου μ.Χ. αιώνα. Ο καταμερισμός και η προσεκτική μελέτη του τεράστιου υλικού, ήταν εξαιρετικά επίπονη. Στο τέλος της μελέτης του, πάνω στις κοινωνιολογικές ροπές όλου του Εθνικού περίγυρου, ο Βεργίδης ήταν βέβαιος για ένα πράγμα: ότι η προέλευση του Χριστιανισμού έπρεπε να αναζητηθεί στις όποιες ιστορικές ζυμώσεις και διακυμάνσεις της Ρώμης. Το πρώτο του βήμα προς αυτή την κατεύθυνση, ήταν η προσεκτική ανάγνωση των Ρωμαίων συγγραφέων, που κάνουν λόγο για Χριστό και χριστιανούς. Επρόκειτο όμως για μια ανάγνωση μέσα από ένα τελείως καινούργιο οπτικό πρίσμα. Τα στοιχεία που προέκυψαν από αυτή την ολότελα νέα αντιμετώπιση των αναφορών πάνω στο Χριστιανισμό, των Τάκιτου, Σουετώνιου, Πλίνιου του νεώτερου, Λουκιανού, Κέλσου και του Εβραίου Φλάβιου Ιωσήφ, ήταν συγκλονιστικά.

Ο Βεργίδης, δεν είχε τώρα πια, παρά να διασταυρώσει τις πληροφορίες που εκμαίευσε από τους πιο πάνω συγγραφείς, με την ιστορική πορεία της Ρώμης. Και η πραγματικότητα εκπληκτική, ανατριχιαστική. Θα μπορούσα κάλλιστα να πω, χωρίς να φοβάμαι ότι γίνομαι υπερβολικός, πως οι επιδέξιοι χειρισμοί του Βεργίδη προκάλεσαν μια, τρομακτικής έντασης, έκρηξη της αλήθειας. Οι κάθε λογής αντιλήψεις που είχαν εκφραστεί ώς τα σήμερα ανατράπηκαν. Ανατράπηκαν επίσης όλες οι θεωρούμενες σαν αναμφισβήτητες σταθερές εκκίνησης όλων των Χριστολογικών Σχολών. Με έναν απόλυτα φυσιολογικό τρόπο, άρχισαν να φωτίζονται όλα τα γεγονότα που πλάσαν τον Χριστό και τον Χριστιανισμό. Όπως:

---

* Πως το πιο σάπιο τμήμα της Ρωμαϊκής ολιγαρχίας, δημιουργεί την αντιδραστική θεότητα: «Χριστός», στα τέλη του 2ου π.χ. αιώνα.

* Βάσει ποιών «σατανικών» συλλογισμών, η Ρωμαϊκή αριστοκρατία παντρεύει τον Ρωμαϊκό Θεό, Χριστό, με τον Θεό των Εβραϊκών αυτόνομων περιοχών, καθώς και των Ελληνιστικών πόλεων της Παλαιστίνης, Ιησού του Ναυή, δημιουργώντας έτσι τον Θεό Ιησού Χριστό.

* Φως στα τρία πραξικοπήματα των Ρωμαίων αριστοκρατών, για να επιβάλουν με τη βία το υπερσυγκεντρωτικό, όσο και αντιλαϊκό, πολιτικοθρησκευτικό σύστημα του Χριστιανισμού: Στα 132 π.Χ. στο 35 και στο 48 μ.Χ.

* Ποιά κοινωνικά προτσές, δημιούργησαν τη θεοποίηση απ' το λαό του αυτοκράτορα. Μια θεοποίηση, που όπως αποδεικνύει ο Βεργίδης, δεν ήταν τίποτε άλλο, από άμυνα του απλού λαού, ενάντια στη χριστιανική παλιά Ρωμαϊκή ολιγαρχία, που ο αυτοκρατορικός θεσμός είχε θέσει στο περιθώριο.

* Ποιες είναι οι ιστορικές εξελιχτικές διαδικασίες, που παρήγαγαν τον πλέον μεγαλοφυή ηγέτη της αρχαιότητας, το Νέρωνα. Τον προστάτη των απόκληρων και των κατατρεγμένων. Τον άνθρωπο, που θα κτυπήσει αλύπητα την ολιγαρχία και τα σκοτεινά της σχέδια. Αυτόν, που πρώτος στην ανθρώπινη ιστορία, θα δοκιμάσει να εφαρμόσει την κατάργηση της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο. Τον ορα-

ματιστή της οικονομικοπολιτικής-κοινωνικοπολιτιστικής λαϊκής χειραφέτησης. Αυτόν που θα καταργήσει σχεδόν ολότελα τη δουλεία, χρήζοντας Ρωμαίους πολίτες, τους κάτοικους των περισσότερων κατακτημένων περιοχών, προστατεύοντάς τους έτσι απ' την αυθαιρεσία των τοπικών ηγεμόνων τους. Παράλληλα, προώθησε το σύστημα της δουλοπαροικίας, σε όλη τη Ρωμαϊκή επικράτεια, καταφέρνοντας έτσι θανάσιμο πλήγμα στη δουλοκτητική εποχή. Ο ευαίσθητος λάτρης της τέχνης, την οποία έκανε για πρώτη φορά κτήμα και του φτωχόκοσμου. Ο προστάτης των γραμμάτων και μέγας θαυμαστής της Ελλάδας και των Ελληνικών φιλοσοφικών ιδεών. Ο εκπορθητής κάθε αντιλαϊκού κάστρου. Ο θανάσιμος, τέλος, εχθρός των χριστιανών Ρωμαίων ολιγαρχικών.

• Η ύπουλη δολοφονία του από τους χριστιανούς, που πυρπόλησαν το 64 τη Ρώμη.

• Πως μετά τη δολοφονία του, ο Νέρωνας, θα μετασχηματιστεί σε θεό όλων των κατατρεγμένων της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Τα χαμηλά στρώματα, θα περιμένουν την «επιστροφή του από τους ουρανούς», για να φτιάξει το «αιώνια δίκαιο κράτος» και να τιμωρήσει τους δολοφόνους του. Τρεις δούλοι, που θα εμφανιστούν σαν ο «αναστημένος Νέρωνας», θα ηγηθούν τριών τεράστιων λαϊκών εξεγέρσεων. Στόχος τους, η επιστροφή στα αγνά Νερωνικά ήθη.

• Πως ο λαός της Ρώμης, θα υποχρεώσει τους τέσσερις χριστιανούς αυτοκράτορες που θα τον διαδεχτούν – μέσα σε ένα χρόνο και οι τέσσερις – όχι μόνο να απαρνηθούν το Χριστιανισμό, μα και να αποδώσουν τιμές θεού στο Νέρωνα!!!

• Η σύγκρουση μέχρι θανάτου, των δυο θρησκειών. Της θρησκείας των κατατρεγμένων, του Νερωνισμού, με τη θρησκεία της άρχουσας τάξης, το Χριστιανισμό. Έχοντας τα κρατικά μέσα καταστολής με το μέρος τους, οι χριστιανοί, θα καταφέρουν ύστερα από δύο αιώνες, να ξεριζώσουν για πάντα το Νερωνισμό. Αμέσως οι ολιγαρχικοί χριστιανοί της Ρώμης, θ' αρχίσουν να καταστρέφουν, ο,τιδήποτε έχει σχέση με το Νέρωνα και το Νερωνισμό. Παράλληλα θα δημιουργήσουν μια καρικατούρα του Νέρωνα, η οποία θα ταΐζει την κάθε είδους, χριστιανική και μή, παραφιλολογία ώς τις μέρες μας. Μια καρικατούρα, που πλαστογραφώντας δίχως αιδώ την αλήθεια, θα εμφανίζει ένα Νέρωνα γεμάτον με όλες τις αμαρτίες που μπορεί κανείς να διανοηθεί.

• Πώς και για ποιους κοινωνικοπολιτικούς λόγους, ο Χριστιανισμός, αποκόπηκε από τις πραγματικές του Ρωμαϊκές ρίζες, εβραιοποιούμενος πλήρως. Από ποιους και γιατί επιβλήθηκε η εβραιοποίησή του, ενώ ταυτόχρονα καταστράφηκαν κι όλα τα ντοκουμέντα, που μαρτυρούσαν τη Ρωμαϊκή του καταγωγή. Και ακόμα:

• Η αληθινή προέλευση των Ισραηλιτών και των Εβραίων.

• Ποια ήταν η πραγματική ταυτότητα των «Ανθρώπων του Κουμράν», και τι κρύβεται στα περίφημα «Χειρόγραφα της Νεκράς Θάλασσας». Η εκπληκτική αποκάλυψη του Βεργίδη, για το ποια πρόσωπα κρύβονται πίσω από τους τίτλους «Άνομος Ιερέας» και «Δάσκαλος της Δικαιοσύνης», που περιέχονται σε ορισμένα χειρόγραφα.

Νομίζω όμως —αν και στο βιβλίο υπάρχουν και πολλές άλλες εκπλήξεις— πως τα όσα ανέφερα για το περιεχόμενο της μελέτης, είναι αρκετά για να προκαλέσουν την κατάπληξη του αναγνώστη. Την ίδια κατάπληξη ένιωσα και εγώ, όταν τέλειωσα για πρώτη φορά το διάβασμά της. Στις αμέσως επόμενες μέρες, τη διάβασα και την ξαναδιάβασα κάμποσες φορές. Πάντα ένιωθα την ίδια κατάπληξη. Η λογική του έργου, δεν επιδεχόταν καμιά αντίρρηση. Δεν υπήρχε κανένα κενό στην τεκμηρίωση, των εκπληκτικών πράγματι, αποκαλύψεών του. Τον κάθε συλλογισμό του συγγραφέα, τον στήριζε ένα πλήθος ντοκουμέντων. Μια τεράστια βιβλιογραφία, κάλυπτε και αιτιολογούσε όλα τα λεγόμενά του. Παρόλο που ο Βεργίδης, τονίζει το γεγονός, ότι η εργασία του αυτή δεν μπορεί να είναι τίποτα περισσότερο από ένα σχεδίασμα που θα βοηθήσει όσουν θελήσουν να ακολουθήσουν τη συλλογιστική του, δεν άντεξα. Κάποια στιγμή, τελείως αυθόρμητα, τον πήρα στο τηλέφωνο. «Νίκο, του είπα, έχεις πάρει χαμπάρι ότι το βιβλίο σου μπορεί να αποδειχτεί ακόμα και η λύση του Χριστολογικού;» «Μη λες υπερβολές φίλε μου, μου παρατήρησε. Δεν είναι παρά ένα απλό, χρήσιμο ίσως, σε κάποιον μελλοντικό ερευνητή, σχεδίασμα». Κατέβασα το ακουστικό ψιθυρίζοντας ένα: «και όμως...»

Τελειώνοντας, θα ήθελα να δώσω μια συμβουλή στον αναγνώστη του βιβλίου. Να διαβάσει και γιατί όχι; να μελετήσει, με πολύ προσοχή την εισαγωγή του Νίκου Βεργίδη. Εκτός από το ότι αποτελεί ένα κοινωνιολογικό αριστούργημα, θα τον βοηθήσει σημαντικά στην ολόπλευρη κατανόηση του έργου. Μα κυρίως, θα του δώσει να καταλάβει, το γιατί η λύση του Χριστολογικού δεν έγινε μέχρι σήμερα πραγματικότητα.

Θάνος Μεγρέμης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σωστή ιστορική και κοινωνιολογική τοποθέτηση του χριστολογικού προβλήματος

Η τάση για μια κριτική επανεξέταση του περιεχόμενου της χριστιανικής φιλολογίας, αποτελεί το ώριμο τέκνο του διαφωτισμού. Σπέρμα της αστικής αμφισβήτησης, για την όποια εγκυρότητα του φεουδαρχικού πνευματικού υπόβαθρου, τούτη η τάση, σύντομα εξελίχτηκε σε θέση. Θάταν θεμιτό να πούμε, πως οι διακυμάνσεις της ακολούθησαν την πορεία του αστισμού. Δειλή εμφάνιση, αντιπαράθεση, δοσμένο γεγονός. Απ' τις ανεπαίσθητες δηλαδή παρατηρήσεις του Gibbon και του Hollach, στις οξυδερκείς εντοπίσεις των Ρουσσώ, Ντιντερό, Βολταίρου. Κι απ' αυτές, τέλος, στη γενική απομυθοποίηση των Strauss, Baur, Bauer.

Ο πρώτος που επιχείρησε μια ολοκληρωμένη κριτική αντιμετώπιση των χριστιανικών γραφτών, ήταν ο Ch. Fr. Dupuis (1742-1802). Στα 1798, δημοσίεψε το τρίτομο έργο του «La naissance des adores ou la religion universaire». Σ' αυτό προβάλλει την ιδέα της αρχικής πηγής, για το σύνολο σχεδόν των παγκόσμιων λατρειών. Εφαρμόζοντας τη Χεγκελιανή συγκριτική μέθοδο, υπόδειξε αρκετές ομοιότητες, ανάμεσα στο Χριστιανισμό και στις αρχαίες ηλιακές θρησκείες. Οι παρατηρήσεις του προκάλεσαν ενθουσιασμό στις τάξεις της αστικής κουλτούρας. Στον επόμενο κιόλας χρόνο, ο Dupuis κυκλοφορεί μια νέα μελέτη του πάνω στο θέμα, την «Abrégé de l' origine de tous les cultes». Εκεί, αρνιέται ολότελα την ιστορική ύπαρξη του «Χριστού».

Την ίδια πάνω-κάτω εποχή, κι ο Γερμανός φιλόσοφος Herman Samuel Reimarus, νιώθει την ανάγκη για μια κριτική ανάγνωση της «Καινής Διαθήκης». Το τελικό του συμπέρασμα είναι, πως τα όσα αναφέρουν τα κείμενά της, έχουν να κάνουν με τη δράση ενός απ' τους αμέτρητους Ιουδαίους «προφήτες» της εποχής. Το μύθο της «Ανάστασης», τον δημιούργησαν οι οπαδοί του, αφού πρώτα έκλεψαν το νεκρό του σώμα. Ο Reimarus απόφυγε να δημοσιέψει τη μελέτη του, προκειμένου να μη συγκρουστεί με την Εκκλησία. Αυτή εκδόθηκε

μετά το θάνατό του, ύστερα από πρωτοβουλία του Lessing.[1]

Στις αυγές του 19ου αιώνα, η αστική τάξη έχει εδραιωθεί με πλήρη, σχεδόν, τρόπο. Τώρα η κριτική στις ιδεολογικές ρίζες του φεουδαλισμού, γίνεται με πολύ μεγαλύτερη άνεση. Έτσι, στα 1835 ο D.F.Strauss, εκδίδει το αληθινά πρωτοποριακό, για την εποχή του, έργο: το «Leben Jesus».[2] Εφαρμόζοντας την ίδια με τον Dupuis μέθοδο, τη συγκριτική, αναζητεί κι αυτός τις ρίζες της Χριστιανικής φιλολογίας, στ' αρχαία μυθολογικά ρεύματα. Ο Strauss, δεν αρνιέται την ιστορικότητα του «Ιησού». Αλλά και με χαραχτηριστική οξυδέρκεια, αρνιέται να τοποθετήσει το βάρος της έρευνάς του, σ' αυτό το σημείο. Το αν κάποτε έζησε κάποιος «Ιησούς», τον αφήνει ουσιαστικά αδιάφορο. Εκείνο πούχει σημασία, κατά τη γνώμη του, είν' η λογική ανασύνθεση των όσων μας μεταφέρουν τα τρία συνοπτικά «Ευαγγέλια» (δεδομένου ότι ο «Ιωάννης» ενδιαφέρεται, βασικά, για την παρουσίαση του ιδεολογικού περιεχόμενου της χριστιανικής πίστης). «Κατά πόσον —αναρωτιέται ο Strauss— μπορούμε να δεχτούμε τοις μετρητοίς, τα όσα μας μεταφέρουν οι συνοπτικοί; Το ερώτημα τούτο μας αφήνει αδιάφορους, απ' την άποψη ότι είν' αδύνατο ν' απαντήσουμε ύστερα από τόσα χρόνια». Αν θα θέλαμε όμως να φανούμε ειλικρινείς, θα πρέπει να ομολογήσουμε, ότι οι πλέον μορφωμένοι άνθρωποι της εποχής μας δε βλέπουν τίποτ' άλλο από μύθους, όσο αφορά την αφήγησή τους, σχετικά με τη ζωή του Ιησού... Δεν αρνιόμαστε ότι οι Παύλος, Ιωάννης, Ματθαίος, Λουκάς, Μάρκος, παρέστησαν μάρτυρες κάποιων αληθινών συμβάντων. Δεν μπορούμε όμως να παρακάμψουμε και τ' οφθαλμοφανές γεγονός, ότι αυτά τα συμβάντα εξογκώθηκαν τόσο στην αφήγησή τους, ώστε απόχτησαν μια τελείως μεταφυσική όψη».[3]

---

1. Βλ. Reimarus: «Christianismus». Σχόλια - Εισαγωγή - Μετάφραση: J. Nicolson, New York, 1919.

2. Ο D.F. Strauss, γεννήθηκε στα 1805 και πέθανε στα 1874. Πολλοί είναι αυτοί που θα ισχυριστούν ότι ο Strauss αποδέχτηκε την ιστορικότητα του Ιησού, για να μην εξωθήσει τα πράγματα σε πλήρη ρήξη με την Εκκλησία. Αυτό, λένε, το έκανε προκειμένου να κερδίσει τη θέση του Καθηγητή Θεολογίας στο Πανεπιστήμιο της Ζυρίχης. Φαίνεται πως μάλλον έχουν δίκιο, γιατί ο Strauss (που τελικά δεν κατάφερε να κερδίσει την πιο πάνω θέση) στους «Διαλόγους» του Ulrich von Hutten, που εκδόθηκαν 25 χρόνια αργότερα, ομολογεί: «Το βιβλίο αυτό, (Σημ. Συγγρ. «Leben Jesu») μου έφραξε το δρόμο του Καθηγητή στο Πανεπιστήμιο της Ζυρίχης, που κατά τα φαινόμενα μου άξιζε, δεδομένου πως διέθετα όλα τα προσόντα που απαιτούσε η θέση. Με καταδίκασε σε μια άσχημη μοναξιά, βγάζοντάς με απ' το περιβάλλον στο οποίο είχα συνηθίσει να κινούμαι. Παρ' όλ' αυτά όμως, μακαρίζω το βιβλίο εκείνο, γιατί παρά την τόση καταστροφή που μου προξένησε, μου εξασφάλισε τη γαλήνη της ψυχής και της καρδιάς μου». Ας σημειώσουμε, πως στα 1838 το «Leben Jesu» κυκλοφόρησε σε νέα επαυξημένη έκδοση. Αυτή χρησιμοποιούμε κι εμείς.

3 D.F. Strauss: «Leben Jesu», τομ. II, σελ. 451.

Το επόμενο σημαντικό βήμα στη χριστολογική έρευνα, πραγματοποιήθηκε απ' το δάσκαλο του Strauss, καθηγητή της θεολογίας στο πανεπιστήμιο της Tulingen, G. Chr. Baur. Επίσης Χεγκελιανός ο Baur, επισήμανε στα έργα της «Καινής Διαθήκης», δυο αλληλοσυγκρουόμενα στρώματα. Το πρώτο, το «Παυλιανικό», είναι δημιούργημα των μη Εβραίων Χριστιανών. Φροντίζει να προβάλλει τις «Εθνικές» επαγωγές του Χριστιανισμού, σε βάρος των αντίστοιχων εβραϊκών. Το δεύτερο στρώμα συνδέεται με τον «Πέτρο» κι επιδίνεται στο ακριβώς αντίθετο. Την πιο πάνω θέση ανάπτυξαν οι μαθητές του Baur, (η λεγόμενη «Σχολή της Tubingen»). Τα συμπεράσματα της «Σχολής της Tubingen», είναι μέσες-άκρες τα εξής: Τα αρχαιότερα κείμενα της «Καινής Διαθήκης», είναι οι «Επιστολές» του «Παύλου», «Πρός Ρωμαίους Α-Β», «Προς Κορινθίους», και «Προς Γαλάτας». Τα «Ευαγγέλια» είναι πολύ πιο κατοπινά δημιουργήματα. Ανάμεσά τους υπάρχει ένας τεράστιος αριθμός αντιφάσεων, πράγμα που τους αφαιρεί οποιαδήποτε αξιοπιστία. Όσο αφορά την «Αποκάλυψη», μπορούν εύκολα να διακριθούν τέσσερα τουλάχιστον στρώματα. Το πρώτο εμφανίζεται στα χρόνια του Τραϊανού περίπου κι είναι «εθνικής» έμπνευσης. Σαν κυριότερους εκπρόσωπους της Σχολής της Tubingen, αναφέρουμε τους Benarx, Hitzingi, Reuss, Weizsaëker, καθώς και τους D. Völter, Spitta, Weyland.

Η «Σχολή της Tubingen», πρόσφερε σημαντικό έργο στον τομέα της ταξινόμησης των στοιχείων του φάκελου «Χριστολογικό». Της οφείλεται το κύριο μέρος της απομυθοποίησης του υλικού των «Ευαγγελίων». Αλλά παρά τη Χεγκελιανή καταγώγή των μελών της, στάθηκε ανίκανη να εμβαθύνει αντικειμενικά στις κοινωνιολογικοψυχολογικές οικονομικοπολιτικές διεργασίες του 1ου μ.τ.χ. (μετά τή χρονολογία μας) αιώνα. Απλά δεν ήταν προορισμένη για κάτι τέτοιο. Ο ιστορικός ρόλος της, καθορίστηκε απ' τις επικρατούσες στην εποχή της, ροπές. Συνίστατο δε, στην ταξινόμηση, που αναφέραμε πριν. Παρόλο που φιλοξένησε στις τάξεις της πνεύματα οξύτατα, η γενική τάση της απόβλεπε μάλλον σ' έναν εξωραϊσμό της χριστιανικής ιδεολογίας. Το καλύτερο επιμύθιο, για την όποια προσφορά της, είναι σίγουρα τα παρακάτω λόγια του Ενγκελς: «Η Σχολή της Tubingen προχώρησε τόσο μακριά, όσο μπορούσε να προχωρήσει μια θεολογική Σχολή. Παραδέχεται ότι τα Ευαγγέλια αποτελούν το ξαναδούλεμα χαμένων κειμένων. Σβήνει απ' την ιστορική διήγηση, σαν απαράδεχτα, όλα τα θαύματα κι όλες τις αντιφάσεις, σε μια προσπάθεια να διασώσει απ' την εγκυρότητα των χριστιανικών κειμένων, ό,τι είναι ακόμα δυνατό να σωθεί. Πρέπει όμως να παραδε-

χτούμε, πως ό,τι η Σχολή της Tubingen πετά στο καλάθι των αχρήστων, δεον να θεωρείται οριστικά παραμερισμένο, απ' την επιστημονική έρευνα».[4]

Τις θέσεις του Baur και των οπαδών του, δοκίμασε ν' αντικρούσει ο φίλος τού Strauss, Weisse. Κατά τη γνώμη του, το αρχαιότερο χριστιανικό γραφτό, δεν είναι οι τέσσερις πρώτες Παυλιανικές επιστολές, μά το «Ευαγγέλιο» του «Μάρκου». Η θέση του αυτή, λανθασμένη 100%, που θα γίνει αποδεχτή απ' το σύνολο σχεδόν των μετέπειτα ερευνητών, θα καταταλαιπωρήσει την επιστημονική έρευνα, για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα. Κι αυτό, γιατί τ' απομονωμένα ιστορικά ψήγματα του «Μάρκου», καθώς και το γενικό του στυλιζάρισμα, οριοθετούν τη δημιουργία του, ανάμεσα στα 100-120 μ.τ.χ. (μετά τη χρονολογία μας). Το βάρος λοιπόν της σοβαρής ανάλυσης, έπεφτε σ' αυτά τα χρόνια, κι όχι στις αληθινές χρονολογίες δημιουργίας του χριστιανισμού, που ήταν κατά πολύ παλιότερες. Ξέχωρα όμως από τούτη τη θέση του, ο Weisse προτείνει μια σωστή εξήγηση για τα μυθολογικά στοιχεία των «Ευαγγελίων». Αυτά —λέει— εξυπηρετούσαν τις ανάγκες της πάλης ενάντια στο Γνωστικισμό, που δεν αποδεχόταν την ανθρώπινη φύση του «Χριστού».[5]

Στην ίδια περίπου εποχή, εμφανίζονται και τα γραφτά του σημαντικότερου ερευνητή κείνης της περιόδου. Του Bruno Bauer, (1809-1882), καθηγητή στο Πανεπιστήμιο της Βόννης. Όπως ο ίδιος ομολογεί,στον πρόλογο του έργου του «Kritik der evangelischen geschichten der Johannes», ξεκίνησε τις έρευνές του με αντικειμενικό στόχο την αντίκρουση των θέσεων του Strauss. Αλλά το αποτέλεσμα των μελετών του ήταν, όχι μόνο να δικαιώσει το Strauss, αλλά να προχωρήσει και σε πολύ ριζοσπαστικότερες απ' αυτόν, θέσεις. Στο πιο πάνω έργο του, ο Bauer, αποδείχνει ότι ο «Ιωάννης» βασίζει τη φιλοσοφία του, στα κηρύγματα του Νεοπλατωνισμού και του Φίλωνα της Αλεξάντρειας. Απ' τον τελευταίο δανείζεται και την ιδέα του «Λόγου», που μεσιτεύει στο Θεό για τους ανθρώπους. Στα δυό αυτά φιλοσοφικά ρεύματα, ο «Ιωάννης» πρόσθεσε και την εικόνα του εβραιοποιημένου «Μεσσία». Οπωσδήποτε, οι συντάχτες του «Κατά Ιωάννην», είναι εξελληνισμένοι Εβραίοι της διασποράς. Στα 1842, δημοσιεύει τη δεύτερη μελέτη του, πάνω στα «Ευαγγελικά» κείμενα. Την «Kritik der evangelischen geschichte der synoptiker». Σ' αυτήν,

4. Φρ. Ένγκελς: «Σχετικά με τη θρησκεία», σελ. 318.

5. A. Weisse: «The origin of christian religion» 3η εκδ., New York, 1940.

επεξεργάζεται την ιδέα ύπαρξης ενός αρχικού «Ευαγγελιστή», που αποτέλεσε τη βασική πηγή, απ' όπου άντλησαν το υλικό τους οι τρεις Συνοπτικοί. Αποδέχεται την άποψη του Weisse, ότι το αρχαιότερο Συνοπτικό είν' εκείνο του «Μάρκου». Απορρίπτει όμως ολοκληρωτικά την ιδέα, ότι μπορεί να περιέχει και ιστορικά στοιχεία. Το περιεχομενό του είναι ένα καθαρά φιλολογικό έπος, όμοιο με τα αντίστοιχα άλλων θεών-ηρώων.

Στα 1877, ο Br. Bauer κυκλοφορεί το κορυφαίο του έργο, το «Christus und die Caesarem der Ursprung der Christentums aus dem Römischen Griechentum».

Εδώ, αρνείται οποιαδήποτε συζήτηση, σχετικά με την ιστορικότητα του «Ιησού». Ύστερα από μιά εξονυχιστική ανάλυση των διαθέσιμων στοιχείων, καταλήγει στο σημαντικότατο συμπέρασμα, ότι οι ρίζες του Χριστιανισμού δεν πρέπει ν' αναζητιούνται στις εβραϊκές παραδόσεις, μα στις φιλοσοφικές ενατενίσεις των «Εθνικών». Πιο συγκεκριμένα, στις ιδέες του Στωικισμού και του Φίλωνα, των οποίων αποτελεί μια ιδιόρρυθμη σύνθεση. Ο εξανθρωπισμένος Ιησούς είναι ένα φιλολογικό κατασκεύασμα. Προορίζεται γι' αντιπαράθεση στη βαρβαρότητα των Ρωμαίων αυτοκρατόρων.

Η επισήμανση του Bauer για τη σχέση Στωικισμού–Χριστιανισμού, στάθηκε μια μεγαλοφυής σύλληψη. Πράγματι, ο Στωικισμός –και καθαρά ιστορικά– υπήρξε το βασικότερο θεμέλιο της χριστιανικής φιλοσοφίας.

Μα και στον τομέα του καθορισμού κάποιων αντικειμενικών χρονολογήσεων, ο Bauer πλησίασε αποφασιστικά την ιστορική αλήθεια. Κατά την άποψή του, ο Χριστιανισμός εμφανίζεται ανάμεσα στα 69-96 μ.τ.χ. (μετά τη χρονολογία μας). Στα χρόνια δηλαδή των Φλάβιων. Ας το σημειώσει αυτό ο αναγνώστης, γιατί θ' αποδειχτεί ανυπολόγιστης αξίας. Η φιλολογία της «Καινής Διαθήκης», εμφανίζεται –κατά τον Bauer πάντα– στα χρόνια των Αδριανού, Αντωνίνου, Μάρκου Αυρήλιου. Δηλαδή γύρω στα 117-180 μ.τ.χ.

Ο Bauer δεν έλυσε το Χριστολογικό. Ήταν αυτός όμως, που θέλησε να το δει κάτω απ' τη σωστή οπτική του γωνία. Ήταν ο πρώτος που τόνισε, ότι η αναζήτηση του χριστιανικού λίκνου στο χώρο της Παλαιστίνης, ήταν σκέτη ματαιοπονία. Ο Ένγκελς εχτιμάει σε μεγάλο βαθμό την οξυδερκειά του κι αποδέχεται τα κυριότερα των συμπερασμάτων του. «Οι επίσημοι θεολόγοι, –γράφει ο Ένγκελς– δίχως να εξαιρείται κι ο Renan, τον κατάκλεψαν. Συν τοις άλλοις, όλοι τους ήταν σύμφωνοι να μην αναφέρουν καθόλου τ' όνομά του. Οπωσδήποτε όμως, άξιζε πολύ καλύτερη απ' αυτούς τύχη και

σίγουρα πρόσφερε πολύ περισσότερα απ' όλους τους...»[6] Στη συνέχεια, ο Ένγκελς διαφωνεί με τον Bauer, στο θέμα των χρονολογήσεων. «Στην προσπάθειά του –γράφει για τον Bauer– να ξεπεράσει τις βαθιά ριζωμένες προκαταλήψεις, αναγκάστηκε να προχωρήσει αρκετά. Θέλοντας ν' αποδείξει την επιρροή των Σενέκα - Φίλωνα, στα πρώτα χριστιανικά γραφτά, προσδιόρισε τα χρονικά όρια εμφάνισής τους, μισόν αιώνα αργότερα. Έτσι, αγνοεί τις συγκρουόμενες μεταξύ τους αναφορές των Ρωμαίων ιστορικών.»[7]

Στα 1863, δημοσιεύεται στη Γαλλία το έργο του Renan «Vie de Jesus». Αντιγράφοντας, τόσο το ύφος, όσο και τη μέθοδο τού Strauss –τη συγκριτική– καταλήγει στα εξής: Ο «Ιησούς», είναι ένας απλός άνθρωπος, που κάποια στιγμή πίστεψε ότι είναι Θεός. Για να φτάσει όμως να πιστέψει κάτι τέτοιο, παναπεί ότι είχε κάποιες ικανότητες. Απόδειξη, ότι το κήρυγμά του βρήκε ανταπόκριση απ' την πρώτη στιγμή. Οπωσδήποτε, μπορεί να μην έχουμε να κάνουμε με το γιό του Θεού, αλλά ο «Ιησούς» είν' ο «μεγαλύτερος ήρωας» της Ιστορίας!! Η «μελέτη» του Renan, δεν αποτελεί τίποτ' άλλο, απ' την αντεπίθεση της συντηρητικής αστικής σκέψης. Οι απόψεις του, όσο κι αν αυτό θα ταρακουνήσει ορισμένους, δημιούργησαν Σχολή. Πάνω στα χνάρια της, βάδισε μια σειρά αντιδραστικών συγγραφέων, που υπερθεμάτισαν, τόσο για την ύπαρξη, όσο και για το μεγαλείο, του «ανθρώπου - Ιησού». Όλοι τους όμως, έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό. Δεν άσκησαν καμιά επιρροή στην εξέλιξη της χριστολογικής έρευνας. Κανένας σοβαρός ερευνητής δεν τους πήρε ποτέ σοβαρά υπόψη του.

Πρώτος στη σειρά της Σχολής Renan, μπαίνει ο Γερμανός Προτεστάντης θεολόγος Adolf Harnack, με τις έξι πανεπιστημιακές παραδόσεις του, πάνω στην «ουσία του Χριστιανισμού». (Βλ. Sechs Varlesungen von Studierenden aller fakulten im Wintersemester 1899-1900 an der Universität Berlin 3te Aulf, Λειψία, 1900). Ο Harnack, απορρίπτει το Δ' «Ευαγγέλιο» σαν πλαστό. Αλλά κι απ' τ' άλλα τρία, απορρίπτει σαν μυθοπλασίες, όλα τα «θαύματα» που περιέχουν. Εκείνο που απομένει και που έχει σημασία, είν' ο ανθρώπινος Ιησούς. Ο Μεγάλος Δάσκαλος και Μύστης.

Στα 1910, ο Γάλλος θεολόγος Α. Loisy, με το έργο του «Jesus et la Tradition Evangelique», Paris, 1910 ακολουθεί τα ίδια βήματα. Ναι μεν

6. Φρ. Ένγκελς: «Ο Μπρούνο Μπάουερ κι ο αρχικός Χριστιανισμός», σελ. 4.

7. Στο ίδιο, σελ. 48.

τα Ευαγγέλια έχουν αρκετό μυθολογικό υλικό, όμως η ζωή κι η Σταύρωση του «Ιησού», είν' αληθινά γεγονότα. Ο τελευταίος, ήταν ένας λαϊκός επαναστάτης απ' τη Γαλιλαία, που στασίασε κι έγινε ηγέτης ενός μεγάλου μαζικού Κινήματος. Μετά τη «Σταύρωσή» του, οι οπαδοί του διαδώσανε πως «αναστήθηκε». Ο Loisy, κατόπιν, επιχειρεί μια επιφανειακή ανάλυση των θρησκευτικών ρευμάτων, που κατά τη γνώμη του επηρέασαν στη διαμόρφωσή του το Χριστιανισμό. Ταυτίζει το Θεό - «Χριστό» με τους επονομαζόμενους —στις περιοχές τους— «Σωτήρες», Άδωνι, Άττι, Όσιρι.

Την ίδια περίπου εποχή εκδίδεται κι η μελέτη του Γάλλου καθηγητή της Σορβόννης Guiguebert «Le Probleme de Jesus» Paris, 1914. «Είναι γεγονός, ότι ελάχιστη εμπιστοσύνη μπορούμε νάχουμε στα όσα μας μεταφέρουν τα «Ευαγγέλια», «τονίζει ο Guiguebert». Μόνο που μέσα απ' το λαβύρινθο των μύθων και των «ψεύτικων θαυμάτων», μπορούμε να διακρίνουμε καθαρά, τη μεγάλη, όντως, προσωπικότητα του «Ιησού».»

Στα 1925, προκαλεί θόρυβο με μια γελοία υπόθεση, το πιο στενοκέφαλο σίγουρα μέλος της Σχολής Renan, ο K. Eisler. Ο Eisler στο Συνέδριο των φιλολόγων και των ιστορικών της Γερμανίας, που έγινε στην Ερλάγκεν, ξέθαψε έν' ασήμαντο επιστημονικό στοιχείο και νόμισε πως βρήκε την ευκαιρία της ζωής του, για να κάνει θόρυβο γύρ' απ' τ' όνομά του. Επρόκειτο για ένα Σλαβωνικής μετάφρασης κομμάτι του «Ιουδαϊκού πολέμου», του Φλάβιου Ιωσήφ. Το είχε ανακαλύψει στα 1906, ο θεολόγος καθηγητής στο Ντόρπατ της Ρωσίας, Α. Berent και σύσσωμη η ιστορική επιστήμη τόχε πετάξει στ' άχρηστα, σαν πλαστό. Τελικά ο Eisler τα κατάφερε κι έγινε μπέστσέλλερ το βιβλίο του —βγήκε σε δυό τόμους στη Χαϊδελβέργη στα 1929— με τον τίτλο «Ιησούς Βασιλεύς, μη Βασιλεύσας». Εκεί, στηριζόμενος στ' ανόητο αυτό στοιχείο, αναμασάει τη γνωστή ήδη συνταγή. Ο επαναστάτης «Ιησούς», που διεκδικεί το θρόνο του Ισραήλ, στ' όνομα της Δαβιδικής δυναστείας.

Στο ίδιο κανάλι πλεύσης με τον Bauer, κινήθηκε κι ο πάστορας της Βρέμης και για ένα διάστημα διευθυντής του Kircheministerium, Albert Kalthoff. Με το έργο του «Das Christus Problem», 1902, αρνιέται κι αυτός την ιστορικότητα του «Ιησού». Υπογραμμίζει τις «ειδωλολατρικές» ρίζες του Χριστιανισμού. Επισημαίνει τον κοινωνικό χαραχτήρα του πρώιμου Χριστιανισμού, κι υπερθεματίζει της άποψης ότι υπήρξε θρησκεία των καταπιεσμένων. Επηρεασμένος απ' τις ιδέες του Ουτοπικού Σοσιαλισμού, ο Kalthoff δοκιμάζει ν' αποδείξει ότι στις πρώτες χριστιανικές Κοινότητες, επικρατούσε το Κομμουνι-

στικό σύστημα. Σαν απόδειξη, φέρνει τις διάφορες απόψεις που θέλουν τους Χριστιανούς, άμεσους απόγονους των Εσσαίων. Οι τελευταίοι, εφάρμοζαν αποδειγμένα στις Κοινοτητές τους, ένα σύστημα κοινοχτημοσύνης.

Στα 1906, ο Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Λουζιτάνια G.Smith κυκλοφόρησε τη μελέτη του «Der vorchristliche Jesus nebst weiteren Vorstudien zur Entstehungsgeschichte des Urchristentums». Συμβολιστής από πεποίθηση ο Smith, υποστηρίζει πως οι παραδόσεις γύρω απ' τον «Ιησού», δεν είναι τίποτ' άλλο, από ένα συνονθύλευμα Ιουδαϊκών, Ελληνικών, Περσικών, κι Ινδικών μύθων. Ο «Ιησούς», είναι μια προχριστιανική θεότητα, που τον «ερχομό» της περίμεναν οι κατατρεγμένες μάζες. Στηρίζει τον ισχυρισμό του, στην ύπαρξη κάποιων εδαφίων της «Καινής Διαθήκης», όπου γίνεται λόγος για κάποιον Αλεξαντρινό, που ακούει στ' όνομα «Απολλώς». Ο Απολλώς γνωρίζει τέλεια την «Παλαιά Διαθήκη», ενώ παράλληλα διδάσκει και τα «περί Ιησού». (Πρ. 25,28, κ.ε.). Απ' αυτά τα εδάφια ο Smith, καταλήγει στο σωστό συμπέρασμα, ότι ο «Απολλώς» έχει υπόψη του εναν προχριστιανικό θεό, δεδομένου ότι η χριστιανική θρησκεία δεν έχει ακόμη σχηματοποιηθεί. Ένα θεό που ονομάζεται «Ιησούς» και που αποτελεί τον αληθινό βασιλιά-λυτρωτή. Σε τελευταία ανάλυση, ο Χριστιανισμός στοιχειοθετείται απ' το πάντρεμα του προχριστιανικού αυτού «Ιησού», με τις εσχατολογικές ζυμώσεις της Ανατολικής Μεσογείου.

Τον ίδιο με τον Smith χρόνο, εκδίδεται κι η μελέτη του καθηγητή στο Πανεπιστήμιο της Marbourg, P. Jensen, «Das Gilgamesch - Epos in de weltiteratur», Strasburg 1906). Ο Jensen, υπήρξε ο πρώτος σχολιαστής του Βαβυλωνιακού χειρόγραφου, «Το έπος του Γιλγαμές». Ενθουσιασμένος με τις μεγάλες ομοιότητες του χριστιανικού μύθου με το «Έπος», νόμισε πως ανακάλυψε σ' αυτές την Αμερική. Έτσι, παραμέλησε όλες τις άλλες πηγές, προτιμώντας να βασιστεί σ' αυτές τις δίχως καμιά κοινωνιολογική προοπτική, ομοιότητες.

Στα 1911, ο Arthur Drews, προκαλεί μεγάλο θόρυβο με το πολύκροτο έργο του «Christ-Myth». Για τον Drews, υπάρχουν δυό ειδών «Ιησούς». Ο πρώτος είναι προχριστιανικός, κι είναι καθαρά εβραϊκό δημιούργημα. Απεικονίζει τις εθνικιστικές ελπίδες των Εβραίων, για ελευθερία κι εθνική ανεξαρτησία. Είναι, μ' άλλα λόγια, ένας εξωραϊσμένος Γιαχβέ, ή μάλλον ο ίδιος ο Γιαχβέ, μ' άλλο πρόσωπο. Είναι η μορφή του «λυτρωτή Γιαχβέ». Του επιφορτισμένου με το ρόλο της πραχτικής εφαρμογής των Γιαχβικών κελευσμάτων. Ο δεύτερος «Ιησούς», ο χριστιανικός, είναι δημιούργημα του Παυλιανισμού, και

πλάστηκε με το υλικό του πρώτου. Παρόλη τη σωστή επισήμανση για τον διπλό «Ιησού», ο Drews, όπως κι ο Smith, δεν επιχειρεί να εμβαθύνει μέσα στις συνθήκες, που υπαγόρευσαν την ανάγκη δημιουργίας του. Ο ιδεαλισμός του, τον παγιδεύει κυριολεχτικά, μη επιτρέποντάς του να πατήσει σε στέρεο έδαφος.

Μια αρκετά καλή ανάλυση της χριστιανικής φιλολογίας, στάθηκε κι η μελέτη του Άγγλου εθνολόγου, J. Frazer, «The Golden Branch». Ο Frazer επιμένει στον παραλληλισμό ανάμεσα στα ήθη και στα έθιμα, καθώς και στην κοινή πνευματική ανάπτυξη των διαφόρων λαών. Ακολουθεί δηλαδή το συγκριτικό δρόμο, που πρώτος χάραξε ο Dupuis. Προχωρεί όμως, πολύ πιο πέρα απ' την εννοια της κοινής αρχικής ηλιακής θρησκείας. Υποδείχνει πως οι ρίζες της κάθε θρησκείας, πρέπει ν' αναζητηθούν στις αρχαίες μαγικές τελετές των πρωτόγονων. Υπογραμμίζει το γεγονός, πως σ' όλες τις αρχέγονες δοξάσίες ενυπάρχει το τελετουργικό της λύτρωσης, μέσω των ανθρωποθυσιών που γονιμοποιούν τη γη. Οι ανθρωποθυσίες τούτες, απεικονίζουν μια ενιαία, σ' όλα τα μήκη και πλάτη της γης, πίστη. Την πορεία του Θεού, που πεθαίνει κι ανασταίνεται.

Τις έρευνες του Frazer, επέχτεινε και σε πολλά συμπλήρωσε, ο συμπατριώτης του John Robertson, που εργάστηκε πολύ στην ιδέα του νεκραναστημένου Θεού. Εξετάζει τα διάφορα κοινά σημεία, ανάμεσα στ' αρχαία τελετουργικά και στο Χριστιανισμό. Το συμπερασμά του είναι, πως κι εδώ βρισκόμαστε στην αιώνια διαδικασία. Δηλαδή του Θεού που πεθαίνει κι ανασταίνεται, εξασφαλίζοντας έτσι τη λύτρωση για τ' ανθρώπινο γένος. Τ' αρχέγονα τούτα «Πάθη», αντικαθρεφτίζονται τέλεια στο περιεχόμενο των Συνοπτικών. Ο Robertson αποδέχεται τέλος, την άποψη των Smith-Dreus, για τον προχριστιανικό «Ιησού».[8]

Την ιδέα του προχριστιανικού «Ιησού», ανάπτυξε ακόμα περισσότερο ο Thomas Whittaker. Αναλύοντας όλα τα διαθέσιμα στοιχεία, παρατηρεί πως η πίστη στον «Ιησού», έχει να κάνει με τη λυτρωτική λατρεία του Ιησού του Ναυή. Όταν λ.χ. ο τελευταίος προστάζει τον ήλιο ν' ακινητοποιηθεί, δεν κάνει τίποτ' άλλο απ' το να επιβεβαιώνει την ανεξέλεχτη θεϊκή του δύναμη. Η ταύτιση του «Ιησού» με τον βιβλικό Ιησού του Ναυή, είναι σίγουρα σωστή. Όμως ο Whittaker δεν είναι σε θέση να παρακολουθήσει το είδος των διαδικασιών που οδήγησαν σ' αυτή την ταύτιση. Όπως θα διαπιστώσει ο αναγνώστης,

---

8. Βλ. τα έργα του Robertson: «Christianity and Mythology» 1900 «A short History of Christianity», 1902, «Pagan Christ: Studies in Comperative Hierology», London, 1903, «The historical, Jesus», London, 1916, «The Jesus Problem», 1917.

αποδεχόμαστε κι εμείς τούτη την ταύτιση. Πλην όμως, φροντίζουμε να την αιτιολογήσουμε, τόσο κοινωνικοπολιτικά, όσο κι εθνολογικά και θρησκευτικά.

Στα 1923 ο Γάλλος ιστορικός και αδελφικός φίλος τού Anatol France, Paul Louis Couchout, παρουσίασε στις στήλες του περιοδικού «Mercure de France», τη δική του εκδοχή πάνω στο θέμα. Αποδέχεται την άποψη του Ένγκελς, ότι το πρώτο χριστιανικό κείμενο είν' η «Αποκάλυψις». Πλάι της τοποθετεί τις Παυλιανικές Επιστολές. Στα πρώτα κείμενα της χριστιανικής φιλολογίας, ο «Χριστός» είν', ο σφαγμένος, από καταβολής κόσμου, αμνός. Ο Couchout, ισχυρίζεται ότι το πρώτο «Ευαγγέλιο» που εμφανίστηκε, ήταν δημιούργημα του «αιρετικού» Μαρκίωνα. Σαν εποχή δημιουργίας του, ορίζει το 2ο Αιώνα. Τα «Ευαγγέλια» του «Κανόνα», γράφτηκαν για ν' αντικρούσουν τα λεγόμενα του Μαρκίωνα.

Πάνω στο ίδιο καλούπι ιδεών με τον Couchout, δούλεψε κι ο συμπατριώτης του E. Dujardin. Με τραβηγμένες κι αμφίβολης ποιότητας ακροβασίες, υποστήριξε τα εξής: Ο μύθος της Ανάστασης του «Ιησού», φτιάχτηκε γύρω στα 27 μ.τ.χ., όταν μια ομάδα ανθρώπων παρακολούθησε ένα τελετουργικό, με θέμα τα «Πάθη» του «Ιησού». Αμέσως αυτοχειροτονήθηκαν «Απόστολοι», και διάδωσαν ότι παρέστησαν μάρτυρες αληθινών συμβάντων.

Η παράδοση των θεολόγων αμφισβητιών, είτε της ιστορικότητας του «Ιησού», είτε της αυθεντικότητας των χριστιανικών γραφτών, συνεχίστηκε και στον αιώνα μας. Π.χ. οι εργασίες του Luis Duchesse, του Albert Schweitzer, του C. Cuiguebert, του F. Heiler, του ιδρυτή του ρεύματος για την απομυθοποίηση, R. Bultman, και τέλος του γνωστού για τους αγώνες του ενάντια στο καθολικό κατεστημένο, P. Altaric.

Πέρα όμως απ' τους πιο πάνω θεολόγους, που εχτός απ' την ειλικρινή προσωπική τους μαρτυρία, δεν προσθέσαν τίποτα καινούργιο στην επιστημονική έρευνα, μεταπολεμικά σημειώνεται μια αντεπίθεση της σκοταδιστικής θεολογίας. Το φαινόμενο βέβαια, είναι προϊόν της μεγάλης κρίσης ιδεών, που μαστίζει την εποχή μας. Η αναζήτηση ατομικής ιδεολογικής ταυτότητας—χειραφέτησης, αντικαταστάθηκε απ' την εξεύρεση άπειρων στιγμιαίων θρησκευτικών υποκατάστατων. Αποτελούν την εφησυχαστική προσφορά του νέου αστικού κράτους. Το νέο βιομηχανικό αστικό κράτος, κατόρθωσε να ενσωματώσει στα γρανάζια λειτουργίας του, τη νεογέννητη διανόηση των χαμηλών στρωμάτων. Η «καινούργια» δυναμική του, έδωσε στην αντιδραστική πλημμυρίδα των υποκατάστατων, το ύφος

της υπερκαταναλωτικής διεκδίκησης. Έτσι, στις κορεσμένες από κάθε άποψη μάζες, δινόταν η ψευδαίσθηση «της συμπόρευσης με τα τελευταία δεδομένα της «επιστήμης». Μ' αυτό τον τρόπο, εξασφαλιζόταν η εναρμόνιση της επιθετικότητας προς τα μπρος, που απαιτεί η ιστορικότητα των σημερινών συνθηκών, με τον αστικό κώδικα πλεύσης.

Οι δυό χαραχτηριστικότεροι εκπρόσωποι της χριστιανικής σκοταδιστικής αντεπίθεσης, είναι ο D. Rops κι ο Ιησουίτης J. Danielou. Ο πρώτος είναι συγγραφέας του τεράστιου σε όγκο έργου «Jesus et son temps». Υπεραμύνεται της αυθεντικότητας των «Ευαγγελικών» αφηγήσεων, κι αρνιέται οποιαδήποτε, μη «επίσημη» εκδοχή. Πλαστογραφεί ..... τα πραγματικά ιστορικά γεγονότα, και συνέχεια ψεύδεται ενσυνείδητα. Ο δεύτερος, ο J. Danielou, εμφανίζεται κάπως πιο «κριτικός». Στην ουσία όμως, βράζει στο ίδιο με τον Rops καζάνι. Το βιβλίο του «Dialogues avec Marxistes, Exentetialistes Protestantes, Hebreux, Induistes» (Paris 1948), αποτελεί ένα μελαγχολικό σήμα κινδύνου προς την πρόοδο και τη γνώση.[9]

Οπωσδήποτε η Μαρξιστική συμβολή στην έρευνα του Χριστολογικού, υπήρξε σαφώς πιο περιορισμένη απ' την αστική. Στα μάτια των Μαρξιστών ιστορικών, η έρευνα στο ζήτημα αυτό, φάνταζε σαν ανούσια παρελθοντολογία. Μπορεί, ώς ένα σημείο, νάχουν δίκιο. Δεν μπορούμε όμως να μην αναλογιστούμε και τη γνώμη του Ένγκελς ότι: «Οι έρευνες στο πρόβλημα της ιστορικής καταγωγής του Χριστιανισμού, ενδιαφέρουν άμεσα και μας τους Σοσιαλιστές». Οι προφανείς προεχτάσεις τούτης της σκέψης του Ένγκελς, έχουν καίρια σημασία. Αν είχε υπάρξει μια πολυδιάστατη αντιμετώπιση της προέλευσης του Χριστιανισμού, θάχαν αποφευχτεί κάμποσα απ' τα δεινά της εποχής μας. Βασικά, θάχε αποφευχτεί το θλιβερό φαινόμενο της μετατροπής της Μαρξιστικής ιδεολογίας, σε σκουπιδοτενεκέ διοχέτευσης των ταξικών κόμπλεξ πάμπλουτων γόνων «παλιών οικογενειών». Γόνοι, που εκμεταλλευόμενοι μερικά «κενά της ιστορίας», που για καθαρά αντικειμενικούς λόγους μείναν ακάλυπτα απ' τη Μαρξιστική ανάλυση, χυμούν σ' αυτά και γελοιοποιούν τα πάντα. Χρησιμοποιώντας «Μαρξιστική» ορολογία —Μαρξιστική γιατί επιδιώκουν να πουλήσουν μοντέρνα τρέλα στους αριστοκράτες συγγε-

---

9. Στα πλαίσια της σκοταδιστικής χριστιανικής αντεπίθεσης, πρέπει να τοποθετήσουμε και τον Ιταλό V. Messori, με το βιβλίο του «Ipotesi su Gesù», Torino, 1976. Παρόλο που είναι οπαδός του «Ιστορικού Συμβιβασμού», το βιβλίο του είναι ένα αντιδραστικό, όσο κι αντιεπιστημονικό σήμα κινδύνου.

νείς τους[10] – προσπαθούν να τα ερμηνέψουν με καθαρά αστικά κριτήρια. Το πρόβλημα όμως είναι, ότι τα κριτήριά τους δεν είναι ακριβώς αστικά. Η αστική μεθοδολογία στην αυγή της, γέννησε ένα Βολταίρο, ένα Ρουσσώ, ένα Ντιντερό, ένα Χόλμπαχ, κ.ά. Αν ακολουθιότανε ο τρόπος σκέψης τους, τ' αποτέλεσμα θάταν λιγότερο εκτρωματικό. Αλλά «οι περί ων ο λόγος γόνοι», παρουσιάζονται λειτουργοί μιας θεώρησης, που αποτελεί γνήσιο τέκνο των ψυχολογικών παρεκκλίσεων της αστικής συνείδησης. Το ευνόητο αποτέλεσμα είν' ένας διασυρμός της Μαρξιστικής σκέψης. Μαζί και μια ελαστικότητα των ιστορικών προβλημάτων, που την επιλυσή τους επιζητεί αυτή. Ο κίνδυνος για την υγιή προοδευτική σκέψη –αν υπάρχει ακόμα κάτι παρόμοιο– είναι τεράστιος. Οι ψυχολογικές τούτες παρεκκλίσεις της αστικής συνείδησης, αποτελούν το καταφανές αποτέλεσμα της κοινωνικής υπερφόρτισης, εξαιτίας των χιλιάδων προσφερόμενων απ' το βιομηχανικό κράτος υποκατάστατων. Ταυτόχρονα όμως διαθέτουν και τη χροιά της «νέας αντίληψης». Νομίζουμε, πως σ' αυτό το σημείο χρειάζεται μια χρήσιμη διευκρίνιση. Οι πιο πάνω παρεκκλίσεις, δεν έχουν καμιά απολύτως σχέση με το «νεοαναδυθέν» στην επιφάνεια της καπιταλιστικής κοινωνίας, «σχιζοφρενικό υποκείμενο». Αυτό, παράγεται απ' το βάλτωμα των εξελιχτικών διαδικασιών, στα βασικά πεδία της αστικής κοινωνίας. Λειτουργεί όμως καθαρά αντιπολιτευτικά, στην κατασταλαγμένη διαστρωμάτωσή της.

Οι παρεκκλίσεις τούτες, είναι απ' τα χαραχτηριστικότερα σημάδια γεράσματος του αστισμού. Αλλά η σίγουρα σχιζοφρενική τάση των φορέων τους, ν' αυτοχαραχτηρίζονται «Μαρξιστές», συντέλεσε πάρα πολύ στην ορατή πλέον χρεοκοπία του Μαρξισμού. Τα παρακάτω λόγια του Λένιν, ταιριάζουν σαν γάντι στους σοσιαλίζοντες διανοούμενους της αριστοκρατίας. «...Οι περισσότεροι από δαύ-

10. Το φρούτο «Διάλογος με τους χριστιανούς», χαραχτηριστικό παράδειγμα της σήψης που κατατρώει τη Μαρξιστική ιδεολογία (κάτω απ' οποιοδήποτε σχήμα της, «Ευρωκομμουνιστικό», «Ορθόδοξο» κτλ) μεταφυτεύτηκε τον τελευταίο καιρό και στην Ελλάδα. Πρωτοστάτες, κάποιοι χαμένοι στη δίνη που εκπέμπει ο αστικός περίγυρος, πολυεκατομμυριούχοι. Π.χ. ένας γόνος παλιάς αριστοκρατικής οικογένειας της Θεσσαλονίκης, που συνάμα είναι και μέλος της Κ.Ε. του ΚΚΕ. Η περίπτωσή του είναι άλλο ένα χαραχτηριστικό στοιχείο, στη σήψη που κατατρώει τη Μαρξιστική πολιτική ιδεολογία ορισμένων, οποιασδήποτε απόχρωσης. Μια άλλη θλιβερή περίπτωση, είναι και ο επίσης Θεσσαλονικιός με την κιθάρα, που ξαφνικά άρχισε να μιλάει για «ελληνοχριστιανικούς πολιτισμούς». Η περίπτωσή του έχει επιστημονικό ενδιαφέρον, σίγουρα. Κι αυτό, γιατί ο άνθρωπος τούτος, που αυτοτιτλοφορείται «τραγουδοποιός», (ασφαλώς για ν' αυτοδιαφημιστεί μέσω της δήθεν ιδιορρυθμίας του) λέει ό,τι λέει, τώρα που βρέθηκε στους κύκλους των εκατομμυριούχων, την ψυχολογία των οποίων φαίνεται πως έχει ήδη βιώσει στον έσχατο βαθμό. Εμείς όταν μιλάμε για Μαρξιστική σήψη θλιβόμαστε κιόλας. Αντίθετα αυτός ηδονίζεται. Λησμονεί όμως, πως αν βρέθηκε εκεί που βρέθηκε, καταληστεύοντας μουσικά – στιχουργικά τους πάντες, το κατάφερε με τη βοήθεια των αριστερών παιδιών, που τώρα απεχθάνεται.

τους δοκίμασαν να καθαρίσουν το Χριστιανισμό απ' τις ξεπερασμένες σάπιες προκαταλήψεις του και παράλληλα να τις αντικαταστήσουν με καινούργιες, ακόμα πιο αηδιαστικές και πρόστυχες...»[11]

Ο Ένγκελς ενδιαφέρθηκε ζωηρά για το ξεκαθάρισμα του Χριστολογικού. Πάνω στο ζήτημα αυτό, αφιέρωσε τρία έργα του, που η συμβολή τους υπήρξε αποφασιστική. Τα πιο κάτω: «Ο Μπρούνο Μπάουερ κι ο αρχικός Χριστιανισμός», 1882. «Το βιβλίο της Αποκάλυψης» 1883, και το «Συμβολή στην ιστορία του πρώτου Χριστιανισμού», 1894. Εξετάζοντας τα στοιχεία πούχε μπροστά του, ο Ένγκελς, κατάληξε στα παρακάτω συμπεράσματα. Δε γνωρίζουμε απολύτως τίποτα για τον τρόπο που εμφανίστηκε ο Χριστιανισμός. Το πιθανότερο είναι να εμφαγίστηκε αυθόρμητα, σαν φυσικό επακόλουθο της αλληλεπίδρασης των εσχατολογικών αιρέσεων της εποχής. Πολύ αργότερα, με την προσθήκη των σοφιστειών του Φίλωνα, εξελίχτηκε σε δόγμα. Η χρονολογία εμφάνισής του, πρέπει ν' αναζητηθεί γύρω στο 50 μ.τ.χ. Σε καμιά περίπτωση δεν ευσταθεί ότι ο Χριστιανισμός «εισήχθη εξ ολοκλήρου» απ' την Παλαιστίνη. Τ' αρχαιότερο γραφτό μνημείο του Χριστιανισμού είν' η «Αποκάλυψις». Πρέπει να γράφτηκε γύρω στο Γενάρη του 69 μ.τ.χ., λίγο μετά την ισοπέδωση της Ιερουσαλήμ. Για τα υπόλοιπα χριστιανικά κείμενα, ο Ένγκελς φρονεί πως είναι δημιουργήματα του 2ου-4ου Αιώνα. Για τον Ένγκελς, ο αρχέγονος Χριστιανισμός, υπήρξε κίνημα των καταπιεσμένων μαζών. Οι μάζες, είδαν στη φιλοσοφία του μια διέξοδο απ' την αθλιότητά τους. Αυτό, σε συνδυασμό με την παντελή έλλειψη κάθε τυπικού, συνέβαλε αποφασιστικά στη διάδοσή του στον «Εθνικό» χώρο. Ο τόπος που άνθησε πιο πολύ κι απ' τη γενετειρά του την Παλαιστίνη, ήταν η Μικρή Ασία. Η γνώμη του για τη λαϊκότητα του χριστιανικού κινήματος, στοιχειοθετείται από δυο κυρίως πράγματα: α) απ' το γεγονός ότι μέσα απ' τα «Ευαγγέλια» προβάλει η εικόνα σύγκρουσης του «Ιησού» και των μαθητών του, ενάντια στο πολιτικοθρησκευτικό εβραϊκό κατεστημένο. β) απ' τα κείμενα των «απολογητών» Ιουστίνου, Τατιανού, Ειρηναίου, που μιλούν για διωγμούς των Χριστιανών απ' τους Ρωμαίους προκουράτορες. Σ' αυτό το σημείο όμως, ο Ένγκελς φαίνεται ν' αγνοεί το γεγονός ότι αυτοί ακριβώς οι «απολογητές», γράφουν στο φως της μέρας.[12] Το πιθανότερο είναι ότι ο Ένγκελς ωθείται στη θέση ότι ο Χριστιανισμός υπήρξε θρη-

11. Β.Ι. Λένιν: «Έργα», Τόμ. ΙΙ, σελ. 190.

12. Την ίδια εποχή, πάμπολλες θρησκευτικές δοξασίες της Αυτοκρατορίας, καταδιώκονται άγρια απ' τις Ρωμαϊκές αρχές, σαν «ερεθιστικές». Τα μέλη τους εχτελούνται δημόσια.

σκεία των καταπιεσμένων, από καθαρά πραχτικούς πολιτικούς λόγους. Προσπαθεί να συνταιριάσει τα χριστιανικά κηρύγματα, με τις σοσιαλιστικές ιδέες. Θεωρεί πως αυτό το ταίριασμα αποτελεί τον ανθεχτικότερο τρόπο προσέγγισης του ανώριμου ακόμα ευρωπαϊκού προλεταριάτου. Άλλωστε, φροντίζει κι ο ίδιος να προειδοποιήσει τους μελλοντικούς ερευνητές, ότι σε καμιά περίπτωση τα λεγόμενά του δεν αποτελούν και την ολοκληρωτική λύση του Χριστολογικού. Η προειδοποίησή του όμως, πέρασε απαρατήρητη απ' αυτούς, για τους οποίους προοριζόταν. Η συντριπτική πλειοψηφία των Μαρξιστών ιστορικών, έστησαν το οικοδόμημα της σκέψης τους πάνω στο τσιτάτο του Ένγκελς, ότι ο Χριστιανισμός στάθηκε θρησκεία των καταπιεσμένων. Θέλησαν δηλαδή να φανούν βασιλικότεροι του βασιλέως. Πρόκειται δυστυχώς, για ένα εύγλωττο παράδειγμα δογματικής νοοτροπίας. Ο Α. Robinson στο «The origin of Christianity», London, 1957, επιμένει στον κομμουνιστικό χαραχτήρα των πρώτων χριστιανικών Κοινοτήτων. Το κίνημα του «Ιησού», ήταν κίνημα που στόχευε στην εξαφάνιση της εκμετάλλευσης!! Ταυτίζει δίχως καμιά επιφύλαξη, τους χριστιανούς με τους Εσσαίους, ισχυριζόμενος ότι οι χριστιανοί προχώρησαν ακόμα περισσότερο στο ζήτημα της κοινοχτημοσύνης...[13]

Ο Σοβιετικός Α.Π. Καζντάν πάλι, σε διάφορα άρθρα του σε Σοβιετικά ιστορικά περιοδικά, παρόλο που αναζητεί τις κοινωνικές ρίζες του Χριστιανισμού και στον πέρα της Ιουδαίας χώρο, παραμένει ωστόσο, στα ίδια πρότυπα σκέψης. Ο Χριστιανισμός προέρχεται βασικά, απ' την Εσσαϊκή αίρεση. Αποτελεί δε, κίνημα όλων των κατατρεγμένων της Ανατολικής Μεσογείου. Το αρχαιότερο γραφτό του είν' η «Αποκάλυψη», ενώ τα υπόλοιπα βλέπουν το φως της δημοσιότητας, γύρω στα μέσα του 2ου Αιώνα. Στις αρχές του 3ου Αιώνα ο Χριστιανισμός χάνει τα προοδευτικά του στοιχεία και μετατρέπεται σ' αντίδραση.

Στα 1958 το Σοβιετικό περιοδικό «Επετηρίδα του Μουσείου Ιστο-

---

13. Η τάση πολλών Μαρξιστών να ωραιοποιούν τον δήθεν «Κοινωνικό Ιησού», είναι αληθινά τραγελαφική. Π.χ. ο Gramsci που με το ψευδώνυμο Caesar γράφει: «Ο πορφυρένιος χιτώνας του Ιησού, αντανακλά το πλέον αστραφτερό Μπολσεβίκικο φως. Σε καθένα απ' τα μυριάδες κόκκινα λάβαρα, υπάρχει κι ένα κομμάτι απ' αυτόν το χιτώνα. Είναι τα Κομμουνιστικά λάβαρα, που ετοιμάζονται να εκπορθήσουν τα φρούρια της αστικής τάξης και να επαναφέρουν την κυριαρχία του πνεύματος πάνω στην ύλη»!!! Βλ. περιοδικό «Ordine Nuovo», Οχτώβρης 1920. Αποφεύγουμε να σχολιάσουμε το πώς είναι δυνατό να εκπέμπει φως η πιο σκοταδιστική θρησκεία της Ιστορίας κι αρκούμαστε να παραθέσουμε τα παρακάτω λόγια του Χίτλερ. Έχουν γραφτεί πέντε μόλις χρόνια μετά το άρθρο του... Caesar. «...Το φως που εκπέμπει η χριστιανική Εκκλησία φωτίζει το δρόμο των εθνικοσοσιαλιστών προς την ολοκληρωτική δικαίωση της αλήθειας. Εμπνέομαι από Εκείνον τον μεγάλο Άνθρωπο, που μαρτύρησε για τα μεγαλύτερα ανθρώπινα ιδεώδη. Εμπνέομαι απ' τον Χριστό...» Mein Kampf, vol II, σελ. 287, Paris, 1937.

ρίας της θρησκείας και του αθεϊσμού», που εκδίδεται απ' τη Σοβιετική Ακαδημία Επιστημών, δημοσιεύει ένα άρθρο του καθηγητή Σ.Ι. Κοβάλεφ, με τίτλο: «Τα βασικά προβλήματα του Χριστιανισμού». Ο Κοβάλεφ αντικρούει την άποψη του Καζντάν, για τη σχέση Χριστιανισμού - Εσσαίων. Σίγουρα η χριστιανική θεωρία, άντλησε υλικό απ' τη διδασκαλία των Εσσαίων, αλλά όχι μόνο απ' αυτούς. Όλες οι εσχατολογικές θεωρίες, συνέβαλαν στη διαμόρφωσή του. Ο Κοβάλεφ, αρνιέται να πάρει θέση στο θέμα της ιστορικότητας του «Ιησού». Τονίζει όμως, πως οι «Απόστολοι» μαθητές του «Ιησού», έτσι όπως προβάλλουν απ' τις σελίδες της «Καινής Διαθήκης», πρέπει νάν' ιστορικά πρόσωπα.

Υπέρμαχος της ιστορικότητας του «Ιησού», παρουσιάζεται κι ο Ιταλός Α. Donini,[14] που στην ουσία δεν κάνει τίποτ' άλλο απ' το ν' αντιγράφει τις ιδεολογικές ακροβασίες του Barbus*. Ναι, η γενέτειρα του Χριστιανισμού είναι η Παλαιστίνη. Ναι, ο «Ιησούς» είναι απ' τους μεγαλύτερους ήρωες της ιστορίας....

Στα ίδια καλούπια σκέψης, κινούνται κι οι Μαρξιστές Στάερμαν, Ι. Φρεάντσεφ, και Κ. Μπ. Στάρκοβα. Η τελευταία υπερθεματίζει για την εβραϊκή καταγωγή του Χριστιανισμού. Κριτικάρει μάλιστα με μεγάλο εκνευρισμό; όλες τις αντίθετες απόψεις!!

Υπήρξαν όμως και Μαρξιστές, που δοκίμασαν να τοποθετήσουν το πρόβλημα στις αληθινές του διαστάσεις. Ο Karl Kautsky στο περίφημο έργο του, «Η Καταγωγή του Χριστιανισμού», ρίχνει το βάρος της μελέτης του στις κοινωνικές ρίζες της χριστιανικής φιλοσοφίας. Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει, είναι αναπόφευχτο. Αυτές πρέπει ν' αναζητηθούν στις αντιδραστικές ιδέες που κυκλοφορούν στην περιφέρεια της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Ο Kautsky δεν αρνιέται ότι ο Χριστιανισμός στέγασε, ίσως σε κάποιο αρχικό στάδιο, και τους απόκληρους. Τονίζει όμως, πως το αντιδραστικό σπέρμα ενυπήρχε μιας εξαρχής στη χριστιανική φιλοσοφία.

Στη δεκαετία 1920-30 εμφανίστηκαν τα έργα των Σοβιετικών ιστορικών Γιαροσλάβσκυ, Ρουμιάντσεφ, που αποτέλεσαν μια αξιόλογη προσπάθεια για επιστημονική αντιμετώπιση του Χριστολογικού. Κι οι δυό τους επισημαίνουν ότι ο Χριστιανισμός ήταν από πάντα θρησκεία της ολιγαρχίας.*

---

14. Βλ. Α. Donini: «General bases of Religion History».

*Ο Μπαρμπύς, γνήσιο παιδί του αρχικού αριστοκρατικού κύκλου των Μαρξιστών διανοούμενων, που στάθηκαν οι κύριοι Μέντορες του Μαρξισμού, έφτασε στο αξιοθρήνητο επιστημονικά σημείο, ν' αποκαλέσει τον «Ιησού» Μαρξιστή!

Ένα πολύ σημαντικό βήμα προς την τελική επίλυση του χριστολογικού ζητήματος, έγινε απ' τον Σοβιετικό ακαδημαϊκό P.I. Vipper. Στο έργο του «Η γένεση της χριστιανικής φιλολογίας», που εκδόθηκε στα 1946, αποδείχνει πως τ' αρχαιότερα χριστιανικά κείμενα είναι δυο «Απόκρυφα»: Η «Διδαχή» κι ο «Ποιμήν» του «Ερμά». Αναλύοντας το περιεχομενό τους, σε συνδυασμό με τις διάφορες πολιτικοθρησκευτικές τάσεις της εποχής, ο Vipper ορίζει πως τα δυο τούτα κείμενα πρέπει να γράφτηκαν πριν απ' τον Ιουδαϊκό πόλεμο. Γύρω στο 30 μ.τ.χ. περίπου. Όσο αφορά τα «επίσημα» γραφτά, αυτά δεν πρέπει να γράφτηκαν πριν το πρώτο μισό του 2ου αιώνα. Στα 1956, ο ακαδημαϊκός Vipper, κυκλοφορεί τη μελέτη του «Η Ρώμη κι ο πρώτος Χριστιανισμός». Εκεί, προτείνει μια πρωτότυπη ταξινόμηση των πηγών του Χριστιανισμού. Πιο συγκεκριμένα, προτείνει όπως η περίοδος του 1ου Αιώνα, ονομαστεί «εποχή των προδρόμων του Χριστιανισμού». Στη συνέχεια η περίοδος μεταξύ του 1ου και του 2ου Αιώνα, περίοδος του «πρωτόγονου Χριστιανισμού». Ο Vipper αποδέχεται ανεπιφύλαχτα τις θέσεις του B. Bauer, για τους στενούς δεσμούς του Χριστιανισμού με το Στωικισμό και το Φιλωνισμό. Κατόπιν, μέσω μιας λαμπρής ανάλυσης των ψυχολογικών-κοινωνιολογικών διεργασιών, στ' ανώτερα Ρωμαϊκά στρώματα, καταλήγει στ' ότι, ο Χριστιανισμός αντανακλούσε απ' την πρώτη του κιόλας εμφάνιση, τα συμφέροντα της Ρωμαϊκής ολιγαρχίας.

Δυστυχώς, τα τόσο αξιόλογα έργα του Vipper, δέχτηκαν την αδικαιολόγητη επίθεση δυο άλλων Σοβιετικών ιστορικών. Του Ελληνιστή A. Ranovitsch και του I. Lenzman. Κύριο αντικείμενο της πολεμικής τους, στάθηκε το βασικό συμπέρασμα του Vipper για την αντιδραστικότητα του Χριστιανισμού. Κι αυτό, γιατί ερχόταν σ' αντίθεση με την άποψη του Ένγκελς, πού τον ήθελε θρησκεία των κατατρεγμένων. Τα επιχειρήματα που αναμασούν όμως, δεν μπορούν να σταθούν σε στέρεο επιστημονικό έδαφος. Γράφει ο Lenzman: «Ο Vipper, πιστεύει ότι ο Χριστιανισμός εκπροσωπούσε απ' την αρχή τις αντιλήψεις της ολιγαρχίας. Δεν μας εξηγεί όμως πως γίνεται να παρουσιαστεί η χριστιανική θρησκεία μιας εξαρχής επεξεργασμένη». Τούτη η παρατήρηση του Lezman —δυο χρόνια μετά το θάνατο του Vipper— είναι το λιγότερο κακόπιστη.[15] Ο Vipper επιχειρεί μια

15. Είναι γεγονός, ότι η Σοβιετική έρευνα στο Χριστολογικό, ήταν περιορισμένη. Όπως είναι γεγονός, ότι όσοι Σοβιετικοί ασχολήθηκαν με το θέμα, ακολούθησαν δογματικά τις θέσεις πούχε εκφράσει ο Ένγκελς. Αποτέλεσμα τούτου του δογματισμού, στάθηκε το βάλτωμα της Σοβιετικής έρευνας. Όμως η κριτική του Ιταλού Μαρξιστή M. Graveri, για τα αίτια του βαλτώματος, είναι σίγουρα κακόπιστη. Ισχυρί-

αρκετά οξυδερκή ανάλυση των ριζών του Χριστιανισμού. Οριοθετεί με πειστικότητα τ' αλλεπάλληλα ιστορικά στάδια που πέρασε, ώσπου ν' αποχτήσει το συγκεκριμένο αντιδραστικό του πνεύμα. Ασπάζεται μεν την άποψη για τη σχέση του με τους Εσσαίους, αλλά ταυτόχρονα αναλύει και τις διακυμάνσεις της Εσσαϊκής φιλοσοφίας. Καθώς παρατηρεί: «Η ομοιότητα ανάμεσα στους Εσσαίους και τους Χριστιανούς, δεν είν' απλά μια ομοιότητα σε δυό ρεύματα που συνυπάρχουν. Είναι μια ομοιότητα ανάμεσα σε δυό γενιές. Ανάμεσα σε γονείς και στα παιδιά τους, η καλύτερα, ανάμεσα σε παπούδες κι εγγόνια».[16]

Εμείς διαφωνούμε σε μερικά ουσιώδη ζητήματα με τον ακαδημαϊκό Vipper*. Αλλ' αυτό δεν μας εμποδίζει να χαραχτηρίσουμε τις έρευνές του, συμβολή στην τελική λύση του Χριστολογικού.

Πάνω στις απόψεις του Vipper, δούλεψε κι ο Πολωνός Β. Lapinsky. Αρνιέται με πείσμα, ότι ο Χριστιανισμός υπήρξε θρησκεία των κατατρεγμένων. Η φιλοσοφία του εμφανίζεται βαθιά αντίθετη με τις ουμανιστικές ενατενίσεις της Ρωμαϊκής φιλοσοφίας. Εφαρμόζοντας τη συγκριτική μέθοδο ο Lapinsky, επισημαίνει το εξής σημαντικό. Ο Χριστιανισμός είν' η μόνη θρησκεία που θα μπορούσε να χαραχτηριστεί θεοκεντρική, κι όχι ανθρωποκεντρική.

Αυτές λοιπόν, είναι οι κυριότερες προσπάθειες της έρευνας στο χώρο του Χριστολογικού. Οπωσδήποτε, το φάσμα όσων ασχολήθηκαν με το θέμα, είναι κατά πολύ ευρύτερο. Η αναφορά όμως όλων τους, θάχε σαν αποτέλεσμα την άσκοπη ταλαιπωρία του αναγνώστη. Ο λεπτολόγος πάντως αναγνώστης θα βρει πάρα πολλά απ' τα ονό-

---

ζεται ο Graveri ότι η καθυστέρηση των Σοβιετικών οφείλεται σ' ένα μεταφραστικό λάθος, στα έργα του Ένγκελς. Το λάθος, εμφάνιζε τον Ένγκελς να λέει ότι το κέντρο καταγωγής του Χριστιανισμού είναι η Μικρή Ασία κι «όχι η Παλαιστίνη». Έτσι, όλοι οι Σοβιετικοί ιστορικοί υποστήριζαν ότι ο Χριστιανισμός γεννήθηκε στη Μικρή Ασία. Αυτό συνέβαινε μέχρι το 1962, που ανακαλύφτηκε το μεταφραστικό λάθος απ' τον Καθηγητή Καλντάν. Όλ' αυτά αποτελούν καθαρή στρέβλωση της πραγματικότητας. Σε κανένα έργο Σοβιετικού ερευνητή δεν αναφέρεται κάτι τέτοιο. Ότι δηλ. λίκνο του Χριστιανισμού είναι η Μ. Ασία. Ο μόνος που πλησίασε κάπως την παραπάνω θέση, ήταν ο Ακαδημαϊκός Vipper. Όμως τόσο πριν απ' αυτόν –πρβλ. Ramovitch, Γιαροσλάβσκυ, Ρουμιάντσεφ, Βολτίν– όσο και μετά (π.χ. Lenzman, Κοβάλεφ, Φράντσεφ, Καζντάν κλπ., κανείς δεν υιοθέτησε μια τέτοια θέση. (Λανθασμένα κατά τη γνώμη μας, αλλά έτσι είναι η αλήθεια). Ειλικρινά δεν μπορούμε να κατανοήσουμε ποιές ψυχολογικές ανάγκες ικανοποιούσε ο Graveri μ' αυτή του την παραποίηση, που εντελώς αβασάνιστα έσπευσε να υποστηρίξει ο Donini. (Βλ. περιοδικό «Nuova Rivista Storica» Ε.Φ. 52ο 1/11/1968).

16. P.I. Cipper: «Rome and initial christianity», Moscou, 1956 σελ. 86.

*Το έργο του Γιαροσλάβσκυ κυκλοφόρησε και σ' Ελληνική μετάφραση με τον τίτλο: «Πώς γεννιούνται ζουν και πεθαίνουν οι θεοί και οι θεές», Αθήνα, 1973. Το έργο του Ρουμιάντσεφ μεταφράστηκε στα Γαλλικά, όπου κυκλοφόρησε με τον τίτλο «Οι θρησκείες του αρχαίου κόσμου κι η προέλευση του Χριστιανισμού», Παρίσι 1932.

ματα ερευνητών που αναγκαστικά παραλείψαμε, στις βιβλιογραφικές παραπομπές του βιβλίου μας. Όσα ονόματα, τέλος, απουσιάζουν κι απ' αυτές, θα τα βρει μαζί με τ' αντιπροσωπευτικότερα έργα τους, στο Βιβλιογραφικό πίνακα που παραθέτουμε στο τέλος του βιβλίου μας.

Εκείνο που εμείς θελήσαμε να κάνουμε εδώ, ήταν μια σύντομη παρουσίαση των κυριότερων ρευμάτων έρευνας. Εν πάση περιπτώσει, αναφέρουμε στα πεταχτά τα ονόματα ορισμένων ερευνητών, που τα έργα τους στάθηκαν πολύτιμο βοήθημα στη μελέτη μας. Πρόκειται για τους Poliansky, Goodman, Kraus, Liptsis, Ross, Dupont Stamner. Χρήσιμα στοιχεία αντλήσαμε απ' τον J. Allegro, που αφήνοντας παράμερα τα βιαστικά του συμπεράσματα για την αξία των χειρογράφων του Κουμράν, παραμένει η κολοσσιαία προσφορά του πάνω στο πρόβλημα της μετάφρασης, ερμήνευσης, κι αποκωδικοποιήσής τους. Νομίζουμε σκόπιμο ν' αναφέρουμε και τον Barrows, που παρά τη κάποια εξαλλοσύνη του, έχει δουλέψει αρκετά πάνω στο ζήτημα. Ιδιαίτερη επίσης μνεία πρέπει να γίνει και στον J.C. Pichon, που στο βιβλίο του «Le Saint Neron» κάνει μια έξοχη παρουσίαση του προβλήματος «Νέρων», προσφέροντας μια μεγάλη υπηρεσία στην αποκατάληπτη ιστορία. Στον B. Russel, που η τεράστια εργασία του σχετικά με την αρχαία φιλοσοφία, παραμένει πάντα ένα ανεξάντλητο βοήθημα. Στο καθηγητικό ζεύγος Hill, που οι αρχαιολογικές τους έρευνες στη Μικρή Ασία, υπήρξαν κεφαλαιώδους σημασίας, για τη σωστή ανασύνθεση των συμβάντων, στο βασικό αυτό χριστιανικό κέντρο της αρχαιότητας. Στα τρία βιβλία του R. Ambelain που ανανέωσαν το ενδιαφέρον του ευρύτερου κοινού για το θέμα. Σημαντική ακόμα βοήθεια, μας πρόσφερε η συγκινητική προσπάθεια του Sir Charles πάνω στ' «Απόκρυφα της Παλαιάς Διαθήκης».

Πρόκυψαν, λοιπόν, κάποιες σταθερές οριοθετήσεις, μέσ' απ' αυτόν τον κυκεώνα απόψεων; Ελάχιστες. Κι αυτές έχουν όλες να κάνουν με τον περασμένο αιώνα. Και τούτο, γιατί μόνο ο 19ος αιώνας είχε τη δυνατότητα να παράγει «Σχολές» απόψεων. Κι η «Μυθολογική» Σχολή, κι η «Ιστορική», σ' αυτόν τον αιώνα αναπτύχτηκαν. Περιττό να σημειώσουμε, ότι τη δυνατότητα «υγιούς ανεμοστρόβιλου», τη διαθέτει η Μυθολογική Σχολή. Τι είναι αυτή; Το πνευματικό παιδί της αστικής τάξης. Έχοντας πραγματοποιήσει τη βιομηχανική

της επανάσταση, έχει ταυτόχρονα εδραιώσει και τις θέσεις της, που δεν μπάζουν πλέον από πουθενά. Είναι σε θέση, λοιπόν, να προσπαθεί απ' τη θέση του ισχυρού ν' ανατρέψει τα παλαιοφεουδαρχικά «ιδεολογικά» στηρίγματα. Αλλά, ας απαριθμήσουμε τις κάποιες σταθερές, που αναδύθηκαν μέσα από δυό αιώνες χριστολογικής έρευνας.

α) Τα «Ευαγγέλια», απεικονίζουν στην ολότητά τους τα διάφορα μυθολογικά ρεύματα της εποχής που συντάχτηκαν (Dupuis, Strauss, Baur, Σχολή της Tubingen, Bauer, Guiguebert, Kalthoff, Robertson, Smith, Jensen, Drews, Couchoud, Norden).

β) Τα «Ευαγγέλια» μπορεί να περιέχουν υπερβολές, μα ο κεντρικός πυρήνας τους είναι αληθινός. Ο δε «Ιησούς» είναι σίγουρα «Ιστορικό» πρόσωπο. (Harnak, Loisy, Berent, Eisler, Lehman, Haupt, Schürer Goethals, Kantsky!! Allegro, Donini, Barrows, Rops, Danielou, Ambelain κλπ.).

Και οι δυο όμως παραπάνω τάσεις, έχουν ένα κοινό ιδίωμα. Δεν επιχειρούν να κάνουν Ιστορία –με την κυριολεχτική έννοια του όρου– μα ιδεολογική αντιπαράθεση. Έτσι, όλοι τους παραβλέπουν ορισμένα κυριαρχικά στοιχεία της εξεταζόμενης εποχικής περίπτωσης. Π.χ. η πλήρης άγνοια των «Ευαγγελιστών», για ο,τιδήποτε έχει σχέση με την Παλαιστίνη. Η άγνοια οποιασδήποτε εβραϊκής πηγής, για τη χριστιανική περίπτωση. Κι όλ' αυτά, στο υποτιθέμενο λίκνο του Χριστιανισμού, την Ιουδαία. Αντίθετα οι «Εθνικές» αναφορές υπάρχουν κι ορισμένες μάλιστα απ' αυτές είναι αρκετά διαφωτιστικές, φτάνει ν' αντιμετωπιστούν με τον αρμόζοντα τρόπο, που απαιτεί η σύγχρονη Κοινωνιολογική Ιστορία (Τάκιτος, Σουετώνιος, Λουκιανός, Κέλσος). Όλες τους όμως, ή ερμηνεύτηκαν κατά το δοκούν ή πετάχτηκαν στο καλάθι των αχρήστων ή συσχετίστηκαν με αντίστοιχα εβραϊκά «γεγονότα».

Εν πάση περιπτώσει, τα ζητήματα όπου υπήρξε μια κάποια ομοφωνία των δυο Σχολών, μπορούν να συνοψιστούν σε τρεις μόνο περιπτώσεις.

Π ρ ώ τ ο: Τα Ευαγγέλια δεν απόχτησαν την οριστική τους μορφή, παρά μόνο στον 4ο αιώνα.

Δ ε ύ τ ε ρ ο: Μέσα τους αντανακλούνται οι επιρροές όλου του τότε θρησκευτικού περίγυρου.

Τ ρ ί τ ο: Το περιεχόμενό τους είναι γεμάτο αντιφάσεις.

Επειδή οι κυριότεροι ερευνητές όλων των Σχολών μπορεί να μην κάνουν Ιστορία , αλλά δεν ήταν κι ηλίθιοι, δοκίμασαν να ερμηνεύσουν αυτά τα τρία δεδομένα. Κι εδώ, ακριβώς, είναι που παρατηρεί-

ται μια εκπληχτική ομοφωνία, τόσο των δύο αυτών Σχολών, όσο και της Μαρξιστικής αντίστοιχης. Κι οι τρεις αυτές περιπτώσεις, δικαιολογούνται απ' τη διαμάχη του αρχέγονου **εβραϊκού χριστιανισμού, με τη μετέπειτα Εθνική-Παυλιανική του παράφραση.** Ο τρόπος που έφτασαν στο παραπάνω συμπέρασμα, είναι, το λιγότερο που μπορούμε να πούμε, συνειδητά επιπόλαιος. Και τούτο, γιατί ακολούθησαν πιστά στην ερευνά τους, τις διακυμάνσεις της χριστιανικής φιλολογίας και μόνο. (Πιο κάτω θα εξηγήσουμε πού οφείλεται αυτό). Οι Μαρξιστές ιστορικοί πάλι, που θέλησαν να εμβαθύνουν –πάντα επιφανειακά– στην πορεία των Ρωμαϊκών συνθηκών, το κάνουν μ' έναν και μόνο αντικειμενικό σκοπό. Ν' «αναλύσουν» τα αίτια, που οι Ρωμαϊκές συνθήκες αποδείχτηκαν ώριμες, ν' αποδεχτούν ένα εβραϊκό εσχατολογικό κίνημα. Ούτε καν που τους πέρασε απ' τη σκέψη, ότι είναι δυνατόν, ο Χριστιανισμός να ήταν παράγωγο των ίδιων των Ρωμαϊκών συνθηκών.

Κι όμως, όπως θα αποδειχτεί περίτρανα μέσα από τούτη τη μελέτη, αυτό τελικά ήταν που συνέβη. Ήταν η διαλεχτική πορεία των πραγμάτων αυτής καθαυτής της Ρώμης, που γεννοβόλησε το Χριστιανισμό. Ο τελευταίος, δημιουργήθηκε, κωδικοποιήθηκε κι απόχτησε τ' αρχικό του τυπικό, απ' αριστοκράτες Ρωμαίους, μέσα στην ίδια τη Ρώμη.

Μερικοί ευτελείς συλλογισμοί φτάνουν, αν όχι να μας πείσουν γι αυτό, τουλάχιστον να μας προβληματίσουν.

Πρώτο: Δεν υπάρχει ούτε μια εβραϊκή μαρτυρία του 1ου αιώνα, για χριστιανούς και Χριστιανισμό. Ούτε ο Φλάβιος Ιωσήφ, ούτε ο Ιούστος, ούτε ο Φίλωνας της Αλεξάντρειας, λένε τίποτα για το ζήτημα. (Οι δυό περιβόητες αναφορές του Φλάβιου Ιωσήφ, έχουν πεταχτεί στ' άχρηστα, σαν κακόβουλες πλαστογραφήσεις, απ' την πρώτη στιγμή). Αντίθετα, υπάρχουν δυο σημαντικές μαρτυρίες, από δυό κορυφαίους Ρωμαίους ιστορικούς, που γράφουν λίγα χρόνια αργότερα, απ' τους τρεις παραπάνω Εβραίους συγγραφείς. Του Τάκιτου και του Σουετώνιου. Κι οι δυο τους μιλούν για «Χριστό» και χριστιανούς. Και το κυριότερο. Μιλάνε για χριστιανούς που δρουν στη Ρώμη, κι όχι στην Ιουδαία. Την ίδια περίπου εποχή, ένας άλλος Ρωμαίος συγγραφέας, ο Πλίνιος ο «νεώτερος», κάνει λόγο για χριστιανούς στη Μικρή Ασία.

Δεύτερο: Οι πρώτοι καταγραμμένοι επώνυμοι χριστιανοί, είν' «Εθνικής» καταγωγής, κι η δράση τους εξελίσσεται έξω απ' την Παλαιστίνη. (Βλ. στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου μας).

Τρίτο: Στα 133 μ.τ.χ. ξεσπά η επανάσταση του Εβραίου «Μεσσία»

Μπάρ Κοχμπάς. Όλες οι πηγές συμφωνούν, ότι σ' αυτή συμμετείχε το σύνολο του Εβραϊκού λαού. Η επανάσταση στρεφόταν ενάντια στους Ρωμαίους καταχτητές. Η χριστιανική φιλολογία, ισχυρίζεται ότι ο Κοχμπάς κατέσφαξε πάμπολλους χριστιανούς. Αυτό, σημαίνει ότι οι χριστιανοί δε βρίσκονται στην πλευρά των εβραίων, μα των αντιπάλων τους, Ρωμαίων.

Τέταρτο: Η χριστιανική φιλολογία, αντανακλά όλες τις δοξασίες του «Εθνικού» κόσμου, είτε θρησκευτικές, είτε φιλοσοφικές.

Πέμπτο: Υπάρχουν αναφορές Ρωμαίων συγγραφέων, ότι πολλοί Ρωμαίοι αριστοκράτες είχαν ασπαστεί τη λατρεία του Γιαχβέ. (Στα κατάλληλα μέρη του βιβλίου μας, παρουσιάζουμε τα σχετικά ντοκουμέντα).

Ύστερα απ' όλ' αυτά, προβάλλει ένα σημαντικότατο ερώτημα. Ή μάλλον, για νάμαστε πιο ακριβείς, «Το ερώτημα».

«Εκφράζει αυτή η ασυνεννοησία των ιστορικών, σχετικά με την καταγωγή του Χριστιανισμού, τον κατ' ανάγκη «πλουραλιστικό» τρόπο ζωής της αστικής τάξης»; Μήπως δηλαδή, σε τελική ανάλυση, αυτός ο τρόπος ζωής, αποσύνδεσε εκβιαστικά το ζήτημα της χριστιανικής καταγωγής, απ' την εμβέλεια της αντικειμενικής ιστορικής επιστήμης, και το προσάρμοσε στις εκάστοτε διακυμάνσεις του; Αν μελετήσουμε προσεχτικά την όλη πορεία της χριστολογικής έρευνας, η απάντηση στο καυτό τούτο ερώτημα δεν μπορεί, παρά νάναι υποχρεωτικά καταφατική. Και να γιατί:

Η ανάπτυξη των Ευρωπαϊκών κρατών, απ' την αρχαιότητα ώς τα σήμερα, παρουσιάζει μια μοναδική ιδιαιτερότητα. Οι αλλεπάλληλοι διαλεχτικοί κοινωνικοί μετασχηματισμοί της, είχαν όλοι σαν κυρίαρχη κρατικοκοινωνική ιδεολογία τους, το Χριστιανισμό. Μπορεί στην αρχαιότητα να υπήρξαν θεοί πού άντεξαν για 1000 ή 2000 χρόνια. Αλλ' αφενός, όλα τ' αρχαία Πάνθεα ήταν ανοιχτά –λόγω της αλληλεξάρτησης θρησκείας-πολιτικής– σε κάθε νέα θεότητα. Αφετέρου, το κοινωνικό σύστημα της αρχαιότητας παράμενε, μ' ελάχιστες διαφοροποιήσεις, για χιλιετίες, δουλοχτητικό. Το Ισλάμ πάλι, που αναπτύσσεται παράλληλα με το Χριστιανισμό, στοιχειοθετεί μια ολότελα διαφορετική περίπτωση. Για ένα σωρό λόγους, που η ανάλυσή τους δεν είναι του παρόντος, δε γνώρισε ούτε κατά προσέγγιση τις αλλαγές –ποσοτικές και ποιοτικές– του χριστιανογενούς κόσμου. Συνεπώς, έχουμε να κάνουμε όντως, με μια μοναδική ιδιαιτερότητα. Απ' το δουλοχτητισμό, στη δουλοπαροικία. Απ' την «ελεύθερη» φεουδαρχία, στην «Αναγέννηση» κι από κει στο «Διαφωτισμό». Απ' την αστική αποικιοκρατία, στον ολοκληρωτικό Καπι-

ταλισμό. Στη μακρόχρονη αυτή πορεία, ανατράπηκαν, χρεοκόπησαν, ποδοπατήθηκαν τάξεις, κρατικά συμπλέγματα ιδεών, φιλοσοφίες. Τόσο όμως τα παραπάνω, όσο και τα εκάστοτε διάδοχα σχήματα, είχαν μια κοινή συνισταμένη. Όλα τους αντλούσαν την ιστορική τους αιτιολόγηση, απ' τα όποια παράγωγα της χριστιανικής «φιλοσοφίας». Πού οφείλεται αυτό; Στην ανθεχτικότητα του Χριστιανισμού; Οπωσδήποτε όχι. Απλά, ο Χριστιανισμός προσφερόταν στην εκάστοτε κρατούσα κατάσταση, σαν σιδερένιο ρόπαλο καταστολής της λαϊκής απειλής. Μπορεί οι κατατρεγμένοι της κάθε εποχής, να συντελούσαν μέσω του σπασίματος των παραγωγικών σχέσεων, στις εποχικές ανακατατάξεις. Γιατί λοιπόν –αφού ισχυριζόμαστε ότι ο Χριστιανισμός ήταν όπλο στα χέρια των αρχόντων– δεν πολέμησαν και τη χριστιανική πίστη; Η απάντηση έχει τη δικιά της πολυπλοκότητα, αλλά δεν είναι δύσκολη. Οι γενεσιουργές αιτίες, για τούτη τη στάση των μαζών, βρίσκονται στο πηχτό σκοτάδι της πρώτης περιόδου της πλήρους χριστιανικής επικράτησης. Επικράτηση, που επιτεύχτηκε αποκλειστικά και μόνο, με τη φωτιά και το τσεκούρι των κυρίαρχων στρωμάτων. Οι άρχουσες τάξεις, γνωρίζοντας τα οφέλη που τους πρόσφερνε η βαθιά αντιδραστικότητα του Χριστιανισμού, δώσαν μάχη για την πλήρη παγίωσή του. Τα όποια κοινωνικοπολιτικά προτσές, υποχρεώθηκαν σ' εκβιαστική επιβράδυνση (κι όχι λίγες φορές, υποχώρηση). Έτσι, ο Χριστιανισμός εξελίχτηκε σε δοσμένο γεγονός, υπερκείμενο της καθημερινής ροής των πραγμάτων. Στο μαζικό super ego των κατατρεγμένων, πήρε τη μορφή του δεδομένου κακού: όπως το χιόνι ή η καταστρεπτική πλημμύρα. Τ' αποτέλεσμα ήταν αναπόφευχτο. Ο Χριστιανισμός απόχτησε μια νεφελώδη «δυναμική», που του εξασφάλιζε μια συμφεροντολογική «ισοβιότητα». Και τούτο, γιατί είναι γεγονός, ότι καμιά νεοαναδυόμενη άρχουσα κατάσταση, δεν ήταν διατεθειμένη να στερηθεί τις σκοταδιστικές υπηρεσίες του. Πόσο μάλιστα, αν αναλογιστούμε ότι για 1300 χρόνια, οι κάθε λογής καθεστωτικές αλλαγές, γίνονταν στο στυλ των αναχτορικών πραξικοπημάτων κι επομένως ερήμην του λαού. (Αυτό, σε καμιά περίπτωση δε σημαίνει, ότι οι διεργασίες στα χαμηλά στρώματα δεν παίζουν το δικό τους ρόλο πίεσης. Μόνο που οι αντανακλάσεις τους, τσακίζονταν από κάποιο σημείο και μετά, σ' ένα ατσάλινο τείχος, που το συγκροτούσε ένα πλέγμα χριστιανογενών κρατικών μέσων). Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, η «ισοβιότητα» του Χριστιανισμού βιώθηκε απ' τους πάντες και τα πάντα.

Ένα άλλο κοινό σημείο όλων των συστημάτων που εμφανίστηκαν στα 1600 χρόνια χριστιανικής Ευρώπης, ήταν η αδυσώπητη κρατική

δολοφονικότητα, απέναντι στα λαϊκά στρώματα. Αναγκαστικά η δυναμική αντίδραση των τελευταίων, περιοριζόταν σ' εξαιρετικά αραιές περιπτώσεις. Υπήρχε όμως το όπλο της παθητικής αντίδρασης. Το πλέον πρόσφορο έδαφος, για να εφαρμοστεί αυτή απ' τις μάζες, ήταν εκείνο της δεδομένης για «όλους» κατάστασης: της χριστιανικής. Κι αυτό –ξέχωρα απ' την κρατική βία– για δυό λόγους: α) Η χριστιανική «ισοβιότητα» είχε βιωθεί κι απ' τις μάζες. β) Η βίαιη ακινητοποίηση των διαφόρων προτσές, δεν επέτρεπε στους κατατρεγμένους τη συνειδητοποίηση της θέσης τους. Συνεπώς δεν υπήρχε κι η ορατή εναλλαχτική για τη θέση τους λύση, που θα τους πρόσφερε διαφορετικά αντιπολιτευτικά ιδεολογικά επιχειρήματα. Στο Μεσαίωνα, η παθητική αντίδραση εκφράστηκε με τις αιρέσεις. Στην «Αναγέννηση», με τα καλέσματα για επιστροφή στα αρχικά «αγνά» «ευαγγελικά» «ήθη». Η εισβολή της αστικής τάξης στην ιστορική κονίστρα, είναι σαρωτική για τα παραδοσιακά φεουδαρχικά στρώματα. Γκρεμοτσακίζει θρόνους και σκουριασμένες «ιδέες». Οι μάζες την ακολουθούν, της συμπαραστέκονται, την εδραιώνουν. Εξαρθρώνονται τα βασικότερα οχυρά της φεουδαρχίας. Όλα, εχτός από ένα: Το Χριστιανικό. Δεν έχουμε σκοπό να κάνουμε μηχανιστική ιστοριογραφία: Όμως, δεν μπορούμε να παρακάμψουμε το γεγονός, ότι και η αστική τάξη βρήκε στο Χριστιανισμό τον πλέον χρήσιμο συμμαχό της. Υπήρχε όμως ο λαός, που εννοούσε να εκμεταλλευτεί στο έπακρο τις «ελευθερίες», που με τόση θυσία αίματος κατάχτησε. Ο τίτλος του Ιησουίτη, καταντάει συνώνυμος του ανέντιμου. Τα μαζικά εγκλήματα, που έγιναν κατά καιρούς στ' όνομα του Χριστού, αναφέρονται μ' αποτροπιασμό. Τα ονόματα των θυμάτων της «Ιερής Εξέτασης», προφέρονται με άκρατο σεβασμό. Όλ' αυτά όμως, με μια διαφορά. Δεν αμφισβητείται αυτός καθαυτός ο Χριστιανισμός, μα η άδικη χρησιμοποίησή του, απ' όσους θέλησαν να παραποιήσουν την «ηθική» του, για ιδιοτελείς σκοπούς. Χίλια τετρακόσια (1400) χρόνια ύπαρξης –με τη μορφή της υπερκείμενης των ταξικών διαφορών δοσμένης κατάστασης– του Χριστιανισμού, ήταν πάρα πολλά. Οι βασικές του αρχές, όπως απόρρεαν απ' την «Ιερή Καινή Διαθήκη», είχαν χαράξει ανεξίτηλα τη συλλογική συνείδηση των μαζών. Στην ουσία, ήταν ένα ανεξέλεχτο, απ' την όποια ταξική διαπάλη και θέληση, super ego.[17] Αλλά η κριτική στ' αντιδραστικά προϊόντα των χριστιανικών σταθερών, είναι σχεδόν παλλαϊκή. Συνάμα, αποδείχνεται κι ένα επαρκές μέσο πίεσης των

---

17. Μια άλλη διάσταση αυτού που αναπτύσσουμε τώρα, δόθηκε απ' τον Λ. Φόϋεμπαχ, την εποχή που η

αστικών συνθηκών, για την παραγωγή μιας νέας κουλτούρας, που θα διάκειται εχθρικά στα αντιδραστικά στοιχεία του Χριστιανισμού.

Είναι στα πλαίσια τούτου του ιστορικού περίγυρου, που εμφανίζεται η αστική κριτική, στη χριστιανική φιλολογία. Ο Βολταίρος, ο Gilbon ο Holbach, ο Dupuis, ο Strauss, δίνουν τα πρώτα πλήγματα. Ο Baur κι η Σχολή της Tubingen, απογυμνώνουν τα χριστιανικά κείμενα από κάθε μυθολογικό στοιχείο. Αλλά κανείς τους –όντας γνήσια τέκνα της αστικής άρχουσας πια, τάξης– δεν τολμάει να χώσει το νυστέρι ώς το κόκαλο: στην προκειμένη περίπτωση, στην αμφισβήτηση αυτής καθαυτής της χριστιανικής «ηθικής». Στην πραγματικότητα, έστω κι αν οι ίδιοι δε το καταλάβαιναν, η κριτική τους δεν ήταν τίποτ' άλλο, από πολιτική πράξη. Στόχος της απ' τη μια, η εποχική συμπόρευση της τάξης τους με τον απλό λαό, με το να κωδικοποιούν σε βιβλία την οργή του, για τα κακώς κείμενα του Χριστιανισμού. Έτσι, εξασφαλιζόταν ο εφησυχασμός του κι η ήρεμη ανάπτυξη του αστισμού. Απ' την άλλη, έκοβαν κάθε δεσμό της αστικής τάξης –δεδομένου ότι δεν είχε χάσει πλήρως τον προοδευτισμό της– με το αμαρτωλό παρελθόν. Συνεπώς, εκείνο που επιχειρούσαν, ήταν ο,τιδήποτε άλλο από επιστημονική ιστοριογραφία.

Τα ίδια ακριβώς ισχύουν και για την κριτική του Ένγκελς –παρά τις κάποιες οξυδερκείς επισημάνσεις του– πάνω στο θέμα της καταγωγής του Χριστιανισμού. Ο Ένγκελς υπερτονίζοντας τη Χεγκελιανή διαλεχτική μέθοδο, αναζήτησε τα αίτια της χριστιανικής επικράτησης, στον κορεσμό της τότε Ρωμαϊκής Ιστορίας και στη συνακόλουθη λαϊκή επαναστατικότητα. Συμπέρασμα: ο Χριστιανισμός ήταν ένα κίνημα των καταπιεσμένων, ένα νέο διαλεχτικό ιστορικό πέρασμα. Αγνόησε όμως ένα σημαντικό γεγονός. Ότι η επικράτηση του Χριστιανισμού στην Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, δε συμβάδισε με καμιά απολύτως αλλαγή, στις υπάρχουσες ώς τα τότε παραγωγικές σχέσεις. Απεναντίας! Καταργήθηκε και το σύστημα της δουλοπαροικίας, που εφάρμοζαν στη Ρωμαϊκή περιφέρεια, οι πριν τον Κωνσταντίνο Ρωμαίοι Αυτοκράτορες. Προωθήθηκε δε ακόμα περισσότερο το δουλοχτητικό καθεστώς. Η δουλοπαροικία διατηρείται στη Δύση, αλλά μόνο εκεί που επικρατούν ολοκληρωτικά οι «βάρβαροι», που κάθε άλλο παρά Χριστιανοί είναι. Αντίθετα,

---

Χριστολογική έρευνα βρισκόταν στα πρώτα της βήματα. Γράφει: «Στην προσευχή του ο άνθρωπος μιλά στο Θεό, λέγοντάς του «Συ». Αποκαλύπτει έτσι με τρόπο ηχητικό και αντιληπτό απ' τις αισθήσεις ότι ο Θεός είναι το άλλο «Εγώ» του. Εξομολογείται στο Θεό σαν το ον το πιο κοντινό, και το πιο στενό του, τις πιο μυστικές του σκέψεις, τις πιο ενδόμυχες επιθυμίες του, που διαφορετικά ντρέπεται να εκφράσει...» Βλ. «Η ουσία του Χριστιανισμού» σελ. ελλ. μετ. 194.

στο Βυζάντιο διατηρείται για κάμποσους ακόμα αιώνες ο δουλοχτητισμός. Αυτό σημαίνει, ότι η επικράτηση του Χριστιανισμού στο Ανατολικό τμήμα της Ρώμης, επέφερε γενική οπισθοχώρηση. Αν αυτό λέγεται «διαλεχτικό βήμα προς τα μπρος», τότε η φράση χάνει το νόημά της. Το πιθανότερο είναι, ότι αυτή η θέση του Ένγκελς, εντάσσεται σε κάποια πλαίσια γενικότερων επιδιώξεων. Λ.χ. κριτικάρει έντονα τον Bruno Bauer, σαν γνήσιο παιδί της αστικής σκέψης.[18] Έχει δίκιο. Ταυτόχρονα κριτικάρει τα συμπερασματά του, όπως εκείνο που λέει ότι λίκνα του Χριστιανισμού ήταν η Ρώμη κι η Αλεξάντρεια. Μπορεί ο Bauer, στις αναλύσεις του ν' αγνοεί τη βαθιά κοινωνιολογική ματιά, μα ο τρόπος που αντικρούεται απ' τον Ένγκελς το μεγαλοφυές, όντως, συμπέρασμά του, είναι καθαρά φιλοσοφικός κι όχι ιστορικός. Συνεπώς κι ο Ένγκελς ακολουθεί το παράδειγμα των αστών ερευνητών και δίνει την όποια συμβολή του στο Χριστολογικό, στο έδαφος της ιδεολογικής αντιπαράθεσης. Στην πραγματικότητα, οι διαφορές που τον χωρίζουν απ' τους θεολόγους, ήταν σαφώς πιο ανίσχυρες, μπροστά στην Χεγκελιανή μέθοδο, που κι οι δυό μεριές χρησιμοποιούσαν. Οι όποιες διαφοροποιήσεις υπήρχαν, ήταν ως προς τον τρόπο εφαρμογής της Χεγκελιανής διαλεχτικής. Άρα, επανερχόμαστε στη διαπίστωση ότι εκείνο που υπήρχε, ήταν φιλοσοφική, κι όχι ιστορική, αντιπαράθεση.

Την παραπάνω μας διαπίστωση δείχνει να συμμερίζεται κι ο G. Clark, όταν επισημαίνει: «...Οι μετά τον Acton[19] ιστορικοί, δε βλέπουν καθόλου αισιόδοξα το ζήτημα της επιστημονικής ανασύνθεσης του παρελθόντος μας. Ανήμποροι ν' αντιδράσουν, παρακολουθούν το αντικείμενό τους να μετατοπίζεται ολοένα. Πιστεύουν, ότι η γνώση για το παρελθόν μιας φυλής, αναπαράγεται και ατομικά και συλλογικά. Κι αυτό, γιατί το όποιο χρονικό διάστημα, έχει διανυθεί κι απ' τα δυό μέρη. Επομένως, τόσο το άτομο, όσο και το σύνολο, αποτελούν αποφασιστικούς διαφοροποιημένους παράγοντες μιας ιστορικής πορείας κι όχι απρόσωπα υποκείμενα μιας άβουλης μάζας. Η ιστορική έρευνα δείχνει νάχει βαλτώσει. Ορισμένοι ιστορικοί αναζητούν διέξοδο στο σκεπτικισμό, στο δόγμα, κλπ. Το τελικό συμπέρασμα είναι, πως δεν υπάρχει αντικειμενική ιστορική αλήθεια»[20].

---

18. Βλ. «Bruno Bauer and initial christianity» και Μάρξ-Ένγκελς, «Η Γερμανική ιδεολογία», 1ος τομ.

19. Στα 1896, ο Άγγλος ιστορικός Acton, σχεδιάζοντας την «The new Cambridge Modern History», είχε εκδηλώσει την αισιοδοξία του, ότι η ιστορική επιστήμη θα μπορούσε να κωδικοποιήσει όλη την Παγκόσμια Ιστορία.

20. Βλ. J. Clark: «Γενική εισαγωγή» στη «The new Cambridge Modern History».

Ακόμα χειρότερα, λίγα χρόνια αργότερα, ένας άλλος Άγγλος ιστορικός, ο Ch. L. Manat, στη δεύτερη έκδοση της «Νέας Καιμπριτζιανής Σύγχρονης Ιστορίας», σημείωνε: «...Σήμερα είναι αδύνατο να βρεθεί ένας σοβαρός ιστορικός, που να παραδεχτεί ότι είναι δυνατή η συγγραφή μιας αντικειμενικής Παγκόσμιας Ιστορίας...»[21]

Υπάρχει, λοιπόν, κρίση στην ιστοριογραφία. Ο γνωστός Γερμανός ιστορικός Ο Anderle, το παραδέχεται. Ταυτόχρονα, εκείνο που προτείνει για το ξεπέρασμά της, είναι ακριβώς η ισχύουσα, ώς τα σήμερα γενίκευση: «Να μην κατατριβόμαστε με την εξιχνίαση ασύνδετων μεταξύ τους αυτοτελών συμβάντων»,[22] γράφει. Τί σημαίνει όμως η λέξη γενίκευση για τον Ο. Anderle; Η ιστορική επιστήμη, σύμφωνα με τη γνώμη του, διαλύθηκε σαν το πλωτό παγόβουνο, στην αρκτική άνοιξη. Το μόνο που απομένει στους ιστορικούς, είναι να κάνουν «Θεωρητική Ιστορία».[23] Την αποψή του για το μη σπατάλημα του ιστορικού, στα εξατομικευμένα γεγονότα, συμμερίζεται κι ο F. Hampal, που υπερτονίζει ότι: «τα γεγονότα έχουν μια σχετική σπουδαιότητα, μα ακόμη πιο σπουδαίο είναι να τα αξιολογούμε, βάζοντάς τα σε ιστορικές κατηγορίες... Μπορεί ο Ναπολέων ή ο Πλαύτος νάναι ψευδοχωριστά φαινόμενα, μα η μόνη λύση για να κατανοήσουμε τις περιπτώσεις τους, είναι να τις αντιμετωπίσουμε γενικευτικά...»[24] Τις ίδιες ακριβώς απόψεις, εκφράζει κι ο διάσημος Άγγλος ιστορικός, Bazzachough[25]. Και γι αυτόν το μέλλον της Ιστορίας –αν μπορεί να υπάρξει τέτοιο– βρίσκεται στη «Θεωρητική Ιστορία».

Υπάρχει, λοιπόν, μια δοσμένη κρίση στην ιστοριογραφία. Έχουμε την εντύπωση ότι οι ρίζες τούτης της κρίσης, βρίσκονται στην έμφυτη υποκρισία της αστικής τάξης, απ' την πρώτη της κι όλας εμφάνιση. (Π.χ. «Ουμανιστικός», δήθεν σεβασμός της «ατομικής υπόστασης» κι όχι συμφεροντολογική προστασία των εργατικών χεριών). Είναι η Χεγκελιανή θέση των αντιθέσεων της Ιστορίας, που σπρώχνει όλους τους μετέπειτα αστούς ιστορικούς, να υιοθετήσουν μια αφηρημένη, όσο και μεταφυσική, ερμήνευση της Ιστορίας. Υπο-

---

21. Ch. L. Manat: «The New Cambridge Modern History», 2nd» ed., 1968, vol. XII.

22. Βλ. Β.Ι. Σάλοφ: «Η Σύγχρονη Δυτικογερμανική Αστική Ιστοριογραφία», 1η έκδ., Μόσχα, 1968, σελ. 76.

23. Στο ίδιο σελ. 78.

24. F. Hampl: Grundsätrliches zur frage der Merhode des Geschichltswiscenschaft in: «Die Philosophie und die Wicsenschaften, Simon Moser zum 65 Cebnrstag».

25. G. Bazzaclough: «History in a changing World», Oxford, 1957.

γραμμίσαμε ήδη, ότι κι η μέθοδος ιστορικής ανάλυσης του Ένγκελς, έχει περισσότερα κοινά, απ' ό,τι διαφορές, με την αντίστοιχη αστική Χεγκελιανή, που εφάρμοζαν –μιλάμε πάντα για το Χριστολογικό– οι αστοί θεολόγοι, κι ιστορικοί. Αν είναι θεμιτό να μιλάμε για κρίση της Ιστορίας, τούτη σίγουρα έχει τις ρίζες της στην ιδεολογική αντιπαράθεση των αντιτιθέμενων ιστορικών Σχολών. Αυτές βέβαια, εκπροσωπούν με τη σειρά τους διάφορες κοινωνικές ενατενίσεις, και τάσεις. Η κάθε μια είχε το δικό της σύστημα αναφοράς. Με βάση το δικό της σύστημα αναφοράς, η κάθε Σχολή, προσπαθούσε να ερμηνέψει την όποια ιστορική περίοδο, προσαρμόζοντας τα συμπεράσματά της στις βασικές προδιαγραφές του συστήματος αναφοράς της. Κατά συνέπεια, η εξεταζόμενη παλιά ιστορική περίοδος, ερμηνευόταν με πολιτικοκοινωνικά κριτήρια, που ισχύουν στην εποχή του ιστορικού, αλλά δεν είναι γνωστά σε περιόδους που απέχουν 1000, 2000, 3000 χρόνια, απ' τον όποιο ιστορικό.

Γιατί ας μη κοροϊδευόμαστε. Το «σύστημα αναφοράς», δεν είναι μόνο μιά μέθοδος ερμήνευσης των ιστορικών γεγονότων. Μέσα του στεγάζει χίλια δυό βιώματα, όσων το δημιούργησαν ή το χρησιμοποιούν. Το κυρίαρχο στοιχείο του, είναι ο υποκειμενισμός. Εν πάση περιπτώσει, δεν ερμηνεύει το ιστορικό γεγονός, όπως αληθινά συνέβη, αλλά όπως θάθελε νάχε συμβεί. Ο Jean Paul Sartre, δοκιμάζει ν' αντιδράσει στην αοριστία της Ιστορίας: «Η ιδέα για μια Ιστορία της φύσης, είναι ηλίθια κατεξοχήν. Το βασικό γνώρισμα της Ιστορίας, δεν είναι ούτε η απλή αλλαγή, ούτε η απλή και η καίρια επίδραση του παρελθόντος, αλλά, μάλλον, η σωστή ανασύνθεση του παρελθόντος με την πείρα του παρόντος. Γι' αυτό το λόγο, δεν έχουμε να κάνουμε με καμιά ιστορία της φύσης. Αυτό που είναι ζωντανά μπροστά μας σαν παρελθόν, είναι μόνο η ιστορία του ανθρώπου».[26] Εδώ ο Sartre υποδείχνει, με μόλις συγκρατούμενη οργή, τη μια και μοναδική αλήθεια. Αυτή που θέλει τον πάντα ζωντανό, και μαχόμενο άνθρωπο, σαν τον κύριο παράγοντα ιστορικής μεταβολής. Πάνω στο θέμα του «κόσμου της φύσης», ο θετικιστής K. Popper σπεύδει να εκφράσει κάποιες θέσεις, που δε φαίνονται ν' απέχουν και πολύ απ' τις του Sartre: «Στις φυσικές επιστήμες, υπάρχει η συνειδητοποίηση της αποτυχίας μας να κατανοήσουμε. Πρόκειται για ένα πρόβλημα, που συζητήθηκε πολύ απ' τους υποστηριχτές των ανθρωποκεντρικών επιστημών και που, τελικά, εξηγήθηκε απ' αυτούς, με τη διαφορετική δομή του κάθε ατομικού «Εγώ»»

26. Jean - Paul Sartre: «Situationen. Essays», Rowolht Verlag, Hamburg, 1956.

Αλλά, τελικά, δεν αντέχει στον πειρασμό να διαχωρίσει τη θέση του, απ' την ολοκληρωτική αποδοχή της έννοιας «άνθρωπος». Συμπληρώνει λοιπόν: «...Στην προκειμένη όμως περίπτωση, δεν έχει κανένα νόημα να κατατριβόμαστε με το αν η όποια πραγματικότητα είναι κοσμική ή περιθωριακή. Δηλαδή όλα αλληλοεπηρεάζονται, κι ό,τι ισχύει για τον κόσμο και για τη φύση, ισχύει και για τον άνθρωπο...»[27] Η παραπάνω θέση του Popper —που γενικά οι ιδέες του προκάλεσαν κάποιες συζητήσεις— είναι αρκετά προσεχτικά δοσμένη. Επιφανειακά, δείχνει να τάσσεται με τη θεώρηση που μιλά γι' αλληλεξάρτηση όλων των παραγόντων. Μια προσεχτική ματιά, όμως, μας πείθει ότι δεν πρόκειται γι αυτό. Εκείνο που πρώτιστα τον ενδιαφέρει, είναι να ισοπεδώσει την έμφυτη δυνατότητα της μάζας —κι υποχρεωτικά και του ατόμου— ν' αποτελεί το δυναμικότερο παράγοντα ιστορικής μεταβολής, βαζοντάς την στο ίδιο καζάνι με τον «Κόσμο» και τη «Φύση». Έννοιες, που αν δεν είναι νεκρές οργανικά, αντλούν την όποια υπόστασή τους απ' τον άνθρωπο και μόνο.

Όλ' αυτά μας πείθουν, πως η κρίση της «Νεώτερης Ιστορίας», εντοπίζεται πράγματι στο ότι αυτή απ' τα σπάργανά της πήρε τη χροιά της θεωρητικής αντιπαράθεσης. Η κρίση αυτή, είναι ακόμα πιο εμφανής στη Μαρξιστική θεώρηση, για το λόγο ότι τυχόν αντιφάσεις σ' ένα ολοκληρωμένο σύστημα αναφοράς, όπως είναι ο Μαρξισμός, φαντάζουν σαν τη μύγα μεσ' το γάλα. Π.χ. ο μελετητής του έργου του Μάρξ, μπορεί να εντοπίσει κάμποσους προσδιορισμούς της έννοιας «Ιστορία». Δυο είναι, ωστόσο, αυτοί που κυριαρχούν. Ο πρώτος, δίνεται μέσα απ' τα «Παρισινά χειρόγραφα», όπου η κυρίαρχη άποψη που επιμένει, είναι ότι η Ιστορία αποτελεί μια αλληλουχία, ολοένα ανώτερων βαθμίδων της ανθρώπινης ελευθερίας και αυτοπραγμάτωσης. Μια θεοποίηση, δηλαδή, της Χεγκελιανής εξελιχτικής ελπίδας. Συνάμα μια υπερτίμηση των υπερκείμενων του ανθρώπου ιστορικών νόμων, που ελάχιστα ή και καθόλου, διαφέρει απ' τη Χεγκελιανή εξελιχτική μεταφυσική. Ο οξυδερκέστατος Βούλγαρος ιστορικός Iribadzakov, δίνει το στίγμα τούτης της θέσης, δικαιολογώντας έτσι απόλυτα το συμπέρασμά μας. «...Οι Μάρξ - Ένγκελς, τόνιζαν για το μεμονωμένο άτομο, ότι δεν μπορούμε να διεισδύσουμε στις σκέψεις του. Το ίδιο ισχύει και για μια εποχή μεταβολών. Δεν μπορούμε να κρίνουμε απ' τη συνειδησή της, γιατί αυτή παράγεται απ' το κοινωνικό «Είναι». Εξάλλου, πολλές φορές η πορεία των ιστορικών γεγονότων δεν έχει λογική σύνδεση, μα στις

27. K. Popper: «On the Theory of the Objective», Wien, 1968.

περισσότερες περιπτώσεις είναι αντίθετη στους συνειδητούς σκοπούς των ανθρώπων. Αυτό, το ασπάζονταν ακόμα κι οι Βίκο - Χέγκελ, το ασπάζονται και πολλοί, μη Μαρξιστές ιστορικοί».[28]

Ο δεύτερος Μαρξικός ορισμός, εκφράζεται στα 1845 και κριτικάρει δριμύτατα κάθε ιστορική τελεολογία: «Η Ιστορία —γράφει— δεν αποτελεί τίποτα. Δεν κατέχει καμιά ιδιαίτερη αποστολή, κανέναν ιδιαίτερο πλούτο. Αυτός που πλάθει την ιστορία, είναι ο άνθρωπος που προσπαθεί πάντα. Δεν είναι η ιστορία που χρησιμοποιεί τον άνθρωπο για τους σκοπούς της. Αυτή η ίδια, αποτελεί δημιούργημα της δραστηριότητας και των ανησυχιών του ανθρώπου».[29] Αυτή είναι η πρώτη κι η τελευταία φορά που ο Μάρξ θα υποστηρίξει μια ανθρωποκεντρική θεώρηση της ιστορίας. Οι καιροί πιέζουν για μια φιλοσοφική αντιπαράθεση στο στίβο της Ιστορίας.

Εντέλει, η διαπίστωση είναι αναπόφευχτη. Η κρίση στην Ιστορία οφείλεται στο ότι το παρελθόν έγινε πεδίο θεωρητικής διαμάχης, διαφόρων συστημάτων αναφοράς. Δεν ήταν βέβαια δυνατό να μείνει έξω απ' αυτή τη διαμάχη ο Χριστιανισμός. Πόσο μάλιστα, αν λάβουμε υπόψη μας τα παρακάτω: α) Η ανθεχτικότητα του Χριστιανισμού, που τον μετάτρεπε σε «ηθική» θερμοκοιτίδα κάθε συστήματος αναφοράς. β) Το πηχτό σκοτάδι γύρω απ' την καταγωγή του. Κάτι πούδινε μεγάλα περιθώρια στο κάθε σύστημα αναφοράς, ν' αναπτύξει μ' άνεση τις απόψεις του. Αλλά μέσα απ' τη θεωρητική διαμάχη γύρω απ' το Χριστολογικό πρόβλημα, γρήγορα, σ' ορισμένες πλευρές του, αποκρυσταλλώθηκε μια ομοφωνία όλων των Σχολών. Λ.χ. όλες τους ήταν σύμφωνες ότι το πράγμα έπρεπε ν' αντιμετωπιστεί κάτω απ' το πρίσμα των συλλογικών μηχανιστικών διεργασιών, κι όχι ανθρωποκεντρικά. Ή ότι ο Χριστιανισμός ήταν το απαύγασμα όλων των εσχατολογικών ζυμώσεων του αρχαίου κόσμου. Ή ακόμα —βάση της Χεγκελιανής λογικής, την οποία ακολουθούσαν όλες ανεξαίρετα οι Σχολές— ότι αποτελούσε ένα βήμα μπρός, στην κλίμακα της τότε ιστορικής εξέλιξης.

Ο αποκλεισμός όμως της ανθρωποκεντρικής μεθόδου απ' τις αναλύσεις τους, γρήγορα έφερε όλες τις Σχολές σ' ένα αξεπέραστο αδιέξοδο. Αυτό εκφραζόταν μ' ένα ερώτημα. Ερώτημα, στο οποίο όλες οι τάσεις δήλωναν αδυναμία αντιμετώπισής του. Το ερώτημα τις καλούσε ν' απαντήσουν στο εξής: Με ποιόν τρόπο ο Χριστιανι-

---

28. N. Iribadzakov: «Klio pred sjda na burzoaznata filosofija».

29. Κ. Μαρξ: «Έργα», τομ. II, σελ. 98. Για μια λεπτομερέστερη ανάπτυξη των Μαρξιστικών αντιφάσεων στο θέμα Ιστορία, δες την Εισαγωγή στο έργο του Νίκου Βεργίδη: «Η Διπλή Δολοφονία του Στάλιν».

σμός ξεφεύγει απ' τα στενά, όσο κι αμελητέα όρια της Παλαιστίνης, όπου δρα σαν μια μικρή περιθωριακή αίρεση και «κατακλύζει» όλο το φάσμα του Εθνικού χώρου, μέσα σ' εκατό μόλις χρόνια; Μέσω ποιών διαδικασιών, και γιατί, γνωρίζει αυτόν τον θρίαμβο; Τόσο στη Ρωμαϊκή περιφέρεια, όσο και στην Ανατολική Μεσόγειο, υπήρχαν δεκάδες εσχατολογικές δοξασίες. Πολλές απ' αυτές, σέρναν πίσω τους ένα παρελθόν αιώνων κι επέζησαν άλλους πέντε περίπου αιώνες, μετά την εμφάνιση του Χριστιανισμού. Οι οπαδοί της ανέρχονταν σ' εκατομμύρια κι η εμβέλεια επιρροής τους, αγκάλιαζε όλο τον αρχαίο κόσμο. Π.χ. ο Ορφισμός ή ο Μιθραϊσμός. Κι απ' τις δυο αυτές θρησκείες, ο Χριστιανισμός αντέγραψε όλο σχεδόν το υλικό τους. Μέχρι και την ημερομηνία γέννησης του Μίθρα. Ποιές είναι λοιπόν οι ιστορικές προϋποθέσεις που καλύπτει, ώστε να υπερκεράσει κάποια στιγμή θρησκείες με τόσο βαθιές ρίζες;

Η απάντηση στο ερώτημα, που ανάγκασε όλες τις Σχολές να σηκώσουν τα χέρια ψηλά, συνδέεται άμεσα με τη βασικότερη ομοφωνία τους, που επίτηδες αφήσαμε τελευταία. **Καμιά χριστολογική Σχολή δεν αμφισβήτησε την εβραϊκή προέλευση του Χριστιανισμού.** Καμιά τους δε στάθηκε ικανή να θέσει το κατά πολύ απλούστερο ερώτημα: Ήταν δυνατό οι εβραϊκές συνθήκες να επέτρεπαν ποτέ τη δημιουργία μη Γιαχβικής αίρεσης, μέσα στους κόλπους τους; Κι αν υποθέσουμε ότι τα πράγματα γίναν έτσι, όπως λένε τα χριστιανικά γραφτά, η αίρεση τελικά καταπνίγηκε. Πώς μπόρεσε μια ξοφλημένη στην ίδια την απόμερη γωνιά της, μικροαίρεση, να γνωρίσει την αποθέωση που γνώρισε;

Η εύκολη απάντηση, θα ήταν: μέσω της εβραϊκής διασποράς. Αλλ', αυτή είναι όντως μια εύκολη απάντηση. Γιατί, αν ήταν έτσι, αν η εβραϊκή διασπορά είχε αυτή την ικανότητα, τότε όλος ο κόσμος θα είχε εδώ κι αιώνες ασπαστεί το Γιαχβικό σχήμα.

Εκείνο που είναι πέρα από κάθε αμφισβήτηση, είναι πως ο Χριστιανισμός θα πρέπει να κάλυπτε ζωτικές ανάγκες κάποιων τμημάτων του «Εθνικού» χώρου. Αλλιώς δε θα εξαπλωνόταν στο σημείο που εξαπλώθηκε. Για να συμβεί όμως αυτό, θα πρέπει νάχε κάποια οργανική σύνδεση με τούτα τα τμήματα. Με λίγα λόγια, θα πρέπει ν' αποτελούσε παράγωγο των διεργασιών τους. Έχουμε το δικαίωμα να πούμε ότι η εβραϊκή διασπορά, αποτελούσε αναπόσπαστο τμήμα του «Εθνικού» χώρου; Ασφαλώς όχι. Κι ειδικά, όταν γνωρίζουμε ότι σ' όλο τον τότε κόσμο, η εβραϊκή διασπορά αποτελούσε το μόνιμο στόχο όλων των παραγόντων του μέρους, όπου κομμάτια της «φιλοξενούνταν» [λαού, Αρχών κλπ.]. Η μόνιμη προσπάθειά της να διασώ-

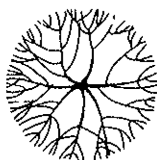
σει την εθνολογική της ταυτότητα, την οδηγούσε σ' αναγκαστική περιθωριοποίηση και κατ' επέχταση σε διαρκή διαμάχη με το γηγενές στοιχείο. Μόνο στην Αλεξάντρεια μπόρεσε και γνώρισε την κοινωνική ανέλιξη. Μα η Αλεξάντρεια είναι αφενός μια πόλη στον κόσμο, αφετέρου μακριά απ' το αντικείμενό μας, που είναι η Ρώμη.

Θέλουμε να πιστεύουμε ότι η ερευνά μας υπήρξε το απαύγασμα της πείρας δυό αιώνων χριστολογικής έρευνας. Γνωρίζαμε εκ προοιμίου, ότι όλες οι Σχολές αναζήτησαν τις πραχτικές ρίζες του Χριστιανισμού στην Παλαιστίνη κι ότι όλες απότυχαν στη διατύπωση μιας κοινά αποδεχτής θεωρίας. Γνωρίζαμε ακόμα, ότι όλες οι Σχολές εκφράστηκαν με συστήματα αναφοράς, που ευνοούσαν τη «φιλοσοφική Ιστορία». Άμεσο επακόλουθο η άρνηση της ανθρωποκεντρικής πραχτικής. Ας αποσαφηνίσουμε λοιπόν τη θέση μας.

Εμείς πιστεύουμε, ότι πράγματι ο Χριστιανισμός κάλυπτε ορισμένες ζωτικές ανάγκες κάποιων τμημάτων του Ρωμαϊκού –για να γίνουμε πιο συγκεκριμένοι– χώρου. Αλλιώς δε θα επιζούσε. Θεωρούμε αυτονόητο το ότι για να μπορεί να τις καλύψει, θα πρέπει να παρήχθη απ' τις διεργασίες αυτού του χώρου. Ξεκινώντας απ' αυτούς τους απλούς συλλογισμούς –που αν δεν υπήρχε η έρευνα δυό αιώνων πίσω μας, σίγουρα δε θάχαμε κάνει– αναζητήσαμε τον μίτο της Αριάδνης εκεί που πρέπει. Δηλαδή στις οικονομικοπολιτικές (κοινωνιολογικοψυχολογικές) θρησκευτικές διεργασίες της Ρωμαϊκής κοινωνίας. Σ' αυτό ακριβώς το σημείο μπαίνει το ζήτημα της ανθρωποκεντρικής θεώρησης. Γιατί δεν ήταν λίγοι αυτοί –κι ειδικά οι Μαρξιστές– που δοκίμασαν ν' αναλύσουν τις Ρωμαϊκές συνθήκες, σε σχέση με το Χριστιανισμό. Η προσπάθειά τους όμως, ήταν καταδικασμένη για δυό λόγους. α) Αναλύαν τη Ρωμαϊκή κοινωνία, για να βρουν τις αιτίες, που κάποια στιγμή αποδέχτηκε τον «εβραϊκό» «Ιησού». Τα όσα είπαμε πιο πριν, ούτε καν που τους απασχόλησαν. Γι' αυτούς, ήταν δοσμένη η εβραϊκή ταυτότητα του «Ιησού». Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι κι οι αναλύσεις τους, δεν μπορεί παρά νάταν ρηχές. β) Η ανάλυση που κάναν, βασιζόταν στο τι ήθελε ν' αποδείξει το σύστημα αναφοράς τους. Συνεπώς η όποια προσέγγισή τους στα Ρωμαϊκά δεδομένα ήταν γενικόλογη, αόριστη κι άκρως μηχανιστική. Εμείς όμως επιχειρήσαμε μια ανθρωποκεντρική ανάλυση της Ρωμαϊκής κοινωνίας. Εξετάσαμε την κοινωνιολογική –οικονομικοπολιτική– θρησκευτική της πορεία, με βάση τους Ρωμαίους πολίτες, δούλους, δουλοχτήτες, και τις διακυμάνσεις του όποιου περίγυρου συνέθεταν. Μ' άλλα λόγια, δεν κάναμε αφηρημένη γενικολογία, αλλά καθαρά αντικειμενική ιστοριογραφία.

Αντί να πολυλογούμε για ρεύματα ιδεών, αναζητήσαμε τα μικρογεγονότα που πλάσαν το τάδε ρεύμα.

Κλείνοντας, θα πρέπει να τονίσουμε ότι τούτη η μελέτη δεν μπορεί νάναι τίποτ' άλλο, από ένα απλό σχεδίασμα. Δε λύνει το Χριστολογικό —δεν είμαστε εμείς βέβαια που θα πούμε ότι το λύνει— πρόβλημα. Είναι όμως η μόνη μελέτη που προτείνει ένα ολότελα καινούργιο πλησίασμά του. Μέσα στο γενικό βάλτωμα της χριστολογικής έρευνας, κάτι είναι κι αυτό.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

ΚΕΦ. Α΄

★ Τα «Ευαγγέλια»

ΚΕΦ. Β΄

★ Παύλος: Ο μυθικός Πρώτος Προφήτης του Θεού–Χριστού

★ Το Αίνιγμα της Αποκάλυψης

ΚΕΦ. Γ΄

★ Οι Πατέρες

★ Τα Απόκρυφα Ευαγγέλια

ΚΕΦ. Δ΄

★ Τα Χειρόγραφα της Νεκρής θάλασσας κι ο Χριστιανισμός ή
Η Στενοκεφαλιά και πως θεραπεύεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Τα «Ευαγγέλια»

Μελετώντας προσεχτικά τα κείμενα της «Καινής Διαθήκης», διαπιστώνουμε δυο πράγματα, που τό΄να αποτελεί λειτουργική συνέπεια του άλλου.

α) Ένα λαβύρινθο απ' αντιφάσεις, σκόπιμες παραπλανήσεις και στυγνές διαστρεβλώσεις της Ιστορίας, που προφανή στόχο έχουν την αποθάρρυνση μελλοντικών ερευνών.

β) Μια αγχώδη προσπάθεια να πείσουν για την εβραϊκή Γιαχβική καταγωγή του «Ιησού». Οι περισσότερες απ' τις διαστρεβλώσεις που επιχειρούν οι ανώνυμοι αντιγραφείς του 4ου αιώνα, στοχεύουν σ' έναν πολύ συγκεκριμένο στόχο. Ο,τιδήποτε θα μπορούσε να προσδώσει «Εθνική» χροιά στην προέλευση του χριστιανισμού, πλαστογραφείται ανηλεώς και προσαρμόζεται στην εβραϊκή παράδοση. Στα κείμενα, που για διάφορους λόγους δεν μπορεί να γίνει αυτό, η κατάσταση καταντάει κωμική. Πάνω στο «Εθνικό» αρχικό στρώμα αφηγήσεων, προστίθεται έν' αντίστοιχο εβραϊκό. Αποτέλεσμα, η δημιουργία ενός τραγέλαφου, όπου η μιά παράγραφος αναιρεί την άλλη.[1] Το δυστύχημα είναι, ότι οι χριστιανοί πλαστογράφοι, κατάφεραν να πετύχουν αυτό που επιδιώκαν. Η έρευνα στο Χριστολογικό ζήτημα, έπεσε στην παγίδα της δήθεν εβραϊκής καταγωγής του Χριστιανισμού. Άμεσο επακόλουθο, ο αποπροσανατολισμός της προσπάθειας, για μια επιστημονική ανασύνθεση των αληθινών συνθηκών, που γέννησαν τη χριστιανική θρησκεία. Ελάχιστοι ήταν αυτοί που θέλησαν να δουν το ζήτημα, από μια διαφορετική οπτική γωνία.

---

1. Ο πρώτος που εντόπισε αυτό το γεγονός, ήταν ο F. Baur, ιδρυτής της περίφημης Σχολής της Tubignen. Κατά τον Baur και τους συνεχιστές του έργου του (Benary, Hitzing, Reuss, Weizsäeker, Völter, Spilta, Weyland), το ζήτημα κινήθηκε στην εξής βάση: Τα κείμενα της «Καινής Διαθήκης», αντανακλούν τη διαμάχη «Πέτρου» - «Παύλου». Μ' άλλα λόγια, την πάλη ανάμεσα στον αρχέγονο Χριστιανισμό του «Πέτρου» και την «Εθνική» παράφραση του «Παύλου». Η εντόπιση είναι σίγουρα σωστή, αλλά το συμπέρασμα – που παραπλάνησε – δυστυχώς, το σύνολο της Χριστολογικής έρευνας, λάθος. Στην πραγματικότητα συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. Ο «Πέτρος είναι μεθύστερο κατασκεύασμα, που στρέφεται ενάντια στον αρχέγονο Ρωμαϊκό Χριστιανισμό. «Die christliche gnosis oder die christliche religion-philosophie in inhrer geschichichten entwicklung», ed. Tubingen, 1835.

Αλλά κι αυτοί, σύντομα βάλτωσαν στον ωκεανό των παραποιήσεων. Στην καλύτερη περίπτωση, κατατρίβονταν αναλισκόμενοι στην αναζήτηση συγγενικών προς το Χριστιανισμό, «Εθνικών» στοιχείων. Οπωσδήποτε, η Χεγκελιανή συγκριτική μέθοδος, πρόσφερε τεράστιες υπηρεσίες στην αυγή της έρευνας του Χριστολογικού. Από κάποια στιγμή όμως και μετά, κατάντησε στείρα επανάληψη.[2]

Ο μόνος που μπόρεσε να διασπάσει το εβραϊκό τείχος των πλαστογραφήσεων, ήταν ο Bauer (1809-1882), καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Βόννης. Τα μεγαλοφυή συμπεράσματά του όμως, όταν δεν χλευάστηκαν, κατακρίθηκαν σαν «εξτρεμιστικά».[3] Ο Bauer, αναλύοντας όλα τα στοιχεία του φακέλου, φτάνει στο σημαντικό για την εποχή του συμπέρασμα, πως τα λίκνα του Χριστιανισμού υπήρξαν η Ρώμη κι η Αλεξάντρεια κι όχι η Ιουδαία.

Στα 4 «Ευαγγέλια» του «Κανόνα», διακρίνονται καθαρά και τα δυό στοιχεία που αναφέραμε. Με βάση έναν υπεραπλουστευμένο πυρήνα, περιστρέφονται πάμπολλες αντιφατικές εκδοχές. Το βασικό πρόβλημα είναι να βρούμε το γιατί υπάρχουν αυτές οι αντιφάσεις. Οφείλονται στην ηλιθιότητα των αντιγραφέων, που δε φρόντισαν να εναρμονίσουν τις πλαστογραφήσεις; Κάτι τέτοιο, δε στέκει σε καμιά σοβαρή ανάλυση.[4] Ακόμα κι ένας «αγαθός» χριστιανός, όπως επιδιώκει να εμφανίζεται ο Messori, είναι σε θέση να εξουδετερώσει την παραπάνω άποψη, μ' ένα εύλογο ερώτημα: «Γιατί όμως οι συντάχτες των Ευαγγελίων δεν εκμεταλλεύτηκαν το ότι ο Ιησούς δεν είχε αφήσει κανένα γραφτό; Γιατί δεν εξάντλησαν όλες τις ευκαιρίες, που κρατούσαν άφθονες στα χέρια τους, προκειμένου ν' απα-

---

2. Ο πρώτος που εφάρμοσε τη συγκριτική μέθοδο ήταν ο Dupuis (1742-1802). Πεπεισμένος Χεγκελιανός ο Dupuis, υπόδειξε πάρα πολλά κοινά σημεία, ανάμεσα στο Χριστιανισμό και τις αρχαίες ηλιακές θεότητες. Το αβίαστο τελικό του συμπέρασμα είναι, ότι ο λεγόμενος «Ιησούς» δεν υπήρξε ποτέ ιστορικό πρόσωπο. Απλά, ήταν μιά νέα ηλιακή θεότητα. Βλ. «La naissance des adores ou la religion universaire», «Abrége de l' origine de tous les cultes».

Στα 1835, ένας άλλος «Συγκριτιστής», ο D.F.Strauss με το έργο «Leben Jesus» (1805-1874), αναζητεί κι αυτός τις χριστιανικές ρίζες, στα διάφορα μυθολογικά ρεύματα της αρχαιότητας. Ο Strauss, δεν αρνιέται την ιστορική υπόσταση του Ίησού, αλλά και με χαρακτηριστική οξυδέρκεια, δεν τοποθετεί εκεί το βάρος της μελέτης του.

3. Για μια σφαιρική αντίληψη των θέσεων του Bauer, βλέπε τα έργα του: «Christus und die Caesarem der Ursprung des Christentums aus dem Römischen griechentum» Berlin 1877, «Kritic der evangelischen geschichen des Johannes».

4. Κι όμως, όσο παράλογο κι αν φαίνεται, η συντριπτική πλειοψηφία των ερευνητών, αυτή την άποψη υιοθέτησε. Π.χ. βλ. την εισαγωγή του έργου του Κορδάτου «Ιησούς Χριστός και Χριστιανισμός». Επίσης τα τρία έργα του Αμπελαίν «Ιησούς», «Παύλος», «Γολγοθάς». Ακόμα την ελληνική μετάφραση στο βιβλίο του Σοβιετικού Λέντσμαν «Οι ρίζες του Χριστιανισμού».

λείψουν όλες τις αντιφάσεις που υπάρχουν στα κείμενά τους;»[5]. Το ερώτημα του Messori, αποτελεί και τη λογικότερη απάντηση, στους ισχυρισμούς για ηλιθιότητα, των αντιγραφέων. Στην πραγματικότητα αυτές οι περίφημες αντιφάσεις των «Ευαγγελιστών», δεν οφείλονται σ' απλή δυσαρμονία. Απλά, αποτελούν αντανάκλαση της θανάσιμης διαμάχης, ανάμεσα στον αρχικό Ρωμαϊκό Χριστιανισμό, και στη μετέπειτα εβραϊκή του παράφραση.

Το γεγονός της Ρωμαϊκής προέλευσης των συνταχτών των «Ευαγγελίων», πιστοποιείται από ένα πλήθος ντοκουμέντων. Κυριότερο, η πλήρης άγνοιά τους για ο,τιδήποτε έχει σχέση με την Παλαιστίνη. Οι περιοχές που βάζουν τον «Ιησού» να κινείται, είναι φοβερά μικρές. Τα ονόματα των τοποθεσιών πού αναφέρουν, όταν δεν είναι ανύπαρχτα, είναι τόσο γνωστά, που θα τάξερε οποιοσδήποτε είχε ακούσει κάτι για Παλαιστίνη. Τη μικρή Λίμνη, με το γλυκό νερό, Γενησαρέτ, την αποκαλούν «θάλασσα της Γαλιλαίας». Τη δεύτερη σε σημαντικότητα πόλη της Ιουδαίας, την Τιβεριάδα, την αγνοούν. Αγνοούν επίσης, κι αυτή τη Νεκρή θάλασσα. Απ' τα τόσα βουνά, που υποτίθεται ότι ανέβηκε ο «Ιησούς», δεν αναφέρεται κανενός η ονομασία.[6] Δε γίνεται κανένας λόγος για τους χείμαρρους του Ιορδάνη, πού ορισμένοι απ' αυτούς, όπως ο Γιαρμούκ κι ο Γιαμπόκ, ήταν πασίγνωστοι. Δεν αναφέρεται καμιά ονομασία τόπου, απ' τις δεκάδες που υπάρχουν ανάμεσα στις Σαμάρεια, Περαία, Ιερουσαλήμ. Αντίθετα όπου αναφέρονται τοποθεσίες με τ' όνομά τους, είναι σαφώς κατασκευασμένες κι αυτές κι αυτά. Λ.χ. η «Μπετσάιντα», η «Μπεγκατάν» κι η «Μπετφάγκε», του «Ματθαίου». Επίσης η «Ντολμανούτα», του «Μάρκου», η «Ναΐν», του «Λουκά» κι οι «Ενόν», «Κανά», «Σαλίμ», του «Ιωάννη».[7] Ακόμα, τα λεγόμενα «Ευαγγέλια», δεν αναφέρουν ούτ' ένα απ' τα ζώα ή τα φυτά, που συντελούν στην όποια ιδιορρυθμία της Παλαιστίνης. Το λιοντάρι, η ύαινα, το τσακάλι, ο χαμαιλέοντας, ζώα που εκείνη την εποχή αφθονούσαν στην περιοχή, δεν αναφέρονται καθόλου. Αναφέρονται ο λύκος, το κοράκι, η σαύρα, ζώα που όπως πολύ σωστά παρατηρεί ο Crool,[8] αποτελούν σημείο αλλη-

---

5. Vittorio Messori: «Ipotesi su Ges», Torino, 1976, σελ. 182.

6. Ο Robert Ambelain ισχυρίζεται ότι δεν αναφέρεται κανένα όνομα βουνού, γιατί οι χριστιανοί ήθελαν ν' αποκρύψουν το βουνό Γάμαλα και τη σχέση Ιούδα Γωλανίτη-Ιησού. Βλ. Robert Ambelain, «Jesus ou le mortel secret des templiers», Paris, 1970, Αθήνα, 1978.

7. Για τη γεωγραφία της Παλαιστίνης στα «Ευαγγέλια», βλέπε E. Moutiés - Roussé «Questions about the real existence of the person called Jesus-Christ», Αγγλική έκδοση, 1935, σελ. 47.

8. G. Crowl: «The origin of christianity», Paris, 1949, σελ. 21.

γορίας στην Ελλάδα στη Μικρή Ασία, και στην Ιταλία. Ο «Μάρκος» μιλάει για ένα κοπάδι... 2.000!!! γουρουνιών, σαν να πρόκειται για κοινό θέαμα. Κι αυτό, σε μια χώρα που το χοιρινό κρέας θεωρείται απαγορευμένη τροφή. Τα πλέον κοινά δέντρα της Παλαιστίνης, όπως η πορτοκαλιά, η ελιά, η αμυγδαλιά, και κυρίως η χουρμαδιά, είναι σαν να μην υπάρχουν.

Γίνεται λοιπόν φανερό, πως οι συγγραφείς των «Ευαγγελίων», δεν έχουν καμιά άμεση σχέση με την Παλαιστίνη. Ό,τι γνωρίζουν, το γνωρίζουν είτε απ' τα έργα των Φλάβιου Ιωσήφ, Φίλωνα, Ιούστου, είτε απ' τις αφηγήσεις των Εβραίων της διασποράς. Η καταγωγή τους θα πρέπει σίγουρα ν' αναζητηθεί στη Ρωμαϊκή περιφέρεια. Κι αυτό, γιατί τα «Ευαγγέλια» αντανακλούν, σ' ένα μεγάλο βαθμό, τις περισσότερες δοξασίες, που κυκλοφορούν σ' όλη την απέραντη αυτοκρατορία κι όχι μόνο σ' αυτή. Τόσο ο Drews,[9] όσο κι ο Reclus,[10] απόδειξαν με πειστικά –αν και μερικές φορές υπερτονισμένα– επιχειρήματα, την επίδραση του βουδισμού και του Παρσισμού, στη χριστιανική φιλολογία.

Η χριστιανική Εκκλησία, θεωρεί τα τέσσερα «Ευαγγέλια», σαν τ' αρχαιότερα κείμενα του «Κανόνα». Η επιστημονική όμως έρευνα, έχει υπερκεράσει, εδώ και καιρό, αυτή τη «θέση». Όπως θ' αποδείξουμε στη συνέχεια του βιβλίου μας, τα «Ευαγγέλια» αποτελούν τα νεώτερα κείμενα της «Καινής Διαθήκης». Και βέβαια υπάρχουν μέσα τους στρώματα αφηγήσεων, πολύ παλιότερα απ' την τελική επεξεργασία των κειμένων τους. Πλην όμως, η τελική διατύπωσή τους, δεν έγινε κατορθωτή, παρά μόνο στα τέλη του 4ου αιώνα, ύστερα απ' οξύτατες αντεγκλήσεις.

Μετά απ' το σφυροκόπημα της χριστολογικής έρευνας, πολλοί θεολόγοι, τώρα τελευταία, αναγκάστηκαν ν' αναθεωρήσουν κάπως την επίσημη θέση της Εκκλησίας για την αρχαιότητα των «Ευαγγελίων». Αρπάζονται απ' την ελαστικότητα της πρόθεσης «κατά», όπως ο πνιγμένος απ' τα μαλλιά του. Έτσι, ναι μεν ο «Ματθαίος» ή ο «Λουκάς», έζησαν την εποχή που τους τοποθετεί η παράδοση, αλλά τα «Ευαγγέλια» γράφτηκαν πάνω στις αφηγήσεις τους βέβαια, αρκετά αργότερα.[11] Και πώς να κάνουν διαφορετικά; Οι ιστορικές ανακρίβειες που περιέχουν, είναι τόσο έντονες, που δεν αφήνουν

9. Βλ. A. Drews: «Christ - Myth».

10. Βλ. H. Reclus: «L' homme et la terre».

11. Βλ. L. Pouchetti: «The new testament and it's criticism».

κανένα περιθώριο αντίδρασης. Η μόνη αιτιολόγηση, που θα μπορούσε να σταθεί γι' αυτές, είν' ότι οι συντάχτες τους γράφουν σε μια εποχή μακρινή απ' τα συμβάντα που περιγράφουν. Είν' όμως έτσι; Μήπως αυτή η αιτιολόγηση προσφέρει έν' ατράνταχτο άλλοθι για τις ανακρίβειες; Θέλουμε να πούμε, μήπως οι συγκεκριμένες ιστορικές ανακρίβειες, δεν οφείλονται αποκλειστικά και μόνο στην ασχετοσύνη των «Ευαγγελιστών»; Εν πάση περιπτώσει, μήπως βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα θεληματικό ανακάτωμα προσώπων και πραγμάτων; Ο επιδιωκόμενος στόχος, θα μπορούσε νάταν μια παραπλάνηση, και συνεπώς μια απομάκρυνση, των μελλοντικών ερευνών απ' την αλήθεια.

Αλλά, ας δούμε μερικές απ' αυτές τις ιστορικές ανακρίβειες. Ο «Λουκάς», λοιπόν, τοποθετεί τον Κυρήνιο, κυβερνήτη της Συρίας τον καιρό του Ηρώδη του Μεγάλου. Πρόκειται για χοντροκομμένο λάθος. Είν' απόλυτα εξακριβωμένο, πως ο Κυρήνιος χρημάτισε σ' αυτή τη θέση, στα χρόνια του γιού του Ηρώδη, Ηρώδη Αντίπα. Ο τελευταίος, με τη σειρά του, δεν ήταν βασιλιάς, όπως τον θέλει ο «Μάρκος», μα τετράρχης. Ο Άννας πάλι, δεν υπήρξε συναρχιερέας με τον Καϊάφα, για τον απλούστατο λόγο, πως ποτέ δεν υπήρξαν στην Ιερουσαλήμ δυο Αρχιερείς, ταυτόχρονα. Στην πραγματικότητα, ο Άννας υπήρξε Αρχιερέας απ' το 6 μ.τ.χ. ώς το 15, ενώ ο Καϊάφας που ήταν γαμπρός του, απ' το 18 ώς το 36 μ.τ.χ.[12] Ενδιάμεσά τους, τη θέση κατείχαν άλλοι τρεις Αρχιερείς, που όμως δε διασώθηκαν τα ονόματά τους. Η περίφημη απογραφή πάλι, δεν έγινε το 1 μ.τ.χ. μα το 6 μ.τ.χ.[13] Δέκα ολόκληρα χρόνια, δηλαδή, ύστερα απ' το θάνατο του Ηρώδη του Μεγάλου, ο οποίος πέθανε αποδειγμένα το 4 π.τ.χ.[14] Η τετραρχία «Αμπιλινία», τέλος, που ο «Λουκάς» τη χαρίζει απλό-

---

12. Βλ. Φλάβιος Ιωσήφ: «Ιουδαϊκή Αρχαιολογία» XVIII, 26-34. Για τον αρχιερέα Άννα (Άνανος κατά Φλ. Ιωσήφ), κοίτα ακόμα Talmud jerus Peach II 16o, Talmud Balyl, Pesahim 57a και Tosefta Menahot XIII.

13. Κατά τον Λουκά, ο Ιησούς γεννήθηκε στη διάρκεια της απογραφής που διέταξαν οι Ρωμαίοι. Ευνόητο λοιπόν, ότι εννοεί το έτος 1 μ.τ.χ. Όμως σήμερα είναι απόλυτα εξακριβωμένο, ότι η απογραφή αυτή έγινε το έτος 6 μ.τ.χ. Κι αυτό, γιατί ξέρουμε απ' τον Φλάβιο Ιωσήφ (βλ. Ιουδαϊκή Αρχαιολογία XVII, 355, XVIII, 2,3) πως αυτή η απογραφή, έγινε ύστερα από διαταγή του Αύγουστου, μετά την καθαίρεση του γιού του Ηρώδη, Αρχέλαου, ύστερα από διαβολή του από τ' αδέλφια του στον Αυτοκράτορα (βλ. Δίων Κάσσιος: «Ρωμαϊκή Ιστορία» LV, XXVII, 6).

Ο Φλάβιος Ιωσήφ μας λέει (Αρχ. XVII 342, 344 – Πόλεμοι της Ιουδαίας» 111-117) πως ο Αρχέλαος καθαιρέθηκε τον 9ο χρόνο της βασιλείας του. Ξέροντας λοιπόν ότι έγινε βασιλιάς το έτος 4 π.χ. ύστερα δηλ. απ' το θάνατο του πατέρα του Ηρώδη, φτάνουμε στο 6 μ.τ.χ. Άλλωστε, πάλι ο Φλάβιος Ιωσήφ, τη χρονολογεί ακριβέστατα, λέγοντάς μας πως η απογραφή έγινε 37 χρόνια μετά τη συντριβή του Αντώνιου στο Άκτιο, (Πολ. Ιουδ. 1, 398). Η συντριβή του Αντώνιου, έγινε το Σεπτέμβρη του 31 π.τ.χ. Δηλαδή φτάνουμε και πάλι στο 6 μ.τ.χ.

14. Ο Φλάβιος Ιωσήφ (Πολ. Ιουδ. 665, Ιουδ. Αρχ. XVII, 190-191) μας λέει πως ο Ηρώδης πέθανε το 750 από κτίσεως Ρώμης. Αναλύοντας την πληροφορία, φτάνουμε στο 4 μ.τ.χ.

χερα σε κάποιον Λυσανία,[15] θα πρέπει να υπήρξε μόνο στα όνειρά του.

Μιλήσαμε για τις αντεγκλήσεις πού αντανακλούν τα κείμενα των «Ευαγγελίων». Οι αντεγκλήσεις τούτες, είν' εμφανέστατες σε κάθε χριστιανικό κείμενο. Υπάρχουν ακόμα και σ' αυτή τη σύνθεση των τριών παλιότερων χειρόγραφων της «Καινής Διαθήκης». Στον «Σιναϊτικό Κώδικα», στον «Κώδικα του Βατικανού» και στον «Αλεξαντρινό Κώδικα».[16]

Το κυριαρχικό στοιχείο στα «Ευαγγέλια», είν' η ιδέα του Θεού που πεθαίνει κι ανασταίνεται. Μια τελετουργία λύτρωσης λοιπόν. Όπως σωστά επισημαίνει ο Frazer,[17] βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα τελετουργικό «ανθρωποθυσίας, που γονιμοποιεί τη γη». Οι ανθρωποθυσίες τούτες, απεικονίζουν την κοινή σ' όλα τα μήκη και πλάτη της γης πίστη, για τον Θεό που πεθαίνει κι ανασταίνεται. Σύμφωνα με τον Robertson,[18] τα αρχέγονα αυτά «Πάθη», εξασφαλίζουν τη σωτηρία τ' ανθρώπινου γένους.

Η παλιότερη μαρτυρία που διαθέτουμε για «Ευαγγέλια» κι «Ευαγγελιστές», είν' αυτή του Παπία, διασωσμένη μέσ' απ' τα έργα των Ειρηναίου, Ευσέβιου κλπ. Ο Παπίας, (80-160), που χρημάτισε επίσκο-

---

15. Ιστορικά γνωρίζουμε το Λυσανία, το βασιλιά της Χάλκης, που εχτελέστηκε με διαταγή της Κλεοπάτρας. Όπως καταλαβαίνουμε, είναι αδύνατο να ταυτιστεί με το Λυσανία του Λουκά. Ο Ευσέβιος της Καισάρειας, στην προσπάθειά του να διασώσει το κύρος των ιστορικών αναφορών που παραθέτουν τα «Ευαγγέλια», χαρακτηρίζει το Λυσανία·σαν γιό του Ηρώδη του Μεγάλου (βλ. Εκκλησιαστική Ιστορία ΙΧ1), κάτι δηλ. που είναι καθαρή μυθοπλασία.

16. Ο «Codex Sinaiticus» ανακαλύφθηκε απ' τον Tuschentorf στα 1844, στη Μονή της «Αγίας Αικατερίνης» του Σινά. Μεγαλογράμματος, περιέχει ολόκληρη σχεδόν την «Παλαιά Διαθήκη», την «Καινή Διαθήκη», την Επιστολή του Βαρνάβα και τμήμα του «Ποιμένα» του Ερμά. Οι περισσότεροι εξερευνητές, συγκλίνουν στην άποψη πως συντάχτηκε στην Αίγυπτο. Βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο στο Λονδίνο. Ο «Codex Vaticanus» ανακαλύφτηκε σε δυο τμήματα, στα 1475 και στα 1481. Περιέχει την «Παλαιά Διαθήκη» –εκτός από 50 σελίδες που χάθηκαν– και την «Καινή Διαθήκη», μέχρι την Επιστολή προς Εβραίους. Η ορθογραφία του είναι κάκιστη. Βρίσκεται στο Μουσείο του Βατικανού. Ο «Codex Alexandrinus» τέλος, περιέχει την «Παλαιά Διαθήκη» και την «Καινή Διαθήκη», απ' τα μέσα του «Κατά Ματθαίον» ΚΕσ'.
Τόσο το κείμενο όσο και η ορθογραφία του, είναι χειρότερα κι απ' τον «Vaticanus» ακόμα. Βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο, στο Λονδίνο.

17. Βλ. J. Frazer: «The Golden Branch».

18. Βλ. John M. Robertson: «Christianity and Mythology», London 1910, «Pagan Christ», London 1911, «The Jesus problem», London, 1911, «The historical Jesus», Watts and Co., London, 1916.

πος της Φρυγίας, γνωρίζει μόνο τα «Ευαγγέλια» των «Μάρκου» και «Ματθαίου». Ακόμα χειρότερα, λίγα χρόνια αργότερα ο Ιουστίνος, (100-165 μ.τ.χ.) γνωρίζει ένα μόνο «Ευαγγέλιο», που τ' ονομάζει «Αναμνήσεις των Αποστόλων».[19] Πολλοί θεολόγοι, στην προσπάθειά τους να σώσουν τις «επίσημες» χρονολογήσεις της Εκκλησίας, ταυτίζουν το κείμενο που αναφέρει ο Ιουστίνος, με το λεγόμενο «Ευαγγέλιο των Εβραίων». Το τελευταίο, υποτίθεται ότι αποτελεί τ' αρχικό πρόπλασμα του «Κατά Ματθαίον».

Το ότι τα «Ευαγγέλια» των «Λουκά» και «Ιωάννη», δεν αναφέρονται γύρω στο 150 μ.τ.χ., σε καμιά περίπτωση δε σημαίνει ότι δεν έχουν γραφτεί ακόμα. Η «Αποκάλυψις» λ.χ., που σύμφωνα με τις νεώτερες ερμηνείες είναι το πρώτο γραφτό μνημείο του Χριστιανισμού, ακόμα και στα τέλη του 3ου αιώνα, απουσιάζει απ' τα έργα αρκετών «Πατέρων». Η απουσία των δυό «Ευαγγελίων» απ' τις αναφορές του 150 μ.τ.χ., απλά τονίζει τη διαμάχη που υπήρχε στους χριστιανικούς κόλπους, γύρω απ' το ποιά κείμενα θα μπουν στον «Κανόνα».

Ο πρώτος που μιλάει για τα «Ευαγγέλια» των «Λουκά» κι «Ιωάννη», είν' ο Ειρηναίος (130-200), που γράφει στην τελευταία δεκαετία του 2ου αιώνα.[20] Ο Ειρηναίος ήταν Επίσκοπος της Λυών. Απ' ό,τι δείχνουν τα πράγματα, πριν απ' τον Ειρηναίο κι ο «αιρετικός» Μαρκίων έκανε λόγο για τους «Λουκά» κι «Ιωάννη».[21]

Χαραχτηριστικό των διχογνωμιών, γύρω απ' την εγκυρότητα των «Ευαγγελίων», είναι και το εξής. Στα 1958, βρέθηκε κοντά στο Κουμράν της Νεκρής Θάλασσας, έν' αντίγραφο μιας επιστολής του Κλήμη της Αλεξάντρειας, προς κάποιον Θεόδωρο.[22] Σ' αυτήν, του εμπιστεύεται ότι το «Ευαγγέλιο» του «Μάρκου», φυλάγεται κρυμμένο στην Εκκλησία της Αλεξάντρειας, γιατί προβαίνει σε πολλές αποκαλύψεις. Αλλά ο Κλήμης, δεν διευκρινίζει τί εννοεί. Γιατί το κρύβουν; Τί είν' αυτό που θα μπορούσε να θεωρηθεί επιλήψιμο στο «Μάρκο»; Εμείς πιστεύουμε πως το πρόβλημα δεν έχει σχέση μ' ορισμένα αποσπάσματα του «Μάρκου», μα με το σύνολό του. Κι αυτό, γιατί με το «Μάρκο» εγκαινιάζεται η περίοδος της άμεσης εβραιοποίησης του

19. Ιουστίνος: «Α' Απολογία 66», «Διάλογοι με τον Ιουδαίο Τρύφωνα 100. 4».

20. Ειρηναίος: «Έλεγχος και ανατροπή της Ψευδωνύμου Γνώσεως III. I. 1».

21. Τερτυλλιανός: «Κατά Μαρκίωνος».

22. Ανακαλύφτηκε απ' τον Καθηγητή του Πανεπιστημίου της Columbia, Dr. Morton Smith, στο Μοναστήρι του «Αγίου Σάββα» το 1958.

Θεού-Χριστού. Τούτη η εβραιοποίηση όμως, συνάντησε οξύτατες αντιδράσεις απ' τους λειτουργούς της αρχικής χριστιανικής θεώρησης. Απ' ό,τι φαίνεται, τη στιγμή που ο Κλήμης γράφει την επιστολή του, οι «Ρωμαίοι-Χριστιανοί» έχουν το πάνω χέρι στην Αλεξάντρεια.

Το σύνολο των ερευνητών, θεωρεί το Ευαγγέλιο του «Μάρκου» σαν τ' αρχαιότερο απ' όλα τα «Ευαγγέλια». Ο πρώτος που έκφρασε τούτη τη γνώμη, ήταν ο Weisse.[23] Το σημείο εκκίνησής του, στάθηκε η απουσία απ' το «Μάρκο», όλων των σχετικών με τη γέννηση του «Ιησού». Πράγματι, ο «Μάρκος» αρχίζει την αφήγησή του, με τον «Ιησού» σ' ώριμη ηλικία, να βαφτίζεται στα νερά του Ιορδάνη, απ' τον Ιωάννη τον «Πρόδρομο». Πρόκειται για μια εξιλαστήρια τελετή, γνώριμη στους λαούς της Ανατολής, που σε μερικά μέρη διατηρείται ακόμη.[24]

Ο Steavenson[25] πιστεύει, πως τ' αρχικό κείμενο του «Μάρκου», δεν πρέπει ν' ανέφερε, παρά ελάχιστα, για την επίγεια ζωή του «Ιησού». Τόσα, όσα κι οι άλλες θρησκείες της εποχής απόδιναν στους Θεούς τους. Την ίδια γνώμη, εκφράζει κι ο Krauss.[26] Προσθέτει, μάλιστα, πως «ο πρώτο-Μάρκος», αποτελούσε προπαγανδιστική απολογία των Χριστιανών, στις δυσφημιστικές επιθέσεις των «Εθνικών» συγγραφέων. Κι οι δυο τους, όμως, ξεκινάνε απ' τη δεδομένη για όλες τις Σχολές βάση, πως ο «Μάρκος» είναι τ' αρχαιότερο Ευαγγέλιο. Αλλά όλοι τους παρακάμπτουν μια απλή αλήθεια. Αν ο «Μάρκος» δεν έλεγε τίποτα για την επίγεια ζωή του «Ιησού», τότε δεν θα τόβαζαν στον «Κανόνα». Θα τ' αντικαθιστούσαν μ' ένα απ' τις εκατοντάδες «Ευαγγέλια», που γνωρίζουμε ότι κυκλοφορούσαν στους πρώτους αιώνες.[27]

Το «κατά Ματθαίον» απηχεί την κύρια προσπάθεια εβραιοποίησης του Χριστιανισμού. Ο Επιφάνιος της Σαλαμίνας της Κύπρου, (315-403) μας πληροφορεί πως οι χριστιανοί της Ιουδαίας[28] το προτιμού-

23. Βλ. Weisse: «Critique des Evangiles».

24. Στην Ιουδαία, ακόμα και σήμερα, πλένονται στο ποτάμι, σε μια φθινοπωρινή γιορτή, πιστεύοντας ότι έτσι εξαγνίζονται για ένα χρόνο. Οι Ινδοί επίσης καθαρίζονται απ' τις αμαρτίες τους, στα νερά του «Ιερού» Ποταμού Γάγγη. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. S. Lasky: «Holy ituals in East», New York, 1971.

25. Βλ. A. Steavenson: «The four Christian Gospels», New York, 1941, σελ. 54.

26. Βλ. S. Krauss: «The myth of Jesus», London, 1946, 2 ed. σελ. 17.

27. Βλ. Marie-Thérèse Namia: «The Secret Gospels and their logic», New York, 1963, σελ. 9-13.

28. Επιφάνιος: «Κατά των Αιρέσεων» (παναρ. XXX).

σαν, γιατί ήταν το μόνο πούχε γραφτεί στα εβραϊκά. Στον «Ματθαίο», υπάρχει μια καθαρά κατασκευασμένη γενεαλογία του «Ιησού». Τα ονόματα είναι έτσι τοποθετημένα, ώστε να σχηματίζουν τρεις φορές τον αριθμό 14.[29] (Ματθ. Α, 17). Εκείνο που προξενεί ερωτηματικά, είναι το γιατί, τόσο ο «Ματθαίος», όσο κι οι Χριστιανοί, προσπαθούν ν' αποδώσουν βασιλική καταγωγή στον «Ιησού»; Για ποιό λόγο κάθονται και σκαρώνουν ολόκληρες γενεαλογίες, προκειμένου να του δώσουν άμεση σχέση με τον Δαβίδ; Την απάντηση θα τη συναντήσουμε πολλές φορές σε τούτο το βιβλίο. Εδώ αρκούμαστε στο γενικό συμπέρασμα. Η απόδοση βασιλικής καταγωγής στον «Ιησού», προορίζεται σαν αντίδοτο στη λατρεία, απ' τον απλό λαό της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, στους Αυτοκράτορες γενικά, στο Νέρωνα ειδικότερα.

Στο «Ματθαίο», τα μυθολογικά στοιχεία κατέχουν κυριαρχικό ρόλο. Λ.χ. ο τερατώδης αυτοσχεδιασμός των συνταχτών του, που θέλει τον Ηρώδη σφαγέα 4.000 νηπίων (Ματθ. Β' 16-18). Η φήμη αυτή δεν επικυρώνεται από πουθενά. Ούτε απ' τον Φλάβιο Ιωσήφ, που όταν πρόκειται να παρουσιάσει τα εγκλήματα του Ηρώδη γίνεται αρκετά λεπτολόγος, ούτε κι απ' τον αγιογράφο του Ηρώδη, Νικάνορα, που δε θάχανε την ευκαιρία να τον δικαιολογήσει, αν όντως είχε κάνει μια παρόμοια πράξη.

Στο «Ματθαίο», κάθε επεισόδιο απ' τη ζωή του «Ιησού», προορίζεται για να «πληρωθεί» κάποια προφητεία της «Παλαιάς Διαθήκης». Στην προκειμένη περίπτωση αυτή του Ιερεμία (ΛΑ 15-17): «Ούτω λέγει Κύριος φωνή ηκούσθη εν Ραμά. Θρήνος, κλαυθμός, οδυρμός. Η Ραχήλ κλαίουσα τα τέκνα αυτής, δεν ήθελε παρηγορηθή δια τα τέκνα αυτής, διότι δεν υπάρχουσι. Ούτω λέγει Κύριος. Παύσον την φωνήν σου από κλαυθμού και τους οφθαλμούς σου από δακρύων. Διότι το έργον σου θέλει ανταμειφθή, λέγει Κύριος, και θέλουσιν επιστρέψει εκ της γης του εχθρού. Και είναι ελπίς εις τα έσχατά σου, λέγει Κύριος και τα τέκνα σου θέλουσιν επιστρέψει εις τα όρια αυτών». Τ' απόσπασμα αυτό αναφέρεται στην κατάληψη της Ιερουσαλήμ τον Ιούλη του 587 π.τ.χ., απ' το στρατηγό του Ναβουχοδονόσορα, Νεβουζορντάν, πούχε σαν αποτέλεσμα τη μεταφορά 600.000 περίπου Εβραίων στη Βαβυλώνα. Η «προφητεία» του Ιερεμία —που κάθε άλλο παρά προφητεία είναι, δεδομένου πως η επιστροφή στην Ιουδαία γίνεται το 536 π.τ.χ., ενώ το βιβλίο του δημιουργείται γύρω

29. Οι 14άδες καλύπτουν 3 χρονικές περιόδους. Απ' τον Αβραάμ στον Δαυΐδ, απ' τον Σολομώντα στη Βαβυλωνιακή εξορία και απ' αυτήν στον «Ιησού». Στην ουσία η όλη υπόθεση ταυτίζεται (συμβολικά πάντα) με τ' όνομα του Δαυΐδ. Στα Εβραϊκά, τα τρία γράμματα, DVD μεταφέρονται αριθμητικά σαν 14.

στα 500 π.τ.χ.[30] – με κανένα τρόπο δεν μπορεί να συσχετιστεί με τη «σφαγή των νηπίων». Μόνο σχιζοφρενείς επιχειρούν κάτι τέτοιο.

Αυτό το κατάλαβαν σύντομα οι νεώτεροι απολογητές του Χριστιανισμού. Απ' τις απαρχές ήδη της έρευνας για το Χριστολογικό, φρόντισαν να μεταφέρουν το θέμα στο συμβολικό πεδίο. Έτσι, μαθαίνουμε πως τα Ευαγγέλια δεν κάνουν ιστορία, μα συμβολική μεταφυσική.[31] Ο Johansen σαν καλός παπάς πούναι, περιγελάει όλους αυτούς που κατατρίβονται σε φιλονεικίες, γύρω απ' την ιστορικότητα του ενός, ή του άλλου εδάφιου, παραμελώντας έτσι το γενικό συμβολισμό της «Καινής Διαθήκης».[32]

Το «Κατά Λουκάν», εμφανίζεται στα μέσα με τέλη του 2ου αιώνα. Ο Ευσέβιος, μας μεταφέρει μερικά αποσπάσματα απ' το έργο ενός Ηγήσιππου, «Υπομνήματα εκκλησιαστικών πράξεων».[33] Σ' ένα απ' αυτά, ο Ηγήσιππος, βάζει τον Ιάκωβο τον μικρό να ψιθυρίζει, τη στιγμή που ξεψυχάει, ύστερα απ' το λιθοβολισμό που του επέβαλε το εβραϊκό δικαστήριο, τα πιο κάτω: «Κύριε Θεέ πάτερ, άφες αυτοίς ου γαρ οίδασιν τι ποιούσιν». Την ίδια ακριβώς φράση όμως, χρησιμοποιεί κι ο «Λουκάς», όταν κάνει λόγο για τις τελευταίες στιγμές του «Ιησού». (Λουκ. Γ, 34). Τούτη η φράση, υπάρχει επίσης και στις «Πράξεις των Αποστόλων». Εκείνος που την εκστομίζει αυτή τη φορά, είναι ο «πρωτομάρτυρας Στέφανος», (Πρ. Ζ, 60). Υποτιθέμενος συντάχτης και των «Πράξεων», είν' ο «Λουκάς». Ο Ηγήσιππος, πρέπει νάγραψε τα τελευταία 20 χρόνια του 2ου αιώνα. Αναφέρεται σαν Επίσκοπος της Ρώμης, ύστερα απ' τον Ελευθέριο, που γνωρίζουμε πως χρημάτισε στην ίδια θέση απ' το 175 ώς το 189 μ.τ.χ.

Ο Τερτυλλιανός (160-226 μ.τ.χ.) υποστηρίζει,[34] ότι ο αληθινός συγγραφέας του «Κατά Λουκάν», είν' ο «Παύλος» κι όχι ο «γραμματέας» του «Λουκάς». Φαίνεται πως ο Τερτυλλιανός ωθείται σ' αυτή τη γνώμη, επειδή θέλει να διασώσει το κλονισμένο, εκείνη την εποχή, κύρος του «Παυλιανισμού». Το ωραίο είναι, πως η άποψή του υποστηρίχτηκε από κάμποσους θεολόγους,[35] π' ανατρέξαν στη

30. Fr. Run: «Holy Bible and criticism», Κεφ. III κέ.

31. Ο πρώτος που δοκίμασε να υπερασπίσει τα «Ευαγγέλια», ονομάζοντας το υλικό τους «συμβολικό» είναι ο Harnak. Βλ. E. Harnak «Etudes sur l' esprit de Christianisme», 3η εκδ., Berlin, 1918, σελ. 17.

32. P. Johansen, «Moral mortgage of Gospels», London, 1933, σελ. 36.

33. Ευσέβιος Καισάρειας: «Εκκλησιαστική Ιστορία» II.XXIII. 6.

34. Τερτυλλιανός: «Κατά Μαρκίωνος» IV.5.

35. Π.χ. οι H. Rosemberg «St. Paul's life», New York, 1952, R. Caplan «The message of brief Gospels», London 1949, 2 ed., σελ. 25.

φράση του «Παύλου», για το «Ευαγγέλιό μου» (Ρωμ. Β΄ Α, 16, ΙΖ, 25). Οπωσδήποτε όμως, το θέμα δεν αντέχει σε σοβαρή συζήτηση.

Σύμφωνα με την εκκλησιαστική παράδοση, το «Κατά Λουκάν» εκθέτει τα κηρύγματα του «Παύλου», με τον ίδιο τρόπο που το «Κατά Μάρκον», εκθέτει τη διδασκαλία του «Πέτρου». Τούτη την άποψη πρέπει να την αντιμετωπίσουμε με μεγαλύτερη σοβαρότητα, απ' όση προδιαθέτει η αφελής διατύπωσή της. Σημαίνει, πως –αφαιρώντας τις ανοησίες για «Πέτρους» και «Παύλους»–, το κάθε «Ευαγγέλιο», ήταν προϊόν των ζυμώσεων ενός συγκεκριμένου χώρου. Στον ίδιο χώρο απευθυνόταν κιόλας. Στο «Λουκά» π.χ., διαπιστώνουμε πως τόσο το ύφος, όσο κι η γλώσσα του, συγγενεύουν άμεσα με τη λογοτεχνική αττική διάλεχτο της εποχής. Οι δε χρονολογήσεις που δίνει στα διάφορα περιστατικά, έχουν σαν βάση τα γεγονότα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Ταυτόχρονα το μέρος πού αφορά τη δράση του «Ιησού» στη Παλαιστίνη, είν' ελάχιστο. Ηλίου φαεινότερο ότι απευθυνόταν σ' «Εθνικό» ακροατήριο. Τούτο επιβεβαιώνεται, αν το συσχετίσουμε με τις κατηγορίες που εκτοξεύτηκαν κατά καιρούς, ενάντια στη «Παυλιανική» προσέγγιση των «ειδωλολατρικών» πληθυσμών.

Το πλέον χαραχτηριστικό σημείο του «Κατά Λουκάν», που δικαιώνει τη θέση μας, είν' η διαφορετική απ' το «Ματθαίο» γενεαλογία, που αποδίδει στον «Ιησού». Η αντίφαση, ανάμεσα στις δυο γενεαλογίες είναι πλήρης. Ο «Ματθαίος» δίνει 40 ονόματα, ενώ ο Λουκάς 55. Εχτός αυτού, δεν συμπίπτει ούτ' ένα όνομα. Πολλοί εκκλησιαστικοί άντρες, δοκίμασαν να μπαλώσουν τα πράγματα, με γελοίες προφάσεις. Η πιο γελοία, σίγουρα, είν' εκείνη του Ιούλιου του Αφρικανού, όπως εκφράζεται σε μια επιστολή του προς τον Αριστείδη (2ος αιώνας).[36] Σ' αυτήν, επικαλείται ένα απόσπασμα απ' το βιβλίο των Νόμων του Ισραήλ, το «Δευτερονόμιον». (ΚΕ, 5). Σύμφωνα με το απόσπασμα, το νεογέννητο ενός νεκρού πατέρα, χρεωνόταν στον αληθινό του γονιό, όταν πέθαινε. Όσο ζούσε όμως, έφερνε τ' όνομα εκείνου που τόχε υιοθετήσει. Ο Αφρικανός, επιχειρεί μ' ανόητες ακροβασίες, να εμφανίσει όλες τις προμάμμες του Ιησού, χήρες ή άτεκνες. Γι' αυτό το λόγο, όλες τους παντρεύονται τους αδελφούς των αντρών τους, προκειμένου να τεκνοποιήσουν!!!

Αλλά και η κριτική που επιχειρούν οι περισσότεροι ερευνητές πάνω στο θέμα, δεν είναι λιγότερο ρηχή, απ' αυτήν του Αφρικανού. Το να λέμε πως η διαφορά στις γενεαλογίες οφείλεται σ' απλό μη

36. Ευσέβιος Καισάρειας: «Εκκλησιαστική Ιστορία» Ι.VII. 2-16.

συγχρονισμό, είναι σκέτη ανοησία. Εν πάση περιπτώσει δεν οδηγεί πουθενά. Η Εκκλησία είχε ένα τεράστιο χρονικό διάστημα στη διάθεσή της, για να εναρμονίσει τα κείμενα. Το γιατί δεν τόκανε, το εξηγήσαμε πριν, θα το επαναλάβουμε και πάλι. Η εβραιοποίηση του Χριστιανισμού, –οι ρίζες της θ' αναπτυχτούν με κάθε απόδειξη μέσα στο σύνολο του βιβλίου μας– συνάντησε μεγάλες αντιδράσεις απ' τους οπαδούς του αρχέγονου Ρωμαϊκού Χριστιανισμού. Αυτό που τελικά συνέβη, ήταν ένας συμβιβασμός των δυό τάσεων. Συμβιβασμός, που απεικονίζεται τέλεια στα κείμενα του «Κανόνα». Στην ύπαρξη των δυο αυτών τάσεων, πρέπει ν' αναζητήσουμε και τα αίτια που υπαγόρευσαν τις δυο διαφορετικές γενεαλογίες. Νομίζουμε, ότι αξίζει τον κόπο να σταθούμε λίγο στο θέμα, προκειμένου ο αναγνώστης να κατανοήσει καλύτερα αυτή μας την άποψη.

Απ' τον 18ο αιώνα, η κριτική απόδειξε πως στο κείμενο της «Παλαιάς Διαθήκης», συνυπάρχουν περισσότερα από δυο στρώματα.[37] Τη θεωρία τούτη ανάπτυξε στο 19ο αιώνα ο μεγάλος Γερμανός Εβραιολόγος Wellhausen,[38] που υπόδειξε την ύπαρξη τεσσάρων στρωμάτων στη «Παλαιά Διαθήκη». Οι απόψεις του δημιούργησαν ολόκληρη Σχολή παλαιοδιαθηκολόγων. Η Σχολή Wellhausen ανάπτυξε και συμπλήρωσε τα συμπεράσματα του ιδρυτή της. Οι τελικές της θέσεις είν' οι εξής:[39] Απ' τις 4 πηγές που συνυπάρχουν στην «Παλαιά Διαθήκη», αντιπροσωπευτικότερες είν' οι παρακάτω δύο: Η πρώτη, ονομάζεται «Μ» (Μονοθεϊστική). Η δεύτερη «Π» (Πολυθεϊστική).[40] Η πρώτη αντικαθρεφτίζει τις παραδόσεις των συσπειρωμένων γύρω απ' το Μωυσή, Αιγύπτιων Μονοθεϊστών. Η δεύτερη τις θέσεις των γνήσιων Εβραίων που ενώ ήταν πολυθεϊστές, αναγκάστηκαν κάτω από ωμή βία, ν' αποδεχτούν τον Γιαχβέ. Η πηγή «Μ» προβάλλει το Μωυσή. Αντίθετα η «Π», προσπαθεί να τον υποβιβάσει, ισχυριζόμενη ότι τις αποφάσεις δεν τις έπαιρνε μόνος του, αλλά

37. Αυτός που έβαλε τις βάσεις για μια πραγματικά επιστημονική ανάλυση της «Παλαιάς Διαθήκης», ήταν ο H. Hupperd, που με το έργο του «Commentar uber den Pentatench», άνοιξε τον δρόμο για ολοκληρωτική κατανόηση του προβλήματος.

38. Η πολύκροτη μελέτη του Wellhausen κυκλοφόρησε στα 1878, με τίτλο «Geschichte Israels» και στις μετέπειτα εκδόσεις, με τίτλο «Prolegomena zur geschichte Israels».

39. Οι κυριότεροι συνεχιστές του έργου του Wellhausen ήταν οι: P. Duhm, K. Marti και Küchler.

40. Βλ. W. Nowack: «Handkommentar zum Alte Testament», Berlin, 1890, όπου γίνεται καλή παρουσίαση των δύο αντικρουόμενων πηγών «Μ» και «Π».

εχτελούσε εντολές ενός Συμβούλιου Φυλάρχων. Η διαμάχη δεν περιορίζεται στο πρόσωπο του Μωυσή μόνο. Αρχίζει απ' το βιβλίο της «Γένεσης» και διαρκεί ώς το τέλος. Κλασική απόδειξη η μετονομασία του Θεού, άλλοτε σε Γιαχβέ[41] κι άλλοτε σε Ελωχείμ[42] (=Θεοί)*.

Υπάρχουν πολλά στοιχεία που τεκμηριώνουν την άποψη, πως το όνομα «Ιησούς» αφορούσε μια «προχριστιανική» αντιμωσαϊκή θεότητα. Τα καθαρόαιμα εβραϊκά στρώματα, πούχαν υποκύψει στη βία των Μονοθεϊστών, θεωρούσαν σαν πραγματικό τους νομοθέτη τον Ιησού του Ναυή κι όχι το Μωυσή.[43] Το όνομα αυτό, που στα εβραϊκά θα πει «Σωτήρας», είχε κείνα τα χρόνια, μια καθαρά μυστικιστική χροιά. Απ' τα 1906 ήδη, ο Καθηγητής της φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Λουζιτάνια, Smith,[44] εντόπισε κάποιες αναφορές της «Καινής Διαθήκης», για έναν Ιουδαίο Απολλώ απ' την Αλεξάντρεια, που δίδασκε τα «περί του Ιησού»: (Μάρ. Ε, 27), (Λουκ. ΚΒ, 19), (Πρ. ΙΑ, 26, 31). Απ' αυτές συμπεραίνει σωστά, ότι ο Απολλώς μιλάει για κάποιον προϋπάρχοντα του Χριστού, Θεό Ιησού. Στα 1911, ο Arthur Drews,[45] υιοθετεί την ίδια θέση. Την ύπαρξη του προχριστιανικού Ιησού, εντοπίζει στα 1916 κι ο John Robertson.[46] Στα 1936 ο Thomas Whittaker[47] ταυτίζει τον προχριστιανικό Ιησού, με τον Ιησού του

---

41. Η εξήγηση του φωνηεντισμού και της ετυμολογίας της λέξης Jahve, μας είναι μέχρι σήμερα άγνωστα. Πολλοί ισχυρίζονται ότι χρησιμοποιήθηκαν τα φωνήεντα της λέξης «αδωνάϊ» και μεταπλάστηκαν σε Γιαχβέ ή Γιαχωβά ή Γιεχώ ή Γιάχο Ιάο ή Ιάω ή Ιαού ή Αϊά κλπ. Βλ. Βέλλα, «Θρησκευτικές προσωπικότητες», Driver, «The original form of the name «jahreh» and conclusions», London: 1928.

42. Ελωχείμ: ενικός ελ. Παλιά σημιτική λέξη με ασσυριακή ή άγνωστη ρίζα (il-ilu). Από μερικούς υιοθετήθηκε η για μας ανόητη εξήγηση της χρήσης του πληθυντικού, σαν ένδειξη μεγαλείου και χαρίτων. Άλλοι την εξηγούν σαν πληθυντικό της μεγαλοπρέπειας και άλλοι σαν τονισμό (τον πληθυντικό) άγνωσης σ' εμάς έννοιας...!

43. Em Bin gorion: «Vom Ursrung der Isralitischen Religion», Berlin, 1926. Λίγα χρόνια νωρίτερα είχε καταπιαστεί με το θέμα κι ο Sellin, που στο έργο του «Mose und seine Bedeutung fur die Istaelitischen - judische-Religionsgeschichte» Leipzig, 1922. Ισχυρίζεται πως ο δολοφόνος του Μωϋσή υπήρξε ίσως ο Ιησούς του Ναυή...

44. Βλ. G. Smith: «Der Vorchristliche Jesus, nebst weiteren zur Enstehungsgeschichte», Giessen, 1906.

45. Βλ. Arthur Drews: «Christ - Myth».

46. John Robertson: «The historical Jesus», ed. Watts and Co, London, 1916.

47. Thomas Whittaker, «Christianity», London, 1951, 2h ed.

*Για μια πιο αναλυτική παρουσίαση της διαμάχης Εβραίων-Γιαχβιστών, Βλ. το κεφάλαιο του βιβλίου μας «Τα χειρόγραφα του Κουμράν κι ο Χριστιανισμός».

Ναυή, για τον οποίον επισημαίνει, ότι πολλές φορές ταυτιζόταν με τον Γιαχβέ. Όταν π.χ. ο Ιησούς του Ναυή προστάζει τον ήλιο ν' ακινητοποιηθεί, δεν κάνει τίποτ' άλλο, απ' το να επιβεβαιώνει την ανεξέλεχτη θεϊκή του δύναμη. Στα 1946 ο Σοβιετικός Ακαδημαϊκός Ρ.Ι. Βίππερ,[48] επιχειρεί μία θαυμάσια ανάλυση των πηγών της προχριστιανικής χριστιανικής φιλοσοφίας, καταλήγοντας σ' αυτά συμπεράσματα.[49]

Η διδασκαλία του προχριστιανικού Θεού Ιησού, θα πρέπει ν' αντιμαχόταν την κλασική Μωσαϊκή-Γιαχβική. Αυτό δείχνει πως η εχθρότητα των δυο πηγών «Μ», και «Π», αναπαραγόταν από γενιά σε γενιά. Η πηγή «Μ», η μη εβραϊκή Γιαχβική, είχε απήχηση στ' «ανώτερα» κυρίαρχα στρώματα της εβραϊκής κοινωνίας. Η πηγή «Π», η γνήσια εβραϊκή, επηρέαζε τα χαμηλά και καταπιεσμένα στρώματα, τους λεγόμενους «Αμ, Χάαρετζ»,[50] και τους Ζηλωτές. Επηρέαζε επίσης και τους Εσσαίους. Ο δε «Δάσκαλος της Δικαιοσύνης», της Κοινότητας του Κουμράν, στη Νεκρή θάλασσα,[51] υπονοούσε σίγουρα τον Ιησού του Ναυή.

Στην αιρετική λατρεία του Ιησού του Ναυή, προσχώρησαν με τον καιρό κι οι περισσότεροι Εβραίοι της διασποράς. Έξω απ' την Ιουδαία, το σφιχταγκάλιασμα της Γιαχβικής μονολιθικότητας, ατονούσε υποχρεωτικά. Έτσι οι ξενητεμένοι Εβραίοι, έρχονταν σ' επαφή με τα ελληνικά-ελληνιστικά φιλοσοφικά ρεύματα. Η σύγκρουση, που μοιραία ακολουθούσε, σε καμιά περίπτωση δεν μπορούσε ν' αποβεί υπέρ του Γιαχβέ. Δεν τον αρνιόντουσαν όμως τελείως. Στη συλλογική τους συνείδηση, υπήρχαν ανεξίτηλα τα σημάδια πούχαν χαράξει τα εκατοντάδες χρόνια σιδερένιας πειθαρχίας, και συγκεντρωτικότητας, προκειμένου να επιζήσει σαν εθνολογική οντότητα το Ισραήλ. Όμως οι νεοαποχτηθείσες γνώσεις κι η

---

48. Ρ.Ι. Vipper: «La naissance de la philologie chrétienne», 2η έκδοση, Paris, 1957, 1η εκδ. Moscou, 1955.

49. Ένα τρομερό ντοκουμέντο υπέρ της άποψης του προχριστιανικού Θεού – Ιησού, που οικειοποιείται, ταυτιζόμενος μαζί του ο Θεός – «Χριστός», βρίσκεται στο Αιθιοπικό (;) έπος «Κέμπρα-Νέγκεστ». Βλ. το έργο του Ασσυριολόγου Κ.Α. Betsold «Encyclopaedia Judaica: Das Judentum in Geschichichte und Cegenwart», Berlin, 1977.

50. Για την κοινωνική διαστρωμάτωση της Ιουδαίας, των αρχών της χρονολογίας μας, κοίτα τον «Πόλεμο της Ιουδαίας», του Φλάβιου Ιωσήφ, απ' όπου και το περίφημο κομμάτι: «Υπάρχουν τέσσερις κοινωνικές τάξεις. Η πρώτη λέει: το δικό μου, δικό μου και το δικό σου, δικό σου. Η δεύτερη λέει: το δικό μου, δικό σου και το δικό σου, δικό μου. Η τρίτη λέει: το δικό μου, δικό σου και το δικό σου, δικό σου. Η τέταρτη τέλος: το δικό μου δικό μου και το δικό σου, δικό μου». Βλ. ακόμα, Φλ. Ιωσήφ, «Ιουδ. Αρχαιολογία» XIII 10,6.

51. Ιντ. Αμασίν: «Τα χειρόγραφα της Νεκρής θάλασσας».

αντιπολιτευτική στα κρατούντα διάθεση που παρήγαγαν, κάπου έπρεπε να διοχετευτούν. Η μόνη λύση που απόμενε, ήταν η κριτική μέσα στα Γιαχβικά πλαίσια κι η προσπάθεια εξωραϊσμού τους. Απόδειξη στα όσα είπαμε, ότι ο Απολλώς του Smith είναι Αλεξαντρινός.

Κι ερχόμαστε τώρα στις δυο γενεαλογίες. Το ενδιαφέρον στοιχείο τους, δε βρίσκεται στα διαφορετικά τους ονόματα. Βρίσκεται στο ότι ο μεν «Ματθαίος», οδηγεί την καταγωγή του «Ιησού» ώς τον Αβραάμ, ενώ ο «Λουκάς», μέχρι το Θεό. Απλά ο «Ματθαίος», που απηχεί τις γνήσιες εβραϊκες πολυθεϊστικές παραδόσεις, θεωρεί γενάρχη του, όχι τον Ισραηλιτικό Αιγυπτιακό Γιαχβέ, μα τον Αβραάμ. Ο «Λουκάς» αντίθετα, που εκφράζει τη μορφωμένη άρχουσα, Μωσαϊκή μονοθεϊστική μη αρχαιοεβραϊκή τάξη, ξεπερνά τον Εβραίο γενάρχη και μέσω κάποιων Γιαχβικών κατασκευασμάτων, καταλήγει στον ίδιο το Γιαχβέ.

Απ' τη στιγμή που οι ηγέτες των χριστιανικών Κοινοτήτων αποφάσισαν την ολοκληρωτική εβραιοποίηση του Χριστιανισμού, επόμενο ήταν να δεχτούν και τις αντανακλάσεις των πολιτικοκοινωνικών θρησκευτικών διεργασιών κι αντιθέσεων, του Ισραήλ. Επόμενο επίσης ήταν, τα κυρίαρχα στρώματα των «Εθνικών» Χριστιανών, ν' ασπαστούν την κρατική συντηρητική Μωσαϊκή παράδοση. Τα προλεταριακά αντίστοιχα, ακολούθησαν την αντιπολιτευτική λατρεία του Ιησού του Ναυή.

Μια άλλη διαφωνία μεταξύ των «Λουκά» και «Ματθαίου», εκδηλώνεται στη χρονολογία γέννησης του «Ιησού». Στο «Ματθαίο» γεννιέται την εποχή του Ηρώδη του Μεγάλου. Δηλ. το 5 π.τ.χ., εφόσον ξέρουμε ότι ο Ηρώδης πέθανε το 4 π.τ.χ. Στο «Λουκά» (Β, 1-7) γεννιέται την εποχή της απογραφής που διέταξε ο κυβερνήτης της Συρίας, Κυρήνιος. Μ' άλλα λόγια το 6 μ.τ.χ., 11 χρόνια αργότερα!

Κι εδώ τα αίτια της διαφωνίας, πρέπει ν' αναζητηθούν στις διαφορετικές κοινωνικοϊδεολογικές τοποθετήσεις των δυό «Ευαγγελιστών». Ο «γνήσιος Εβραίος» «Ματθαίος»,* τοποθετεί τη γέννηση του «Ιησού» στις μέρες του Ηρώδη, μόνο και μόνο για να σπιλώσει,

---

*Σ' αυτό το σημείο χρειάζεται μια απαραίτητη διευκρίνιση. Η φράση «γνήσιος Εβραίος», προκειμένου για το «Ματθαίο», κάθε άλλο παρά την Εβραϊκή του καταγωγή υπονοεί. Μ' αυτήν εννοούμε, ότι οι Ελληνορωμαίοι δημιουργοί του «Ευαγγελίου» του, ανήκουν στη μερίδα εκείνων των Χριστιανών, που επιμένουν στη διαφοροποίηση του Ιησού του Ναυή και του Γιαχβέ. Όπως θα δει ο αναγνώστης στη συνέχεια, η Ρωμαϊκή ολιγαρχία, που δημιούργησε το «Χριστό» πάνω στο υλικό του Ιησού του Ναυή, τόνιζε για λόγους σκοπιμότητας τις διαφορές «Χριστού»-Γιαχβέ. Αυτό όμως διάρκεσε για λίγο. Απ' το 1 μ.τ.χ.

με τη σφαγή των νηπίων που του αποδίδει, τους Ισραηλίτες μονοθεϊστές που τον στηρίζουν. Ας ληφτεί υπόψη πως ο Ηρώδης είχε Ιδουμαϊκή καταγωγή. Κατά συνέπεια, καταπίεζε τους γηγενείς Εβραίους. Ο «Λουκάς», απ' τη μεριά του, μετατοπίζει 11 χρόνια τη γέννηση του «Ιησού», σε μια προσπάθεια διάψευσης του «Ματθαίου». Κι αυτό γιατί η φήμη για τη σφαγή, βάζει σε δοκιμασία, –με το να διατρανώνει την κρατική δολοφονικότητα– και το συντηρητικότατο χριστιανικό ιερατείο, του οποίου τα μέλη προέρχονται αποκλειστικά απ' την αριστοκρατία. Ο «Λουκάς», παρουσιάζει τον «Ιησού» να γεννιέται επί των ημερών του Ρωμαίου Κυρήνιου, που κρατά «μια υπέροχη στάση, απέναντι στο νέο κυρίαρχο του κόσμου». Δεν τον ζηλεύει, ούτε και προσπαθεί να τον ξεπαστρέψει διατάζοντας μια παρόμοια σφαγή.

Κλείνοντας το θέμα του «Λουκά», ας σημειώσουμε πως τ' αρχικό του κείμενο έχει γνωρίσει μεγάλες παραχαράξεις. Παραχαράξεις, που καθρεφτίζουν τέλεια τ' ανεβοκατεβάσματα των διαφόρων τάσεων, στην ηγεσία της Εκκλησίας του 3ου και 4ου αιώνα. Μέχρι σήμερα, έχουν βρεθεί περισσότερα από 3.000 εδάφιά του με διαφορετική διατύπωση.[52] Άλλωστε, το ότι η εκκλησία των πρώτων αιώνων επιδινόταν σε πλαστογραφήσεις, τ' ομολογούν κι οι ίδιοι οι ηγέτες της. Λ.χ. ο Ωριγένης, που σημειώνει: «Ει μεν μη περί άλλων πολλών διαφωνία ήν προς άλληλα των αντιγραφέων έσται πάντα· τα κατά Ματθαίον μη συνάδειν αλλήλοις, ομοίως δε και τα λοιπά ευαγγέλια, νυν δε, δηλονότι πολλή γέγονεν η αντιγράφων διαφορά, είτε από ραθυμίας τινών αντιγραφέων, είτε από τόλμης τινών μοχθηράς διαθέσεως των γραφομένων, είτε από των τα εαυτοίς δοκούντα εν τη διορθώσει προστεθέντων ή αφαιρουμένων».[53] Ο Ρουφίνος πάλι, μεταφράζοντας στα Λατινικά, απ' τα Ελληνικά, το έργο του Ωριγένη «Περί Αρχών», παραδέχεται ότι: «Κάθε φορά που συναντούσα στο Ελληνικό πρωτότυπο κάποιο σκανδαλώδες εδάφιο, το διασκεύαζα το μίκραινα ή και το αφαιρούσα ακόμα, ώστε ο αναγνώστης να μη

μέχρι και το 70 περίπου. Η ταύτιση Ιησού- «Χριστού», στόχευε στην εξαπάτηση τόσο του Ρωμαϊκού, όσο και του εβραϊκού προλεταριάτου και κατ' επέχταση στον προσηλυτισμό του. Η απόπειρά της όμως έπεσε στο κενό, για λόγους που θα εξηγήσουμε εχτενώς στο επόμενο κεφάλαιο. Μετά απ' αυτή την αποτυχία, τα Γιαχβικά στοιχεία του Θεού-«Χριστού», αρχίζουν να κερδίζουν έδαφος σε βάρος τών, του Ιησού του Ναυή. Μ' άλλα λόγια, η αληθινή, αντιδραστική, φύση του Χριστού, εκδηλώνεται και δημόσια. Υπάρχουν όμως και κάποιοι προσήλυτοι, που αρνούνται αυτή την ενέργεια. Τέτοιοι είναι περίπου κι οι συντάχτες του «Ματθαίου».

52. Ι. Lenzman: «L' origine du christianisme», ed. en langues étrangères, Moscou, 1961, σελ. 39.

53. Ωριγένης: «Υπόμνημα εις Ματθαίον» Par. gr. Migne XIII, 1923, 671.

συναντάει τίποτα, που να του κλονίζει την πίστη».[54] Ο Ειρηναίος γνωρίζοντας από πρώτο χέρι τις παραποιήσεις που γίνονται, ικετεύει τους μελλοντικούς αντιγραφείς του: «να παραβάλεις το αντίγραφό σου με το αρχικό τούτο κείμενο κι ακόμα μη παραλείψεις να μεταφέρεις στο αντίγραφο αυτή μου την παράκληση».[55] Ενδειχτικό είναι και το παρακάτω κομμάτι του 2ου αιώνα. «Άκουσα μερικούς να λένε ότι δεν πιστεύουν σ' αυτά που γράφει το Ευαγγέλιο, αν δεν τα δουν γραμμένα στα πιο αρχαία κείμενα. Όταν τους απαντούσα πως τα ίδια λέγαν κι αυτά, μου λέγανε: «Απόδειξέ το».[56]

Το τελευταίο απ' «τα Ευαγγέλια», το «Κατά Ιωάννην», προοριζόταν για τις Ελληνορωμαϊκές μάζες της Ρωμαϊκής περιφέρειας. Οι μάζες αυτές κατείχανε έτσι, ή αλλιώς, ένα κάποιο επίπεδο γνώσης. Εδώ, αρκετά απ' τα γραφόμενα των Συνοπτικών, ανασκευάζονται ή αφαιρούνται. Ο Κλήμης το χαραχτηρίζει σαν ένα «πνευματώδες» «Ευαγγέλιο», δημιούργημα μιας μεγάλης έμπνευσης του «Ιωάννη».

Τα πρώτα λόγια του «Ιωάννη», αποτελούν ένα κράμα εβραιοελληνίζουσας φιλοσοφικής έκφρασης, όμοιας μ' εκείνη που χρησιμοποιούσαν ο Φίλωνας κι οι Αλεξαντρινοί Εβραίοι. «Εν αρχή ήν ο λόγος και ο λόγος ήν προς τον Θεόν και Θεός ην ο λόγος. Ούτος ην εν αρχή προς τον Θεόν. Πάντα δι αυτού εγένοντο και χωρίς αυτόν εγένετο ουδέ έν ο γέγονεν». (1, 1-4).

Οι συντάχτες του «Κατά Ιωάννην», γνωρίζουν άριστα την εβραϊκή θρησκευτική φιλολογία και φιλοσοφία. Εχτός αυτού όμως, χειρίζονται θαυμάσια και την ελληνική γλώσσα. Αναμφίβολα, πρόκειται για εβραίους της διασποράς. Ποιάς περιοχής; Αν κρίνουμε απ' το Φιλωνικό ύφος του, μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι πρόκειται για Εβραίους της Αλεξάντρειας. Αυτό όμως, μας βάζει σ' αρκετές σκέψεις, ως προς την ηλικία τούτου του «Ευαγγελίου», που γενικά θεωρείται σαν το νεώτερο της «Καινής Διαθήκης». Κι αυτό, γιατί ο Φίλωνας έζησε γύρω στα 30 π.τ.χ.-55 μ.τ.χ. Κατά συνέπεια το «Κατά Ιωάννην», θα πρέπει να γράφτηκε στα τέλη, περίπου, του 1ου αιώνα.

---

54. Rufinus: «Principatibus» Rev. Fr. Combie, MA στον X τόμο της σειράς Antencenu Christian Library, Origen T.T. Clarck, Edinburgh, 1862-72.

55. Ειρηναίος: «Έλεγχος και ανατροπή της Ψευδωνύμου Γνώσεως» V, 20.

56. Επιστολή Ιγνάτιου προς Φιλαδελφείς VIII.

Οι ιδέες του Φίλωνα ήταν αρκετά δημοφιλείς στους χριστιανικούς κύκλους των πρώτων αιώνων. Ο «άγιος» Αμβρόσιος τον θεωρούσε σαν έναν απ' τους δημιουργούς της χριστιανικής «ιδεολογίας». Οι ιδέες του Φίλωνα, που οξυδερκέστατα ο Ένγκελς τον αποκαλεί «Πατέρα του Χριστιανισμού», περιστρέφονται γύρω απ' την παρακάτω κεντρική θεώρηση. Ο Θεός είν' απόλυτος κι αιώνιος. Επιβλέπει τον κόσμο μ' ενδιάμεση κατάσταση το γιό του, το «Λόγο». Ο «Λόγος» μεσιτεύει στο Θεό για χάρη των ανθρώπων. Οι άνθρωποι μπορούν να λυτρωθούν απ' τη σφραγίδα του προπατορικού αμαρτήματος, μόνο όταν ελευθερωθούν απ' τα δεσμά της «άθλιας ύλης». Ο «Λόγος» είναι πρωτογενής κι επομένως πανομοιότυπος με το Θεό. Μια προέχταση του Θεού, μ' άλλα λόγια. Είν' αυτός που ικετεύει για χάρη της ανθρωπότητας. Αποτελεί τ' αρχέτυπο του ανθρώπου. Ο «κατ' εικόνα άνθρωπος και αρχέτυπο του αιτίου».

Στον «Ιωάννη», τούτη ακριβώς η θέση κυριαρχεί. Ο «Ιησούς» είν' ο «Λόγος» που ενανθρωπίζεται και μέσω της «θυσίας» του, μεσιτεύει στο Θεό για τους ανθρώπους. Με λίγα λόγια, στον αρχικό «Ιωάννη», ο «Ιησούς» έχει μια καθαρά Μεσσιανική υπόσταση, κατά πολύ απομακρυσμένη απ' τη μετέπειτα ανθρωποποίησή του.

Ενισχυτικό της αρχαιότητας του «Κατά Ιωάννην», είναι κι η ανακάλυψη του «άγνωστου Ευαγγέλιου» στα 1935. Πρόκειται για δυο πάπυρους που το κείμενό τους προσδιορίζεται πως έχει γραφτεί γύρω στα 160 μ.τ.χ. Περιέχει αποσπάσματα από τρία άγνωστα σε μας «Ευαγγέλια». Η φιλοσοφική δομή αυτών των αποσπασμάτων, καθώς και το ύφος διατύπωσής τους, συγγενεύουν πάρα πολύ με το γενικό κλίμα του «Κατά Ιωάννην».[57] Το πιθανότερο είν' ότι πρόκειται για τρία διαφορετικά σχεδιάσματά του, που αργότερα συνενώθηκαν σ' ένα.

Έν' άλλο σημαντικό στοιχείο που συναντάμε στον «Ιωάννη», είναι και το εξής. Βάζει στο στόμα του «Θωμά» την πιο κάτω φράση, με την οποία υπονοεί τον «Ιησού». «Ο Κύριός μου και Θεός μου» (Κ, 28). Απ' το Σουετώνιο όμως γνωρίζουμε, πως ο Δομιτιανός «κατόρθωσε» να επιβάλλει προς τους Κυβερνήτες των Ρωμαϊκών Επαρχιών, την ίδια ακριβώς προσφώνηση προς το πρόσωπό του. Όλοι όσοι απευθύνονταν σ' αυτόν, είτε γραπτά, είτε προφορικά, ξεκίναγαν πάντα με τη φράση: «Στον Κύριόν μου και Θεό».[58] Βλέπουμε λοιπόν πως ο «Ιη-

---

57. Βλ. σχετικά Bell and Skeat: «Fragments of unknown Gospel», London, 1935 και W.F. Albright «The Archaeology of Palestine».

58. Suetonius: «The twelve Ceasars», Domitianus XIII, Oxford, 1971.

σούς» προσφωνείται με τον ίδιο τρόπο, που προσφωνείται κι ο αυτοκράτορας της Ρώμης. Αυτή μας η επισήμανση αποτελεί άλλη μια ατράνταχτη συνηγορία στην άποψή μας, ότι η απόδοση βασιλικής ταυτότητας στον «Ιησού», προοριζόταν σαν αντίβαρο στη λατρεία του Αυτοκράτορα.

Μια καθαρά επιστημονική, όσο κι απροκατάληπτη ανάλυση των ντοκουμέντων, που έφερε στο φως η χριστολογική έρευνα δύο αιώνων, μας οδηγεί στα πιο κάτω συμπεράσματα. Ο «Ιησούς» που προβάλλει απ' τα 4 «Ευαγγέλια», είν' ένα υπερφυσικό ον, μια προχριστιανική θεότητα, που με το πέρασμα του χρόνου εξανθρωπίζεται.

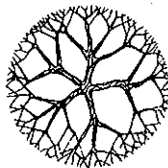
Με σταθερή αυτή τη βάση, διαπιστώνουμε ότι τ' αρχαιότερο σε ηλικία στρώμα στο υλικό των «Ευαγγελίων», βρίσκεται αναμφίβολα στο τέταρτο «Ευαγγέλιο».

Η κυρίαρχη ώς τα σήμερα εντύπωση, ήταν ότι τ' αρχαιότερο «Ευαγγέλιο» ήταν εκείνο του «Μάρκου». Κι αυτό, γιατί εκεί ο Ιησούς παρουσιάζεται πολύ πιο προσιτός κι ανθρώπινος απ' ό,τι στα υπόλοιπα. Τα θαύματα που αποδίδει στον «Ιησού», είναι σαφώς πιο περιορισμένα. Ο Kautsky, που στάθηκε ο γενάρχης μιας γενιάς Μαρξιστών χριστιανολόγων, υπερθεματίζει για την αρχαιότητα του «Μάρκου».[59] Σ' αυτό ωθείται απ' τη βεβαιότητά του, πως ο Χριστιανισμός υπήρξε στο πρώτο του στάδιο η θρησκεία των καταπιεσμένων. Στα πλαίσια αυτής της σκέψης κινούμενος, επιχειρεί να παρουσιάσει τον αρχικό «Ιησού», σαν ένα συμπάσχοντα με τον απλό λαό, άνθρωπο. Δυστυχώς γι' αυτόν και για τη συντριπτική πλειοψηφία των Μαρξιστών που ακολούθησαν τη γνώμη του,[60] η άποψη αυτή δε στηρίζεται πουθενά. Ο Χριστιανισμός ποτέ του δεν υπήρξε θρησκεία των καταπιεσμένων. Απεναντίας, δημιουργείται απ' τα πιο σάπια τμήματα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, μ' ένα σαφέστατο στόχο. Να κονιορτοποιήσει κάθε διεκδίκηση των χαμηλών στρωμάτων. Ο «Ιησούς», με τη σειρά του, είναι μια προχριστιανική θεότητα, που προσφέρεται για μια σειρά απατεωνίστικων δολοπλοκιών της ολιγαρχίας. Το ότι αποτελούσε το Θεό των καταπιεσμένων Εβραίων, προσφέρει ένα καλό προπέτασμα καπνού, για τις αληθινές επιδιώξεις του Χριστιανι-

59. Karl Kautsky: «The origin of Christianity», σελ. 30.

60. Στην ουσία, εκείνος που αποκάλεσε πρώτος το Χριστιανισμό «θρησκεία των καταπιεσμένων», ήταν ο Ένγκελς. Βλ. το έργο του «Bruno Bauer and initial, christianity» καθώς και Μαρξ-Ένγκελς: «Σχετικά με τη θρησκεία».

σμού. Η προοδευτική εξανθρώπισή του, σκοπό έχει την ισοπέδωση κάθε σκιάς φιλολαϊκότητάς του. Το άκρως αντίθετο δηλαδή, απ' ό,τι ισχυρίστηκε μια γενιά Μαρξιστών ιστορικών. Τί να γίνει όμως; Κάποια στιγμή ο Μαρξισμός, θα πλήρωνε τ' αντίτιμο της πλήρους σχεδόν στελέχωσης των «ανώτερων» κλιμακίων του, από γόνους αριστοκρατών. Γόνους πού ασπάστηκαν το Μαρξισμό, από διάθεση σνομπαρίσματος και μόνο. Μην μπορώντας ν' αποκοπούν ολότελα όμως απ' τις αριστοκρατικές επαγωγές τους, που μία απ' τις βασικότερες είναι κι ο Χριστιανισμός, επιχείρησαν να παντρέψουν αυτές τις επαγωγές με το Μαρξισμό. Έτσι, ο Χριστιανισμός μετατράπηκε σε θρησκεία των καταπιεσμένων. Μ' αυτό τον τρόπο σωζόταν –μέσα από Μαρξιστική ορολογία– μια απ' τις πιο απαραίτητες για την ψυχική τους ισορροπία ιδέες: η χριστιανική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Παύλος: Ο Μυθικός πρώτος προφήτης του Θεού - «Χριστού» Το Αίνιγμα της Αποκάλυψης

Οι «Πράξεις των Αποστόλων», αποτελούν μια υμνογραφία του πρώτου Προφήτη του Θεού-Χριστού, «Παύλου». Υποτιθέμενος συγγραφέας τους, είν' ο «γραμματέας» του «Παύλου», «Ευαγγελιστής Λουκάς ». Η επίσημη εκκλησιαστική παράδοση, ορίζει σαν χρόνο δημιουργίας τους το 50 μ.τ.χ.

Η χρονολόγηση αυτή, είναι πολύ λιγότερο εξτρεμιστική, απ' όσο τη θεώρησαν όλες ανεξαίρετα οι χριστολογικές Σχολές. Για μας είναι πιθανότατη. Όπως θ' αποδείξουμε στη συνέχεια του βιβλίου μας, η ρωμαϊκή ολιγαρχία επιχείρησε κάμποσες φορές, πριν το 50 μ.τ.χ. να επιβάλλει τη χριστιανική Γιαχβική θρησκεία. Είν' ευνόητο, πως η προσπάθειά της θα πρέπει να συνοδευόταν και να καθαγιαζόταν, από κάποιου είδους θρησκευτικά μανιφέστα. Τέτοια, υπήρξαν σίγουρα οι Παυλιανικές Επιστολές. Παρόμοιο μανιφέστο θα μπορούσαν να χαραχτηριστούν κι οι «Πράξεις». Σαν εποχή δημιουργίας τους, φέρεται η Νερωνική εποχή. Γνωρίζοντας ότι ο Χριστιανισμός προωθείται σαν αντιπολιτευτική στο Νερωνισμό κίνηση, καταλήγουμε στο συμπέρασμα, ότι οι «Πράξεις θα πρέπει να συντάχτηκαν μεταξύ 50-70 μ.τ.χ.

Τόσο ο κεντρικός «ήρωάς» τους, ο «Παύλος», όσο και το ιστορικό κλίμα που περιγράφουν, ανταποκρίνεται τέλεια στη θέση μας, για τη Ρωμαϊκή προέλευση του Χριστιανισμού.

Απ' ό,τι δείχνουν τα πράγματα, κι οι «Πράξεις» αμφισβητήθηκαν έντονα κατά καιρούς. Αυτό τουλάχιστον μαρτυράει η σιωπή του Ιουστίνου, γι' αυτές.

Οι «Πράξεις» βασίζουν το υλικό τους, στις 14 Παυλιανικές Επιστολές. Πολλοί ερευνητές παραδέχονται, ότι μέσα στο κείμενό τους καθρεφτίζεται η διαμάχη «Πέτρου»-«Παύλου» ή Εβραϊκού Χριστιανισμού κι «Εθνικού». Αυτό σημαίνει, πως αρχικά υπήρχαν δυο ανεξάρτητες παραδόσεις. Μια εβραϊκή, και μια «Εθνική», που κάθε μιά

εκθείαζε το δικό της πρότυπο. Αργότερα συνενώθηκαν κι αποτέλεσαν τις «Πράξεις». Κάμποσοι άλλοι, ισχυρίζονται ότι οι «Πράξεις» προέρχονται από κάποιο αρχαιότερο «Ευαγγέλιο». Αυτό που αρκετές φορές αναφέρει ο «Παύλος»: Π.χ. «εν ημέρᾳ ότε κρίνει ο Θεός τα κρυπτά των ανθρώπων κατά το Ευαγγέλιόν μου» (Ρωμ. Β΄, 17) «τῷ δε συναμένῳ υμάς στηρίξαι κατά το Ευαγγέλιον μου». (Ρωμ. ΙΣΤ΄, 25) «ει δε και ἔστι κεκαλυμμένον το Ευαγγέλιον ἡμῶν». (Β΄ Κορ. Δ΄, 3) «ει μεν γαρ ο ερχόμενος άλλου Ιησοῦ κηρύσσει ο ουκ εκηρύξαμεν ή πνεῦμα ἕτερον λαμβάνετε, ὅ οὐ ἐλάβατε η Ευαγγέλιον έτερον ο ου εδέξασθε...» (Β΄ Κορ. ΙΑ΄, 4), «θαυμάζω ότι ούτω ταχέως εις έτερον Ευαγγέλιον...», (Γαλ. Α΄, 6), «μνημόνευε Ιησούν Χριστόν εγηγερμένον εκ νεκρών εκ σπέρματος Δαυίδ, κατά το Ευαγγέλιόν μου (Β΄ Τιμόθ. Β΄, 8) κλπ. Οι κυριότεροι εκφραστές τούτης της άποψης Ε. Leaky και M. Christotsen,[61] δεν έχουν όμως να προτείνουν καμιά τεκμηριωμένη εξήγηση, που ν' αναιρεί τη θεωρία των δυο διαφορετικών στρωμάτων.

Μια άλλη άποψη για τις «Πράξεις», είν' αυτή που τις θέλει εμπνευσμένες απ' το «Κατ' Αππίωνος» του Φλάβιου Ιωσήφ.[62] Αυτός ο συλλογισμός έχει κάποια βάση, στο βαθμό που οι «Πράξεις» αντιπαραθέτουν στην «ειδωλατρική» θρησκεία, τη Χριστιανική. Υπάρχει όμως μια μεγάλη διαφορά. Το «Κατ' Αππίωνος», είν' ένα καθαρά απολογητικό έργο. Κύριος σκοπός του είναι να προβάλει την ισοτιμία των Εβραίων, με τους άλλους πολιτισμένους λαούς. Οι «Πράξεις» αντίθετα, κάθε άλλο παρά απολογητικό χαραχτήρα έχουν. Αποπνέουν μια επιθετικότητα γεμάτη αυθάδεια.

Η δικιά μας γνώμη είναι, πως πράγματι οι «Πράξεις» αποτελούν το πάντρεμα δυο ανεξάρτητων χριστιανικών παραδόσεων. Απ' το πάντρεμα τούτο επικρατεί το Παυλιανικό στρώμα. Για να γίνουμε πιο κατανοητοί, όταν η Ρωμαϊκή ολιγαρχία δημιουργεί το Θεό-Χριστό, πάνω στα πρότυπα του προχριστιανικού εβραϊκού «Ιησού», υιοθετεί ταυτόχρονα κι όλες τις σχετικές μ' αυτόν παραδόσεις. Αλλά προσπαθεί, συνάμα, να τις προσαρμόσει και στα δικά της κανάλια πλεύσης. Στα πλαίσια αυτής της λογικής είναι, που κατασκευάζει τον Προφήτη «Παύλο», με προφανή σκοπό να καταπνίξει τις όποιες παρεκκλίσεις «ήθελον προκύψει» απ' τον Εβραϊκό «Πέτρο».

Ο «Παύλος», επιφορτίζεται με το ρόλο του πρώτου Προφήτη του

61. Βλ. Ε. Leaky: «Christian sources», M..Christofsen: «The newest Archaeological discoveries and christianity», New York, 1934.

62. Ch. Freyzer: «The origin of christian literature», σελ. 91-95.

Θεού-Χριστού. Ένας Προφήτης καθαρά μυθικός, με Μεσογειακή προέλευση. Η Μεσογειακή του προέλευση καθορίστηκε, απ' την επιθυμία της Ρωμαϊκής αριστοκρατίας, να προσεταιρίσει στο Χριστιανισμό τις τεράστιες μάζες της Ρωμαϊκής περιφέρειας. Η ιστορική του ανυπαρξία είναι δοσμένη. Κατά καιρούς, πολλοί ήταν αυτοί που προσπάθησαν να τον εμφανίσουν σαν ιστορικό πρόσωπο. Τα στοιχεία που βασίστηκαν όμως, κρίνονται απαράδεχτα κι ανεπαρκή.

Άλλοι αποδέχτηκαν την ταύτιση απ' τη Σχολή της Tubingen, του «Παύλου», με το «Σίμωνα το μάγο», σε μια απελπισμένη προσπάθεια των θεολόγων της, να διασώσουν απ' τη χριστιανική αξιοπιστία, ό,τι μπορεί να σωθεί. Ωστόσο, είναι τα ιστορικά γεγονότα που δημιουργούν την ιστορία, κι όχι οι «καλές προθέσεις». Και τα ιστορικά γεγονότα βοούν για την ιστορική ανυπαρξία του «Παύλου». Ακόμα κι ένας «καλός» Καθολικός, όπως είν' ο Επίσκοπος Ricciotti αναγκάζεται να παραδεχτεί ότι: «Π ρ ώ τ ο: όλες οι πηγές που μας δίνουν πληροφορίες για την ιστορία του Παύλου, βρίσκονται μέσα στην «Καινή Διαθήκη». Έξω απ' αυτή δεν υπάρχει τίποτ' απολύτως. Τα ελάχιστα στοιχεία, από μερικές άλλες πηγές, είν' όλα ύποπτα. Δ ε ύ τ ε ρ ο: Λείπει οποιαδήποτε πληροφορία για τη χρονολογία γέννησής του. Τρίτο: Στερούμαστε επίσης και τη χρονολογία του θανάτου του. Οι διάφορες πληροφορίες που υπάρχουν γι' αυτή είναι αρκετά αόριστες, και το κυριότερο, δε συμπίπτουν.[63]

Ξέχωρα όμως απ' την ανυπαρξία του «Παύλου», οι αποδιδόμενες σ' αυτόν «Επιστολές», παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον. Η επιστήμη έχει καθορίσει με ντοκουμέντα, ότι οι αρχαιότερες απ' αυτές, είναι οι τέσσερις πρώτες:[64] «Προς Ρωμαίους», «Πρός Κορινθίους Α΄-Β΄», «Πρός Γαλάτας». Σ' αυτές, η «Σταύρωση» του «Χριστού» αναφέρεται μ' έναν εντελώς αόριστο τρόπο. Δεν προσδιορίζεται ούτε πώς, ούτε πότε. Φαίνεται ευδιάκριτα, ότι οι συντάχτες τους ακολουθούν το Φιλωνικό ορισμό για το «Λόγο», που θυσιάζεται για να λυτρώσει τον κόσμο. Οι αναφορές στο «σταυρωμένο Χριστό», έχουν έντονα μυστικιστικό χρώμα, που προσδίδει στη φράση μια προαιώνια συμβολική χροιά. «Πολλοί γαρ περιπατούσιν, ους πολλάκις έλεγον υμίν, νυν δε και κλαίων λέγω τους εχθρούς του Σταυρού του Χριστού ών το τέλος απώλει ών ο Θεός η κοιλία...» (Προς Φιλιπ-

63. Βλ. Επίσκοπος Ricciotti: «The Saint Apostle Paul», 3η εκδ., Paris, 1974.

64. Για την ηλικία των «Επιστολών» βλ. F. Baur: «Criticism of christianity», B. Bauer «Jesus and Caesars», P.L.: Couchout: «L' ainigme de Jesus» και «Le secret de Jesus» περιοδ. «Mercure de France» 1/3/1923, G. P. Tornoud: «The Apostle of the nations».

πησίους Γ', 18-19). Στις Παυλιανικές Επιστολές, γίνεται επίσης πολύς λόγος για την «Ανάσταση». Ούτε κι αυτή όμως προσδιορίζεται χρονικά. Όπως πολύ σωστά διαπιστώνει κι ο Σημιτολόγος καθηγητής Barnaly: «Στις επιστολές του Παύλου, σ' αυτές τουλάχιστον που θεωρούνται γνήσιες, ο Χριστός μοιάζει σαν να είναι αναστημένος από καταβολής κόσμου».[65] Πράγματι ο «Χριστός» ονομάζεται «πασχαλινός αμνός» που θυσιάστηκε για τους ανθρώπους. (Κορινθ. Ε', 7).

Σχετικά με την ηλικία των υπόλοιπων 10 επιστολών, ο Harryman[66] προτείνει, κι έχει μάλλον δίκιο, πως αυτές γράφτηκαν γύρω στον τρίτο αιώνα, απ' τους προσκείμενους στην Εβραϊκή παράδοση, με στόχο ν' απαλύνουν τις «Εθνικές» παρεκκλίσεις των τεσσάρων πρώτων. Έτσι εξηγείται κι η ιδεολογική τους αστάθεια. Μια προσεχτική μελέτη, στις δυο αυτές ομάδες «Επιστολών», μας οδηγεί σε δυο τελείως άσχετους μεταξύ τους «Παύλους». Ο πρώτος, παρουσιάζεται σαν ένας ελληνιστής Εβραίος της διασποράς. Κατάγεται από τόσο σημαντική οικογένεια, ώστε κατέχει τον «τίτλο» του Ρωμαίου πολίτη. Ονομάζεται «Παύλος». Μιλάει και γράφει ελληνικά και πάνω απ' όλα απεχθάνεται τη Γιαχβική αυστηρότητα. Εκείνο δε που τον ενοχλεί ιδιαίτερα, είν' οι διατάξεις σχετικά με την περιτομή. Ο δεύτερος είναι ένας τυπικά ευσεβής Εβραίος, που προέρχεται απ' την αριστοκρατική φυλή «Βενιαμίν» —μια απ' τις δυο πολεμικές φυλές του Ισραήλ— κι ονομάζεται «Σαύλος». Ο πρώτος βλέπει το «Χριστό» κάτω από ελληνιστικό πρίσμα. Δηλαδή σαν το αιώνια προυπάρχον όν του Φιλωνισμού. Ο δεύτερος, συνταιριάζει ένα μείγμα από Ναζαρικές και εβιωνίτικες παραδόσεις και μνημονεύει κάποιον «Ιησού» καταγόμενο απ' τη γενιά του Δαυίδ που σταυρώθηκε κι αναστήθηκε.[67]

Ποιός είναι τελικά ο τόπος «καταγωγής» του προφήτη «Παύλου»; Ο «άγιος» Ιερώνυμος ψάχνοντας για την ταυτότητα του «Επαφρά», που ο «Παύλος» τον αναφέρει σαν συναιχμάλωτό του, (Φιλήμ. 23), μας μεταφέρει τον εξής «μύθο», όπως φροντίζει ο ίδιος να τον χαραχτηρίσει, γύρω απ' τη γέννηση του «Παύλου». «Ποιός νάναι άραγε ο Επαφράς, ο συναιχμάλωτος του Παύλου; Πληροφορηθήκαμε για τον εξής μύθο (FABULA). Οι γονείς του Παύλου, λένε, είχαν γεννηθεί

---

65. R. Barnaly: «Paul: the creator of christianity», London, 1928, vol. II, σελ. 112 κε.

66. E. Harryman: «History of christian communities in the first five centuries», vol. I., κεφ. 3.

67. Βλ. R. Ambelain: «La vie secrète de st. Paul». Paris, 1972 σελ. 40.

στο Γισγαλά της Γαλιλαίας. Όταν οι Ρωμαίοι κατάχτησαν την περιοχή, μετέφεραν τους κατοίκους της αιχμάλωτους, στην Ταρσό της Κιλικίας. Ο Παύλος τότε, ήταν έφηβος. Υποχρεώθηκε ν' ακολουθήσει τους γονείς του στην εξορία».[68] Η μεγαλοφυής οξυδέρκεια του Βολταίρου; δεν αφήνει ασχολίαστο το «μύθο» του Ιερώνυμου. «Υπήρξε πραγματικά Ρωμαίος πολίτης ο Παύλος, όπως αρεσκόταν να καυχιέται; Αν είχε γεννηθεί στη Ταρσό της Κιλικίας, η Ταρσός έγινε Ρωμαϊκή επαρχία, έναν αιώνα ύστερα απ' το θάνατό του. Αν πάλι ήταν απ' το Γισγαλά, όπως ισχυρίζεται ο Άγιος Ιερώνυμος, το χωριό αυτό ανήκει στην περιοχή της Γαλιλαίας. Από πότε οι Γαλιλαίοι γίναν Ρωμαίοι πολίτες;...»[69]

Όταν η Εκκλησία άρχισε να κωδικοποιεί τη χριστιανική πίστη, χαράζοντας κάποιες βασικές οριοθετήσεις, κύριο μέλημά της στάθηκε να εβραιοποιήσει τις ρίζες του αρχικού Χριστιανισμού. (Το γιατί θα το εξετάσουμε στα σχετικά μέρη του βιβλίου μας. Εκεί ο αναγνώστης θα βρει άφθονες τις αποδείξεις που στοιχειοθετούν τούτον τον ισχυρισμό μας). Στα πλαίσια λοιπόν αυτής της ταχτικής, ο Επιφάνιος καταπολεμώντας τις θεωρίες των εβιωνιτών, που λέγαν ότι ο «Παύλος» δεν ήταν Εβραίος, γράφει: «Ο Απόστολος Παύλος μπορεί να γεννήθηκε στην Ταρσό της Κιλικίας, αλλά κάθε άλλο παρά άσχετος με το εβραϊκό γένος ήταν...»[70]

Καλύτερη απόδειξη για τη μυθικότητα του «Παύλου», απ' όλη αυτή τη σύγχυση γύρω απ' την καταγωγή του, θα μπορούσε να υπάρξει;

Γεγονός πάντως είναι, ότι αρκετοί Χριστιανοί του 2ου αιώνα, ήταν αντίθετοι με την «αναγνώριση», τόσο του «Παύλου», όσο και των «Επιστολών του». Την πληροφορία μας τη μεταδίδει ο Ευσέβιος.[71] Απ' ό,τι δείχνουν τα πράγματα, βασική αιτία ήταν το «Εθνικό» στυλ των πρώτων αυθεντικών Επιστολών. Τελικά, το πρόβλημα διευθετήθηκε με την κλασική μέθοδο του συμβιβασμού. Ο αντίχτυπος που προκάλεσε η είσοδός τους στην επίσημη κωδικοποίηση, ισορροπήθηκε με τη δημιουργία και την απόδοσή τους στον «Παύλο», των φιλικά διακείμενων στους Γιαχβικούς κανόνες Επιστολών.

---

68. Άγιος Ιερώνυμος: «Σχόλια για την Επιστολή προς Φιλιππησίους» XXIII - ML - XVI 617. 643.

69. Βλ. Voltaire Fr.: Voir «Paul» au «Dictionnaire Philosophique».

70. Επιφάνιος: «Contra Haereses Panarion» xxx.

71. Ευσέβιος «Εκκλησιαστική Ιστορία.» III 27 και IV 29.

Αξίζει να σημειώσουμε, πως στα 1931 ανακαλύφτηκε ένας πάπυρος με το αρχαιότερο κείμενο των Επιστολών του «Παύλου». Στον ίδιο πάπυρο υπήρχαν ακόμη και μερικά εδάφια της «Παλαιάς» και της «Καινής Διαθήκης».[72] Η έρευνα με τον «Άνθρακα 14» απόδειξε ότι γράφτηκε το 200 μ.τ.χ. Αποτελεί λοιπόν, το αρχαιότερο χριστιανικό αντίγραφο, που διαθέτουμε. Είναι δηλαδή δυο αιώνες παλιότερος κι απ' τον «Σιναϊτικό Κώδικα» κι απ' το «Βατικανικό χειρόγραφο». Δημιουργήθηκε ελάχιστο χρόνο αργότερα απ' το εβραϊκό στρώμα των Επιστολών, κάτι που του προσδίδει πρόσθετη αξία. Το σημαντικότερο σ' αυτόν είναι, ότι εδώ οι Επιστολές τοποθετούνται με διαφορετική σειρά απ' ό,τι στην «Καινή Διαθήκη». Την επιστολή «Προς Ρωμαίους», την ακολουθεί η «Προς Εβραίους» κι όχι η «Προς Κορινθίους». Στον πάπυρο απουσιάζουν τελείως οι ποιμαντορικές Επιστολές «Προς Τιμόθεον» και «Προς Τίτον». Μα και το περιεχόμενό τους διαφέρει σημαντικά, απ' το της «Καινής Διαθήκης». Κι ακόμα –το κυριότερο– η δογματική τάση των συνταχτών του, είναι σφόδρα αντιεβραϊκή. Αυτό δείχνει ότι ώς τα μέσα του 3ου αιώνα, κυκλοφορούσαν ποικίλες εκδοχές των αφορισμών και της προέλευσης, του Προφήτη «Παύλου». Μ' αυτό τον τρόπο τεκμηριώνεται στέρεα κι η επισημανσή μας, ότι η τελική μορφή των Επιστολών, στάθηκε τ' αποτέλεσμα ενός συμβιβασμού ανάμεσα στην Εβραϊκή και την «Εθνική» άποψη.

Θα θέλαμε να κλείσουμε το θέμα, λέγοντας και τούτο. Η προθυμία μερικών θεολογικών κύκλων ν' αποδεχτούν την ανυπαρξία του «Παύλου» και να χρονολογήσουν τις «Επιστολές του», τοποθετώντας τις στο 2ο-3ο αιώνα, μας φαίνεται αρκετά ύποπτη. Κι αυτό γιατίόπως και να το κάνουμε, δε νομίζουμε ότι συμφέρει περισσότερο την Εκκλησία μια απομάκρυνση απ' τις επίσημες χρονολογίες, απ' ό,τι μια προσκόλληση σ' αυτές. Εχτός κι αν τούτη η απομάκρυνση προσφέρει κάποιες καίριες υπηρεσίες στο δόγμα. Ποιές μπορεί νάναι αυτές; Μα η απάλειψη κάθε κινδύνου απεβραιοποίησης του αρχέγονου Χριστιανισμού. Η τοποθέτηση των πρώτων χριστιανικών κειμένων στο 2ο με 3ο αιώνα, προσφέρει μια πελώρια υπηρεσία στο Χριστιανισμό. Απομακρύνει τη δημιουργία του, από μια κυριολεχτικά εκρηχτική εποχή. Την εποχή που ο Νερωνισμός δεν έχει ξεριζωθεί ακόμα δια πυρός και σιδήρου. Την εποχή που ο Νερωνισμός αποτελεί τη θρησκεία των καταπιεσμένων της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

---

72. F. G. Kenyon: «The Chester Beauttly Biblical Papyri», Pat. 1-4, London, 1933-34.

Αν θα θέλαμε να συνοψίσουμε τ' αντικειμενικά συμπεράσματα που προκύπτουν απ' όσα γνωρίζουμε για τον «Παύλο», θα λέγαμε τα εξής: Ο «Παύλος», δημιουργείται απ' τη Ρωμαϊκή χριστιανική ολιγαρχία της Ρωμαϊκής περιφέρειας. Η «προσωπικότητά» του, επομένως, αντανακλά τόσο τις οικονομικοπολιτικές επιδιώξεις της, όσο και την πολιτιστικοθρησκευτική της θέση. Η συναρμολόγηση της «προσωπικότητάς» του, έγινε με βάση τις κυριότερες πολιτικοθρησκευτικές ροπές, που επικρατούν στη Ρωμαϊκή περιφέρεια. Εξού κι οι αντιφατικότητές της. Η συγκέντρωση όλων των τάσεων σ' ένα πρόσωπο, εξυπηρετούσε έναν πονηρό ελιγμό της Ρωμαϊκής ολιγαρχίας. Να προσεταιριστεί ένα τμήμα των πληθυσμών της αυτοκρατορίας. Κι ειδικότερα τις άρχουσες τάξεις των βασικότερων επαρχιών. (Πράγμα που όπως θα διαπιστώσουμε το κατόρθωσε). Για να το καταφέρει όμως αυτό, πρέπει να τις πείσει ότι ο Θεός - «Χριστός δεν αποτελεί μια κλειστή Ρωμαϊκή πολιτικοθρησκευτική κίνηση. Πάνω σ' αυτό το κανάλι πλεύσης, είναι που ο πρώτος Προφήτης του «Χριστού», πλάθεται με τέτοιο τρόπο, ώστε ν' αποτελεί το συνεχτικό δεσμό της Ρωμαϊκής ολιγαρχίας που δρα στην περιφέρεια, με τις τοπικές άρχουσες τάξεις των επαρχιών.

Εν πάση περιπτώσει, ο Προφήτης «Παύλος» προορίζεται να πείσει τις ηγέτιδες τάξεις των προσαρτημένων περιοχών, ότι ο «Χριστιανισμός» δεν είναι αποκλειστικά και μόνο «Ρωμαιοκεντρικός». Ότι όταν η τάξη –δηλ. η παλιά Ρωμαϊκή αριστοκρατία, όπως θα διαπιστώσουμε στη συνέχεια του βιβλίου μας– που τον υποστηρίζει νά καταλάβει την εξουσία στη Ρώμη, αυτές, όχι μόνο δε θα θιχτούν σε τίποτα, μα αντίθετα θα βγουν και κερδισμένες, μιας κι αποδέχτηκαν τη «χριστιανική αναγκαιότητα».

Ένα σημαντικά δύσκολο πρόβλημα, τόσο για τους ιστορικούς, όσο και για τους φιλόσοφους, στάθηκε η λεγόμενη «Αποκάλυψις του Ιωάννη». Πρόκειται για ένα κείμενο, που κατά καιρούς προκάλεσε θύελλες αντιδικιών, για το αν θάπρεπε να μπει στα επίσημα κείμενα ή όχι.

Πρώτος ο Ένγκελς τη χαραχτήρισε σαν τ' αρχαιότερο γραφτό Μνημείο του Χριστιανισμού.[73] Τη γνώμη του αυτή την ασπάστηκε το

73. Για την αρχαιότητα της Αποκάλυψης, κοίτα: Ένγκελς «Το βιβλίο της Αποκάλυψης». Ακόμα τα έργα των A. Harnack, L. Benjamin και G. Massais.

σύνολο σχεδόν των Μαρξιστών ιστορικών, όπως και πολλοί άλλοι.[74] Το ότι βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα απ' τα πιο παλιά κείμενα του Χριστιανισμού, δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία. Σε καμιά όμως περίπτωση, η «Αποκάλυψις» δεν είναι τ' αρχαιότερο Χριστιανικό κείμενο. Παρακάτω θα δούμε γιατί.

Πότε γράφτηκε; Οπωσδήποτε μετά την πυρπόληση της Ρώμης το 64 μ.τ.χ., και την καταστροφή της Ιερουσαλήμ απ' τον Τίτο, το 70 μ.τ.χ. Κι αυτό γιατί «προλέγει» και τα δυό τούτα γεγονότα. Κατά συνέπεια θα πρέπει να γράφτηκε γύρω στο 75 μ.τ.χ.

Γεγονός είναι ότι ο Ωριγένης δεν την αναφέρει καθόλου. Αυτό όμως, δε σημαίνει πως την αγνοεί. Απόδειξη, ότι την ίδια πάνω κάτω εποχή, ο «άγιος» Διονύσιος της Αλεξάντρειας, της κάνει άγρια κριτική.[75] Ονομαστοί «Πατέρες» πήραν εχθρική θέση ενάντιά της. Άλλοι πάλι, την αγνόησαν περιφρονητικά. Ανάμεσά τους ο «άγιος» Βασίλειος, ο «άγιος» Κύριλλος, ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός, ο Γρηγόριος της Νύσσης, ο «άγιος» Ιωάννης ο Χρυσόστομος και ο Θεοδώρητος. Η Σύνοδος της Λαοδίκειας, τη θεώρησε ανάξια να μπεί στον «Κανόνα».

Σύμφωνα με την εκκλησιαστική εκδοχή, συγγραφέας της «Αποκάλυψης» είναι ο «Απόστολος Ιωάννης». Εμπνεύστηκε το περιεχόμενό της, από ένα όραμα που είδε στην Πάτμο, όπου βρισκόταν εξόριστος το 94 μ.τ.χ. Η γλώσσα στην οποία γράφτηκε —σύμφωνα με την εκκλησιαστική παράδοση πάντα— είναι η ελληνική. Αλλ' αυτό, αμφισβητήθηκε ζωηρά απ' τους πρώτους κιόλας ερευνητές του Χριστολογικού προβλήματος. Σήμερα θεωρείται δοσμένο, ότι η γλώσσα του αρχικού χειρόγραφου, ήταν τα αραμαϊκά.[76] Φαίνεται πως την ίδια γνώμη είχαν κι ορισμένοι «Πατέρες». Έτσι ο «άγιος» Διονύσιος της Αλεξάντρειας, παρατηρεί: «Απ' ό,τι βλέπω, ούτε η διάλεχτος, ούτε κι η γλώσσα της, είναι τα ελληνικά. Χρησιμοποιεί ιδιωματισμούς βάρβαρους, ενώ πολλές φορές σολοικίζει...»[77]

Στον «Κανόνα» μπήκε μόλις στα 1545, με τη Σύνοδο του Τριδέντου. Παρόλ' αυτά όμως, οι αντιρρήσεις κι η πολεμική ενάντιά της,

---

74. Βλ. Paul Couchout: «The mystery of Jesus», H. Keler: «Christianity in the first four centuries», W.B. Smith: «Ecce Deus», Ε. Κράσα: «Το μυστικό της Αποκάλυψης», S. Perez: «Jesus the Messiah».

75. Ευσέβιος Καισάρειας: «Εκκλησιαστική Ιστορία.» VII, ΚΕ 25.

76. L. Dubois: «Shape and theme of Mediterranean myths» σελ. 187, Ε. Κράσα, στο ίδιο, σελ. 16-21, S. Perez, στο ίδιο, σελ. 48.

77. Ευσέβιος Καισάρειας: «Εκκλησιαστική Ιστορία», VII, ΚΕ 26.

δεν καταλάγιασε. Ο Λούθηρος, κι ο Ζβίγγλιος π.χ. επιμέναν πως μπήκε στην «Καινή Διαθήκη», από λάθος και μόνο.

Πάνω στο πρόβλημα της καταγωγής του περιεχομένου της, έχουν διατυπωθεί οι πλέον αντιφατικές απόψεις. Μια γλαφυρή εικόνα των διχογνωμιών του περασμένου αιώνα, σχετικά με την «Αποκάλυψη», μας δίνει ο Pfleiderer: «Τον μυστικό αριθμό 666 στο 13 κεφ. 18 στίχο, τον εξηγήσαν όλοι οι σοφοί ταυτόχρονα Benary, Hitzing και Reuss, απ' την αριθμητική σειρά των εβραϊκών αλφαβητικών στοιχείων του ονόματος Νέρων. Μ' αυτόν τον τρόπο συγκρίνανε το 13 και το 17 κεφάλαιο και συμπεράνανε πως η "Αποκάλυψη" πρέπει να γράφτηκε μετά το θάνατο του Νέρωνα το 68. Αυτή η άποψη ήταν πολύ διαδομένη στη Σχολή της Tubingen: Η Σχολή τούτη θεωρούσε σαν δεδομένο το ότι η Αποκάλυψη γράφτηκε απ' τον Απόστολο Ιωάννη, και πίστευε πως ανακάλυψε τη λύση του αινίγματός της, στις κομματικές διαμάχες των Εβραίων με τους οπαδούς του Παύλου. Ιδιαίτερα αυτός ο Volkmar το παράκανε με τις αυθαίρετες ερμηνείες του. Ένα καινούργιο βήμα προς τα μπρος, πρόσφερε η έρευνα που έκανε στα 1882 ο μαθητής του Weizsaëker, ο Dan Völter. Επισήμανε ότι υπήρχε ένα αρχικό κείμενο, το οποίο διάφοροι συγγραφείς το εμπλούτισαν με νέες προσθήκες κι αντιλήψεις. Η ιστορική μέθοδος του Völter χρησίμεψε στα επόμενα χρόνια σαν σημείο εκκίνησης σ' αρκετούς ερευνητές. Ο Wischer, ισχυρίστηκε ότι κάποιο χριστιανικό χέρι διασκεύασε τ' αρχικό εβραϊκό κείμενο. Αλλά οι Sabatier και Schön, τον διαψεύσανε γράφοντας πως το αντίθετο ακριβώς συνέβη: τα Ιουδαϊκά στοιχεία προστέθηκαν σ' ένα αρχικό χριστιανικό κείμενο. Ο Weyland, ανακάλυψε δυό εβραϊκές πηγές, που πρέπει να δημιουργήθηκαν τον καιρό του Νέρωνα και του Τίτου, να συνυπάρχουν με μια χριστιανική απ' την εποχή του Τραϊανού. Ο Spitta ξεχώρισε ένα χριστιανικό αρχικό κείμενο, που το χρονολόγησε στα 60 μ.τ.χ. κι ένα χριστιανό συγγραφέα απ' τον καιρό του Τραϊανού. Ο Schmidt αναγνώρισε τρεις εβραϊκές πηγές, επεξεργασμένες από δυό χριστιανούς. Ο Völter επανεμφανίστηκε στο προσκήνιο μ' ένα νεοσύγγραμμα στα 1893, στο οποίο εντόπιζε μια πρωταρχική Αποκάλυψη, γραμμένη το 62 μ.τ.χ. και τέσσερις διασκευές της στην εποχή του Τίτου, του Δομιτιανού, του Τραϊανού, και του Αδριανού...»[78]

Ας αναφέρουμε ότι υπάρχει και μια «αιρετική» παράδοση, που θέλει συγγραφέα της «Αποκάλυψης» τον «αιρετικό» Κήρυνθο, που

78. Βλ. Pfleiderer: «Initial Christianity, writings and instructions», 3η εκδ., Berlin, 1928, σελ. 41-42.

η δράση του τοποθετείται γύρω στα 100-110[79] μ.τ.χ. Μας την μεταφέρει ο Ευσέβιος,[80] παρουσιάζοντας ένα διάλογο του «εκκλησιαστικού άντρα», όπως τον αποκαλεί, Γάϊου,[81] με τον μαθητή του Μοντάνου, [82] Πρόκλο. Στο διάλογο ο Γάιος ισχυρίζεται, ότι η «Αποκάλυψη» είναι έργο του Κήρυνθου.

Ο καθηγητής Mayer με μια εξονυχιστική ανάλυση της «Αποκάλυψης», αποδεικνύει πως το κείμενό της είναι στην πραγματικότητα μια συρραφή τριών τουλάχιστον διαφορετικών παραδόσεων. Η ένωσή τους σ' ένα έργο, αποτελεί το επιστέγασμα ενός συμβιβασμού. Τοποθετεί δε την τελική επεξεργασία του έργου, στα τέλη του 2ου αιώνα.[83] Ο καθηγητής O.P. Boimard πάλι, αποδέχεται την άποψη, πως στο «προφητικό» μέρος της, συνυπάρχουν ανεξάρτητες πηγές. Υποστηρίζει επίσης, ότι οι «Επιστολές» προς τις «7 Εκκλησίες», πρέπει να προέρχονται κι αυτές από διάφορες μη συγγενικές πηγές.[84]

Στην «Αποκάλυψη» βρίσκουμε άλλη μια ατράνταχτη απόδειξη για τη σταδιακή ενανθρώπιση του Θεού-«Χριστού». Και τούτο, γιατί αγνοεί τις βασικότερες δομές του «εξανθρωπισμένου Χριστού». Αγνοεί την ύπαρξη των τεσσάρων «Ευαγγελίων», των δώδεκα «Αποστόλων», τον «Παύλο» και τις «Επιστολές του». Αγνοεί ακόμα και τους «Εβδομήκοντα δύο Αποστόλους», που υποτίθεται πως «χειροτονήθηκαν» απ' τους δώδεκα.[85] Στις θεωρητικές της ενατενίσεις ο

---

79. A. Valentine: «Treatise on the secret Gospels», σελ. 101-103.

80. Ευσέβιος Καισάρειας: «Εκκλησιαστική Ιστορία,» VI. XX. 3.

81. Ευσέβιος «Εκκλησιαστική Ιστορία» II. XXV. 6.

82. Ο Μοντάνος είναι ο ιδρυτής της «Αίρεσης» του «Μοντανισμού». Οι οπαδοί του, πίστευαν ότι ο «Παράκλητος» είναι ο ίδιος ο Μοντάνος. Πίστευαν επίσης πως η Ιερουσαλήμ θά ξαναχτιστεί στην Πεπούζια της Φρυγίας, γι' αυτό και οι χριστιανοί του 2ου αιώνα ονόμαζαν την αίρεσή τους ή «Κατά Φρύγας Αίρεσις». Βλ. Επιφάνιος: «Κατά Αιρέσεων» ΧΛ. VIII. I- Φως φανερό πως οι οπαδοί του είναι οπαδοί του αρχικού Ρωμαϊκού (κι ύστερα Ελληνιστικού) Ρωμαϊκού-Χριστιανισμού. Γι αυτό και οραματίζονται το πέταγμα στο βούρκο της εβραϊκής Ιερουσαλήμ.

83. V. Mayer: «Juish christianity», New York, 1942, vol. I, σελ. 41-58.

84. R.P. Boimard: «Jerusalem's Bible», 2η έκδ., Paris, 1973.

85. Το 12 θεωρείτο από μία πλειάδα λαών της αρχαιότητας σαν ιερός αριθμός. Δωδεκάθεο είχαν και οι Έλληνες και οι Αιγύπτιοι (Ηρόδοτος, «Ευτέρπη» Δ). Το Γιαχβικό τετραγράμματο ΙΗΥΗ αποτελείται, σύμφωνα με τους Καββαλιστές, (Σημ. Συγγρ.: «Καββάλα» = Θεοσοφικό σύστημα των Ιουδαίων για το Θεό και το Σύμπαν, που στηρίζεται σε μυστηριώδη ερμηνεία της Παλαιάς Διαθήκης, από αντικατάσταση μιας λέξης από άλλη, της οποίας τα γράμματα έχουν ίση αριθμητική αξία με την πρώτη) από 12 μεταθέσεις. Ο Ραμπί ισχυρίζεται ότι στην πρώτη Αποκάλυψη το όνομα του Θεού ήταν μια λέξη 12 γραμ-

«Ιησούς» έχει μια καθαρά προαιώνια διάσταση. Ταυτίζεται με τον «αμνόν» που έχει εφτά[86] κέρατα, κι είναι θυσιασμένος από καταβολής κόσμου. Τέλος «προβλέπει» την ταχεία κάθοδό του στη γη. «Εγώ Ιησούς έπεμψα τον άγγελόν μου μαρτυρήσαι υμίν ταύτα επί ταις εκκλησίαις. Εγώ ειμί η ρίζα και το γένος Δαυίδ, ο αστήρ ο λαμπρός ο πρωινός και ο διψών ερχέστω, και ο θέλων λαβέτω ύδωρ ζωής δωρεάν... Λέγει ο μαρτυρών ταύτα ναι έρχομαι ταχύς».[87] Κύριος στόχος της καθόδου θα είναι: «... η πόλις η μεγάλη η έχουσα βασιλεία επί των βασιλέων της γης». (Ι.Ε, 2,18).

Όσοι αντιταχτούν στην παντοδυναμία του «αμνού», θάχουν τέλος οικτρό, «Ουαί, ουαί, ουαί τους κατοικούντας επί της γης» (Η,13) «Ουαί τους κατοικούντας την γην και την θάλασσαν» (ΙΒ, 12). «Και ο νικών και ο τηρών άχρι τέλους τα έργα μου, δώσω αυτώ εξουσίαν επι των εθνών και ποιμανεί αυτούς εν ράβδω σιδηρά, ως τα σκεύη τα κεραμικά συντρίβεται, ως καγώ είληφα παρά του Πατρός μου, και δώσω αυτώ τον αστέρα τον πρωινόν» (Β, 26-28). Η Ρώμη αποκαλείται «Πόρνη». Όμως οι συντάχτες της δεν τολμούν να την κατονομάσουν, και καμουφλάρονται πίσω απ' την μετονομασία της, σε «Βαβυλώνα».

Η δικιά μας θέση στο πρόβλημα, είναι πως το κείμενο αυτό αποτελείται από τρία στρώματα. Ένα, που θα το ονομάζαμε πρωτοχριστιανικό και που γνωρίζει το Θεό-«Χριστό», μια νέα ηλιακή θεότητα. Αντλεί δε το υλικό της από ελληνορωμαϊκές μυθολογικές πηγές. Ένα άλλο, Μεσσιανικό, Ιουδαϊκό. Εδώ έχουμε την εβραϊκή εκδοχή του Χριστού-ήλιου. Η θεωρητική του υπόσταση στοιχειοθετείται απ' τα καλέσματα του προχριστιανικού, αντιγιαχβικού, Θεού-Ιησού, του οποίου την προέλευση θ' αναλύσουμε λεπτομερώς στο κεφάλαιο για το Κουμράν. Έχει γραφτεί, στη λαϊκή εβραϊκή γλώσσα της εποχής, τ' αραμαϊκά. Ένα τρίτο τέλος, κατά πολύ μεταγενέστερο, που αποτελεί τη σύζευξη των δυό πρώτων, με τα εποχικά κηρύγματα της εκκλησίας.

μάτων. Η απόδοση στο Θεό - Χριστό 12 μαθητών, είναι μια προσπάθεια σύζευξης της νέας θρησκείας με τα παραδοσιακά δωδεκάθεα.

86. Ο αριθμός «7» κατέχει μια κυρίαρχη θέση, τόσο στην Ελληνορωμαϊκή, όσο και στην Ανατολική Μυθολογία. Το ίδιο και στην Εβραϊκή. Ο Απόλλωνας λ.χ., ονομαζόταν απ' τους Έλληνες «εβδομαίος» δηλ. «επταπλός». Ο Πλάτωνας πάλι, αναφέρει στον «Τίμαιο», ότι η παγκόσμια ψυχή ο «Αδάμ-Κάδμος» γεννήθηκε απ' τον αριθμό επτά (βλ. ακόμα τους επτά σοφούς της Ελλάδας και τα επτά θαύματα του κόσμου). Οι Ασσυριακοί πίνακες ταξινομούνται σε ομάδες των επτά: «επτά θεοί», «επτά πονηρά πνεύματα» κλπ. Οι Εβραίοι επικύρωναν τους όρκους τους με επτά μάρτυρες. Βλ. (Γεν. ΚΑ', 28).

87. «Αποκάλυψη»: Επίλογος ΚΒ 16-20.

Μια συγκλονιστική συνηγορία στην άποψή μας για το πρώτο ελληνορωμαϊκό στρώμα, είναι η ύπαρξη ενός «απόκρυφου» κειμένου, που ονομάζεται κι αυτό «Αποκάλυψις Ιωάννου». Γραμμένο στα Κοπτικά, ανακαλύφτηκε στα 1851 απ' τον Tuschentorff. Ο Rainly τελείως αυθαίρετα και χωρίς να είναι ικανός για οποιαδήποτε σοβαρή επιχειρηματολογία, το χρονολογεί στις αρχές του 5ου αιώνα.[88] Πιο μετριοπαθής η Jakson, δέχεται ότι: «στην απόκρυφη "Αποκάλυψη", διακρίνονται ευδιάκριτα κάμποσες επιρροές του 100-200 μ.τ.χ.».[89] Ο πάντα οξυδερκής όμως Henterman απόδειξε, μέσω μιας «διεξοδικής» όσο και περίφημα τεκμηριωμένης μελέτης, τις Ελληνιστικές –Αιγυπτιακές– Ρωμαϊκές ρίζες, του υλικού της.[90] Το φοβερά ενδιαφέρον συμπέρασμά του, έχει πάνω-κάτω ως εξής. Η «Απόκρυφη Αποκάλυψη» δημιουργήθηκε γύρω στα μέσα του 1ου αιώνα, σαν προσφορά στην ιδέα του Σελευκίδη «Παγκόσμιου» Γιαχβέ. (Στο κεφάλαιο για τον Τάκιτο θ' αφηγηθούμε όλα τα σχετικά με την απόπειρα των Σελευκίδη Αντίοχου Δ΄ να δημιουργήσει μια νέα θρησκεία με βάση τον Εβραίο Γιαχβέ).

Αυτό που για μας αποτελεί δεδομένο γεγονός, είναι πως η «απόκρυφη Αποκάλυψη», δημιουργήθηκε πιο πριν απ' την «Κανονική». Τρανή απόδειξη γι αυτό, είναι ότι αγνοεί τόσο την πυρπόληση της Ρώμης, όσο και την καταστροφή της Ιερουσαλήμ. Επομένως θα πρέπει να συντάχτηκε πριν απ' τα δύο τούτα γεγονότα. Αντίθετα, η «Κανονική», όπως ήδη επισημάναμε, τα «προφητεύει», πράγμα που σημαίνει ότι ήρθε στο φως ύστερα απ' αυτά. Προλαβαίνουμε τυχόν αντιρρήσεις, πάνω στη βάση του ότι ίσως να μην αντιμετωπίζει «προφητικά» ενδεχόμενα, τονίζοντας ότι κι η «Απόκρυφη», είναι ένα «μελλοντολογικό» εσχατολογικό κείμενο. Πάνω σ' αυτό ακριβώς το σημείο, η συγγένεια των δυό τους είναι εντυπωσιακή. Κι οι δυο τους είναι προϊόντα των ίδιων εσχατολογικών ζυμώσεων της Ρωμαϊκής περιφέρειας και του Μεσογειακού χώρου. Εν πάση περιπτώσει, κι η «απόκρυφη Αποκάλυψη», είναι ένα «προφητικό» – «εσχατολογικό» έργο. «Προβλέπει» το θάνατο όλων των ανθρώπων και την ανάστασή τους σ' ηλικία 30 χρονών. «Προβλέπει» τον εμπρησμό της γης, την εξαφάνιση των άστρων και τέλος την κάθοδο του Θεού-Χρι-

88. Edouard Rainly: «The mystery of Secret Gospels», New York, 1912, σελ. 49.

89. Evelyn Jakson: «Six centuries of christian philology», New York, 1916, vol. II σελ. 64.

90. A. Henterman: «Origin and evolution of culture and religion in Selefkides state», New York, 1923, vol. I σελ 291, μετάφραση από τα Γερμανικά.

στού στη γη. Αλλά πριν απ' αυτόν, θα εμφανιστεί ο «Αντίχριστος», του οποίου η εμφάνιση περιγράφεται με τα μελανότερα χρώματα. Αυτός ακριβώς ο «Αντίχριστος» αποτελεί και το τελικό στοιχείο που μας πείθει, ολοκληρωτικά πλέον, ότι η «Απόκρυφη Αποκάλυψη» αποτελεί σίγουρα το πρώτο ελληνιστικό–Ρωμαϊκό στρώμα, που εντοπίσαμε πιο πριν στην «Κανονική».[91]

Όσο αφορά τον μυστικό αριθμό «666», αυτός οπωσδήποτε υπονοεί το Νέρωνα. Η επιστήμη έχει ξεκαθαρίσει εδώ και καιρό τούτο το ζήτημα.[92] Αφαιρώντας τη λογικότατη εξήγηση των αρχικών του Νέρωνα, με το εβραϊκό αλφάβητο, μένει κάτι εξίσου σημαντικό. Ένας κάτοικος μιας υπόδουλης στη Ρώμη χώρας, δε θα είχε και πολλά πράγματα να φοβηθεί, από καθαρά πραχτική άποψη, αν κατονόμαζε το Νέρωνα σαν την αιτία των δεινών του. Ένας Ρωμαίος όμως, που βρίσκεται σ' άμεση σχέση με την ποινική νομοθεσία της Ρώμης, είχε σοβαρότατους λόγους να καταφεύγει σ' αλληγορικές αναφορές. Στο ερώτημα γιατί αυτές οι αλληγορίες έχουν να κάνουν με το Ισραήλ, απαντάμε ευθύς αμέσως. Η Ρωμαϊκή αριστοκρατία δημιουργεί το Θεό-Χριστό, έχοντας σαν πρότυπο τον εβραϊκό Γιαχβέ. Ο πρώτος (προ της χρονολογίας) π.τ.χ., κι ο πρώτος (μετά την χρονολογία) μ.τ.χ. αιώνας, έχει σαν γνώρισμα –όσο αφορά τη Ρωμαϊκή άρχουσα τάξη– τη βαθιά επιρροή των ανατολικών λατρειών, πάνω στο Ρωμαϊκό θρησκευτικό τρόπο σκέπτεσθαι. Έτσι οι ιεροφάντες του νέου Θεού, κάθε άλλο παρά κρύβουν τη σχέση «Χριστού» –Γιαχβέ. Προβάλλουν την εβραϊκή μυθολογία σαν το ιδανικότερο πολιτικοθρησκευτικό σύστημα. Να λοιπόν γιατί οι συμβολισμοί του πρωταρχικού ρωμαϊκού στρώματος, έχουν να κάνουν με το Ισραήλ. Γιατί ο διοικητικός υπερσυγκεντρωτισμός της Γιαχβικής-Ιουδαϊκής κοινωνίας, φαντάζει στα μάτια της Ρωμαϊκής ολιγαρχίας, σαν το ποθητό όραμά της.

Ένα άλλο βασικό ερώτημα, είναι και τούτο. Γιατί η «Κανονική» «Αποκάλυψις», ταυτίζει τον προϋπάρχοντα, όπως αποδείχνεται,

91. Χωρίς να θέλουμε να επεκταθούμε, πιστεύουμε πως οπαδός της «Απόκρυφης Αποκάλυψης» είναι «Αιρετικός» Κήρυνθος. (Βλ. Ευσέβιος: «Εκκλησιαστική Ιστορία» II.XXV, 6). Οι οπαδοί του είχαν τη τριπτική πλειοψηφία στη Μ. Ασία, τον ευαίσθητο δηλ. χώρο της Αποκάλυψης (βλ. Ειρηναίος «Έλεγχος και Ανατροπή της Ψευδώνύμου Γνώσεως» III XI, I, Διονύσιος της Αλεξάνδρειας «Περί Ευαγγελίων» Εκκλησιαστική Ιστορία III. XXVIII 4-5). Ο Κήρυνθος, που εκπροσωπούσε τον αρχέγονο Ρωμαϊκό Χριστιανισμό χρησιμοποιούσε την πρώτη «Αποκάλυψη», σαν Ρωμαϊκό ολιγαρχικό μανιφέστο. Όταν όμως εβραιοποιήθηκε ο Χριστιανισμός, οι αρχηγοί του έφτιαξαν δεύτερο στρώμα «Αποκάλυψης», για ν' απαλύνουν το «Εθνικό» χρώμα της αρχικής Ρωμαϊκής που δίδασκε ο Κήρυνθος.

92. Βλ. λ.χ. Emerson «Apocalypse and the ancien world», M. Lochtin: «The mystery of Apocalypse». E. Renan: «Ο Βίος του Ιησού», Αθήνα 1961.

«Αντίχρηστο», με το Νέρωνα; Την κατεδάφιση της Ιερουσαλήμ δεν την διέταξε αυτός.* Πουθενά δεν αναφέρεται κάποια αποφασή του που να ζημιώνει μ' οποιονδήποτε τρόπο το Ισραήλ. Τα διαθέσιμα ιστορικά ντοκουμέντα, μας βεβαιώνουν ότι οι περίφημοι «διωγμοί» των Χριστιανών, είναι παραφιλολογικός μύθος. Ο μόνος ιστορικά καταγραμμένος «διωγμός» τους είναι εκείνος του Κλαύδιου το 48. Καμιά Ρωμαϊκή πηγή δεν ισχυρίζεται κάτι τέτοιο. Αντίθετα, υπάρχουν στοιχεία που μας πείθουν ότι η Ρωμαϊκή ολιγαρχία ήταν χριστιανοποιημένη. Λ.χ. Βλέπε την περίφημη επιστολή του Πλίνιου του «νεώτερου» στον Τραϊανό, όταν ο πρώτος ήταν πραίτορας της Βιθυνίας στη Μικρή Ασία. Η επιστολή του είναι μιά απροκάλυπτη ομολογία του φιλοχριστιανισμού του. Το ίδιο ισχύει και για τους Αδριανό[93] και Μάρκο Αυρήλιο. Απλά, όπως θ' αποδείξουμε, ο Αδριανός ξεθεμελιώνοντας το Ισραήλ, προσφέρει μια συνειδητή υπηρεσία στους χριστιανούς Ρωμαίους της Παλαιστίνης.

Γιατί λοιπόν τόσο μίσος για το Νέρωνα; Γιατί τον ονομάζουν «Αντίχρηστο»; Γιατί απλούστατα ο Νέρων είναι ο μεγαλύτερος εχθρός της Ρωμαϊκής παλιάς αριστοκρατίας που δημιουργεί το Θεό-«Χριστό». Το άνοιγμά του στις λαϊκές μάζες σημαίνει καταστροφή γι αυτούς. Αλλά κι οι μάζες θα τον λατρέψουν και μετά τη δολοφονία του θα τον θεοποιήσουν. Η Ρωμαϊκή αριστοκρατία αντιδρά ταυτίζοντας το «Χριστό», με το εσχατολογικό υλικό του θεού των κατατρεγμένων Εβραίων: του Ιησού του Ναυή. Σκοπός της, η αντιπαράθεση ενός «λαϊκού» Θεού έστω κι εβραϊκού, στο Θεό των Ρωμαίων κατατρεγμένων, Νέρωνα. Συνεπώς ο Νέρων «δικαιολογημένα» αποκαλείται «Αντίχρηστος»...

---

93. Κοίτα στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίουμας, για τις συνεχείς προκλήσεις του Αδριανού στους Εβραίους. Αποτέλεσμα δυό επαναστάσεις.Η μιά εκείνη του «Μεσσία» Μπαρ Κοχμπάς, κατηγορήθηκε απ' τους χριστιανούς απολογητές, ότι κατέσφαξε χιλιάδες χριστιανούς. Γνωρίζοντας ότι στην επανάσταση του Κοχμπάς (διάρκεσε δυό χρόνια: 131-133 μ.τ.χ.) έλαβε μέρος το σύνολο του Εβραϊκού πληθυσμού, με αποτέλεσμα τον αφανισμό του Ισραήλ σαν εθνικής οντότητας, το συμπέρασμα βγαίνει μόνο του. Ο Μπαρ Κοχμπάς κατασφάζει χριστιανούς. Συνεπώς οι τελευταίοι είναι με το πλευρό των αντιπάλων του σκληρά δοκιμαζόμενου εβραϊκού λαού. Ανήκουν είτε στο ελληνορωμαϊκό πληθυσμό της Ιουδαίας, είτε στο στρατό του Αδριανού.

*Τα μέτρα που πήρε όταν ξέσπασε η επανάσταση του Μαναήν το 66 στην Ιουδαία, δεν αφορούσαν τους Εβραίους. Όπως θ' αποδείξουμε μ' αδιάσειστα πειστήρια, ο στρατός των 50.000 ανθρώπων που με διοικητή τον Βεσπασιανό στάλθηκε στην Ιουδαία, είχε σαν στόχο του τους Ελληνορωμαίους της Συρίας που επιχείρησαν ν' ανακηρύξουν ανεξάρτητο χριστιανικό κράτος. Φτάνοντας ο Βεσπασιανός στη Συρία, διαπίστωσε πως η πρωτεύουσα των Ελληνορωμαίων χριστιανών ήταν στην Ιουδαία. Μοιραία λοιπόν —μα εν αγνοία του Νέρωνα— κατάπνιξε την εξέγερση του Μαναήν με ωμή βία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Οι «Πατέρες»
Τα «Απόκρυφα» Ευαγγέλια

Η «δεύτερη» ομάδα των χριστιανικών πηγών, φτάνει ώς τα τέλη του 2ου αιώνα. Σ' αυτήν ανήκουν τα έργα των «Απολογητών» Ιουστίνου, Αθηναγόρα, Ειρηναίου, Τατιανού κ.ά. Αυτά τα έργα, που η χρονολόγησή τους έχει αποκατασταθεί μ' ακρίβεια, αποτελούν και τις βασικές πηγές για τη διακίνηση των χριστιανικών ιδεών, στους δυό πρώτους αιώνες.

Ο Ιουστίνος (100-165), έγραψε τρία συγγράμματα: την «Πρώτη Απολογία», τη «Δεύτερη Απολογία» και το «Διάλογος με τον Ιουδαίο Τρύφωνα». Στα πρώτα δυο, υπεραμύνεται του δικαιώματος νάναι κάποιος χριστιανός. Στο « Διάλογο», επιχειρεί ν' αποδείξει την οργανική σχέση Χριστού-Γιαχβέ, ερμηνεύοντας όπως τον συμφέρει διάφορα αποσπάσματα της «Παλαιάς Διαθήκης». Το πιο ενδιαφέρον στον Ιουστίνο, είναι ότι απ' όλα τα κείμενα της «Καινής Διαθήκης», μνημονεύει μόνο την «Αποκάλυψη». Κάνει ακόμα λόγο για κάποιο κείμενο, που τ' ονομάζει «Αναμνήσεις των Αποστόλων» (Α. Απολ. 66 Διάλογος με τον Ιουδ. Τρ. 100, 4). Κάμποσοι ερευνητές –θεολόγοι κυρίως– θεωρούν το πιο πάνω κείμενο, σαν το πρωταρχικό «Ευαγγέλιο», απ' το οποίο άντλησαν το υλικό τους τα τέσσερα του «Κανόνα».[94] Πρόκειται όμως για εντελώς αυθαίρετο συμπέρασμα, που δε στηρίζεται σε καμιά απολύτως επιστημονική-αντικειμενική βάση. Το κάθε «Κανονικό Ευαγγέλιο», είναι το ώριμο προϊόν πάμπολλων πολύπλευρων διεργασιών, ενός εκάστοτε συγκεκριμένου χώρου. Η σπουδή με την οποία αρκετοί θεολόγοι ταυτίζουν το κείμενο που αναφέρει ο Ιουστίνος, με το λεγόμενο «Ευαγγέλιο των Εβραίων», είναι κάτι παραπάνω από ύποπτη. Κι αυτό, γιατί το τελευταίο, υποτίθεται, ότι είναι τ' αρχικό πρόπλασμα του «κατά Ματθαίον». Κι είναι ύποπτη, γιατί αποδεχόμενοι τον ορισμό τους, μπλεκόμαστε ακόμα βαθύτερα στα σκουριασμένα γρανάζια του δήθεν εβραιογενούς

---

94. Βλ. Γιόχανσεν, όπως προηγ. σελ. 47.

Χριστιανισμού.

Δεύτερος σημαντικός «απολογητής», είν' ο μαθητής του Ιουστίνου, Τατιανός (110-175). Υπήρξε πολυγραφέστατος, αλλά απ' τα έργα του μόνο δυο επέζησαν ώς τις μέρες μας. Το «Προς Έλληνας» και το «Ευαγγέλιον δια τεσσάρων» ή «Διατέσσαρον». Στο πρώτο, κάνει δριμύτατη κριτική στην ελληνική φιλοσοφία. Με φτηνά, κι ορισμένες φορές γελοία, «επιχειρήματα», προσπαθεί να πείσει ότι οι έλληνες έκλεψαν τη φιλοσοφία των γειτονικών τους βαρβάρων κρατών. Απορρίπτει σαν «ανίδεους»!!! όλους ανεξαίρετα τους Έλληνες φιλόσοφους. Δεν εξαιρεί ούτε κι αυτόν τον Πλάτωνα, που ορισμένοι «Πατέρες» τον είχαν σε μεγάλη εχτίμηση. Καλό θάταν σε τούτο το σημείο, να θυμηθεί ο αναγνώστης τη συγγένεια αυτής της κριτικής, ενάντια στον ελληνικό πολιτισμό, με την αντίστοιχη ναζιστική του Rozenmberg και του συναφιού του.* Δε λέμε, ο ελληνικός πολιτισμός είχε και τα τρωτά του στοιχεία. Αλλά σε καμιά περίπτωση δεν μπορούμε να παραβλέψουμε δυο πράγματα

Π ρ ώ τ ο: όλες οι πολιτισμικές αναζητήσεις τ' αρχαίου κόσμου, περιστρέφονται γύρω απ' τις ελληνικές φιλοσοφικές εντοπίσεις.

Δ ε ύ τ ε ρ ο: Στα δυό χιλιάδες τελευταία χρόνια της Παγκόσμιας Ιστορίας, ο μόνιμος στόχος όλων των σκοταδιστικών καθεστώτων που αναδύθηκαν, υπήρξε ακριβώς ο ελληνικός πολιτισμός και τα ευλύγιστα, όσο κι ανθεχτικά παράγωγά του.

Το τελικό συμπέρασμα του Τατιανού είναι, ότι τα ελάχιστα θετικά σημεία του ελληνικού πνεύματος, έχουν αντιγραφεί απ' την «Παλαιά Διαθήκη»!!!!

Το «Διατέσσαρον» —δηλ. πάνω στη βάση των 4 Ευαγγελίων—, έχει την εξής ιδιορρυθμία. Παραλείπει τις γενεαλογίες του «Ιησού», καθώς κι όλα τα μέρη απ' τα κείμενα της «Καινής Διαθήκης», που του προσδίνουν βασιλική καταγωγή. Η πιο τρανταχτή, ίσως, απόδειξη πως ο εβραϊκός Χριστιανισμός είναι μεθύστερο κατασκεύασμα. Το έργο αυτό, ήταν πολύ διαδομένο στην Ανατολή. Μέχρι σήμερα, εξάλλου, αποτελεί το επίσημο Ευαγγέλιο της Συριακής Εκκλησίας.

Ο επίσης μαθητής του Ιουστίνου, Αθηναγόρας, έγραψε γύρω στα 180, το έργο «Πρεσβεία περί Χριστιανών». Βασικά, επεξεργάζεται τα

*Τις ασυνάρτηρες ηλιθιότητες του μέντορα του Χιτλερισμού, Ρόζεμπεργκ, που προσπαθεί το αμόρφωτο αυτό ανθρωπάριο...— να «απομυθοποιήσει» τη «δήθεν αξία του Ελλ. πολιτισμού» (κεφ. III), μπορεί όποιος θάθελε, να τις βρει στο «έργο» του. «Ο μύθος του 20ού αιώνα». Ο συγγραφέας έχει υπόψη του μια Γαλλική έκδοση του 1938. Ίσως να κυκλοφορεί ακόμα σε καμιά περιθωριακή έκδοση κάποιας ευρωπαϊκής νεοφασιστικής οργάνωσης.

κηρύγματα του Ιουστίνου. Διαμαρτύρεται κι αυτός για τις διακρίσεις σε βάρος των ομοϊδεατών του. Παράλληλα, διακηρύττει με μεγαλύτερη δουλικότητα κι απ' το δάσκαλό του, τη νομιμοφροσύνη των χριστιανών στο Ρωμαϊκό κράτος. Κατόπιν κάνει έκκληση προς το Μάρκο Αυρήλιο πρώτα, προς τον Κόμμοδο έπειτα, να σκύψουν και να μελετήσουν τις διδαχές των χριστιανών, δεδομένου ότι αυτοί: «...προσεύχονται να διατηρήσετε την εξουσία σας, προκειμένου να περάσει η αυτοκρατορία του πατέρα, κληρονομικά στο διάδοχο. Προσεύχονται ακόμα, ν' απλωθεί η δύναμή σας σ'όλο τον κόσμο, υποχρεώνοντάς τον να σας υπακούει και να σας σέβεται...».[95] Είναι φανερό, ότι ο Αθηναγόρας στοχεύει πολύ πιο πέρα απ' ό,τι μια απλή «Απολογία». Προσπαθεί να πείσει τους Μάρκο Αυρήλιο και Κόμμοδο, ότι το μόνο γιατρικό, ενάντια στο σαράκι που κατατρώει την απέραντη αυτοκρατορία τους, είν' ο Χριστιανισμός. Κι έχει αρκετά και σοβαρά ατού στα χέρια του, για να ελπίζει ότι ο Θεός του, ο «Χριστός», είν' ώριμος ν' ανέβει στο βάθρο του μοναδικού Θεού της Ρώμης. Το σύνολο της Ρωμαϊκής αριστοκρατίας, αν δεν έχει ήδη ασπαστεί τα πολιτικοθρησκευτικά προσόντα του, οπωσδήποτε τα συζητάει. Η αποδοχή του «Χριστού» απ' την ολιγαρχία, προκαλεί τη λαϊκή απέχθεια. Ο απλός λαός αντιδράει, κατηγορώντας τους «χριστιανούς» για τα πιο απίθανα πράγματα. Τους καταλογίζει πατροχτονίες, αιμομιξίες, θυσίες νεογέννητων κ.ά.[96]

Αυτή η φημολογία –κι από κάποιο σημείο και μετά λασπολογία– ενάντια στους χριστιανούς, είναι πολύ ενδιαφέρουσα. Στην ανατολική Μεσόγειο, μέχρι και τον 6ο αιώνα, υπήρχαν κάμποσες Σαμανιστικές–μυστικιστικές δοξασίες.[97] Ήταν όμως ο Χριστιανισμός η μόνη θρησκευτική αίρεση, που της αποδόθηκαν τόσα και τέτοια στυγερά εγκλήματα. Ίσως μας παρατηρηθεί, ότι τα ίδια εγκλήματα αποδίδονταν και πριν απ' το Χριστιανισμό, στους Εβραίους. Κι όμως, το πρόβλημα δεν αποσυνδέεται. Είναι κοινό, ξεκινάει απ' τις ίδιες αιτίες. Απ' το Μονοθεϊσμό και των δυό, απ' τον κοινό τους Θεό. Εν πάση περιπτώσει το ότι οι ίδιες κατηγορίες αποδίνονταν και στους Εβραίους, δε σημαίνει τίποτ' άλλο, παρά ότι απ' ανέκαθεν η Γιαχβική υπερσυγκεντρωτική μονολιθικότητα, κίνησε το ενδιαφέρον των πλέον μισητών στο λαό κύκλων. Σε τελική ανάλυση, αυτή η

95. Αθηναγόρας Πρεσβ. Περί Χριστ. XXI, 3-4.

96. Βλ. «Απολογητές».

97. Βλ. Βολτίν «Οι εσχατολογικές ζυμώσεις στην Ανατολική Μεσόγειο». Μόσχα, 1951. Λονδίνο, 1952.

φημολογία καθρεφτίζει το μίσος του φτωχόκοσμου, ενάντια σε μια σκοταδιστική θρησκευτική κίνηση, με την οποία συμπορεύονται οι χειρότεροι καταπιεστές του.

Σαν σημαντικότερος χριστιανός συγγραφέας του 2ου αιώνα, θεωρείται ο Επίσκοπος της Λυών, Ειρηναίος. Έγραψε, γύρω στα 180 μ.τ.χ., το περίφημο «Έλεγχος και ανατροπή της ψευδωνύμου γνώσεως». Πρόκειται για μια μεγάλη πραγματεία, όπου παρουσιάζονται και κριτικάρονται οι διάφορες «αιρέσεις» της εποχής του. Η σπουδαιότητα του έργου του για τον ερευνητή των πρώτων χριστιανικών ρευμάτων, είναι τεράστια. Είν' αλήθεια, πως πολλές φορές επιδίδεται σε μυθοπλασίες, επινοήσεις και παραχαράξεις. Όπως και να το κάνουμε όμως, το έργο του μας μεταφέρει ένα σωρό χρήσιμες πληροφορίες. Αρκετά μέρη της «Εκκλησιαστικής Ιστορίας» του Ευσέβιου, είναι απλές αντιγραφές του έργου αυτού. Το έργο του Ειρηναίου, που σώθηκε σε Λατινική μετάφραση, μας δίνει κι ένα χρονολογικό πίνακα με τους Επίσκοπους της Ρώμης και μερικών άλλων πόλεων. Ας σημειώσουμε ακόμα, ότι στα 1934 βρέθηκε σ' Αρμένικη μετάφραση, ένα δεύτερο, σχετικά μικρό, έργο του. Είναι μια μελέτη περιορισμένου ενδιαφέροντος, που ονομάζεται «Απόδειξις Αποστολικού κηρύγματος» και την έχει αφιερώσει στον φίλο του Μαρκιανό.[98]

Οι σπουδαιότεροι χριστιανοί συγγραφείς του τρίτου αιώνα, είναι οι Τερτυλλιανός, Κλήμης ο Αλεξαντρινός, Ωριγένης, Ευσέβιος.[99]

Ο Τερτυλλιανός, που χρημάτισε «Πρεσβύτερος» στην Κοινότητα της Χαλκηδόνας, έγραψε ανάμεσα στα 195-220 μ.τ.χ. Στα έργα του –που σώθηκαν σε μεγάλο αριθμό– επιτίθεται ενάντια στις διάφορες «αιρέσεις» κι ιδιαίτερα στο «Γνωστικισμό».[100]

Ο Κλήμης, που γράφει την ίδια εποχή, ήταν απ' το 200 μ.τ.χ. διευθυντής της «Σχολής των κατηχουμένων» της Αλεξάντρειας, που κείνο τον καιρό θεωρείτο το γνωστότερο χριστιανικό κέντρο της

98. Βλ. L. Wolf «The new religius classifications in Roman Empire», Paris, 1954.

99. Βλ. Texte und Untersuchungen XXXI-I.

100. Γνωστικισμός: Φιλοσοφικό-θρησκευτικό σύστημα, που εμφανίζεται τον 1ο πτχ. αιώνα και αποτελεί παράγωγο των φιλογιαχβικών ζυμώσεων στον «εθνικό» χώρο. Μετά τον 1ο μ.τ.χ. αιώνα παίρνει καθαρά χριστιανικές διαστάσεις και επιτίθεται στον Γιαχβέ. Για τους Γνωστικούς, υπάρχουν δυο κόσμοι: ο κόσμος του μίσους και ο κόσμος της αγάπης. Στον πρώτο ανήκει κάθε τι το υλικό, απ' το σώμα ώς και τ' άστρα, ενώ στο δεύτερο, ανήκει η ψυχή του ανθρώπου, και η θεϊκή αίσθηση. Ο Γνωστικισμός είναι ένα κράμα νεοπλατωνισμού και νεοπυθαγορισμού. Βλ. G. R. Follett «Γνωστικισμός και Γνωστικοί», Paris, 1939, H. Goünde «There radical philosophical currents in antiquity». Berlin, 1961, London, 1962. B. Russel: «History of philosophy in the West World». Βλ. ακόμα το τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου μας.

Ανατολής. Αντιδραστικός μέχρι το κόκαλο, αποτελεί μια καλή απόδειξη για την αντιλαϊκότητα του Χριστιανισμού. Στο έργο του, «Τίς ο σωζόμενος πλούσιος», επιμένει, πως τα πλούτη κάθε άλλο, παρά ανασταλτικό ρόλο παίζουν, για την είσοδο στον παράδεισο.

Ο Ωριγένης (185-253 μ.τ.χ.), είναι για πολλούς ο κορυφαίος χριστιανός δημιουργός, των πρώτων πέντε αιώνων. Πολυγραφέστατος, έγραψε σχόλια για όλα τα βιβλία της «Αγίας Γραφής». Στα διδάγματά του, σφυρηλατείται και καλουπώνεται σε μεγάλο βαθμό η χριστιανική ιδεολογία, στην τελική της μορφή. Σαν το κορυφαίο του έργο, θεωρείται το «Κατά Κέλσου», που είναι μια απάντηση στο έργο του Κέλσου, «Αληθής Λόγος». Στο έργο του αυτό ο Κέλσος, έβγαζε μια βαθιά ανθρώπινη κραυγή απόγνωσης. Κραυγή, που αντιπροσώπευε την απελπισία όλων των προοδευτικά σκεπτόμενων ανθρώπων της εποχής του, για την επικράτηση της χριστιανικής σκοταδιστικής λαίλαπας.[101]

Ο Ευσέβιος (260-340 μ.τ.χ.), Επίσκοπος της Καισάρειας, είν' ο δημιουργός της τελικής κωδικοποίησης των «επίσημων» χριστιανικών κειμένων. Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος, στην προσπάθειά του να επιβάλει μια αυταρχική ομοιομορφία στη χριστιανική παράδοση, ανάθεσε στον Ευσέβιο να συντάξει ένα βασικό κώδικα των «Ιερών βιβλίων». Ο Ευσέβιος έφτιαξε τούτον τον κώδικα –η «Καινή Διαθήκη» στη σημερινή της μορφή– και τον έστειλε κατά 5Οάδες ομοιόμορφα αντίγραφα, σ' όλες τις Εκκλησίες της αυτοκρατορίας. Το κυριότερο έργο του Ευσέβιου, είν' η «Εκκλησιαστική Ιστορία».[102] Το έργο αυτό μπορεί να είναι ένα πολύτιμο βοήθημα, για την επιστημονική ανασύνθεση μιας εποχής, αλλά πολύ συχνά πλαστογραφεί ασύστολα την πραγματική Ιστορία. Να ποιά είναι η γνώμη, του κάθε άλλο παρά αντιχριστιανού Burkhardt, για το έργο τούτο.

---

101. Το έργο αυτό του Κέλσου δε διασώθηκε (αυτό δα έλειπε). Το γνωρίζουμε απ' τα αποσπάσματα που παραθέτει ο Ωριγένης στην κριτική του. Ο Ωριγένης παραθέτει ένα-ένα τα κομμάτια του Κέλσου, κι ύστερα απαντάει. Τώρα τελευταία, ο Dr. Otto Glöckner ανασύνθεσε τον «Αληθή Λόγο» απ' τα κομμάτια που παρουσίασε ο Ωριγένης. Αξίζει να σημειωθεί ότι το έργο «Κατά Κέλσου» υπάρχει μόνο σε χειρόγραφο του 13ου αιώνα και φυλάγεται στο Βατικανό.

Ο Κέλσος ήταν σύντροφος του αυτοκράτορα Ιουλιανού στις φιλοσοφικές Σχολές της Αθήνας. Διορίστηκε απ' τον Ιουλιανό διοικητής Καππαδοκίας - Κιλικίας - Βυθινίας.

102. Τα αρχαιότερα αντίγραφα της «Εκκλησιαστικής Ιστορίας» που υπάρχουν σήμερα, είναι τα εξής: α) Το Συριακό αντίγραφο. Ένα χειρόγραφο που χρονολογείται απ' τον Απρίλη του 462, και του λείπουν τα βιβλία V, VI και VII. Φυλάγεται στο Μουσείο του Λένιγκραντ. β) Ένα επίσης Συριακό χειρόγραφο κι αυτό του 5ου αιώνα, που περιέχει μόνο τα 5 πρώτα βιβλία. Για τα κομμάτια που λείπουν, χρησιμοποιείται η Αρμενική μετάφραση που έγινε απ' τα Συριακά το 420. Φυλάγεται στο Βρετανικό Μουσείο του Λονδίνου. γ) Η Λατινική μετάφραση που έκανε ο Ρουφίνος το 402. Αλλά ο Ρουφίνος είναι γνωστός πλαστογράφος (το ομολογεί κι ο ίδιος) κι έτσι δεν πρέπει να του έχουμε καθόλου εμπιστοσύνη.

«Μετά τις απειράριθμες παραποιήσεις, τις αποσιωπήσεις και τα παραμύθια, που επισημάνθηκαν στα γραφόμενά του, δεν έχουμε το παραμικρό δικαίωμα να το θεωρούμε σαν αξιόπιστη πηγή. Ας προσθέσουμε ακόμα και τις παραπλανητικές ασάφειες, την υπολογισμένη ρητορική και τα αναρίθμητα διφορούμενά του...»[103]

Τα λεγόμενα «Απόκρυφα», αποτελούν την τρίτη κατηγορία των χριστιανικών πηγών. Η μελέτη τους, μας δίνει μια σφαιρική αντίληψη των ιδεών και των τάσεων της χριστιανικής φιλολογίας, των πρώτων έξι αιώνων. Η λέξη «Απόκρυφο», δεν υπονοεί κάτι το ιδιαίτερο ή απαγορευμένο. Θα πρέπει να εκληφτεί, μάλλον, σαν αποκλεισμένο απ' τον «Κανόνα», δηλαδή σαν «ανεπίσημο». Άλλωστε, υπάρχει κι η ομολογία του Πάπα Λέοντα (γύρω στα 450), που απ' τη μια καταδικάζει τ' «Απόκρυφα», γιατί γίνονται όργανα στις επιδιώξεις των «αιρετικών», αλλ' απ' την άλλη, σπεύδει να προσθέσει: «Τα θαύματα που περιέχονται στ' «Απόκρυφα», δεν είναι σωστό ν' απορρίπτονται σαν φανταστικά. Είναι βέβαιο, πως πράγματι έγιναν απ' τους Αποστόλους ή κι απ' άλλους που επικαλέστηκαν τη δύναμη των Αποστόλων...»[104]

Υπάρχουν άφθονες αποδείξεις, πως πολλά απ' τ' «Απόκρυφα» έχαιραν μεγάλης εχτίμησης σ' αρκετές χριστιανικές Κοινότητες. Λόγου χάρη ο «Σιναϊτικός» Κώδικας (4ος αιώνας) κι ο «Αλεξαντρινός» (5ος αιώνας) περιέχουν κείμενα, που σήμερα κατατάσσονται στ' «Απόκρυφα». Τον «Ποιμένα» του «Ερμά» και την «Επιστολή προς Βαρνάβα» ο πρώτος, τις 2 «Επιστολές προς Κορινθίους» του Κλήμη της Ρώμης, ο δεύτερος. Στον «Κανόνα» του «Μουρατόρι» επίσης,[105] πλάι στα «Κανονικά Ευαγγέλια», βρίσκεται κι η «Αποκάλυψη Πέτρου», που σήμερα θεωρείται «Απόκρυφη». Για το ίδιο κείμενο ο Χριστιανός ιστορικός Σωζομένης, μας πληροφορεί ότι στα χρόνια του το διάβαζαν στις Εκκλησίες της Παλαιστίνης, κάθε «Μεγάλη

103. Αναφέρεται απ' τον I. Lenzman στο «L' origine du christianisme» Editions en langues étrangères, Moscou, 1961, σελ. 57.

104. Αναφέρεται στο άρθρο του Abbé Bouché «Les textes secrets et leurs éra» στο Περιοδικό «Problématique Chrétienne», No 162, 9-6-1929.

105. Ανακαλύφτηκε στα 1740 απ' τον Lodovico Muratori. Για την ιστορία της ανακάλυψής του, κοίτα το βιβλίο του Dr. Reinhart «Christian archaeology», London, 1910, κεφ. I.

Παρασκευή».[106] Υπάρχει ακόμα το «Χειρόγραφο της Κωνσταντινούπολης», που γράφτηκε στα 1056 απ' το Λέοντα Νόταρη.[107] Περιέχει όλα τα «επίσημα» κείμενα, καθώς και τις «Επιστολές» των Κλήμη της Ρώμης, Βαρνάβα, Ιγνάτιου, Πολύκαρπου. Περιέχει επίσης και τη «Διδαχή». Τέλος, ας αναφέρουμε και τον «Compt Claro Montano», που εκδόθηκε στα 1852 απ' τον Tuschentorff. Πρόκειται για χειρόγραφο του 6ου αιώνα, που δίπλα στα Κανονικά κείμενα, περιέχει την «Επιστολή του Βαρνάβα», την «Αποκάλυψη Πέτρου», τον «Ποιμένα», και τις «Πράξεις Παύλου».

Τ' «Απόκρυφα» θα μπορούσαμε να τα χωρίσουμε σε δυό κατηγορίες. α) Τα λεγόμενα «δευτεροκανονικά» ή «ψευδεπίγραφα». Σ' αυτά, οι συντάχτες τους ασχολούνται, κύρια, με τις ιστορίες των βιβλίων της «Παλαιάς Διαθήκης» και τις προσαρμόζουν –πλαστογραφώντας τις άγρια– στις δικές τους επιθυμίες ή ιδέες. β) Εκείνα που αντλούν το υλικό τους απ' τα έργα της «Καινής Διαθήκης» και προσπαθούν να συμπληρώσουν τα όποια κενά της διαπιστώνουν οι συγγραφείς τους. Όπως εύκολα γίνεται αντιληπτό κι οι δυό κατηγορίες παράγονται απ' τις πολύμορφες, όσο και πολύπλοκες κοινωνικές – ταξικές διεργασίες της κάθε εποχής. Στο σκεπτικό τους αντιπροσωπεύονται οι κοινωνικοθρησκευτικές αντιθέσεις των πρώτων αιώνων. Οπωσδήποτε κι οι δυό κατηγορίες περιέχουν πλούσιο υλικό, για μια σωστή προσέγγιση των χριστιανικών ζυμώσεων στους πρώτους αιώνες. Σίγουρα η χρονολόγησή τους έχει προβλήματα και μάλιστα αρκετά. Η κυριαρχούσα άποψη, είναι πως τ' «Απόκρυφα», αρχίζουν να εμφανίζονται απ' τα μέσα του 2ου αιώνα. Μια προσεχτικότερη όμως μελέτη τους, μας οδηγεί να διακρίνουμε ανάμεσά τους κείμενα και στρώματα ιδεών, που η προέλευσή τους εντοπίζεται στο πρώτο τέταρτο του πρώτου αιώνα μ.τ.χ., ή και παλιότερα ακόμα. Ο Σοβιετικός ακαδημαϊκός Βίππερ, απόδειξε με πειστικότατα επιχειρήματα, ότι τόσο ο «Ποιμήν» του «Ερμά», όσο κι η «Διδαχή», αποτελούν έργα των δυό πρώτων δεκαετιών του 1ου μ.τ.χ. αιώνα.[108] Πλάι τους, την ίδια περίπου εποχή, τοποθετούνται άλλα τρία «Απόκρυφα». Η «Αποκάλυψις Ιωάννου», η «Αποκάλυψις Παύλου» κι η «Αποκάλυψις Έσδρα».

Εξετάζοντας τα πέντε αυτά έργα, με βάση τη συλλογιστική που

---

106. Σωζομένης: Εκκλησιαστική Ιστορία VII, 19.

107. Ανακαλύφτηκε στα 1875 στην Ιερουσαλήμ απ' τον Έλληνα θεολόγο Φιλόθεο Βριέννιο (1833-1914).

108. Βλ. P. I. Vipper «La naissance de la philologie chrétienne», 1η έκδ., Moscou, 1955. 2η έκδ., Paris, 1957

αναπτύξαμε στα προηγούμενα, βλέπουμε πως η αρχαιότητά τους είναι «δεδομένη». Και τα πέντε τους μιλούν για «Χριστό» και «Χριστιανούς», αλλά δε γνωρίζουν τίποτα, σχετικά με τον «Ιησού», και την υποτιθέμενη δράση του. Ο «Ποιμήν» κι η «Διδαχή», έχουν καθαρά φιλοσοφικό περιεχόμενο. Το σημαντικότερο στοιχείο τους βρίσκεται στο ότι δεν κάνουν καθόλου λόγο για τον «Ιησού» και τη «Σταύρωσή» του. Γνωρίζουν μόνο το Θεό - «Χριστό», «που πέθανε κι αναστήθηκε για το καλό της ανθρωπότητας». Είναι φανερό, πως βρισκόμαστε μπροστά σε δυό απ' τις αρχαιότερες απόπειρες της Ρωμαϊκής αριστοκρατίας, να εκφράσει γραπτά τις πολιτικοθρησκευτικές της ανησυχίες. Ανησυχίες, που είχαν ήδη αρχίσει να σχηματοποιούνται σε μια φόρμουλα Ρωμαιοποίησης του Γιαχβέ.

Στις «Αποκαλύψεις» «Παύλου» «Έσδρα» –για το περιεχόμενο της απόκρυφης «Αποκάλυψης του Ιωάννη», μιλήσαμε ήδη– τεκμηριώνεται, μ' αναντίρρητο πλέον τρόπο, η ιστορική ανυπαρξία του «Ιησού» και των όποιων μαθητών του. Τα όσα περιγράφουν, διαδραματίζονται στον ουρανό. Δε γίνεται η παραμικρή νύξη για προηγούμενη ανθρώπινη υπόσταση των ηρώων τους. Το πρώτο, πιστοποιεί τις παρατηρήσεις μας για την αληθινή ταυτότητα του «Παύλου». Ότι δηλαδή πρόκειται για τον μυθικό «πρώτο προφήτη του Θεού-Χριστού». Η όλη εικόνα εξελίσσεται, όπως είπαμε, στον ουρανό. Ο «Παύλος» παρακολουθεί μια σκηνή, όπου τα στοιχεία της φύσης διαμαρτύρονται στο Θεό για τις διαστάσεις της ανθρώπινης αμαρτίας. Στη συνέχεια διαπιστώνει τη μακαριότητα, που απολαμβάνουν οι «δίκαιοι» στον Παράδεισο. Κατόπιν οδηγείται απ' το Θεό στην Κόλαση, όπου φρικιάζει απ' τα τρομαχτικά βασανιστήρια, στα οποία υποβάλλονται οι αμαρτωλοί. Επιστρέφει στον παράδεισο και συναντάει τους Αβραάμ, Ισαάκ, Ιακώβ, Μωυσή κ.ά. Θα μπορούσε να μας παρατηρηθεί ίσως, ότι η «Αποκάλυψις Παύλου» έχει γραφτεί μετά το «θάνατο του Παύλου». Απαντάμε πως το κείμενο τούτο έχει καταχωρηθεί στη γύρω του 150 μ.τ.χ. εποχή.[109] Οπωσδήποτε όμως, είναι κατά πολύ παλιότερο. Κι αυτό, γιατί οι χρονολογήσεις των μη χριστιανών ερευνητών, ξεκινάνε απ' τη δογματική θέση, πως τα πρώτα χριστιανικά γραφτά εμφανίζονται ύστερ' απ' το 100 μ.τ.χ. Η θέση τούτη πηγάζει απ' την έντονη –και σε κάποιο αρχικό στάδιο οπωσδήποτε δικαιολογημένη– επιθυμία τους, να θέσουν υπό αμφισβήτηση όλες τις δογματικές σταθερές θέσεις της Εκκλησίας. Στην προσπάθειά τους ν' ανατρέψουν τις χρονολογήσεις της, κατέληξαν

109. Βλ. R. Wave: «Five secret Textes», London. 1929. σελ. 37 κε.

σε θέσεις που πολλές φορές ελέγχονται σαν αντιεπιστημονικές. Παρακάμπτοντας, λοιπόν, την αρτηριοσκληρωτική άποψή τους, καταλήγουμε στα πιο κάτω: Μια πολιτικοκοινωνική-κοινωνιολογική ανάλυση των διαθέσιμων ντοκουμέντων, μας πείθει ότι η «Αποκάλυψις Παύλου», απηχεί τις πολιτικοθρησκευτικές τάσεις της Ρωμαϊκής αριστοκρατίας, στις αρχές του 1ου αιώνα.

Και στην «Αποκάλυψη Έσδρα», υπάρχουν οι λέξεις «Χριστός» – χριστιανοί. Αλλά κι αυτό δεν αναφέρει τίποτα για «Ιησού» και για «Σταύρωση». Οι συγγραφείς του περιμένουν την κάθοδο του Θεού-Χριστού στη γη, προκειμένου να τιμωρήσει όσους δεν πιστεύουν στην παντοδυναμία του. Βέβαια, οι μετέπειτα χριστιανοί αντιγραφείς, κάναν την απαραίτητη πλαστογραφία τους κι έτσι η αναμενόμενη κάθοδος μεταβλήθηκε σε «Δευτέρα παρουσία». Στον επίλογο του έργου τους οι συντάχτες του «Έσδρα», κάνουν επίκληση στο «Χριστό» να τιμωρήσει αμείλιχτα, όσους δεν πιστέψουν τα λεγόμενά τους. Το αναφέρουμε, για να επισημάνουμε δυό πράγματα.

Π ρ ώ τ ο: ο Χριστιανισμός είναι η πρώτη θρησκεία που εισάγει σε τέτοια έχταση την έννοια «Κόλαση».

Δ ε ύ τ ε ρ ο: Αυτό που προκαλεί μεγάλη εντύπωση στο μελετητή του Χριστιανισμού, είναι η φοβερή μνησικακία, που αποπνέουν τα πρώτα γραφτά του.

Ο Ambelain παρατηρεί, κι έχει απόλυτο δίκιο, πως τα πρώτα χριστιανικά έργα δείχνουν, πως οι συγγραφείς τους μισούν το ανθρώπινο γένος.[110] Ο Boulanger με τη σειρά του επισημαίνει, ότι ξεφυλλίζοντας κανείς τα πρώτα χριστιανικά κείμενα, διαπιστώνει κατάπληχτος ότι αυτά ηδονίζονται με την ανθρώπινη δυστυχία.[111] Κι έτσι είναι. Τούτη η ανθρωποβόρα θριαμβολογία –ειδικά των «Απόκρυφων»– για τα παθήματα των μη χριστιανών, σ' αφήνει άναυδο. Πού θα μπορούσαμε ν' αποδώσουμε τούτη τη φριχτή χαιρεκακία των χριστιανών; Μήπως στην καταπίεση που υφίστανται; Μα μια καταπιεσμένη τάξη –κι αυτό έχει αποδειχτεί περίτρανα– υποχρεώνεται να διεξάγει τον αγώνα της, μέσα από ουμανιστικές θεωρήσεις κι εμπνεύσεις. Το ότι καταπιέζεται, την ωθεί να πολεμήσει την έννοια «καταπίεση», έστω και προσωρινά. Μέχρι δηλαδή να διαδεχτεί αυτή την καταπιέστρια τάξη. Εν πάση περιπτώσει, στέκει αφύσικο μια καταπιεζόμενη τάξη ανθρώπων, να οδηγηθεί σε τέτοια αιμοχαρή και

110. R. Ambelain: «La vie secret de St. Paul», Paris, 1972, σελ. 221 κέ.

111. M. Boulanger «The Damocles sword of our civilization, London, 1948, σελ. 44.

απάνθρωπα κανάλια σκέψης. Η μνησίκακη αντεκδίκηση, δεν αποτελεί γνώρισμα των καταπιεζόμενων, μα των καταπιεστών. Είναι η απάντηση της εκάστοτε άρχουσας τάξης, στην εκάστοτε αμφισβήτηση της θέσης της και της ιδεολογίας που τη στηρίζει. Η αντεκδίκησή της, καθαγιάζεται από ένα σωρό πραχτικές και θεωρητικές καταστάσεις. (Στρατός, νόμοι, κ.λ.π.). Γι' αυτό και το ύφος των αναζητήσεών της, είναι πάντα δογματικό κι υπεροπτικό. Η καταπιεζόμενη τάξη, αντίθετα, που δε διαθέτει κανέναν αξιόλογο πραχτικό μηχανισμό αντίστασης, αυτοπεριορίζει πάντα το ρόλο της, σ' αυτόν του διαρκώς αμυνόμενου. Κατά συνέπεια, φροντίζει ώστε το ύφος των ενατενίσεών της, να μην είναι προκλητικό. Πώς λοιπόν θα ερμηνεύσουμε τη χριστιανική μισαλλοδοξία; Η μοναδική εξήγηση που απορρέει απ' τα πιο πάνω, είναι πως πολύ απλά, τα χριστιανικά κείμενα δεν έχουν γραφτεί από καταπιεσμένους. Έχουν γραφτεί από καταπιεστές, που κάποια στιγμή τους αμφισβητήθηκε η κυριαρχία τους. Από ποιούς; Απ' τους λαϊκούς οπαδούς του Νερωνισμού.

Τελειώνοντας σχετικά με τ' «Απόκρυφα», ας αναφέρουμε τον τεράστιο αριθμό από «Γνωστικούς» πάπυρους που ανακαλύφτηκε στο Αιγυπτιακό χωριό Χηνοβόσκιο, κοντά στο Ναγκ-Χαμάντι, βόρεια του Λούξορ.[112] Οι πάπυροι αυτοί, τοποθετούνται μεταξύ του 3ου και 4ου αιώνα. Πολλά απ' τα κείμενα του Χηνοβόσκιου –44 συνολικά γραμμένα σε διάφορες κοπτικές διαλέχτους– αναφέρονται απ' τον Ωριγένη, στις διάφορες πολεμικές του. Είναι, δηλαδή, αντίγραφα έργων του 2ου αιώνα, τουλάχιστον. Η ανακάλυψη αυτής της αρχαίας βιβλιοθήκης, προσφέρει σημαντική βοήθεια στους ερευνητές. Και τούτο, γιατί σήμερα κατέχουν μιαν αξιόλογη συλλογή «Γνωστικών» συγγραμμάτων. Έτσι, δεν είναι πια υποχρεωμένοι ν' ανατρέχουν στα έργα των «Ορθόδοξων Απολογητών», προκειμένου να βγάλουν συμπεράσματα για το Γνωστικισμό, μέσα απ' τα παραπλανητικά ψήγματα που μας μετέφεραν αυτά.[113]

---

112. Για το χρονικό της ανακάλυψης των παπύρων του χηνοβόσκιου βλ. το βιβλίο της Michele Fureau «Les manuscrits de Noghamadi. Le chronique d' une décourerte», Paris 1977.

113. Η τεράστια ποσότητα των Γνωστικών Παπύρων, αποτελεί μια καλή δικαίωση της άποψής μας, για «Εθνική» καταγωγή του Χριστιανισμού. Αποδείχνεται περίτρανα, ότι στους δυο πρώτους αιώνες, η συντριπτική πλειοψηφία των χριστιανικών έργων έχει Γνωστική προέλευση. Το γεγονός αυτό είναι σημαντικότατο. Αποδείχνει κατ' αρχήν, ότι τα πρώτα χριστιανικά κείμενα μιλούσαν για καθαρά θεϊκή προέλευση του «Χριστού», δεδομένου ότι οι Γνωστικοί αρνούνταν την ανθρώπινη υπόστασή του. Επομένως τα «Πάθη», είχαν μια σαφώς μεταφυσική τελετουργική χροιά. Ο Καθηγητής Mayer, ξεκινώντας απ' αυτό το γεγονός (της τεράστιας διάδοσης του Γνωστικισμού στους πρώτους αιώνες) αναρωτιέται κατά πόσο θα ήταν αθέμιτο να ισχυριστεί κανείς ότι οι Γνωστικοί εκφράζουν τη γνήσια αρχική μορφή του Χριστιανισμού. Βλ. Mayer: «Three essays about the origin of christianity», 3η έκδ., New York, 1974.

Για μια πληρέστερη ενημέρωση του αναγνώστη, παραθέτουμε έναν κατάλογο των «Απόκρυφων» που διαθέτουμε σήμερα, σε μια κάπως υποφερτή κατάσταση.

Πρέπει να σημειώσουμε, ότι η χρονολογία που παραθέτουμε πλάι στο κάθε κείμενο, υπονοεί την εποχή που γράφτηκε τ' αντίγραφο κι όχι την πραγματική εποχή της συγγραφής του πρωτότυπου.

*Codex Askewianus ή (Pistis Sophia). Χρονολογία 5ος αιώνας. Γραφή: Σαχιδική-Κοπτική βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο.

* Codex 1ης Bruce 5ος αιώνας. Περιέχει το έργο «Βιβλίο της μεγάλης Πραγματείας κατά το Μυστήριον». Βρέθηκε στα 1769. Θηβαϊκός-Κοπτικός.

* Codex Berolinensis 8502. 5ος αιώνας. Ανακαλύφτηκε στην Αίγυπτο στα 1896. Περιέχει το «Ευαγγέλιο της Μαρίας», το «Μυστικό Βιβλίο του Ιωάννη», τη «Σοφία του Ιησού» και τις «Πράξεις του Πέτρου». Γραφή: Θηβαϊκά-Κοπτικά.

* Πρωτευαγγέλιο του Ιάκωβου». Ελάχιστα μικρά αποσπάσματα.

* «Ευαγγέλιο του Πέτρου». 8ος αιώνας. Ελληνικά.

* «Αποκάλυψις Πέτρου» 8ος αιώνας. Ελληνικά.

* «Ευαγγέλιο Ψευδο-Ματθαίου» 7ος αιώνας. Ελληνικά.

* «Διήγηση της παιδικής ηλικίας του Κυρίου, 5ος αιώνας. Κοπτικά.

* «Ευαγγέλιο του Νικόδημου», 4ος αιώνας. Ονομάζεται και «Πράξεις Πιλάτου». Συριακό χειρόγραφο.

* «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ», 6ος αιώνας. Αιθιοπικό χειρόγραφο.

* «Διαθήκη στη Γαλιλαία του Κ.Η.Ι.Χ.», 8ος αιώνας. Κοπτικά.

* «Τα θαύματα του Ιησού», 8ος αιώνας. Αιθιοπικά.

* «Πράξεις του Παύλου και της Θέκλας», 6ος αιώνας. Αραβικό χειρόγραφο.

* «Αποκάλυψις Παύλου», 8ος αιώνας. Ελληνικό χειρόγραφο.

* «Αποκάλυψις Ιωάννη», 6ος αιώνας. Κοπτικά.

* «Διδαχή» 4ος αιώνας. Ελληνικά.

* «Αποκάλυψις Έσδρα», 9ος αιώνας. Ελληνικά.

* «Πράξεις Ιωάννη», 4ος αιώνας. Ελληνικά.

* «Πράξεις Θωμά», 6ος αιώνας. Λατινικά.

* «Ευαγγέλιο Θωμά», 5ος αιώνας. Κοπτικά.

* «Κλημέντιες ομιλίες», 5ος αιώνας. Ελληνικά.

* «Ποιμήν» του Ερμά 3ος αιώνας Λατινικά.

* «Πράξεις του Ανδρέα», 6ος αιώνας. Λατινικά.

* «Ευαγγέλιο Βαρθολομαίου», 5ος αιώνας. Κοπτικά.

* «Το Ευαγγέλιο των 12 Αποστόλων», 5ος αιώνας. Λατινικό κι Ελλη-

νικό χειρόγραφο.
* «Ευαγγέλιο του Ιωσήφ της Αριμαθείας», 9ος αιώνας. Λατινικά.
* «Αναφορά Ποντίου Πιλάτου», 4ος αιώνας. Ελλ. χειρόγραφο.
* «Διήγησις περί της γεννήσεως της Παναγίας Θεοτόκου», 6ος αιώνας. Λατινικά.

Ας σημειώσουμε ακόμη, ότι απ' τον πιό πάνω κατάλογο παραλείψαμε σκόπιμα τα «ψευδεπίγραφα» της «Παλαιάς Διαθήκης». Κι αυτό, γιατί βρίσκονται μακριά απ' το εντελώς πραχτικό αντικείμενο της μελέτης μας. Ο αναγνώστης πάντως, που επιθυμεί να ενημερωθεί γύρω απ' αυτά, δεν έχει παρά να διαβάσει την έξοχη μελέτη του Sir Charles. «Τα ψευδεπίγραφα της Παλαιάς Διαθήκης».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Τα χειρόγραφα της Νεκρής Θάλασσας κι ο Χριστιανισμός ή η στενοκεφαλιά και πως θεραπεύεται

Τα χειρόγραφα που βρέθηκαν στο Κουμράν της Νεκρής Θάλασσας, ανήκαν σε μια οπωσδήποτε πλούσια βιβλιοθήκη της αρχαιότητας. Ανήκαν σε μια άγνωστη, μέχρι το 1948, εβραϊκή Κοινότητα, που άνθησε ανάμεσα στο 2 π.τ.χ. και το 68 μ.τ.χ. Παρόλο που αυτή η άποψη δε γίνηκε ομόφωνα παραδεχτή,[114] κρίνεται βέβαιο πως οι άνθρωποι του Κουμράν αποτελούσαν τμήμα ή έστω παραφυάδα, των Εσσαίων.[115] Αυτό αποδείχνεται από κάμποσα ντοκουμέντα. Κυριότερό τους, μια αυθεντική επιστολή του Μπαρ Κοχμπάς, του ηγέτη της εξέγερσης του 132-135, ενάντια στους Ρωμαίους. Γνωρίζοντας ότι το κίνημά του στηρίχτηκε στους Ζηλωτές, πούταν μια αποσχισθείσα τάση των Εσσαίων, συμπεραίνουμε πως κι η Κοινότητα του Κουμράν επαντρωνόταν από Εσσαίους.

Η ανακάλυψη των χειρόγραφων του Κουμράν — 40.000 τεμάχια καθώς κι υπολείμματα 600 βιβλίων — στάθηκε σταθμός στις έρευνες γύρω απ' την «Παλαιά Διαθήκη». Στην αρχή πολλοί ήταν αυτοί που σπεύσανε να διατρανώσουν την πίστη τους, πως τα χειρόγραφα τούτα θ' αποτελέσουν σταθμό και για την έρευνα στο Χριστολογικό.

---

114. Για μια γενική έκθεση των απόψεων σχετικά με την ιδεολογία των ανθρώπων του Κουμράν βλ. D. Flusser «The Dead Sea Seat and Pre-Paulin Christianity» J.B.L. 74, 1955, H. Thomson: «The men of Cumran and Judaea in the first after Deus Century».

115. Για τους Εσσαίους, βλ. όσα μας μεταφέρει γι' αυτούς ο Φλάβιος Ιωσήφ: «Πόλεμος Ιουδαίας» 113. 2,3 - 118. 2,13-CIII. «Ιουδαϊκή Αρχαιολογία» XIII 5,9. Βλ. ακόμα: Φίλων «Περί βίου θεωρητικού», Ευσέβιος «Ευαγγελ. προπαρ.» VIII, 12, «Εκκλ. Ιστ.» II. 16, 17. Η λέξη Εσσαίοι, δεν έχει ετυμολογηθεί ακόμα με ακρίβεια. Ο Φίλων την εξηγεί με την Ελληνική λέξη «Έσσιοι» δηλ. Ευσεβείς. Ο Φλάβιος Ιωσήφ χρησιμοποιεί δυο τύπους: «Εσσαίοι» και «Εσσηνοί». Η δεύτερη συμπίπτει με τη λατινική μετάφραση του Πλίνιου του Πρεσβύτερου: «εσσενι» (φυσ. 16). Πολλοί υποστηρίζουν πως η λέξη «Εσσηνοί» προέρχεται απ' την εβραϊκή λέξη «χασιντείμ» (αραμαϊκά χασαζιά) που σημαίνει ευλαβής.

Ο Alfaric μάλιστα, έκφρασε την ελπίδα ότι η βιβλιοθήκη του Κουμράν θ' αποδειχτεί για την ιστορία του Χριστιανισμού, ο κρίκος που της έλειπε.[116] Ελπίδα που την κατανοούμε απόλυτα, ύστερα απ' τις λυσσαλέες επιθέσεις που δέχτηκε το έργο του απ' τις Εκκλησίες όλων των αποχρώσεων. Δυστυχώς όμως για όλους τους, αποδείχτηκε πως τα χειρόγραφα δε λένε λέξη για κανέναν «Ιησού» ή «Χριστό». Κι όμως, η Κοινότητα του Κουμράν γνώρισε τη μεγαλύτερή της άνθηση, στα πιο κρίσιμα, για την ανάπτυξη του Χριστιανισμού, χρόνια. Παρόλ' αυτά και με χαραχτηριστική στενοκεφαλιά, οι οπαδοί της εβραϊκής προέλευσης του Χριστιανισμού, δεν τόβαλαν κάτω. Αρπάχτηκαν από μερικές αναφορές μιας σειράς χειρόγραφων, για κάποιον «Δάσκαλο της Δικαιοσύνης» κι αμέσως βγάλαν το πόρισμα, πως πρόκειται για ψευδώνυμο του «Ιησού». Η οπωσδήποτε ρηχή επιχειρηματολογία τους όμως, συνθλίφτηκε γρήγορα στις μυλόπετρες της αντικειμενικής επιστημονικής έρευνας.

Τον «Δάσκαλο της Δικαιοσύνης» τον συναντάμε σε τέσσερα μόνο χειρόγραφα. Στο «Ντοκουμέντο της Δαμασκού», στα σχόλια που υπάρχουν στα βιβλία των «Προφητών» Αββακούμ Μιχαία και στους «Ψαλμούς». Αντίθετα, δεν αναφέρεται διόλου σε ντοκουμέντα ζωτικής για την Κοινότητα σημασίας. Τέτοια θα μπορούσαμε να χαραχτηρίσουμε τον «Κανονισμό», τον «Κύλινδρο του Πολέμου» και τους «Ύμνους». Πλάι του υπάρχει πάντα ο «Άνομος Ιερέας», που τ' όνομά του δεν αναφέρεται και που αποτελεί απηνή διώχτη του.

Αλλά, ας δούμε τι μας μεταφέρουν τα τέσσερα χειρόγραφα για τον «Δάσκαλο της Δικαιοσύνης»: Στ' αποσπάσματα, λοιπόν, του 37ου ψαλμού,[117] αναφέρεται πως ο «Δάσκαλος» ήταν ένας αγαθός ιερέας, που καταδιώχτηκε άδικα απ' τον «Άνομο Ιερέα». Τα σχόλια στο Μιχαία μας πληροφορούν, ότι ο «Δάσκαλος» δίδασκε στους «εκλεκτούς» μόνο, τους νόμους του Θεού. Με περισσότερο λεπτομερειακό τρόπο το «Ντοκουμέντο της Δαμασκού», μας μεταδίδει ότι ο Θεός έστειλε τον «Δάσκαλο της Δικαιοσύνης», όταν διαπίστωσε πως οι άνθρωποι του Ισραήλ επιδιώκουν ειλικρινά τη λύτρωση. (I,11) Σε κάποιο άλλο του εδάφιο, αναφέρεται πως ο Θεός έστειλε στους ανθρώπους, μέσω του «Μεσσία» τη γνώση της αλήθειας. (II,12) Βρισκόμαστε δηλ. στη Φιλωνική θεώρηση της αιώνιας προΰπαρξης του «Λόγου» – «Μεσσία». Αν και στο σημείο που γίνεται λόγος για τον

---

116. Ο Prospère Alfaric στάθηκε ο τελευταίος εκπρόσωπος της Μυθολογικής Σχολής στη Γαλλία. Βλ. Prospère Alfaric: «A l' école de la raison. Etudes sur les origines chrétiennes», Paris, 1957.

117. Βλ. J. M. Allegro: «Further Messianic References in Cumran literature» J.B.L. 75, 1956.

«Μεσσία» δεν αναφέρεται ο «Δάσκαλος της Δικαιοσύνης», δεν πρέπει ν' αποκλείεται η ταύτισή τους. Σ' ένα άλλο σημείο, μιλάει για το θάνατο του «Δάσκαλου» (XX,13-15). «Απ' τη μέρα της έκλειψης του μοναδικού Δάσκαλου, (μβρχψχψντ) μέχρι και την εξολόθρευση όλων των πολεμοχαρών αντρών, που πίστεψαν τον άντρα του ψεύδους, θα μεσολαβήσουν σαράντα χρόνια». Αλλού πάλι προειδοποιεί. «Οι άνθρωποι απ' τη Δαμασκό, που πρόδωσαν την αληθινή ζωοδόχο πηγή, δε θα έχουν δικαίωμα συμμετοχής στη λαϊκή σύναξη, (μπσβντ) απ' τη μέρα έκλειψης του μοναδικού δάσκαλου, ώς την κάθοδο του Μεσσία, απ' τον Οίκο του Ααρών και του Ισραήλ». (XIX,21 και XX,1) (Απ' το μέλλοντα χρόνο που χρησιμοποιούν και τα δυο αποσπάσματα, φαίνεται καθαρά ότι ο «Μεσσίας» δεν έχει ακόμα εμφανιστεί. Καθαρά, επίσης, φαίνεται κι ο διαχωρισμός του «Δάσκαλου», απ' τον «Μεσσία». Εξάλλου η λέξη «έκλειψη», ως προς τον «Δάσκαλο», εξαφανίζει κάθε δυνατότητα ταύτισής του με τον «Ιησού», που υποτίθεται πως πέθανε κάτω από φριχτά βασανιστήρια στο «Σταυρό»).

Το σχόλιο που υπάρχει στο Βιβλίο του «Αββακούμ», μας μεταφέρει και τα εξής. «...Αυτό αφορά τους προδότες, που πίστεψαν τον άντρα του ψεύδους κι όχι το Δάσκαλο, που τα λόγια που δίδαξε τα πήρε απ' το στόμα του Θεού». (II, 1-3). Πιο κάτω επαναλαμβάνεται ότι ο «Δάσκαλος» ήταν Ιερέας. (II, 5-10). Σ' ένα άλλο κομμάτι μ' εσχατολογική υφή, αναφέρεται πως τη στιγμή της κρίσης, ο Θεός θ' ανταμείψει όσους στάθηκαν πιστοί στο «Δάσκαλο της Δικαιοσύνης» (VIII, 1-3). Κι εδώ επίσης γίνεται μνεία για τον «Άνομο Ιερέα», που κυνήγησε αμείλιχτα –δίχως να διευκρινίζεται πώς– το Δάσκαλο. Το πιο ενδιαφέρον ίσως στοιχείο δίνεται στο τέλος του σχόλιου στο βιβλίο του «Αββακούμ». Εκεί μαθαίνουμε ότι ο «Άνομος Ιερέας» τιμωρήθηκε απ' το Θεό, που τον παρέδωσε στους εχθρούς του για να τον υποβάλουν σε βασανιστήρια (IX, 9-12 και IX, - 1-2).

Ανακεφαλαιώνοντας τα όσα μας μεταφέρουν τα χειρόγραφα που μιλούν για το «Δάσκαλο», καταλήγουμε στα παρακάτω συμπεράσματα. Ο «Δάσκαλος» ήταν Ιερέας, πού ανάλαβε ύστερα από «θεϊκή» παρότρυνση, να διδάξει τον «αληθινό» λόγο του «Θεού». Τόσο αυτός, όσο κι οι οπαδοί του, καταδιώχτηκαν από κάποιον «Άνομο Ιερέα». Ωστόσο είν' ο «Άνομος Ιερέας» που πέθανε από βασανιστήρια. Ο θάνατος του «Δάσκαλου», υπονοείται με τη λέξη «έκλειψη». Είναι ευνόητο πως με κανέναν τρόπο τούτη η λέξη δε σημαίνει και μαρτυρικό θάνατο.[118]

118 Ο Μασσωνος Ambelain. εκφράζει το μένος του Σιωνισμού ενάντια στο Χριστιανισμό, ταυτίζοντας τον «Ιησου» με τον «Ανομο Ιερέα» Βλ. R. Ambelain: «Jesus ou le mortel secret des templiers». Paris, 1970, Αθηνα 1978 Οπωσδήποτε το θέμα δεν αντέχει σε σοβαρή συζήτηση.

Πολλοί υποστήριξαν πως ο «Δάσκαλος» είναι μια σαφώς μυστικιστική αναφορά, χωρίς καμιά απολύτως ανθρώπινη υπόσταση.[119] Άλλοι θεωρούν πως τ' όνομα αυτό αποτελεί τον τίτλο του εκάστοτε Αρχηγού της Κοινότητας. Του Αρχιερέα τρόπο τινά.[120] Κατά καιρούς πάντως, προτάθηκαν κι ένα σωρό ιστορικά άτομα σαν «Δάσκαλοι», που καλύπτουν ένα τεράστιο χρονικό φάσμα 5 αιώνων. Δε θα ταλαιπωρήσουμε τον αναγνώστη, παρουσιάζοντας τα ονόματά τους.

Οπωσδήποτε ο «Δάσκαλος της Δικαιοσύνης», είναι, αποκύημα των Μεσσιανικών-εσχατολογικών ζυμώσεων στα κατώτερα εβραϊκά στρώματα. Για μας, το πιθανότερο είναι ν' αποτελεί μια απ' τις προσφωνήσεις του Ιησού του Ναυή. Όπως θα θυμάται ο αναγνώστης, είχαμε επισημάνει ότι τα γνήσια εβραϊκά στρώματα θεωρούσαν γι' αληθινό νομοθέτη τους τον Ιησού του Ναυή. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, ίσως έχουμε να κάνουμε μ' ένα αιρετικό παρακλάδι της λατρείας του Ιησού του Ναυή. Απ' αυτή την άποψη —δοσμένης της ταύτισης προχριστιανικού Ιησού —Χριστού— αποτελεί μια έμμεση ρίζα του «Χριστού» και τίποτα παραπάνω. Οι άνθρωποι του Κουμράν έχουν παντελή άγνοια του «Ιησού-Χριστού». Η εν λόγω ταύτιση έγινε ερήμην τους απ' τους Ρωμαίους ολιγαρχικούς πρωθιερείς του «Χριστού».

Σε καμιά όμως περίπτωση ο «Δάσκαλος» δεν μπορεί να ταυτιστεί με τον «Χριστό». Ο τελευταίος, δεν ήταν απλός απεσταλμένος του «Θεού». Ήταν «ο γιός του Θεού», η ίδια η ενσάρκωσή του. Δεν καταδιώχτηκε από κάποιο συγκεκριμένο ειδικά «άνομο ιερέα». Στη «θανάτωσή» του συνέργησαν όλοι οι Εβραίοι Ιερείς. Αλλά κι αν υποθέσουμε ότι ο «Χριστός» στάθηκε ένα εξελιχτικό στάδιο του «Δασκάλου», τότε διαθέτουμε και την ολοκληρωτική απόδειξη της ιστορικής ανυπαρξίας του «Χριστού».

Ύστερα απ' όσα είπαμε, μπορούμε να κατανοήσουμε καλύτερα την επιστημονική σοβαρότητα απόψεων, όπως αυτή του αρχαιολόγου Harding: «Ξεκινώντας απ' το δεδομένο της Εσσαϊκής ιδιότητας του Ιωάννη του Βαφτιστή, είναι πολύ πιθανό κι ο Ιησούς να έζησε κοντά στους Εσσαίους. Κι είναι αρκετά πιθανό η Εσσαϊκή Κοινότητα που τους φιλοξένησε, να είναι αυτή ακριβώς για την οποία μιλάμε τώρα...»[121]

---

119. Βλ. Ε. Hartman: «Etude sur les manuscrits de la Mer Morte», R. Wroth: «The Teacher of Justice»

120. Βλ. πχ. J. D. Wilkinson: «The truth about Cumran's Papyrs». New York. 1976. Κεφ. 4

121. Άρθρο του Harding στο περιοδικό «Ilustrated London News». 3 Σεπτέμβρη 1955

Πολύπλοκης υφής ερωτήματα διατυπώθηκαν από «σοβαρότατους», κατά τ' άλλα, Καθηγητές, σχετικά με τη δυνατότητα συσχέτισης των χειρόγραφων με τον «Ιησού». Ο Καθηγητής Freemente π.χ., έθεσε επί τάπητος το άκρως βαρυσήμαντο ερώτημα: «μήπως θα πρέπει να υποθέσουμε ότι τα αινιγματικά χρόνια της ζωής του Ιησού, –12 ώς 30– για τα οποία σιωπούν τα Ευαγγέλια, τα πέρασε στο μοναστήρι του Κουμράν;»!!!.[122] Ο μητροπολίτης Αθανάσιος προβαίνει στην εκπληχτικής σημαντικότητας διαπίστωση, ότι ο κύλινδρος του βιβλίου του «Ησαΐα», χρησιμοποιήθηκε απ' τον ίδιο το Χριστό προσωπικά. Λεπτομέρεια: ο περί ου ο λόγος κύλινδρος αποτελεί ιδιοχτησία του Αθανάσιου...

Στα χρόνια 1955-1970, στα χρόνια δηλ. της μεγάλης ευφορίας γύρω απ' την υπόθεση των χειρογράφων του Κουμράν, διατυπώθηκαν οι πλέον εξωφρενικές απόψεις, για τη σχέση τους με το «Χριστό–Χριστιανισμό». Ο Willson δε δίστασε να ισχυριστεί ότι τ' αληθινό λίκνο του Χριστιανισμού δε βρίσκεται στη Ναζαρέτ ή στη Βηθλεέμ, μα στο κεντρικό χωριό της Κοινότητας του Κουμράν.[123] Ο Allegro πάλι, που υπήρξε εκδότης των πρώτων χειρογράφων, εκφράζει την απόλυτη βεβαιότητά του ότι το Κουμράν υπήρξε η θερμοκοιτίδα του Χριστιανισμού.[124] Την ίδια βεβαιότητα συμμερίζεται κι ο Davis, που κι αυτός πιστεύει ότι ο Χριστιανισμός προήλθε απ' αυτή την Εσσαϊκή Κοινότητα.[125] Δεν ξέρουμε αν όλοι αυτοί νιώθουν την ανάγκη τώρα –30 περίπου χρόνια μετά τη διατύπωση τέτοιων ανοησιών– να κοκκινίσουν λίγο. Το πιθανότερο είναι πως όχι.

Τώρα που ο θόρυβος καταλάγιασε, ας κάνουμε κάποιες πιο ψύχραιμες παρατηρήσεις. Κατ' αρχήν είναι χρήσιμο να επισημάνουμε, ότι η εσχατολογική-Μεσσιανική αντίληψη, αποτελούσε το βασικό ιδίωμα όλων των αντιπολιτευόμενων την επίσημη Γιαχβική λατρεία, όπως την έκφραζαν οι κυρίαρχες κάστες των Ιουδαίων και Φαρισαίων. Έχουμε να κάνουμε με μια αντίληψη που ανθεί στα πλατιά λαϊκά στρώματα, που στην πλάτη τους ξεσπάει η στυγνή εκμετάλλευση των πιο πάνω τάξεων. Λογικό λοιπόν ήταν ο Χριστιανισμός ν' αντλήσει μέρος του υλικού του απ' την υπάρχουσα στην Ιουδαία

---

122. Αναφέρεται απ' τον I.B. Neals στο βιβλίο του: «The manuscripts of Cumran. The real truth», New York, 1977, σελ. 201.

123. E. Willson: «The scrolls from the Dead Sea», New York, 1955, σελ. 108 κ.ε.

124. J. Allegro: «The Dead Sea scrolls», 1956, σελ. 163-165.

125. Βλ. A.P. Davis: «The meaning of the Dead Sea scrolls», New York, 1956.

αντιπολιτευτική αντίληψη. Ακόμα πιο λογικό είναι να παρουσιάζει ομοιότητες με τις άλλες Μεσσιανικές δοξασίες της εποχής του 1ου μ.τ.χ. αιώνα. Η Μεσσιανική ιδεολογία όλων των λαϊκών εξεγέρσεων, στη διάρκεια ενός σχεδόν αιώνα, μας δίνει το μέγεθος της διάδοσης και της αυθεντικότητάς της. Αλλά πέραν αυτών, η φιλολογία της «Καινής Διαθήκης», εμφανίζει χτυπητές διαφορές μ' εκείνη του Κουμράν. Η πρώτη τους διαφορά βρίσκεται στο ότι ενώ η Κουμρανική φιλολογία αναμένει τον Μεσσία, η χριστιανική ισχυρίζεται πως έχει έρθει. Η δεύτερη διαφορά τους εκδηλώνεται ως προς τις ιδιότητες που έχει –ή θα έχει– ο Μεσσίας. Ο Κουμρανός δε διαθέτει τη δυνατότητα λύτρωσης. Αντίθετα, ο «Ευαγγελικός» κατέβηκε στη γη με σκοπό να εξαγοράσει με το αίμα του τις ανθρώπινες αμαρτίες. Μια τρίτη διαφορά που υπάρχει, είναι ότι η αίρεση του Κουμράν παραμένει μια απομονωμένη απ' τον έξω κόσμο, κλειστή Κοινότητα. Κύριο γνώρισμα του Χριστιανισμού όμως, είναι η έμμονη ιδέα του για παγκόσμιο προσηλυτισμό. Βασικό στοιχείο τόσο των Κουμρανών, όσο και των Εσσαίων, ήταν η κοινοχτημοσύνη των αγαθών της Κοινότητας. Αντίθετα καμιά χριστιανική πηγή δεν αναφέρει ότι ίσχυσε ποτέ ένα παρόμοιο σύστημα και στις χριστιανικές «Εκκλησίες». [Πρβλ. το έργο του Κλήμη της Αλεξάντρειας «Τίς ο σωζόμενος πλούσιος»]. Μια σημαντική, τέλος, διαφορά, εντοπίζεται στις εχτιμήσεις τους για την αξία της αργίας του Σαββάτου. Έν' απόσπασμα του «Ντοκουμέντου της Δαμασκού», λέει τα εξής πάνω στο θέμα: «Το Σάββατο δεν πρέπει να δίνει κανείς βοήθεια σ' ένα ζώο που γεννά, ακόμα κι αν αυτό πέσει σε λάκκο ή σε πηγάδι» (XI, 13-14). Αλλά το «Κατά Ματθαίον» μας μεταδίδει ότι: «Ο δε Ιησούς είπε προς αυτούς, τίς άνθρωπος από σας θέλει είσθαι όστις έχων πρόβατον έν εάν τούτο πέση εν τω Σαββάτω εις λάκκον δεν θέλει πιάσει και σηκώσει αυτό;» (Ματθ. Ιβ', 11).

Όπως, λοιπόν, γίνεται φανερό, ο θησαυρός αποδείχτηκε άνθρακες. Αν μένει κάποιο δίδαγμα, αυτό δεν μπορεί νάναι άλλο απ' το πιο κάτω: Ο σοβαρός επιστήμονας, που σέβεται τον εαυτό του, όσο και τους άλλους, δεν πρέπει ν' αρπάζεται από κάποιες ανεξέλεχτες φήμες ή και προσδοκίες ακόμη. Πρέπει πρώτα να περιμένει την ταξινόμηση κι ανάλυση του όποιου εξευρεθέντος υλικού κι ύστερα να δοκιμάσει να προχωρήσει σ' ορισμένα τεκμηριωμένα συμπεράσματα.

Άνθρακες ο θησαυρός! Καλά κι άγια όλ' αυτά. Αλλά τί ήταν και τί αντιπροσώπευαν οι άνθρωποι του Κουμράν; Ποιά ήταν η ιστορική-κοινωνιολογική τους προέλευση; Η απάντηση στο ερώτημα τούτο

έχει την αξία της. Θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε ορισμένα βασικά στοιχεία, που συνέργησαν στη δημιουργία του Θεού — «Χριστού». Ή μάλλον, για νάμαστε πιο ακριβείς, θα μας οδηγήσει στην καρδιά των αιτιών που πλάσαν τον προχριστιανικό Θεό — «Ιησού», στο εσχατολογικό υλικό του οποίου, η απόβλητη Ρωμαϊκή ολιγαρχία έφτιαξε το «Χριστό».

Ένα σύντομο λοιπόν κοινωνιολογικό οδοιπορικό, στην ιστορία του Ισραήλ, κρίνεται απαραίτητο. Ας το επιχειρήσουμε.

Όπως εντοπίσαμε, στη «Βίβλο» —που αποτελεί συρραφή διαφόρων ανεξάρτητων παραδόσεων— κυριαρχούν δυο στρώματα αφηγήσεων. Ένα μονοθεϊστικό κι ένα πολυθεϊστικό. Αυτό οφείλεται στους παρακάτω λόγους. Οι εγκυρότεροι εβραιολόγοι παραδέχονται σήμερα, πως οι λεγόμενοι Ισραηλίτες, είναι οι Αιγύπτιοι οπαδοί του Φαραώ Αμένωφι του Δ΄, που ασπάστηκαν το μονοθεϊστικό σχήμα του θεού «Ατόν» που προώθησε αυτός*. Την κατάρρευση της ηλιακής θεότητας Ατόν, ακολούθησε η μαζική εξορία των οπαδών της απ' την Αίγυπτο. Αυτοί ακριβώς οι πιστοί του Ατόν, είν' οι Ισραηλίτες. Στην πορεία τους προς τη «Γη της Επαγγελίας»,** ο Ατόν μετονομάζεται σε Γιαχβέ. Πιθανή αιτία γι' αυτό, η πολιτική καταπράυνσης των Αιγύπτιων διωχτών τους. Μετονομάζοντας τον Ατόν, σε Γιαχβέ, θέλησαν ίσως να δώσουν δείγματα καλής θέλησης, στο εχθρικό σ' αυτούς Αιγυπτιακό παραδοσιακό Ιερατείο. Εν πάση περιπτώσει, στην πορεία τους δια μέσου της ερήμου, εφάρμοσαν πολιτική υποδούλωσης και βίαιης αφομοίωσης στη λατρεία του Γιαχβέ, όλων των διεσπαρμένων δω και κει εβραϊκών φυλών της ερήμου. Τούτες οι φυλές ήταν εδώ κι αιώνες πολυθεϊστικές. Η σταδιακή τους αντίδραση στο βίαιο προσηλυτισμό τους, εκφράστηκε με τη συγχώνευση των διάφορων πατροπαράδοτων θεών τους, σε μια μόνο θεότητα. Αυτή του Ιησού του Ναυή. Στον Ιησού του Ναυή αποδόθηκαν όλες οι «θαυματουργές» ιδιότητες των θεοτήτων της ερήμου. Θάταν θεμιτό να πούμε, πως οι εβραϊκές φυλές δημιούργησαν έναν

---

*Βλ. Σάμ Κιρηπάτρικ: «Ακινατόν», Λονδίνο, 1901. Γιάκομπ Μπουρζέ: «Αρχαία Εβραϊκή Ιστορία», τόμος 1ος, Εισαγωγή, σελ. 62 κ.ε., Παρίσι, 1913. Γιόζεφ Χώλ «Μωυσής», Νέα Υόρκη, 1953, κεφ. I, II, III.

**Ο όρος «Γη της Επαγγελίας», έβρισκε απήχηση για δυό λόγους. Απ' τη μια η Παλαιστίνη βρισκόταν ανάμεσα σε βουνίσιες περιοχές, κάτι που αποτελούσε ένα μεγάλο δέλεαρ για τους χτηνοτρόφους Εβραίους. Απ' την άλλη, ήταν το κέντρο μερικών βασικότατων εμπορικών δρόμων. Από την Παλαιστίνη πέρναγαν υποχρεωτικά όλα τα εμπορικά καραβάνια, που κατευθύνονταν στην Αίγυπτο, στη Συρία, στη Μεσοποταμία, στη Φοινίκη και στην Αραβία γενικά.

«καταναγκαστικό μονοθεϊσμό». Ένα μονοθεϊσμό, που προοριζόταν σαν αντίβαρο στον Ισραηλιτικό.

Στην πορεία τους προς την Παλαιστίνη, τόσο οι Αιγύπτιοι-Ισραηλίτες, όσο κι οι αφομοιωμένες εβραϊκές φυλές, υποχρεώθηκαν απ' τη φύση των πραγμάτων ν' αντικρύσουν με κοινό βλέμμα τα γεγονότα. Οι αδιάκοπες μάχες με τις διάφορες Αραβικές και μη πολεμικές φυλές, τους έπεισαν ότι μόνο η κοινή συσπείρωση θα τους επέτρεπε να επιβιώσουν. Είναι πάνω σ' αυτή τη βάση, που επιτυγχάνεται ο συμβιβασμός των δυο μονοθεϊσμών. Πλάι στο νομοθέτη-πρωθιερέα των Ισραηλιτών, Μωυσή, τοποθετείται, σε καθαρά ισότιμη μοίρα, ο «νομοθέτης» των εβραϊκών φυλών, Ιησούς του Ναυή. Η ισοτιμία τους κωδικοποιείται κι επίσημα, με τη δημιουργία του πρώτου στρώματος της «Βίβλου». Αυτό το πρώτο στρώμα, είναι που αναφέρει τη λέξη «Ελωχείμ», προκειμένου για το Θεό. Οι Ισραηλίτες έχουν ανάγκη τώρα τους Εβραίους. Έτσι υποχρεώνονται να δεχτούν τα παραδοσιακά πιστεύω τους, όπως εκφράζονται με την παραδοχή των εβραϊκών θεοτήτων, μέσω της λέξης «Ελωχείμ» (=θεοί). Αλλ' απ' ό,τι δείχνουν τα πράγματα, δεν επιτρέπουν στους Εβραίους να ξεφύγουν ολοκληρωτικά απ' το μονοθεϊσμό. Η μνεία των θεών τους, γίνεται κάτω απ' το πρίσμα της απόδοσης ενός είδους σεβασμού στην παραδοσιακή λατρεία τους. Οι Εβραίοι απ' τη μεριά τους, αποδέχονται την «αναγκαιότητα» της συγκεντρωτικής μονοθεϊστικής θεώρησης. Τ' ανταλλάγματα που τους παραχωρούνται γι' αυτή την παραδοχή τους, είναι σημαντικά. Πετυχαίνουν κατ' αρχήν τ' ανέβασμα του δικού τους Θεού-νομοθέτη, Ιησού του Ναυή, στο ίδιο με τον Μωυσή βάθρο. Πετυχαίνουν έπειτα –προφανώς για να μην υποτιμηθεί ο Θεός τους Ιησούς του Ναυή– την για ένα διάστημα ανωνυμία του Γιαχβέ. Μόνο έτσι εξηγείται το πιο κάτω εδάφιο της «Εξόδου», (3. 14-15) που ανήκει σίγουρα στο πρωταρχικό συμβιβαστικό στρώμα της «Βίβλου». «Είπε ο Μωυσής στο θεό: «Αν πάω στους Ισραηλίτες και τους πληροφορήσω ότι ο Θεός των πατεράδων σας μ' απέστειλε σε σας και με ρωτήσουν ποιό είναι τ' όνομά του, τί θα τους απαντήσω;» Κι ο Θεός αποκρίθηκε στο Μωυσή: «Είμαι εκείνος που είμαι»». Εδώ διακρίνονται ευδιάκριτα, όσα είπαμε πιο πάνω. Ο Μωυσής –δηλαδή οι Αιγύπτιοι Γιαχβιστές –κατανοεί(ούν) ότι κείνη τη στιγμή θα ήταν επικίνδυνο να επιβάλουν στους Εβραίους την ιδέα ότι ο θεός των πατεράδων τους ήταν ο Γιαχβέ. (Περιττό να τονίσουμε ότι η λέξη Εβραίοι, μετατράπηκε απ' τους μεταγενέστερους διασκευαστές σε Ισραηλίτες). Είναι προφανές πως η φράση «Είμαι εκείνος που είμαι», προορίζεται για εφησυχασμό των Εβραίων. Η επιτηδευ-

μένη αοριστία της, «τους αφήνει την πόρτα ανοιχτή», για να τοποθετήσουν στη θέση του Γιαχβέ, τον Ιησού του Ναυή*.

Αργότερα, όταν οι Ισραηλίτες κι οι πάντα υπόδουλοι Εβραίοι, φτάνουν στην Παλαιστίνη, τα πράγματα αλλάζουν. Οι κίνδυνοι ξεπεράστηκαν, το κράτος του Ισραήλ στήθηκε. Οι Ισραηλίτες Γιαχβιστές εδραιώνουν πλήρως την επικυριαρχία τους πάνω στους Εβραίους. Καταλαμβάνουν όλα τα καίρια κρατικά πόστα. Οι φυλές τους γίνονται η άρχουσα τάξη του Ισραήλ, σ' αντίθεση με τους Εβραίους, που περιορίζονται στο ρόλο του κατατρεγμένου όχλου. Από θέση ισχύος πλέον οι Γιαχβιστές και μη έχοντας άμεση ανάγκη απ' τη συνδρομή των Εβραίων, επιχειρούν μια ανακατάταξη των «Ιερών» κειμένων. Έτσι, μοναδικός νομοθέτης χρίζεται ο Αιγύπτιος Μωυσής. Ο ρόλος του Ιησού του Ναυή, υποβαθμίζεται σαφώς. Υποβαθμίζεται, αλλά δεν εξαλείφεται. Η Γιαχβική άρχουσα τάση είναι αρκετά έξυπνη, ώστε να κατανοεί την αναγκαιότητα της κοινωνικής νηνεμίας που υπόσχεται μια κάποια τήρηση του συμβιβασμού της ερήμου. Θα πρέπει ακόμα να σημειώσουμε ότι η υποβάθμιση του Ιησού του Ναυή κι η συνακόλουθη άνοδος του Μωυσή στη θέση του «ενός» νομοθέτη, δεν έγινε μια κι έξω. Έγινε με τρόπο βαθμιαίο. Η πλήρης επικράτηση του Μωσαϊσμού, ολοκληρώθηκε στα μετά την αιχμαλωσία χρόνια.* Πριν απ' την ολόπλευρη Μωσαϊκή επικράτηση, η ιστορία του Ισραήλ βρίθει απ' τις εθνικοταξικές αντιθέσεις —που πολλές φορές εκφράζονταν με βίαιους τρόπους— Ισραηλιτών-Εβραίων. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο σκέψης, θα πρέπει να τοποθετήσουμε ένα σωρό διαμάχες, όπως μας μεταφέρονται απ' τις σελίδες της «Βίβλου». Π.χ. η σύγκρουση του Μωυσή με τον αρχηγό των επαναστατημένων εβραϊκών φυλών, Ααρών (Έξοδος 32, 1-35). Η λατρεία του μοσχαριού απ' τις αντίθετες στον Γιαχβέ υποδουλωμένες εβραϊκές ομάδες, (Έξοδος 32, 19-21). Η αιματηρή σύγκρουση Σαούλ-Δαβίδ κι η επικράτηση του δεύτερου, με τη συνεργασία του αρχιερέα

---

*Πράγμα που οι Εβραίοι έσπευσαν να εκμεταλλευτούν αμέσως. Στο βιβλίο του Ιησού του Ναυή, (10, 12-13) υπάρχει και η παρακάτω παράγραφος, που θα αναφέρουμε και στο κεφάλαιο για τη Ναζαρέτ. Τότε εκάλεσεν ο Ιησούς προς τον Γιαχβέ κατά την ημέραν που ο Γιαχβέ παρέδωσε τους Αμοραίους εις τον Ισραήλ και είπε. Στήθι Ήλιε επί την Γαβαών και συ σελήνη επί την φάραγγα Αιολών». (Στο εβραϊκό κείμενο που οι Ο' μεταφράζουν «Στήθι – στάσου – Ήλιε», είναι «Σώπα Ήλιε». Αν σκεφτούμε την ταυτότητα «Ατόν= Ήλιος», Γιαχβέ και το ότι τ' όνομα του Γιαχβέ βρίσκεται πριν τη φράση «Σώπα Ήλιε», διαπιστώνουμε ότι η διαταγή απευθύνεται στον ίδιο τον Γιαχβέ.

*Τόσο ο Βελλχάουζεν στο «Prolegomena zur Geschichte Israels», (1878), όσο κι ο Κ. Γκράφ: Βλ. «Die Geschichtlice Bücher der A.T.», (1866), απόδειξαν με πειστικότητα επιχειρήματα, πως όχι μόνο ο Ιερατικός Κώδικας της «Πεντάτευχου», μα όλη η «Πεντάτευχος», καθώς κι ορισμένα κομμάτια της «Εξόδου», δημιουργήθηκαν στα μετέπειτα της αιχμαλωσίας στη Βαβυλώνα χρόνια.

Σαμουήλ. Ο Δαβίδ εκπροσωπούσε τις καταπιεσμένες εβραϊκές μάζες*. Θα πρέπει να τονιστεί ότι διέθετε και τη συμπαράσταση των γηγενών Χαναναίων, που καταπιέζονταν, στον ίδιο με τους Εβραίους βαθμό. Την αντιγιαχβική πολιτική του, ακολούθησε κι ο γιος του, Σολομών. Στην αρχή και για να καταπραΰνει τους γιαχβιστές, έχτισε ένα ναό στην πρωτεύουσα του κράτους, Ιερουσαλήμ, προς τιμή του Γιαχβέ. Παράλληλα όμως, προχώρησε στην ολότελη απογύμνωση του Γιαχβικού Ιερατείου, απ' όλα του τα θρησκευτικά – πολιτικοοικονομικά προνόμια. Το πράγμα έγινε αφόρητο για τους Ισραηλίτες, όταν ο Σολομών επέτρεψε σ' όλες τις αντιγιαχβικές ομάδες-φυλές, όχι μόνο να λατρεύουν με πλήρη ελευθερία τους παραδοσιακούς θεούς τους, μα να τους χτίζουν κι Ιερά. (βλ. Γ' Βασιλ. 3.1-11.11.4 καθώς και 11.7-8). Οι προσπάθειές τους όμως ν' ανατρέψουν το Σολομώντα, απότυχαν. Γύρω του είχαν συσπειρωθεί όλοι οι μέχρι τότε καταπιεζόμενοι Εβραίοι και Χαναναίοι, καθιστώντας τον πανίσχυρο. (Εδώ, θα πρέπει να σημειωθεί ότι γύρω στα 930 π.τ.χ., οι «Ιουδαίοι» είχαν χωριστεί σε δυο βασίλεια. Στο εύφορο νότιο μέρος, ιδρύθηκε το Βασίλειο του Ιούδα. Στο βόρειο, το βασίλειο του Ισραήλ. Η διαίρεση τούτη οφείλεται στη διαμάχη Ισραηλιτών-Εβραίων. Σύντομα όμως αυτή η διαίρεση αποδείχτηκε πλασματική. Το κράτος του Ιούδα που δημιουργήθηκε από τους αντιγιαχβιστές, γνώρισε μια μεγάλη άνθηση. Εκείνο του Ισραήλ, αντίθετα, βρέθηκε να υπολείπεται πολύ σε δυνατότητες συναγωνισμού του αντιπάλου του κράτους. Γρήγορα ο Γιαχβικός κορμός των κατοίκων του, μεταφέρθηκε στο κράτος του Ιούδα. Αυτό κατορθώθηκε χάρη στην εκβιαστική πίεση της Αιγύπτου, πάνω στους αντιγιαχβιστές ιθύνοντες του «Ιούδα». Η δύναμη που απόχτησε το τελευταίο, αποτελούσε μια μεγάλη απειλή για τα συμφέροντα, όχι μόνο της κυρίαρχης δύναμης στην περιοχή Αιγύπτου, μα και για τα βασίλεια της Συρίας, της Αραμαίας (της νότιας Βαβυλώνας), της Δαμασκού, και της Ασσυρίας. Όλα τα παραπάνω κράτη επιβάλανε στον «Ιούδα», όχι μόνο να επιτρέψει το μπάσιμο του όγκου των Ισραηλιτών στο έδαφός του, μα και να τους παραχωρήσει ειδικά δικαιώματα. Έτσι –χάρη και στις αντι-

*Ο Ernest Sellin, στο έργο του «Ein leitung in dem Alte Testament», 7η έκδοση, Λειψία, 1935, υποστηρίζει με γερά και θεμελιωμένα επιστημονικά επιχειρήματα, ότι η επικράτηση του Δαβίδ, υπήρξε μια μεγάλη νίκη των αντιγιαχβικών εβραϊκών φυλών. Ο Δαβίδ εφάρμοσε μια αυστηρή ανεξιθρησκεία. Επισημοποίησε σχεδόν τη λατρεία των τοπικών θεών της γης Χαναάν, Βάαλ, Αστάρτης, κ.ά., που τους τοποθέτησε σε ισότιμη πλάι στον Γιαχβέ θέση. Αυτή του η ενέργεια στρεφόταν ενάντια στο Ισραηλιτικό Ιερατείο και στα προνόμιά του, όπως απόρρεαν απ' τη στυγνή καταπίεση των Εβραίων. Η Αιγυπτιακή-Ισραηλιτική άρχουσα τάξη, οργάνωσε συνωμοσία ενάντια στο Δαβίδ, (Βλ. Γ' Βασιλ. 11.26), η οποία όμως απότυχε.

θέσεις των Εβραίων φυλάρχων– το κράτος του Ιούδα βρέθηκε να κυβερνάται απ' τους Γιαχβιστές. Οι εβραϊκές φυλές ξαναβρέθηκαν στη θέση των πλέρια καταπιεσμένων μαζών. Το κράτος του Ισραήλ δεν διαλύθηκε ύστερα απ' την εγκατάλειψή του απ' τους Ισραηλίτες. Τα κράτη που βοήθησαν στην άλωση του «Ιούδα», το διατήρησαν σαν αντίβαρό του. Το επάντρωσαν με Άραβες Ιδουμαίους και περιπλανώμενους νομάδες των περιοχών τους).

Η αντιγιαχβική πολιτική των Δαβίδ–Σολομώντα, στάθηκε η αιτία για την τόσο περίοπτη θέση, που κι οι δυό τους κατείχαν στην Εβραϊκή Ιστορία. Κάποια στιγμή οι Ισραηλίτες επικρατούν ολοκληρωτικά στην οικονομικοπολιτική ζωή της Ιουδαίας. Οι Εβραίοι περιορίζονται ολότελα πια στο περιθώριο των κοινωνικοθρησκευτικών εξελίξεων. Το σιδερένιο χέρι του «Γιαχβέ», πέφτει αμείλιχτο πάνω στην οποιαδήποτε απόπειρα αμφισβήτησής του και τη συντρίβει. Επόμενο λοιπόν ήταν, στα μάτια του άγρια δοκιμαζόμενου απλού λαού, η αντιγιαχβική πολιτική των Δαβίδ - Σολομώντα, να φαντάζει σαν η χρυσή εποχή του Ισραήλ. Κι εδώ, είναι χρήσιμο να σημειώσουμε, ότι απ' ένα σημείο και μετά, όταν λέμε απλός λαός, δεν εννοούμε πλέον μόνο τους γνήσιους Εβραίους. Στην ίδια μ' αυτούς μοίρα βρίσκονται κι οι Χαναναίοι, καθώς κι η συντριπτική πλειοψηφία των Ισραηλιτών - Αιγυπτίων, που οι εξελιχτικές διαδικασίες είχαν μετατρέψει σε προλετάριους. Κάτι που έχει τη δική του αξία –περισσότερο σαν ιστορικό δίδαγμα– είναι κι η κατοπινή εξέλιξη του βασίλειου του Ισραήλ. Οι φυγόκεντρες όσο κι αντιφατικές διεργασίες, που αποτελούν την πεμπτουσία της έννοιας «Διαλεχτική πορεία των πραγμάτων», του προσδίδουν κάποια στιγμή, μια τελείως διαφορετική μορφή, απ' αυτή πούχε όταν ιδρύθηκε. Έτσι, έναν-δυό αιώνες μετά την εγκατάλειψή του απ' το βασικό όγκο των Γιαχβιστών, εκείνοι που απόμειναν ή εγκαταστάθηκαν στα όριά του, ανεβάζουν στο βάθρο του κυρίαρχου Θεού του κράτους, τον Βάαλ. Κι εκείνο πούχει ιδιαίτερη σημασία, είναι πως τούτη η εκλογή δε γίνεται μόνο απ' τους μη Ισραηλίτες κατοίκους του. Οι ταξικές-φυλετικές αντιθέσεις στο κράτος του Ιούδα, επέφεραν στο διάστημα που μεσολάβησε ένα σωρό ανακατατάξεις. Οι εκάστοτε παραμερισμένοι φύλαρχοι κι οι ορδές τους, πολεμούσαν τους εποχικούς κυβερνώντες, καταφεύγοντας στην επικράτεια του Ισραήλ.* Λ.χ. όταν πέθανε ο Σολομών, ο

---

* Η «Βίβλος» μας μεταφέρει μια απόδειξη της γνώμης μας, με το παράδειγμα κάποιου Ιεφθαέ. Ο Ιεφθαέ ήταν ένας Εβραίος φύλαρχος, που εγκατάλειψε το κράτος του Ιούδα κι εγκαταστάθηκε στην περιοχή της Τωβ. Εκεί –σύμφωνα με τη «Βίβλο» πάντα και το αντιδραστικό της πνεύμα– έγινε αρχηγός «συμμορίας», που την απάρτιζαν μόνο «αποβράσματα» (Βλ. Κριτ. ΙΙ 1-3).

γιός του Ροβοάμ κι οι κοινωνικές φατρίες που τον στήριζαν, ακολούθησαν μία έντονα αντιλαϊκή πολιτική. Ενάντια στην πολιτική του ξεσηκώθηκε ο Ευφραιμίτης στρατηγός Ιεροβοάμ, στο πλευρό του οποίου τάχτηκαν οι δέκα απ'τις δώδεκα φυλές. Στο πλευρό του Ροβοάμ παρέμειναν μόνο οι φυλές του Ιούδα και του Βενιαμίν. Ο Ιεροβοάμ υποστηρίχτηκε με κάθε μέσο στο εγχείρημά του, απ' τον Φαραώ της Αιγύπτου. Μια σημαντική δηλ. απόδειξη της άποψής μας για την Αιγυπτιακή καταγωγή των καθαρόαιμων Γιαχβιστών. Έτσι εκείνο που συνέβη, ήταν μιά αντιστροφή των πραγμάτων. Το κράτος του Ισραήλ γέμισε από Εβραίους και Ισραηλίτες φυγάδες του «Ιούδα», που ανάτρεψαν τα πληθυσμιακά του δεδομένα. Ας επισημάνουμε, ότι αυτές οι ανακατατάξεις –όπως άλλωστε αποδείχνεται περίφημα απ' τα όσα αναφέραμε– μπορεί να γίνονταν κάτω από θρησκευτικό μανδύα, μα στην πραγματικότητα, ελάχιστη ή και καθόλου, σχέση μ' αυτή ή μ' εκείνη τη λατρεία είχαν. Από πάντα αντανακλούσαν τις όποιες πολιτικοοικονομικές επιδιώξεις των αντιμαχόμενων φυλών. Π.χ. η λατρεία του Βάαλ απ' το πρώην φανατικά Γιαχβικό Ισραήλ, υπαγορεύτηκε απ' την ανάγκη του ν' ανοίξει οικονομικές προσβάσεις στους μη Γιαχβιστές εμπόρους. Κάτι που θα είχε ευεργετικά αποτελέσματα για το κράτος. Κι αυτό, γιατί το χτίσιμο Ιερών προς τιμή του Βάαλ και των άλλων θεών της Ιουδαίας, προσέλκυε όλους τους ειδωλολάτρες εμπόρους, καθιστώντας έτσι το Ισραήλ βασικό εμπορικό σταυροδρόμι.

Τελικά, οι ιστορικές διαδικασίες κατασταλάζουν τις καταστάσεις στο εξής σχήμα. Η παλιά Ισραηλίτικη–Αιγυπτιακή άρχουσα τάξη, συγχωνεύεται με τις αρχηγικές εβραϊκές οικογένειες και δημιουργούν μια αδιαπέραστη όσο κι εκμεταλλευτική ολιγαρχία. Η δημιουργία του παραπάνω κατεστημένου, τοποθετείται γύρω στο 750 π.τ.χ. Σ' αυτή την περίοδο είναι που το Γιαχβικό σχήμα αποχτάει τα πρώτα υπεραντιδραστικά - συγκεντρωτικά του στοιχεία. Το τυπικό του εμπλουτίζεται μ' όλες τις αντιδραστικές θεωρήσεις, που θα μπορούσαν να κατοχυρώσουν την ισοβιότητα του κατεστημένου. Και πράγματι! Η καταλήστευση κι η άγρια εκμετάλλευση των χαμηλών στρωμάτων της Ιουδαίας, παίρνουν μεγάλες διαστάσεις. Η χρεοκοπία χιλιάδων μικρονοικοκυραίων αγροτών, λόγω της άγριας τοκογλυφίας, που μοιραία οδηγεί στην κατάσχεση των νοικοκυριών τους, αποτελεί καθημερινό φαινόμενο. Οι μάζες αντιδρούν με πολλές εξεγέρσεις (Πρόβλεπε την περίπτωση Ιεφθαέ). Η κατάσταση επιδεινώνεται αφάνταστα για τον απλό λαό, όταν το κράτος τους υποχρεώνεται να πληρώνει φόρο υποτέλειας στο βασιλιά της Ασσυρίας Σαλμα-

νασάρ τον Β΄. Ευκολονόητο, πως ο φόρος αυτός συγκεντρωνόταν απ' το αίμα του απλού λαού. Εξάλλου, δε θάταν αβάσιμο να σκεφτεί κανείς, ότι ο φόρος υπήρξε τ' αποτέλεσμα συμπαιγνίας του Εβραϊκού Ιερατείου και του Σαλμανασάρ. Κι αυτό, γιατί είν' ευνόητο πως ένα μεγάλο μέρος των χρημάτων, το καρπωνόταν για λογαριασμό της η άρχουσα τάξη του Ισραήλ. Η γνώμη μας τούτη ενισχύεται κι απ' το γεγονός ότι στα 724 βασιλιάς του Ισραήλ εμφανίζεται κάποιος Ωσίας, που κήρυξε επανάσταση ενάντια στους Ασσύριους. (Είχε προηγηθεί μια αλλαγή της επικυριαρχίας των Ασσύριων στην Ιουδαία, απ' τη Συρία. Στα 738 όμως, η Συρία ηττήθηκε απ' τους Ασσύριους κι η Ιουδαία ξαναβρέθηκε στα χέρια τους). Το ότι ο Ωσίας επαναστάτησε ενάντια στη διακριτική επικυριαρχία των Ασσύριων, σημαίνει ότι δεν ανήκε στους κόλπους του Ισραηλίτικου Ιερατείου, που ωφελείτο απ' αυτήν την τάξη πραγμάτων. Συνεπώς, η άνοδός του υπήρξε προϊόν κάποιας λαϊκής εξέγερσης. Αυτό επιβεβαιώνεται απ' το ότι την εξέγερσή του τη στήριξε σύσσωμος ο εβραϊκός λαός. Επρόκειτο δηλ. για μια κοινωνική επανάσταση, δεδομένου ότι το Ισραήλ παράμεινε ανεξάρτητο κράτος. Η εξέγερση στρεφόταν αποκλειστικά ενάντια στις κυρίαρχες κάστες του Ισραήλ. Εν πάση περιπτώσει η εξέγερση μπορεί να πέτυχε μέσ' το Ισραήλ, αλλά συντρίφτηκε απ' τους Ασσύριους. Οι τελευταίοι βέβαια, δεν ήταν δυνατό να επιτρέψουν την κατάργηση του παλιού καθεστώτος και να χάσουν τα πλεονεχτήματα που αυτό τους πρόσφερνε. Ωστόσο, ο λαός του Ισραήλ δεν ηττήθηκε αμαχητί. Αγωνίστηκε σκληρά τρία ολόκληρα χρόνια, ενάντια στις συντριπτικά υπέρτερες δυνάμεις του βασιλιά της Ασσυρίας Σαργώνα. Τελικά, ο Σαργών κατάφερε να νικήσει τους συσπειρωμένους μέσα στη Σαμάρεια άντρες του Ωσία. Ο τελευταίος, μεταφέρθηκε αιχμάλωτος στην πρωτεύουσα της Ασσυρίας. Το Ισραήλ έχασε την ανεξαρτησία του κι έγινε μια απλή επαρχία της Ασσυρίας. Ταυτόχρονα, μεταφέρθηκαν αιχμάλωτοι στην Ασσυρία και στη Μηδία, 27.000 Εβραίοι.

Είναι σ' αυτές τις δύσκολες για το Ισραήλ στιγμές, που εμφανίζονται οι λεγόμενοι «Προφήτες», (Αμώς, Ωσηέ, Ησαΐας, Ιερεμίας κ.ά.) Προέρχονταν απ' την απλή μάζα και καυτηρίαζαν την άρχουσα τάξη, που δε δίσταζε να προδίνει τα εθνικά ιδεώδη, στους κάθε λογής καταχτητές, προκειμένου να εξακολουθεί ν' απομυζά ανενόχλητη το μόχθο του φτωχόκοσμου. Πιστεύουμε, ότι η ιδεολογία τους, θα πρέπει να βασιζόταν πάνω στα γύρω απ' τον Ιησού του Ναυή κηρύγματα. Αν μελετήσουμε προσεχτικά, όσο και σφαιρικά, τους αφορισμούς τους, θα διαπιστώσουμε ένα πράγμα. 'Οτι οι κατηγορίες τους

ενάντια στους άρχοντες που αρνήθηκαν το λόγο του Γιαχβέ, ασπαζόμενοι διάφορα «είδωλα», απευθύνονταν βασικά στην άρχουσα Ισραηλίτικη Γιαχβική τάξη, που πάντα τα μέλη της αποτελούσαν την κυρίαρχη κάστα του Ισραήλ. Αλλά, δοσμένου του Γιαχβισμού των Ισραηλιτών —δεδομένου ότι ο μονοθεϊστικός συγκεντρωτισμός του Γιαχβέ τους εξυπηρετούσε διοικητικά— οι κατηγορίες τους δεν έχουν νόημα, αν ληφτούν κατά λέξη, όπως μας τις μεταφέρει η «Βίβλος». Το σίγουρο είναι, πως δεν τους κατηγορούσαν για αντιγιαχβισμό, αλλά για άρνηση των «απόλυτα δίκαιων διδαγμάτων», του «ισότιμου» με τον Γιαχβέ, Ιησού του Ναυή. Όταν οι Ισραηλινοί εδραίωσαν πλήρως τη θέση τους, μετάτρεψαν τον Ιησού του Ναυή σε Γιαχβέ. Γιατί δεν αφαίρεσαν ολότελα απ' τη «Βίβλο» τα κομμάτια που στρέφονταν ενάντια στην τάξη, της οποίας αποτελούσαν φυλετική κι ιδεολογική αναπαραγωγή; Η απάντηση δεν είναι δύσκολο να δοθεί. Η σύνθεση των βιβλίων της «Βίβλου» ή μάλλον η τελική επεξεργασία τους, αποτελεί τ' αποτέλεσμα εκατοντάδων ετών ταξικής-φυλετικής διαπάλης. Μελετώντας τα προσεχτικά, διακρίνουμε ολοκάθαρα τα σκαμπανεβάσματα των δυο κύριων τάσεων: της Ισραηλιτικής και της Εβραϊκής. Σ' ορισμένα εδάφια δε, υπάρχει έντονη η σφραγίδα των γηγενών Χαναναίων που καταχτήθηκαν απ' την Ισραηλίτικη-Εβραϊκή κάθοδο. Όπως επίσης σ' άλλα, υπάρχουν σαφείς επιρροές του ελληνιστικού πληθυσμού της Ιουδαίας, που ήταν τεράστιος. Ο Jouguet μάλιστα, βεβαιώνει μ' αδιάσειστα ντοκουμέντα, ότι η κάθοδος αμέτρητων Ελλήνων στην Ιουδαία, έφτασε σε τέτοιο μέγεθος, ώστε ν' αλλάξει κι αυτή την εθνογραφική σύνθεσή της*. Η κατάχτηση της Ιουδαίας απ' τον Πομπήιο στα 63 π.τ.χ. έκανε τα πράγματα ακόμα χειρότερα για τους Εβραίους. Στην Ιουδαία άρχισαν να καταφτάνουν χιλιάδες χιλιάδων Ρωμαίων αποίκων. Αυτό έχει κεφαλαιώδη σημασία. Όπως θα δει ο αναγνώστης, στα επόμενα κεφάλαια, θα προβάλουμε την άποψη ότι γύρω στη δεκαετία του 30 μ.τ.χ. ο προκουράτορας της Ιουδαίας Πιλάτος, σε συνεργασία με τον Διοικητή της Συρίας Βιτέλλιο και υπό την υψηλή εποπτεία του Τιβέριου, δοκίμασαν να επιβάλουν ένα χριστιανικό πραξικόπημα*. Τα

---

*Βλ. P. Jouquet: «L' Imperialisme Macedonien et l' Héllénisation de l' Orient». Paris, 1935.

*Το πραξικόπημα των Τιβέριου, Βιτέλλιου, Πιλάτου, στάθηκε το προοίμιο ενός πολύ πιο σοβαρού, τόσο σε έχταση, όσο και σε μέσα πραξικοπήματος, που θα επιχειρήσουν οι Ρωμαίοι αξιωματούχοι της Συρίας, σε συνεργασία με τις ελληνιστικές πόλεις της Συρίας και την άρχουσα τάξη του Ισραήλ. Αυτό έγινε στα χρόνια του Νέρωνα, στα 66 μ.τ.χ. Στόχος η δημιουργία Συριακού Χριστιανικού κράτους, που υπήρξε αιτία για την εξέγερση του Μαναήν. Βλ. κεφ. «Ναζιρέτ η πρωτεύουσα των Χριστιανών πραξικοπηματιών».

ντοκουμέντα αποδείχνουν ότι σαν κέντρο εξόρμησης εκλέξανε την Ιερουσαλήμ. Οπωσδήποτε το βασικό τους ατού στο εγχείρημά τους, ήταν η υποστήριξη του τεράστιου Ελληνορωμαϊκού πληθυσμού της περιοχής. Και τούτο, γιατί θάταν παράλογο να επιχειρήσουν κάτι παρόμοιο, σε μια πόλη με αμιγή εβραϊκό πληθυσμό. Τό εγχείρημά τους δείχνει ότι οι Εβραίοι της Ιερουσαλήμ, κάθε άλλο παρά το κυρίαρχο στρώμα κατοίκων αποτελούσαν.

Εν πάση περιπτώσει, η Ισραηλινή κοινωνία είχε μια βασική ιδιορρυθμία, που στάθηκε κι η κύρια αιτία για το ότι το Ισραηλιτικό Ιερατείο των δύο τελευταίων π.τ.χ. αιώνων, δεν κατάφερε ν' απαλείψει απ' την τελική κωδικοποίηση της «Βίβλου» τα αντιγιαχβικά στοιχεία. Ο Ισραηλιτικός πληθυσμός, δεν αποτελούσε μια ομοιογενή εθνολογική φυλή. Αντίθετα ήταν ένα συνονθύλευμα, εντελώς διάφορων ως προς τις προγονικές τους ρίζες, λαών. Όταν οι Αιγύπτιοι οπαδοί του Γιαχβέ-Ατόν εξορίζονται απ' την πατρίδα τους, υποδουλώνουν με την ωμή βία, όλες τις νομαδικές φυλές που συναντούν στο δρόμο τους. Αλλά όπως υπογραμμίσαμε ήδη, οι φυγόκεντρες δυνάμεις που ενυπάρχουν στο κάθε κοινωνικό μείγμα, οδήγησαν την ιστορική πορεία του Ισραήλ σ' αντιστροφή. Αυτό συνέβη κάμποσες φορές. Λ.χ. οι πατριαρχικές, ηγετικές των Εβραίων νομάδων οικογένειες, από κάποιο στάδιο και μετά, συγχωνεύονται με τις αντίστοιχες Ισραηλιτικές κάστες. Αποτέλεσμα η δημιουργία ενός άκρως αρτηριοσκληρωτικού κατεστημένου. Ο Γιαχβισμός μετασχηματίζεται σε καθαρά αντιδραστικό πολιτικό σχήμα. Η αυστηρότητα του τυπικού του, κι οι πάμπολλες «θρησκευτικές» του απαγορεύσεις κι απαιτήσεις, σκοπό έχουν την κατάπνιξη κάθε λαϊκής αμφισβήτησης του Ιερατείου του. Ο σκληραγωγημένος όμως εβραϊκός λαός, δεν εννοεί να υποκύψει αμαχητί στις ορέξεις των αφεντάδων του. Στη συλλογική του μνήμη, διατηρούνται πάντα νωπές οι τρομαχτικές δοκιμασίες του, για τις οποίες υπεύθυνες ήταν πάντα, οι κυρίαρχες Γιαχβιστικές κάστες. Μέχρι την εποχή της αιχμαλωσίας στη Βαβυλώνα, ο λαός διέθετε την ικανότητα ν' αποτρέπει τις εκάστοτε κατεστημένες φατρίες, πετυχαίνοντας ορισμένα πρόσκαιρα οφέλη (χάρισμα τόκων, διανομή γης κλπ.). Ωστόσο, μετά την αιχμαλωσία και την επιστροφή, η κατάσταση στην Ιουδαία γνωρίζει μια θεαματική αλλαγή*. Η κοινή μοίρα της αιχμαλωσίας, αναγκάζει τα χαμηλά

*Στα 597 π.τ.χ. ο αυτοκράτορας των Βαβυλώνιων Ναβουχοδονόσορας καταλαμβάνει την Ιουδαία. Στα 586 π.τ.χ. οι Βαβυλώνιοι αποφασίζουν τη μεταφορά 600.000 Εβραίων αιχμάλωτων στη Βαβυλώνα. Στα 538 ο βασιλιάς της Περσίας Κύρος, κυριάρχησε της Βαβυλώνας και στα 536 άφησε ελεύθερους τους

στρώματα τόσο των Ισραηλιτών, όσο και των Εβραίων να συνειδοτοποιήσουν την κοινή τους μοίρα. Και πώς να κάνουν αλλιώς; Στην αιχμαλωσία οδηγήθηκε μόνο ο απλός λαός. Οι Γιαχβιστές μεγαλογαιοχτήμονες μείναν ανέπαφοι.

Αλλά επιστρέφοντας ο λαός στην Ιουδαία, ζητάει ευθύνες απ' το Γιαχβικό Ιερατείο. Το τελευταίο, τρομαγμένο, σπεύδει ν' αποδεχτεί ένα μεγάλο μέρος των αιτημάτων του οργισμένου λαού. Το πρώτο μεγάλο βήμα, ήταν να μεταφραστεί η «Πεντάτευχος» απ' την Ιερατική γραφή, στην καθομιλούμενη λαϊκή γλώσσα. Πρωτοστάτης σ' αυτή τη μετάφραση, που αποτελούσε ένα μεγάλο πλήγμα στο «αλάθητο» του Ιερατείου, ο Έσδρας, με συνεργάτη του τον Νεεμία (445-433). Σήμερα θεωρείται βέβαιο ότι η μετάφραση έγινε στ' αραμαϊκά**. Στην ίδια περίπου εποχή δημιουργούνται και τα βιβλία των «Προφητών». Επρόκειτο δηλ. για ένα συμβιβασμό που επιβλήθηκε στην εβραϊκή άρχουσα τάξη, απ' τη δυναμική αντίδραση του λαού. Κι αυτό, γιατί η «Πεντάτευχος» έκφραζε τη γνήσια Μωσαϊκή-κρατική λατρεία. Τα βιβλία των «Προφητών» αντίθετα, εκφράζουν τις λαϊκές ανησυχίες. Αν αναλογιστούμε ότι η τέτοια ταξική διαμάχη στους κόλπους του Ισραήλ δε σταμάτησε ποτέ, καταλαβαίνουμε θαυμάσια ότι αν η άρχουσα τάξη του Ισραήλ δεν απάλειψε τελείως τ' αντιγιαχβικά στρώματα αφηγήσεων της «Βίβλου», είναι γιατί απλούστατα δεν είχε τη δύναμη να το κάνει. Σε μια εποχή που η άμεση αλληλεξάρτηση θρησκείας – πολιτικής, καλύπτει με θρησκευτική χροιά κάθε πολιτική αντιπαράθεση, το Γιαχβικό Ιερατείο απόφευγε τις πολιτικοθρησκευτικές προκλήσεις κατά της μάζας. Γι' αυτό κι ανεχόταν το μπάσιμο στην κωδικοποίηση της «Βίβλου», των διάφορων αντιμωσαϊκών κηρυγμάτων. Αλλά όλα τούτα τα αντιμωσαϊκά-αντιγιαχβικά-αντιπλουτοκρατικά κηρύγματα, είχαν μια κοινή συνισταμένη. Όλα τους συγκλίνουν στο να παρουσιάζουν τον Ιησού του Ναυή σαν πρότυπο τιμιότητας. Εδώ, θάταν χρήσιμο να πούμε, πως όταν μιλάμε για λαϊκούς «Προφήτες», πιστεύουμε πως δεν πρέπει νάχουμε στο νου μεμονωμένα άτομα. Έχουμε τη γνώμη, πως η ονομασία αφορά λαϊκές ομάδες. Όταν δηλ. μιλάμε για «Ιερεμία», για «Αμμώς», για «Μιχαία» κ.ά., θα πρέπει νάχουμε υπόψη διάφορες λαϊκές ομάδες πίεσης*.

Εβραίους να επιστρέψουν στην πατρίδα τους. Βλ. S. Goettesberger: «Ein leitung in das Alte Testament» Freibur, 1928.

**Βλ. G. Beer: «welches war die Altestereligion Israels» Giessen, 1927 κεφ. X.

*Έχουμε επίσης την εντύπωση πως η πραγματική καταγωγή πολλών «προφητών» πρέπει ν' αναζητηθεί

Στα 333, η Παλαιστίνη γίνεται επαρχία του απέραντου Ασιατικού κράτους των Μακεδόνων. Ελληνικές πόλεις ξεφυτρώνουν σαν τα μανιτάρια σ' όλη την περιοχή της Συρίας. Η τέτοια κατάσταση λειτούργησε ευεργετικά για τις κατατρεγμένες μάζες του Ισραήλ. Ο λαός ήρθε σ' επαφή με τα μεγαλοφυή, όσο και φιλελεύθερα κηρύγματα των Ελλήνων. Γνώρισε έννοιες και ιδέες, που πριν ούτε που μπορούσε να διανοηθεί την ύπαρξή τους. Η ελληνική γλώσσα άρχισε να μιλιέται όλο και περισσότερο. Τα ελληνικά φιλοσοφικά ρεύματα, πρόσφεραν διέξοδο στα φωτισμένα μυαλά των Εβραίων, που βλέπαν τους συμπατριώτες τους να μαραζώνουν απ' την απληστία του Γιαχβικού Ιερατείου. Η διέξοδος αυτή οδηγούσε σε λεωφόρους σκέψης, όπου με γερά τεκμηριωμένα επιχειρήματα αμφισβητιόταν το δικαίωμα ύπαρξης των πλούσιων. Τα παραπάνω φωτισμένα μυαλά εξηγούσαν ύστερα, όλες αυτές τις ιδέες στους απλούς ανθρώπους. Ο Γιαχβέ κλονιζόταν. Το αντιδραστικό του οικοδόμημα έτριζε επικίνδυνα για τις κυρίαρχες φατρίες. Η κατάσταση γι' αυτές άρχισε να γίνεται απελπιστική, όταν ο Σελευκίδης βασιλιάς Αντίοχος Δ΄, ο επονομαζόμενος κι «Επιφανής» –βασίλεψε απ' το 175 ώς το 164– επιχείρησε να ταυτίσει το Δία με τον Γιαχβέ. Ασφαλώς ο Αντίοχος δεν οδηγήθηκε σε τούτη την επιλογή από μόνος του, έτσι στα καλά καθούμενα. Θα πρέπει να υπήρξαν κάποιες δραστικές ζυμώσεις, που του επέβαλαν την ταύτιση Δία-Γιαχβέ. Η γνώμη μας είναι πως οι κοινωνικές διεργασίες που οδήγησαν στο πάντρεμα των δυό θεών, έχουν δυσυπόστατο χαραχτήρα. Πρώτο: Οφείλεται κατά πρώτο λόγο στην πίεση του απλού εβραϊκού λαού. Εντυπωσιασμένες οι κατατρεγμένες εβραϊκές μάζες απ' το φιλελεύθερο της Ελληνικής σκέψης κι απ' την «καθημερινότητα» του Δία, που ερχόταν σ' αντίθεση με την «αιωνιότητα» του Γιαχβέ, υπερθεμάτισαν στο πάντρεμα των δυο λατρειών. Εννοείται, πως οι διαδικασίες που οδήγησαν σ' αυτό το πάντρεμα, ήταν και μακρόχρονες και πολύπλοκες.

Εν πάση περιπτώσει η κύρια αιτία για την Ελληνοποίηση του Γιαχβέ, στάθηκε η επιθυμία του απλού εβραϊκού λαού, να πλήξει την άρχουσα τάξη του Ισραήλ, με το ν' ανατρέψει το πολιτικοθρησκευτικό της σύστημα. Δεύτερο: Ο Αντίοχος ο Δ΄ δεν αγνοούσε ότι το πολιτικοθρησκευτικό Γιαχβικό σύστημα, ήταν ένα βαθιά αντιλαϊκό συγκεντρωτικό πρότυπο. Ένα πρότυπο, που θα μπορούσε ν' αντα-

στις παλιές θεότητες των Εβραίων, πριν υποδουλωθούν. Η μετονομασία τους σε «προφήτες» κι η είσοδός τους στη Γιαχβική κωδικοποίηση της «Βίβλου», οφείλεται στο συμβιβασμό που η πορεία των πραγμάτων επιβάλλει στις δυό φυλές.

ποκριθεί τέλεια στις ελπίδες της άρχουσας τάξης του αχανούς κράτους των Σελευκιδών, για κατάπνιξη των αντίρροπων κοινωνικών δυνάμεων, που ταλάνιζαν την επικράτειά του. Μ' άλλα λόγια, το εγχείρημα του Αντίοχου ήταν προορισμένο ν' ανταποκριθεί σε δυό ρόλους. Αφενός προοδευτικά, όσο αφορά τον απλό εβραϊκό λαό, κι αφετέρου αντιδραστικά, όσο αφορά τους υπόλοιπους λαούς, που οι Σελευκίδες καταδυνάστευαν.

Η εβραϊκή άρχουσα τάξη αντέδρασε κεραυνοβόλα. Στα 168, ο γιος του Αρχιερέα Ματταθία, Ιούδας Μακκαβαίος, ανακήρυξε την Ιουδαία ανεξάρτητο κράτος. Η απόπειρά του πέτυχε, γιατί απλά οι αποσυνθετικές τάσεις του κράτους των Σελευκιδών, το καθιστούσαν ανίκανο ν' αντιδράσει*. Έτσι άρχισε η λεγόμενη εποχή των Μακκαβαίων. Η πλέον σκοταδιστική, όσο κι αντιλαϊκή εποχή, που γνώρισε ποτέ ο Εβραϊκός λαός. Οι πρωτοστατήσαντες στο πάντρεμα Δία-Γιαχβέ λαϊκοί ηγέτες, κατασφάχτηκαν δίχως κανέναν οίχτο. Στα χρόνια των Μακκαβαίων είναι, που το Γιαχβικό τυπικό αποχτάει τα πιο σκοταδιστικά, όσο και ρατσιστικά στοιχεία του. Τσακίζονται αλύπητα, όλοι όσοι ασπάστηκαν αυτή ή εκείνη την ελληνική φιλοσοφική κίνηση. Ο,τιδήποτε το ελληνικό, διώκεται αλύπητα. Παίρνονται τρομερά μέτρα αντεκδίκησης, ενάντια στον ελληνικό πληθυσμό της Παλαιστίνης. Απαγορεύτηκε, με ποινή θανάτου κι η απλή έστω συνομιλία των Εβραίων με τους ξένους. Ταυτόχρονα απαγορεύεται οποιαδήποτε εκδήλωση –θέατρο, τέχνη, ιππόδρομος, αμφιθέατρο κλπ.– που δεν αναφέρεται στον Γιαχβέ (βλ. Α΄ Μακκαβ. Ι.14. Β΄ Μακκαβ. 4.9-17) καθώς και Φλάβιος Ιωσήφ: «Ιουδαϊκή αρχαιολογία» (XV 8.1) Ο απλός εβραϊκός λαός, περνάει μαύρες μέρες. Η απληστία των Μακκαβαίων ηγεμόνων, του ρουφά κυριολεχτικά το αίμα.

Η εποχή των Μακκαβαίων, υπήρξε το σημείο στροφής της εβραϊκής ιστορίας. Ένα σημείο στροφής, που ταυτόχρονα στάθηκε κι η γεννήτρα όλων των κατοπινών κοινωνικών εξελίξεων του Ισραήλ. Η στυγνή καταπίεση που ασκούσαν στο φτωχόκοσμο, έδωσε το έναυσμα για τη δημιουργία των Μεσσιανικών ζυμώσεων, στους κόλπους των κατατρεγμένων.

Μια απ' τις πρώτες έγνοιες των Μακκαβαίων, στάθηκε η απόλυτη συγκεντρωτικότητα του κράτους. Για να την πετύχουν, έπρεπε να συντρίψουν την αυτονομία που έχαιραν κάμποσες πόλεις της Παλαιστίνης, με Ελληνοαραβοεβραϊκό πληθυσμό. Οι ιστορικές ρίζες

---

*Για μια απλά συμβατική εξιστόρηση των πιο πάνω γεγονότων κοίτα το έργο του P. Jouquet: «L' imperialisme Macedonien et l' Héllènisation de l' Orient» Paris, 1937.

αυτής της αυτονομίας, χάνονταν στα βάθη των αιώνων. Αποτελούσε μια από τις βασικότερες –τη βασικότερη μάλλον– ιδιορρυθμίες της εβραϊκής κοινωνίας. Σ' όλη τη μέχρι τότε ιστορία του το Ισραήλ, διατήρησε το σύστημα του διαχωρισμού σε φυλές, οικογενειακές ομάδες, και οικογένειες. Το σύστημα αυτό δεν αποτελούσε τίποτ' άλλο, απ' την ιστορική αναπαραγωγή του νομαδικού τρόπου ζωής. Η οικογενειακή ομάδα της ερήμου –MISPAHA στ' αρχαιοεβραϊκά, HAY στ' αραβικά – μετασχηματίστηκε στην Παλαιστίνη σε κοινωνική τάξη. Ίσως ο όρος «κοινωνική τάξη», να μην απηχεί την πραγματικότητα.

Δεν ήταν κοινωνική τάξη, με την κοινωνιολογική έννοια της οικονομικής σχέσης. Θάμαστε ακριβείς, αν λέγαμε ότι τα μέλη αυτών των ομάδων, λειτουργούσαν στη βάση της αλληλοϋποστήριξης. Οπωσδήποτε όμως, είχαν τα δικά τους έθιμα, το δικό τους τύπο λατρείας, το δικό τους «Προφήτη» – «γενάρχη». Στην ύπαρξή τους οφείλονται τ' αλληλοσυγκρουόμενα στρώματα της «Παλαιάς Διαθήκης». [(Λ.χ. στο βιβλίο της «Γένεσης» υπάρχουν δυο ολότελα διαφορετικές αφηγήσεις για τη δημιουργία του κόσμου. Η πρώτη αφήγηση, τελειώνει με τη δημιουργία του ανθρώπου (Α΄ 1-4), ενώ η δεύτερη αρχίζει μ' αυτή (Β΄, 4)]. Εν πάση περιπτώσει σε κάποια ιστορική στιγμή, η ανάγκη αντίστασης στο Γιαχβικό Ιερατείο, ενθάρρυνε τη συνένωση των διάφορων, κατά περιοχή, «οικογενειακών ομάδων». Αποτέλεσμα, η δημιουργία κάποιων αυτόνομων περιοχών. Οι Μακκαβαίοι χτύπησαν άγρια τις αυτόνομες πόλεις. Ο Ιούδας Μακκαβαίος, τσάκισε με φωτιά και τσεκούρι τις ανεξάρτητες περιοχές των Εδωμιτών, των Βαϊανιτών, των Αμμενιτών κ.ά. Στα 166 επέδραμε στη Γαλιλαία και τη ρήμαξε. Το ίδιο έκανε και στη Χεβρώνα, και την Ιάμνεια. Ο διαδοχός του Ιωνάθαν πάλι, (161-143) εισέβαλε στη Σαμάρεια και κατέσφαξε τους κατοίκους της, που πρόβαλαν ηρωική αντίσταση (βλ. Α΄ Μακκαβ. 13.11 και Φλάβιος Ιωσήφ «Ιουδαϊκή Αρχαιολογία» (XIII, 6.3). Ο αδελφός του Ιωνάθαν, Σίμωνας, προσάρτησε την Τύρο και τα Γάζαρα. Ο Υρκανός τέλος, ολοκλήρωσε το έργο της τάξης του καταχτώντας όλες τις γύρω του Ιορδάνη περιοχές (Μαδάνθα, Σιχέμ, Γαριζίν, Σκυθόπολη). Παράλληλα υποδούλωσε και τις πόλεις Άδωρα, Μάρισσα. Ταυτόχρονα ερήμωσε όλη την περιοχή της Ιδουμαίας. Ο στόχος των Μακκαβαίων για τη δημιουργία ενός υπερσυγκεντρωτικού κράτους, που θα εξασφάλιζε μέσω της σιδερένιας τανάλιας του, τα προνόμια της Γιαχβικής αριστοκρατίας, επιτεύχτηκε. Η καταπίεση που γνώρισε σ' αυτή την περίοδο ο εβραϊκός λαός ήταν τρομαχτική. Ειδικά επί των ημερών του Αλέξαντρου Ιαννέα η κατάσταση έγινε ασφυχτική. Δε δίσταζε να ξερριζώνει, και να

κατασφάζει, Ιερά και πληθυσμούς.

Στις μέρες των Μακκαβαίων δημιουργούνται τα βιβλία Σοφία Σειράχ, Α΄ Μακκαβαίων, Ιστορία Υρκανού, Ψαλτήρι Σολομώντα και τα Γνωμικά των Πατέρων του Ιουδαϊσμού. Μιας και δε μπορούσαν να σβήσουν ή να πλαστογραφήσουν τα σημεία της «Παλαιάς Διαθήκης», πούχαν έντονα αντιγιαχβικό ύφος —δεδομένου ότι η κωδικοποίηση της Βίβλου, πολύ πιο πριν, τάχε καταστήσει άτρωτα— δοκίμασαν ν' απαλύνουν την κατάσταση, δημιουργώντας τα πιο πάνω βιβλία. Βασικό τους μέλημα επίσης, στάθηκε η δια πυρος και σιδήρου επιβολή του Μωσαϊσμού-Γιαχβισμού, σ' όλους τους Εβραίους. Για το σκοπό αυτό, θέσπισαν ειδικές καθημερινές προσευχές Γιαχβικού χαραχτήρα, τις οποίες όλοι οι Εβραίοι ήταν υποχρεωμένοι να λένε δημόσια (Π.χ. οι προσευχές Sehma, και Sehmone-esre*).

Αυτά ακριβώς τα γεγονότα ήταν, που διαμόρφωσαν το εβραϊκό κοινωνικό κλίμα, που όλοι γνωρίζουμε. Η εκβιαστική συντριβή της ανεξαρτησίας των αυτόνομων περιοχών, όπως κι η διάλυση των «οικογενειακών ομάδων», υπήρξαν οι θερμοκοιτίδες που μέσα τους γαλουχήθηκαν όλες οι λίγο-πολύ παράνομες εσχατολογικές κινήσεις. Παρόλα τα μέτρα των Μακκαβαίων, όχι μόνο δεν εξέλειψαν οι θρησκευτικές-φυλετικές-ταξικές αντιθέσεις, μα ίσα ίσα που δυνάμωσαν. Μέχρι τότε η αναπαραγωγή αυτών των αντιθέσεων, γινόταν μ' έναν κορεσμένο ιστορικά ρυθμό. Η πολιτική των Μακκαβαίων, όμως, έδωσε το έναυσμα για ένα δυναμικό αφύπνισμα της συλλογικής αντιπολιτευτικής συνείδησης, που πάντα υπόβοσκε στο συλλογικό υποσυνείδητο. Όχι ότι πάψαν ποτέ οι ταξικές συγκρούσεις. Απλά οι ταξικές συγκρούσέις δεν προέρχονταν πλέον, απ' τις Εθνικοθρησκευτικές διαφορές Εβραίων-Ισραηλιτών. Και τούτο, γιατί όπως υπογραμμίσαμε ήδη, η διαλεχτική φορά των πραγμάτων επέφερε ένα κοινωνικό ανακάτεμα. Οι φύλαρχοι των εβραϊκών νομαδικών φυλών, ταυτίστηκαν με τις κυρίαρχες φατρίες των Ισραηλιτών, κι αποτέλεσαν μαζί τους το πολιτικοθρησκευτικό κατεστημένο. Το ίδιο ακριβώς συνέβη και στα χαμηλά εβραϊκά και Ισραηλίτικα στρώματα. Ύστερα απ' την αιχμαλωσία, συνειδητοποίησαν την κοινή τους μοίρα. Είν' αυτή η κοινή μοίρα, που κάνει τους κατατρεγμένους Ισραηλίτες να περιφρονήσουν, ξεχνώντας την συνάμα, τη λατρεία του Μωϋσή και του Γιαχβέ και ν' ασπαστούν την πίστη των Εβραίων στον Ιησού του Ναυή. Ό,τι δηλαδή συνέβη και με την εβραϊκή άρχουσα τάξη, που δε δίστασε ν' αρνηθεί τον Ιησού του Ναυή. Όπως

*Βλ. «Schürer Geschichte des Judaischen Volkes in zeitalter Jesus Christis (4. 11. 538 κ.ά.).

είναι φανερό, οι λόγοι που δημιουργήθηκαν αυτές οι ανακατατάξεις, κάθε άλλο παρά θρησκευτικοί ήταν. Το παραδοσιακό κήρυγμα του Μωσαϊκού Γιαχβισμού, ήταν πλασμένο για να χρησιμέψει σαν όπλο καταστολής των λαϊκών διεκδικήσεων, στα χέρια της όποιας ολιγαρχίας. Το κήρυγμα του Ιησού του Ναυή αντίθετα, απόπνεε μια πλουραλιστική κριτική προς τα κρατούντα, αντίληψη. Συνεπώς, ανταποκρινόταν τέλεια στις όποιες επιδιώξεις, των εκάστοτε καταπιεσμένων. Πάνω σ' αυτή τη βάση είναι, που ο Ιησούς του Ναυή, αποχτάει μια ανεξάρτητη προς τα Γιαχβικά καλέσματα, οντότητα. Τόσο οι Εβραίοι, όσο κι οι Ισραηλίτες κατατρεγμένοι, τον θεωρούν σαν τον «δικό τους Θεό». Είν' ευνόητο ότι η καταπιεστική πολιτική των Μακκαβαίων, που γίνεται στ' όνομα του Γιαχβικού μονολιθισμού, αναγκάζει τα χαμηλά στρώματα να επαναφέρουν στο προσκήνιο τον αντίπαλο του Γιαχβέ, Ιησού του Ναυή. Η άρχουσα τάξη του Ισραήλ δοκιμάζει να πλήξει τη λατρεία του, πλαστογραφώντας το βιβλίο του στην «Παλαιά Διαθήκη». Έτσι, στο βιβλίο του, διακρίνονται καθαρά δυό στρώματα αφηγήσεων. Στο πρώτο στρώμα, που είναι και τ' αρχαιότερο, η γης Χαναάν καταχτιέται υπό την πάνσοφη καθοδήγηση του Ιησού του Ναυή. Στο δεύτερο στρώμα όμως, η Χαναάν καταχτιέται απ' τις διάφορες φυλές, που η κάθε μιά παίρνει το δικό της κομμάτι γης, ύστερ' από αιματηρούς αγώνες, που διάρκεσαν για πολλές γενιές. Δε θέλει ρώτημα ότι το δεύτερο στρώμα, που σκοπό έχει να μειώσει τον Ιησού του Ναυή, δημιουργείται στα χρόνια των Μακκαβαίων ή και των Ασμοναίων ίσως, που αποτελούν τη λειτουργική διαδοχή της άρχουσας κάστας.

Εν πάση περιπτώσει, είν' αυτές οι συνθήκες που οδηγούν τους κατατρεγμένους στη δημιουργία παράνομων οργανώσεων.

Η ολιγαρχία έχει ουσιαστικά απαγορέψει τη λατρεία του Ιησού του Ναυή. Παράλληλα, είναι σε θέση να επιβάλλει τούτη την απαγόρεψη. Ο Γιαχβικός συγκεντρωτισμός, έχει εξασφαλίσει στις κυρίαρχες κάστες έναν τρομερό σε δύναμη καταστολής, κρατικό μηχανισμό. Ο λαός –άσχετα από καταγωγή– αντιλαμβανόμενος την αδυναμία του για δυναμική αναμέτρηση με το κράτος, εναποθέτει τις ελπίδες του στον ερχομό του Μεσσία Ιησού του Ναυή, προκειμένου να τιμωρήσει τους εκμεταλλευτές. Έτσι, ο τελευταίος μεταβάλλεται σ' εσχατολογική - μεσσιανική θεότητα. Οι μυστικές οργανώσεις του λαού, εκλιπαρούν για τη γρήγορη «επιστροφή» του. Στην ουσία, η κάθε μια τους δεν αποτελεί τίποτ' άλλο, από μιά επανασύνδεση της παλιάς «οικογενειακής ομάδας». Η θρησκευτική της ιδεολογία καθορίζεται, απ' την κοινωνική θέση που κατείχε η «οικογενειακή

ομάδα». Οι «Εσσαίοι» π.χ., ήταν μικρονοικοκύρηδες, που προσπαθούσαν να επιβιώσουν μέσ' απ' τη στυγνή εκμετάλλευση της ολιγαρχίας. Οι ιδέες τους για μη βία, όπως κι οι Κοινότητές τους με το σύστημα κοινοχτημοσύνης που εφαρμόζαν, αντανακλούν περίφημα τη νοοτροπία του φιλήσυχου μα κι απελπισμένου «πολίτη». Οι «Ζηλωτές», που σύμφωνα μ' ορισμένες ερμηνείες ήταν μια αποσχισθείσα απ' τους «Εσσαίους» δυναμική τάση, αντιπροσώπευαν το τμήμα εκείνο του πληθυσμού, που είχε ήδη απογυμνωθεί, μέσω της άγριας τοκογλυφίας, από κάθε «περιουσιακό» στοιχείο. Επομένως, η αντίδρασή τους στο Γιαχβικό κατεστημένο, εκφραζόταν με βιαιότατες ενέργειες, δεδομένου ότι δεν είχαν να χάσουν τίποτα πλέον. Οι «Αμ Χάαρετζ» τέλος, που συγκροτούσαν το «λούμπεν» προλεταριάτο, είχαν την ίδια πάνω-κάτω μ' αυτούς καταγωγή. Μόνο που η αντίδρασή τους είχε μια έντονα παθητική-μοιρολατρική χροιά. Αυτό, οφείλεται στο ότι ήταν στρώματα που είχαν χρεοκοπήσει πολύ πιο πρώτα απ' τους «Ζηλωτές». Κατά συνέπεια, ο ιστορικός δυναμισμός τους είχε εξαντληθεί σε προηγούμενους ταξικούς αγώνες.

Οπωσδήποτε, μια παρόμοια πρώην «οικογενειακή ομάδα», αποτελούσαν κι οι άνθρωποι του Κουμράν. Η ιδεολογία τους καθρεφτίζει καθαρά, τους Μεσσιανικούς πόθους των αντι-Μωσαϊστών κατατρεγμένων. Ο «Δάσκαλος της Δικαιοσύνης» είναι κατά τη γνώμη μας, μια κρυπτογραφική αναφορά στο «πρόσωπο» του Ιησού του Ναυή. Όσο για τον «Άνομο Ιερέα», μια σφαιρική ανάλυση των διαφόρων ζυμώσεων στο χώρο της Ιουδαίας, μας πείθει πως πρόκειται για το Μωυσή. Όπως είδαμε, τα κείμενά τους που αναφέρονται στο θέμα, ισχυρίζονται πως ο «Δάσκαλος» καταδιώχτηκε ανηλεώς απ' τον «Άνομο Ιερέα». Αλλά ταυτόχρονα διευκρινίζεται, ότι είν' ο «άνομος Ιερέας» που πέθανε με φριχτό θάνατο, σ' αντίθεση με τον «Δάσκαλο» που ο θάνατός του υπονοείται με τον όρο «έκλειψη». Όλ' αυτά βρίσκουν πλήρες ιστορικό αντίκρυσμα, αν δεχτούμε την αποψή μας ότι τα δυό αυτά πρόσωπα δεν είναι άλλοι απ' τους Μωυσή και Ιησού του Ναυή. Κι αυτό, γιατί είναι βεβαιωμένο ότι στα χαμηλά εβραϊκά στρώματα ανθούσε η πίστη ότι ο Μωυσής εχτελέστηκε απ' τον Ιησού του Ναυή.* Όπως διαπιστώνουμε ο συσχετισμός είναι πλήρης. Ο «Άνομος Ιερέας» Μωυσής, πεθαίνει εχτελούμενος και συνεπώς βασανιζόμενος. Αντίθετα ο Θεός των κατατρεγμένων Ιησούς του Ναυή εγκαταλείπει τη γη μέσω μιας θεόπνευστης ήρεμης «έκλειψης».

---

*Βλ. Έντουαρντ Χάρστ: «Μεγάλες στιγμές της εβραϊκής Ιστορίας» σελ. 411 κ.έ., Νέα Υόρκη, 1942
Τζέιμς Κρόμης, «Κοινωνικές τάξεις στην Παλαιστίνη του 1 μ.τ.χ. αιώνα», Νέα Υόρκη 1949

Αλλά ο όρος «έκλειψη», υπονοεί και κάτι άλλο. Υπονοεί την «αθανασία του» και την ανά πάσα στιγμή δυνατότητα «επιστροφής» του.

Πάνω στο θέμα της διαστρωμάτωσης της Ιουδαίας στον 1ο μ.τ.χ. αιώνα, η γενική εντύπωση που κυριαρχεί είναι ότι οι τάξεις των Σαδουκαίων, Φαρισαίων, Εσσαίων, Ζηλωτών και των «Αμ χάαρετζ», αποτελούν το δημιούργημα της Ρωμαϊκής κατάχτησης. Πρόκειται για μια 100% λαθεμένη θέση. Οι παραπάνω τάξεις, χρωστούν την ύπαρξή τους στην πολιτική των Μακκαβαίων. Τόσο οι Σαδουκαίοι, όσο κι οι Φαρισαίοι, είν' οι στυλοβάτες του αντιλαϊκού οικοδομήματος των Μακκαβαίων. Οι Εσσαίοι κι οι Ζηλωτές, δεν εμφανίζονται στον ιστορικό στίβο σαν λαϊκή αντίδραση στη Ρωμαϊκή επικυριαρχία. Κάτι τέτοιο είναι και γελοίο και αντιεπιστημονικό, για να το συζητήσει κανείς στα σοβαρά. Κι επειδή δεν θέλουμε να είμαστε ούτε γελοίοι ούτε και προχειρολόγοι, κρίνουμε χρήσιμο να υπογραμμίσουμε ότι η πιο πάνω «θέση» δε στέκει σε καμιά περίπτωση. Άλλωστε τα όσα εντοπίσαμε στα προηγούμενα, πάνω στην κοινωνικοθρησκευτική εξέλιξη του Ισραήλ, νομίζουμε πως υπεραρκούν για να πειστούμε, το πόσο αβάσιμη είναι αυτή η άποψη. Εν πάση περιπτώσει τόσο οι Εσσαίοι κι οι Ζηλωτές, όσο κι όλες οι λαϊκές εσχατολογικές οργανώσεις, δημιουργούνται πριν την κατάχτηση της Ιουδαίας απ' τον Πομπήιο. Τελεία και παύλα. Όλα τα ιστορικά στοιχεία συνηγορούν υπέρ της αποψής μας, ότι τούτες οι τάξεις είναι προϊόν των λαϊκών διεργασιών στα χρόνια των Μακκαβαίων.

Εκείνο που στην πραγματικότητα συμβαίνει με τον ερχομό των Ρωμαίων, είναι ακριβώς τ' αντίθετο απ' την κυριαρχούσα ως τα σήμερα άποψη. Οι τάξεις των Εσσαίων κι όλων των κατατρεγμένων, που εκφράζονταν μέσω διάφορων αντιγιαχβιστικών σχημάτων, δρούσαν στον καιρό των Μακκαβαίων μέσα στο πιο πηχτό σκοτάδι. Τ' αντίποινα που επεφύλλαζε το Ιερατείο στ' αποκαλυπτόμενα μέλη τους, ήταν ανατριχιαστικά. Όταν όμως η χώρα καταχτήθηκε απ' τους Ρωμαίους, οι κυρίαρχες τάξεις των Σαδουκαίων - Φαρισαίων, καθώς και το πολιτικοθρησκευτικό τους σύστημα, αναγκάστηκαν να δεχτούν καίρια πλήγματα. Οι Ρωμαίοι διέβλεψαν τα προβλήματα που θα τους δημιουργούσε μια τυχόν διατήρηση του υπερεθνικιστικού εβραϊκού ρατσισμού. Οι πρώτες τους ενέργειες, στράφηκαν προς την εξάρθρωση του διοικητικού υπερσυγκεντρωτισμού, πούχαν επιβάλει οι Μακκαβαίοι προσαρτώντας τις διάφορες αυτόνομες πόλεις της Ιουδαίας. Πρώτα όμως φρόντισαν ν' αντικαταστήσουν τα πλέον μισητά ηγετικά πρόσωπα της Ιερουσαλήμ. Έτσι το 40 π.τ.χ. τη θέση του Υρκανού, καταλαμβάνει ο μέχρι τότε υπουργός του Ηρώδης. Ο

Ηρώδης είχε Ιδουμαϊκή καταγωγή. Αυτό ήταν σαφώς υπέρ του, όσο αφορά τις σχέσεις του με τον απλό λαό.* Ο Ηρώδης ανταποκρίθηκε θαυμάσια στα καλέσματα της νέας κατάστασης. Ο ασφυχτικός Γιαχβικός κλοιός γύρω απ' το λαό, παράλυσε. Δόθηκε παράταση στους χρεωμένους αγρότες, προκειμένου να ξοφλήσουν τις οφειλές τους στους μεγαλοτοκογλύφους του Γιαχβικού κατεστημένου. Είν' αλήθεια πως στα χρόνια του ο λαός πήρε μια βαθιά ανάσα.

Με το θάνατό του το 4 π.τ.χ. οι Ρωμαίοι προχώρησαν στην επαναφορά του συστήματος των αυτόνομων περιοχών, που ίσχυε πριν απ' την άνοδο των Μακκαβαίων. Μοίρασαν το κράτος σε ζώνες που την κάθε μια τους κατέλαβαν οι γιοί του Ηρώδη. Το μεγαλύτερο μερίδιο το πήρε ο Αρχέλαος, που χρίστηκε Βασιλιάς του μισού κράτους. Από ένα τέταρτο πήραν οι Ηρώδης-Αντύπας και Ηρώδης-Φίλιππος. (Βλ. Φλ. Ιωσήφ. «Ιουδ. Αρχ. XVII 219-28, και Ιουδ. Πόλεμ. 11, 14, 38, 39, 40, 74). Αυτή η διανομή είχε πολύπλευρους αντίχτυπους. Επιστρέφοντας οι βίαια προσαρτηθείσες περιοχές στην κατά κάποιο τρόπο παλιά αυτονομία τους, έναντι του Γιαχβικού Ιερατείου της Ιερουσαλήμ, είν' αυτονόητο πως παράλληλα επανέρχονταν στο προσκήνιο της διαστρωμάτωσής τους, όλες οι παλιές «οικογενειακές ομάδες». Αλλά όπως είδαμε, αυτές οι ομάδες είχαν πάψει πλέον νάχουν το «συντεχνιακό τους χαραχτήρα». Είχαν μετασχηματιστεί σε μυστικές αντιγιαχβιστικές οργανώσεις. Επανερχόμενες στη «νομιμότητα», διατηρούσαν αυτόν το χαραχτήρα τους. Ενάμισης περίπου αιώνας Γιαχβικής-Μωσαϊκής καταπίεσης, τις είχαν αναγκάσει να βιώσουν την ταξική απόσταση, που τις χώριζε απ' τις κυρίαρχες Γιαχβιστικές φάρες των Σαδουκαίων και Φαρισαίων. Αλλά το πρόβλημα της επιβίωσης, δεν έπαψε ποτέ να υπάρχει. Οι Ρωμαίοι τους επέτρεψαν ν' αναδυθούν στην επιφάνεια, για λόγους σκοπιμότητας. Εξάλλου τα κάποια φιλολαϊκά μέτρα του Ηρώδη, ήταν εφήμερα. Συνεπώς εξέλειψαν κάποιες λεπτομέρειες του γενικού προβλήματος, αλλά το ίδιο το πρόβλημα δεν έπαψε να υπάρχει. Απεναντίας, που από ένα σημείο και μετά, τα πράγματα επανήλθαν στην παλιά καταπιεστική για τις μάζες μορφή. Η πληρωμή των φόρων, που απαιτούσε η Ρωμαϊκή επικυριαρχία, δημιουργούσε έντονο οικονομικοκοινωνικό πρόβλημα. Η ανεξιθρησκεία όμως που επανάφεραν οι Ρωμαίοι, πρόσφερνε μια διέξοδο στις μυστικές οργανώσεις, που επαντρώνονταν από κατατρεγμένους. Αποτραβιόντουσαν στις παρυφές της

*Για μια αμερόληπτη περιγραφή της Βασιλείας του Ηρώδη βλ. A.H.M. Jones «The Herods of Judaea», Λονδίνο, 1968, γ' έκδοση.

κοινωνικής ζωής, δημιουργώντας διάφορες Κοινότητες, που εφάρμοζαν το σύστημα της κοινοχτημοσύνης. Αυτό όμως δεν τις απάλλαζε κι απ' την υποχρέωση της καταβολής φόρων. Αλλά παρά το γεγονός αυτό, η ζωή που τους εξασφάλιζε η αυτοδιαχείρηση των περιουσιακών στοιχείων της Κοινότητας, ήταν σαφώς πιο ανεχτή από την της υπόλοιπης μάζας. Έν' άλλο παράγωγο της πιο πάνω εξέλιξης των πραγμάτων, ήταν η μοιρολατρική παθητικότητα που συνόδεψε τη νομιμοποίησή τους. Το παλιό σχήμα αντιλήψεων επανήλθε δριμύτερο. Όλες οι ταλαιπωρίες δεν αποτελούν παρά θεϊκή δοκιμασία. Πολύ περισσότερο προετοιμάζουν το έδαφος για την ιστορική δικαίωση της εκδικητικής καθόδου στη γη του «Μεσσία» Ιησού του Ναυή ή «Δάσκαλου της Δικαιοσύνης»*. Μ' άλλα λόγια, του προχριστιανικού θεού «Ιησού», που αναφέραμε στα προηγούμενα κεφάλαια. Του Θεού που θα προσφέρει το κύριο ιδεολογικό υλικό στη Ρωμαϊκή αριστοκρατία, για τη δημιουργία του Θεού-Χριστού».

*Ο καθηγητής της Σορβόννης και διευθυντής του αρχαιολογικού Συλλόγου André Dupont Sommer εκφράζει τη γενική τάση όταν ισχυρίζεται ότι οι άνθρωποι του Κουμράν ήσαν καθαρόαιμοι Εσσαίοι. Παρότι δεν αποκλείουμε μια πιθανή συσχέτισή τους, πιστεύουμε πως ίσως να είναι αντικειμενικότερο να δούμε την κοινότητά τους σαν μια απ' τις πολλές «οικογενειακές ομάδες», που μετασχηματίστηκαν σε ταξικές εσχατολογικές οργανώσεις. Ευνόητο πως η ιδεολογία όλων αυτών των οργανώσεων ήταν λίγο πολύ ίδια.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΕΞΩΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

ΚΕΦ. Α΄

★ Τεκμήρια Σκοταδισμού (Τάκιτος)

ΚΕΦ. Β΄

★ Πειστήρια Ανυπαρξίας
(Σουετώνιος, Πλίνιος ο «Νεώτερος»
Λουκιανός, Φλάβιος Ιωσήφ, Κέλσος)

ΚΕΦ. Γ΄

★ Τρεις Προκλήσεις – Τρεις Απαντήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Τεκμήρια Σκοταδισμού
(Τάκιτος)

Η σιωπή της συντριπτικής πλειοψηφίας των «Εθνικών» συγγραφέων της εποχής, σχετικά με το «Χριστό» και τους οπαδούς του, αποτέλεσε έν' απ' τα βασικά αντικείμενα μελέτης, όλων των χριστολογικών Σχολών. Από κάποιο πρώιμο ήδη στάδιο, ο Gibbon με λεπτή ειρωνεία παρατηρεί. «Πώς να εξηγήσουμε την αδιαφορία του Εθνικού φιλοσοφικού κόσμου εκείνης της εποχής, απέναντι στις τρομερές αποδείξεις για τη χριστιανική παντοδυναμία, που του προσφέρονταν άφθονες; Ένα σωρό θαύματα γίνανε στον αιώνα του Χριστού και των Αποστόλων του. Παράλυτοι περπάτησαν, τυφλοί ανέβλεψαν, άρρωστοι θεραπεύτηκαν, νεκροί αναστήθηκαν, δαιμόνια διώχτηκαν. Πάμπολλες φορές οι φυσικοί νόμοι εξαναγκάστηκαν σ' αντίστροφη απ' την κανονική τους ροή. Κι όμως! Οι σοφοί της Ελλάδας και της Ρώμης αγνόησαν αυτό το κατανυχτικό θέαμα. Εξακολούθησαν τις καθημερινές τους ασχολίες, αδιαφορώντας για το αναποδογύρισμα της ηθικής και φυσικής τάξης του κόσμου».[126] Πράγματι, έν' αδιαπέραστο φράγμα σιωπής, σχετικά με το Χριστό, απλώνεται στα «Εθνικά» κείμενα των δυό πρώτων αιώνων. Ούτε ο Γκέλιος, ούτε ο Δίων Κάσσιος, ούτε ο Ιουβενάλης, ούτε ο Παυσανίας, ούτε κι ο Πλούταρχος, αναφέρουν το παραμικρό. Εξηγήσεις για το φαινόμενο, προτάθηκαν αρκετές. Η κάθε μια, είχε και τη δικιά της λογική.[127] Προσωπικά, αποφεύγουμε ν' ασπαστούμε αυτή ή εκείνη την ερμηνεία. Το θέμα είναι τόσο λεπτό, που δεν αντέχει στο βάρος μιας μονολιθικής άποψης. Επιμένουμε, ότι μόνο μια γενική εχτίμηση του φαινόμενου, έχει πιθανότητες προσέγγισης της ιστο-

---

126. Gibbon: «The decline and the fall of the Roman Empire». Αναφέρεται απ' τον K. Kautsky στο «The foundations of Christianity» E.T., London, 1925, σελ. 2.

127. Διάφορες γνώμες για τη σιωπή των Εθνικών συγγραφέων, μπορεί ο μη λεπτολόγος αναγνώστης ν' αντλήσει απ' την εισαγωγή του «Ιησούς Χριστός και Χριστιανισμός» του Γιάννη Κορδάτου. Του ακούραστου Γιάννη Κορδάτου. Επίσης και στο «Αρχαίες θρησκείες και Χριστιανισμός» του ίδιου.

ρικής αλήθειας. Κι η δικιά μας, θ' αναπτυχτεί μέσ' απ' την εξέλιξη τούτου του κεφάλαιου. Οπωσδήποτε όμως, καμιά εξήγηση δεν μπορεί να σταθεί, αν δεν αναλυθούν πρώτα εξονυχιστικά τα εδάφια των Τάκιτου, Σουετώνιου, Πλίνιου, Λουκιανού, Φλάβιου Ιωσήφ και Κέλσου, όπου γίνεται λόγος για «Χριστό» και Χριστιανούς.

Η πρώτη λοιπόν Ρωμαϊκή μαρτυρία είν' αυτή του ιστορικού Τάκιτου. Στα «Χρονικά» του, σχολιάζοντας την πυρκαγιά που αποτέφρωσε τη Ρώμη, στα 64 μ.τ.χ. λέει και τα πιο κάτω: «Ο Αυτοκράτορας (Σημ. συγγρ. ο Νέρων) προκειμένου να παρθεί εκδίκηση για την καταστροφή, διέταξε να τιμωρηθούν σκληρά εκείνοι, που όλος ο λαός μισούσε για την αισχρότητα και τα εγκλήματά τους, οι «Χριστιανοί», όπως αυτοονομάζονταν οι ίδιοι. Τ' όνομά τους το πήραν από κάποιον Χριστό, που σταυρώθηκε στην Ιουδαία την εποχή του Πόντιου Πιλάτου, όταν αυτοκράτορας ήταν ο Τιβέριος. Η αίρεση αυτή, αν κι είχε εξαφανιστεί για λίγο διάστημα ύστερα απ' το θάνατο τ' αρχηγού της, επανεμφανίστηκε μ' ακόμα πιο έντονη μορφή, όχι μόνο στην Ιουδαία που γεννήθηκε, μα σ' ολάκερη την αυτοκρατορία κι ακόμα στην ίδια τη Ρώμη, όπου ό,τι πρόστυχο κι άθλιο υπάρχει στον κόσμο, βρίσκει πάντοτε θερμούς υποστηριχτές...»

«Έπιασαν όλους τους φανερούς οπαδούς της αίρεσης, κι ύστερα χάρη στις πληροφορίες τους, συλλάβανε κι όλους εκείνους, που σαν κύριο χαραχτηριστικό τους είχαν το μίσος ενάντια στ' ανθρώπινο γένος, χωρίς να εξεταστεί αν είχαν πάρει μέρος ή όχι, στον εμπρησμό της Ρώμης...».

«...Τους επιφυλάχτηκαν τα πιο άγρια βασανιστήρια. Τους έντυναν με δέρματα ζώων και τους έριχναν βορά στα σκυλιά. Ακόμα τους άλειφαν με ρετσίνι και τους έβαζαν φωτιά. Καιγόντουσαν μέσα στη νύχτα σαν λαμπάδες. Ο Νέρων παρακολουθούσε τη θανάτωσή τους στον ιππόδρομο, άλλοτε πάνω στ' άρμα του κι άλλοτε φορώντας απλά ρούχα, ανακατωμένος με τον λαό, για να μπορεί ν' ακούει τα σχόλιά του. Παρά το γεγονός ότι η τιμωρία αυτών των ανθρώπων ήταν αναντίρρητα δίκαιη, διάφορες διαδόσεις έκαναν πολλούς να τους λυπούνται. Οι διαδόσεις αυτές λέγαν πως οι χριστιανοί πέθαιναν για το δημόσιο συμφέρον, πληρώνοντας έτσι τα εγκλήματα ενός μονάχα ανθρώπου...».[128]

Πολλοί ήταν εκείνοι που αμφισβήτησαν την αυθεντικότητα αυτών των περικοπών. Κύριο επιχείρημά τους στάθηκε, το ότι δεν ήταν δυνατό τα ονόματα «Χριστός» και χριστιανοί να είναι τόσο διαδο-

128. Τάκιτος «Χρονικά» βιβλίο XV, 38-44.

μένα το 64 μ.τ.χ. ώστε ν' απασχολήσουν τα ρωμαϊκά αρχεία, απ' όπου αντλεί τις πληροφορίες του ο Τάκιτος. Δεν υπήρχε ο κατάλληλος χρόνος –τηρουμένων κάποιων «σταθερών» ημερομηνιών, στις οποίες η χριστολογική έρευνα έχει «κατασταλάξει»– για να ριζοβολήσει το «κίνημα» στην Παλαιστίνη κι ύστερα σαρώνοντας τα πάντα να φτάσει στη Ρώμη, όπου θ' αποχτήσει τόση δύναμη, ώστε να μπορεί να πυρπολήσει την πόλη.[129] Ευνόητο ότι οι οπαδοί της πλαστότητας των περικοπών, απορρίπτουν και το χριστιανικό εμπρησμό της Ρώμης. Το επιχείρημά τους για την έλλειψη χρόνου, είναι σίγουρα αιτιολογημένο, εφόσον δεχτούμε την εβραϊκή καταγωγή του «Χριστιανισμού». Παρακάμπτοντας όμως τούτο το δόγμα που τόσο καταταλαιπώρησε την επιστημονική έρευνα, η λύση του αινίγματος των περικοπών γίνεται απόλυτα ορατή.

Ξεκινώντας, λοιπόν, απ' τη θέση, πούναι κι η μόνη σωστή, για τη Ρωμαϊκή προέλευση του Χριστιανισμού, διαπιστώνουμε πως τούτες οι περικοπές έχουν όλα τα στοιχεία που θα μπορούσαν να τις καταστήσουν αυθεντικές. Στην αυθεντικότητά τους συνηγορούν δυο κυρίως λόγοι: α) Τα δυο έργα του Τάκιτου, οι «Ιστορίες» και τα «Χρονικά», που φτάσανε ώς εμάς, είν' αντίγραφα του 9ου και του 11ου αιώνα. Κι απ' τα δυο έργα απουσιάζει η περίοδος μεταξύ 28 και 34 μ.τ.χ. Αλλά σύμφωνα με κάποιες αποκρυσταλλωμένες πλέον θέσεις, αυτή η περίοδος είν' απ' τις σημαντικότερες στη χριστιανική Ιστορία. Θα μπορούσαμε κάλλιστα να τη χαραχτηρίσουμε, σημαδιακή. Η μόνη λογική εξήγηση για την απουσία της, είναι ότι ανάφερνε συνέχεια πράγματα δυσάρεστα για το Χριστιανισμό. β) Είναι φανερή η αντιφατικότητα στο περιεχόμενό τους. Αυτό σημαίνει πως υπάρχουν δυο στρώματα υλικού. Κατά συνέπεια θα πρέπει να θεωρείται δεδομένη η ύπαρξη ενός αρχικού στρώματος. Ας συμπληρώσουμε εξάλλου, ότι αν ο Τάκιτος δεν έγραφε τίποτα για το Χριστιανισμό, τότε δεν υπήρχε λόγος να του προσθέσουν ανύπαρχτα πράγματα, δημιουργώντας παραπανίσιους μπελάδες. Ό,τι έγινε δηλαδή και με τους Πλούταρχο, Παυσανία, Ιουβενάλη, Δίωνα Κάσσιο, κ.ά.

Αλλ' ας μπούμε και στο περιεχόμενο των περικοπών.

Η πρώτη περικοπή μας λέει ότι ο Νέρων τιμώρησε αυτούς που όλος ο λαός μισούσε για την αισχρότητα και τα εγκλήματά τους, τους «Χριστιανούς». Το ύφος και το πνεύμα της φράσης είναι τελείως ξεκρέμαστα. Δε δίνεται καμιά πληροφορία, που να μας ενη-

---

129. Για την αμφισβήτηση των εδαφίων βλ. Br. Bauer: «The origin of Christianity», σελ. 58. Charles Lenegre «Jesus», σελ. 110, A. Kaltoff: «Social origin of Christianity», σελ. 49. K. Kautsky: «Des Ursprung des Christentums», 12η έκδ., Berlin, 1923, σελ. 35. A. Motson, «Apostle Paul and the end of the ancient world

μερώνει για το είδος των εγκλημάτων που τους καταλογίζει. Αν όμως δεχτούμε πως αυτές οι πληροφορίες υπήρχαν ήδη στο κομμάτι που λείπει απ' τα έργα του Τάκιτου, για την περίοδο 28-34 μ.τ.χ. τότε το πρόβλημα αυτόματα λήγει. Κι αυτό γιατί υπάρχουν επαρκή ντοκουμέντα, που μας πείθουν ότι οι «χριστιανοί», δημιούργησαν και πολύ πιο παλιά προβλήματα στη Ρώμη. Αυτό τουλάχιστον μαρτυράει μια διαταγή του praetor peregrinus στα 139 π.τ.χ.[130] Μ' αυτή διώχνονται απ' τη Ρώμη οι Εβραίοι κι οι αστρολόγοι.[131] Το επισημαίνουμε, γιατί παρόμοιες διαταγές θα εκδώσουν κι οι Τιβέριος - Κλαύδιος. Δοσμένης της ταύτισης «Χριστού»-Γιαχβέ, οι αποφάσεις τούτες πιστοποιούν πως τόσο οι διωγμοί του 139 π.τ.χ., όσο κι οι αντίστοιχοι του 32 και του 52 μ.τ.χ., αφορούσαν εκείνους που στάθηκαν οι ιδεολογικοί και πραχτικοί γεννήτορες του Χριστιανισμού. Θα πρέπει δε να θεωρήσουμε βέβαιο, ότι στο κομμάτι που λείπει απ' τα έργα του, ο Τάκιτος θα μας μετέδιδε καίριες πληροφορίες, για τις όποιες απόπειρές τους. Οπωσδήποτε όμως θα επανέλθουμε στο θέμα της εκδίωξης των Εβραίων.

Επιστρέφοντας στις συγκεκριμένες περικοπές, κρίνουμε αναγκαίο να διευκρινίσουμε και το εξής. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει, ούτε στιγμή, πως το κείμενο του Τάκιτου μπορεί γενικά νάναι γνήσιο, αλλά σίγουρα έχει υποστεί την κακόβουλη χριστιανική λογοκρισία. Αυτή συνίσταται στην επιτηδευμένη μετατόπιση ή παράλειψη ονομάτων και πραγμάτων, που θα μπορούσαν ν' αμφισβητήσουν το μύθο του εβραιοποιημένου «Ιησού».

Ο Τάκιτος, λοιπόν, ισχυρίζεται ότι ο λαός μισεί τους Χριστιανούς για την αισχρότητα και τα εγκλήματά τους. Τί εννοεί όμως λέγοντας «ο λαός»;

Οι συγγραφείς της αρχαίας Ρώμης προέρχονταν από ένα συγκεκριμένο χώρο. Τον κυρίαρχο δουλοχτητικό. Και τούτο, γιατί οι μόνοι πούχαν προσβάσεις προς τη γνώση, ήταν οι εκπρόσωποι της εκάστοτε άρχουσας τάξης. Το 10% δηλ. του πληθυσμού της πόλης. Τα κυρίαρχα στρώματα κρατούσαν ζηλότυπα για τον εαυτό τους το ρόλο των αιμοδοτών της πνευματικής ζωής.[132] Διευκρινίζουμε, πως

---

130. Η αρχαιότητα του Χριστιανισμού είναι για μας δοσμένη. Ένα απ' τα σημαντικά πειστήρια τούτης της πίστης μας, είναι κι αυτό. Στα δυτικά της Αλγερίας, ορθώνεται ένας μεγαλόπρεπος τύμβος, απ' τα βάθη των αιώνων κι ονομάζεται «Τάφος της Χριστιανής». Στο κέντρο του υπάρχει ένας σταυρός. Η αρχιτεκτονική του δομή, ανάγεται στην εποχή των Βερβέρων δηλ. γύρω στα 300-200 π.τ.χ. Βλ. Basil Davidson: «Africa in History», London, 1966, σελ. 64.

131. Cary: «Roman History», σελ. 205.

132. Βλ. H. Ross: «Cultural life in Ancient Rome», J. Wight Duff: «A litterary history of Rome from the origins to

όταν μιλάμε για κυρίαρχα στρώματα, έννοούμε βασικά τις τάξεις των γαιοχτημόνων, των εμπόρων κι εν μέρει των «τεχνητών»-βιοτεχνών. Μ' άλλα λόγια, αυτούς που διαθέτουνε τη δυνατότητα χρησιμοποίησης δούλων.[133] Αυτή η πραγματικότητα καθρεφτίζεται περίφημα στα γραφτά των Ρωμαίων συγγραφέων. Όταν μιλούν για «κοινωνία» ή για «κατοίκους», εννοούν μόνο το χώρο των κυρίαρχων τάξεων. Φροντίζουν με περισσή προσοχή να μην ταυτίζουν με τις έννοιες «κράτος», «κοινωνία» κλπ. το σύνολο του πληθυσμού. Όταν χρειαστεί ν' αναφερθούν στα χαμηλά στρώματα, χρησιμοποιούν τη λέξη «λαός». Έτσι, κάνουν σαφή διαχωρισμό ανάμεσα στους κυρίαρχους «κατοίκους» και στα χαμηλά στρώματα.[134] Ο Πετρώνιος π.χ. εκφράζει τέλεια αυτό που θέλει να πει, λέγοντας οι «κάτοικοι της Άπω Ανατολής» ή «οι κάτοικοι της Νουμιδίας» ή «οι κάτοικοι της Καλαβρίας».[135]

Ο Τάκιτος όμως, αναφέρει τη λέξη «λαός». Δε λέει οι «λογικοί» ή «οι μορφωμένοι άνθρωποι» ή ακόμα οι «κάτοικοι». Λέει ο «λαός». Αλλ' αυτό σημαίνει, ότι εκείνοι που θίχτηκαν απ' τα «αίσχη και τα εγκλήματα των χριστιανών», είναι τα χαμηλά στρώματα. Όλοι όσοι δε θεωρούνται «λογικοί» ή «μορφωμένοι» ή «κάτοικοι». Δηλαδή οι δούλοι κι οι πληβείοι.

«Θίχτηκαν»; Να μια περίεργη λέξη, που αν την επεξεργαστούμε σωστά, θα μας οδηγήσει σε πολύτιμες εντοπίσεις. Ποιά μπορεί νάναι η κοινωνική δύναμη πούχει την αντικειμενική δυνατότητα να «θίξει» το σύνολο των δούλων και των πληβείων; Οπωσδήποτε αυτή δεν πρέπει ν' αναζητηθεί στα παρακοινωνικά ληστρικά ή επαναστατικά κινήματα της εποχής. Τούτα τα κινήματα αντλούν το έμψυχο δυναμικό τους, απ' τις παραπάνω δυο τάξεις. Εν πάση περιπτώσει, είν' απόρροια της καταπίεσης των δυο αυτών τάξεων. Απ' την άλλη, σε τι θα μπορούσαν να θιχτούν οι προλετάριοι κι οι δούλοι απ' τα παρακοινωνικά κινήματα; Μήπως διαθέτουν και τίποτα που θα μπορούσε να θεωρηθεί διεκδικήσιμο; Κατά συνέπεια, εκείνοι που «θίγουν» τα χαμηλά στρώματα, το «λαό» του Τάκιτου, θα πρέπει ν' αναζητηθούν

---

the close of the Golden Age».

133. G. Polizer: «Βασικές αρχές της Φιλοσοφίας», Αθήνα, 1959, σελ. 416.

134. Ο Des Noëttes επιβεβαιώνει τούτη τη θέση μας, τονίζοντας πως: «... Οι αρχαίοι δεν ήξεραν τη φράση «ανθρώπινα δικαιώματα». Γι' αυτούς δικαίωμα ύπαρξης είχανε μόνο οι «πολίτες» Βλ. «L' attelage, le cheval de selle a travers les ages- Contribution al' histoire de l' esclavage», Paris, 1931.

135. Πετρώνιος: «Σατυρικό» VI 192 κ.ά.

στις κυρίαρχες δουλοχτητικές τάξεις. Ενισχυτικό στοιχείο στην άποψή μας, είναι η φράση του για «αισχρότητες». Η ηθική αποτελμάτωση της Ρωμαϊκής άρχουσας τάξης, είναι παροιμιώδης. Αποτελεί τη λογική κατάληξη της στασιμότητας των παραγωγικών μέσων και σχέσεων και κατ' επέχταση του βαλτώματος της όποιας κοινωνικής πορείας.

Τ' αβίαστο συμπέρασμα είναι ότι όταν ο Τάκιτος μιλάει για χριστιανούς, εννοεί κάποια μέλη της αριστοκρατίας. Δεν αναφέρει ούτ' Εβραίους ούτε Ζηλωτές. Λέει απλά, ότι αυτή η «αίρεση» ξεκίνησε απ' την Ιουδαία. Τούτο όμως, κάθε άλλο παρά την εθνικότητα των χριστιανών υπονοεί. Και να γιατί:

Βασικό ιδίωμα της Ρωμαϊκής κοινωνίας, όπως και κάθε αρχαίας κοινωνίας, είν' η άμεση αλληλεξάρτηση θρησκείας -πολιτικής. Στα πλαίσια αυτής της πραγματικότητας, καθορίζεται η επιλογή κι η εξέλιξη της κάθε πολιτικοθρησκευτικής κατάστασης. Στη Ρώμη, η αναγκαιότητα εξεύρεσης μιας δυναμικής ενιαίας θρησκείας, που θ' αποτελέσει το συνδετικό κρίκο, ανάμεσα σ' αυτήν και στις καταχτημένες περιοχές, έχει απασχολήσει έντονα τις κυρίαρχες τάξεις της.[136] Η ύπαρξη των αμέτρητων τοπικών θεοτήτων, επιτείνει την αναγκαστικά υπάρχουσα χαλάρωση της κεντρικής διοίκησης, ενισχύοντας παράλληλα τις σχισματικές τάσεις. Ο Στωικισμός επηρεάζει βαθιά τη Ρωμαϊκή αριστοκρατία. Η άρνησή του ν' αποδεχτεί τον ανθρωπόμορφο πολυθεϊσμό, τον καθιστά αρκετά δημοφιλή στις τάξεις της. Αλλά το σχήμα που ανταποκρίνεται τέλεια στις παραπάνω αναζητήσεις –επιδιώξεις είναι το Γιαχβικό. Η περίπτωσή του συζητιέται όλο και πιο πλατιά. Είναι ο πιο συγκεντρωτικός, ο πιο απαιτητικός, και συνάμα ο πιο αντιδραστικός θεός της αυτοκρατορίας. Όπως ήδη είπαμε, οι μαρτυρίες για το ότι η Γιαχβική περίπτωση απασχόλησε τους Ρωμαίους, είναι πολλές.

Ο Τάκιτος μέμφεται κι αυτόν κι όσους τον πιστεύουν: «Ο Μωυσής έφτιαξε νόμους, που είν' αντίθετοι με τις συνήθειες όλου του κόσμου... Βρίζουν τα ιερά μας, τους θεούς μας».[137] Ο Ιουβενάλης

136. Βλ. S. Kraus: «The political part of monotheism in the ancient world», New York, 1943, σελ. 20.

137. Τάκιτος: «Ιστορίες» V.5.

μας μεταδίνει ότι ο Γιαχβισμός διέθετε αρκετούς Ρωμαίους οπαδούς.[138] Ο Σενέκας παρατηρεί, πως η «καταραμένη τούτη φυλή που απαρτίζεται από κακούργους, κατάφερε ωστόσο να επιβάλει τους νόμους της και τις συνήθειές της στους Ρωμαίους καταχτητές».[139] Ο Αλεξαντρινός φιλόσοφος και λόγιος Αππίων, γράφει ένα βιβλίο, τα «Αιγυπτιακά», στο οποίο κατηγορεί τον Γιαχβέ και τους Εβραίους. Τους αποκαλεί «λεπρούς», κατηγορία που αντιγράφει απ' την «Αιγυπτιακή Ιστορία» του Αιγύπτιου ιστορικού, Μανέθωνα.[140] Ο Φλάβιος Ιωσήφ υποχρεώνεται να τ' απαντήσει μ' ένα ολόκληρο βιβλίο: το «Κατ' Αππίωνος». Πιο κάτω, σ' έν' άλλο σημείο, θ' αναφερθούμε και σ' άλλες γνώμες Ρωμαίων ιστορικών, σχετικά με τον Εβραϊσμό.

Διαπιστώνουμε λοιπόν, πως πράγματι οι Ρωμαίοι ασχολήθηκαν με τον Ιουδαϊσμό. Ο Σενέκας, μας μεταδίνει μια πολύ σημαντική είδηση, όταν επισημαίνει την επιρροή των Εβραίων στους Ρωμαίους καταχτητές. Αυτό δε σημαίνει τίποτ' άλλο, απ' το ότι το Γιαχβικό σχήμα ήταν αρκετά δημοφιλές στη Ρωμαϊκή άρχουσα τάξη. Άλλωστε αυτό, το πιστοποιεί κι ο Γιουβενάλης. Στην πραγματικότητα υπήρξαν εποχές, που οι Ρωμαίοι χριστιανοί επιχείρησαν ν' ανεβάσουν πραξικοπηματικά το «Χριστό-Γιαχβέ» στο βάθρο του μοναδικού θεού της αυτοκρατορίας. Πιο πριν, κάναμε λόγο για το διάταγμα του praetor peregninus, γύρω στα 139 π.τ.χ., με το οποίο διάταξε την έξωση των «Εβραίων και των αστρολόγων». Το ερώτημα που μπαίνει είναι: Με ποιά λογική θάπρεπε να ερμηνευτεί η συσχέτιση «Εβραίων» κι «αστρολόγων»; Σαν άμυνα της επίσημης θρησκείας ενάντια στην ανατολικοποίησή της μήπως; Μα τούτη η ανατολικοποίηση, είναι ήδη εδώ και πολύ καιρό μια αναμφισβήτητη πραγματικότητα. Η Ίσις κι ο Μίθρα λ.χ., όχι μόνο έχουν γίνει δεχτοί στο Ρωμαικό Πάνθεον, μα κατέχουν κιόλας μια περίοπτη θέση σ' αυτό. Θάταν θεμιτό να υποστηρίξουμε, πως η ανατολικοποίηση τούτη, στάθηκε μια επιταχτική, όσο και κρίσιμη για την επιβίωση της Ρώμης ανάγκη. Πετύχαιναν έτσι, μια κάποια οργανική σύνδεση, με τις τεράστιες ανατολικές επαρχίες.

Αναλύοντας προσεχτικά τα διαθέσιμα πολιτικοθρησκευτικά – πολιτιστικά – κοινωνιολογικά στοιχεία, καταλήγουμε στα εξής: Η μόνη δυνατότητα εξήγησης της ταύτισης «Εβραίων» - «αστρολό-

138. Γιουβενάλης: «Σατουρνάλια» XIV. 96-98.

139. Σενέκας: «Superstitionae» III 474.

140. Φλάβιος Ιωσήφ: «Κατ' Αππίωνος».

γων», είναι ν' αντικατατήσουμε τη λέξη «Εβραίοι», με τη φράση «Ρωμαίοι οπαδοί μιας εβραιογενούς θεότητας». Η συσχέτισή τους με τους «αστρολόγους», έχει να κάνει μ' απατεωνίστικες εσχατολογικές προβλέψεις - χρησμούς των τελευταίων, ευνοϊκές για τη διάδοση της νέας θρησκείας. (Το άστρο της Βηθλεέμ λ.χ.). Άλλωστε έχουν καταγραφεί πάμπολλα τραγελαφικά συμβάντα, μ' απατεώνες προφήτες, αγύρτικους χρησμούς, δωροδοκούμενους ιερείς κλπ.[141] Γίνεται κατανοητό, πως όλ' αυτά είναι παράγωγα της άμεσης αλληλεξάρτησης θρησκείας – πολιτικής.

Αλλά δεν είναι μόνο η ρωμαϊκή ολιγαρχία που εντόπισε τις συγκεντρωτικές ικανότητες του Γιαχβέ. Ο Σελευκίδης βασιλιάς Αντίοχος Δ' απ' το 175 π.τ.χ. ήδη, είχε συλλάβει το πόσο ευεργετική θα μπορούσε ν' αποβεί για το αχανές κράτος του η Γιαχβική περίπτωση. Επιχείρησε την ταύτιση του Δία με τον Γιαχβέ. Η ενέργειά του έγινε ευμενώς δεχτή από πολύ κόσμο, τόσο στο κράτος του, όσο και στο Ισραήλ. Αφαιρέθηκαν απ' τον Γιαχβέ όλα τ' αυστηρώς τοπικά του στοιχεία. Λ.χ. κατάργηση της περιτομής, καταπάτηση της αργίας του Σαββάτου, ελευθερία στην κατανάλωση χοιρινού κρέατος. Παράλληλα προστέθηκαν στο τυπικό του αρκετά στοιχεία μ' ελληνικό κυρίως χρώμα.[142] Όλη αυτή η υπόθεση, εχτίθεται στο πρώτο βιβλίο των Μακκαβαίων [143] (Μακ. Α' 1,60-63). Στις μέρες του Αντίοχου έγινε πιθανότητα κι η μετάφραση της «Παλαιάς Διαθήκης», απ' τους «εβδομήκοντα» (Ο').[144] Αυτή η μετάφραση έπαιξε σπουδαίο ρόλο στην επαφή του Γιαχβέ με τ' αριστοκρατικά στρώματα της Ρώμης. Η ενέργεια του Αντίοχου για επιβολή του Γιαχβέ, σκόνταψε μετά το θάνατό του στις αποσυνθετικές τάσεις του τεράστιου κράτους των

---

141. Βλ. Λουκιανός «Περί της Περεγρίνου τελευτής». Βλ. ακόμα το σκάνδαλο που αναφέρει ο Φλάβιος Ιωσήφ στην «Ιουδαϊκή Αρχαιολογία» XVIII 65, 79 για κάποιον Δέκιο Μούνδο που δωροδόκησε τους ιερείς του ναού της Ίσιδας στη Ρώμη και κατάφερε να μπει μέσα στο ιερό, όπου παριστάνοντας μέσα στο σκοτάδι τον θεό Άνουβι, κατόρθωσε να κάνει έρωτα με την πιστή της Ίσιδας, Παυλίνα, γυναίκα κάποιου Σατουρνίνου.
Ο Μούνδος ποθούσε πολύ καιρό την Παυλίνα, αλλ' αυτή τον απωθούσε. Το γεγονός μαθεύτηκε ύστερα από δημόσιες καυχησιολογίες του ίδιου του Δέκου Μούνδου και προκάλεσε αναστάτωση. Ο Τιβέριος διέταξε να κλείσουν το Ναό και να σταυρώσουν τους ιερείς που συνέργησαν στην απάτη. Ο Μούνδος γλίτωσε, αλλά εξορίστηκε.

142. Oesterley-Robinson: «History of Israel», τομ. III, σελ. 323. Για το εγχείρημα του Αντίοχου βλέπε ακόμα, έστω και μεροληπτικά, Φλάβιος Ιωσήφ «Κατ' Απίωνος».

143. Συντάχτης του 2ου βιβλίου των Μακκαβαίων είναι ο Ιάσονας Κυρηναίος.

144. Είχε προηγηθεί η μετάφραση της Πεντατεύχου στα Ελληνικά, ύστερα από διαταγή του βασιλιά Πτολεμαίου του Φιλάδελφου (285-247). Βλ. Γρηγ. Παπαμιχαήλ: «Η κοινή Ελληνική γλώσσα, εν σχέσει προς την των Αγίων Γραφών, κατά Σομπολέβσκι», Αθήνα 1911.

Σελευκιδών.[145] Οι τάσεις τούτες άφηναν ελεύθερο το πεδίο στις λαϊκές αποκεντρωτικές διαθέσεις. Διαθέσεις, που ουσιαστικά σήμαιναν σφοδρή άρνηση του ολιγαρχικού εγχειρήματος για επιβολή του Γιαχβέ.[146] Ο Townsend στην εισαγωγή της αγγλικής μετάφρασής του, στο τέταρτο βιβλίο των Μακκαβαίων, αναφέρει και τα εξής σχετικά με το εγχείρημα του Αντίοχου: «...Ειπώθηκε με πολλή ευστοχία ότι αν ο Ιουδαϊσμός αφανιζόταν απ' τον Αντίοχο, τότε ο Χριστιανισμός θα εστερείτο του θερμοκηπίου του. Εφόσον ο Χριστιανισμός και το Ισλάμ αντλούν το μονοθεϊσμό τους απ' τον Ιουδαϊσμό, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο σημερινός κόσμος οφείλει τον μονοθεϊσμό του στο αίμα των Μακκαβαίων».[147] Ο Townsend δεν μας λέει πως οι Μακκαβαίοι αποτελούσαν την κυρίαρχη κάστα του Ισραήλ. Όπως επίσης δε μας λέει πως αν αντιστάθηκαν στο πείραμα του Αντίοχου του Δ', το κάναν γιατί η ελληνοποίηση του Γιαχβέ θα τραυμάτιζε καίρια τα προνόμιά τους, όπως απορρέαν απ' τον τοπικιστικό ρατσισμό του Γιαχβέ. Όσο για τον κομπασμό του ότι ο κόσμος οφείλει το μονοθεϊσμό στο αίμα των Μακκαβαίων –λες και πρόκειται για το μεγιστότερο των κατορθωμάτων– παραφράζουμε κάπως τη φράση του λέγοντας: Ο σημερινός κόσμος οφείλει σε μεγάλο βαθμό την καταπίεσή του και στο αίμα των Μακκαβαίων.

Η κατάληψη της Ιερουσαλήμ απ' τον Πομπήιο, το 63 π.τ.χ. λειτουργεί καταλυτικά στο Γιαχβικό σχήμα. Κάτω απ' τις δυσμενείς γι' αυτήν συνθήκες, η εβραϊκή ολιγαρχία αναγκάζεται να προσαρμόσει κατάλληλα και τις πολιτικοθρησκευτικές θεωρήσεις της. Παρατηρείται λοιπόν μια υποχώρηση του Γιαχβικού ρατσισμού. Τα περί «εκλεκτού λαού» καταντάν' επικίνδυνες πολυτέλειες. Έτσι ο Γιαχβέ μεταμορφώνεται σε παγκόσμιο Θεό. Τώρα πλέον η «χιλιόχρονη βασιλεία» του, δε θα εγκαθιδρυθεί προς όφελος των Εβραίων και μόνο. Ωφελημένοι θα βγουν κι όλοι οι υπόλοιποι λαοί. Όλος ο κόσμος θα διαθέτει το δικαίωμα γεύσης των χυμών της καλοσύνης του.

Οπωσδήποτε όμως δεν ήταν μόνο ο Αντίοχος ο Δ', εκείνος που θέλησε να εκμεταλλευτεί τα Γιαχβικά προσόντα. Υπάρχουν τεκμηριωμένες πληροφορίες, ότι κι ο βασιλιάς της Αδιαβηνής της Ασσυρίας, ασπάστηκε τη λατρεία του, κάνοντάς τον επίσημο Θεό του

145. Ο Αντίοχος είχε με το μέρος του, τους Ισραηλίτες αρχιερείς Ονία Γ', Μενέλαο, καθώς και τον αδελφό του τελευταίου, Λυσίμαχο, που δολοφονήθηκε μέσ' το Ναό της Ιερουσαλήμ.

146. Για το εγχείρημα του Αντίοχου, κοίτα A. Ranovitsch: «Ελληνιστική εποχή», Αθήνα, 1979, σελ. 135.

147. «Τ' απόκρυφα και ψευδεπίγραφα κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης», εκδ. R.H. Charles, τομ. II, σελ. 659.

κράτους του.[148]

Είναι φανερό, πως αν θα θέλαμε να καθορίσουμε την ταξική ταυτότητα των προσήλυτων στη Γιαχβική πίστη, θάμαστε υπεραντικειμενικοί, τονίζοντας αδίσταχτα: Αριστοκρατική. Γιατί, τί είδους ανάγκες του θάταν δυνατό να καλύψει ένας δούλος, ή ένας πληβείος, υιοθετώντας τη λατρεία ενός Θεού, που σαν κύριο γνώρισμά του έχει την πλήρη προσήλωση στο «νόμο»; «Ο νόμος κάτω απ' οποιαδήποτε μορφή βρίσκει την πλήρη θεμελίωσή του στην αποκάλυψη του Γιαχβέ, –παρατηρεί ο Eliade και συνεχίζει.– Όμως, σ' αντίθεση με τους άλλους θεούς που δεν μπορούν να πάρουν θέση ενάντια στους νόμους –ο Δίας π.χ. δεν καταφέρνει να διασώσει τον Σαρπηδόνα απ' το θάνατο, Ιλιάδα XVI, 477– ο Γιαχβέ διατηρεί απόλυτη ελευθερία στο να καταργεί ή να δημιουργεί νόμους».[149] Μ' άλλα λόγια ο Γιαχβισμός λειτουργεί σαν ολόπλευρη καθαγίαση της κρατικής αυθαιρεσίας.

Η αποδοχή του Γιαχβέ από ένα τμήμα της Ρωμαϊκής αριστοκρατίας, σκανδάλισε τους εξ αντικειμένου «φιλελεύθερους» συγγραφείς. Ο Τάκιτος κριτικάρει το Γιαχβέ και τους Εβραίους με φοβερή σιχασιά.[150] Ο Πλούταρχος,[151] τους αποδίδει φρικιαστικές τελετές κι ανθρωποθυσίες. Ο Σουίδας το ίδιο. Ο Κικέρωνας[152] εξηγεί τον απομονωμένο τρόπο ζωής τους, με την εξύφανση κάποιας συνωμοσίας. Ο Σουετώνιος αγαναχτεί με την πίστη τους, πως ο κυρίαρχος του κόσμου θάν' Εβραίος.

Κάτι πού κινεί το ενδιαφέρον, είναι πως σ' όσα Ρωμαϊκά γραφτά γίνεται λόγος για τους Εβραίους, η γνώμη των συγγραφέων τους είναι ολότελα εχθρική γι' αυτούς. Τούτη όμως η εχθρότητα, προϋποθέτει και κάτι άλλο: την πρόκληση. Το ερώτημα είναι: Προκάλεσαν οι ίδιοι οι Εβραίοι της Ρωμαϊκής παροικίας το μίσος των Ρωμαίων; Αν ναι, με ποιό τρόπο; Η μόνη περίπτωση για να πειστούμε πως αυτό συνέβη, θάταν η ύπαρξη στοιχείων που να μας πείθουν για την ύπαρξη Ζηλωτικού κινήματος στη Ρώμη. Αλλά γνωρίζουμε εκ των

---

148. N. Pavlovitch: «Brief universal history of religions», σελ. 326. Για το θέμα των προσήλυτων στον Ιουδαϊσμό, βλ. Φλάβιος Ιωσήφ, «Πόλεμοι της Ιουδαίας» II, 20, 2.

149. Mircea Eliade: «Traité d' histoire des religions», Paris, 1965.

150. Τάκιτος «Ιστορίες», VI, 79, 184. V5, ΛΛΜ, 3. ΜΘ, 22.

151. Πλούταρχος: «Συμπόσιο» IV. 5.

152. Κικέρων: «Pro flacco» 28.

προτέρων, ότι ένα τέτοιο κίνημα ανάμεσα στους Εβραίους της Ρώμης, δεν θάχε λόγους ύπαρξης. Ήταν κίνημα μ' αυστηρά προκαθορισμένα όρια και στόχους. Στόχος του ήταν η απελευθέρωση της Ιουδαίας κι όχι η πτώση της Ρώμης. Όσο αφορά την εβραϊκή Κοινότητα στη Ρώμη, εχτός της κάποιας περιθωριοποίησής της, δεν υπήρχε κανένας άλλος λόγος για να προκαλέσει το τόσο μίσος που ξεχειλίζει απ' τα καλάμια των Ελληνορωμαίων συγγραφέων. Μια άξια λόγου πρόκληση, θάταν η άγρια πολεμική, ενάντια σε καθετί το ελληνορωμαϊκό. Παρόμοια μ' εκείνη που αναβλύζει απ' τα χριστιανικά κείμενα. Γνωρίζουμε όμως, πως τ' αντίθετο ακριβώς συνέβαινε. Η εβραϊκή διασπορά[153] ήταν απόλυτα επιδεχτική στα ελληνορωμαϊκά φιλοσοφικά ρεύματα.[154] Γνωρίζουμε επίσης, πως στους τελευταίους τρείς αιώνες, το Ιουδαϊκό τελετουργικό, υπέστη χάρη σ' αυτή την επιδεχτικότητα αρκετές αλλαγές. Αλλαγές, που σαν βασικό τους γνώρισμα είχαν την προσαρμογή του σ' ελληνιστικά κυρίως πρότυπα.[155] Κύριος εμπνευστής τους, η πολυπληθής εβραϊκή παροικία της Αλεξάντρειας. Ας μην ξεχνάμε, ότι ανάμεσα στους στυλοβάτες της απόπειρας του Αντίοχου, ήταν πάμπολλοι Εβραίοι. Εξάλλου και μέσα στο ίδιο το Ισραήλ, στ' ανώτερα τουλάχιστον κλιμάκια της διαστρωμάτωσής του, η τάση γι' αποδοχή του γεγονότος της Ρωμαϊκής εξάρτησης, κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος. Όπως μας πληροφορεί ο Φλάβιος Ιωσήφ, οι επιθέσεις των Εσσαίων και των Ζηλωτών, ενάντια στις κυρίαρχες κάστες, πάνω σ' αυτό το πεδίο γίνονται. Καυτηριάζουν δηλ. την παραδοχή της Ρωμαϊκής κυριαρχίας, σαν τετελεσμένο γεγονός. Τούτη η παραδοχή, πιστοποιείται κι απ' τα γραφτά των τριών μεγάλων Εβραίων συγγραφέων. Των Φίλωνα, Ιούστου, Φλάβιου Ιωσήφ. Τα κείμενά τους αποπνέουν έναν έντονο σεβασμό προς την ελληνική φιλοσοφία απ' τη μια, προς το δοσμένο της Ρωμαϊκής παρουσίας απ' την άλλη. Ιδιαίτερα ο Φλάβιος Ιωσήφ –το Φλάβιος ήταν τ' όνομα του Βεσπασιανού, που το πρόσθεσε στο δικό του σαν δείγμα υποταγής– δε δίστασε ν' αποκαλέσει το Βεσπασιανό, Μεσσία. Πάνω σ' αυτή τη βάση, συνόδεψε το γιο του Βεσπασιανού, Τίτο, στην πολιορκία και

---

153. Για μια σφαιρική ενημέρωση πάνω στην εβραϊκή διασπορά της Ρώμης, βλ. J. Juster: «Les Juifs dans l' empire Romain», Paris, 1914, W. Keller: «Diaspora», London, 1971, H.J. Leon: «The Jews of Ancient Rome», Philadelphia, 1960.

154. Βλ. Oesterley Robinson, στο ίδιο, τομ. II, σελ. 98.

155. Βλ. Theodore Gaster: «A Canaanite ritual drama» journal of American», Oriental Society, τομ. 66, σελ. 48-78.

κατάληψη της Ιερουσαλήμ. Πόση αλήθεια διαφορά απ' τη χριστιανική μισαλλοδοξία. Πόσο μακριά βρισκόμαστε απ' την «εκδικητική φωτιά»,[156] που μέσα της θα σιγοκαίγεται στους αιώνες των αιώνων η «πόρνη».[157]

Τελικά το ερώτημα παραμένει. Από πού δημιουργήθηκε το αντιεβραϊκό μένος των Ρωμαίων συγγραφέων; Πού θα πρέπει ν' αναζητήσουμε τις αιτίες της δημιουργίας του; Μήπως στον απομονωμένο τρόπο ζωής της εβραϊκής παροικίας; Μα, ιδίωμα της κάθε διασποράς, είν' η προσπάθεια διάσωσης της εθνολογικής και πολιτιστικής της ταυτότητας, απ' τον κίνδυνο της «τοπικής αλλοτρίωσης». Κάτι, που οπωσδήποτε οδηγεί στη διαφοροποίησή της, ως προς ορισμένους κανόνες ζωής, απ' τον πληθυσμό του τόπου που τη φιλοξενεί. Εν πάση περιπτώσει, έχουμε αρκετές μαρτυρίες, πως δεν ήταν μόνο οι Εβραίοι που ζούσαν σε μια κοινωνικοθρησκευτική περιθωριοποίηση μέσα στη Ρώμη. Η τελευταία, ήταν ασφυχτικά γεμάτη από συμπαγείς περιθωριοποιημένες μειονότητες. Προέρχονταν απ' τις καταχτηθείσες περιοχές και τηρούσαν αυστηρά τους πατροπαράδοτους θρησκευτικούς τύπους της πατρίδας τους.[158]

Στο ερώτημα που τόσο επίμονα θέτουμε, για τις αιτίες του αντιεβραϊκού μένους των Ρωμαίων συγγραφέων, δεν μπορεί να υπάρξει μια τεκμηριωμένη, όσο και κατανοητή απάντηση, αν δεν αναλύσουμε σφαιρικά όλα τα υπάρχοντα στοιχεία. Ας επιστρέψουμε λοιπόν στις περικοπές του Τάκιτου.

«Συνέλαβαν –λέει– τους φανερούς οπαδούς της αίρεσης». Αυτό πάλι τί σημαίνει; Τί παναπεί «φανεροί»; Όταν μια οργάνωση είναι παράνομη και συνωμοτική, δεν μπορεί νάχει «φανερά» μέλη. Όταν πάλι είναι νόμιμη, έχει μόνο «φανερούς» θιασώτες. Φως φανάρι, πως κι εδώ η κατάσταση χρήζει αποκρυπτογράφησης. Εξετάζοντας τα διάφορα συνώνυμά της, καταλήγουμε στο ότι η μόνη λέξη που ανταποκρίνεται στα κοινωνιολογικά δεδομένα –και στα συγγενικά προς τη λέξη «φανεροί», παράγωγά τους– είν' η λέξη «εξέχοντες». Αυτοί που ξεχωρίζουν. Ποιοί είν' οι χριστιανοί που ξεχωρίζουν; Ή μάλλον, έχει τη δυνατότητα το χριστιανικό κίνημα της Ρώμης, όπως αυτό σκιαγραφείται, τόσο απ' τη χριστιανική φιλολογία, όσο κι απ' την κριτική ιστοριογραφία, να διαθέτει εξέχοντες οπαδούς; Αν μ' αυτό τον

156. «Πράξεις Πέτρου» XXXVI, 432, Συριακό χειρόγραφο.

157. «Αποκάλυψις» (ΙΣΤ, 17).

158. Βλ. W. Keller: «Diaspora», London, 1971.

όρο εννοούμε μέλη του Ζηλωτικού κινήματος, τότε σίγουρα όχι. Το χαραχτηριστικό στοιχείο και των Ζηλωτών και των Εσσαίων, είν' ο πρωτόγονος Κομμουνισμός των κοινοτήτων τους. Η πλέρια ισότητα, τόσο στον τρόπο ζωής, όσο και στ' αξιώματα. Αλλά ο όρος «εξέχοντες» δεν πρέπει ν' αποτελεί ούτε σημείο κοινωνικής διάκρισης, ανάμεσα στους Εβραίους γενικότερα της Ρωμαϊκής παροικίας. Κι αυτό γιατί όπως είναι καταγραμμένο, οι Εβραίοι της Ρώμης κινιόντουσαν μέσα στην έσχατη αθλιότητα. Το επάγγελμα που ασκούσαν, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, ήταν εκείνο της επαιτείας.[159] Το χρονικό διάστημα που βρίσκονταν εκεί, ήταν αρκετά μικρό, ώστε να τους επιτρέψει να γνωρίσουν την κοινωνική ανέλιξη που έχαιραν οι συμπατριώτες τους της Αλεξάντρειας.[160] Οι μόνοι που θα μπορούσαν να εξέχουν ανάμεσά τους ήταν οι ραβίνοι των συναγωγών τους. Μ' αυτή είναι μια διάκριση αφενός τυπική, αφετέρου μακριά απ' τ' αντικείμενό μας. Πού λοιπόν πρέπει ν' αναζητήσουμε τούτους τους περίφημους «εξέχοντες» του Τάκιτου; Αποκλείσαμε τους χριστιανούς Εβραίους, τους Ζηλωτές και τους Εβραίους γενικά. Οι μόνοι που απομένουν, είναι οι ίδιοι οι Ρωμαίοι. Βάζοντας λογικά τα πράγματα κάτω, βλέπουμε πως αυτοί πληρούν όλες τις προϋποθέσεις της λέξης. Την απόδειξη για τη Ρωμαϊκή τους ταυτότητα, μας τη δίνει ο ίδιος ο Τάκιτος. Στο τελευταίο εδάφιο της αναφοράς του στους χριστιανούς, μας λέει ότι κυκλοφορούν διαδόσεις «πως αυτοί οι άνθρωποι πέθαιναν για το δημόσιο συμφέρον, πληρώνοντας έτσι τα εγκλήματα ενός μονάχα ανθρώπου». Κάτι πούχει τη σημασία του, είναι πως ο Τάκιτος δε χρησιμοποιεί τη λέξη θρησκεία, όταν μιλάει για το Χριστιανισμό. Δεν μιλά για θρησκευτική δοξασία, μα για «αίρεση». Σ' εκείνο το συγκεκριμένο στάδιο της ιστορικής διαδικασίας, τα θρησκευτικά σύμβολα αποτελούσαν απλή αντανάκλαση της καθημερινής διαπάλης.[161] Το βάλτωμα της γνώσης – προϊόν του ανασχετικού προς την πρόοδο παράγοντα της ισοβιότητας του εργαλείου – δούλου είχ' ένα σημαντικό αποτέλεσμα. Οι ηθικές αξίες και τα όποια κοινωνικά μηνύματα των ταξικών αντιπαραθέσεων, έπαιρναν καθαρά μεταφυσικό σχήμα.[162] Το δεδομένο της αντιουμανιστικής

159. Βλ. J. Juster: «Les juif dans l' empire Romain», Paris, 1965.

160. Ο.π., Εισαγωγή, σελ. 18 κ.ε.

161. Βλ. Ε. Γιαροσλάβσκυ. «Πως γεννιούνται, ζουν και πεθαίνουν οι θεοί και οι θεές», Αθήνα, 1973.

162. Στο ίδιο, σελ. 731. Βλ. ακόμα: Λ. Φόϋρμπαχ: «Η ουσία του Χριστιανισμού», Αθήνα, 1969.

θεώρησης της δουλοχτητικής κοινωνίας, καταπατούσε κάθε έννοια σεβασμού προς τον «άνθρωπο», σαν συνυπάρχουσας με το κράτος μονάδας. Αυτό μοιραία οδηγούσε στην άρνηση της καθημερινής ηθικής, όπως εκφραζόταν στην σκληρή πραγματικότητα. Τούτο, με τη σειρά του οδηγούσε στην αναζήτηση μιας άλλης ηθικής, υπερβατικής, που δεν θα υπόκειται στις δολοφονικές διακυμάνσεις της καθημερινότητας. Ο Χορκχάιμερ επισημαίνει πάνω στο θέμα ότι: «...στο σημείο που τα μεταφυσικά ρεύματα αποκαλύπτουν το «Απόλυτο» όχι σαν «είναι», αλλά σαν νομοθεσία, σαν ενεργό πράξη, αξιώνουν παράλληλα το σεβασμό σ' αυτή την πράξη. Μια προσαρμογή δηλ. της εμπειρικής ανθρώπινης ζωής, στο νοητό βάθος της προσωπικότητας, που μπορεί να φτάσει η φιλοσοφία».[163] Όλες οι αντιπολιτευτικές στην κάθε φορά κατεστημένη τάξη κινήσεις, είχαν σαν έμβλημα την «επιστροφή στα αγνά θρησκευτικά ιδεώδη».* Οι μάζες, μη διαθέτοντας συνείδηση της θέσης τους, ούτε και δικαίωμα αντίκρουσης της κρατικής αυθαιρεσίας, διοχέτευαν την κριτική τους διάθεση σε μεταφυσικά κανάλια.[164] Ύστερα απ' όλ' αυτά, το συμπέρασμα είν' αναμφισβήτητο. Ο Τάκιτος μιλώντας για τους χριστιανούς, έχει υπόψη του ένα πολιτικοθρησκευτικό κίνημα.

Ποιοί λοιπόν είναι αυτοί πούχουν λόγους ν' αγωνίζονται για το δημόσιο συμφέρον; Η απάντηση είν' εύκολη. Ποιοί άλλοι απ' αυτούς, που η καταγωγή κι η θέση τους στη κοινωνία, τους παρέχει το δικαίωμα ν' αναμειγνύονται στα πολιτικά πράγματα της Ρώμης; Ποιοί άλλοι παρά Ρωμαίοι αριστοκράτες; Την κάθε πολιτική διεκδίκηση, την κινεί το εκάστοτε παραμερισμένο –και γι' αυτό θιγόμενο

---

163. Βλ. Χορκχάϊμερ: «Υλισμός και μεταφυσική», σελ. 29, Αθήνα, 1983.

164. Γιαροσλάβσκυ: ο.π., πρ. σελ. 74.

*Ο Λένιν κάνει τις εξής ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις πάνω στο θέμα: καθημερινότητα της θρησκείας: «... Η ικανότητα του ανθρώπινου νου να μπορεί απ' το συγκεκριμένο πράγμα να αφαιρεί τη μορφή (= έννοια) από αυτό, δεν είναι απλό, άμεσο, σαν σε κάποιον καθρέφτη νεκρό πράγμα. Είναι πολύπλοκο, διαιρεμένο, που με συνεχείς μεταπτώσεις ενέχει μέσα στο ίδιο του το «είναι» τη δύναμη απόσπασης της φαντασίας απ' τη φριχτή καθημερινότητα. Αυτή η δυνατότητα ασυνείδητης μετατροπής της αφηρημένης εικόνας, σε φαντασία απ' τον άνθρωπο, δημιουργεί την έννοια «Θεός»... Βλ. Ιλ. Λένιν «Φιλοσοφικά Τετράδια» σελ. 308.

Για το ίδιο ζήτημα οι συντάχτες της Σοβιετικής ακαδημαϊκής έκδοσης «Επιστήμη και θρησκεία», παρατηρούν: «Ο διαλεχτικός και ιστορικός υλισμός μας διδάσκει ότι η κοινωνική συνείδηση είναι αντανάκλαση του κοινωνικού Είναι. Δηλ. των συνθηκών της υλικής ζωής της κοινωνίας. Αφού λοιπόν η συνείδηση είναι αντανάκλαση του Είναι –σωστή, ή όχι σωστή– θα αλλάξει μόνο απ' ύστερα απ' την αλλαγή του «Είναι», της κοινωνικής βάσης. Η συνείδηση δεν αλλάζει αυτόματα, μαζί με την αλλαγή της οικονομικής κατάστασης των ανθρώπων, αλλά συνήθως αργότερα... Γι αυτό η συνείδηση των ανθρώπων, αναπόφευχτα καθυστερεί της αλλαγής του «Είναι» τους...». Βλ. Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ «Επιστήμη και θρησκεία» σελ. 265. Αθήνα 1962.

οικονομικά – απ' την εξουσία, στρώμα της άρχουσας τάξης. Το αυταπόδειχτο συμπέρασμα, απ' όσα επισημάναμε, είναι πως η φράση «φανεροί χριστιανοί», επιβάλλεται να διαβαστεί σαν «εξέχοντες Ρωμαίοι αριστοκράτες χριστιανοί».

Έχοντας ερμηνεύσει όσο το δυνατό σωστότερα, τα όσα μας μεταφέρει ο Τάκιτος, ας επιστρέψουμε στο βασικό μας ερώτημα: Τί προκάλεσε το αντιεβραϊκό μένος των Ρωμαίων συγγραφέων; Στην πραγματικότητα το ερώτημα είναι δισυπόστατο. Ξέχωρα απ' το μίσος των πνευματικών ανθρώπων, υπάρχει κι εκείνο του απλού λαού, των δούλων και των πληβείων. Όπως ήδη έχουμε εντοπίσει, αυτό που βγαίνει απ' τα λεγόμενα του Τάκιτου, είναι πως ο απλός λαός μισούσε θανάσιμα τους χριστιανούς. Είπαμε πως το μίσος τούτο, προϋποθέτει κάποια πρόκληση. Εξηγήσαμε πως αυτή η πρόκληση δεν μπορεί να προέρχεται απ' την εβραϊκή παροικία. Η εξαθλίωση στην οποία κινιόταν, δεν της επέτρεπε τέτοιου είδους πολυτέλειες.

Στην ουσία, την απάντηση για το είδος και την προέλευση της πρόκλησης, μας την προσφέρουν θαυμάσια τα όσα είπαμε σχετικά με τη φύση του Γιαχβισμού και την ταυτότητα των προσήλυτων στη λατρεία του. Ας συνοψίσουμε όμως: Π ρ ώ τ ο: Ο Γιαχβέ προκάλεσε σ' όλο το γνωστό τότε κόσμο, το ενδιαφέρον των αντιδραστικότερων κύκλων. Δ ε ύ τ ε ρ ο: Ο Γιαχβισμός διαθέτει οπαδούς ανάμεσα στη Ρωμαϊκή άρχουσα τάξη. Τ ρ ί τ ο: Ο λαός της Ρώμης μισεί τους χριστιανούς. Δηλαδή, μισεί ένα τμήμα της αριστοκρατίας. Αυτό σημαίνει πως τούτο το τμήμα, θα πρέπει να επαντρώνεται απ' τους πιο αντιλαϊκούς και σκοταδιστές ολιγαρχικούς. Ο προφανής στόχος τους είν' η επιβολή του Γιαχβικού πολιτικοθρησκευτικού συστήματος, προκειμένου να στεριώσουν ένα δυναμικό κράτος. Μ' αυτό τον τρόπο θα διασφαλίσουν και τα δικά τους μακροπρόθεσμα συμφέροντα. Σε τελευταία ανάλυση λοιπόν, ο λαός μισεί μια αντιδραστική κίνηση της αριστοκρατίας, με καθαρά αντιλαϊκή ιδεολογία και προοπτική.

Όσο για τον αντιεβραϊσμό των Ρωμαίων συγγραφέων, έχουμε να κάνουμε τις πιο κάτω παρατηρήσεις. Τί είν' ο Χριστιανισμός; Ένας εξωραϊσμένος Γιαχβισμός. Απ' την «Παλαιά Διαθήκη» αντλεί το κύριο μέρος της ιδεολογίας του. Παίρνει τον τοπικό ρατσισμό του Γιαχβέ και τον προσαρμόζει σ' ευρύτερες φόρμες. Έτσι «εκλεκτοί» δεν είναι τώρα οι Εβραίοι, μα οι χριστιανοί. Αλλά στην ουσία, το βασικό σχήμα παραμένει αναλλοίωτο. Ο «Χριστός», αν δεν είναι ο ίδιος ο Γιαχβέ, είναι τουλάχιστον ο γιος του. Να λοιπόν ποιά υπήρξε η πρόκληση που τόσο επιμείναμε πάνω της. Για τον απλό λαό ο κίν-

δυνος εντοπιζόταν στις προσπάθειες των πιο σάπιων τμημάτων της Ρωμαικής ολιγαρχίας να του επιβάλλουν μια δολοφονική πολιτικο-θρησκευτική κατάσταση. Μια κατάσταση, που ταυτόχρονα θα λειτουργεί και σαν στραγγαλισμός των όποιων κεχτημένων δικαιωμάτων του. Για τους Ρωμαίους συγγραφείς, με το –άσχετα απ' την αριστοκρατική τους καταγωγή– κριτικό, όσο κι ευαίσθητο τεμπεραμέντο, η πρόκληση συνίσταται στην εξής βάση. Στέκει αδύνατο να κατανοήσουν το θράσος μερικών αμόρφωτων αριστοκρατών, να επιβάλουν με τη βία, μια στερημένη απ' οποιοδήποτε αξιόλογο φιλοσοφικό στοιχείο, εσχατολογική ανοησία. Μια ανοησία που εμφανίζει τους «αγροίκους» Εβραίους, σαν τ' αλάτι της γης. Τα πικρόχολα και καυστικά αντιεβραϊκά τους σχόλια, εκδηλώνουν την αγανάχτησή τους γι' αυτό το θράσος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Πειστήρια Ανυπαρξίας (Σουετώνιος, Πλίνιος Ο «Νεώτερος», Λουκιανός, Φλάβιος Ιωσήφ, Κέλσος)

Η δεύτερη αναφορά Ρωμαίου συγγραφέα για χριστιανούς, είναι εκείνη του Σουετώνιου. Ιστορώντας τη ζωή του Κλαύδιου και συγκεκριμένα τα χρόνια 48-50 μ.τ.χ., σημειώνει: «Judaeos impulsore Chresto assi que hunultus tes Roma expulit».[165] (Επειδή οι Εβραίοι συνωμοτούσαν ολοένα με την παρακίνηση κάποιου «Χρηστού», ο Κλαύδιος τους έδιωξε απ' την πόλη).

Οι περισσότεροι απ' τους ιστορικούς, αποδώσαν τη λέξη «Χρηστός», σε κακόβουλη επέμβαση των χριστιανών αντιγραφέων. Οι υπόλοιποι αρκέστηκαν να υπογραμμίσουν, πως η λέξη «Χρηστός» κι όχι «Χριστός», απλά δείχνει την πλήρη άγνοια του Σουετώνιου, για το Χριστιανισμό και τον όποιον ιδρυτή του. Αλλά κι εδώ, τα πράγματα κάθε άλλο παρά απλά είναι. Η λέξη «Χρηστός», στα ελληνικά σημαίνει «ηθικός», «αγαθός», «ενάρετος», «έντιμος», «ειλικρινής».[166] Υπάρχουν λοιπόν μαρτυρίες, μέσα στις ίδιες τις χριστιανικές πηγές, πως οι χριστιανοί των πρώτων αιώνων, ονομάζονταν και «Χρηστοί».[167] Επομένως, ο Σουετώνιος ξέρει πολύ καλά τι «λέει». Το εδάφιό του υπάρχει, όπως είπαμε, εκεί που ιστορεί την περίοδο 48-50. Σύμφωνα με τους οπαδούς της ιστορικότητας του «Ιησού», αυτός πρέπει να πέθανε κάπου μεταξύ 30-50. Το να ισχυριζόμαστε ότι ένα απλό Μεσσιανικό-εβραϊκό κίνημα, κατάφερε ν' αποχτήσει τόση επιρροή στη Ρώμη, ενόσω ζούσε ο ιδρυτής του, είναι σκέτος παραλογισμός. Κι επειδή δε θέλουμε νάμαστε παράλογοι, ας κοιτάξουμε τι μπορεί να βγεί μέσα από μιά σοβαρή ανάλυση.

---

165. Σουετώνιος: «Οι δώδεκα Καίσαρες», Κλαύδιος XXV. 45.

166. Βλ. Ν. Βαρμάζης: «Νέο Λεξικό της Δημοτικής Ελληνικής γλώσσας», Αθήνα, 1981, σελ. 442.

167. Βλ. Απολογητές και ειδικά Αθηναγόρα: «Οι χριστιανοί χρηστοί εισίν» XXII, 4.

Κατ' αρχήν γνωρίζουμε ότι ποτέ δεν έζησε στη Ρώμη άτομο με τ' όνομα «Χρηστός». Το λέμε αυτό, επειδή κάποιοι θέλησαν να περάσουν την άποψη, πως πιθανότατα η λέξη αφορούσε κάποιον επαναστάτη δούλο.[168] Με βάση τα όσα αναπτύξαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, καταλήγουμε στο ότι η φράση του Σουετώνιου, πρέπει να διαβαστεί έτσι: «Οι «Εβραίοι» συνωμοτούσαν, προκειμένου να επιβάλλουν τον Θεό τους «Χρηστό».[169] «Εβραίοι»; Μάλλον όχι. Αποδείξαμε πως οι Εβραίοι δεν είχαν κανένα λόγο να συνωμοτούν ενάντια στην πόλη που τους φιλοξενούσε. Όχι μόνο γιατί δεν είχαν κανένα κίνητρο —μιλάμε πάντα για την εβραϊκή παροικία της Ρώμης— για κάτι τέτοιο, μα και γιατί δε διέθεταν τις πραχτικές δυνατότητες. Κατά συνέπεια όταν οι Τάκιτος—Σουετώνιος, μιλάνε για «Εβραίους», έχουν στο νου τους Ρωμαίους οπαδούς μιας εβραιογενούς θεότητας. Τα ντοκουμέντα που συνηγορούν γι αυτό, είναι κάμποσα. Εμείς θ' αρκεστούμε σε δυό απ' τα πιο χαραχτηριστικά. Το πρώτο ανήκει στον Δίωνα τον Κάσσιο, που μας πληροφορεί ότι «... Κάποια στιγμή η πολιτεία χρειάστηκε να πάρει μέτρα ενάντια στους Ρωμαίους, που διαγράφοντας τις ιερές παρακαταθήκες μας, γινόντουσαν Εβραίοι οπαδοί του Γιαχβέ...»—[170] («Ρωμαϊκά» XLIX, 4-XX - II, 6). Το δεύτερο ντοκουμέντο προέρχεται απ' τον Τάκιτο. Στα «Χρονικά» του, υπάρχει και το πιο κάτω απόσπασμα, σχετικά μ' έναν από τους διωγμούς των «Εβραίων» απ' τη Ρώμη. Αφορά έναν άλλον, που

---

168. Βλ. στο έργο του Ed. Freedman: «Slave's revolts in ancient world», New York, 1926, τομ. II, σελ. 49. Ο Freedman ούτε λίγο ούτε πολύ, ισχυρίζεται ότι ο δούλος «χρηστός» – κατά το «πιστός» – συντάραξε με την εξέγερσή του τη Ρώμη!!! Τις ανευθυνολογίες του Freedman αντιγράφει κι ο Morris: «The real christ», London, 1930. Και καλά ο Morris, που από πάντα έκανε εμπορική παραφιλολογία, έσπευσε να εκμεταλλευτεί το λαυράκι. Αλλά ο Freedman; Δυστυχώς πρέπει να υπογραμμίσουμε, πως δεν ήταν πάντα η σοβαρότητα το κύριο στοιχείο που διέκρινε τα συμπεράσματα πολλών ιστορικών του Χριστολογικού.

169. Το ότι ο διωγμός των χριστιανών που διέταξε ο Κλαύδιος αφορούσε Ρωμαίους πραξικοπηματίες, μας το αποδείχνει ολοκληρωτικά μια διαταγή που αναφέρεται σ' ένα πάπυρο, που ανακαλύφτηκε στα 1920 στη Φιλαδέλφεια της Αιγύπτου. Μ' αυτήν απειλεί τους Αλεξαντρινούς «να μην παρέχουν άσυλο σε περιπλανώμενους «Εβραίους», γιατί θα τιμωρηθούν σαν οπαδοί της «αρρώστιας» που προσπαθεί να πλήξει τη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία»! Γίνεται εύκολα αντιληπτό, πως θα ήταν γελοίο να παραδεχτούμε ότι μερικοί καλοκάγαθοι χριστιανοί απειλούν την αυτοκρατορία.... Είναι δεδομένο, ότι ο Κλαύδιος εννοεί Ρωμαίους ολιγαρχικούς που περιφέρονται σ' όλη την επικράτεια και προσηλυτίζουν Ρωμαίους της περιφέρειας. Βλ. «Letter to the Alexandrians», Select Papyri, vol. II, A.S. Hunt, C.C. Edgar., 1934, Loeb. Class. Libr.

170. Στην πραγματικότητα τούτο το εδάφιο του Κάσσιου Κοκκεϊανού είναι ταυτόσημο μ' ένα άλλο, που απ' ό,τι φαίνεται οι χριστιανοί αντιγραφείς τα διέσπασαν για ν' αποτρέψουν τον τεράστιο κίνδυνο Ρωμαιοποίησης της θρησκείας τους. Λέει λοιπόν ο Κάσσιος σ' ένα άλλο σημείο των «Ρωμαϊκών» του: «Τους τε Ιουδαίους πλεονάσαντες αύθις ώστε χαλεπής αν άνευ ταραχής υπό του όχλου σφών της πόλεως ειρχθήναι ουκ εξήλασε μεν, τω δε δη πατρίω βίω χρεωμένους εκέλευσε μη συναθροίζεσθαι». LX 6,6.

τοποθετείται στο 19 μ.τ.χ. Στην ουσία όμως, δεν υπάρχει καμιά απολύτως διαφορά. Απεναντίας, αποτελεί ένα καλό πρότυπο κατανόησης του εδάφιου στον «Κλαύδιο» του Σουετώνιου. Γράφει ο Τάκιτος: «Μια άλλη συζήτηση στη Βουλή, που αφορούσε την προγραφή των Αιγυπτιακών και Ιουδαϊκών δικαιωμάτων, κατάληξε στην πιο κάτω απόφαση: Τέσσερις χιλιάδες απόγονοι πολιτογραφημένων δούλων, που είχαν προσηλυτιστεί στη δεισιδαιμονία, να οδηγηθούν στη Σαρδηνία και να χρησιμοποιηθούν, εκεί, για την καταστολή της ληστείας... Όσοι απ' αυτούς επιζήσουν, θάπρεπε ή να εγκαταλείψουν την Ιταλία, ή ν' απαρνηθούν την ασεβή λατρεία...».[171]

Το παραπάνω κομμάτι του Τάκιτου, έχει πλαστογραφηθεί άγρια. Μιλάει για πολιτογραφημένους δούλους, δηλ. γι' απελεύθερους. Γνωρίζουμε, πως η Παλαιστίνη απόχτησε το δικαίωμα της «απελεύθερης ζώνης», έναν περίπου αιώνα μετά το 19μ.τ.χ.[172] Αποκλείεται, ο άριστα πληροφορημένος Τάκιτος, να μιλούσε για Εβραίους απελεύθερους στα 19. Έπειτα, το ότι ο Γιαχβισμός χαραχτηρίζεται «ασεβής λατρεία», μας πιστοποιεί ότι οι οπαδοί του επιχείρησαν μια σοβαρή πρόκληση. Επιστρέφουμε, δηλαδή, στο βασικό άξονα της άποψής μας. Αλλά ξέχωρα απ' όλ' αυτά, –και παρά τις «φιλότιμες προσπάθειες των χριστιανών πλαστογράφων– πουθενά στο κομμάτι τούτο δεν αναφέρεται ότι οι 4.000 άνθρωποι, είναι Εβραίοι. Αναφέρει απλά, πως ήταν προσήλυτοι στη δεισιδαιμονία. Απ' ό,τι γνωρίζουμε, προσήλυτος είν' αυτός που ενώ μέχρι τώρα ανήκει σε μια άλφα ιδεολογία, μεταπηδάει σε μια βήτα. Ο Εβραίος είναι Γιαχβιστής από γεννησημιού του. Σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να χαραχτηριστεί προσήλυτος στην προπατορική του πίστη. Γίνεται φανερό, πως το αρχικό κείμενο του Τάκιτου, μίλαγε για Ρωμαίους προσήλυτους. Η παραχάραξή του έγινε, όταν ο Εβραιοποιημένος πλέον χριστιανισμός, κατάστρεφε όλα τα στοιχεία, που μαρτυρούσαν τη Ρωμαϊκή του καταγωγή. Και κάτι ακόμα. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες που διαθέτουμε, ο αριθμός των Εβραίων της Ρώμης, σε καμιά περίπτωση δεν ξεπερνούσε τις 2.000.[173] Δηλαδή κι αν παραδεχτούμε την απίθανη υπόθεση ότι διώχτηκαν όλοι οι Εβραίοι της Ρώμης, πάλι περισσεύουν 2.000 άτομα, που δεν μπορεί νάναι τίποτ' άλλο, από Ρωμαίοι.

---

171. Βλ. Τάκιτος «χρονικά» II 85.

172. Βλ. Μια σειρά άρθρων του M. Seram στο Παρισινό περιοδικό «Etudes bibliques» No 43-49 με τίτλο «Juifs sous l' occupation Romaine», Paris, Μάϊος-Νοέμβριος 1928.

173. Βλ. A. Lods «Israel from it's leginings to the middle of the 18 th century», London, 1932.

Μια ακόμη απόδειξη πως ο διωγμός αφορούσε Ρωμαίους, είναι και το εξής: Ο μαθητής του «άγιου» Αυγουστίνου Ορόσιος, στο έργο του «Historiae Adversum Paganos», υποστηρίζει ότι κι ο Φλάβιος Ιωσήφ έγραψε σχετικά με το διωγμό των Εβραίων απ' τη Ρώμη: «Οι Εβραίοι –γράφει ο Ορόσιος– διώχτηκαν απ' τη Ρώμη, με πρωτοβουλία του υπουργού Σέγιν, τον ένατο χρόνο της Βασιλείας του Κλαύδιου, όπως μας πληροφορεί ο Φλάβιος Ιωσήφ...».[174] Στ' αντίγραφα των έργων του Φλάβιου Ιωσήφ, που διασώθηκαν ώς τις μέρες μας, δεν αναφέρεται πουθενά το κομμάτι που του καταλογίζει ο Ορόσιος. Φαίνεται καθαρά, πως πρόκειται για δυσαρμονία των χριστιανών πλαστογράφων. Ενώ είχαν συμφωνήσει να χώσουν σε κάποιο κείμενο του Φλάβιου Ιωσήφ την παραπάνω παρεμβολή, τελικά κάτι δε πήγε καλά κι ο αντιγραφέας των έργων του, άφησε έκθετο τον «αξιόπιστο» κύριο Ορόσιο. Ο προφανής στόχος της παρεμβολής, θα ήταν να καταστήσει αληθοφανή, τα περί διωγμού των γνήσιων Εβραίων απ' τη Ρώμη.

Έχοντας προσεγγίσει, όσο μπορούσαμε καλύτερα, τη λογική των Χριστιανικών πλαστογραφήσεων, μπορούμε αβίαστα πλέον να καταλήξουμε, σ' ένα ολοκληρωτικό συμπέρασμα. Ένα συμπέρασμα, που ταυτόχρονα θα λειτουργήσει και σαν εισαγωγή για τις τελικές ευθείες των συλλογισμών μας. Το κίνητρο μας το προσφέρει η παρακάτω φράση του Τάκιτου, απ' την πρώτη περικοπή των «Χρονικών». «Οι χριστιανοί πήραν τ' όνομά τους από κάποιον Χριστό που σταυρώθηκε στην Ιουδαία, τον καιρό του Πιλάτου».

Κρίνουμε χρήσιμο να υπογραμμίσουμε, πως στην Ιουδαία δε θανατώθηκε κανένας «Χριστός». Εκείνος που, υποτίθεται, πως σταυρώθηκε, είναι κάποιος «Ιησούς». Είτε λαϊκός ηγέτης κι επαναστάτης[175] ήταν αυτός, είτε διεκδικητής του θρόνου στ' όνομα της Δαυιδικής δυναστείας.[176] Είναι αδύνατο το γνήσιο εδάφιο του Τάκιτου νά 'γραφε κάτι τέτοιο. Αυτό που είναι σίγουρό πως έγραφε, είναι: «...που ο Θεός τους, ο Χριστός, πρωτοεισήχθη στη Ρώμη απ' την Ιουδαία, τον καιρό που προκουράτορας εκεί, ήταν ο Πιλάτος».[177]

---

174. Παύλος Ορόσιος: «Historiae Adversum Paganos», Κλαύδιος Καίσαρ.

175. Βλ. Γιάνης Κορδάτος: «Ιησούς-Χριστός και Χριστιανισμός», Eve Allison: «Popular messianic movements in Judaea», London, 1936, E. Renan: «Vie de Jesus»: Paris, 1863, Αθήνα 1938, D. Strauss: «Η ζωή του Ιησού», Αθήνα, 1979, H. Barbus: «Jesus marxiste», Paris, 1927.

176. Βλ. Robert Ambelain: «Jesus ou le mortel secret des templiers», Paris, 1970, Αθήνα, 1978.

177. Μια βασική απόδειξη για τη Ρωμαϊκή καταγωγή όσων δημιούργησαν το μύθο του «Ιησού», είναι τα

Γεγονός πάντως είναι, ότι η φράση του Σουετώνιου μας παρέχει δυό σπουδαίες πληροφορίες. Η πρώτη, είναι πως πράγματι οι Ρωμαίοι αριστοκράτες χριστιανοί, επιχείρησαν κάποιου είδους πραξικόπημα. Η δεύτερη, πως στα χρόνια του Κλαύδιου ο Χριστιανισμός ήταν ήδη σχηματοποιημένος. Αυτό το τελευταίο, αποτελεί κι ένα καίριο πλήγμα στις ανοησίες για ιστορικότητα του «Ιησού». Πλήγμα, που όμως άφησε ανέγγιχτους όλους όσους εννοούσαν ν' αντιλαμβάνονται την επιστημονική έρευνα στο Χριστολογικό, σαν δοχείο κατάλληλο για τη διοχέτευση των ψυχικών τους προβλημάτων. Σε τελευταία ανάλυση, όλους εκείνους που θεώρησαν σκόπιμο να ταυτιστούν με τα «γλυκόλογα» ενός ανύπαρχτου, όσο κι αντιδραστικού ατόμου, με μόνη επιδίωξη, τη διάσωση της δικιάς τους ψυχολογικής ισορροπίας. Ειλικρινά λυπούμαστε, που είμαστε υποχρεωμένοι να επισημάνουμε, πως ανάμεσά τους υπήρξαν και αρκετοί, κατά τ' άλλα «προοδευτικοί», ιστορικοί στοχαστές. Παράδειγμα προς αποφυγή, ο Gramsci, που κάτω απ' το ψευδώνυμο «Caesar», γράφει: «Ο πορφυρένιος χιτώνας του Ιησού, αντανακλά το πλέον αστραφτερό μπολσεβίκικο φως...»[178] Για να καταλάβει ο αναγνώστης καλύτερα το ολίσθημα –κυρίως επιστημονικό– του Gramsci, χρειάζεται να τονίσουμε τη συγγένεια των λεγομένων του μ' αυτά, δύο συγγραφέων, απ' τους κυριότερους χριστιανούς ιστορικούς. Ο πρώτος, είναι ο θεολόγος Harnack. Στο έργο του «Sechs volesungen von studiezenden aller Fakulten in Wintersenester 1899-1900 an der Universität Berlin 3te Aufl» Leipzing 1900 σελ. 112, παρατηρεί: «Ο Ιησούς αποτελεί τ' ομορφότερο παράδειγμα της ιστορίας, για το πως μια ταξική αντιπαράθεση οδηγεί στην παγκόσμια συναδέλφωση». Ο Δεύτερος είναι ο πάστορας της Βρέμης Kaltoff, που γεμάτος ικανοποίηση τονίζει «... Ο Ιησούς είναι αναμφισβήτητα ο πρώτος γνήσιος κομμουνιστής που φάνηκε ποτέ».[179] Ύστερα από τέτοια συνηγορία στην προοδευτικότητα του Ιησού, πώς να μην κατανοήσουμε τον Ιταλό «Μαρξιστή»

λόγια του αυτοκράτορα Ιουλιανού, στο «κατά Γαλιλαίων»: «...ο παρ' υμίν κηρυττόμενος Ιησούς εις ην των Καίσαρος υπηκόων, ει δε απιστείτε μικρόν ύστερον αποδείξω...» Λόγος Α' 213 Α.
Αν ληφτεί υπόψη ότι τα ελάχιστα αποσπάσματα του Ιουλιανού, που μας μετέφερε ο Κύριλλος της Αλεξάντρειας, έχουν πλαστογραφηθεί άγρια, φανταζόμαστε πως η αρχική διατύπωση του παραπάνω εδάφιου θα πρέπει να ήταν κάπως έτσι: «τον Θεό σας Ιησού τον δημιούργησαν οι Ρωμαίοι υπήκοοι του Καίσαρα...». Βλ. C.J. Neumann: «Scriptorum Graecorum qui christianam Impugnaverunt Religionem quae Supersunt» fasc. III, Leipzing, 1880.

178. Το άρθρο του Gramski είναι παρμένο απ' το περιοδικό «Ordine Nuovo», Οκτώβρης 1920.

179. A. Kaltoff: «Die entschehung des christentums, newe leiträge zum Christus problem», Leipzing 1904, σελ. 17.

Α. Donini που υπερθεματίζει για το Χριστιανικό Σοσιαλισμό;[180]

Μια άλλη Ρωμαϊκή μαρτυρία για «χριστιανικές κινήσεις», είναι κι αυτή του Πλίνιου του «Νεώτερου» (62-113 μ.τ.χ.). Στις επιστολές που αντάλλαξε με τον αυτοκράτορα Τραϊανό, όταν ήταν πραίτορας στη Βιθυνία της Μικρής Ασίας, υπάρχει και μια αρκετά ενδιαφέρουσα αναφορά του. Μ' αυτή ζητάει οδηγίες, για το πώς θα έπρεπε ν' αντιμετωπίσει τους Χριστιανούς, της περιοχής που διοικεί. Ισχυρίζεται, πως όταν έμαθε γι' αυτούς, διέταξε αμέσως ανακρίσεις. Στη διάρκειά τους όμως, όχι μόνο δεν πρόκυψε τίποτα σε βάρος τους, αλλά αντίθετα: «... Με διαβεβαίωσαν πως το μόνο τους αμάρτημα ήταν αυτό. Συνηθίζανε να συνάζονται μια προκαθορισμένη μέρα πριν ξημερώσει και να υμνούν όλοι μαζί το Χριστό σαν να ήταν Θεός. Μετά δίναν όρκους, όχι για να διαπράξουν κάποιο έγκλημα, αλλά το αντίθετο για να μην κλέψουν, να μην αμαρτήσουν...».[181]

Η χρονολογία που στάλθηκε η επιστολή, πρέπει ν' αναζητηθεί ανάμεσα στα 98-100 μ.τ.χ. Στο διάστημα δηλ. που ο Τραϊανός χρημάτισε αυτοκράτορας (ο Πλίνιος έμεινε πραίτορας στη Βιθυνία απ' το 98, ώς το 114 μ.τ.χ.).

Δεν είναι λίγοι εκείνοι που αμφισβήτησαν τη γνησιότητα της επιστολής του Πλίνιου.[182] Αφορμή γι' αυτό, στάθηκε η υμνολογία του Πλίνιου για τους χριστιανούς. Υποθέτουμε όμως, ότι τα στοιχεία που παραθέσαμε στα προηγούμενα, ερμηνεύουν με στέρεο τρόπο το γεγονός της υμνολογίας του Πλίνιου. Μας αποδείχνουν, ότι κάθε άλλο παρά περίεργο είναι, το να υμνεί ένας Ρωμαίος αξιωματούχος τη χριστιανική θρησκεία. Η γνώμη μας, λοιπόν, είναι πως η επιστολή είναι αυθεντική. Ακόμα περισσότερο, θεωρούμε πως είναι το μόνο Ρωμαϊκό γραφτό των 4 πρώτων αιώνων, που μνημονεύει τους χριστιανούς και δεν έχει παραποιηθεί το περιεχόμενό του. Αλλά ξέχωρα απ' το περιεχόμενο της επιστολής, το γεγονός ύπαρξης, αυτής τούτης της ίδιας, στην περιοχή της Μικρής Ασίας, αποτελεί ένα σπουδαίο ντοκουμέντο ανυπολόγιστης αξίας. Και να γιατί:

Σήμερα είναι κοινά αποδεχτό, ότι σε κάποιο πρώιμο ιστορικό στάδιο της ανάπτυξης του Χριστιανισμού, η Μικρή Ασία υπήρξε για ένα

---

180. Βλ. Α. Donini: «General bases of religion history», London, 1965.

181. Πλίνιος: «Επιστολές» Χ, 96.

182. Π.χ. ο Vipper στο έργο του «Rome and the origin of Christianity», London, 1953.

κάποιο διάστημα, το κέντρο της χριστιανικής κίνησης.[183] Ο πρώτος που πρότεινε αυτή την ιδέα, ήταν ο Φρ. Ένγκελς. Επρόκειτο για μια ομολογουμένως μεγαλοφυή σύλληψη, που ο Ένγκελς φρόντισε να την τεκμηριώσει με αδιάσειστα πειστήρια.[184] Στα επόμενα χρόνια, πάμπολλα ντοκουμέντα που ήρθαν στο φως, επιβεβαίωσαν την οξυδέρκεια του Ένγκελς.[185] Σήμερα, το σύνολο σχεδόν των ερευνητών, έχει ευθυγραμμιστεί με την άποψη αυτή. Τώρα τελευταία μάλιστα, το καθηγητικό ζεύγος Hill υποστήριξε με πάθος τη θεωρία, πως η Μικρή Ασία αποτελεί το αληθινό λίκνο του Χριστιανισμού.[186] Παρόλο το σεβασμό που τρέφουμε για τις πολύχρονες, όσο και κοπιαστικές, αρχαιολογικές τους έρευνες, είμαστε υποχρεωμένοι να επισημάνουμε την πλήρη αδυναμία τους, να στηρίξουν την πρότασή τους σε ανθεχτικά θεμέλια. Παρόμοιες θέσεις φέρνουν στο νου παλιότερες ισοπεδωτικές εξτρεμιστικές απόψεις, που σύντομα ξεχάστηκαν. Π.χ. εκείνη του επίσης καθηγητή P. Jonstand, που ούτε λίγο ούτε πολύ, ισχυρίστηκε ότι η καταγωγή του χριστιανισμού θα έπρεπε ν' αναζητηθεί στο χώρο της Βόρειας Αφρικής.[187] Όλες αυτές οι θεωρίες, στην ουσία κινιούνται στον χώρο, που πρώτος χάραξε ο Drews, για τη βουδιστική προέλευση του Χριστιανισμού.[188]

Θα ήταν όμως μεγάλο λάθος να παραμελήσουμε τις όποιες διαπιστώσεις τους. Μπορεί η συμπερασματική συλλογιστική τους να είναι αδύνατη, αλλ' ορισμένα απ' τα στοιχεία, που πάνω τους στηρίχτηκαν, είναι άκρως ενδιαφέροντα. Μια σωστή και σοβαρή ανάλυσή τους, μας πείθει ότι η βασική δύναμη του αρχέγονου χριστιανικού

183. Η άποψη πως η Μικρή Ασία ήταν το σημαντικότερο ίσως κέντρο των χριστιανικών ζυμώσεων, ενισχύεται σοβαρά από το «κατά αιρέσεων» του Επιφάνιου. Εκεί μαθαίνουμε για μια σημαντική αίρεση που ανθεί στη Μικρή Ασία του 175. Ο Επιφάνιος ονομάζει τα μέλη της «Άλογους». Οι τελευταίοι φέρονται σαν πιστοί στα διδάγματα του Κήρυνθου, που στον 2ο αιώνα είχε τεράστια δύναμη η διδασκαλία του. Βλ. Ευσ. «Εκκλ. Ιστ.» XXV, σ, Ειρ. «Ελ. και ανατρ. Ψευδ. Γν.» III, XI, I.

184. Ο Fr. Engels συμπεραίνει ότι η Μ. Ασία υπήρξε βασικό κέντρο του Χριστιανισμού, απ' την αναφορά της «Αποκάλυψης» για τις επτά χριστιανικές Εκκλησίες της Μ. Ασίας. Βλ. Fr. Engels: «The initial christianity», σελ. 308. Παράλληλα διαπιστώνει πως όλα τα στοιχεία, απ' τις ειδωλολατρικές θρησκείες, του Χριστιανισμού, ανθίζουν στη Μ. Ασία. Βλ. «Bruno Bauer and initial christianity».

185. Για τη δύναμη του Χριστιανισμού στη Μ. Ασία βλ. A. Ranovitsch: «Les provinces orientales de l' Empire Romaine», Paris, 1968.

186. Βλ. D. A. Hill: «Christianity in Roman Empire», London, 1937.

187. Βλ. P. Jonstanol: «Christ and Christianity», New York, 1928.

188. Βλ. Drews: «Christ», Paris, 1918, VI εκδ.

κινήματος, εντοπίζεται στη Ρωμαϊκή περιφέρεια. Η σημασία τούτης της διαπίστωσης είναι τεράστια. Όπως θ' αποδείξουμε πιο κάτω, ο χριστιανισμός δημιουργείται απ' τις παραμερισμένες απ' την εξουσία αριστοκρατικές κάστες. Αιτία για τον παραμερισμό τους, υπήρξε ο αυτοκρατορικός θεσμός. Τούτος ο θεσμός πρέπει ν' αντιμετωπίζεται μ' ολότελα διαφορετικό, απ' αυτό που μας έχουν υποβάλει μάτι. Υπήρξε η κατάληξη μιας σειράς προοδευτικών, όσο και πολύχρονων, αντιαριστοκρατικών, διαδικασιών. Το λογικότατο αποτέλεσμά τους, ήταν η θεοποίηση του αυτοκράτορα απ' το λαό. Η παραμερισμένη αριστοκρατία δοκίμασε ν' αντιδράσει. Αλλά ο αυτοκράτορας ήταν πανίσχυρος μέσα στη Ρώμη. Είχε μαζί του τις ατέλειωτες μάζες των προλετάριων και των δούλων. Έτσι, μοιραία ο μόνος δρόμος που απόμενε στην αριστοκρατία για ν' αναπτύξει τις όποιες πρωτοβουλίες της, ήταν η περιφέρεια της αυτοκρατορίας. Όπως θα δει κι ο αναγνώστης στα σχετικά μέρη του βιβλίου μας, το σύνολο των πραξικοπημάτων ενάντια στον εκάστοτε αυτοκράτορα, είχε σαν σημείο εκκίνησης τη Ρωμαϊκή περιφέρεια. Το δεύτερο σκέλος της εξήγησης γι' αυτό –το πρώτο είναι η δημοφιλία του αυτοκράτορα στη Ρωμαϊκή πρωτεύουσα– είναι πως στις καταχτημένες περιοχές, η αριστοκρατία προσεταιριζόταν τις τοπικές άρχουσες τάξεις. Το κίνητρο για τις τελευταίες, ήταν διάφορες υποσχέσεις για αυτονομία, ελάττωση φόρων, κλπ.

Ύστερα απ' αυτά, δε χρειάζεται ιδιαίτερη όσφρηση για να καταλάβουμε ότι ο Πλίνιος ο νεώτερος, έχει πιθανότατα μυηθεί στη χριστιανική κίνηση. Η επιστολή του στον Τραϊανό, ίσως ν'αποτελεί την απολογία του, σε κάποιες εκτοξευθείσες εναντίον του κατηγορίες. Είτε έτσι, είτε αλλιώς, μια καλή δικαίωση των όσων είπαμε πιο πάνω, μας δίνει η αντίθεσή του, σχετικά με τον κίνδυνο που αντιπροσωπεύουν οι χριστιανοί, με τους Τάκιτο-Σουετώνιο. Η αντίθεση αυτή παίρνει εντυπωσιακές διαστάσεις, αν αναλογιστούμε ότι και οι τρεις τους γράφουν την ίδια πάνω-κάτω εποχή, [115-117 ο Τάκιτος τα «Χρονικά», 110-120 ο Σουετώνιος τους «12 Καίσαρες», 98-114 ο Πλίνιος τις «Επιστολές»].

Ειπώθηκε, ότι κείνο που βγαίνει απ' το κείμενο του Πλίνιου, είναι η πλήρης άγνοιά του για το χριστιανικό κίνημα.[189] Δε νομίζουμε πως στέκει κάτι τέτοιο. Εν πάση περιπτώσει, είναι δυνατό να γνωρίζουν το Χριστιανισμό οι Τάκιτος-Σουετώνιος και να τον αγνοεί ο συγκαιριανός τους Πλίνιος; Κι αυτό, όταν γνωρίζουμε ότι ο τελευταίος

189. H. Villes «Christian origins», London, 1948, σελ. 176.

ήταν πραίτορας, σε μια απ' τις νευραλγικότερες για το Χριστιανισμό, περιοχές: Οπωσδήποτε όχι.

Ως προς τα λεγόμενά του τώρα, το πιο ενδιαφέρον σημείο είν' εκείνο που λέει ότι οι χριστιανοί «συνηθίζουν να συνάζονται μια προκαθορισμένη μέρα, πριν ξημερώσει και να υμνούν το Χριστό, σαν να είναι Θεός». Το «πριν ξημερώσει», επιβεβαιώνει τις ηλιακές ρίζες του Θεού – «Χριστού».[190] Αλλά εκείνο που ηχεί παράξενα, είναι η τελευταία φράση, «σαν να είναι Θεός». Αυτό πάλι τί σημαίνει; Μήπως ότι η θρησκευτική ιδιότητα του «Χριστού» –Χριστιανισμού– δε θεωρείται δεδομένη; Μάλλον. Ούτε ο Τάκιτος ούτε ο Σουετώνιος μιλούν για χριστιανική θρησκεία. Μιλούν, για «αίρεση» ο πρώτος, για εξεγέρσεις ο δεύτερος. Απ' ό,τι φαίνεται, ο Πλίνιος, προσπαθεί ν' αποσείσει από πάνω του την κατηγορία ότι συνωμοτούσε με τους χριστιανούς. Εμφανίζει το χριστιανισμό σαν θρησκεία κι όχι σαν πολιτική κίνηση. Οποιοσδήποτε θέλει να σκέφτεται καλόπιστα, οφείλει να επικροτήσει ότι η φράση «σαν να είναι Θεός», έχει λόγους ύπαρξης, μόνο σαν απολογία σε χαραχτηρισμούς των χριστιανικών συνάξεων, σαν πολιτικών συνωμοσιών.

Σε τελευταία ανάλυση, εκείνο που πρέπει να συγκρατήσει ο αναγνώστης, είναι πως η επιστολή του Πλίνιου του νεώτερου, μας προσφέρει μια ακόμη μαρτυρία, ότι εκείνα τα χρόνια πολύς κόσμος αντιμετωπίζει το Χριστιανισμό σαν πολιτικό κίνημα.

Μια ακόμη Ρωμαϊκή μαρτυρία για «χριστιανούς», μας προσφέρει το έργο του σατιρικού συγγραφέα Λουκιανού, «Περί Περεγρίνου τελευτής». Ο κεντρικός του ήρωας ο Περεγρίνος, είναι ένας άστατος και σπάταλος τυχοδιώχτης. Αφού σκότωσε τον πατέρα του για να τον κληρονομήσει μια ώρα αρχύτερα, κατασπατάλησε ύστερα την περιουσία του σε διασκεδάσεις. Είναι αδέκαρος, όταν αποφασίζει να γίνει χριστιανός. Γράφει ο Λουκιανός: «Τον ίδιο περίπου καιρό, ο ήρωάς μας μυήθηκε στην έξοχη σοφία των χριστιανών. Κατόρθωσε μάλιστα να γνωρίσει τους ιερείς και τους λογίους τους, εκεί γύρω στην Παλαιστίνη. Αλλά πώς να το πω; Γρήγορα κατάφερε ν' αποδείξει, ότι σε σύγκριση μ' αυτόν, όλοι τους ήσαν αμόρφωτοι. Κατάντησε ο μόνος προφήτης άρχηγός θιάσου. Έγινε ο πιο τρανός της εκκλησίας τους, ο μόνος υπεύθυνος για κάθε αρμοδιότητα.

190. Για τις «Ηλιακές» ρίζες του Χριστιανισμού κοίτα: Η. Πετρώφ «Η επίδραση των ανατολικών θρησκειών στο Χριστιανισμό», A. Dupont: «Jesus, le nouveau Dieu-Soleil», Paris, 1954.

Ερμήνευε τα ιερά τους βιβλία, που υμνούσαν τον μέγα[191] εκείνον άνθρωπο, που σταυρώθηκε στην Παλαιστίνη, γιατί δίδαξε στον κόσμο την αληθινή θρησκεία». «Τον κατηγόρησαν για χριστιανό κι έτσι ο Πρωτέας βρέθηκε στη φυλακή. Όμως η φυλάκισή του στάθηκε η αιτία ν' αποχτήσει μεγάλη φήμη, που θα τον συνόδευε σ' όλη την υπόλοιπη ζωή του... Όταν κλείστηκε φυλακή, οι Χριστιανοί το θεώρησαν μεγάλη συμφορά γι' αυτούς. Δοκίμασαν να τον ελευθερώσουν, χωρίς όμως να το κατορθώσουν. Έτσι βάλθηκαν να τον φροντίζουν με κάθε τρόπο». «Κυβερνήτης εκείνη την εποχή στη Συρία, ήταν κάποιος που αγαπούσε τη φιλοσοφία, και γι αυτό αποφυλάκισε τον Περεγρίνο. Κατάλαβε ότι είχε τρελλαθεί σε τέτοιο βαθμό, ώστε θα θυσίαζε και τη ζωή του ακόμα, μόνο και μόνο για ν' αποχτήσει δόξα...».[192]

Το κείμενο του Λουκιανού είναι φανερά λογοκριμένο. Απ' το γενικό ύφος του έργου, διακρίνεται καθαρά πως ο Λουκιανός κάθε άλλο παρά ευνοϊκά σχόλια θα έκανε για τους χριστιανούς. Μα κι απ' αυτό το λογοκριμένο χειρόγραφο, μπορούμε να βγάλουμε μερικά χρήσιμα συμπεράσματα.

Π ρ ώ τ ο: Ο Λουκιανός δε μιλάει για θρησκεία, μα για «Χριστιανική σοφία». Άλλο ένα πειστήριο δηλαδή, ότι και στο 2ο αιώνα ο Χριστιανισμός αντιμετωπίζεται με πολιτικά κριτήρια. Δ ε ύ τ ε ρ ο: Ο Περεγρίνος συλλαμβάνεται εξαιτίας του χριστιανικού του πιστεύω και κλείνεται στη φυλακή. Πού; Στην Παλαιστίνη. Γνωρίζουμε ότι ύστερα απ' την επανάσταση του Μπάρ Κοχμπάς, το Ισραήλ έπαψε να υπάρχει σαν εθνική οντότητα. Ο Αδριανός, κλάδεψε βάρβαρα τις κάποιες τσουκνίδες, που δοκίμασαν να προβάλουν δειλά, μέσα στα ερείπια που άφησε πίσω του ο Τίτος, το 70 μ.τ.χ. Επομένως, αυτοί που συλλαμβάνουν τον Περεγρίνο δεν είναι Εβραίοι, μα Ρωμαίοι. Έτσι όμως, η επέμβαση του κυβερνήτη της Συρίας προς όφελός του, αποχτάει άλλη διάσταση. Το γεγονός φανερώνει, πως οι απόψεις των Ρωμαίων για το Χριστιανισμό, είναι κι εδώ διχασμένες. Η πλάστιγγα δε γέρνει σαφώς υπέρ τους, αφού μπορούν και επηρεάζουν τον ίδιο το Ρωμαίο διοικητή όλης της περιοχής. Δημιουργείται λοιπόν ένα σημαντικό ερώτημα. 100 χρόνια ύστερα απ' τους Κλαύδιο Νέρωνα —ο Λουκιανός έζησε μεταξύ 150-190— ο Χριστιανισμός όχι

---

191. Πολλοί ερευνητές θεώρησαν τη λέξη «Μέγας» σαν παραποίηση της αρχικής λέξης «μάγος». Βλ. Γιάννης Κορδάτος: «Αρχαίες Θρησκείες και χριστιανισμός» Αθήνα 1972, 2η έκδ. σελ. 226. Στην πραγματικότητα ολόκληρη η παράγραφος 2 είναι ένθετη.

192. Λουκιανός: «Περί Περεγρίνου τελευτής» 2-14.

μόνο δεν υποχώρησε, μα διαθέτει στις τάξεις του πολλούς ανώτατους κρατικούς αξιωματούχους. Τούτο σημαίνει πως οι μετέπειτα αυτοκράτορες, κράτησαν απέναντί του μια στάση, που αν μη τί άλλο, επέτρεψε την άνετη εξάπλωσή του στους κατόχους ανώτερων θέσεων;

Ας περάσουμε τώρα στις δυό περιβόητες περικοπές, που υπάρχουν στο έργο του Φλάβιου Ιωσήφ, «Ιουδαϊκή Αρχαιολογία» και μιλούν για την υποτιθέμενη δράση του «Χριστού».

Η πρώτη βρίσκεται στο τρίτο κεφάλαιο του 18ου βιβλίου της. Εκεί διαβάζουμε: «Γίνεται δε κατά τούτον τον χρόνον Ιησούς, σοφός ανήρ, εί γε άνδραν αυτόν λέγειν χρή ην γαρ παραδόξων έργων ποιητής, διδάσκαλος ανθρώπων των ηδονή τ' αληθή δεχομένων και πολλούς μεν Ιουδαίους, πολλούς δε και των Ελλήνων επηγάγετο: ο Χριστός ούτος ην. Και αυτόν ενδείξει των πρώτων ανδρών παρ' ημίν σταυρώ επιτετιμηκότος Πιλάτου, ουδ' επαύσαντο οι το πρώτον αυτόν αγαπήσαντες: εφάνη γαρ αυτοίς τρίτην έχων ημέραν πάλιν ζων των θείων προφητών ταύτα τε και άλλα μύρια θαυμάσια περί αυτόν ειρηκότων: εισέτι τε νυν των χριστιανών από τούδε ωνομασμένων, ουκ επέλυσε το φύλον».[193]

Ομόφωνα η επιστημονική έρευνα έχει απορρίψει τούτο το απόσπασμα σαν πλαστό, πετώντας το στο καλάθι των αχρήστων. Είναι ποτέ δυνατό ο Φλάβιος Ιωσήφ, ο πιστός και νομιμόφρονας Γιαχβιστής, ν' αποκαλέσει «Μεσσία» κάποιον που συγκρούστηκε με την επίσημη εβραϊκή πίστη και το Ιερατείο της;

Μα κι αν παραδεχτούμε πως τόκανε, είναι ποτέ δυνατό αυτός ο τόσο λεπτολόγος συγγραφέας, αυτός που για ασήμαντα θέματα αφιερώνει δυσανάλογο για την αξία τους χώρο, να είναι τόσο λακωνικός για ένα τέτοιο κοσμοϊστορικό γεγονός; Τη χαριστική βολή στην αυθεντικότητά του, την έδωσε η ίδια η εξέλιξη της ζωής. Ξέρουμε ότι 35 χρόνια αργότερα, απ' την εποχή που περιγράφει, ο Φλάβιος Ιωσήφ αναγνώρισε τον «Μεσσία», στο πρόσωπο του Ρωμαίου Βεσπασιανού. Η αναγνώριση τούτη, έγινε λίγα χρόνια πριν τη συγγραφή της «Αρχαιολογίας». Διαπιστώνουμε λοιπόν, πως αυτόματα ή όλη υπόθεση καταρρέει.

Όπως είπαμε ήδη, από πολύ νωρίς το παραπάνω απόσπασμα

---

193. Φλάβιος Ιωσήφ: «Ιουδαϊκή Αρχαιολογία» XVIII, 3.3.

απορρίφτηκε, σαν μια ξεδιάντροπη χριστιανική παρεμβολή.[194]

Αξίζει να σημειωθεί, ότι στα 1906 ο Ρώσος θεολόγος Α. Berend, ανακάλυψε μια σλαβονική –βορειοπαλαιοσλαβική– μετάφραση της περικοπής αυτής.[195] Η λογική των μεταφραστών της, είναι περίπου ίδια με την των αρχικών πλαστογράφων. Μόνο που αυτή είναι εμπλουτισμένη με περισσότερη ακόμα σάλτσα. Ουσιαστικά, η αξία του σλαβονικού χειρόγραφου – που με αντιεπιστημονικό και γλοιώδη τρόπο ο Reinach έσπευσε να το ονομάσει αποδειχτικό της ύπαρξης του «Ιησού»,[196] πιστοποιεί την πλαστότητα του κομματιού της «Αρχαιολογίας». Τίποτα περισσότερο, τίποτα λιγότερο.[197]

Για όσους αναγνώστες υπάρχουν ίχνη αμφιβολίας, υποθέτουμε πως τα παρακάτω θα λειτουργήσουν καταλυτικά για την κονιορτο-

---

194. Ο πάντα ευφυέστατος Gibbon παρατηρεί: «Το μέρος του Ιώσηπου που μιλάει για τον Χριστό, μπήκε στο κείμενο ανάμεσα στον Ωριγένη και στον Ευσέβιο και αποτελεί δείγμα όχι συνηθισμένης πλαστογραφίας. Βλ. Ed. Gibbon «Declin and fall of Roman Empire», Schürer: «Geschichtes de jüdischen volkes in zeitalter Jesu Christi», τομ. Α΄, έκδ. 3η, 1901, σελ. 544.

195. «Εκείνη την εποχή, ζούσε ένας άνθρωπος, αν είναι δυνατό να λεχτεί έτσι, που η μορφή και το σώμα του ήταν ανθρώπινα, αλλά το παρουσιαστικό του έδειχνε κάτι παραπάνω από ανθρώπινο. Μπορώ να πω, απ' την όλη του κατατομή, πως ήταν άγγελος. Όλες του οι πράξεις δεν ήταν παρά εχτέλεση προσταγής κάποιας αόρατης δύναμης. Άλλοι λέγανε γι' αυτόν ότι ήταν ο Μωυσής, ο πρώτος νομοθέτης που γύρισε απ' τους νεκρούς κι έκανε θαύματα και γιάτρευε αρρώστους. Άλλοι πάλι νόμιζαν ότι ήταν απεσταλμένος του ίδιου του Θεού. Εν τούτοις, πολλές φορές, δεν τηρούσε τον Μωσαϊκό νόμο, όπως οι Πατέρες μας και καταπατούσε τις διατάξεις του Σαββάτου. Τίποτα όμως δεν έκανε που να είναι παράνομο ή αξιοκατάκριτο, αλλά με τα λόγια του αμφισβητούσε πολλά.

Πολλοί άνθρωποι απ' το λαό τον ακολουθούσαν και δέχτηκαν τη διδασκαλία του. Ακόμα, πολλοί πίστευαν πως θα τους γλύτωνε απ' τη Ρωμαϊκή τυραννία και ήταν πολύ ενθουσιασμένοι... Όταν οι οπαδοί του είδαν τη δύναμη που είχε στα λόγια και στα έργα, τον προσκάλεσαν να μπει στην πόλη, να σφάξει τους Ρωμαίους και να ανακηρυχθεί βασιλιάς.

Όταν τόμαθαν οι προεστοί, έκαναν συμβούλιο και αποφάσισαν, ότι μιας και δε μπορούσαν να τα βάλουν με τους Ρωμαίους, έπρεπε να πάνε να πληροφορήσουν τον Πιλάτο για όσα έμαθαν, για να μη μπορεί ύστερα κανένας να τους κατηγορήσει ότι ήξεραν για τη συνωμοσία και δεν τόπαν.

Γιατί αν το μάθαινε απ' αλλού ο Πιλάτος, θα χάνανε και το θεό τους και το κεφάλι τους και όλος ο λαός θα εκπατριζότανε.

Έτσι, πήγαν και τα είπαν όλα στον Πιλάτο. Αυτός, έστειλε στρατό και σκότωσε πολλούς απ' τους επαναστατημένους. Τον θαυματοποιό, όταν τον έπιασαν, τον πήγαν μπροστά του. Αφού τον ανάκρινε, τον πήραν οι Ρωμαίοι και τον σταύρωσαν σύμφωνα με την πατροπαράδοτη συνήθειά τους».

(Στην ουσία, αυτό το κομμάτι, όπως απόδειξε ο Villes, είναι μια ελεύθερη διασκευή του Ματθαίου).

196. Βλ. Το άρθρο του Σ. Reinach στη «Revue d' Etudes Juives», 1924. Ακόμα πάνω στο θέμα βλ. και τις συγγενικές προς τον Schürer απόψεις του A. Goethals: «Mélanges d' histoire du christianisme», Bruxelles, 1909, Paris, 1912.

197. Η αλήθεια είναι πικρή, αλλά πρέπει να την πούμε. Το σλαβωνικό χειρόγραφο έγινε αφορμή να γελοιοποιηθεί πολύς κόσμος. Ανάμεσά τους κι ο Γιάννης Κορδάτος, για τον οποίο ειλικρινά στεναχωριόμαστε. Βλ. «Ιησούς Χριστός και Χριστιανισμός», τόμ. Ι. Φύση ευαίσθητη, θέλησε να πιστέψει ότι ο Ιησούς υπήρξε κι ήταν κι επαναστάτης. Εκείνος όμως που καταξευτελίστηκε (και του άξιζε) ήταν ο στενοκέφαλος Robert Eisler. Βλ. «Ιησούς: Βασιλεύς, μη βασιλεύσας» και «Ο Μεσσίας Ιησούς και ο Ιωάννης ο Βαπτιστής».

ποίησή τους. Ο Ωριγένης λοιπόν, στο έργο του «Κατά Κέλσου», (Ι, 47) μνημονεύει ένα τελείως διαφορετικό εδάφιο του Φλάβιου Ιωσήφ. Το ίδιο εδάφιο χρησιμοποιεί και στην ερμηνεία που κάνει πάνω στον «Ματθαίο». Εκεί αγαναχτεί με τον Φλάβιο Ιωσήφ, επειδή: «Η πίστει τω Ιησού Χριστώ». Αυτό σημαίνει ότι το πλαστογραφημένο κομμάτι, όπου ο Φλάβιος Ιωσήφ μιλάει για «Μεσσίες», «Χριστούς» και τα ρέστα, δεν έχει δημιουργηθεί ακόμα. «Φησί Φλάβιος Ιωσήφ ταύτα συμβεβηκέναι –γράφει ο Ωριγένης– τοις Ιουδαίοις, κατ' εκδίκησιν Ιακώβου του δικαίου, ος ην αδελφός Ιησού, του λεγόμενου Χριστού. Επειδή περ δικαιότατον αυτόν όντα απέκτειναν». Το εδάφιο που αναφέρει ο Ωριγένης, υπάρχει στην «Ιουδαϊκή Αρχαιολογία» (ΧΧ, 9). «Τον καιρό –διαβάζουμε εκεί– που πέθανε ο κυβερνήτης Φαύστος, ο αρχιερέας κατάφερε να συγκαλέσει το αρχιερατικό δικαστήριο στο οποίο: «παραγαγών εις αυτό τον αδελφόν Ιησού, τον λεγόμενον Χριστόν και τινας ετέρους, ως παρανομησάντων κατηγορίαν ποιησάμενος παρέδω κελευσθησομένους».

Προς μεγάλη δυστυχία των οπαδών του «Εβραίου Ιησού», κι αυτό το εδάφιο δε στηρίζεται σε κανένα απολύτως εχέγγυο γνησιότητας. Το στοιχείο που χαραχτηρίζει την αφήγηση του Φλάβιου Ιωσήφ, είναι η φλυαρία. Η απεραντολογία δηλ. και στα πιο ασήμαντα ζητήματα. Ποτέ του δε θα πέρναγε με τόσο λιτό τρόπο, ένα γεγονός με τη σημασία και τις συνέπειες που θα είχε μια τυχόν παραπομπή και εχτέλεση, του «αδελφού» τού «Χριστού».[198] Αγνοεί λοιπόν ο Ωριγένης την πρώτη παρεμβολή. Γι αυτό κι αγαναχτεί με τον μεγάλο Εβραίο ιστορικό, που δεν πιστεύει τις ανοησίες, που οι χριστιανοί επιμέναν ότι κάποια στιγμή συνέβηκαν. Η παρεμβολή τούτη πρωτοαναφέρεται απ' τον Ευσέβιο στην «Εκκλησιαστική Ιστορία» του. Επομένως, ο χρόνος δημιουργίας της, πρέπει ν' αναζητηθεί στο διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα στους Ωριγένη-Ευσέβιο.

Ο δεύτερος μεγάλος Εβραίος συγγραφέας του 1ου μ.τ.χ. αιώνα, είναι ο Ιούστος απ' την Τιβεριάδα. Υπήρξε πολιτικός αντίπαλος του Φλάβιου Ιωσήφ κι έγραψε πολλά έργα. Κανένα τους όμως δε διασώθηκε. Ο πατριάρχης της Κωνσταντινούπολης Φώτιος, (9ος αιώνας) κάνει λόγο για κάποιο έργο του Ιούστου, με τίτλο «Χρονικό των Εβραίων Βασιλέων» (απ' το Μωυσή μέχρι τον Αγρίππα τον Β΄ στα 100 μ.τ.χ.). Ο Φώτιος κατηγορεί τον Ιούστο, ότι επειδή είναι Εβραίος

198. Για μια καλύτερη κατανόηση του ίδιου του Φλάβιου Ιωσήφ και των έργων του, βλ. L.H. Feldman «Studies in Judaica: Scholarship on Philo and Josephus 1937-1962», New York, 1963, N.N. Glatzer: «Josephus, Jerusalem and Rome», New York, 1960, R. Laquenr: «Der Judische historiker Flavius Josephus», Gicssen, 1920, rep. 1970.

μισούσε το «Χριστό»!! Γι αυτό και δε λέει λέξη για τα τόσα του θαύματα!

Η σιωπή[199] του Ιούστου, αποτελεί μια περίτρανη απόδειξη, τόσο των πλαστογραφιών στο έργο του Φλάβιου Ιωσήφ, όσο και της ιστορικής ανυπαρξίας του «Ιησού»-«Χριστού».

Ένα απ' τα αγαπημένα επιχειρήματα των οπαδών της ιστορικότητας του «Ιησού», είναι και τα όσα γράφει ο Κέλσος για το «Χριστό», στο έργο του «Αληθής Λόγος».[200] Κυρίως τα παρακάτω:

«...Σας μεταφέρω τις φήμες που κυκλοφορούν για τη δήθεν παρθενογέννηση. Ένας άνθρωπος από κάποιο χωριό της Ιουδαίας παντρεύτηκε μια φτωχιά ντόπια. Αλλά σύντομα αυτός –που έκανε το επάγγελμα του ξυλουργού– την έδιωξε, γιατί αποδειγμένα ήταν μοιχαλίδα. Εκείνη, μετά το διώξιμό της περιπλανιόταν πορνευόμενη μέχρις ότου γέννησε ένα παιδί. Πατέρας του ήταν κάποιος στρατιώτης, ονόματι Πάνθηρας. Το παιδί τους τ' ονόμασαν Ιησού. Όταν μεγάλωσε πήγε στην Αίγυπτο, όπου έγινε κάτοχος της μαγικής τέχνης των Αιγύπτιων. Όταν πια έμαθε τα μυστικά της μαγείας καλά, γύρισε στην πατρίδα του και ζήτησε να τον παραδεχτούν για Θεό!...» (Αληθής Λόγος Ι, 37).

Όλοι όσοι όμως χρησιμοποιούν τα πιο πάνω λόγια του Κέλσου, υπερθεματίζοντας για την ιστορικότητα του «συμβόλου τους», παραμελούν συνειδητά μια βασική προϋπόθεση. Ο Κέλσος δε μας μεταφέρει ιστορικά γεγονότα της εποχής του. (Γράφει στο τελευταίο τέταρτο του 2ου αιώνα). Όπως με περίσσεια σύνεση διευκρινίζει κι ο ίδιος, απλά αντιγράφει την αντιχριστιανική φημολογία του καιρού του. Στα χρόνια που γράφει ο Κέλσος, ο σκελετός του χριστιανικού μύθου είναι ήδη επεξεργασμένος εδώ κι έναν περίπου

---

199. Η πλέον ξεδιάντροπη όσο και υποκριτική περίπτωση, που έχει μέχρι σήμερα εντοπιστεί στα χρονικά της έρευνας στο Χριστολογικό, είναι αυτή του Daniel Rops. Πλαστογραφεί γεγονότα, δημιουργεί ανύπαρχτες αρχαίες πηγές κι ένα σωρό άλλα, προκειμένου ν' αμυνθεί της εγκυρότητας του άλφα ή βήτα «Ευαγγελικού» αποσπάσματος. Πόση διαφορά απ' την τιμιότητα άλλων θεολόγων, όπως ο Strauss, ο Bauer, ο Baur, ο Harnack κλπ., τους οποίους με πρόστυχο και ανέντιμο τρόπο κριτικάρει ο Rops. Έτσι σηκώνεται η τρίχα απ' το κεφάλι μας, όταν βλέπουμε να γράφει για τη σιωπή του Ιούστου πως: «πρόκειται για μια σκόπιμη κι αποκαλυπτική σιωπή, όμοια μ' αυτή του Ιώσηπου, ο οποίος ενήργησε έτσι από καθαρό αρριβισμό»!!! Βλ. Daniel Rops: «Jesus et son temps», Paris, 1945.

200. Όπως ήδη έχουμε σημειώσει στο κεφάλαιο για τους «Πατέρες», το έργο αυτό του Κέλσου δε διασώθηκε. Το γνωρίζουμε όμως έμμεσα απ' τον Ωριγένη, που στο σύγγραμμά του «Contra Celsum», παραθέτει πρώτα τα εδάφια απ' το έργο του Κέλσου και κατόπιν τ' ανασκευάζει.

αιώνα. Δε θέλει ρώτημα πως οι πολέμιοί του αντλούν το υλικό τους, απ' την ίδια τη χριστιανική παράδοση, προφορική ή γραπτή. Η «παρθένος Μαρία», η «άμωμη σύλληψη», κ.λ.π. αποτελούν το βασικό πυρήνα τούτης της παράδοσης. Η απόλυτη εβραιοποίηση του Χριστιανισμού, τοποθετείται ιστορικά γύρω απ' την εποχή του Αδριανού (117-138). Κατά συνέπεια, το ότι ο Κέλσος μιλάει για φυσική γέννηση του «Ιησού», δε σημαίνει απολύτως τίποτα. Οι αντιχριστιανοί δανείζονται την κεντρική ιδέα της γέννησης και της δράσης του απ' τα επίσημα χριστιανικά γραφτά. Τί το λογικότερο απ' το να μετασχηματίζουν την «άμωμη σύλληψη» σε μοιχεία; Τί πιο ανθρώπινο απ' το ν' αποπειραθούν ν' αντιδράσουν στα δολοφονικά, για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και σκέψη, χριστιανικά κελεύσματα, διαστρεβλώνοντας δυσφημιστικά τις ίδιες τις χριστιανικές θέσεις;

Καιρός λοιπόν να σταματήσει το παραμύθι για την ιστορικότητα του «Ιησού». Δεν υπάρχει ούτε ένα στοιχείο μιας κάποιας, ελάχιστης έστω, ποιότητας, που να συνηγορεί υπέρ της ιστορικότητάς του. Στην ουσία πρόκειται για ένα εντελώς κάλπικο δίλημμα. Τί θέλουμε να πούμε; Ότι το πρόβλημα της ιστορικότητας του «Ιησού», οφείλει την ύπαρξή του σε καθαρά υποκειμενικές —παρακοινωνιολογικές— μα ωστόσο δυναμικές, επειδή στηρίζονται στην απέραντη δεξαμενή των αστικών σκιών, διαδικασίες. Λόγου χάρη, όλοι ανεξαίρετα οι πρώτοι ερευνητές του Χριστολογικού, στάθηκαν αρνητές της ιστορικής ύπαρξης του «Χριστού». Και ο Dupuis στα 1780 και ο Strauss στα 1835 και ο Baur στα 1836 κι η Σχολή της Tubingen και ο Bauer, απόρριψαν ευθύς αμέσως το ενδεχόμενο σοβαρής συζήτησης πάνω στο θέμα. Κι αυτό, γιατί στα χρόνια τους δεν υπήρχε το κατάλληλο κοινωνιολογικό υπόβαθρο που θα ωθούσε στην αναζήτηση ιστορικών υποκατάστατων. Στα χρόνια τους η αστική κοινωνία, βρίσκεται στις απαυγές του ξεκινήματός της σαν τέτοιας και διαπνέεται από μια πρόδηλη δυναμικότητα. Η κυριαρχία της δεν αμφισβητείται, είναι δοσμένη. Το ζήτημα της τυχόν ύπαρξης του «Ιησού», πρωτομπαίνει θορυβωδώς στις αρχές του αιώνα. Θιασώτες του —κι εδώ είναι που στοιχειοθετείται ένα από κείνα τα ιστορικά παράδοξα— είναι ακριβώς οι αρνητές της αστικής «καθαρά» κυριαρχίας. Η εξήγηση είναι απλή. Εκείνα τα χρόνια, που το προλεταριάτο δεν είχε καμιά δυνατότητα να σπουδάσει τα παιδιά του, τα όποια προδευτικά κινήματα επαντρώνονταν από γόνους μεγαλοαστών ή αριστοκρατών. Μ' άλλα λόγια η αιώνια ιστορία. Αυτοί οι γόνοι, λοιπόν, σέρναν μέσα τους κι όλα τα βιώματα και τις ενοχές της τάξης τους. Έτσι κάπου αισθάνονταν υπόλογοι απέναντί της, που την αντιστρατεύο-

νταν. Το αποτέλεσμα ήταν να δοκιμάζουν ν' απελευθερωθούν απ' το μόνιμο τούτο άγχος τους, παντρεύοντας, «ασυνείδητα», όσο κι «επιτήδεια», μερικές παραδοσιακές επαγωγές με ορισμένες αμφισβητησιακές φόρμες. Το να παρουσιάσουν το «Χριστό» σαν απλό άνθρωπο, που δήθεν πολέμησε τους ισχυρούς της εποχής του, υποτίθεται πως προοριζόταν για αντιπολιτευτικό, στην αστική τάξη, χαρτί. Στην πραγματικότητα όμως τους εξασφάλιζε την ψυχική τους ισορροπία. Κέρδιζαν τη λαϊκή παραδοχή ενός βασικού ιδεολογικού στηρίγματος της άρχουσας τάξης, απ' την οποία κατάγονταν. Ότι δηλ. ο Χριστιανισμός, ήταν από πάντα ταγμένος με τη μεριά του δίκιου. Έτσι, και μόνο έτσι, έχουν τα πράγματα. Οι κύριοι αυτοί, κατάφεραν να αποπροσανατολίσουν την επιστημονική έρευνα για πολλά χρόνια. Ας μη τους κάνουμε άλλο το χατήρι. Ας πάψουμε πια να τους προσφέρουμε άλλοθι για την «παρασπονδία» τους ν' ασπαστούν αντιαστικές θεωρήσεις. Θεωρήσεις, που εντέλει χάσαν τόσο σύντομα την όποια επαναστατική προοπτική τους, επειδή ακριβώς επαντρώνονταν απ' τους κυρίους τούτους.

Το συμπέρασμα απ' την εξέταση κι ανάλυση τόσο των χριστιανικών, όσο και των αντιχριστιανικών πηγών, είναι ένα κι επιστημονικά αλώβητο. Ποτέ δεν υπήρξε, ιστορικά, κανένας «Ιησούς». Τελεία και παύλα. Άλλωστε ο στόχος μας όταν αναλύαμε τούτες τις πηγές δεν ήταν αυτός. Επιδιώκαμε να εισάγουμε τον αναγνώστη στον λαβύρινθο των χριστιανικών πλαστογραφιών. Να τον πείσουμε ότι τούτος ο λαβύρινθος στρέφεται προς μια και μόνο κατεύθυνση. Στην απόκρυψη της Ρωμαϊκής καταγωγής του Θεού-Χριστού. Να τον προετοιμάσουμε ψυχολογικά και να τον εξοπλίσουμε επιστημονικά, ώστε ν' αντιμετωπίσει πάνοπλος, την πιο ανατριχιαστική απάτη της ιστορίας. Την ηθική κατασπίλωση του μοναδικού θεού των καταπιεσμένων που εμφανίστηκε στην παγκόσμια ιστορία, του Νέρωνα και την αντικατάστασή του με τον πλέον αντιδραστικό Θεό της Ιστορίας, το «Χριστό». Την απάτη, που απόσπασε την ανθρωπότητα των δυο πρώτων αιώνων, απ' την αναζήτηση φιλοσοφικής πραχτικής λεωφόρου, για το επόμενο ανθρώπινο άλμα, και την καταβαράθρωσε στα βραχώδη σκοτάδια του χριστιανικού Μεσαίωνα. Ενός μεσαίωνα, που διάρκεσε 1500 χρόνια και που σαν μόνιμη βλέψη κι αποτέλεσμα, είχε τον πλήρη εξευτελισμό κάθε ανθρώπινης ηθικής, κοινωνικής επιστημονικής κατάχτησης.

Κλείνοντας τούτο το κεφάλαιο; κρίνουμε πως θάταν χρήσιμο, έτσι για να εξαντλήσουμε τελείως το θέμα των πηγών, ν' αναφερθούμε σε μια ακόμα περίπτωση. Αυτή των τάφων χωρίς τα διακριτικά DM ή

DMS.[201] Σύσσωμος ο θεολογικός κόσμος υποστηρίζει ότι αυτοί οι τάφοι ανήκουν σε χριστιανούς.

Αυτό δε στέκει καθόλου. Τούτα τα διακριτικά αρχίζουν να εμφανίζονται στους τάφους, απ' την εποχή του Αύγουστου ακόμα. Απ' την εποχή δηλ. που ο «Χριστός» δεν έχει καν «γεννηθεί». Αλλά και τότε και μετά, η πυκνότητά τους είναι εξαιρετικά ισχνή. Η εξήγηση είναι πως η χρησιμοποίησή τους θεωρούνταν αποκλειστικά αριστοκρατικό δικαίωμα.[202] Τα πιο πάνω διακριτικά υπονοούσαν τη θεοποίηση του νεκρού. Μια καθαρά δηλ. αριστοκρατική συνήθεια, που πηγάζει απ' τη γνώση των ανατολικών θεοσοφικών ρευμάτων. Καταλαβαίνουμε πως παρόμοιες γνώσεις δεν μπορεί ν' αποτελούσαν χτήμα του απλού λαού. Ο λαός δεν είχε καμιά δυνατότητα –εννοείται οικονομική– να έρθει σ' επαφή με τέτοιες στυλιζαρισμένες ιερατικές ανατολικές δοξασίες. Κατά συνέπεια, η χρήση των διακριτικών, κάθε άλλο παρά γενική συνήθεια ήταν. Τούτο άλλωστε έχει αποδειχτεί περίτρανα απ' τις αρχαιολογικές σκαπάνες. Βέβαια, αποτελεί αναφαίρετο δικαίωμα των θεολόνων να βαφτίζουν όλο τον πληθυσμό της Ρώμης του 1ου αιώνα, χριστιανικό. Όπως αναφαίρετο δικαίωμα της σοβαρής και λογικής έρευνας, είναι να κονιορτοποιεί τέτοιου είδους βλακείες.

201. Στα δυτικά διαμερίσματα της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, οι αριστοκρατικές επιτύμβιες επιγραφές άρχιζαν με τα γράμματα DM (dis manibus) η DMS (dis manibus sacrum) που υποδήλωναν τη θεοποίηση της ψυχής του νεκρού.

202. Για την αριστοκρατική προέλευση αυτών των τάφων, βλ. B. Benson, «Roman graves of first A.D. century», κεφ. II.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Τρεις Προκλήσεις — Τρεις Απαντήσεις

Διαπιστώνουμε πως μια αντικειμενική κι απροκατάληπτη ανάγνωση των πηγών —ξεκομμένη δηλ. απ' τις παραδοσιακές αντιλήψεις και φόρμες, που οδήγησαν τη χριστολογική έρευνα σε τέλμα— μας οδηγεί σ' εξαιρετικά ενδιαφέροντες δρόμους. Τα όσα στοιχεία εντοπίσαμε όμως, απαιτούν μια ταξινόμηση. Για να επιτευχτεί αυτή, κρίνεται απαραίτητο ν' απαντήσουμε σε τρία ερωτήματα—προκλήσεις, όπως πηγάζουν απ' την κατεύθυνση που στρέψαμε την ανάλυσή μας. Είμαστε σίγουροι πως η σωστή αντιμετώπισή τους, εγγυάται μια ανθεχτική προσέγγιση στις αυθεντικές ρίζες του Χριστιανισμού.

Για την καλύτερη τοποθέτηση του ζητήματος, θα παραθέτουμε πρώτα την ερώτηση κι από κάτω την απάντησή μας.

—Π ρ ώ τ ο: Υπογραμμίσαμε ότι ο Χριστιανισμός υπήρξε δημιούργημα των πιο αντιδραστικών τμημάτων της Ρώμης. Ποιά ήταν λοιπόν η κοινωνική εξέλιξη, που υποχρέωσε αυτά τα τμήματα να συσπειρωθούν γύρω απ' την πολιτικοθρησκευτική ιδέα του Θεού-«Χριστού»; Ή μάλλον, ποιές ήταν οι κοινωνικές διεργασίες που επέτρεψαν ν' αναδυθεί στην επιφάνεια η πιο πάνω κοινωνική εξέλιξη;

Τούτη η εξέλιξη, στάθηκε το προϊόν μιας σειράς κοινωνικοπολιτικών, οικονομικών και θρησκευτικών ζυμώσεων, δυο περίπου αιώνων. Η τελική της μορφή εκφράστηκε με την κατάργηση της δημοκρατίας και τη θεοποίηση του αυτοκράτορα. Η επέχταση της Ρώμης σε παγκόσμια δύναμη, έφερε στο προσκήνιο της διαστρωμάτωσής της, μερικές νέες τάξεις. Δημιούργημα των καινούργιων παραγωγικών—μεταπρατικών σχέσεων, οι τάξεις αυτές, κουβάλαγαν ολότελα διαφορετικά απ' τα υπάρχοντα βιώματα. Ευνόητο, πως η διαφορετική τους προέλευση, καθόριζε στο ρόλο τους ολότελα διαφορετική, απ' των υπόλοιπων τάξεων, προοπτική. Αναζητούσαν την ιστορική τους αιτιολόγηση, σε νέες φιλοσοφικές και πολιτικές ενατενίσεις. Αντίθετα προς τις παλαιοαριστοκρατικές τάξεις, αυτές δε στήριζαν την «παραγωγική» τους «υπόσταση» στο εργαλείο «δούλος»

και στην άμετρη καταλήστευση του πληβείου.

Απ' τη στιγμή που η Ρώμη απλώνετ' έξω απ' την Ιταλική χερσόνησο, το πλέον αποδοτικό σύστημα απομύζησης των καταχτημένων περιοχών, αποδείχνεται κείνο της δουλοπαροικίας. Οι ενοικιαστές τούτων των περιοχών, είναι μια απ' τις καινούργιες τάξεις.[203] Στήριγμά τους δεν είναι πλέον το δουλοχτητικό καθεστώς, μα η ελεύθερη και γι' αυτό αποδοτικότερη, εργασία. Όπως γίνεται φανερό, απ' τις νέες σχέσεις Ρωμαίου–υπόδουλου, θιγόταν οικονομικά το δεμένο με την Ιταλική γη κομμάτι, της παλιάς αριστοκρατίας. Και τούτο γιατί, οι προσαρτημένες περιοχές αναδείχνονταν σε σιτοβολώνες της Ρώμης. Τα προϊόντα τους, ανθεχτικότερα σε ποιότητα, και πολύ πιο φτηνά στην τιμή, σύντομα κατάκλυσαν τη Ρωμαϊκή αγορά. Άμεσο επακόλουθο, η υποβάθμιση των αντίστοιχων Ιταλικών.

Η στρατιωτική επέχταση της Ρώμης, στάθηκε αφορμή ν' αναδυθούν δυο ακόμα τάξεις. Αυτές των στρατιωτικών και των «πολιτικών τοκογλύφων». Οι πρώτοι πλούτιζαν πλιατσικολογώντας τις νεοκαταχτηθείσες περιοχές. Οι δεύτεροι –σε αγαστή συμφωνία με τους στρατιωτικούς– έρριχναν το χρυσάφι στη Ρωμαϊκή ενδοχώρα, με τη μέθοδο του τοκογλυφικού δανεισμού.[204] Μ' αυτό τον τρόπο προκαλούσαν συμφόρεση στη μπουκωμένη Ρωμαϊκή οικονομία,[205] μ' άμεση συνέπεια τη συνεχή υποτίμηση του χρυσού. Κι εδώ επίσης

203. Για το σύστημα δουλοπαροικίας στη Ρωμαϊκή περιφέρεια, βλ. Μ. Keschermaη: «The financial bases of Roman Empire» κεφ. 7., Β. Mathias: «Römische Alimen tarinstitutionen und Agrarvitschaft gahrbuch fur nationalokonomie und statistik», 186 VI, σελ. 500-505.

204. Μια άλλη κοινωνική τάξη που αναδύθηκε, ήταν οι «εταιρίες δανεισμού». Παρόλο που κι αυτές βασίζονταν στην πολιτική τοκογλυφία, θα ήταν λάθος μεγάλο να τις δούμε σαν τυπικά τοκογλυφικές και τίποτα παραπάνω. Και τούτο γιατί δεν ήταν προσωπικές, αλλά ευρείας βάσης. Στους κόλπους της μετείχαν όλοι αυτοί που προηγούμενα ήταν ολότελα αποκλεισμένοι απ' την οικονομική ζωή της Ρώμης. Ο Salvioli, στο έργο του Capitalism in ancient society, στέκει ανίκανος να εντοπίσει την ομαδική φύση αυτών των εταιριών. Γράφει λοιπόν τα παρακάτω, αρνούμενος την προοδευτικότητά τους: Οι χρηματιστές της Ρώμης, ιδρύσανε εταιρίες δανεισμού, όμοιες με τις σημερινές ανώνυμες τραπεζικές εταιρίες. Οι εταιρίες αυτές ήταν πολυπληθείς και με μεγάλη πολιτικοοικονομική εμβέλεια. Ο τρόπος λειτουργίας τους ήταν ο δανεισμός κρατών με πολύ υψηλούς τόκους. Η εταιρία του Ιούνιου Βρούτου π.χ., χορήγησε ένα δάνειο στο βασιλιά της Καππαδοκίας, με τόκο 48%... Η μεγάλη εταιρία του Ραμπίριους πάλι, χρηματοδότησε τον εκθρονισμένο βασιλιά της Αιγύπτου, Πτολεμαίο, προκειμένου να οργανώσει στρατό επιστροφής του, με τόκο 100%... Η τεράστια εταιρία των Αξιάνων, η επονομαζόμενη «Ασιατική Εταιρία» που ιδρύθηκε στα χρόνια του Σύλλα, δάνεισε στο ίδιο το Ρωμαϊκό κράτος 20.000 τάλαντα, με τέτοιο τόκο, ώστε μετά 12 χρόνια να εισπράξει 250.000 τάλαντα. Όπως μας πληροφορεί ο Πολύβιος (VI, 17) ολόκληρη σχεδόν η Ρώμη έπαιρνε μέρος στις διάφορες μεγάλες χρηματιστηριακές εταιρίες...» σελ. 39-42.

205. Όπως μας πληροφορεί ο Σουετώνιος, ο Ιούλιος Καίσαρ καταλεηλάτησε τη Γαλατία, κηρύχνοντας έναν πόλεμο αδικαιολόγητο για εκείνη τη συγκεκριμένη στιγμή. Το χρυσάφι που του απέφερε αυτή η εκστρατεία ήταν τόσο άφθονο, ώστε όταν τόριξε στην Ιταλία, η τιμή του έπεσε από τις 4.000 σηστέρσιους που ήταν πριν, στις 3.000 (Οι δώδεκα Καίσαρες, Ιούλιος Καίσαρ XXXXVI, 28-29).

είναι φανερό, πως οι ζημιωμένοι της όλης ιστορίας, είν' όλοι όσοι κινιούνται στην αγορά του εσωτερικού. Είτε γαιοχτήμονες είν' αυτοί, είτε βιοτέχνες. Οι παραπάνω βασίζονται – κυριολεχτικά εξαρτιώνται απ' αυτήν– στην καταπιεστική εργασία. Είναι τα κατ' εξοχήν δουλοχτητικά στρώματα.

Η τέταρτη και προοδευτικότερη τάξη, που δημιουργήθηκε απ' τη Ρωμαϊκή εξάπλωση, ήταν οι έμποροι («ιππείς»). Αυτοί δε βασίζονταν στη στρατιωτική εξάρτηση. Επέπλεαν με καθαρά ειρηνικά μέσα. Ατένιζαν τον κόσμο μ' ολότελα διαφορετικό βλέμμα. Γίνονταν έτσι φορείς διάδοσης, όλων των προοδευτικών αντιλήψεων της εποχής τους. Μα το κυριότερο απ' όλα ήταν, πως στήριζαν την ευημερία τους στη διαρκή ειρήνη. Όμως ο αρχαίος δουλοχτητικός κόσμος, ανανέωνε τα προτσές ύπαρξής του, μέσω των πολέμων που του εξασφάλιζαν νέα σημεία εκκίνησης. Κατά συνέπεια, η τάξη των εμπόρων - «ιππέων», μα κι οι πολιτικοί τοκογλύφοι, τόσο της Ρωμαϊκής ενδοχώρας, όσο και της περιφέρειας, που εφάρμοζαν τη μέθοδο της δουλοπαροικίας, ήταν υποχρεωμένοι ν' ανακαλύψουν τις νέες εκείνες φόρμουλες κοινωνικής εξέλιξης, που θα καταστούσαν παρωχημένους τους πολέμους. Μόνο έτσι θα μπορούσαν να ελπίζουν πως δεν θα υπερκεραστούν απ' το μαγγανοπήγαδο της «πολεμικής επανάληψης». Τούτοι οι ειρηνευτικοί-αντιπολεμικοί οραματισμοί, εγγυόντουσαν για μια μη αντιδραστική αναζήτηση. Εκείνο πάντως που πρέπει να υπογραμμίσουμε, είναι πως οι νέες αυτές τάξεις βρίσκονται σε θανάσιμη διαπάλη με τις παλαιοαριστοκρατικές κάστες. Να τονίσουμε ακόμα, πως αντλούν την ιστορική τους αιτιολόγηση, μέσ' από προσαρμοσμένες στην περίπτωσή τους φιλοσοφικές θεωρήσεις. Κυριότερη εκείνη που αντιμάχεται τη στυγνή εκμετάλλευση του πληβείου και του δούλου. Αλλά το πιο σπουδαίο στοιχείο στην υπόθεση, είναι πως αυτές οι φιλοσοφικές θεωρήσεις, δε χρησίμευαν μόνο στις νέες τάξεις. Παράλληλα πρόσφερναν ιδεολογική διέξοδο και στα καταληστευόμενα χαμηλά στρώματα. Τα «ταπεινά οράματα» των τελευταίων, σμίγαν με τούτες τις θεωρήσεις. Ζυμωνόντουσαν μαζί τους στη «δολοφονική καθημερινότητα», εξωραΐζονταν κι αποχτούσαν έτσι, ένα πολύ ευρύτερο περιεχόμενο. Περιεχόμενο, πούταν ανοιχτό σε κάθε κήρυγμα αμφισβήτησης των μεθόδων, που στο παρελθόν πλούτιζαν την παραδοσιακή ολιγαρχία. Ήταν, με λίγα λόγια, επιδεχτικό στην κοινωνική χειραφέτηση-εξέλιξη.

Το πιο αποφασιστικό όμως πλήγμα, ενάντια στην παλιά ολιγαρχία, στάθηκε η κατάργηση της δημοκρατίας. Κι αυτό, γιατί απομακρύνθηκε απ' την εξουσία, που επί δημοκρατίας μονοπωλούσε.

Με την εγκαθίδρυση της μοναρχίας, η αριστοκρατία κυριολεχτικά ξεδοντιάστηκε. Στη δημοκρατία, τα μέλη της έπαιζαν το ρόλο των τοπικών ηγεμόνων. Μέσω της χρηματικής δυνατότητας που διαθέτανε εξαγόραζαν σε κάθε εκλογή, τους απαραίτητους ψήφους, που θα τους επέτρεπαν να επανεκλεγούν, στις όποιες θέσεις κατείχαν. Περιττό ν' αναφερθεί, ότι έτσι εξασφάλιζαν μια αδιαμφισβήτητη ισοβιότητα.[206]

Δε θα 'μαστε έξω απ' τα πράγματα, αν τονίζαμε ότι η μοναρχία υπήρξε μιας κολοσσιαίας σημασίας πολιτική νίκη των νέων τάξεων, που ανάδειξε η επέχταση της Ρώμης σε παγκόσμια δύναμη. Απ' αυτή την άποψη, ήταν οπωσδήποτε ένα σημαντικό βήμα προς τα μπρος. Στη δημοκρατία, κάθε προσπάθεια για μεταρρύθμιση των σκουριασμένων γραναζιών της διαστρωμάτωσής της, γκρεμοτσακιζόταν, μπροστά στ' ατσάλινο τείχος της ολιγαρχικής άρνησης. Το σύνολο των μελών της δημοκρατικής Συγκλήτου, προερχόταν απ' την ολιγαρχία. Ήταν φύσει αδύνατον να παρεισφρύσει έστω κι ένας πληβείος. Μια εκλογή κόστιζε –ένεκα της μόνιμης εξαγοράς των ψήφων– εκατομμύρια. Οι μάζες των χρεοκοπημένων χωρικών που συνωστίζονταν στη Ρώμη, είχαν για μοναδικό βιοποριστικό μέσο, το πούλημα της ψήφου τους.[207] Επομένως, οποιαδήποτε απόπειρα μεταρρύθμισης, δεν μπορεί παρά να στρεφόταν ενάντια στα συμφέροντα της αριστοκρατικής Συγκλήτου. Κι αυτό, το γνώριζαν άριστα οι Συγκλητικοί. Έτσι, κάθε φιλολαϊκή σκέψη –κι ελάχιστες φορές πρόταση– απορριπτόταν μ' απόλυτη πλειοψηφία. Ενδειχτικό της κατάστασης που περιγράφουμε, είναι το εξής παράδειγμα: Η μερική αγροτική μεταρρύθμιση των αδελφών Τιβέριου (133) και Γάιου (123-121 π.τ.Χ.) Γράκχων, υλοποιήθηκε μόνο μετά από πρόσκαιρους πραξικοπηματικούς περιορισμούς της Συγκλήτου.[208]

Η Μοναρχία λοιπόν, δέον ν' αντιμετωπίζεται σαν πράξη περιορισμού της ολιγαρχικής αυθαιρεσίας. Οπωσδήποτε, ο αυτοκράτορας κάλυπτε οικονομικοκοινωνικά, μια κάποια τάξη πραγμάτων. Αλλά η

---

206. Για την αντιδραστικότητα και το δυσκίνητο της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας, βλ. Α.Β. Μισούλιν: «Ιστορία της Αρχαιότητας», σελ. 179 κ.ε., Άννα Μικάϊτς: «La mort de la Republique Romaine», Paris, 1933. Ο Al Render την αποκαλεί πολύ σωστά. «Αριστοκρατική Δημοκρατία», βλ. «Ιούλιος Καίσαρ», σελ. 12, Παρίσι, 1924.

207. Για το θέμα ειδικά της ψήφου του ελεύθερου Ρωμαίου πολίτη, κοίτα το γλαφυρό έργο του René Vatanen, «Remuement de population libre dans la péninsule Italiénne», Κεφ. 4, «Droit de vivre et la vote», Paris 1953, 2η εκδ.

208. M. Cary: «Roman history», σελ. 373-391, Α.Β. Μισούλιν στο ίδιο, σελ. 184-189, Πλούταρχος: «Τιβέριος Γράκχος» VIII.

Μοναρχία, είχε μια πελώρια διαφορά απ' τη Δημοκρατία. Αυτή εντοπίζεται στον παραμερισμό προς χάρη μιας, της αυτοκρατορικής, των υπόλοιπων αριστοκρατικών φατριών. Το γεγονός τούτο, μετουσιωνόταν σ' ένα ευεργετικό για τον απλό λαό, πλεονέχτημα. Τώρα είχε να κάνει μόνο μ' έναν εκμεταλλευτή κι όχι με δέκα. Αυτό βέβαια είναι ένα παραστατικό σχήμα. Στην ουσία, ο «αυτοκράτορας» υπήρξε μια λειτουργική συνέπεια των ευρύτερων προοδευτικών θεωρήσεων, που ήδη αναφέραμε. Μάλιστα από κάποιο σημείο και μετά, μετατρέπεται σε σύμβολο ενότητας των νέων τάξεων. Η σύγκρουσή του λοιπόν με την παλιά ολιγαρχία, που επί Δημοκρατίας αλώνιζε, ήταν αναπόφευχτη. Πράγματι η σύγκρουση έγινε. Τ' αποτέλεσμά της στάθηκε ο ακόμα μεγαλύτερος παραμερισμός της παλιάς ολιγαρχίας. Τα επακόλουθά της, λειτούργησαν ευεργετικά για τις μέχρι τότε καταπιεζόμενες μάζες. Αδιάψευστος μάρτυρας γι' αυτό, η θεοποίηση του «αυτοκράτορα». Θεοποίηση του αυτοκράτορα; Μα η «επίσημη» ιστορία μας λέει, ότι τούτη οφείλεται στην ψυχοπάθεια και μόνο του όποιου τρελού. Η ιστορία, αγαπητοί μου, λέει πράγματα που παραχαράζουν και την ίδια μας τη νοημοσύνη ακόμα. Εν πάση περιπτώσει, αυτοί που τη συντάσσουν —«προοδευτικοί» και μη— είναι τέκνα της ίδιας συλλογικής συνείδησης, που με τη σειρά της παράγεται απ' το ίδιο «κοινωνικό γίγνεσθαι» ενός «είναι» 2000 ετών. Στην προκειμένη περίπτωση έχουμε ν' αντιμετωπίσουμε μια «χριστιανογενή συνείδηση», ενός «χριστιανικού είναι». Αυτή είναι η πικρή για πολλούς αλήθεια κι όποιος θέλει την ακούει... Παρόλο που θα το επιθυμούσαμε, ο χώρος δε μας επιτρέπει να επεχταθούμε, όσο θάπρεπε, στο θέμα. Αρκούμαστε μόνο να επισημάνουμε, ότι τις «ηθικές αξίες τούτου, του κατά τ' άλλα θαυμάσιου κόσμου, τις βιώνουμε, δεν τις διαλέγουμε.

Λοιπόν, ας δοκιμάσουμε ν' αφήσουμε στην άκρη μερικές προκαταλήψεις της «χριστιανογενούς» ιστορίας μας κι ας κοιτάξουμε το πράγμα μέσα από ένα καθαρά αντικειμενικό πρίσμα. (Όσο βέβαια μας είναι μπορετό κάτι τέτοιο).

Είναι αποδειγμένο πως μια θρησκεία δε δημιουργείται, ούτε και ξεριζώνεται με διατάγματα ή τρομοκρατικές μέθοδες. Αποτελεί δημιούργημα ορισμένων συγκεκριμένων συνθηκών. Προορίζεται δε να καλύψει, κάποιες εξίσου συγκεκριμένες ανάγκες της εποχής ή του τόπου όπου εμφανίζεται. Απ' αυτόν τον κανόνα δεν επιτρέπεται να εξαιρεθεί η περίπτωση του θεοποιημένου αυτοκράτορα.[209] Κάτι

---

209. Μια οξυδερκέστατη ανάλυση στο θέμα του θεοποιημένου βασιλιά, κάνει ο A.M. Ranovitsch. Παρα-

τέτοιο θάταν σκέτη αυθαιρεσία. Είναι κι αυτή ένα κοινωνικό φαινόμενο. Αποτελεί το κέντρο ή το τέρμα, κάποιων πολύχρονων, όσο και πολύπλοκων διαδικασιών. Σε τελική ανάλυση, οφείλει την ύπαρξή της στην αλληλεξάρτηση θρησκείας–πολιτικής. Εν πάση περιπτώσει, υπήρξε το επιστέγασμα των αυθόρμητων λαϊκών εκδηλώσεων, υπέρ της κατάργησης της «αριστοκρατικής Δημοκρατίας». Ένα καλό παράδειγμα του τί εννοούμε, είναι κι η πληροφορία που μας δίνει ο Αππιανός, σχετικά με την υποδοχή που επιφύλαξε ο λαός στον Ιούλιο Καίσαρα. Επέστρεφε θριαμβευτής στη Ρώμη, έχοντας κατατροπώσει τους αριστοκράτες αντιπάλους του. Όλος ο πληθυσμός της πόλης είχε ξεχυθεί στους δρόμους για να τον υποδεχτεί. Ήταν κάτι χωρίς προηγούμενο, ομολογεί ο Ρωμαίος ιστορικός.[210]

Η Δημοκρατία, είχε καταδικάσει το φτωχόκοσμο σε τέτοια ένδεια, ώστε όλες του οι ελπίδες είχαν εναποτεθεί πάνω στο σχήμα της αναμονής ενός «Σωτήρα». Έλπιζε στον ερχομό ενός «ισχυρού άντρα», που με τη σιδερένια γροθιά του θάβαζε τέρμα στις αδικίες, και την ανισότητα.[211] Τα πρώτα αντιαριστοκρατικά μέτρα του Αυγούστου, προκάλεσαν θύελλα ενθουσιασμού στα χαμηλά στρώματα. Ο Σουετώνιος[212] μας λέει, ότι ο λαός εκβίασε τους συντάχτες των «Σιβυλλικών χρησμών», να εκδώσουν μια προφητεία, που να χαραχτηρίζει τον Αύγουστο, σαν τον αναμενόμενο «Σωτήρα».[213] Στα 1898, βρέθηκε μια αρχαία επιγραφή στην Πριήνη της Μικρής Ασίας. Ήταν αφιερωμένη στα γενέθλια του Αύγουστου – το 9 μ.τ.χ.– και το περιεχόμενό της ήταν ένας ύμνος στο Θεό-Αύγουστο. «Σαν σήμερα γεν-

---

θέτει διάφορα παραδείγματα θεοποίησης μοναρχών, και καταλήγει στο ότι αυτή ανταποκρινόταν σε συγκεκριμένες ανάγκες της εποχής. Βλ. «Ελληνιστική εποχή», Αθήνα, 1979, σελ. 350.

210. Αππιανός: «Εμφύλιοι πόλεμοι της Ρώμης» II, III, 35.

211. Για τις εσχατολογικές ζυμώσεις στη Ρώμη της Δημοκρατίας, βλ. K. Kautsky: «Η καταγωγή του Χριστιανισμού» σελ. ελλ. εκδ. 142 κ.ε., Γιάννη Κορδάτου, «Ιησούς Χριστός και Χριστιανισμός», Α΄ τόμος κι ακόμα: B. Bauer: «Caesar and Christ», σελ. 95 κ.ε., A. Palmer: «Roman History», New York, 1964, τομ. II, σελ. 33, 46, 164. Μια καλή ανάπτυξη του θέματος επιχειρεί και ο καθηγητής Philippe Bernier στο άρθρο του «Messiah Romain», περιοδικό «Janus», No 12, Paris, 1933.

212. Σουετώνιος: «Οι δώδεκα Καίσαρες», Αύγουστος, 52.

213. Κρίνουμε χρήσιμο να σημειώσουμε ότι τον τίτλο «Σωτήρ» κατείχε στην αρχαιότητα και ο στρατηγός του Μ. Αλεξάνδρου, Πτολεμαίος. Συνεπώς ο Χριστιανισμός αντιγράφει κι εδώ μια υπάρχουσα κατάσταση. Η προσωνυμία «Σωτήρ» είχε ταυτιστεί με την έννοια «δυναμικός άντρας». Επειδή αυτοί οι άντρες ονομάζονταν έτσι μετά από κάποια σύγκρουση με το κατεστημένο, καταλαβαίνουμε πολύ καλά γιατί οι χριστιανοί έδωσαν στο θεό τους επίγεια ζωή. Για τον Πτολεμαίο, βλ. Farrington: «Η επιστήμη στην αρχαία Ελλάδα», σελ. ελλ. εκδ. 227 κ.ε., A. M. Ranovitsch: «Ελληνιστική εποχή», Αθήνα, 1979, σελ. 180 κ.ε.

νήθηκε ο Καίσαρας... Η θεία πρόνοια προίκισε τούτον τον άντρα, που σήμερα τιμάμε, με όλα εκείνα τα χαρίσματα, που θα τον καθιστούσαν Σωτήρα μας. Η σημερινή μέρα που γεννήθηκε ο Θεός–Αύγουστος χαράζει μια καινούργια ευτυχισμένη περίοδο...».[214]

Στον πρώτο μ.τ.χ. αιώνα, ο αυτοκρατορικός θεσμός αποτελούσε τη μόνη ασπίδα των κατατρεγμένων. Σαν νέο ιστορικό στάδιο που ήταν, διατηρούσε αστραφτερή όλη του τη ζωτικότητα. Οι Ρωμαίοι προλετάριοι ωφελήθηκαν και οικονομικοκοινωνικά και πολιτιστικά. Ο περίφημος «άρτος και θεάματα» λ.χ., δεν πρέπει να επεξηγείται με τη σημερινή του παράφραση. Η σωστή του ερμηνεία πρέπει νάναι: «οικονομικοπολιτιστικό άνοιγμα του κράτους στο λαό».[215] Στα επόμενα δυο κεφάλαια θα επανέλθουμε, τόσο στο ζήτημα τούτης της φράσης, όσο και στην τεκμηρίωση των ισχυρισμών μας, σχετικά με τη φιλολαϊκότητα του αυτοκρατορικού θεσμού. Όπως είπαμε, ο λαός ανταποκρίθηκε με θέρμη στη νέα κατάσταση. Απόδειξη η θεοποίησή της. Απ' αυτό το σημείο και μετά, δε χρειαζόταν παρά το σμίξιμο μερικών εξαιρετικών συγκυριών κι η χαρισματική προσωπικότητα ενός τίμιου κι οξυδερκή αυτοκράτορα, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα είδος πρόσκαιρης –δε γινόταν αλλιώς– «χρυσής εποχής», σε σχέση με τις λαϊκές επιδιώξεις. Ήταν αυτό, που τελικά συνέβη. Κάποιες συγκυρίες, περισσότερες αιτίες, σε συνδυασμό με τη χαρισματική προσωπικότητα του Νέρωνα, δημιούργησαν μια όντως «χρυσή» –με τα τότε βέβαια μέτρα– για τους πληβείους και τους δούλους, εποχή. Μια εποχή, που θα σταθεί για τρεις και περισσότερους αιώνες, το μόνιμο σημείο αναφοράς και για το λαό και για τους μετέπειτα αυτοκράτορες.

Ο Νέρωνας θα συντρίψει όλα τα κάστρα της παραδοσιακής αριστοκρατίας. Θα προωθήσει την πολιτιστική χειραφέτηση του λαού. Θα πλήξει θανάσιμα, τέλος, την έννοια «εργαλείο–δούλος». Ο λαός θα τον λατρέψει και θα τον θεοποιήσει. Για πολλά χρόνια μετά το θάνατό του, θα πιστεύεται ότι «αναστήθηκε και αναλήφτηκε στους ουρανούς». Σ' αρκετές περιοχές της αυτοκρατορίας, ο λαός θα προσμένει για μεγάλο διάστημα την κάθοδό του απ' τους ουρανούς. Τη «Δευτέρα παρουσία» του, δηλαδή. Ο σκοπός της καθόδου του, θάναι η τιμωρία των εκμεταλλευτών κι η εγκαθίδρυση ενός «δίκαιου κι αιώνιου κράτους».[216] Διαπιστώνουμε ότι η φημολογία γύρω απ' το

214. Βλέπε Ε. Fulks: «Album of archaeological discoveries in Near East», London, 1916, σελ. 79-98.

215. Την ίδια γνώμη εκφράζει και ο Η. Goodman στο βιβλίο του «God in social conflicts», London, 1963, σελ. 222 κ.ε.

216. Σουετώνιος, «Οι δώδεκα Καίσαρες» Νέρων 57.

«θεό-Νέρωνα», πλάστηκε με το ζυμάρι της εποχικής εσχατολογίας. Αλλά δεν είναι μόνο αυτό. Ο Νέρωνας, είναι η μόνη εσχατολογική θεότητα που της αποδίνεται –κι είχε– επίγεια ζωή. Μ' άλλα λόγια, οι ομοιότητες με τον «Ιησού», είναι κάτι παραπάνω από χτυπητές. Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει κανένα μυστήριο. Έχουμε ήδη υπογραμμίσει, ότι ο «Χριστός» δημιουργείται απ' τη Ρωμαϊκή αριστοκρατία, σαν αντίβαρο στη λαϊκή λατρεία του Νέρωνα. Γι αυτό κι αντιγράφει την εσχατολογική φημολογία γύρω απ' το Νέρωνα και τη μεταφέρει στο «πρόσωπο» του «Ιησού». Μ' αυτή την ταχτική, επιχειρεί να ρίξει στα μαλακά –από άποψη λαϊκών αντιδράσεων– την όλη υπόθεση. Οι δημιουργοί του θέλουν να πιστεύουν, ότι αποδίδοντας στο «Χριστό» τις ιδιότητες του Νέρωνα, επιτυγχάνεται κάποια ταύτιση των δυο θεοτήτων. Νομίζουν πως έτσι θ' αποκοιμίσουν το λαϊκό φρόνημα, που εννοεί να υπερθεματίζει τις Νερωνικές αρετές.

Εν πάση περιπτώσει, λάθεψαν στις προσδοκίες τους. Ο λαός της αυτοκρατορίας, όχι μόνο δεν αποδέχτηκε την ανίερη γι' αυτόν ταύτιση, μα κι αντέδρασε δυναμικά. Τρεις «ψευδο-Νέρωνες» –που θα παριστάνουν τον αναστημένο λυτρωτή Νέρωνα– θα ηγηθούν σε τρία διαφορετικά μέρη της αυτοκρατορίας, ισάριθμων εξεγέρσεων. Επιδιωκόμενος στόχος τους, θάναι η επιστροφή στα Νερωνικά ήθη.[217]

Το τελικό συμπέρασμα απ' όλα τούτα, είναι πως ο θεσμός του αυτοκράτορα, σε συνδυασμό με τις νέες τάξεις, ξαποστέλνουν την παλιά ολιγαρχία στο περιθώριο της οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής κονίστρας. Αυτή δοκίμασε ν' αντιδράσει. Λόγω της άμεσης αλληλεξάρτησης θρησκείας–πολιτικής, όλες οι απόπειρες αντίδρασής της, εκδηλώνονταν με φιλοσοφικοθρησκευτική μάσκα. Τέτοιου είδους μάσκες, υπήρξαν η Αστρολογία, ο Στωικισμός, ο Ορφισμός, ο Χριστιανισμός. Κοινή τους συνισταμένη, η βαθιά αντιδραστικότητα της βασικής τους ιδέας.

Το δεύτερο ερώτημα-πρόκληση, μας καλεί ν' αποδείξουμε τον ισχυρισμό που διατυπώσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, ότι οι χριστιανοί επιχείρησαν ν' αρπάξουν πραξικοπηματικά την εξουσία και στα πριν του Νέρωνα χρόνια.

---

217. Σουετώνιος: «Οι δώδεκα Καίσαρες», Νέρων 54. Ακόμα, για μια εκτενή παρουσίαση των ψευτο-Νερώνων, βλ. E. Renan: «Le contre-Jesus», Paris, 1928, 5η εκδ., σελ. 16).

Η απάντησή μας θα περιοριστεί σ' ένα και μόνο γεγονός. Η αξία του βρίσκεται στο ότι αφορά ένα πρόσωπο, που αναφέρεται και απ' τις χριστιανικές και απ' τις «Εθνικές» πηγές. Τον προκουράτορα της Ρώμης στην Ιουδαία, Πιλάτο.

Το διάστημα διοίκησης του Πιλάτου, καθορίζεται με βεβαιότητα μεταξύ 23-37 μ.τ.χ.[218] Διάφορα στοιχεία μας πείθουν πως συμμετείχε σε κάποια συνωμοσία, που η πολιτικοθρησκευτική της έκφραση ήταν ο Χριστιανισμός. Δεν μπορεί να θεωρηθεί τυχαίο, το ότι πολλές Εκκλησίες τον αναγνωρίζουν σαν «Μάρτυρα». Η Κοπτική μάλιστα τον έχει αγιοποιήσει. Αυτό έχει μεγάλη σημασία, γιατί η Κοπτική είναι απ' τις αρχαιότερες Εκκλησίες. Είναι η Εκκλησία των «Πατέρων» της ερήμου, και του «άγιου» Αθανάσιου.[219]

Ο Πιλάτος αναφέρεται απ' τον Τάκιτο «Χρονικά», ΧΥ,XL,ΙΥ,ΨΖ, τον Φλάβιο Ιωσήφ «Ιουδ. Αρχ. XVIII, V, VII», «Πόλ. της Ιουδ. II» κι απ' το Φίλωνα της Αλεξάντρειας. Η γυναίκα του Πρόκουλα Κλαυδία, ήταν δισεγγονή του Τιβέριου. Την αναφέρουν τόσο ο Τάκιτος, «Χρον. I,53-III,-24 IV, 44-71», όσο κι ο Σουετώνιος «Αύγουστος 19,31,63,64, 65,72. Τιβέριος 7,10,11,50».

Ο Φλάβιος Ιωσήφ μας μεταδίδει, πως οι Εβραίοι παραπονέθηκαν στο διοικητή της Συρίας Βιττέλιο, για τη βίαιη συμπεριφορά του Πιλάτου.[220] Αμέσως ο Βιττέλιος μήνυσε στον Πιλάτο, μέσω ενός απεσταλμένου του, του Μάρκελλου, να παρουσιαστεί στη Ρώμη, προκειμένου ν' απολογηθεί στον αυτοκράτορα. Ο Πιλάτος έσπευσε να συμμορφωθεί. Πριν φτάσει όμως στη Ρώμη ο Τιβέριος πέθανε.

Οι κακόβουλες πλαστογραφήσεις των χριστιανών στο πιο πάνω απόσπασμα, είναι ολοφάνερες. Ούτε λίγο ούτε πολύ, θέλουν να μας πείσουν ότι ο Πιλάτός βρέθηκε στη θέση του κατηγορούμενου, επειδή κατέπνιξε μια εβραϊκή εξέγερση. Μα ακριβώς αυτή την αποστολή τούχε αναθέσει η Ρώμη. Να καταστέλλει εξεγέρσεις και να διατηρεί την ηρεμία στην οικονομικοκοινωνική ζωή του τόπου, ώστε να εξασφαλίζεται η ομαλή ροή των φόρων προς τη Ρώμη.

Τη δυνατότητα γι' αποκατάσταση της ιστορικής αλήθειας, μας την παρέχει ένα άλλο απόσπασμα του Φλάβιου Ιωσήφ απ' την «Ιουδαϊκή

---

218. Βλ. P.L. Hadley: «Pilate's arrival in Judaea», journ. of theol. stud. XXXV, σελ. 57, London, 1934.

219. Οι κόπτες αποδέχτηκαν τον μονοφυσιτισμό με τον Πατριάρχη της Αλεξάντρειας Διόσκουρο, τον διάδοχο του Κύριλλου, που πέθανε το 444. Βλ. M. Viveau «Afrique et Islam», τομ. I., Paris 1924, σελ. 12, B. Davidson: «Africa in History», London, 1966, σελ. 130 κε.

220. Υποτίθεται πως πρόκειται για κάποια αιματηρή καταστολή που διέταξε ο Πιλάτος ενάντια σε κάποια εξέγερση, πού εκδηλώθηκε στη Σαμάρεια. Βλ. «Ιουδαϊκή Αρχαιολογία» XVIII, IV, 1-2.

Αρχαιολογία», αλλά σε σλαβικό αντίγραφο αυτή τη φορά. Εκεί μαθαίνουμε πως ο Πιλάτος πρόσταξε και τοποθέτησαν στο κέντρο της Ιερουσαλήμ ένα ομοίωμα του αυτοκράτορα (Μια «σημαία», δηλ. μια προτομή στηριγμένη σ' ένα λάβαρο με τα Ρωμαϊκά σύμβολα). Οι Εβραίοι αντέδρασαν δυναμικά. Η θρησκεία τους, τους απαγόρευε να δεχτούν οποιαδήποτε εικόνα άλλου θεού στην πόλη. Μα κι αυτή η αιτία, είναι παράλογη για να τη δεχτούμε. Πρώτ' απ' όλα κι αν πιστέψουμε τα περί προτομής του αυτοκράτορα, δεν πρόκειται για εικόνα άλλου θεού. Έπειτα, πώς είναι δυνατό να πιστέψουμε, ότι οι καταχτητές Ρωμαίοι χρειαζόντουσαν τη συγκατάθεση των Εβραίων, για να τοποθετήσουν τα σύμβολά τους στην πόλη; Το επεισόδιο αποχτάει μια ολότελα διαφορετική διάσταση και γίνεται λιγότερο αντιφατικό, αν το αντιμετωπίσουμε έτσι. Ο Πιλάτος μετέχει στη χριστιανική συνωμοσία, που εξυφαίνεται στη Ρωμαϊκή περιφέρεια. Επιδιώκοντας να δημιουργήσει ένα είδος διοικητικής πρωτεύουσας για τη νέα θρησκεία –κάτι σαν ορμητήριο– διατάζει και τοποθετούν στο κέντρο της πόλης ένα ομοίωμα του «Θεού-«Χριστού». Τα πιθανά κίνητρα στην εκλογή της Ιερουσαλήμ σαν τέτοιας, εντοπίζονται σε δυο υποθέσεις. Πρώτο, να προσηλυτίσει τον ελληνορωμαϊκό πληθυσμό της Παλαιστίνης, που κάθε άλλο παρά αμελητέος ήταν.[221] Δεύτερο, να πείσει τους Εβραίους να ενταχτούν στις τάξεις του «Χριστού». Δέλεαρ –βασικά οικονομικό– η άμεση συγγένειά του με τον Γιαχβέ.

Οι Εβραίοι όμως, δεν αποδέχτηκαν το διασυρμό, όπως τον θεώρησαν, του Γιαχβέ. Οι αποδείξεις που στοιχειοθετούν την άποψή μας, είναι πολλές.

Ο Ευσέβιος της Καισάρειας λ.χ., κάνει λόγο για κάποιο κείμενο με τίτλο «Υπομνήματα Πιλάτου».[222] Πρόκειται οπωσδήποτε για ξαναδούλεμα ενός παλιότερου «εγγράφου», που αναφέρει ο Τερτυλλιανός.[223] Το είχε συντάξει ο Πιλάτος και αποδέχτης του ήταν ο Τιβέριος. Σ' αυτό, ο Πιλάτος εξυμνούσε το «Χριστό» και ζητούσε την επίσημη αποδοχή της λατρείας του. Ο Τιβέριος ενθουσιάστηκε με τις «ικανότητες» του νέου Θεού και σχεδόν ασπάστηκε την ιδέα να τοποθετηθεί στο επίσημο Ρωμαϊκό Πάνθεον. Η πληροφορία για τη στάση του Τιβέριου, διασταυρώνεται κι απ' τον Αρμένιο χριστιανό

221. Βλ. R. Strage, «The ruind Temple», σελ. 161-169, I. Levinsiston: «History of religions in Palestine», κεφ. II.

222. «Εκκλησιαστική Ιστορία», X.IX 3-4.

223. Βλ. «Απολογία 21».

Ιστορικό του 5ου αιώνα, Μωυσή της Χορέν. Στο έργο του «Ιστορία της Αρμενίας», μιλάει για μια επιστολή του Τιβέριου στη βασίλισσα της Αρμενίας Αβγάρ, την οποία προσπαθεί να προσηλυτίσει στο χριστιανισμό.

Μια ακόμη μαρτυρία για την ευνοϊκή, απέναντι στο Χριστό, στάση του Τιβέριου, υπάρχει στο έργο του Ρωμαίου Συγκλητικού Trebonius Rupinos, «Ανέκδοτη Ιστορία της πόλης της Βιέννας στη βασιλεία των 12 Καισάρων».[224] Σε μια παράγραφό του (VI, VIII) αναφέρει ότι ο Τιβέριος ήταν έτοιμος να θεοποιήσει το «Χριστό». Το εντυπωσιακό στοιχείο είναι ότι ο Rupinos απευθύνει το έργο του στον Πλίνιο το «Νεώτερο». Βρισκόμαστε μ' άλλα λόγια, στην καρδιά της άποψής μας, ότι ο χριστιανισμός προωθείται απ' τη Ρωμαϊκή αριστοκρατία της Ρωμαϊκής περιφέρειας. Όπως θυμάται ο αναγνώστης, εξετάζοντας την επιστολή του Πλίνιου στον Τραϊανό, είχαμε συμπεράνει ότι είναι μυημένος στο Χριστιανισμό.

Αλλά κι η περίπτωση του Τιβέριου, πρέπει να μελετηθεί προσεχτικά. Δεν είναι διόλου απίθανο, να συμμάχησε κάποια στιγμή με τους ολιγαρχικούς και να συμφώνησε σ' ένα μίνιμουμ πολιτικοθρησκευτικό πρόγραμμα.[225] Εν πάση περιπτώσει, να παραχώρησε ορισμένα παλιά προνόμια, που η αριστοκρατία είχε στερηθεί απ' το θάψιμο της δημοκρατίας. Αυτό θάταν και μια θεμιτή εξήγηση για το μίσος των αριστοκρατών ενάντια στο Νέρωνα. Μίσος, που εξηγείται μόνο αν δεχτούμε ότι οι ενέργειές του έθιγαν κάποια νεοαποχτημένα δικαιώματα.

Εκείνο πάντως που προκύπτει με αναμφισβήτητο τρόπο, είναι η ανοχή τόσο του Τιβέριου, όσο και του Βιττέλιου, στο όποιο αδίκημα του Πιλάτου.[226] Το παραποιημένο απόσπασμα της «Ιουδαϊκής

224. Βλ. Mermetaine: «Histoire de la ville de Vienne», Paris, 1931, 1η έκδ. 1828.

225. Ένα εντυπωσιακό ντοκουμέντο για τη φιλοχριστιανική στάση του Τιβέριου και την επιδίωξή του ν' ανεβάσει το Χριστιανισμό στο βάθρο του πολιτικοθρησκευτικού συστήματος της Ρώμης, μας προσφέρεται απ' το λεγόμενο «Ευαγγέλιο του Γαμαλιήλ». Οι συντάκτες του, ισχυρίζονται ότι ο Τιβέριος έστειλε στην Ιουδαία τον απεσταλμένο του Κάριο, για να διερευνήσει τις δυνατότητες του Χριστιανισμού. Αλλ' οι Εβραίοι αρχιερείς Άννας και Καϊάφας όπως κι ο Ηρώδης, δωροδόκησαν τον Κάριο κι αυτός μετέδωσε ψεύτικες ειδήσεις στον Τιβέριο. Έτσι το σχέδιο του Τιβέριου ναυάγησε. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Κάριος συναντήθηκε και με τον Πιλάτο, που του μίλησε με τα καλύτερα λόγια για τον Ιησού.
Βλ. Forbes Robinson, «Coptic Apocryphal Gospels, Textes and Studies», Cambridge, 1896.

226. Αυτή η υποσημείωση είναι μάλλον άχρηστη, αλλά από σεβασμό στον αναγνώστη, δεν μπορούμε να την προσπεράσουμε. Πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι αποφεύγουμε σκόπιμα να μπούμε στον κόπο να σχολιάσουμε τις ανοησίες των «Ευαγγελιστών» για τη στάση του Πιλάτου απέναντι στον «Ιησού». Κάτι τέτοιο θα ήταν σκέτη ματαιοπονία. Είναι φανερό ότι τα ρητά του τύπου «Συ είπας» κτλ. στερούνται

Αρχαιολογίας», μας λέει ότι ο Βιττέλιος, έστειλε τον Πιλάτο στη Ρώμη για να δικαστεί απ' τον ίδιο τον αυτοκράτορα. Ώσπου να φτάσει όμως εκεί, ο Τιβέριος πέθανε. Αυτό τί σημαίνει; Ότι χάρη στον θάνατό του, ο Πιλάτος γλίτωσε την καταδίκη; Γιατί; Πέθανε ο Τιβέριος, αλλά στον θρόνο ανέβηκε ο Καλιγούλας. Το αδίκημα όμως του Πιλάτου παραμένει. Μήπως λοιπόν το αρχικό χειρόγραφο του Φλάβιου Ιωσήφ έγραφε πως ο Βιττέλιος, ύστερα από υπόδειξη του Τιβέριου, φέρθηκε με επιείκεια στον Πιλάτο; Σ' αυτή την περίπτωση θα πρέπει κι ο Βιττέλιος ν' ανήκε στο κύκλωμα της χριστιανικής συνωμοσίας. Και πράγματι ανήκε. Αυτός ο Βιττέλιος, δεν είναι άλλος απ' τον Βιττέλιο Γερμανικό, τον μετέπειτα αυτοκράτορα. Υπήρξε ένας απ' τους βασικούς ηγέτες του αντι-Νερωνικού πραξικοπήματος το 68.[227] Η γνώμη μας ενισχύεται και απ' το ότι δεν αναλαμβάνει προσωπικά ο ίδιος την πρωτοβουλία, για την κάλυψη του Πιλάτου. Όπως γράφει ο Φλάβιος Ιωσήφ, ενεργεί μέσω ενός φίλου του, του Μάρκελλου.[228]

Ας σημειώσουμε ακόμα, την ύπαρξη αναρίθμητων «αναφορών» του Πιλάτου, που εμφανίστηκαν σ' ένα φάσμα 10 αιώνων. Πάντως, σαν το κυριότερο κείμενο, σχετικά με τον Πιλάτο, κρίνεται το λεγόμενο «Ευαγγέλιο του Νικόδημου», που ονομάζεται και «Πράξεις Πιλάτου».

Σαν επιμήθιο στην υπόθεση Πιλάτου, έχουμε να κάνουμε μια παρατήρηση λαϊκή, που η αξία της καθαγιάστηκε, στο διάβα αμέτρητων αιώνων. «Χωρίς φωτιά καπνός δε βγαίνει».

Ένα τρίτο τέλος ερώτημα, μας καλεί να δώσουμε μια απτή απόδειξη της αντιδραστικότητας των χριστιανών.

Έχουμε ήδη κάνει λόγο για τους τρεις «ψευδο-Νέρωνες», που

οποιασδήποτε σοβαρότητας. Το καθήκον της διερεύνησής τους το επωμίστηκαν ορισμένοι άλλοι, που φαίνεται πως ήταν ανίκανοι να διακρίνουν το πού τελειώνει η σοβαρότητα και πού αρχίζει η γελοιοποίηση.

227. Όταν έγινε αυτοκράτορας, διέταξε να γίνουν θυσίες στη μνήμη του Νέρωνα, και ν' απαγγέλονται δημόσια τα ποιήματά ου. Όλ' αυτά βέβαια, στόχευαν στην κατάπνιξη της λαϊκής οργής, για το θάνατο του Νέρωνα. Βλ. Τάκιτος, «Ιστορίες» VI, 64. Ο Βιτέλλιος θα εχτελεστεί το Δεκέμβρη του 69 απ' τον Βεσπασιανό.

228. Κι άλλοι ιστορικοί μίλησαν για συμπαιγνία Βιτέλλιου – Πιλάτου. Βλ. H. May: «Jesus and historical reality», London, 1922, κεφ. XV., Fr. Stumacher, «La revolution de Jesus», Paris, 1937, σελ. 312-325.

ηγήθηκαν τριών επαναστάσεων του λαού. Η πιο εντυπωσιακή, σίγουρα, είναι εκείνη του 68, στην Αχαΐα. Αξίζει να υπογραμμιστεί ότι ήταν δούλος. Η εξέγερσή του, που συντάραξε τον τότε κόσμο, εκδηλώθηκε σ' ένα απ' τα μεγαλύτερα κέντρα του αρχαίου κόσμου, το οποίο κατέλαβε κιόλας. Την Κόρινθο. Το σύνθημα που προβάλλει, είναι η εξόντωση των εκμεταλλευτών της ολιγαρχίας κι η επιστροφή στα Νερωνικά ήθη. Οι χριστιανοί, παρόλη τη ζωηρή παρουσία τους εκεί, δεν εμφανίζονται καθόλου στην υπόθεση. Ένας απλός συλλογισμός, μας οδηγεί στο συμπέρασμα, ότι αν δεν εμφανίζονται στην εξέλιξη τούτης της λαϊκής εξέγερσης, είναι γιατί βρίσκονται με τις δυνάμεις, που ενάντιά τους στρέφεται.

Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και με την εβραϊκή επανάσταση του Μπαρ-Κοχμπάς, στην Ιουδαία του 132-135.[229] Μια επανάσταση εθνικοαπελευθερωτική και συνεπώς λαϊκή, δεδομένου ότι τα πλούσια στρώματα έχουν δηλώσει πλήρη υποταγή στους Ρωμαίους. Επικεφαλής της βρίσκεται ένας ηγέτης, στεφανωμένος με τον τίτλο του «Μεσσία». Ο Μπαρ-Κοχμπάς. Στην επανάσταση συμμετέχει το σύνολο του εβραϊκού λαού –εχτός των τοπικών κυρίαρχων τάξεων– γεγονός που δεν πέρασε ασχολίαστο απ' τους αρχαίους συγγραφείς. Αλλά κι εδώ οι χριστιανοί απουσιάζουν. Και να φανταστεί κανείς, ότι η όλη ιστορία εξελίσσεται στην υποτιθέμενη γενέτειρα της θρησκείας τους. Μ' άλλα λόγια είναι πασιφανέστατο ότι διαχωρίζουν τη θέση τους απ' τον σκληρά δοκιμαζόμενο εβραϊκό λαό. Η εξήγηση της απουσίας τους είναι αυταπόδειχτη. Δεν συμμετέχουν στην επανάσταση, γιατί βρίσκονται στο πλευρό των Ρωμαίων καταπιεστών. Γιατί η εξέγερση αφορά αυτούς τους ίδιους. Το ότι έτσι έχουν τα πράγματα, μας το επιβεβαιώνουν τα ίδια τα χριστιανικά γραφτά. Αναφερόμενος στον Μπαρ Κοχμπάς, ο Ιουστίνος γράφει: «Και γαρ εν τω γεγεννημένῳ Ιουδαϊκῴ πολέμῳ Βαρχωχέβας, ο της Ιουδαίων αποστάσεως αρχηγέτης, χριστιανούς μόνους εις τιμωρίας δεινάς ει μη ηρνούντο τον Χριστόν και βλασφημοίεν εκέλευε απάγεσθαι».[230]

Αποφύγαμε να επισημάνουμε τη χριστιανική απουσία κι απ' την εβραϊκή εξέγερση του 66 μ.τ.χ. Κι αυτό, γιατί θα μπορούσε να μας αντιταχτεί, ότι ο Χριστιανισμός δεν είχε ακόμα σχηματοποιηθεί. Ή

229. Για μια λεπτομερή παρουσίαση της διαπάλης Ρώμης - Ισραήλ, δες το βιβλίο του B. Pin «Jerusalem contre Rome», Paris, 1938.

230. Ιουστίνος, «Απολογία» Α! 31. Για το χριστιανικό μίσος ενάντια στον Κοχμπάς, βλ. ακόμα στην Εκκλ. Ιστ. του Ευσέβιου VI, 6.

ακόμα ότι ήταν στα σπάργανα κ.ά. Κάτι τέτοιο βέβαια, δεν ευσταθεί σε καμιά περίπτωση. Όλες οι διαθέσιμες πηγές βοούν για το αντίθετο. Εν πάση περιπτώσει οι παρατηρήσεις μας για την εξέγερση του Κοχμπάς, ισχύουν στο ακέραιο και για το 66 μ.τ.χ.

Νομίζουμε ότι πειστικότερες αποδείξεις για την ολιγαρχική προέλευση του Χριστιανισμού, δεν θα μπορούσαν να υπάρξουν. Οι δυο πιο πάνω εξεγέρσεις κι η πλήρης απουσία των χριστιανών απ' αυτές, αποτελούν τη ταφόπετρα της θέσης για την προλεταριακή καταγωγή του Χριστιανισμού.[231]

Στην πραγματικότητα η εβραϊκή εξέγερση του Μαναήν, στα 66, ξεσπά σαν απάντηση του εβραϊσμού, στην απόπειρα των Ελληνορωμαίων χριστιανών της Παλαιστίνης ειδικά, της Συρίας γενικότερα, να ιδρύσουν ανεξάρτητο απ' τη Ρώμη χριστιανικό κράτος, με πρωτεύουσα τη Σαμάρεια που την μετονομάζουν σε «Ναζιρέτ». (Στο κεφάλαιο: «Ναζιρέτ: η πρωτεύουσα των χριστιανών πραξικοπηματιών», ο αναγνώστης θα βρει όλες εκείνες τις αποδείξεις, που θα τον πείσουν για τα λεγόμενά μας. Λίγη υπομονή κι οι εκπλήξεις θάναι μεγάλες.) Αυτό σημαίνει ότι κάθε άλλο παρά στα σπάργανα είν' ο Χριστιανισμός στα 66 μ.τ.χ. Η ιστορική αλήθεια είναι πως την εποχή εκείνη, επηρεάζει όλες τις Ελληνιστικές πόλεις της Συρίας και της Παλαιστίνης. Ο πληθυσμός των Ελληνιστικών πόλεων της Παλαιστίνης μόνο – προσθέτοντας σ' αυτόν και τις χιλιάδες Ρωμαίων ολιγαρχικών και μη, που βρήκαν άσυλο σ' αυτές –είναι πολύ μεγαλύτερος απ' τον εβραϊκό. Και να ληφτεί υπόψη ότι οι άρχουσες τάξεις όλων τους, έχουν αποδεχτεί το χριστιανικό πολιτικοθρησκευτικό σχήμα...

---

231. Θα πρέπει να επισημάνουμε πως ο πρώτος που πρόβαλε την υπόθεση ότι ο Χριστιανισμός υπήρξε η θρησκεία των κατατρεγμένων, είναι ο Ένγκελς. Η άποψή του αυτή όμως, υπαγορεύτηκε από πολιτικές εχτιμήσεις μάλλον. Για 'κείνη τη συγκεκριμένη εποχή, έτσι έπρεπε. Η εργατική τάξη ήταν ανώριμη. Το όποιο μήνυμα έπρεπε να της δοθεί μέσα από κατανοητές γι' αυτήν φόρμες. Εξάλλου τα διαθέσιμα στοιχεία κι οι συνακόλουθοι συνδυασμοί που παρήγαγαν, δεν είχαν τη σημερινή ποσότητα και πληρότητα. Γι αυτό κι ο Ένγκελς φροντίζει να προειδοποιήσει τους μελλοντικούς ερευνητές για την ελαστικότητα της θέσης του: «Είναι πολύ αμφίβολο –γράφει– άν με τα σημερινά μέσα που διαθέτουμε είμαστε σε θέση να πλησιάσουμε την ιστορική πραγματικότητα. Οι νέες ανακαλύψεις που έγιναν ή που πρόκειται να γίνουν, θα συμβάλλουν στην εξεύρεση της αλήθειας πιότερο απ' οποιαδήποτε θεωρία...» Μαρξ - Ένγκελς, «Σχετικά με τη θρησκεία», σελ. 14. Η σοφή υπόδειξη του Ένγκελς πέρασε απαρατήρητη από πολλούς. Ο Archibald Robinson, «The origins of Christianity», London, 1957, επιμένει στον προοδευτικό χαρακτήρα του Χριστιανισμού. Με μια ισχυρογνωμοσύνη προκλητική, αγνοεί όλα τ' αρχαία κείμενα που υπερθεματίζουν για την αντιδραστικότητά του, και φτάνει στο σημείο να λέει ότι οι χριστιανικές Κοινότητες εφάρμοζαν τον Κομμουνισμό. Βέβαια, είναι ο αναγνώστης που θα κρίνει κατά πόσο κάτι τέτοιο αντέχει σε σοβαρή συζήτηση.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΤΟ ΦΩΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΚΟΤΑΔΙ

ΚΕΦ. Α΄

★ Κοινωνική και Θρησκευτική Πορεία της Ρώμης

ΚΕΦ. Β΄

★ Η Πτώση των Γεννητόρων του Θεού-Χριστού

ΚΕΦ. Γ΄

★ Νέρων και Νερωνισμός

ΚΕΦ. Δ΄

★ Ένας Λαϊκός Θεός στο Χριστιανικό Βούρκο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Κοινωνική Και Θρησκευτική Πορεία Της Ρώμης

Η γεωγραφική θέση που χτίστηκε η Ρώμη, πρόσφερνε πολλά πλεονεχτήματα. Πλεονεχτήματα, που εγγυόντουσαν την ασφάλεια της πόλης και κατ' επέχταση την ομαλή οικονομική της ανάπτυξη. Ήταν χτισμένη πλάι στον ποταμό Τίβερι —που τότε ήταν ακόμα πλωτός— πάνω σε δυο ευκολοχύρωτους λόφους. Σ' ελάχιστη απόσταση απ' τη θάλασσα, διέθετε όλα κείνα τα εχέγγυα που θα της επιτρέπανε να εξελιχτεί σ' εμπορικό κέντρο.

Το νεανικό, ιστορικά, σφρίγος των Ρωμαίων χωρικών, κατάφερε να επιβληθεί στους κυριότερους αντίζηλους της θέσης τους, στην Ιταλία. Τους Ετρούσκους, της Ετρουρίας. Βασικό ελάττωμα των τελευταίων, η εχτόπιση απ' την παραγωγή και κατά συνέπεια κι απ' τον στρατό, των αγροτικών στρωμάτων. Αιτία, η προτίμηση των ηγεμόνων τους, για την ανέξοδη εργασία του δούλου. Στερήθηκαν έτσι τις μόνες δυνάμεις, που θα μπορούσαν ν' αντιτάξουν κάποια αξιόλογη αντίσταση, υπερασπιζόμενες τη γη τους.

Ύστερα απ' την κατάχτηση των Ετρουσκικών πόλεων, η άνοδος της Ρώμης υπήρξε ραγδαία. Οι λεηλατημένες πόλεις, της πρόσφεραν όλα τα μέσα για το στήσιμο ενός γεροδεμένου επιθετικού στρατού. Ο επόμενος στόχος της, εντοπίστηκε στις ευημερούσες ελληνικές πόλεις της νότιας Ιταλίας. Οι «Σαμνίτες», που αποτελούσαν το μόνο άξιο λόγου φράγμα προς τα κει, συντρίφτηκαν μετά από πολύχρονο κι αιματηρό αγώνα. Η υποδούλωση των πόλεων της νότιας πλευράς, ανέβασε τη Ρώμη στο βάθρο της μοναδικής δύναμης, στην Ιταλική χερσόνησο.

Το πολίτευμα της Ρώμης, στην αυγή της ιστορίας της, θα μπορούσαμε να τ' ονομάσουμε «Ιδιόρρυθμη Βασιλεία». Κι αυτό, γιατί η πλήρωση του θρόνου στηριζόταν σε γνωματεύσεις της Συγκλήτου, που υποτίθεται ότι έκφραζε τη θέληση του λαού. Μ' άλλα λόγια η βασιλεία δεν είχε κληρονομικό χαραχτήρα. Η φύση του βασιλικού αξιώματος, καθοριζότανε από ένα κράμα πολιτικοθρησκευτικών τυπικών. Ο βασιλιάς ήταν ο ανώτερος δικαστής κι ο αρχηγός του στρα-

τού. Ταυτόχρονα, ήταν κι ο φύλακας των θρησκευτικών «αξιών»: Ο Αρχιερέας δηλ. του Ρωμαϊκού κράτους. Ωστόσο, το άπλωμα της Ρώμης στην Ιταλία, έκανε να φθίνει ολοένα και περισσότερο ο θεσμός. Ανέβασε στην επιφάνεια τους αρχηγούς των παλιών αγροτικών οικογενειών. Οι τεράστιες εχτάσεις που προσαρτήθηκαν, μοιράστηκαν κυρίως στις παλιές Ρωμαϊκές οικογένειες, που διοικούσαν το στρατό. Αυτό συντέλεσε στη δημιουργία τοπικών ηγεμόνων και συνακόλουθα στην αποδυνάμωση της κεντρικής εξουσίας. Το 509 π.τ.χ., η βασιλεία καταργήθηκε, ύστερα απ' ένα αναίμαχτο πραξικόπημα των πατρικίων.[232] Η Δημοκρατία που εγκαθιδρύθηκε, ήταν καθαρά αριστοκρατική. Το μοναδικό λόγο στη διακυβέρνηση της πόλης-κράτους, τον είχαν πλέον οι 50 οικογένειες των πατρικίων.

Η αρχέγονη Ρωμαϊκή θρησκεία, εκφραζόταν από ένα μείγμα ελληνικών και τοπικών θεοτήτων. Ήταν ακόμα, άρρηχτα δεμένη με τη γη. Επρόκειτο δηλ. για μια αγροτική θρησκεία. Οι Λάρες (Lares), προστάτευαν το σπίτι και το χωράφι. Οι Πενάτες (Penates) τα γεννήματα. Ο Άρης (Mars), φρόντιζε για την καλή λειτουργία της άνοιξης. Η Εστία (Vesta), διατηρούσε άσβεστη τη φωτιά της οικογένειας. Παράλληλα, ένα σωρό «γεωργικές» θεότητες, ενεργούσαν για την ομαλότητα των καιρικών φαινόμενων. Αλλά το προβάδισμα στην εχτίμηση των Ρωμαίων, τόχαν πρώτα ο Δίας, (Jupiter), σε μια καθαρά ηλιακή έκδοσή του, κι ύστερα ο Ιαννός, που είχε επιφορτιστεί με την προστασία της πόλης.[233]

Η Ρωμαϊκή θρησκεία των πρώτων αιώνων, είχε μια ιδιοτυπία, που την διαφοροποιούσε σε μεγάλο βαθμό, απ' τις άλλες γνωστές θρησκείες, του τότε κόσμου. Οι θεοί της, διέθεταν έντονη πολιτική χροιά κι ελάχιστη ψυχοκινητικότητα. Χρωστούσαν την υπόστασή τους, σε πραχτικές αποκλειστικά διεργασίες. Η αγροτικότητά τους, προϋπόθετε την άμεση «επαφή» τους με τους ανθρώπους-πιστούς. Η επέχταση της Ρώμης, συνέργησε ώστε οι θεοί της να γίνουν ακόμα πιο «καθημερινοί». Το ζήτημα των σχέσεων μαζί τους, τοποθετήθηκε σε μια καθαρά ανταλλαχτική-συμφεροντολογική βάση. Δεν θα εισαχτούν καινούργιοι θεοί, προκειμένου να καλυφτούν οι συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες του κράτους. Θα προτιμηθεί μια αύξηση των αρμοδιοτήτων του κάθε θεού. Αλλά κι οι θεοί με τη σειρά τους, θα πρέπει να προστατεύουν με ιδιαίτερη επιμέλεια τη Ρώμη και τους

232. Βλ. M. Cary, «Roman History, London, 1976, 2η εκδ., τομ. Ιος, σελ. 87.

233. Για τη θρησκεία των πρώτων Ρωμαίων, βλ. L. Devil, «La civilisation Romaine», Paris, 1965, London, 1968 3η εκδ., τομ. Ιος, σελ. 124.

κατοίκους της. Ν' αγρυπνούν για τα συμφέροντά της. Στα πλαίσια εκπλήρωσης της «συμφωνίας», ο Άρης ναι μεν παράμεινε θεός της άνοιξης, μα συγχρόνως ενεργούσε και για την ευτυχή έκβαση των πολέμων, που επιχειρούσαν οι Ρωμαίοι.

Τα αληθινά αίτια που υπαγόρευσαν το μετασχηματισμό των παλιών Θεών, φράζοντας έτσι την είσοδο σε νέους, έχουν σχέση με την επιθυμία των Ρωμαίων, να κρατήσουν ανέπαφη κι επομένως αμόλυντη, την κυριαρχία τους, πάνω στους καταχτημένους λαούς. Η αποδοχή μιας ξένης θεότητας στο Ρωμαϊκό Πάνθεο, προϋπόθετε κι ένα σωρό άλλα πράγματα. Προϋπόθετε κύρια, το άνοιγμα προσβάσεων πολλών παραγόντων της μητρικής της χώρας, προς την οικονομική και πολιτικοθρησκευτική ζωή της Ρώμης.

Πάντως, η επισήμανση τούτης της ιδιοτυπίας των Ρωμαίων Θεών, (η άμεση δηλ. αλληλεξάρτησή τους με την πολιτικοκοινωνική ζωή της πόλης), μας προσφέρει σημαντική βοήθεια, προκειμένου να κατανοήσουμε πολλές μετέπειτα εξελίξεις. Πάνω απ' όλα, μας προσφέρει τις κοινωνιολογικές ρίζες της κατοπινής θεοποίησης του αυτοκράτορα – πρωθιερέα.

Όταν η Ρωμαϊκή Δημοκρατία κατοχύρωσε τις θέσεις της στη νότια Ιταλία, στράφηκε προς τη Σικελία, που μέχρι τότε ήταν Φοινικική αποικία. Εκεί όμως, βρέθηκε αντιμέτωπη με την Καρχηδόνα, μια απ' τις ισχυρότερες πόλεις-κράτη της εποχής. Συνάμα, ήταν κι ένα απ' τα σημαντικότερα εμπορικά κέντρα. Χτισμένη κοντά στη σημερινή Τύνιδα, εξουσίαζε όλο το Βορειοδυτικό τμήμα της Αφρικής. Τώρα εποφθαλμιούσε και τη φημισμένη, για τα πλούτη της, Σικελία.[234]

Επακόλουθο τούτης της σύγκρουσης συμφερόντων, υπήρξαν τρεις πόλεμοι (μεταξύ 264-146 π.τ.χ.). Τελική νικήτρια σ' αυτούς τους πολέμους –που είχαν δραματικές διακυμάνσεις– αναδείχτηκε η Ρώμη.

Τη σύγκρουση Ρώμης-Καρχηδόνας, θα μπορούσαμε άφοβα να την ονομάσουμε σύγκρουση ανάμεσα σε δυο κόσμους. Τον «αρχαίο», που βασίζεται πλέρια στις δουλοχτητικές σχέσεις, –η Καρχηδόνα– και γι' αυτό ανίκανο να παρατάξει έναν εύρωστο γηγενή στρατό. Έτσι, αναγκάζεται να προσφεύγει στη συγκρότηση μισθοφορικών στρατευμάτων. Κάτι, που ολοφάνερα εκμηδενίζει τις δυνατότητες επιτυχίας του. Αντίκρυ του έστεκε ένας νέος κόσμος –η Ρώμη– που στηριζόταν σ' ένα δυναμικό στρατό, εύρωστων και υγιών χωρικών,

---

234. Για μια πολύπλευρη ανάλυση της Ιστορίας της Καρχηδόνας, βλ. Catherine Veaunon-Zalutsky, «Histoire finance de l' Afrique ancienne». Paris, 1971 (μετάφραση απ' το Γερμανικό πρωτότυπο) κεφ. 4-10.

που χάρη στην ειδική τους σχέση δουλοπαροικίας με το κράτος, πολεμούσαν για την ίδια την επιβίωσή τους. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, το αποτέλεσμα της σύγκρουσης ήταν κατά έναν τρόπο προκαθορισμένο.[235] Η ιστορία είχε ανάγκη από ένα νέο τύπο κράτους, προκειμένου να λαδωθούν οι βραδυκίνητοι μηχανισμοί της.[236]

Μετά την κατάχτηση της Σικελίας, εμφανίζεται επιταχτικά η ανάγκη, για ένα πολιτιστικό πλησίασμα της Ρώμης, προς τον ελληνικό πολιτισμό. Πλησίασμα, που ο προορισμός του έγκειται στο ν' αποτελέσει ένα επαρκές μέσο συννενόησης, ανάμεσα στη Ρώμη και στις καταχτηθείσες περιοχές. Είναι αυτή η προοπτική, που υπαγορεύει στη Ρώμη την αναγνώριση και εισαγωγή στο «Πάνθεον», μιας σειράς ελληνικών θεοτήτων. Η Δήμητρα, ο Ηρακλής, ο Κάστορας κι ο Πολυδεύκης, χρίζονται «επίσημοι Θεοί».[237] Είχε προηγηθεί, στα 293 π.τ.χ., η εισαγωγή κατευθείαν από την Ελλάδα, του Θεού Ασκληπιού. «Επίσημο» πρόσχημα για το γεγονός, στάθηκε μια επιδημία πανώλης.[238] Οι ελληνικές αυτές λατρείες, αναγράφτηκαν στους «Σιβύλλειους χρησμούς». Επρόκειτο για μια συλλογή προφητειών, που είχαν μεταφερθεί στη Ρώμη, στις απαρχές της Δημοκρατίας.[239] Αποτελούσαν την αποθέωση της αλληλεξάρτησης θρησκείας-πολιτικής. Είχαν περιβληθεί με την κρατική επισημότητα, κι αποσκοπούσαν στο να ερμηνεύουν μεταφυσικά, καταπώς ευνούσε το κράτος, τα διάφορα κοινωνικά φαινόμενα. Η φύλαξη κι η ερμήνευσή τους, είχε ανατεθεί σ' ένα ειδικό σώμα Ιερέων, τους auvirisauris facundis. Όποτε η Ρώμη αντιμετώπιζε κρίσιμες καταστάσεις, οι κυβερνώντες κατάφευγαν στη χρήση τους. Λαβαίνοντας υπ' όψη ότι οι ιερείς προέρχονταν απ' τις εκάστοτε επικρατούσες οικογένειες, καταλαβαίνουμε πως η ερμηνεία των χρησμών, ευθυγραμμιζόταν με τις πολιτικοοικονομικές τους επιδιώξεις.

---

235. Ο Basil Davidson στο βιβλίο του «Africa in History», London, 1966, αμφισβητεί τον τέλειο παραγκωνισμό του Φοινικο-Καρχηδονιακού πολιτισμού απ' την ιστορική κονίστρα, ύστερα απ' την ήττα του απ' τη Ρώμη. Πιο κάτω, παραδέχεται ότι οι Φοινικοβερβερικές πόλεις, απόχτησαν Ρωμαϊκές συνήθειες, θεούς και έθιμα. Απλά ο Davidson αντιφάσκει για μια ακόμη φορά. Στην ουσία, η Ρωμαϊκή επικράτηση λειτούργησε ισοπεδωτικά σε βάρος του Φοινικοβερβερικού πολιτισμού.

236. Για την εξέλιξη και την κατάληξη του πολέμου Ρώμης-Καρχηδόνας, δες το βιβλίο του Dino Grespi «Hannibal», New York, 1977.

237. Κατά τον J.B. Carter και το βιβλίο του «The religion of Numa», κεφ. II, ο Ηρακλής εισήχθη στη Ρώμη απ' τα Τίβυρα, ενώ ο Κάστωρ και ο Πολυδεύκης απ' το Τούσκλο.

238. Βλ. F.H. Wavy: «Roman History», vol. I, New York, 1952, σελ. 412.

239. Βλ. F.H. Wavy, στο ίδιο, σελ. 416.

Πρέπει να τονίσουμε, πως παρά την είσοδο των ελληνικών θεοτήτων, το κύρος της παραδοσιακής αγροτικής θρησκείας, παρέμεινε ανέπαφο. Εξάλλου, πολλαπλασιάστηκαν τα μέτρα κι οι περιορισμοί, προκειμένου ν' αποτραπεί το μπάσιμο απ' τους προσαρτημένους λαούς, των δεισιδαιμονιών τους. Αποφεύγεται έτσι ο κίνδυνος, ν' αναταραχτεί η κατεστημένη πολιτικοθρησκευτική ζωή.

Θα πρέπει ακόμα να δεχτούμε την άποψη του Lezier, ότι η έλλειψη ψυχοκινητικότητας στη Ρωμαϊκή θρησκεία, επέδρασε ανασταλτικά στην εξέλιξη της πολιτιστικής ζωής στη Ρώμη.[240] Η τελευταία θα βρει το δρόμο της, γνωρίζοντας παράλληλα και μια σχετική άνθηση, στα μέσα του 2ου π.τ.χ. αιώνα. Αιτία γι' αυτό, θα σταθεί η σύσφιξη των πολιτιστικών της σχέσεων με την Ελλάδα. Οι λόγοι που επέτρεψαν και καθαγίασαν τούτη τη σύσφιξη, ήταν καθαρά πραχτικοί. Η ελληνική γλώσσα, ήταν απαραίτητη στους Ρωμαίους εμπόρους κι επιχειρηματίες, που είχαν αποχτήσει μόνιμες εμπορικές σχέσεις με την απέραντη αγορά της Ανατολής. Σύντομα η γνώση της ελληνικής γλώσσας, θεωρείται η πιο στέρεα προϋπόθεση για να λεχτεί κάποιος μορφωμένος. Η μελέτη των ελληνικών γραμμάτων, εξελίσσεται στο αγαπημένο χόμπυ της αριστοκρατίας. Έλληνες δάσκαλοι, παρουσιάζονται σε κάθε οικογένεια και καλλιεργούν την ελληνική φιλοσοφία.

Κάτω απ' την άμεση λοιπόν επίδραση του ελληνικού πνεύματος, αρχίζει να διαμορφώνεται η πρώτη Ρωμαϊκή φιλολογία. Κυρίαρχη θέση σ' αυτήν, κατέχει ο ποιητής Ένιος. Ο Ένιος μετάφρασε στα λατινικά, πολλά έργα ελλήνων συγγραφέων. Υπήρξε, εξάλλου, ο δημιουργός ενός μεγάλου επικού ποιήματος, με τίτλο: «Χρονικά». Σ' αυτό, μιμούμενος το Ομηρικό ύφος, δοκιμάζει μια λυρική αφήγηση της Ρωμαϊκής Ιστορίας, απ' τη μυθική εποχή ώς το 2ο αιώνα.[241] Ας αναφέρουμε επίσης το Μάρκο Πόρκιο Κάτωνα, δημιουργό δυο αξιόλογων έργων. Το πρώτο, η «Αρχή», είναι κι αυτό μια λογοτεχνική αναδρομή, στην ιστορία της Ρώμης. Το δεύτερο, «Περί αγροτικής οικονομίας», μας μεταφέρει πολύτιμα στοιχεία, για τις παραγωγικές σχέσεις του καιρού του.

Το πλέον δημοφιλές όμως είδος γραφής, είναι εκείνο της κωμωδίας. Αυτό δεν είναι τυχαίο. Η σάτιρα προσώπων και θεσμών —πάντα μέχρι ένα αυστηρά προκαθορισμένο όριο— ήταν ο μόνος τρόπος για

---

240. Βλ. J. Lezier, «Histoire de la litterature Romaine», Paris, 1909 εισαγωγή σελ. 19.

241. Βλ. J. Lezier, στο ίδιο, τομ. 7ος, σελ. 66.

μια κάποια συμμετοχή των πληβείων στα κοινά. Ο γνωστότερος ευθυμογράφος της εποχής, είναι ο Πλαύτος. Διακωμώδησε στη ζωντανή λαϊκή γλώσσα, τα ήθη και τις αυθαιρεσίες των αριστοκρατών.[242] Δέον να σημειωθεί, πως τα σατιρικά στοιχεία καταλαμβάνουν, από κάποιο σημείο κι ύστερα, κυριαρχική θέση στην καθημερινή ζωή του Ρωμαϊκού λαού. Πού θα πρέπει ν' αναζητήσουμε τις κοινωνιολογικές ρίζες του φαινόμενου; Ένα μικρό οδοιπορικό, κρίνεται χρήσιμο. Μόνο αν εξαντλήσουμε, μέσ' από μια αντικειμενική μελέτη, όλο το φάσμα των κοινωνικών-πολιτιστικών διεργασιών, θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε απόλυτα, το πλέγμα των διάφορων υπόβαθρων που μέσα τους γεννήθηκε ο Χριστιανισμός.

Η καταναγκαστική εργασία του δούλου και του Ρωμαίου δουλοπάροικου, δεν κατάφερε τίποτ' άλλο, απ' το να χρεωκοπήσει τους παλιούς ελεύθερους μικρονοικοκύρηδες.[243] Αυτοί, όταν χάναν κάθε μέσο επιβίωσης, είχαν δυο δρόμους να διαλέξουν. Ή κατατάσσονταν στον στρατό, όπου οι νικηφόρες μάχες προσφέραν τη δυνατότητα της λεηλασίας, ή κατέβαιναν κατά χιλιάδες στη Ρώμη, όπου γίνονταν κουρελοπρολετάριοι. Εκεί, στοιβαγμένοι μέσα σ' άθλιες γωνιές ή κατακόμβες, επιζούσαν εξαργυρώνοντας την ψήφο και τις επευφημίες τους. Ζούσαν τελείως παρασιτικά, ακολουθώντας εφήμερα, όποιον αριστοκράτη πολιτικό πλήρωνε καλύτερα.[244] Μια έξοχη απεικόνιση της κατάστασης που περιγράφουμε, μας μεταφέρει ο Κουιντιλιανός στις «Declamationes».[245] Παρουσιάζει έναν αγρότη, που κατάντησε προλετάριος να ωρύεται: «...Παλιά, που το χωράφι μου δε γειτόνευε με κανέναν πλούσιο, ζούσα όμορφα κι ωραία. Με τους γειτόνους μου, που κι αυτοί είχαν την ίδια μ' εμένα έκταση γης, είμαστε μονιασμένοι. Τό μόνο που μας σκότιζε, ήταν πως θα καλλιεργήσουμε καλύτερα το χωράφι μας... Τώρα όμως, η ίδια έχταση γης, πούτρεφε τόσους νοικοκυραίους, ανήκει μόνο σ' έναν άνθρωπο... Τα νοικοκυριά μας εξαφανίστηκαν, τα ιερά των προγόνων μας καταστράφηκαν κι εγώ κατάντησα αλήτης στη Ρώμη...».

Την ίδια κατάσταση – τη χρεοκοπία των μικροκαλλιεργητών – δια-

242. Για την καλύτερη κατατόπιση πάνω στην εξέλιξη της αρχαίας Λατινικής Λογοτεχνίας, βλ. ακόμα και τα πιο κάτω έργα: Wight-Duff, «A literary history of Rome from the origins to the close of the Golden age», A. Meillet: «Histoire de la langue latine», G.F.K. Braunhaltz και J. F. Mountford: «The latin language».

243. Heitland, «Agricola», σελ. 149.

244. Βλ. R.H. Barrow, «Slavery in the Roman Empire», New York, 1971.

245. Βλ. Κουΐντιλιανός, «Declamationes» II, 16.

τραγωδεί, με μελανότερα ακόμη χρώματα κι ο Πλούταρχος.[246]

Σαν αποτέλεσμα της αθλιότητας, που δυνάστευε τη ζωή τους, οι κουρελοπρολετάριοι της Ρώμης, ανάπτυξαν μια συλλογική τάση απέχθειας, για ο,τιδήποτε σύγχρονο. Ήταν μια απόπειρα αντίδρασης στους εκμεταλλευτικούς νεωτερισμούς, που εισήγαγε η επέκταση του Ρωμαϊκού κράτους. Στα νέα ληστρικά ήθη, αντιπαράθεταν την εξύμνηση των «παλιών καλών καιρών».[247]

Η δυναμική λαϊκή αντίδραση, αποκλειόταν εκ προοιμίου. Όπως είπαμε, ο προλετάριος εξαρτιόταν άμεσα, απ' την εξαργύρωση της ψήφου και της «συγκατάθεσής» του. Η ολιγόχρονη, εξάλλου, συμπορευσή του με το πρόγραμμα και τα συνθήματα όσων τον καταπιέζουν, συντελούσε στο μακροπρόθεσμο αποπροσανατολισμό του. Τον απότρεπε απ' τη συνειδητοποίηση της θέσης του.[248] Η μόνη διέξοδος που του απόμενε, για να διοχετεύσει τα παράπονα και την αγανάκτησή του, ήταν η διακωμώδηση των εκμεταλλευτών του. Διακωμώδηση, που εξελίχτηκε σ' εξαρτημένο αντανακλαστικό κι αναπόσπαστο τμήμα των καθημερινών κοινωνικοθρησκευτικών ζυμώσεων. Λειτουργούσε σε συλλογικό επίπεδο, σαν η πιο προσιτή μέθοδος εχτόνωσης. Συνοψίζοντας την κοινωνιολογική-ψυχολογική κατάσταση των χαμηλών στρωμάτων, επισημαίνουμε δυο παράλληλες τάσεις. Απ' τη μια διακρίνουμε μια πολιτικοκοινωνική χαλάρωση. Μια τάση σατιρικής εχτόνωσης απ' την άλλη. Είναι στα πλαίσια τούτης της χαλάρωσης-εχτόνωσης, που τα στοιχεία ευθυμίας κατακλύζουν το θρησκευτικό τελετουργικό. Π.χ. η ευχαριστήρια γιορτή των Κρονίων, εξελισσόταν σ' ένα ελληνικό πανηγύρι ξεγνοιασιάς. Στη διάρκειά του, οι δούλοι «αλλάζουν τις θέσεις τους με τους αφέντες». Το παλιό τυπικό, με την άχρωμη σοβαρότητά του, διαφοροποιόταν χρόνο με το χρόνο. Διανθιζόταν με ιπποδρομιακούς αγώνες, με πομπές, με παραστάσεις κ.ά. Μοιραίο επακόλουθο να λησμονηθεί η αρχική λατρευτική του σημασία.[249]

246. Πλούταρχος: «Βίοι Παράλληλοι», Τιβέριος Γράκχος, 8.

247. Π.χ. Ο Βιργίλιος στα «Γεωργικά» Ι 125-128 και στα «Βουκολικά» IV. 6-7, 52-56, υμνεί την αγνότητα και την τιμιότητα που κυριαρχούσε στην «αρχαία» εποχή. Ο Σουλούστιος πάλι, στον «Κατιλίνα» αφήνεται σε μια μελαγχολική ενατένιση του παρελθόντος, τότε που οι άνθρωποι ζούσαν ευχαριστημένοι με τα όσα διέθεταν, χωρίς να κοιτάζουν ν' αρπάζουν ο ένας το βιός του άλλου.Αυτή τη «χρυσή εποχή» στην οποία ανατρέχουν οι Ρωμαίοι συγγραφείς, θα πρέπει να τη δούμε σαν απόηχο της πρωτόγονης κομμουνιστικής κοινωνίας, απ' τη μιά και των προκρατικών αυτοδιαχειριζόμενων Ρωμαϊκών Κοινοτήτων απ' την άλλη.

248. Bloch - Carcopino: «La Republique Romaine», τομ. II, σελ. 320.

249. Βλ. F. Altheim: «A history of Roman Religion», τομ. II, III.

Σιγά-σιγά όμως, τα εύθυμα στοιχεία του ελληνικού τελετουργικού, επενεργούσαν κατασταλτικά, στο απαραίτητο για τις κυρίαρχες τάξεις κρατικό σφρίγος. Ταυτόχρονα –μέσω της επαναλαμβανόμενης σάτιρας– παρήγαγαν μια έντονη κοινωνική νευρικότητα. Τα πράγματα δείχναν ότι βαδίζαν προς μια συνειδητοποίηση των κουρελοπρολετάριων. Εδώ είναι που μπαίνει το θέμα της νέας κουλτούρας, που εκφράζανε οι νέες τάξεις, οι οποίες χρωστούσαν την ύπαρξή τους στην εξέλιξη της Ρώμης, σε παγκόσμια δύναμη. Όπως θα θυμάται ο αναγνώστης, στο προηγούμενο κεφάλαιο, υποστηρίξαμε ότι οι καταπιεζόμενες τάξεις, αποδέχτηκαν την καινούργια κουλτούρα των πιο πάνω τάξεων. Ήταν το μόνο πολιτικοκοινωνικό κατάλυμα που μπορούσε να τους υποσχεθεί κάποια καλυτέρευση της αθλιότητάς τους. Η συμμαχία των νέων τάξεων, με τους προλετάριους –κυρίως– στάθηκε το εκλεχτό δημιούργημα της δυναμικής των εξελίξεων ενός περίπου αιώνα. Έτσι, βλέπουμε πως η διακωμώδηση προσώπων και θεσμών, λειτουργούσε μ' ένα συνεταιρικό, θα μπορούσαμε κάλλιστα να πούμε, τρόπο. Δημιουργιόταν κι εκπορευόταν απ' την πνευματική «ελίτ» των νέων τάξεων. Επικροτιόταν και διαδιδόταν απ' τα χαμηλά καταπιεζόμενα στρώματα. Παρακαλούμε τον αναγνώστη να εντείνει την προσοχή του, σε περίπτωση που θελήσει ν' ασχοληθεί σοβαρά, με τις απόψεις που εκφράζουμε εδώ. Μπορούμε να πούμε, πως το κεφάλαιο τούτο, αποτελεί και το νευραλγικότερο σημείο του βιβλίου μας. Μόνο αν κατανοηθούν στο έπακρο οι εδώ επισημάνσεις μας, θα είναι σε θέση ο αναγνώστης να χωνέψει τις δυο βασικές αιτίες, που οδήγησαν στη δημιουργία του Χριστιανισμού.

Α' –Από ένα ιστορικό στάδιο κι ύστερα, οι δρόμοι κοινωνικής ανέλιξης των χαμηλών στρωμάτων και των καινούργιων τάξεων, συνενώνονται σε μια φαρδιά λεωφόρο. Κατάληξή της, η κατάργηση της «αριστοκρατικής δημοκρατίας», ο θεσμός της «μοναρχίας» κι η λαϊκή θεοποίηση του αυτοκράτορα –«Σωτήρα».

Β' –Οι τέσσερις σχεδόν αιώνες αριστοκρατικής διοίκησης –μέσω της Δημοκρατίας– έφθειραν κάποια στιγμή ανεπανόρθωτα τους λειτουργούς της. Τους ξέκοψαν απ' τον εξελιχτικό παλμό της ιστορίας. Δεδομένου ότι αυτός εκφράζεται πάντα απ' το κοινωνικό ανέβασμα των εκμεταλλευόμενων τάξεων, τους ανάγκασε ν' αντιπαραταχτούν μαζί της. Η ίδια δηλαδή η ροή της ζωής, τους επιφύλαξε έναν αντιδραστικότατο ρόλο. Είν' αυτοί οι αριστοκράτες – δημοκρατικοί, που προκειμένου ν' αντιδράσουν στο παραμέρισμά τους, δημιουργούν το Χριστιανισμό.

Οπωσδήποτε, η επικίνδυνη διακύμανση των λαϊκών συναισθημάτων στη διάρκεια των εύθυμων γιορτών, έβαζε σε σκέψεις την κρατική εξουσία. Έτσι, κατά καιρούς υπενθύμιζε την παρουσία της στους προλετάριους και στο πλήθος των μεταναστών από τις καταχτημένες περιοχές, που συνωστίζονταν στη Ρώμη, με πολύ σκληρό τρόπο. Υπερξεπλήρωνε ένα Σιβυλλικό χρησμό, που την καλούσε να θάψει ζωντανούς, ένα γαλατικό κι ένα ελληνικό ζευγάρι: Sacrun minime Rananum, όπως πολύ εύστοχα παρατηρούσε κι ο Λίβιος.

Ωστόσο, τα πράγματα τείναν να πάρουν μιαν ανεξάρτητη, απ' τις επιθυμίες των κρατούντων, τροχιά. Ο υπερπληθυσμός της Ρώμης,[250] πρόσδινε στις κινητήριες δομές της, μιαν ανεξαρτησία από τυχόν εφήμερα κοντρολαρίσματα. Σύντομα λοιπόν η κοσμική εξουσία, υποχρεώνεται να δεχτεί τη λαϊκή απαίτηση, και να καθορίσει δυο ειδικές εξιλαστήριες τελετές (Zuditarentini) χάρη των ελληνικών υποχθόνιων θεοτήτων, Πλούτωνα και Περσεφόνης. Καταλαβαίνουμε, πως οποιαδήποτε είσοδος ξένης λατρείας, στο μέχρι τότε ρατσιστικά τοπικιστικό Ρωμαϊκό Πάνθεο, λειτουργούσε προοδευτικά. Προξενούσε ρήγματα στην αρτηριοσκληρωτική πολιτικοθρησκευτική εξουσία. Η τελευταία, δοκίμασε να περιορίσει τον κίνδυνο που περιέκλεινε η τεράστια λαϊκή συμμετοχή, στις εξιλαστήριες τελετές, θεσπίζοντας μερικούς πολύ συγκεκριμένους νόμους. Μ' αυτούς, απαγόρευε το μπάσιμο στη Ρώμη, λατρειών που είχαν «εκνευριστικό» και «ερεθιστικό» τυπικό.[251] Σύντομα όμως, η απαγόρευση υπερκεράστηκε, απ' τη δυναμική του λαού και των νέων τάξεων. Σε λίγο καιρό εισήχθηκε στο Ρωμαϊκό Πάνθεο – με τις «καλές» υπηρεσίες του βασιλιά της Περγάμου, Άτταλου – η λατρεία της Φρυγικής θεάς-μητέρας, Κυβέλης. Το οργιαστικό τελετουργικό της, έδινε αφορμή στο λαό να εκδηλώνει ένα πολύ πιο προωθημένο απ' το υπάκουο καθημερινό πρόσωπο. Στις μέρες που διαρκούσαν οι τελετές προς τιμή της, σημειώθηκαν κάμποσες στάσεις πληβείων.[252]

Μια άλλη συνέπεια της αλληλεξάρτησης θρησκείας - πολιτικής,

---

250. Ο Cary, «Roman History», τομ Ι., σελ. 368: δίνει τους παρακάτω αριθμούς:

225 πτχ. 291.000
204 πτχ. 214.000
164 πτχ. 337.000
135 πτχ. 318.000

251. Βλ. G. Walter: «Foreign adorations in democratic Rome», New York, 1938.

252. Βλ. H. Russ: «Popular revolts in ancient Rome», London, 1930, κεφ. II

ήταν οι ιδιωτικοί χρησμοί. Με το ν' αντιστρατεύονται τους επίσημους, εξυπηρετούσαν τις βρισκόμενες στο περιθώριο πολιτικές φατρίες. Στα 242 π.τ.χ., η Σύγκλητος διέταξε το κλείσιμο του Μαντείου της προστάτριας θεάς της σύμμαχου πόλης Πραινέστου, «Πρωτογένειας Τύχης» (Fortuna Prinigenia). Στα 183 π.τ.χ. ακόμα, εχτελέστηκαν πέντε ιερείς, μη αναγνωρισμένης θεότητας. Η κατηγορία που τους βάρυνε, ήταν πως έκδιδαν ιδιωτικές προφητείες, εσχατολογικού περιεχόμενου.[253] Το συμπέρασμα που βγαίνει απ' όλ' αυτά, είν' αξιοπρόσεχτο. Παρά τα όσα τρωτά του σημεία, ο πολυθεϊσμός ενθαρρύνει τις λαϊκές αναζητήσεις ή απορρίψεις. Η αποκεντρωτική του φύση καθιστά ορισμένες διεργασίες ανεξέλεχτες. Τα κυρίαρχα στρώματα αρχίζουν να εντοπίζουν τούτη την αλήθεια, απ' τα μέσα του 2ου αιώνα. Η ματιά τους στρέφεται στην αναζήτηση μιας αυστηρής συγκεντρωτικής θρησκείας, που θα κοντρολάρει την έξαψη του πολυθεϊστικού τελετουργικού. Δηλαδή μονοθεϊσμός. Ήδη στον ορίζοντα αρχίζει να σχηματίζεται μια ευπρόσδεκτη, γι' αυτούς συγκεντρωτική φιλοσοφική θεώρηση: Ο Στωικισμός.

Η φιλοσοφική τάση των Στωικών[254] γι' απολυτοποίηση, βρήκε μέσ' τη Ρωμαϊκή ολιγαρχία, τους πλέον φανατικούς της θιασώτες.

---

253. Βλ. I. Kesserling - A. Rantke: «L' histoire Romaine dedans les inscriptions, depuis 6 siècles», Paris, 1914, τομ. I, σελ. 141.

254. Ο ιδρυτής του Στωϊκισμού, Ζήνων ο Κιτιεύς, γεννήθηκε το 336 ή 342 και πέθανε το 264 ή 270 πτχ. Το «Στωϊκός» προέρχεται απ' τη λέξη «Στοά όπου δίδασκε ο Ζήνωνας. Η φιλοσοφία του, είναι μια χυδαιοποίηση προς το ιδεαλιστικότερο, της φιλοσοφίας του Ηράκλειτου (554-480 πτχ.) Η ύλη, είναι μια παθητική αδρανής αρχή, ενώ ο θεός, αντίθετα, αποτελεί τη μόνη ενεργητική κατάσταση. Το βασικό όμως γνώρισμα της διδασκαλίας του Ζήνωνα, ήταν η άκαμπτη, παθητική και καθαρά μεταφυσική μοιρολατρεία που εισήγαγε, κάτω απ' τη γενική θεώρηση «αιτιοκρατία». Για τον Ζήνωνα που απ' τα παιδικά του μόλις χρόνια μεταφέρθηκε οικογενειακά απ' το Κίτιο της Κύπρου στην Αθήνα, τό μόνο πράγμα που έχει κάποια αξία σ' αυτόν τον μάταιο κόσμο, είναι η αρετή. Πώς φτάνουμε σ' αυτή; Με την πλήρη υποταγή στα καλέσματα της μοίρας, με την απάθεια και με την άρνηση οποιασδήποτε μορφής απόλαυσης. Ο ίδιος ο Ζήνωνας έδινε το χρώμα και το ύφος της θεωρίας του, με τη λιτή ζωή που έκανε. Καταλαβαίνουμε όμως πως αυτά εξυπηρετούσαν άριστα τις κυρίαρχες τάξεις. Η υποταγή στην ειμαρμένη και η άρνηση των απολαύσεων, πολύ εύκολα μετατράπηκαν σε ποδηγετήσεις κάθε λαϊκής διάθεσης για διεκδικήσεις. Αξιοσημείωτο είναι πως ο Στωϊκισμός δε βρήκε πρόσφορο έδαφος για ν' αναπτυχθεί στην Ελλάδα. Οι πρώτοι Στωϊκοί ήταν Σύριοι, οι τελευταίοι Ρωμαίοι.

Ο Tarn —βλ. «Hellenistik civilization» σ. 287— ισχυρίζεται πως ο Στωϊκισμός επηρεάστηκε πολύ απ' τις Χαλδαϊκές θεωρήσεις. Το αναμφισβήτητο όμως γεγονός είναι, ότι ο Στωϊκισμός χρησιμοποιήθηκε σαν αντίβαρο στη θεωρία του Επίκουρου (341-270 πτχ.) αρχικά και στο Νεοεπικουρισμό αργότερα, που απειλούσαν να διαβρώσουν πολιτικοφιλοσοφικά το ολιγαρχικό δουλοχτητικό κράτος. Βλ. G. Murray: «Stoicistic philosophy», Beran «History of Greet philosophy», Ρόζενταλ-Γιούντιν: «Φιλοσοφικό Λεξικό»: Στωϊκισμός.

Πολλοί ήταν οι αριστοκράτες που απόδιναν την ανυπακοή, που άρχισε να διακρίνεται στις φτωχές μάζες, στις διδασκαλίες των ελληνικών φιλοσοφικών Σχολών. Το διώξιμο Ελλήνων φιλοσόφων, σαν προπαγανδιστών αναρχικών ιδεών απ' τη Ρώμη, κατάντησε καθημερινό φαινόμενο.[255] Οι μεγαλοφυείς ακροβατισμοί της ελληνικής σκέψης στις ακροβυστίες του Σύμπαντος, αντιπροσώπευαν έναν πελώριο κίνδυνο για τους εκμεταλλευτές. Η έμφυτη υποκριτικότητα του Στωικισμού, ήρθε να ταιριάξει σάν γάντι στις επιδιώξεις της αριστοκρατίας. Παράλληλα, της πρόσφερνε κι ένα φιλοσοφικό υπόβαθρο αντιπαράθεσης, με τις άλλες θεωρίες.

Ο Στωικισμός, είχε για ακρογωνιαίους λίθους του, δυο ευεργετικές, για την άρχουσα τάξη, ιδέες. Η πρώτη, ενθάρρυνε τη συμμετοχή στη δημόσια ζωή. Δεδομένου ότι μόνο η αριστοκρατία –χάρη στο άφθονο χρήμα που διέθετε για εξαγορά ψήφων– είχε τη δυνατότητα συμμετοχής στη δημόσια ζωή, οι προεχτάσεις αυτής της ιδέας είναι ευνόητες. Η δεύτερη, συμβούλευε απάθεια στ' ανθρώπινα πάθη. Τόνιζε ότι αυτά δεν αποτελούν παρά «θεία δοκιμασία».[256] Φως φανερό, ότι η συμβουλή για εγκαρτέρηση, απευθυνόταν στις ληστευόμενες τάξεις. Σ' αυτές ανθούν «πάθη», λόγω της στυγνής καταπίεσής τους. Συνεπώς, η «θεία δοκιμασία» προορίζεται να εκθρέψει στη σκέψη τους, μια συμφέρουσα για την ολιγαρχία αβουλία. Είναι οφθαλμοφανές, πως η τήρηση των δυο αυτών ιδεών, προϋποθέτει το πλήρες παραμέρισμα του προλεταριάτου, απ' τις κοινωνικές διαδικασίες.

Στην ουσία ο Στωικισμός κήρυττε το μονοθεϊσμό. Επρόκειτο όμως για έναν ιδιόρρυθμο μονοθεϊσμό, που τόνιζε την ταύτιση θρησκείας-πολιτικής. Ο Θεός –υπογράμμιζαν οι Στωικοί– δεν είναι χωρισμένος απ' τον κόσμο. Ο Θεός είναι η ψυχή του κόσμου. Είναι διαμοιρασμένος σ' όλα τα πράγματα που συγκροτούν την έννοια «κόσμος». Κάθε άνθρωπος περιέχει μέσα του, ένα μέρος απ' το θείο πυρ. Επομένως, κάθε ανθρώπινη κίνηση ή πρωτοβουλία, θα πρέπει να είναι εναρμονισμένη με τη συνολική κίνηση της φύσης.[257] Η αντιδραστικότητα τούτης της ιδέας, είν' ολοφάνερη. Όλα τα πράγματα πάνω στη γη, έχουν έναν προκαθορισμένο ρόλο να εχτελέσουν. Οποιαδήποτε μετατόπισή τους, θα διατάραζε την ισορροπία της φύσης. Με λίγα

255. F. Robinson: «Roman History», New York, 1973, 3η εκδ., τομ. II, σελ. 481.

256. E. V. Arnold: «Roman Stoicism», New York, 1954, σελ. 129.

257. C. Tarn: «Hellenistik civilization», London 1974, 2η εκδ., σελ. 285-298.

λόγια, η ύπαρξη πλούσιων και φτωχών, αφεντάδων και δούλων, αποτελεί αναγκαία για την ισορροπία του κόσμου, προϋπόθεση.[258] Η λογική κατάληξη της διδασκαλίας τούτης, ήταν μια καθαρά μεταφυσική αιτιοκρατία. Δεν υπάρχει τίποτα απολύτως, που να γίνεται τυχαία. Η πορεία της φύσης, υπόκειται σ' ορισμένες σταθερές προδιαγραφές. Πάνω σ' αυτό, ο Russel παρατηρεί: «Η πορεία της φύσης στο Στωικισμό, διέπεται από κάποιον αγαθό νομοθέτη, που είναι συνάμα και μια αγαθοεργή φύση. Ό,τι δηλαδή υποστήριζε κι η θεολογία του 18ου αιώνα...».[259]

Ύστερα απ' όλ' αυτά, κάθε άλλο παρά παράξενα ηχεί ο χαραχτηρισμός του Στωικισμού σαν «θρησκείας των ηγεμόνων», απ' τον Murray.[260] Πράγματι, όλοι οι βασιλιάδες της μετά τον Ζήνωνα εποχής, ασπάστηκαν τη διδασκαλία του. Κλασικό παράδειγμα, ο Μάρκος Αυρήλιος (121-180 μ.τ.χ.) που ανύψωσε το Στωικισμό στο βάθρο της κυρίαρχης ιδεολογίας του κράτους, αποδίδοντάς του τιμές επίσημης θρησκείας.[261] Τα πρώτα θεμέλια γι' αυτή την αποθέωση της Στωικιστικής φιλοσοφίας – θρησκείας, τα είχε ήδη τοποθετήσει ο πατέρας του, Αντωνίνος ο «Ευσεβής». Οι λόγοι, βέβαια, τούτης της αποθέωσης, ήταν καθαρά πολιτικοί. Ο Στωικισμός, καλείτο να παίξει το ρόλο της μονοθεϊστικής συγκεντρωτικής θρησκείας, που τόσο είχε ανάγκη η κλυδωνιζόμενη αυτοκρατορία. Πρέπει να ομολογήσουμε, ότι οι Αντωνίνοι έφεραν σε πέρας τις επιδιώξεις τους. Αρκετοί αστοί ιστορικοί, θεωρούν την εποχή τους σαν τη χρυσή εποχή της Ρώμης. Ο Gibbon λ.χ., γράφει: «... Αν μας ζητούσαν να καθορίσουμε την περίοδο που οι Ρωμαίοι έζησαν χωρίς άγχος, απερίσπαστοι από κάθε εξωτερικό κίνδυνο. Αν μας ζητούσαν να επισημάνουμε πότε η Ρώμη γνώρισε τη μεγαλύτερη ευημερία της, την περίοδο που οι πόλεις της αστραποβολούσαν απ' τον πλούτο. Η απάντησή μας θα ήταν, ότι όλ' αυτά αποτελούν γνωρίσματα της περιόδου που μεσολαβεί απ' το θάνατο του Δομιτιανού, ώς την άνοδο του Κόμμοδου στο αυτοκρατορικό αξίωμα...».[262] Οπωσδήποτε, ο Gibbon υπερ-

---

258. Ο Στωϊκός Χρύσιππος, στο έργο του «Περί Βίων» VIII, 6 τονίζει ότι ο βασιλιάς είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη σωστή πορεία των πραγμάτων. Για μια καλή ενημέρωση των αντιδραστικών ιδεών του Στωϊκισμού, κοίτα το έργο του Πλουτάρχου «Περί Στωϊκών εναντιωμάτων».

259. B. Russel: «History of philosophy in the West World», τομ. III, σελ. 425.

260. G. Murray: «History of ancient Greek-Roman philosophy», τομ. II, σελ. 73.

261. Για τη φιλοσοφική σκέψη του Αυρήλιου, βλέπε το έργο του «εις εαυτόν»...

262. Gibbon, «Roman History», τομ. II, σελ. 390 κ.ε.

βάλλει. Όλ' αυτά που αναφέρει, βρίσκουν αντίκρυσμα μόνο σ' ό,τι αφορά τα αριστοκρατικά στρώματα. Για τις μάζες, καλύτερα να μη γίνεται λόγος. Σχετικά με τον πλούτο των πόλεων, την εποχή των Αντωνίνων, ας δούμε τί έχει να μας πει ο Ρόστοβτσεφ: «... Στην πραγματικότητα, η κατάσταση των Ρωμαϊκών πόλεων, ακόμα και στη μεγαλύτερή τους ακμή, δεν είχε τίποτα τ' αξιοζήλευτο. Η ζωή της φτωχολογιάς, κάθε άλλο παρά ελκυστική ήταν. Η εντύπωση των ερευνητών είναι, πως οι Ρωμαϊκές πόλεις του 2ου αιώνα, διέθεταν μια απίθανη λαμπρότητα. Αλλά πρόκειται για μια 100% κάλπικη εντύπωση. Οι αρχαίες πηγές που διαθέτουμε, την απορρίπτουν κατηγορηματικά. Δεν πρέπει να υπερβάλλουμε τον πλούτο, που υποτίθεται πως είχαν οι πόλεις. Αυτός ο πλούτος είναι παραπλανητικός. Η όποια λαμπρότητά τους στον 2ο μ.τ.χ. αιώνα, περιοριζόταν σε μια ελάχιστη μειονότητα του πληθυσμού. Οι μεγάλες μάζες ζούσαν μέσα στην έσχατη πενία...».[263] Γεγονός πάντως είναι, ότι στον καιρό των Αντωνίνων επιτεύχτηκε μια σταθερότητα. Η συνεχής υπενθύμηση, θεωρητικά και πραχτικά –της Στωικιστικής μοιρολατρίας– οδήγησε σ' ένα «κοίμισμα» των λαϊκών διεκδικήσεων. Σε τελευταία ανάλυση, η σταθερότητα των Αντωνίνων, θα πρέπει να διαβαστεί σαν «σιγή νεκροταφείου».

Για τέσσερις ολόκληρους αιώνες, ο Στωικισμός στάθηκε η φιλοσοφία της Ρωμαϊκής ολιγαρχίας. Πάνω στις βασικές δομές της φιλοσοφίας του, πειραματίστηκε πάμπολλες φορές. Στόχος, η ανακάλυψη της χρυσής τομής –βλ. σιδερένια τανάλια– που θα επέβαλε στον απλό λαό, την άνευ όρων υποταγή του στο κράτος. Υπήρξαν όμως κι εποχές, που οι κοινωνικές ζυμώσεις έφερναν στην επιφάνεια σχήματα, που υποχρέωναν τη Στωικιστική αντίληψη, σε υποχώρηση. Στα χρόνια του Νέρωνα π.χ., διατάζεται ο κυριότερος Στωικός φιλόσοφος της εποχής, ο Σενέκας, ν' αυτοχτονήσει. Επί Δομιτιανού πάλι, ο άλλος ονομαστός Στωικός, ο Επίχτητος, υποχρεώνεται να εγκαταλείψει τη Ρώμη.[264]

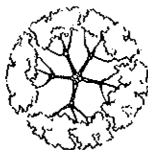
Στις δύσκολες για το Στωικισμό, λοιπόν, εποχές, οι λειτουργοί του στρέφονταν στη δημιουργία άλλων θεωριών, φιλικά διακείμενων στη παλιά τάξη πραγμάτων. Στην ουσία, επρόκειτο για απλή αλλαγή λεπτομερειών. Βασικός πυρήνας παρέμενε πάντα, η Στωικιστική διδασκαλία. Αποτέλεσμα παρόμοιας απόπειρας, υπήρξε κι ο Χριστια-

---

263. Ρόστοβτσεφ: «Η κοινωνική και οικονομική Ιστορία της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας», σελ. 179.

264. Για τη ζωή του Επιστήτου, βλ. τον πρόλογο του Joseph Souilhé στο «Traité», ed. Les belles lettres.

νισμός. Εμφανίζεται σε μια δύσκολη, για τις αντιδραστικές προπαγάνδες, εποχή. Η στηριζόμενη στις παλιές μέθοδες παραγωγής κι εκμετάλλευσης ολιγαρχία, περνάει μαύρες μέρες. Η αγαπημένη της θεωρία, ο Στωικισμός, αποτελεί απαγορευμένη λέξη. Τα μισαλλόδοξα εσχατολογικά κηρύγματα των πρώτων χριστιανικών γραφτών –«Ποιμένας», «Διδαχή», «Αποκαλύψεις», «Ιωάννη», «Παύλου», «Έσδρα»– απεικονίζουν τέλεια την οργή της για τον παραμερισμό της. Εν πάση περιπτώσει απηχούν τη διεστραμένη, όσο και σκοταδιστική της επιθυμία, να δει τους εχθρούς της να καίγονται στο «αιώνιο πυρ». Δε θέλει ρώτημα, πως οι εχθροί της ανήκουν στις νέες δυνάμεις, που ανάδειξε η μετά τη δημοκρατία εξέλιξη. Που απόχτησαν σαφή ιστορική αποστολή, χάρη στον Νέρωνα και στις οξυδερκείς παρατηρήσεις του. Ταυτόχρονα, τα πρώτα της αυτά γραφτά, αποτελούν κι ένα απειλητικό, για τις προοδευτικές δυνάμεις, πολιτικό πρόγραμμα: Το «résumé» του, συνοψίζεται ως εξής: Όταν ο Θεός–Χριστός –δηλ. η παλιά αριστοκρατία– αναλάβει τη διακυβέρνηση του κόσμου, θα περάσει από φωτιά και τσεκούρι τις κοινωνικές ομάδες, που τόλμησαν ν' αμφισβητήσουν την κυριάρχία του (της).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Η Πτώση Των Γεννητόρων Του Θεού-Χριστού

Στα μέσα του 2ου π.τ.χ. αιώνα, η κατάσταση στην Ιταλία έχει γίνει κυριολεχτικά αφόρητη. Τα πάντα δείχνουν να έχουν φρακάρει. Η επέχταση της Ρώμης κι η συρροή εκατομμυρίων δούλων απ' τις καταχτημένες περιοχές, χρεοκόπησε τα τοπικά μικρονοικοκυριά. Συνάμα παράλυσε τις όποιες οικονομικοκοινωνικές εξελίξεις, που απαραίτητός τους μοχλός κίνησης, είναι πάντα ο ελεύθερος μικροαγρότης. Στις ασφυχτικά γεμάτες, από χρεοκοπημένους αγρότες καθώς και δούλους, πόλεις, επικρατούσε ένα πρωτόγνωρο για τον τότε κόσμο βάλτωμα. Μια αποπνιχτική ατμόσφαιρα έπνιγε όλες τις σφαίρες της ανθρώπινης δραστηριότητας. Το θετικό αποτέλεσμα της όλης κατάστασης, ήταν οι ανθεχτικοί δεσμοί που σφυρηλατήθηκαν, ανάμεσα στις πεινασμένες μάζες και τους δούλους. Η συνειδητοποίηση της κοινής τους μοίρας, προκάλεσε αρκετές εξεγέρσεις, που επιτάχυναν τις εξελίξεις προς το αφάνισμα της «αριστοκρατικής δημοκρατίας». Δυο απ' αυτές συγκλόνισαν συθέμελα την αυτοκρατορία. Η πρώτη, έγινε στη Σικελία το 137 π.τ.χ., με ηγέτες τους Εύνο και Κλέωνα.[265] Η δεύτερη, στην Πέργαμο το 130 π.τ.χ., μ' επικεφαλής τον Αριστόνικο.[266]

Την ίδια εποχή, εκδηλώνονται και μέσα στην ίδια τη Ρώμη, διάφορες στάσεις. Το θεαματικό στοιχείο που εισβάλλει, είναι η στάση που κρατούν απέναντί τους οι εκπρόσωποι των καινούργιων τάξεων. Όχι μόνο υπερθεματίζουν για το δίκιο των διεκδικήσεών τους, μα αμφισβητούν και την όποια ικανότητα της καθεστηκυίας τάξης να τα λύσει. Προειδοποιούν έντονα, ότι αν η κοινωνία διατηρήσει τις δυσκίνητες δομές της, η κατάσταση θα εξελιχτεί σε αδιέξοδο.

Δεν περιορίστηκαν όμως σε πλατωνικές προειδοποιήσεις. Επιχείρησαν να καταλάβουν και την εξουσία. Ο εμφανής νεωτερισμός που

---

265. Για την εξέγερση της Σικελίας, βλ. M. Valdez, «Slavery in ancient Rome», κεφ. VI, Β.Η. Μιχαήλοβιτς, «Οι εξεγέρσεις των δούλων της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας», κεφ. III.

266. Για την εξέγερση της Περγάμου, βλ. Ramon Niel: «Le royaume du Soleil», Paris, 1961.

εισάγανε, ήταν η διατράνωση της πίστης τους, για την αντιδραστικότητα της Δημοκρατίας.

Στα 133 π.τ.χ., οι νέες δυνάμεις πετυχαίνουν να προωθήσουν στη θέση του Δήμαρχου, τον Τιβέριο Γράκχο. Πρώτη του ενέργεια στάθηκε, η υποβολή στη «λαϊκή συνέλευση», ενός νομοσχέδιου για τον περιορισμό της αριστοκρατικής επιρροής. Ζητούσε, όπως οι κάτοχοι της δημόσιας γης, να μην έχουν δικαίωμα εκμετάλλευσης πάνω από 1000 γιούγκερα (σχεδόν 125 εχτάρια ή 1250 στρέμματα). Τα εδάφη που θα ελευθερώνονταν μ' αυτό τον τρόπο, θάπρεπε να μοιραστούν στους αχτήμονες.[267] Το νομοσχέδιο ταρακούνησε τους «ευγενείς». Καλούνταν ν' αδειάσουν τη γη, που αποτελούσε την κυριότερη λεία τριών αιώνων εκμετάλλευσης. Αντέδρασε με λύσσα στη μεταρρύθμιση που ζητούσε ο Τιβέριος. Εξαγόρασαν τον έναν απ' τους Δήμαρχους, το Μάρκο Οχτάβιο και τον έβαλαν να προτάξει «Βέτο». Ο Γράκχος αντέδρασε κεραυνοβόλα. Καθαίρεσε πραξικοπηματικά τον Οκτάβιο και βάλθηκε να εφαρμόσει το σχέδιό του. Μη διαθέτοντος όμως οι ενέργειές του τις κατάλληλες ιστορικές εμπειρίες, είχαν τη χροιά του βεβιασμένου. Νόμισε ότι αρκούσε η λαϊκή συμπαράσταση που διέθετε, προκειμένου να υλοποιήσει τις ιδέες του. Έτσι, αφέθηκε να παρασυρθεί στην παγίδα των αριστοκρατών και να πάει στη Σύγκλητο άοπλος και δίχως φρουρά. Η κατάληξη ήταν να χυμήξουν πάνω του οι Συγκλητικοί και να τον λυντσάρουν. Το πτώμα του ξεβράστηκε ύστερα από δυο μέρες, στις αχτές του Τίβερη.[268]

Το ημιτελές έργο του, προσπάθησε να υλοποιήσει ο αδελφός του Γάιος Γράκχος (123-121). Αυτός, έχοντας και τη σχετική πείρα, ώστε να φυλάγεται, προχώρησε ακόμα πιο πέρα. Καθόρισε πολύ χαμηλές τιμές για το στάρι που αγόραζε ο απλός λαός απ' τις κρατικές αποθήκες, πλήττοντας καίρια τους μεγαλογαιοχτήμονες. Ψήφισε επίσης τον περίφημο δικαστικό του νόμο. Μ' αυτόν, αφαιρείτο το δικαίωμα των Συγκλητικών, να εκδικάζουν διάφορες υποθέσεις. Το δικαίωμα του δικαστή, παραχωρείτο στην καινούργια τάξη των «Ιππέων» (έμποροι).[269] Κατόπιν ίδρυσε λαϊκές αποικίες — συνοικι-

267. Βλ. Πλούταρχος: «Τιβέριος και Γάϊος Γράκχος», κεφ. VIII, Αππιανός: «Ρωμαϊκοί εμφύλιοι πόλεμοι» VII-XI κι ακόμα D. Kontchalovski στη Revue Historique, τομ. 153, σελ. 161.

268. Για τις συνθήκες της δολοφονίας του Τιβέριου, βλ. Bloch-Carcopino: «La republique Romaine», τομ. II, σελ. 50. Και για μια αντίθετη του Τιβέριου άποψη, βλ. Cicero: «De Re Publica» III 41.

269. Για τη νέα δικονομία του Γάϊου και την προοδευτική της μορφή, βλ. Sherwin-White: «Papers of the British school at Rome», τομ. XV, σελ. 5 και περιοδ. «journ. Rom Stud», 1952, σελ. 40-55.

σμούς, σε πολλές εύφορες περιοχέςτης Ιταλίας.[270] Στα 123 π.τ.χ., σύσσωμος ο λαός σε συνεργασία με τους Ιππείς (τη νέα τάξη εμπόρων, που δημιούργησε τ' άπλωμα της Ρωμαϊκής επικράτειας) ανακήρυξε το Γάιο «Κυβερνήτη». Με απόλυτες σχεδόν εξουσίες τώρα, ήταν βέβαιο πως θα προχωρούσε σε πολύ ριζοσπαστικά μέτρα.

Το κακό για την ολιγαρχία έφτασε στ' απροχώρητο, όταν ο Γράκχος θέλησε να περάσει ένα νόμο, που θα παραχωρούσε σ' όλους τους Ιταλούς τον τίτλο του Ρωμαίου Πολίτη.[271] Κάτι τέτοιο θα της προξενούσε καταστροφή, από πολλές μεριές. Θα δημιουργούσε νέους, ανεξέλεχτους απ' τη χάρη της, ψηφοφόρους. Παράλληλα, η είσοδος χιλιάδων νέων πολιτικάντηδων, στο παιχνίδι της διαχείρισης των κοινών, θα οδηγούσε μοιραία στην απόλυτη υποβάθμισή της. Το πράγμα ήταν πολύ σοβαρό κι η αριστοκρατία έσπευσε ν' αντιδράσει. Εμπροσθοφυλακή της βρισκόταν, όπως πάντα, η Σύγκλητος. Τη μέρα, λοιπόν, που συζητιόταν το θέμα των αποικιών στην Αφρική, η Σύγκλητος κήρυξε το στρατιωτικό νόμο. Ακολούθησε ύπουλη γενική σφαγή των επώνυμων οπαδών του Γάιου Γράκχου. Ο ίδιος ο Γάιος αυτοκτόνησε περικυκλωμένος.

Η νίκη της αριστοκρατίας αποδείχτηκε πρόσκαιρη. Η κατάσταση είχε γίνει ασφυχτική και το κοντρολάρισμα της λαϊκής κατακραυγής, ήταν μια εξαιρετικά δύσκολη υπόθεση. Το 107, η «Λαϊκή Συνέλευση» υποχρεώθηκε, κάτω απ' την πίεση των χαμηλών στρωμάτων, να εκλέξει «Ύπατο», το φιλολαϊκό ηγέτη Γάιο Μάριο. Αφορμή, στάθηκαν οι απανωτές ήττες του Ρωμαϊκού στρατού απ' το βασιλιά της Νουμιδίας, Ιουγούρθα. Ο κόσμος κατηγορούσε τους αριστοκράτες στρατιωτικούς για προδοσία και για ηθελημένη παράταση του πολέμου, χάρη του πλιάτσικου. Τους κατηγορούσε ακόμα για ανικανότητα, που όμως ξέσπαγε στις πλάτες του λαού. Εν πάση περιπτώσει, ότι η παράταση του πολέμου, προκαλεί μια μόνιμη λαϊκή αφαίμαξη.

Ο Μάριος, απομάκρυνε απ' τις ηγετικές θέσεις του στρατού, τους αποδειγμένα άχρηστους. Ταυτόχρονα ανέλαβε προσωπικά τη διοίκηση των αφρικάνικων λεγεώνων. Κατάφερε, σ' ελάχιστο διάστημα, να συντρίψει τον Ιουγούρθα και να τον φέρει αιχμάλωτο στη Ρώμη. Ύστερα απ' αυτό, το κύρος του πολλαπλασιάστηκε. Το 104 εκλέχτηκε για δεύτερη φορά «Ύπατος». Διαθέτοντας την ομόθυμη λαϊκή συγκατάθεση, επιχείρησε τη λεγόμενη «Στρατιωτική μεταρρύθμιση». Ώς τα τότε, ο στρατός επαντρωνόταν από άτομα με

270. Για τη δημιουργία στην Ιταλία νέων αποικιών απ' τον Γάϊο, βλ. A. Misulin: «Ancient History», σελ. 20.

271. Βλ. J. Douglas: «Rome and Italian tribes», London 1948, σελ. 36.

κάποια συγκεκριμένα περιουσιακά στοιχεία. Ο Μάριος κατάργησε τούτη την απαράδεχτη για το φτωχόκοσμο διάκριση, ανοίγοντας τις πόρτες του στρατού και για τους άπορους. Το μέτρο, τούτο έμελλε να παίξει σπουδαίο ρόλο στις κατοπινές εξελίξεις. Ο στρατός έπαψε ν' αποτελεί προπύργιο της αριστοκρατίας κι έγινε πρόσφορος στις λαϊκές ανησυχίες.[272]

Δεν ήταν δυνατό να μείνουν με σταυρωμένα χέρια οι παλιοί «ευγενείς». Επιχείρησαν ν' ανατρέψουν το Μάριο, διορίζοντας πραξικοπηματικά ανώτατο διοικητή του στρατού το Σύλλα. Στο άκουσμα του νέου, ο λαός κινήθηκε αστραπιαία, κατέλαβε τη Ρώμη και αναγόρευσε το Μάριο «Ανώτατο Διοικητή».[273] Ο Σύλλας έσπευσε να πολιορκήσει τη Ρώμη, μ' ένα στρατό 40.000 ανθρώπων. Μετά από ηρωική αντίσταση ενός χρόνου, ο λαός αναγκάστηκε να παραδώσει τη Ρώμη στο Σύλλα. Αυτό που ακολούθησε, θα μπορούσαμε θαυμάσια να το χαρακτηρίσουμε λουτρό αίματος.[274] Η αριστοκρατία έβγαλε όλο το άχτι της, δολοφονώντας κατά χιλιάδες τους πληβείους, οπαδούς του Μάριου.[275]

Τα επεισόδια των αδελφών Γράκχων, και του Μάριου, έδωσαν στο φτωχόκοσμο ένα καλό μάθημα. Τον έσπρωξαν να συνειδητοποιήσει, πως ο μόνος τρόπος για να επιβιώσει μια φιλολαϊκή κυβέρνηση, ήταν η πλήρης κατάργηση της Δημοκρατίας, και των κωλυσιεργιών της.[276] Είναι μετά τη σφαγή του Σύλλα που εδραιώνεται στη συνείδηση του λαού και των νέων τάξεων, η ελπίδα για την έλευση ενός «στιβαρού άντρα». Αποκλειστικός του στόχος, η παντελής συντριβή της μισητής «αριστοκρατικής Δημοκρατίας». Ένας «ισχυρός άντρας», που χάρη στην αλληλεξάρτηση θρησκείας – πολιτικής, εύκολα μεταμορφώνεται σε «Σωτήρα». Βρισκόμαστε δηλ. στις ρίζες της μετέπειτα θεοποίησης του αυτοκράτορα.

Η κατάσταση φορτιζόταν χρόνο το χρόνο. Η ύπαιθρος ερημωνόταν. Οι πόλεις ασφυχτιούσαν από μυριάδες πεινασμένους πληβεί-

---

272. Ο Αππιανός στο ίδιο IX, IXIV μας μεταφέρει με γραφικό τρόπο την οργή των αριστοκρατών, επειδή ο Μάριος επάνδρωσε το στρατό με δούλους.

273. Πλούταρχος: «Μάριος», XXXV, XI.

274. Κατά τον Αππιανό «Εμφ.: πόλ.» I, 95, οι νεκροί ήταν 40 Συγκλητικοί και 1.600 Ιππείς. Ευνόητο πως δεν καταδέχεται να μας μεταφέρει τον αριθμό των πληβείων νεκρών. Ο Ορόσιος «Σύλλας», V, 21, μας μεταδίδει το νούμερο των 9.000 νεκρών.

275. Βλ. Carcopino, «Sylla, à la monarchie manquèe».

276. M. Croiset: «Les democraties anciénnes», σελ. 240-242. Paris 1977, 3η εκδ.

ους και δούλους. Η απ' όλους αναμενόμενη έκρηξη, σημειώθηκε τούτη τη φορά στην πόλη Καπύη. Ένας Θρακιώτης μονομάχος του Ιππόδρομου, ο Σπάρτακος, εξεγέρθηκε μαζί με 200 άλλους δούλους μονομάχους. Οχυρώθηκαν στο Βεζούβιο κι αντιμετώπισαν με επιτυχία τις αλλεπάλληλες Ρωμαϊκές επιθέσεις. Σύντομα ο στρατός του εξελίχτηκε σε πόλο έλξης, για όλους τους κατατρεγμένους της περιοχής. Χιλιάδες αγρότες, προλετάριοι και δούλοι, τρέχαν να καταταχτούν στις τάξεις του. Για δυο ολόκληρα χρόνια τσάκιζαν κάθε Ρωμαϊκή επίθεση. Το 72 π.τ.χ., κινήθηκαν ενάντιά του δυο «Ύπατοι», που κι αυτοί όμως συντρίφτηκαν. Η ολιγαρχία της πρωτεύουσας έδειχνε να τάχει χαμένα. Εξόπλισε έναν πάνοπλο στρατό και όρισε ηγέτη του έναν πάμπλουτο κερδοσκόπο, το Μάρκο Κράσσο. Αλλά κι αυτός συντρίφτηκε, στη πρώτη του μόλις επαφή με τους εξεγερμένους. Τελικά, η εξέγερση καταπνίγηκε το 71 π.τ.χ. Γύρω στις 7.000 δούλοι, χωρικοί και προλετάριοι, σταυρώθηκαν κατά μήκος του δρόμου Καπύης – Ρώμης.[277] Το κίνημα του Σπάρτακου δεν είχε μέσ' το σπέρμα γέννησής του την ιστορική αποστολή για κατάληψη και διαχείριση της εξουσίας. Η ιστορία επιφύλαξε για άλλες τάξεις τούτο το ρόλο. Γι' αυτό κι η εξέγερση απότυχε. Ωστόσο, σ' αυτήν εντοπίζεται ένα αληθινά κοσμοϊστορικό γεγονός. Είναι η πρώτη φορά που αγωνίστηκαν από κοινού αγροτοπρολετάριοι και δούλοι. Η δυναμικότητα του φαινόμενου, υπήρξε τρομαχτική. Έναν μόλις αιώνα αργότερα, η αλληλουχία των διαδικασιών, που ξεχύθηκε απ' αυτό το γεγονός, θα κατέληγε στο Νερωνισμό. Στο σύστημα δηλ. της κατάργησης του δουλοχτητισμού και της αντικατάστασής του απ' την ελεύθερη δουλοπαροικία. Στην απόδοση της Ρωμαϊκής υπηκοότητας και κατά συνέπεια στην κατάργηση της σκλαβιάς, του σύνολου σχεδόν των υπόδουλων. Στην ειρηνική, τέλος, ιδεολογική – οικονομικοκοινωνική, διακίνηση ιδεών και αγαθών. Κι όλα τούτα; σ' έναν αιώνα! Ας θυμηθούμε μονάχα τους ατέλειωτους αιώνες χριστιανικής νύχτας, που μεσολάβησαν μέχρι να φανούν οι πρώτες χλωμές ανταύγειες, της «Αναγέννησης».

Ο λαϊκός αναβρασμός, υποχρέωνε την αριστοκρατία να οπισθοχωρεί βήμα το βήμα. Οι συνθήκες, κάτω κι απ' την πίεση των νέων τάξεων, εκβιάζουν τη δημιουργία μιας καινούργιας κατάστασης. Το 65 π.τ.χ., ένα νέο λαϊκό κίνημα εκδηλώνεται, μέσα στην ίδια τη Ρώμη. Ύστερα από τεράστια αναταραχή, κατατροπώνεται. Ο αρχηγός του

277. Για τη δράση του Σπάρτακου κοίτα: Carlos Salesa, «Spartacos», Paris, 1929, J. Massais, «Spartacus», Paris, 1960.

απλού λαού Κατιλίνας, καταλαμβάνει πρόσκαιρα την εξουσία και κηρύττει την κατάργηση της «Αριστοκρατικής Δημοκρατίας». Αμέσως εκδίδει μια σειρά διατάγματα, με τα οποία καταργεί τα χρέη, ανακατανέμει τη γη κ.ά. Η αριστοκρατία, ύστερα από ύπουλους χειρισμούς, κατορθώνει να καταπνίξει το κίνημά του.[278] Πρωταγωνιστής σε τούτη την κατάπνιξη, που κι αυτή εξελίχτηκε σε πογκρόμ, είναι ο «Ύπατος» Κικέρωνας. Οι λόγοι του τελευταίου, όπου εκθειάζουν την «Αριστοκρατική Δημοκρατία», έχουν καταντήσει μνημείο της προοδευτικής ιστοριογραφίας!!![279] Ανήκει κι αυτή η περίπτωση, στις τραγικές εκείνες αντιφάσεις της «Μαρξιστικής» σκέψης. Είμαστε υποχρεωμένοι να επισημάνουμε, ότι η κατάσταση, όσο αφορά πολλές Μαρξιστικές εχτιμήσεις σχετικά με την αρχαιότητα, είναι τραγελαφική.[280] Στην προκείμενη περίπτωση, το αδιέξοδο που τους δημιουργεί η ομοφωνία όλων των αρχαίων πηγών, σχετικά με τη λαϊκή συμπαράσταση που απολάμβανε ο Κατιλίνας, το προσπερνούν, αποκαλώντας το λαό «ακαμάτη κι ευκολόπιστο όχλο». Δεν θα παραθέσουμε ονόματα, μόνο και μόνο γιατί νομίζουμε πως πρέπει να σεβαστούμε ανθρώπους, που σε σκοτεινές εποχές δώσαν κάποιου είδους μάχη. Ένα πράγμα πρέπει όμως να υπογραμμίσουμε. Ο λαός της τότε εποχής, δεν μπορούσε σε καμιά περίπτωση νάναι ακαμάτης. Το γιατί, το ξέρει καλύτερα εκείνος που με χαραχτηριστική αφέλεια έγραψε την πιο πάνω λέξη.

Δεν πρόλαβε να κοπάσει ο θόρυβος απ' την επανάσταση του Κατιλίνα κι η αριστοκρατία δέχτηκε νέο πλήγμα. Ο στρατηγός Πομπήιος[281] – που απόχτησε τεράστιο κύρος χάρη στις επιτυχίες του στην Ανατολή – επιστρέφει στη Ρώμη κι ανεβάζει στο αξίωμα

278. Βλ. E. G. Hardy, «The Cathilinacian conspiracy».

279. Για μια ανάλυση των λόγων του Κικέρωνα «In legam agrariam», βλ. Hardy: «Some problems of Roman History», σελ. 68 κ.ε.

280. Ένα αρκετά χαραχτηριστικό παράδειγμα για τον τρόπο που η «προοδευτική» ιστοριογραφία χειρίζεται αρκετές υποθέσεις της αρχαιότητας, είναι και ο Αριστοφάνης, του οποίου η υπερσυντηρητική κριτική ενάντια σ' ο,τιδήποτε λαϊκό, έχει μετατραπεί σε μνημείο δημοκρατικότητας. Κι όμως, αν κάνανε τον κόπο να διαβάσουνε λίγο τον Κορδάτο, στο «Αρχαία τραγωδία και κωμωδία» ή την εισαγωγή του Βάρναλη στις «Νεφέλες κ.ά, θα βλέπανε τι είδους σκοταδιστή υμνούνε. Εν πάση περιπτώσει, κατανοούμε απόλυτα την οργή του βασιλόφρονα πολιτικού Γεωργ. Ράλλη όταν λέει»... Η Μαρξιστική παραχάραξη της ιστορίας δε γνωρίζει όρια. Ως και τον συντηρητικό Αριστοφάνη, τον παρουσιάζουν σαν δήθεν πρότυπό τους... «Χωρίς προκατάληψη», Αθήνα, 1983, σελ. 149.

281. Για τον Πομπήϊο, βλ. M. Gelzer, «Pompeius». Μια άλλη άποψη για τον Πομπήϊο – λανθασμένη σίγουρα – μας δίνει ο K. V. Fritz, στο βιβλίο του «Transactions of the American Philological association», 1942, σελ. 145 κε.

του «Ύπατου», τον οπαδό του Κατιλίνα Γάιο Ιούλιο Καίσαρα. Το νέο καθεστώς, είχε υπό την επήρειά του το σύνολο του στρατού. Η παραδοσιακή ολιγαρχία αναδιπλώθηκε, περιμένοντας καλύτερες μέρες. Μια απ' τις πρώτες πράξεις του Καίσαρα, ήταν να μοιράσει γη στους απλούς στρατιώτες. Αυτό δεν είναι σωστό να εκληφτεί σαν πράξη σκοπιμότητας και μόνο. Απεναντίας, ήταν μια ενέργεια καθαρά φιλολαϊκή. Ύστερα απ' τη «στρατιωτική μεταρρύθμιση» του Μάριου, ο στρατός απαρτιζόταν από αχτήμονες πληβείους. Απόδειξη για την ορθότητα της άποψής μας, είναι ότι η Σύγκλητος αντέδρασε άγρια στη διανομή της γης. Ο Καίσαρας όμως, επέμεινε κι εφάρμοσε το μέτρο.[282]

Όταν έληξε η θητεία του σαν «Ύπατου», ο Καίσαρας στάλθηκε μ' εξουσιοδότηση της Συγκλήτου στη Γαλατία, της οποίας την ελεύθερη ζώνη κατέλαβε.[283] Το 49 π.τ.χ., η Σύγκλητος τον κάλεσε να επιστρέψει, αφαιρώντας του συνάμα την εξουσιοδότηση. Ο Καίσαρας αρνήθηκε να υπακούσει. Το Γενάρη του 49 πέρασε το Ρουβίκωνα, —το σύνορο της Ιταλίας— και κινήθηκε ενάντια στη Ρώμη, την οποία κατέλαβε.[284] Φέρθηκε με μεγάλη επιείκεια στους ολιγαρχικούς, και δεν εχτέλεσε κανέναν τους.[285] Κατόπιν κατευθύνθηκε προς τα Βαλκάνια, για να συναντήσει το στρατό του Πομπήιου, που είχε περάσει με την αριστοκρατία. Η μάχη δόθηκε τον Ιούνη του 48 π.τ.χ. στα Φάρσαλα της Θεσσαλίας.[286] Νικητής αναδείχτηκε ο Καίσαρας. Αμέσως μετά, στράφηκε προς την Αίγυπτο. Εκεί επανέφερε στο θρόνο, τη διωγμένη απ' τα παιδιά του Πτολεμαίου, Βασίλισσα Κλεοπάτρα.[287]

Επέστρεψε απόλυτος κυρίαρχος στη Ρώμη, όπου κι ανακηρύχτηκε «Ισόβιος Διχτάτορας». Δεν αποτόλμησε να ωθήσει τα πράγματα στα άκρα, καταργώντας τελείως την αριστοκρατική Σύγκλητο. Παρ' ότι ο

---

282. Ed. Meyer «Ceasar's Monarchie», σελ. 313 κε.

283. Για την εκστρατεία του Καίσαρα στη Γαλατία, βλ. Πλούταρχος, «Καίσαρα» XV, Carcopino»: Points de vue sur l' imperialisme Romain», σελ. 203 κ.ε.

284. Οι περίφημοι «δισταγμοί» του Καίσαρα για το αν θα διαβεί τον ποταμό Ρουβίκωνα, περιγράφονται γλαφυρότατα απ' τον Πλούταρχο, κεφ. XXXII.

285. F.B. Marsh: «The founding of the Roman Empire», σελ. 275 κ.ε.

286. Η ακριβής τοποθεσία της μάχης των Φαρσάλων, δε στάθηκε δυνατό να καθοριστεί με ακρίβεια. Για το πρόβλημα βλ. J. Kranayer - Veith: «Antike Schalachtfelder», τομ. IV, σελ. 637 κ.ε.

287. T. Rice Holmes: «The Roman Republic», τομ. III, σελ. 210.

λαός έστεκε αποφασιστικά στο πλευρό του, αξιώνοντας περισσότερες μεταρρυθμίσεις, αυτός δίσταζε. Τελικά τούτη η αβουλία θα του κοστίσει τη ζωή. Στις 15 του Μάρτη δολοφονήθηκε από δυο ολιγαρχικούς, τους Βρούτο και Κάσσιο.[288]

Ο λαός κι ο στρατός αντιδράσανε βίαια στη δολοφονία. Επικεφαλής τους τέθηκε ο έγγονος της αδελφής του Καίσαρα και υιοθετημένος απ' αυτόν, Οκταβιανός.[289] Οι αριστοκράτες υποχρεώθηκαν σε υποχώρηση, δεχόμενοι ένα συμβιβασμό. Το σχηματισμό μιας τριαντρίας, όπου πλάι στον Οκταβιανό θα μετέχουν και δυό αριστοκράτες. Οι Μάρκος Αντώνιος και Λέπιδος. Σύντομα όμως αποδείχτηκε, πόσο πλαστό κι ανόμοιο ήταν αυτό το σχήμα. Τα φιλολαϊκά μέτρα του Οκταβιανού, προκάλεσαν την αγανάχτηση της αριστοκρατίας. Οι Βρούτος - Κάσσιος, ξεκίνησαν ένα πραξικόπημα με το στρατό της Ανατολής. Αλλά ο Οκταβιανός κινήθηκε έγκαιρα εναντίον τους και τους συνέτριψε στους Φίλιππους της Μακεδονίας.[290]

Τελευταίο οχυρό των ολιγαρχικών, απόμεινε η Αίγυπτος. Εκεί κατέφυγε ο Μάρκος Αντώνιος. Ο Οκταβιανός συγκρούστηκε μαζί του, στην περιβόητη «Ναυμαχία του Άκτιου», στη δυτική ακτή της Ελλάδας.[291] Απ' την αρχή ακόμα της μάχης, ο Αντώνιος κι η Κλεοπάτρα — είχαν «συνασπιστεί με γάμο» κατά του Οκταβιανού — βλέποντας την υπεροπλία που είχε ο στρατός του Οκταβιανού, τα παράτησαν κι έφυγαν για την Αίγυπτο. Εκεί αυτοκτόνησαν το 30 π.τ.χ.[292]

Επιστρέφοντας στη Ρώμη ο Οκταβιανός, ήταν αποφασισμένος να μην επαναλάβει τα λάθη του παππού του Καίσαρα. Αφόπλισε από κάθε δικαιοδοσία τη Σύγκλητο. Παράλληλα, προχώρησε σ' ένα σωρό φιλολαϊκά μέτρα. Μέτρα, που αποτελούσαν την καλύτερη δικαίωση στις λαϊκές θυσίες τριών αιώνων. Χορήγησε χρηματικό επίδομα —πολύ ψηλό για την εποχή του— σε 300.000 πληβείους. Ταυτόχρονα μοίρασε γεωργικό κλήρο σε 350.000 αχτήμονες.[293] Χρειάζεται

288. Ed. Meyer, στο ίδιο, σελ. 502.

289. Για τη συνθήκη υιοθέτησης του Οκταβιανού, βλ. M.E. Deutch στο περ. «University of California Publications in classical philology», τομ. IX, σελ. 150 κ.ε.

290. Για τη μάχη των Φιλίππων και την αυτοχτονία των Κάσσιου και Βρούτου, βλ. M.A. Levi: «Ottaviano Capoparta».

291. Για τη ναυμαχία του Άκτιου, βλ. Πλούταρχος «Αντώνιος» LXVI-LXVII, Δίων «Ρωμ. Ιστ.» LIX, 31-35.

292. Για το ζήτημα βλέπε το άρθρο του Tarn στο περιοδ. «Journ. Rom. Stud», 1933, σελ. 193 κε.

293. Για τα φιλολαϊκά μέτρα του Οκταβιανού, βλ. G. Rushporth: «Latin Historical Inscriptions», XXIV-V.

μήπως ν' απορούμε γιατί ο λαός αναγνώρισε στο προσωπό του το «Σωτήρα»;

Εδώ πρέπει να επισημάνουμε και το εξής. Στα τελευταία χρόνια της Δημοκρατίας, η θρησκεία είχε περιέλθει σε κατάσταση αποσύνθεσης. Αυτό αποτελεί ένα ισχυρό ντοκουμέντο για τη μελέτη μας. Αποδείχνει την άμεση σχέση της Ρωμαϊκής θρησκείας με το δημοκρατικό καθεστώς. Το όποιο νόημά της είχε διαστρεβλωθεί, προκειμένου να εξυπηρετεί τα σχέδια της αριστοκρατίας. Με το να παίρνουν μέρος στις ίντριγκες των πολιτικών, οι Θεοί έχασαν την υπερβατικότητά τους. Αποτέλεσμα η συνεχής εξανθρώπισή τους. Το λαϊκό αντίβαρο σ' αυτή την εξανθρώπιση, υπήρξε η θεοποίηση του αυτοκράτορα. Ό,τι δηλ. εντοπίσαμε στο σχετικό μέρος του βιβλίου μας.

Με την παγίωση της αυτοκρατορικής εξουσίας, εμφανίζεται μια σημαντική άνθηση στα γράμματα και στις τέχνες. Κύριος λόγος γι' αυτό, η απλόχερη οικονομική βοήθεια του κράτους, στην πολιτιστική ανάπτυξη. Στα χρόνια του Οκταβιανού Αύγουστου, ο Μαικήνας, ένας πλούσιος ιππέας, αναδείχνεται σε προστάτη των γραμμάτων. Στο λογοτεχνικό κύκλο, που πήρε τ' όνομά του, ανήκαν κι οι Βιργίλιος (70-19 μ.τ.χ.), Οράτιος (65-8 μ.τ.χ.), Τίτος Λίβιος[294] (59-17μ.τ.χ.) Άνθηση επίσης, σημείωσε κι η επιστήμη. Σαν παράδειγμα αναφέρουμε το τεράστιο έργο του Πλίνιου του «Πρεσβύτερου», «Φυσική Ιστορία». Για να γράψει το έργο τούτο ο Πλίνιος, συμβουλεύτηκε 2.000 βιβλία.[295] Τον ίδιο πάνω κάτω καιρό, ο φιλόσοφος Λουκρήτιος Κάρος, δημιουργεί το έξοχο φιλοσοφικό ποίημα: «Περί της φύσεως των πραγμάτων». Σ' αυτό αναπτύσσεται η ιδέα της φυσικής εξελιχτικής μορφής του κόσμου, «χωρίς να υπόκειται σε προσταγές των ανύπαρχτων, άλλωστε, θεών».[296]

Στη μετά τη Δημοκρατία εποχή, παρατηρείται κι ένας οικοδομικός οργασμός. Αποσκοπεί στην καλυτέρευση των συνθηκών διαβίωσης των χαμηλών στρωμάτων. Είναι σε κείνη την περίοδο που χαράζονται οι περίφημοι Ρωμαϊκοί δρόμοι. Θαυμάσιες πέτρινες γέφυρες χτίζονται (πολλές διατηρούνται ώς τα σήμερα). Η Ρώμη γεμίζει από πλατείες, αμφιθέατρα, υδραγωγεία. Η αρχιτεχτονική γνωρίζει μια αλματώδη πρόοδο. Τότε δημιουργείται το ονομαστό «Κολοσσαίον»

294. Βλ. A. Gwynn: «Roman Education».

295. Βλ. B. Farrington: «Greek science its meaning for us», London, 1944, Αθήνα, 1969, σελ. 321, Πλίνιος.

296. Στο ίδιο, σελ. 324, «Περί φύσεως πραγμάτων».

(100.000 θέσεις).[297] Τότε ακόμα, ο μηχανικός Βιτρούβιος δημοσιεύει τη θαυμάσια πραγματεία του, που διασώθηκε ώς τις μέρες μας.

Όλ' αυτά αποδείχνουν, ότι με την εγκαθίδρυση του νέου καθεστώτος, η Ρώμη –σαν σύνολο πλέον– ανάσανε. Νέο αίμα κύλησε στις φλέβες της, παρθενοποιώντας την υπόστασή της. Είχε ξεπεράσει το βάλτο που την υποχρέωνε να τρεκλίζει, η «αριστοκρατική Δημοκρατία». Αλλά το σαράκι που λέγεται «παραδοσιακή αριστοκρατία», δεν εξαλείφτηκε (δεν ήταν δυνατό να γίνει κάτι παρόμοιο). Λούφαξε στη σκιά τού νέου κόσμου και καρτερούσε. Ταυτόχρονα αναζητούσε και τη νέα της πολιτικοθρησκευτική μάσκα. Μια μάσκα, που θάπρεπε να ταιριάζει με τα μηνύματα των καιρών. Οι δυο αγαπημένες της θεωρήσεις, ο Γιαχβισμός κι ο Στωικισμός, βρίσκονταν σε απηνή διωγμό, απ' τις νέες τάξεις κι απ' τα λαϊκά στρώματα. Έπρεπε να δημιουργήσουν κάτι άλλο. Αυτό ακριβώς το άλλο, υπήρξε το σχήμα του Θεού-«Χριστού». Βέβαια υπήρχαν κάμποσες δυσκολίες. Κυριότερη η φιλοσοφική δομή που έπρεπε να πάρει το νέο της πιστεύω. Μέχρι τώρα ασπαζότανε έτοιμα πράγματα. Τόσο ο Γιαχβισμός, όσο κι ο Στωικισμός δημιουργήθηκαν αλλού κι από άλλους. Τώρα όμως έπρεπε να δημιουργήσει η ίδια. Να αυτοσχεδιάσει. Και με τί προσόντα; Να λοιπόν γιατί τα χριστιανικά κείμενα –ιδίως τα πρώτα– στερούνται οποιουδήποτε αξιόλογου φιλοσοφικού στοιχείου. Απλά οι εμπνευστές τους δεν είχαν κανένα μορφωτικό υπόβαθρο.

Πιστεύουμε, πως όλα όσα είπαμε, δικαιολογούν πέρα για πέρα τον ορισμό μας, ότι η πτώση της δημοκρατίας, θα μπορούσε κάλλιστα να ονομαστεί «γκρεμοτσάκισμα των γεννητόρων του Χριστιανισμού».

297. Για τον οικοδομικό οργασμό που παρατηρείται στα χρόνια του Οκταβιανού και μετέπειτα αυτοκρατόρων του 1ου μτχ. αιώνα, βλ. Th. Richarson: «The founding of roman monuments».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Νέρων Και Νερωνισμός

Ο Λούκιος Δομίτιος Αχαινοβάρβος Νέρων, ο αυτοκράτορας που διαδέχτηκε τον Κλαύδιο,[298] γεννήθηκε στο Άντιουμ –νότια της Ρώμης, σ' απόσταση 50 χιλιομ. (Σημ. του Συγγραφέα)– εννιά μήνες μετά το θάνατο του Τιβέριου, δεκαοχτώ μέρες πριν την πρώτη μέρα του Γενάρη, την ίδια ακριβώς στιγμή που πρόβαλε ο ήλιος. Οι αχτίδες του φωτίσαν πρώτα το νεογέννητο βασιλιά κι ύστερα τη γη» (Σουετώνιος. Η ζωή των 12 Καισάρων. Νέρων 4).

Διαβάζοντας τούτο το εδάφιο του Σουετώνιου, διακρίνεται καθαρά μια έντονη μεταφυσικότητα στη διατύπωσή του. Εξάλλου, αφαιρώντας δεκαοχτώ μέρες απ' την πρώτη του Γενάρη, φτάνουμε με το Ιουλιανό ημερολόγιο, στις 14 του Δεκέμβρη. Έτσι βρισκόμαστε στο «μήνα που γεννιούνται οι θεοί».[299] Αυτή η πίστη πηγάζει απ' το γεγονός, ότι ανάμεσα στις 10-29 του Δεκέμβρη, αρχίζει το θερινό ηλιοστάσιο. Οι περισσότερες αρχαίες θρησκείες, είτε ήταν ηλιακές, είτε προέρχονταν από μια αρχική ηλιακή θεότητα. Η «γέννηση» λοιπόν του θεού τους το Δεκέμβρη, συμβόλιζε την επάνοδο του ήλιου, δηλ. τη νίκη του φωτός.[300]

Είναι βέβαιο ότι οι χριστιανοί διάλεξαν το Δεκέμβρη σαν μήνα γέννησης του θεού-«Χριστού», προκειμένου να ρίξουν στα μαλακά, τις πιστές στη θεότητα του Νέρωνα μάζες. Γνωρίζουμε, ότι στους τέσσερις πρώτους αιώνες, κυκλοφορούσαν στις διάφορες χριστιανικές Εκκλησίες, τρεις διαφορετικές ημερομηνίες γέννησης του «Χριστού». Η πρώτη τον ήθελε να γεννιέται την πρώτη του Μάρτη. (Τότε ο καινούργιος χρόνος άρχιζε το Μάρτη). Η δεύτερη ημερομηνία γέν-

---

298. Ο Οκταβιανός Αύγουστος, πέθανε το 14 μτχ. Τον διαδέχτηκε ο Τιβέριος (14-27 μτχ.), αυτόν ο Καλιγούλας [=μικρή μπότα (37-41μτχ.)] κι αυτόν ο Κλαύδιος (41-54 μτχ.).

299. Γνωρίζουμε πως 25 Δεκέμβρη «γεννήθηκαν» οι θεοί Μίθρας, προστάτης των Ρωμαϊκών λεγεώνων, Άδωνις και Ταμμούζ. Δεκέμβρη ακόμα γεννήθηκαν οι θεοί Διόνυσος και Όσιρις. Βλ. Ε. Γιαροσλάβσκι, «Πως γεννιούνται, ζουν και πεθαίνουν οι θεοί και οι θεές», Αθήνα, 1973, σελ. 81.

300. H. Pears: «Parallel comparative history of religions», κεφ VI.

νησής του ήταν στις 25 Δεκέμβρη κι η τρίτη στις 6 του Γενάρη. Η τελευταία, ήταν παραδεχτή σ' αρκετές Εκκλησίες της Αιγύπτου και της Ανατολής. Η Αρμένικη εκκλησία μάλιστα, τη δέχεται ώς τα σήμερα[301]. Συνεπώς η εκλογή της 25ης Δεκέμβρη θα πρέπει να προτιμήθηκε, γιατί περιείχε κάποια προτερήματα, έναντι των δυο άλλων. Οι δημιουργοί της τελικής κωδικοποίησης του Εβραιογενούς Χριστιανισμού, προσαρμόζαν κάθε τους κίνηση σε μια και μοναδική ιδέα. Σ' αυτήν της απονάρκωσης του λαϊκού φρονήματος, μέσω της μερικής ταύτισης με τα ήθη του.

Ο Νέρων χρίστηκε αυτοκράτορας σε ηλικία 17 χρονών, αμέσως μετά τη δολοφονία –πολλοί ισχυρίζονται πως τον δηλητηρίασε η μητέρα του Νέρωνα Αγριππίνα[302]– του Κλαύδιου[303]. Την αναρρίχισή του στο αυτοκρατορικό αξίωμα, την οφείλει αποκλειστικά και μόνο στις προσπάθειες της μητέρας του. Η ακόλαστη αυτή γυναίκα, με τ' ακόρεστο πάθος της για εξουσία, αμέσως μόλις πέθανε ο δεύτερος σύζυγός της Κλαύδιος, ενέργησε αστραπιαία ώστε να μην απωλέσει τους γλυκούς χυμούς της εξουσίας. Σε συνεργασία με τον «praefectus praetorio» Αφράνιο Βούρρο, που ανάλαβε να πείσει το στρατό, έχρισε το Νέρωνα αυτοκράτορα. Οι τυχόν υποστηριχτές του νόμιμου διάδοχου Βρετανικού, πιάστηκαν εξ απήνης και δεν αντιδράσανε.

Απ' την πρώτη στιγμή της βασιλείας του, ο Νέρων κατανόησε με χαραχτηριστική για την ηλικία του ωριμότητα, ότι η παρουσία της μητέρας του στο παλάτι, αποτελούσε πρόκληση στο κοινό αίσθημα. Προσπάθησε να την απομακρύνει με εύσχημο τρόπο, αποδίδοντάς της τον τίτλο-παρηγοριά, της «Καλύτερης των μητέρων». Μα η Αγριππίνα δεν τόχε σκοπό να καταθέσει εύκολα τα όπλα. Προσεταιρίστηκε το ...Βρετανικό! κι άρχισε να συνωμοτεί μαζί του ενάντια στο γιό της. Σύντομα ο κύκλος της συνωμοσίας μεγάλωσε. Οι πρώτες φιλολαϊκές πράξεις του Νέρωνα, έσπειραν τον πανικό σ' αρκετούς αριστοκράτες. Η ατμόσφαιρα εχτονώθηκε κάπως με το θάνατο του Βρετανικού το 55. Η πλειονότητα των ιστορικών συμφωνεί, πως ο Βρετανικός έπεσε θύμα σκευωρίας. Θα προτιμήσουμε να εκφράσουμε την προσωπική μας γνώμη, μέσα απ' τα πιο κάτω σοφά λόγια

301. Γιαροσλάβσκι, στο ίδιο, σελ. 81.

302. Π.χ. ο Stephan Cors στο «Morality in Roman Empire», New York, 1964, σελ. 64 κ.ε.

303. Τόσο ο Τάκιτος «Χρονικά» XII, 66-67, ο Σουετώνιος «Κλαύδιος» XLIX, όσο και ο Δίων Κάσσιος, «Ρωμ. Ιστ.» LX, 343, συμφωνούν ότι ο Κλαύδιος δηλητηριάστηκε.

του Albert Fox: «Αναμφισβήτητα εκείνος που οφελήθηκε απ' το θάνατο του Βρετανικού, ήταν ο Νέρων. Ίσως και να τον σκότωσε, αν κι οι διασταυρωμένες πληροφορίες που διαθέτουμε για την ακεραιότητα του χαραχτήρα του, μας αποτρέπουν απ' αυτήν την πιθανότητα. Αλλά μήπως είν' ο πρώτος ή ο τελευταίος Ρωμαίος αυτοκράτορας που είναι υπεύθυνος δολοφονιών; Αυτό που εγώ έχω να παρατηρήσω, είναι πως ο θάνατος του Βρετανικού, στάθηκε ένα απ' τα σωστά παιχνίδια της Ιστορίας. Με το θάνατό του, εξέλειψε ο κίνδυνος να στερηθεί η Ρωμαϊκή Ιστορία, την πιο αχτινοβόλα της περίοδο, από άποψη ηθικής».[304]

Τον πρώτο χρόνο της βασιλείας του, η Σύγκλητος εντυπωσιασμένη απ' την πελώρια δημοτικότητα, που απόχτησε σε τόσο σύντομο διάστημα, του απένειμε τον τίτλο του «Πατέρα του Ρωμαϊκού λαού». Στο πρώτο του γραφτό πάλι, η Σύγκλητος έσπευσε να τον τιμήσει με το πρώτο βραβείο λογοτεχνίας. Μια πράξη δηλ. καθαρά πολιτική. Ο Νέρωνας όμως, αρνήθηκε το βραβείο, λέγοντας πως αυτό δεν του αξίζει. Απευθυνόμενος στους Συγκλητικούς, τους παρακάλεσε να δείξουν υπομονή ώσπου να ωριμάσει λογοτεχνικά. Η άρνησή του προκάλεσε μεγάλη εντύπωση, σ' όλο το κοινωνικό φάσμα. Κι εδώ που τα λέμε, δεν ήταν και λίγο πράγμα, ένα παιδί 17 μόλις χρονών, να δείχνει τέτοια αυτογνωσία.

Απ' τις πρώτες μέρες που ανέλαβε αυτοκράτορας, έδειξε ιδιαίτερη ευαισθησία στα προβλήματα που απασχολούσαν το φτωχό λαό. Συνέλαβε αμέσως την ηχώ τους. Ένα απ' τα πρώτα του διατάγματα αντικαταστούσε τη χορήγηση απλού ψωμιού στο σιτευόμενο απ' το κράτος λαό, με καθημερινά πλούσια γεύματα στο ύπαιθρο. Ένα δεύτερο διάταγμά του, καταργούσε τα πολυτελή εστιατόρια, που τα πολυτελή εδέσματα που πρόσφεραν στους αριστοκράτες πελάτες τους, αποτελούσαν πρόκληση στα μάτια του φτωχόκοσμου. Αλλά οι μόνοι που δεν εντυπωσιάστηκαν απ' τη σοφία των πράξεών του, ήταν οι κρατικοί υπάλληλοι και οι Συγκλητικοί. Ο Σουετώνιος μας πληροφορεί, πως απ' τα 13 του χρόνια ήδη, είχε εντυπωσιάσει τον περίγυρό του, με τη σύνεση και την τιμιότητά του. Στα 15 του χρόνια, η Σύγκλητος του παραχώρησε το δικαίωμα να εκδικάζει σοβαρές υποθέσεις. Κάτι δηλαδή χωρίς προηγούμενο στα Ρωμαϊκά χρονικά. Το γεγονός προκάλεσε το μένος του Κλαύδιου, που φύλαγε για τον εαυτό του το ρόλο του υπέρτατου κριτή.

Φύση ευαίσθητη και καλλιτεχνική ο Νέρων, προσπάθησε με κάθε

304. Albert Fox: «Some thoughts about Roman History», New York, 1951, σελ. 214.

δυνατό τρόπο να προωθήσει τα γράμματα και τις τέχνες προς το λαό, για τον οποίο έτρεφε μια παθολογική, θα λέγαμε, αγάπη. Ο Matows επιχειρεί να εξηγήσει την προέλευση τούτης της αγάπης: «...Πως θα μπορούσε να εξηγηθεί αυτή η υπερευαισθησία του Νέρωνα στα λαϊκά προβλήματα; Προκαλεί κατάπληξη η κατανόησή του σ' οποιοδήποτε αίτημα των καταπιεζόμενων ομάδων. Δείχνει να συμπάσχει μαζί τους. Οι ρίζες αυτής της ευαισθησίας, πρέπει ν' αναζητηθούν στα παιδικά του χρόνια. Τότε που η Αγριππίνα είχε εξοριστεί απ' τον Καλιγούλα και την ανατροφή του μικρού Νέρωνα ανέλαβε η θεία του Λιβία Λέπιδα. Η Λέπιδα, μια εξαιρετικά ξύπνια γυναίκα, έφερε το Νέρωνα σε άμεση επαφή με τον απλό κόσμο. Έτσι, ο Νέρων έζησε τα πιο τρυφερά του χρόνια, πλάι στο λαό. Διαπίστωσε με τα ίδια του τα μάτια, το μέγεθος του ανθρώπινου πόνου και της δυστυχίας των λαϊκών στρωμάτων... Να που οφείλεται η κατανόησή του στον απλό λαό».[305] Κι είναι γι' αυτό ακριβώς, που στα πρώτα χρόνια του Νέρωνα παρατηρείται ένα τεράστιας έχτασης πολιτιστικό άνοιγμα προς το λαό. Μ' αυτοκρατορικά διατάγματα, υποχρεώνονται οι θίασοι και τα θέατρα να προσαρμόσουν το ρεπερτόριό τους στη λαϊκή κουλτούρα. Αυτό είχε τη δικιά του σημασία. Το καλλιτεχνικό θέαμα και γενικά η κουλτούρα, προέρχονταν κι απευθύνονταν σ' ένα μόνο χώρο. Τον κυρίαρχο δουλοχτητικό. Τόσο στην υπόθεση των έργων, όσο και στην παρουσίασή τους, απεικονίζονταν τα ολιγαρχικά βιώματα. Οι άνθρωποι του λαού εμφανίζονταν σποραδικά, μόνο και μόνο για να σατιριστούν δυσφημιστικά οι «χοντροκομένοι τους τρόποι».[306] Τώρα όμως, οι θίασοι διατάζονταν να «τραγουδούν μόνο λαϊκά άσματα». Η απόφαση αυτή θεωρήθηκε απ' τους ολιγαρχικούς, σαν ιεροσυλία ενάντια στην τέχνη. Με αλλεπάλληλα διατάγματα, θεσπίστηκαν δωρεάν καθημερινά θεάματα, στις πλατείες και στους δρόμους. Όλες αυτές οι ενέργειες, σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται κάτω απ' το παραποιημένο πρίσμα του «άρτος και θεάματα». Οι ενέργειες αυτές αποσκοπούσαν στο πολιτιστικό ανέβασμα του λαού. Σε μια εποχή που η γνώση λογιζόταν αποκλειστικό χτήμα της άρχουσας τάξης, τούτες οι εκδηλώσεις λειτουργούσαν σαν δημόσια εκπαίδευση. Οπωσδήποτε, είναι σαφώς προτιμότερες, απ' τις οργιαστικές τελετές της Κυβέλης, του Άδωνι κ.ά., τις οποίες ο Νέρωνας απαγόρεψε. Πρέπει να ληφτεί

305. Fer. Matows: «Julio-Claudius dynasty», London, 1930, σελ. 205.

306. Για τον ταξικό χαρακτήρα του αρχαίου θεάτρου, βλ. Vic Lenégre: «Ancient tragity: Legent and reality» Paris, 1924, London, 1925.

υπόψη, ότι οι πιο πάνω τελετές είχαν χάσει από καιρό το παλιό ερεθιστικό τους χρώμα. Τώρα πια δεν απηχούσαν τις αμφισβητήσεις του λαού, μα τις πιο διεφθαρμένες ολιγαρχικές διαιωνίσεις.

Ο Νέρων χτύπησε αμείλιχτα τα πλούσια στρώματα, προκαλώντας την απέχθεια των υμνωδών της εκμετάλλευσης του αιώνα μας. Παράδειγμα προς αποφυγήν ο καθηγητής Palmer, που με δήθεν αφηρημένο ύφος παρατηρεί: «Το μεγαλύτερο πολιτικό λάθος του Νέρωνα, υπήρξε το μίσος του ή καλύτερα ο φθόνος πούνιωθε, ενάντια στα εύπορα τμήματα του πληθυσμού!!!».[307] Δηλαδή, κατά τον κύριο καθηγητή η Ιστορία γράφεται μέσα απ' τα πολιτικά τεχνάσματα του τάδε ή του δείνα ηγέτη. Αλλά πέρα απ' αυτό, εκείνο που πάει να περάσει, είναι η αναγκαιότητα αιώνιας ύπαρξης των εύπορων τμημάτων του κάθε πληθυσμού.

Ο Πλίνιος μας αποκαλύπτει ότι ο Νέρωνας εξόντωσε τους έξι πλουσιότερους γαιοχτήμονες της Αφρικής. Στόχος του, η δήμευση των χτημάτων τους.[308] Ο Πλίνιος, σαν καλός αριστοκράτης, αποφεύγει να μας πει αν ο Νέρων σφετερίστηκε για προσωπικό όφελος την κατασχεμένη γη ή έβαλε αχτήμονες να την καλλιεργήσουν. Η ύπαρξη όμως μεγάλων κρατικών χτημάτων στην Αφρική, στο τέλος του 1ου αιώνα, μας πείθει για το δεύτερο.[309]

Ο Σουετώνιος πάλι, αγανακτεί για τις αλόγιστες σπατάλες του Νέρωνα, προκειμένου να γίνει «αρεστός στον όχλο».[310] Ας παρατηρήσουμε, πως για να ικανοποιηθεί ο «όχλος», θα πρέπει οι «αλόγιστες σπατάλες» να καλύπτανε κάποιες ζωτικές του ανάγκες. Αυτόματα όμως, οι «σπατάλες» μετατρέπονται σε «κρατικές δαπάνες για την καλυτέρευση του λαϊκού βιοτικού επιπέδου».

Είναι να γελάει κανείς με την ηλιθιότητα –επικίνδυνη ηλιθιότητα όμως– μερικών θεολόγων πάνω στο ζήτημα των παροχών του Νέρωνα προς το λαό. Μη μπορώντας να παρακάμψουν την ομοφωνία των αρχαίων πηγών, σχετικά με τη φιλολαϊκότητα του Νέρωνα, επιχειρούν αισχρές ακροβασίες, πάνω στην πλάτη της Ιστορίας. Ο στόχος είναι ένας και δοκιμασμένος. Η παραχάραξη οποιουδήποτε στοιχείου θα μπορούσε να συνεργήσει στην αποκατάσταση της ιστορι-

307. P.B. Palmer «Treatise about Roman History», New York, 1930, σελ. 342.

308. Πλίνιος ο Πρεσβύτερος: «Φυσική Ιστορία», XVIII.

309. Όλγα Νικολάγιεφ-Κουζνέτσοφνα: «Η παρακμή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας», Παρίσι, 1928, σελ. 79.

310. Σουετώνιος, «Οι δώδεκα Καίσαρες», Νέρων, XXXIII.

κής αλήθειας. Στην περίπτωσή μας δεν πρέπει για κανένα λόγο ν' αποκρυσταλλωθεί το θέμα της φιλολαϊκότητας του Νέρωνα. Κάτι τέτοιο θα δημιουργούσε ερωτηματικά, σχετικά με την ποιότητα του διεφθαρμένου χριστιανικού πάθους ενάντιά του. Και γνωρίζουν άριστα, ότι έτσι και δημιουργηθεί το πρώτο ερωτηματικό, η λεωφόρος της αλήθειας θ' ανοίξει διάπλατα. Σ' αυτά τα καλούπια σκέψης κινούμενος ο E. Brainholst, σημειώνει δίχως να ντρέπεται καθόλου: «Η δήθεν γενναιοδωρία του Νέρωνα προς το λαό, προέρχεται απ' τη σχιζοφρενική του τάση για αυτοπροβολή!!! Ήταν ένας επιδειξιμανής και τίποτα παραπάνω».[311] Αληθινά, τούτο το θανάσιμο μίσος ενάντια στο Νέρωνα, κεντρίζει αμέσως το ενδιαφέρον ενός καθαρού μυαλού. Το ερώτημα είναι καίριο. Γιατί; Η τιμωρία που επιφύλαξε ο Νέρων για τους χριστιανούς, κρίνεται απόλυτα αιτιολογημένη. Καίγοντας οι τελευταίοι τη Ρώμη, δημιουργούσαν ταυτόχρονα και δεκάδες χιλιάδες θύματα. Θύματα, που στη συντριπτική τους πλειοψηφία ανήκαν στο προλεταριάτο της πόλης. Κι αυτό, γιατί μόνο αυτοί κατοικούσαν στην καρδιά της πόλης. Ζούσαν στοιβαγμένοι σε άθλιες ξύλινες παράγκες, δίχως κανενός είδους μεσοτοιχία ανάμεσά τους. Χιλιάδες μικρές παράγκες κολλημένες η μια στην άλλη. Οι Ρωμαίοι με κάποια οικονομική επιφάνεια, ζούσαν σε ευρύχωρα πέτρινα σπίτια, στα προάστια της πόλης.[312] Αλλά ανεξάρτητα απ' αυτή τη θλιβερή τους πράξη, η τιμωρία που τους όρισε ο Νέρων, είναι μάλλον μικρή. Δε μιμήθηκε την αντεκδίκηση των Τιβέριου Κλαύδιου,[313] να τους εξορίσει τελείως. Τιμωρήθηκαν μερικοί παραδειγματικά και το ζήτημα έληξε. Καμιά απολύτως σχέση με τα αντιχριστιανικά πογκρόμ, ορισμένων ηγεμόνων της Μεσογείου. Ο Αδριανός, ο «έκφυλος», ο «πρόστυχος», αυτός που ξεθεμέλιωσε την «άγια πόλη» της Ιερουσαλήμ, όχι μόνο δεν καταδικάζονται τα αίσχη του, μα υμνείται κιόλας. Η χυδαία του πράξη να θεοποιήσει τον νεκρό εραστή του, αφήνει αδιάφορους τους χριστιανούς. Ο Marchel Brion λ.χ., φτάνει στην κατάντια να τον αποκαλέσει «ανθρωπιστή».[314] Τα ίδια κι η κυρά Γιουρσενάρ.[315]

---

311. Έρικ Μπραϊντχολετ, «Οι διωγμοί των πρώτων χριστιανών», 2η εκδ., Λονδίνο, 1929, Αθήνα, 1946, σελ. 179.

312. Βλ. Ντιμίτρι Αλεξαντρώφ: «Η εξέλιξη της Ρώμης και το στεγαστικό πρόβλημα», Νέα Υόρκη, 1932, (μετ. από Ρωσικά), κεφ. 4.

313. Προβλ. Σουετώνιος «Οι δώδεκα Καίσαρες», Κλαύδιος XXV, 4.

314. Marchel Brion: «Evolution et décadence des peuples», 2η έκδ., Paris, 1975, τομ. II σελ. 130.

315. Βλ. «Απομνημονεύματα Αδριανού», Αθήνα, 1978.

Ούτε λοιπόν ο κοιλιόδουλος Κλαύδιος, ούτε κι ο έκφυλος Αδριανός, σκοτίζουν τη χριστιανική παραφιλολογία. Είναι ο άκακος κι ευαίσθητος Νέρων που συγκεντρώνει πάνω του το πιο απάνθρωπο μίσος. Τον διασύρουν, δημιουργώντας ψεύτικα επεισόδια, που τα χώνουν στα έργα των Τάκιτου, Σουετώνιου κλπ. Π.χ. η λύρα που τον βάζουν να παίζει, ενώ η πυρκαγιά σαρώνει τη Ρώμη. Σ' όλη αυτή τη ξεδιάντροπη παραχάραξη, αντιπαραθέτουμε τις πιο κάτω παρατηρήσεις του σοφού Kautsky: «...Ο μητροχτόνος και συζυγοχτόνος Νέρων, που χαρίζει τη ζωή στους άταχτους δούλους και στους εγκληματίες από επιείκεια και μόνο. Ο τύραννος που προστατεύει την ελευθερία, απ' τις επιβουλές των δημοκρατικών. Ο τρελός και διεφθαρμένος αυτοκράτορας, που ασκεί την ευσπλαχνία και τη φιλανθρωπία, πριν απ' τους άγιους του Χριστιανισμού. Αυτός που προσφέρει νερό στους διψασμένους, τροφή στους πεινασμένους, και ρούχα στους γυμνούς (Βλ. τις ηγεμονικές ευεργεσίες του στο Ρωμαϊκό προλεταριάτο). Το ιστορικό λοιπόν αυτό πρόσωπο, μας αποδείχνει τέλεια, πόσο ατυχής θα ήταν κάθε απόπειρα να τον εχτιμήσουμε με τα κριτήρια της δικιάς μας ηθικής».[316] Διάβαζε: χριστιανικής ηθικής (Σημ. Συγγρ.)

Η περίοδος της βασιλείας του Νέρωνα, αποτελεί την πραγματική χρυσή εποχή της Ρωμαϊκής Ιστορίας. Στις μέρες του αναγέρθηκαν πάμπολλα περίφημα υδραγωγεία, χτίρια, συντριβάνια, πάρκα. Μέγας θαυμαστής της ελληνικής τέχνης, στόλισε κάθε σημείο της Ρώμης, με τα ωραιότερα δημιουργήματα των κυριότερων ελλήνων καλλιτεχνών της εποχής.

Μα το μεγάλο όραμά του παραμένει πάντα η καλυτέρευση των συνθηκών ζωής του προλεταριάτου. Το μεγαλύτερο μέρος των έργων του, συνδέεται άμεσα με την πλήρωση κάποιας λαϊκής ανάγκης. Μ' ένα του διάταγμα, υποχρεώνει όλα τα ιδιωτικά γυμναστήρια ν' ανοίξουν τις πόρτες τους στο φτωχόκοσμο. Το δικαίωμα άθλησης μέχρι τότε, το είχαν μόνο οι αριστοκράτες. Ένας σεβαστός αριθμός ενεργειών του, στρέφεται προς το ανέβασμα του λαϊκού πολιτιστικού επίπεδου. Χτίζει ένα τεράστιο λαϊκό θέατρο, στο πεδίο του Άρεως. Παράλληλα καταργεί τα αιμοχαρή θεάματα του ιππόδρο-

316. K. Kautsky: «The foundations of Christianity», E.T. London, 1929, σελ. 179.

μου, αντικαθιστώντας τα με αγώνες ποίησης, μουσικής, θεάτρου.[317]

Η κατάργηση των αιματηρών «θεαμάτων», προκαλεί «την μῆνιν» των μεγαλοεπιχειρηματιών, που θησαύριζαν εκμεταλλευόμενοι τις ανατριχιαστικές ανθρωποσφαγές. Τον κατηγορούν πως οραματίζεται μια νεολαία άβουλη και θηλυπρεπή. Γι' αυτό και καταργεί τις αιματοχυσίες, που διαπλάθουν και τονίζουν την αρρενωπότητα. Δυστυχώς δεν ήταν μόνο οι τότε αριστοκράτες που κατηγόρησαν το Νέρωνα για τούτη την πράξη του. Υπήρξαν κάμποσοι οι κοντόφθαλμοι κι οι αντιδραστικοί, στους δυο τελευταίους μας αιώνες, που τρέξαν να ταυτιστούν με την τότε αριστοκρατική λασπολογία. Ο Renan λ.χ. με τη γνωστή του κενότητα.[318] Στην απαγόρευση των μονομαχιών, ανακαλύπτει τη ζήλεια του Νέρωνα για τη δόξα των μονομάχων...[319] Ο Brion –διαφορετικός από τον προηγούμενο, αλλά το ίδιο σκοταδιστής– πάλι, ισχυρίζεται κάτι παρόμοιο. Προσθέτει ακόμα πως μια απ' τις κυριότερες αιτίες που σπρώξαν το Νέρωνα σ' αυτή την απόφαση, ήταν η κρυφή του ελπίδα ότι ο ιππόδρομος θ' ανέβαζε μόνο δικά του έργα.[320] Τέλος πάντων...

Στα 62 ο Νέρων θέσπισε ένα Δημόσιο Ταμείο. Σκοπός του η αποτελεσματικότερη βοήθεια του κράτους προς τα χαμηλά στρώματα. Η συνεισφορά του ίδιου για το σκοπό του Ταμείου ήταν εξήντα εκατομμύρια χρυσά νομίσματα το χρόνο, απ' την προσωπική του περιουσία. Πάταξε αμείλιχτα την αισχροκέρδεια, που μοναδικό της θύμα ήταν ο λαός. Απαγόρεψε αυστηρά τις ανατιμήσεις και τις κερδοσκοπίες στο στάρι και στα υπόλοιπα λαϊκής κατανάλωσης προϊόντα. Ένα άλλο μέτρο του, που προκάλεσε θύελλα αντιδράσεων, είναι και τούτο. Επέβαλε πολύ σκληρή φορολογία στους ηγεμόνες της αυτοκρατορίας που κατοικούσαν στη Ρώμη και που τα έξοδά τους παρουσιάζονταν μεγαλύτερα απ' τα έσοδα. Είναι προφανές ότι τα ελλείμματα των παρουσιαζόμενων εσόδων, καλύπτονταν με οργιώδη καταλήστευση των λαών της περιφερείας τους. Χρειάζεται λοιπόν ν' απορούμε που στις περιοχές τους εκκολάφτηκε η χριστιανική αντινερωνική συνωμοσία; Οι περισσότεροι από δαύτους θ' αναδειχτούν σε «πρωθιερείς» του Θεού - «Χριστού». Ο Νέρων τους

317. R. Ambelain: «La vie secrete de Saint Paul», R.L., Paris, 1972, σελ. 354.

318. Σύμφωνα με τον Ένγκελς, τα ελάχιστα θετικά στοιχεία του έργου του, τάχει κλέψει ατόφια απ' τον B. Bauer. Βλ. «Bruno Bauer and initial christianity», σελ. 12.

319. E. Renan: «Le contre-Jesus», σελ. 89.

320. Charles-Luis Brion, «Moralité Chrétienne», Paris, 1909, σελ. 301.

ξεδόντιασε κυριολεχτικά. Όταν απόδωσε την ελευθερία σε δεκάδες προσαρτημένες περιοχές, δημιουργώντας εκατομμύρια απελεύθερους, οι πιο πάνω ηγεμόνες δέχτηκαν ένα θανάσιμο χτύπημα. Τώρα πια δεν είχαν το δικαίωμα ν' απομυζούν ανεξέλεχτα τους υπηκόους τους. Τώρα οι τελευταίοι ήταν ένα είδος Ρωμαίων πολιτών. Συνεπώς απολάμβαναν όλα τα προνόμια που εγγυόταν ο «τίτλος». Ήταν σε μεγάλο βαθμό θωρακισμένοι, απέναντι στις αυθαιρεσίες των βασιλιάδων τους.

Ένα απ' τα πιο ανθρώπινα Νερωνικά μέτρα, αφορούσε το θέμα των υιοθεσιών. Μέχρι τότε ίσχυε ένας νόμος –πιθανότατα του Αύγουστου[321] – που πρόβλεπε τη φορολογική απαλλαγή εκείνων που υιοθετούσαν ορφανά παιδιά. Γρήγορα όμως το μέτρο φθάρηκε κι έγινε πρόσχημα πλουτισμού των επιτήδειων. Οι ψεύτικες υιοθεσίες ήταν στην ημερήσια διάταξη. Ο Νέρωνας έβαλε τέρμα σ' αυτή τη χυδαία ιστορία. Θέσπισε μέτρα για τον αποτελεσματικό έλεγχο της αυθεντικότητας κάθε υιοθεσίας. Απ' την άλλη διπλασίασε τις παροχές στους αληθινούς υιοθετούντες. Τέλος, ψήφισε βαρύτατες τιμωρίες για τους υιοθετούντες με πλαστά στοιχεία. «Ο νόμος έγινε για να απαλύνει την ανθρώπινη δυστυχία κι όχι για να πλουτίζουν οι επιτήδειοι εκμεταλλευτές του παιδικού πόνου». Μ' αυτά τα λόγια έμπασε στη Σύγκλητο τη μεταρρύθμισή του στο ζήτημα (Σουετώνιος-Νέρων 27).

Ο Νέρων συνέλαβε από πολύ νωρίς, ότι το μέλλον δεν μπορεί νάναι ευοίωνο, εφόσον εξακολουθούν να υπάρχουν οι παραδοσιακές φόρμουλες συσσώρευσης. Δηλαδή:

Α) Οι συνεχείς πόλεμοι, που στην ουσία δυσχεραίνουν την ομαλή οικονομική επικοινωνία των τμημάτων της αυτοκρατορίας.

Β) Οι δουλοχτητικές σχέσεις παραγωγής, που με την ισοβιότητα του εργαλείου-δούλος, έχουν βυθίσει την κοινωνική εξέλιξη σ' ένα απύθμενο τέλμα. Οι δυο τούτοι παράγοντες είναι αλληλένδετοι. Αποτελούν τους θεμέλιους λίθους, που στηρίζουν όλο το οικοδόμημα της απάνθρωπης αριστοκρατικής καταπίεσης. Οι πόλεμοι είναι για την ολιγαρχία, το κυριότερο μέσο πλουτισμού. Απ' τη μια υπάρχει η λεηλάτηση των καταχτημένων περιοχών. Απ' την άλλη αποδείχνονται αστείρευτη πηγή για την προμήθεια δούλων. Μπορούμε, λοιπόν, να κατανοήσουμε περίφημα την οργή της ολιγαρχίας για το Νέρωνα, αν αναλογιστούμε τρία γεγονότα.

---

321. Τη γνώμη τούτη εκφράζει ο Alexander. Τα επιχειρήματά του για τις αχρονολόγητες επιγραφές που συγγενεύουν με το ζήτημα, είναι πειστικότατα. Πράγματι, η Δημοκρατία κάθε άλλο παρά για τον ανθρωπισμό της φημίζεται. Βλ. Το άρθρο του Socrates Alexander: «Adoptions in ancient Rome» περ. Archaeological Studies, New York, 1939, No 41.

α) Στα χρόνια του δεν έγινε ούτε ένας επεχτατικός πόλεμος.

β) Τεράστιες υπόδουλες περιοχές, απόχτησαν την αυτοτέλειά τους. Στους υπηκόους τους αναγνωρίστηκε το δικαίωμα του Ρωμαίου πολίτη.

γ) Τα δυο παραπάνω γεγονότα δημιουργούν ένα τρίτο, με ανυπολόγιστη εξελιχτική αξία. Το σύστημα της δουλοπαροικίας. Το εργαλείο-δούλος, χάνει ολοένα τη σημασία του στη μαζική παραγωγή. Περιορίζεται στα όρια της σπιτικής πολυτέλειας και της παραγωγής πολύτιμων αντικειμένων.[322]

Στα 56 μ.τ.χ. οι αριστοκράτες της Συγκλήτου, απαυδισμένοι απ' τη φιλική προς τους δούλους πολιτική του Νέρωνα, επιχείρησαν ν' αμυνθούν. Προσπάθησαν να περάσουν ένα νόμο που παραχωρούσε στους παλιούς ιδιοχτήτες απελεύθερων δούλων το δικαίωμα να τους αφαιρούν την ελευθερία, όταν το κρίνουν σκόπιμο. Ο Νέρων τσάκισε αλύπητα αυτό το έκτρωμα νόμου. Ο λόγος που εκφώνησε στη Σύγκλητο υπεραμυνόμενος της ελευθερίας των απελεύθερων είναι ένα πραγματικό μνημείο ανθρωπιάς.[323] Κλείνοντας το λόγο του, στράφηκε προς τους Συγκλητικούς και τους υπενθύμισε ένα παλιό Ρωμαϊκό «αξίωμα». Σύμφωνα μ' αυτό, όποιες κι αν είναι οι αντιθέσεις που χωρίζουν τις διάφορες τάξεις του λαού, η ελευθερία πρέπει νάναι χτήμα ολονών. Στα 61μ.τ.χ. ωστόσο, η αριστοκρατία κατάφερε να πάρει μια φρικιαστική ρεβάνς. Το ζήτημα γεννήθηκε όταν ο praefectus Πεντάνιος Σεκούντος, δολοφονήθηκε από κάποιον δούλο του. Η ολιγαρχία χύμηξε πάνω στο Νέρωνα, απαιτώντας την εφαρμογή ενός παλιού νόμου, που πρόβλεπε για την περίπτωση την εξόντωση όλων των δούλων που βρίσκονταν στο σπίτι τη στιγμή της δολοφονίας. Στη συγκεκριμένη, υπόθεση θάπρεπε να εχτελεστούν 400 άνθρωποι. Ο Νέρων δοκίμασε ν' αντιδράσει, αρνούμενος να επικυρώσει τούτη τη μαζική δολοφονία. Γρήγορα όμως αναγκάστηκε να δει πως δεν διέθετε κανένα στήριγμα στις ανώτερες τάξεις. Προσπάθησε να χρονοτριβήσει, ελπίζοντας ότι θα ξεθυμάνει η οργή των Συγκλητικών. Στο μεταξύ ο λαός ξεχύθηκε στους δρόμους ζητώντας τη ματαίωση της εχτέλεσης των 400 δούλων. Προς στιγμή φάνηκε πως η Σύγκλητος θα υποχωρούσε. Αλλά τη μέρα της συζήτησης ο ηγέτης της δημοκρατικής αντιπολίτευσης Γάιος Κάσσιος, απόγονος του ενός απ' τους δολοφόνους του Καίσαρα, έβγαλε έναν επιθετικότατο όσο κι απάνθρωπο λόγο. Στην αρχή τόνισε, πως η επιείκεια

322. K. Kautsky, στο ίδιο, σελ. 203.

323. Σουετώνιος, στο ίδιο «Νέρων» 6.

στους δούλους; μόνο καταστροφικά αποτελέσματα μπορούσε νά 'χει. Μόνο με το φόβο, κατάληξε, είναι δυνατό να φρονηματιστούν αυτά τα εκτρώματα της ανθρωπότητας! Ύστερα απ' το λόγο του Κάσσιου, οι σκοταδιστές της Συγκλήτου αποφάσισαν ομόφωνα, πως πρέπει να εφαρμοστεί ο νόμος και να εχτελεστούν οι 400 δούλοι.

Ο Νέρων αναγκάστηκε να υποχωρήσει, αλλά μόνο προσωρινά. Σύντομα πέρασε στην αντεπίθεση, επικουρούμενος απ' όλα τα λαϊκά στρώματα. Έτσι, όταν οι αριστοκράτες ενθαρρυμένοι απ' τη νίκη τους, θέλησαν να ψηφίσουν μια πρόταση για να εξοριστούν οι απελεύθεροι, σκόνταψαν στην αποφασιστική του άρνηση. Η μάχη δόθηκε ξανά στη Σύγκλητο. Εκεί ο Νέρων, επευφημούμενος από πλήθος κόσμου που παρακολουθούσε τη συνεδρίαση, πήρε το λόγο. Η συμπόνια κι η ευσπλαχνία, τόνισε, αποδείχνονταν ανίκανες να μαλακώσουν τα παραδοσιακά έθιμα. Εκείνο που απόμενε να γίνει, ήταν να φροντίσουν τουλάχιστον οι Ρωμαίοι να μη τα κάνουν ακόμα σκληρότερα. Τα λόγια του υποδέχτηκε ένα παραλήρημα ενθουσιασμού απ' τον κόσμο. Τρομαγμένοι οι δημοκρατικοί, σπεύσαν ν' αποσύρουν αμέσως την πρόταση.[324] Τα επόμενα δυο αυτοκρατορικά διατάγματα, κατάφεραν ισχυρό πλήγμα στη δουλοχτητική εποχή. Το πρώτο παραχωρούσε στους δούλους το δικαίωμα, να μηνύουν στο φρούραρχο της Ρώμης, την κακή συμπεριφορά των «κυρίων» τους. Το δεύτερο αφαιρούσε απ' τους «ιδιοχτήτες» δούλων, το προνόμιο ζωής και θανάτου πάνω τους. Με το ίδιο διάταγμα, απαγορευόταν αυστηρά και μια παλιά εγκληματική συνήθεια. Να πετάνε δηλ. έξω απ' τα τείχη της πόλης ή να παρατάνε στο νησί Τιβερίνα του Τίβερη, όλους τους ηλικιωμένους κι άρρωστους δούλους. Μ' άλλα λόγια όλους τους ανίκανους για περαιτέρω ξεζούμισμα. Τα διατάγματα τούτα, δώσαν ένα γερό λάχτισμα στα διάφορα προτσές εξέλιξης.[325]

Στο διάστημα που βασίλεψε ο Νέρων, τείνει σχεδόν να εξαφανι-

324. Πάνω στο ζήτημα της διαμάχης του Νέρωνα με τους Συγκλητικούς για τους δούλους, ο F. Maurois παρατηρεί: «Πόσα μαθήματα ανθρωπισμού θα μπορούσαν να πάρουν οι διάφοροι φλύαροι θεολόγοι μελετώντας τη ζωή του Νέρωνα...» βλ. «Etudes sur l' histoire Romaine», Paris, 1936, vol. II, chap. XI σελ. 161

325. Για την καλύτερη κατανόηση απ' τον αναγνώστη, του τι σήμαινε η πολιτική του Νέρωνα ενάντια στην δουλοχτητική κοινωνία, παραθέτουμε την εγκυρότατη γνώμη του Αμερικάνου επιστήμονα Lywn White. «Η όψιμη προσφορά του Μεσαίωνα, εντοπίζεται στο ότι για πρώτη φορά στην Ιστορία δημιουργήθηκε ένας σύνθετος πολιτισμός, που δε βασιζόταν στην καταπίεση των δούλων και των κολήγων» Βλ. «Technology and invention in the Middle Ages», New York, 1940, σελ. 141.

στεί η ποινή του θανάτου. Όπως μας πληροφορεί ο Τάκιτος: «...Όποτε δεν μπορούσε ν' ακυρώσει μια θανατική καταδίκη – ο Νέρων – (Σημ. Συγγρ.) παραχωρούσε μια τόσο μεγάλη αναβολή στην εχτέλεση της ποινής, που ο καταδικασμένος είχε όλο το περιθώριο να πεθάνει από φυσικά γεράματα».[326] Ο Σουετώνιος σαν καλός αριστοκράτης, προσπαθεί να του βρει ελαττώματα, δίχως όμως να το κατορθώνει. Όλα τα μειονεχτήματα που του αποδίδει στο σχετικό κατάλογο που παραθέτει –προηγείται ο κατάλογος με τα θετικά του στοιχεία– δεν είναι τίποτ' άλλο από φιλολαϊκές πράξεις. Στην ουσία έχουν όλα τους μια κοινή συνισταμένη. Θίγουν κάποια αριστοκρατικά κεχτημένα. Είναι, λοιπόν, ο Σουετώνιος που αναφέρει το πιο κάτω περιστατικό: Όταν πρωτοανέλαβε καθήκοντα αυτοκράτορα, η Αγριππίνα άσκησε πάνω του όλη της τη μητρική ψυχαναγκαστική πίεση προκειμένου να τον πείσει να υπογράψει μια θανατική καταδίκη. Μη μπορώντας ν' αρνηθεί έβαλε την υπογραφή του. Αμέσως μετά γύρισε προς το μέρος των αξιωματούχων και περίλυπος ψιθύρισε: «Αχ, γιατί μου μάθανε να γράφω;»[327]

Μια απ' τις πιο αισχρές πλαστογραφίες της Ιστορίας στοιχειοθετείται απ' τις υποκριτικές κραυγές των θεολόγων για το «μητροχτόνο» Νέρωνα. Σήμερα η κριτική επιστήμη –αυτή που δεν υποτάσσεται σε κανενός είδους δόγμα– έχει ξεκαθαρίσει το πράγμα. Η εχτέλεση της μητέρας του Αγριππίνας, δεν ήταν τίποτ' άλλο από μια συγκινητική μεγαλόψυχη παραχώρηση στο λαό. Στο λαό, που από καιρό τώρα ζητούσε το κεφάλι της στο πιάτο. Στα μάτια του φτωχόκοσμου η Αγριππίνα αντιπροσώπευε την πιο αδυσώπητη εκμετάλλευση. Η πρόστυχη, όσο κι ακόλαστη αυτή γυναίκα, όταν διαπίστωσε πως ο γιός της δε θα της επέτρεπε ν' ασχοληθεί με τ' αγαπημένο της σπορ της εξουσίας, άρχισε να οργανώνει τη μια μετά την άλλη τις συνωμοσίες ενάντιά του. Σε καμιά περίπτωση δεν θεωρούσε πως είναι για τα μέτρα της ο ρόλος της «επίκληρου χήρας». Το ποτήρι ξεχείλισε όταν πήρε δημόσια το μέρος της γυναίκας του Νέρωνα, Οκταβίας, με την οποία ήταν σε διάσταση.

Κόρη του Κλαύδιου η τελευταία, παντρεύτηκε το Νέρωνα ύστερα από υπόδειξη του πατέρα της, στα πλαίσια ενός καθαρά πολιτικού παιχνιδιού.[328] Ποτέ δεν υπήρξε ο παραμικρότερος έστω ψυχικός

326. Τάκιτος, «Χρονικό», XIII, 33.

327. Σουετώνιος, στο ίδιο, «Νέρων» 10. Βλέπε ακόμα τα συγκινητικά σχόλια που κάνει ο Maurois σ' αυτό το εδάφιο του Σουετώνιου: στο ίδιο σελ. 169.

328. Σουετώνιος στο ίδιο «Κλαύδιος» XLIV, 13.

δεσμός ανάμεσά τους. Αυτή, απ' την επόμενη κιόλας μέρα του γάμου τους, άρχισε να τον απατά. Παραδόθηκε ολόψυχα σε διάφορες ακολασίες, αλλάζοντας τους εραστές σαν τα πουκάμισα. Απ' την πλευρά του ο Νέρων, αφέθηκε στην πραγματική αγάπη της ζωής του, τη δούλα Ακταία. Είναι αυτή που όταν όλοι θα τον έχουν ξεπουλήσει, θα σταθεί πλάι του, κάτι παραπάνω από μια απλή ερωμένη. Η Οκταβία πέρασε γρήγορα στο στρατόπεδο των ολιγαρχικών. Συμμετείχε μαζί με την Αγριππίνα, στην κατάστρωση του πραξικοπήματος του Σύλλα. Ο Σύλλας επιτέθηκε νύχτα με μια ομάδα ένοπλων στον δρόμο που ακολουθούσε ο Νέρωνας, επιστρέφοντας απ' τον καθημερινό του περίπατο. Από σύμπτωση και μόνο, ο Νέρων έτυχε εκείνη τη νύχτα ν' απουσιάζει. Τελικά το πραξικόπημα κατεστάλη με την κινητοποίηση των πιστών στον αυτοκράτορα στρατευμάτων. Εκείνος, προς μεγάλη δυσαρέσκεια του λαού και των φίλων του, αρνήθηκε να επικυρώσει οποιαδήποτε θανατική καταδίκη των πρωταιτίων. Αρκέστηκε στο να εξορίσει το Σύλλα στη Μασσαλία. Παράλληλα συμβούλεψε τη μάνα του, και την πρώην γυναίκα του, να δείξουν λίγο περισσότερη φρόνηση... Αλλά απευθυνόταν σε λάθος ανθρώπους. Απ' τη Μασσαλία ο Σύλλας οργάνωσε μια νέα συνωμοσία, σε συνεργασία με τους στρατηγούς των Γαλατικών Λεγεώνων. Ύστερα κι απ' αυτό, ο αυτοκράτορας αναγκάστηκε να συγκατατεθεί στη δολοφονία του Σύλλα (Οι Ρωμαϊκοί νόμοι επέβαλλαν τη δολοφονία εκείνου που επιβουλευόταν τη ζωή του αυτοκράτορα, κι ήταν αδύνατο να συλληφτεί. Στη προκειμένη περίπτωση ο Σύλλας ήταν πανίσχυρος στην περιοχή της Μασσαλίας).

Τη νύχτα που ο Νέρων παντρεύεται την ερωμένη του Ποππαία Σαβίνα, η Οκταβία τον καταριέται δημόσια. Σύμφωνα με τη Ρωμαϊκή Δωδεκάδελτο θάπρεπε να εκτελεστεί αυτοστιγμεί.[329] Ο Νέρων όμως, παρακάμπτοντας την οργή του λαού, διατάζει απλά να εξοριστεί. Για ν' αντιληφτεί ο αναγνώστης το διαφορετικό επίπεδο ηθικής μεταξύ τους, του λέμε τούτο μόνο. Συνοδός της Οκταβίας στην εξορία της, στο νησί PENTATARIA, ορίστηκε ο ναύαρχος του στόλου του Μισηνόν απελεύθερος Ανικέτους. Επιστρέφοντας στην πρωτεύουσα, έκανε μια φοβερή καταγγελία. Η Οκταβία –ανάφερε– του δόθηκε στο δρόμο. Ύστερα τον μέθυσε σ' ένα ολονύχτιο όργιο. Τη

329. Για μια επαρκή πληροφόρησή του αναγνώστη πάνω στη Δωδεκάδελτο και στο Ρωμαϊκό Δίκαιο, που ας μην ξεχνάμε, πάνω του στηρίχτηκε η δικονομία 2.000 χρόνων (τουλάχιστο στο Δυτικό κόσμο) παραθέτουμε ένα απάνθισμα από τις πιο ενδιαφέρουσες μελέτες στο θέμα: Lambert: «Παραδοσιακή Ιστορία της Δωδεκαδέλτου» Σύμμεικτα Appleton 1906 – Huvelin «Stips, stipulation» Melanges Fada 1906 – Lex Atinia XVII, 7: «Quod subruptum erit ejus re aeterna autoritas esto», Ουλλιανός III σελ. 4-6.

στιγμή που ο ναύαρχος είχε ανάψει για τα καλά, τον παρότρυνε να περάσει με το μέρος των στασιαστών και να οδηγήσει το στόλο στη Ρώμη με στόχο τη θανάτωση του αυτοκράτορα. Τώρα πλέον ο Νέρωνας δεν είχε άλλη διέξοδο. Μ' αυτοκρατορικό διάταγμα η Οκταβία ειδοποιείται ν' αυτοχτονήσει. Μα η κοινή γνώμη δεν ικανοποιήθηκε με την αυτοχτονία της. Ζητούσε επίμονα την εχτέλεση της συνενοχής της στη συνωμοσία του Σύλλα, Αγριππίνας. Απαίτηση ολότελα δικαιολογημένη, αν σκεφτούμε ότι η τελευταία δεν είχε παραμελήσει καμιά απολύτως ευκαιρία, που να μην προκαλέσει το κοινό αίσθημα. Η πίεση πάνω στο Νέρωνα, για εχτέλεση της μητέρας του, ήταν ασφυχτική. Αυτός αναγκάστηκε να ενδώσει. Έτσι η Σύγκλητος εξουσιοδότησε το ναύαρχο Ανικέτους πάλι, ν' αναλάβει την εκτέλεσή της. Σαν τρόπος θανάτωσης προκρίθηκε ο πνιγμός της. Η προσπάθεια του Ανικέτους και των βοηθών του όμως, να παρασύρουν την Αγριππίνα σε μια προορισμένη να βυθιστεί βάρκα στο λιμάνι της Νεάπολης, απότυχε. Ήταν το εχτελεστικό απόσπασμα που έμελλε να γράψει το βίαιο τέλος στη πολυκύμαντη ζωή της ακόλαστης τούτης γυναίκας.

Παρόλη την υποκριτική αγανάχτηση της χριστιανικής παραφιλολογίας, η αλήθεια είναι μια και μοναδική. Ο λαός δοκίμασε τη μεγαλύτερη ανακούφιση απ' την εξαφάνιση της Αγριππίνας. Η Σύγκλητος –ανανεωμένη σε μεγάλο βαθμό– τον τίμησε δημόσια για τη συγκατάθεσή του. Ο Σενέκας, που πρωτοστάτησε στη λήψη της απόφασης, το ίδιο. Η χριστιανική υποκρισία αγνόησε ηθελημένα, κάμποσα ιστορικά προηγούμενα, προκειμένου να διασύρει το Νέρωνα. Λόγου χάρη ο Οκταβιανός Αύγουστος που εξόρισε τη διεφθαρμένη κόρη του Ιουλία. Ο Τιβέριος που εχτέλεσε τον Σαβίνο και τον Γερμανικό. Ο Κλαύδιος που θανάτωσε τη Μεσσαλίνα. Ο Καλιγούλας, τέλος, που θανάτωσε το Γέμελο. Παρουσιάζουμε εδώ, ένα ελάχιστο δείγμα ανέντιμης παραποίησης της ιστορικής αλήθειας. Ο διδάκτορας στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης. Μ. Kary, σχολιάζοντας το θάνατο της Αγριππίνας, λέει και τα πιο κάτω: «...Ο αυτοκράτορας που δεν ένιωσε καθόλου τύψεις, βοηθήθηκε στην πράξη του κι απ' τον Σενέκα που ισχυρίστηκε πως η Αγριππίνα συνωμοτούσε ενάντια στο Νέρωνα. Αλλά όσοι γνώριζαν το παρελθόν της Αγριππίνας, μάλλον δεν ικανοποιήθηκαν με τούτη την εξήγηση»!!![330] Μένει άναυδος κανείς με τη θρασύτατη όσο και χοντροειδή διαστρέβλωση των πραγμάτων. Η δολοφόνος του Κλαύδιου –σε συνεργασία με τη γνωστή δηλητη-

330. Καρύ, «Ρωμαϊκή Ιστορία», τόμος ΙΙ, σελ. 189.

ριάστρια Λογκούστα– και του θετού της γιου Βρετανικού (Δεδομένου ότι μπλέκοντάς τον στις συνωμοσίες της, σφράγιζε ταυτόχρονα και την τύχη του). Η πλέον ακόλαστη γυναίκα της Ρωμαϊκής Ιστορίας. (Μέχρι ώς κι η Μεσσαλίνα υπολείπεται τη «δόξα» της). Αυτή που οργάνωνε απόπειρες κατά της ζωής του ίδιου του παιδιού της. Τούτη λοιπόν η γυναίκα, διαθέτει σύμφωνα με το σεβαστό κύριο Kary, ένα παρελθόν που μας αποτρέπει να δεχτούμε ότι μπορεί να συνωμοτούσε!!! Τί να προσθέσουμε εμείς; Αλλά ο κύριος Οξφορδιανός επιχειρεί κι άλλη πλαστογράφηση της ιστορικής πραγματικότητας, όταν λέει πως ο Νέρων δεν ένιωσε καθόλου τύψεις. Ο Σουετώνιος (Νέρων, 17) μας ενημερώνει, πως απομονώθηκε για σημαντικό χρονικό διάστημα σ' ένα μικρό χωριό κι έκλαιγε τη μάνα του. Συμπληρώνει πως όλα τα επόμενα χρόνια, την έβλεπε στον ύπνο του να τον απειλεί μ' ένα μαστίγιο. Αν όλ' αυτά δεν λέγονται «τύψεις», τότε η λέξη χάνει κάθε σημασία. Όμως το θέμα του «μητροχτόνου» Νέρωνα, δεν εξαντλείται με την κριτική στις χριστιανογενείς ανοησίες. Υπάρχει ένα ακόμα μεγαλύτερο απ' αυτές πρόβλημα. Κι αυτό, σχετίζεται με τη στάση μιας μερίδας της «προοδευτικής» ιστοριογραφίας πάνω στο θέμα. Η μερίδα τούτη αρέσκεται να αυτοαναλύεται μιλώντας για διεφθαρμένους Ρωμαϊκούς πληθυσμούς, έρμαια στις διαθέσεις του κάθε σχιζοφρενή αυτοκράτορα. Της είναι αδύνατο να καταλάβει ότι με παρόμοιους αφορισμούς, δεν κάνει τίποτ' άλλο απ' το να σέρνεται ουραγός στην ουρά των χειρότερων μεταφυσικών. Είναι ανίκανη να συλλογιστεί ότι μιλώντας για σχιζοφρενείς αυτοκράτορες, είναι σαν να περιφρονεί τις όποιες εξελιχτικές διαδικασίες. Κάποτε θα πρέπει να ειπωθούν μερικές σκληρές αλήθειες για την ποιότητα της υπάρχουσας ιστοριογραφίας, «προοδευτικής» και μη. Προς το παρόν αρκούμαστε σε μια μικρή παρατήρηση. Το να βρίζεις χυδαία τις επιλογές ενός λαού, σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να χαραχτηριστεί σαν η προτιμότερη μέθοδος προσέγγισης των προβλημάτων της εποχής του. Ας πάψουν πια να υποτιμάνε τους λαούς της κάθε περιόδου. Πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι τα εκάστοτε λαϊκά στρώματα, διαθέτουν μια αυτοτελή δυναμική, κατά πολύ ισχυρότερη απ' την των αντίστοιχων κυρίαρχων. Δυναμική, που τα μετουσιώνει στον κυριότερο άξονα της ιστορικής καμπής.

Κλείνοντας το θέμα της Αγριππίνας θα θέλαμε να υπενθυμίσουμε ένα πράγμα. Το πόσα αποθέματα ψυχικού μεγαλείου πρέπει νάχει κάποιος, που θυσιάζει στο λαϊκό συμφέρον και την ίδια του τη μητέρα ακόμη...

Μια ακόμη εχτέλεση που έγινε επί Νέρωνα, ήταν κι αυτή του

Πλάουτου, ενός δισέγγονου του Τιβέριου. Επρόκειτο για έναν αντιδραστικότατο αριστοκράτη που συνωμοτούσε στο φως της μέρας. Παρά τις συνεχείς προειδοποιήσεις των φίλων του, ο Νέρωνας κατά τη γνωστή του ταχτική, προτίμησε να τον εξορίσει στη Μικρή Ασία. Τον συμβούλεψε μάλιστα να σταματήσει τις σχέσεις του με κακοποιούς. Αλλά και στην εξορία του ο Πλάουτος εξακολουθούσε να συνωμοτεί. Έφτασε στο σημείο να οργανώσει μισθοφορικά τμήματα στρατού για να καταλάβει τη Ρώμη. Ο Νέρων μη μπορώντας ν' αποφύγει τη γενική αγανάκτηση, συγκατένεψε για την παραπομπή του στη δικαιοσύνη, που τον καταδίκασε σε θάνατο.

331. Μαρξ-Ένγκελς, «Σχετικά με τη θρησκεία», σελ. 310.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Ενας Λαϊκός Θεός Στο Χριστιανικό Βούρκο

Γύρω στα 66 μ.τ.χ., η παραδοσιακή ολιγαρχία έχει φτάσει στα όρια της απόγνωσης. Μπροστά στα μάτια της συντελείται μια κοσμογονία. Τα στημένα, μέσα από αιώνες στυγνής καταπίεσης ιερά της, απειλούνται με σάρωμα. Δοκιμάζει ν' αντιδράσει με σπασμωδικές κινήσεις. Σπρωγμένη από ένα μηχανικό ένστιχτο αυτοσυντήρησης, οργανώνει τη μια συνωμοσία μετά την άλλη. Σ' ένα μόνο χρόνο, εκδηλώνονται έξι αριστοκρατικά πραξικοπήματα. Του Κάιους Λογκίνους, πρώην κυβερνήτη της Συρίας. Του Λούκιους Σιλάνους, απόγονου του Αύγουστου. Του Αντίστιους Βέστους και του Σκάπουλα, διοικητή των πραιτωριανών. Του παλιού εραστή της Αγριππίνας, Αντέτους και τέλος του Πείσωνα. Στο τελευταίο, ήταν αναμειγμένος κι ο πρώην παιδαγωγός του Νέρωνα, Σενέκας.

Ο Σενέκας τοποθετήθηκε στη θέση του παιδαγωγού, μαζί με τον Βούρρο, απ' τον Κλαύδιο. Ακολουθώντας το παράδειγμα των αντιδραστικών της αριστοκρατίας, ασπάστηκε το Στωικισμό. Υπήρξε συγγραφέας πολλών έργων. Στάθηκε πάντα μέγας συμφεροντολόγος κι υπόδειγμα ποταπότητας. Ο Ένγκελς τον αποκαλεί «θείο του Χριστιανισμού» κι υπογραμμίζει τα πιο κάτω, σχετικά με τη φιλοσοφία και τον τρόπο ζωής του: «Ο Στωικός αυτός φιλόσοφος που δίδασκε συνεχώς την αρετή και την εγκράτεια, ήταν μάστορας στις ραδιουργίες, που γίνονταν στην αυλή του Νέρωνα. Κάτι πούστεκε αδύνατο να επιτευχτεί δίχως δουλοπρέπεια. Απόχτησε πολλά χρήματα, κι ένα σωρό άλλα αγαθά. Έτσι, ενώ είχε για παράδειγμα το φτωχό Λάζαρο, ήταν στην πραγματικότητα «ο πλούσιος του Ευαγγελίου».

Ο Σενέκας απόχτησε τα πλούτη του, εκμεταλλευόμενος τη γενναιοδωρία του Νέρωνα. Φοβερός εκμεταλλευτής, αναδείχτηκε σ' έναν απ' τους πιο ονομαστούς τοκογλύφους του καιρού του. Ο Δίων Κάσσιος μας πληροφορεί, ότι ο πόλεμος στη Βρετανία έγινε για να εισπραχτούν οι δυσβάσταχτοι φόροι, από ένα τεράστιο δάνειό του

στους Βρεταννούς.[332] Στα έργα του, που διασώθηκαν σχεδόν όλα, περιγράφει την ιδέα ενός παντοδύναμου κι απόλυτου Θεού. Ταυτόχρονα επεξεργάζεται τη μοιρολατρική αιτιοκρατία των Στωικών. Τα πάντα είναι προδιαγραμμένα και υπόκεινται στις θελήσεις της ειμαρμένης. Ο μόνος δρόμος σωτηρίας για τον άνθρωπο, είν' η τέλεια υποταγή κι εγκαρτέρηση. Ξεχωρίζει τους ανθρώπους σε δυο κατηγορίες. Στην πρώτη ανήκουν οι «φρόνιμοι», εκείνοι που περιφρονούν τον πλούτο. Στη δεύτερη βρίσκονται οι «ανόητοι», που κυνηγούν την εφήμερη δύναμη. Δε θέλει βέβαια ρώτημα, για το αν ο ίδιος ανήκε στη δεύτερη.

Στις φιλοσοφικές του ενατενίσεις, εμφανίζεται οπαδός της ισότητας των ανθρώπων μπροστά στο νόμο. Είτε ελεύθεροι είν' αυτοί, είτε δούλοι. «...Μπορεί νάναι δούλοι, μα πάνω από όλα είναι άνθρωποι... Δούλοι; Μάλλον σύντροφοί μας στη δουλεία, αν σκεφτούμε τη δύναμη της ειμαρμένης, τόσο πάνω μας όσο και πάνω τους...»[333] Όπως σωστά επισημαίνει ο Lenzman: «Καταλαβαίνουμε εύκολα ότι όλες αυτές οι επικλήσεις για ανθρώπινη μεταχείριση των δούλων, τις παρακινούσε ο τρόμος που προκαλούσαν οι μάζες των δούλων. Όμως κόντρα στα κηρύγματά του ο Σενέκας, ουδέποτε διανοήθηκε να παραιτηθεί απ' τη χρησιμοποίηση δούλων. Παράλληλα, οι φλογεροί του λόγοι κατά της πλεονεξίας, δεν τον εμπόδισαν να συγκεντρώσει στα χέρια του, μια αμύθητη περιουσία...».[334] Οι θεωρίες του Σενέκα γι' ανθρώπινη συμπεριφορά στους δούλους, όπως και για την ισότητα δούλου-αφέντη, μοιάζουν καταπληχτικά με τα παρακάτω λόγια του «Παύλου»: «και γαρ εν ενί πνεύματι ημείς πάντες εις εν σώμα εβαπτίσθημεν, είτε Ιουδαίοι, είτε έλληνες, είτε δούλοι, είτε ελεύθεροι».[335] Πρόλαβαίνουμε τον αναγνώστη από βιαστικά συμπεράσματα για την αξία τούτων των λόγων, λέγοντάς του ότι κι ο Χριστιανισμός, θεωρητικά, τάχτηκε ενάντια στη δουλεία. [336] Αλλά όταν εξελίχτηκε σε καθεστώς, όχι μόνο δε την κατάργησε, μα την έκανε ακόμα χειρότερη, ισχυριζόμενος ότι η ισότητα είναι μόνο ως

332. Δίων Κάσσιος: «Ρωμαϊκά» XXXII, 5.

333. Σενέκας: «Περί ευτυχισμένης ζωής» 47.

334. I. Lenzman «L' origine du christianisme», σελ. 96.

335. «Προς Κορινθίους Α'.» ΙΒ' 13.

336. Για τις δουλοχτητικές σχέσεις στη χριστιανική Ανατολική Αυτοκρατορία, βλ. το σπουδαίο έργο του Thomas Pearson, «Evolution and deline of slavery», London, 1927, 2η έκδ. τομ. II, σελ. 12. κε.

προς το Θεό.[337]

Στο έργο του «Περί Αργίας», ο Σενέκας εντοπίζει δυο ειδών δημοκρατίες...! «Η μια είναι μεγάλη κι αληθινά λαϊκή. Αγκαλιάζει θεούς κι ανθρώπους, χωρίς να περιορίζεται τοπικά. Η δεύτερη, είν' εκείνη που η μοίρα μας έταξε να γεννηθούμε. Δηλαδή Αθήνα, Καρχηδόνα, Ρώμη. Αυτή δεν περιλαμβάνει το σύνολο των ανθρώπων, παρά μόνο μια ομάδα τους. Καθήκον των φιλόσοφων είναι να υπηρετούν τη μεγάλη θεϊκή δημοκρατία» (IV, 2).

Μια κριτική ανάλυση των ιδεών του Σενέκα, μας οδηγεί στο συμπέρασμα, ότι εκφράζουν παραστατικότατα την αγωνία και τις ελπίδες της παραμερισμένης ολιγαρχίας. Τα περί «ειμαρμένης», επιδιώκουν να πείσουν για την αναγκαιότητα της παραδοσιακής ταξικής διαστρωμάτωσης. Συνάμα όμως, επενδύει και στο μέλλον με τα περί «μεγάλης Δημοκρατίας». Στην τελευταία καθρεφτίζονται οι προσδοκίες της για ένα παγκόσμιο πειθαρχημένο Ρωμαϊκό κράτος. Οι ελπίδες της, για μια πλέρια υποταγή των υπόδουλων λαών.

Γεγονός είναι πως η φιλοσοφία του Σενέκα, αναγνωρίζεται ατόφια στις «Παυλιανικές Επιστολές». Κάθε άλλο, παρά τυχαίο, πρέπει να θεωρήσουμε, το ότι οι Τερτυλλιανός – Ιερώνυμος, θεωρούσαν το Σενέκα «δικό τους». Ο τελευταίος μάλιστα, τον κατατάσσει στους «Πατέρες» της Εκκλησίας. Για να στηρίξει τον ισχυρισμό του, παραπέμπει στην αλληλογραφία του «Παύλου» με το Σενέκα.[338]

Ξεκινώντας απ' τη βάση ότι ο Ιερώνυμος δεν είναι δυνατό ν' αυτοσχεδιάζει αυθαίρετα, κρίνουμε ότι τούτη η «αλληλογραφία» έχει πολύ μεγαλύτερο ενδιαφέρον, απ' αυτό που της έχουν αποδώσει. Η απόρριψή της απ' όλους ανεξαίρετα τους θεολόγους σαν πλαστής, απλά επιβεβαιώνει τις υποψίες μας. Και τούτο γιατί γνωρίζουμε ότι οι θεολόγοι δε διστάζουν να χαραχτηρίσουν αυθεντικές, ένα σωρό άλλες τερατολογίες. Εν πάση περιπτώσει, εκείνο που μας ενδιαφέρει δεν είναι το περιεχόμενό της, που άλλωστε είν' ανούσιο (γεμάτο αβροφροσύνες του ενός για την υγεία του άλλου). Σημασία έχει

337. Δε θα ήταν αθέμιτο να πούμε, ότι οι λόγοι του Σενέκα κατά της δουλείας, σκοπό είχαν ν' αποκρύψουν απ' τον πολύ κόσμο που είχε εντυπωσιαστεί απ' τα Νερωνικά κηρύγματα για ισότητα δούλων-αφεντάδων, τις αληθινές επιδιώξεις των Στωϊκών-χριστιανών. Κι αυτό, γιατί γνωρίζουμε ότι όλοι οι σημαντικοί Στωϊκοί της Ιστορίας τάχτηκαν απροκάλυπτα υπέρ της δουλείας. Λ.χ. ο Ποσειδώνιος στον «Αθήναιο» VI, 263, υποστηρίζει πως οι δούλοι είναι ηλίθιοι, που το μόνο εφόδιό τους είναι η φυσική δύναμη. Την ίδια γνώμη αναπτύσσει αργότερα κι ο Μάρκος Αυρήλιος, «Περί Αρχών» III, II. Για μια καλή παρουσίαση της σχέσης Στωϊκισμού-Χριστιανισμού, δες το έργο του Μ.Α. Μάσκιν, «Η εσχατολογία κι ο Μεσσιανισμός στην τελευταία περίοδο της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας», Μόσχα, 1946, Νέα Υόρκη, 1950.

338. Ιερώνυμος: «De viris illustibus».

αυτή καθαυτή η ιδέα της δημιουργίας της. Ποιός λόγος υπήρχε να εμφανίσουν τον παιδαγωγό του μεγαλύτερου εχθρού τους, του Νέρωνα, σαν Χριστιανό; Ποιά σκοπιμότητα εξυπηρετούσε τούτη η χριστιανοποίηση; Γιατί ο Σενέκας, κι όχι ο Βούρρος; Είν' αδύνατο λοιπόν, να παραδεχτούμε ότι δεν υπάρχει ένα αυθεντικό σημείο εκκίνησης.

Στην πραγματικότητα, τ' όνομα του Σενέκα συνδέεται διακριτικά μ' ορισμένες χριστιανικές καταστάσεις. Πιο συγκεκριμένα, στις «Πράξεις των Αποστόλων», γίνεται λόγος για ένα επεισόδιο που είχε ο «Παύλος» στην Αχαΐα. Του επιτέθηκαν όλοι οι Ιουδαίοι της τοπικής Συναγωγής. Τον συλλάβανε και τον παραδώσανε στον ανθύπατο της Αχαΐας, Γαλλίωνα. Ζητούσανε επίμονα να καταδικαστεί, γιατί δίδασκε την απείθεια στους νόμους. Ο Γαλλίωνας όμως, όχι μόνο ελευθέρωσε τον «Παύλο», μα σχεδόν επικρότησε τον ξυλοδαρμό του Εβραίου Αρχισυνάγωγου Σωσθένη, απ' τους χριστιανούς (Πρ. ΙΗ, 12, 17). Το σημαντικό στοιχείο σ' αυτή την ιστορία, βρίσκεται στο ότι τούτος ο Γαλλίων είν' αδελφός του Σενέκα! Από μια επιστολή του Κλαύδιου στον ίδιο, μαθαίνουμε πως κατείχε τον αξιοζήλευτο για την εποχή τίτλο του «AMICUS CAESARIS».[339] Η επιστολή φέρνει χρονολογία 805 από χτίσεως Ρώμης. Δηλαδή στάλθηκε το 52 μ.τ.χ.[340] Ύστερα απ' αυτό, φαντάζουν πολύ λιγότερο εξτρεμιστικά τα όσα μας μεταδίδει ο χριστιανός ιστορικός Lipsius: «Ο παιδαγωγός του Νέρωνα Σενέκας, έγινε στενός φίλος του Παύλου. Αναγνώριζε στο πρόσωπό του τον κάτοχο ενός θείου μηνύματος».[341] Μια έμμεση ακόμα επιβεβαίωση, των δεσμών του Σενέκα με το Χριστιανισμό, μας παρέχει ο Κλήμης της Ρώμης. Ισχυρίζεται ότι ο «Παύλος», «δίδαξε» και στο «δυτικό άκρο του κόσμου». Σήμερα δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία στις τάξεις των ερευνητών, πως ο Κλήμης εννοούσε την Ισπανία. Το γεγονός επικυρώνεται κι απ' άλλες πηγές (Βλ. «Πράξεις Πέτρου», «Πράξεις Παύλου», απόσπασμα «MURATORI».) Αλλά στην Ισπανία, τοπικός Ρωμαίος διοικητής είναι ο Σέρβιος Σουλπίτιους Γάλβας. Πρόκειται για το μελλοντικό αρχηγό του αντι-

339. Είναι χρήσιμο ν' αναφέρουμε άλλους δυό Ρωμαίους αξιωματούχους που σύμφωνα με τις «πράξεις των Αποστόλων» κρατάνε φιλοχριστιανική στάση. Αυτοί είναι ο προκουράτορας της Ιουδαίας Φέλιξ (ΠΡ. ΚΔ' 22-23) και ο χιλίαρχος Κλαύδιος Λυσίας στην Ιερουσαλήμ (ΠΡ. ΚΓ', 17). Αποτελούν ένα ακόμα στοιχείο που πιστοποιεί την υπόθεσή μας ότι ο Χριστιανισμός είναι μια πολιτικοθρησκευτική συνωμοσία που εξυφαίνεται στην περιφέρεια της αυτοκρατορίας, από Ρωμαίους αξιωματούχους.

340. Η επιστολή άρχιζε έτσι: «Προς τον φίλο μου Γαλλίωνα, ανθύπατο της Αχαΐας». Ανακαλύφτηκε το 1905 στους Δελφούς. Βλ. P. Lombardini, «Greece under Roman occupation», σελ. 197.

341. Lipsius: «Acta apostolum apocrypha», τομ. Ι.

νερωνικού πραξικοπήματος, στα 68. Πιο πριν μετείχε, μαζί με το Σενέκα, στη συνωμοσία του Πείσωνα. Ήταν, μαζί με τον Πείσωνα, οι βασικότεροι μοχλοί της σκευωρίας. Ο Γάλβας θα γλιτώσει την εκτέλεση και θα γίνει κι αυτοκράτορας. Ο Σενέκας όμως, θ' ακολουθήσει τον Πείσωνα στο θάνατο. Αν πιστέψουμε τον Τάκιτο, ο Σενέκας προετοίμαζε μέσ' απ' τη σκευωρία του Πείσωνα ένα μεταπραξικόπημα, που θα εξόντωνε τον Πείσωνα και θ' ανακήρυσσε αυτοκράτορα τον ίδιο. Συνεργός στο σχέδιό του, ήταν ο χιλίαρχος Σούμπριους Φλάβους.[342] Αναλύοντας όλα τα διαθέσιμα στοιχεία, καταλήγουμε στην άποψη, ότι η μετασυνωμοσία του Σενέκα, στηριζόταν στους «χριστιανούς». Δηλ. στους παραμερισμένους δημοκράτες της παραδοσιακής ολιγαρχίας.

Η χριστιανική μνησικακία, κατάστρεψε αλύπητα, ο,τιδήποτε θα μπορούσε να χρησιμέψει, έστω κι έμμεσα, στη σωστή ανασύνθεση των συμβάντων. Της έστεκε όμως αδύνατο να προβλέψει την εξέλιξη της κριτικής, μέσ' απ' την ιστορική εμπειρία 2.000 χρόνων. Την ανασύνθεση δηλ. των γεγονότων μιας εποχής, για την οποία στερούμαστε κάθε πληροφορία, μέσω της ανάλυσης των εξελιχτικών ροπών των προηγούμενων απ' αυτή, καιρών. Μ' άλλα λόγια, εκείνου ακριβώς, που επιχειρήσαμε εμείς. Δε θελήσαμε να μπλεχτούμε στον Παλαιστινιακό κυκεώνα απ' ονόματα, τοπωνύμια, «γεγονότα». Γνωρίζαμε πως το μόνο που θα κατορθώναμε έτσι, θα ήταν το βάλτωμα της μελέτης μας. Απ' τις αρχές ακόμα της περιπλάνησής μας στο Χριστολογικό, εδραιώθηκε μέσα μας η εντύπωση, ότι αυτή ήταν κι η επιθυμία των χριστιανών πλαστογράφων. Η μόνη διέξοδος που απόμενε για μια λογική προσέγγιση του προβλήματος, ήταν μόνο η μη αποσύνδεσή του απ' τις οικονομικοπολιτικές – κοινωνικοθρησκευτικές διεργασίες, του τότε ιστορικού περίγυρου. Κι αυτό ακριβώς κάναμε. Από κει και μπρος, το κάθε συμπέρασμα έπεφτε σαν ώριμο φρούτο στο καλάθι μας. Τούτο επιτεύχτηκε, γιατί το καλάθι μας δεν ήταν στημένο κάτω απ' το μικρό και ξεραμένο Παλαιστινιακό θάμνο. Ήταν στημένο κάτω απ' το θεόρατο δέντρο, που οι ρίζες του κάλυπταν και τον Ελληνορωμαϊκό – Ελληνιστικό και τον Ανατολικό χώρο. Εν πάση περιπτώσει, ξεκινήσαμε την εργασία μας από μια αναμφισβήτητα σταθερή αντίληψη. Αυτή μας έλεγε, ότι όλα τα ρεύματα της χριστολογικής έρευνας κατάληξαν σ' αδιέξοδο. Κοινή τους συνισταμένη ότι όλα αναζητούσαν τη λύση του προβλήματος, στο χώρο της

342. Για μια σημερινή θεολογική άποψη των σχέσεων Σενέκα– Χριστιανισμού, βλ. Gaston Boissier, «La religion Romaine d' Augus aux Antonins» ed. Hachette, tom. II σελ. 47-83.

Παλαιστίνης. Συνεπώς υπήρχε κάποιο βασικό λάθος, στην όλη υπόθεση. Έχοντας λοιπόν σαν γνώμονα τούτη την αποτυχία, αναζητήσαμε το μίτο της Αριάδνης στις απαρχές της όποιας Ρωμαϊκής εξέλιξης. (Δεδομένου ότι η Ρώμη είν' η βασική παγκόσμια δύναμη της εποχής. Εξάλλου, είναι Ρωμαίοι όλοι όσοι σχετίζονται απ' τον «Εθνικό» κόσμο με το Χριστιανισμό. Τέλος, είν' η Ρώμη, που κάποια στιγμή θ' ανεβάσει το «Χριστό» στο βάθρο του μοναδικού Θεού της αυτοκρατορίας). Και το κουβάρι άρχισε να ξετυλίγεται μέσα απ' έναν, τέλεια εναρμονισμένο, με το αντικείμενό μας, ειρμό.

Ας κάνουμε τώρα μια μικρή ανακεφαλαίωση των περί Σενέκα. Πρώτα όμως θα χρειαστεί να προειδοποιήσουμε τον αναγνώστη, για κάτι πολύ σημαντικό. Δεν πρέπει να του διαφεύγει, ούτε λεπτό, ότι τα όποια συγκεκριμένα στοιχεία του παρουσιάζουμε επέζησαν, γιατί έτσι το θέλησαν αυτοί που κωδικοποίησαν το Χριστιανισμό. Τα περισσότερά τους αποτελούν ώριμο προϊόν τούτης της κωδικοποίησης. Σε τελευταία δηλ. ανάλυση, σημασία δεν έχει η όποια αντικειμενικότητα του κάθε στοιχείου —που εξάλλου είν' έτσι ή αλλιώς ανύπαρχτη— μα το γενικό κλίμα που παράγεται από μια αλληλοσύνδεσή τους. Θέλουμε να πούμε ότι σε καμιά περίπτωση τ' αναφερόμενα στο Σενέκα στοιχεία, δεν επενεργούν καταλυτικά υπέρ της άποψής μας. Και καθόλου να μην υπήρχαν, η συλλογιστική μας δε θάχανε τίποτα. Στην ουσία το πράγμα είναι πιο περίπλοκο, απ' όσο ίσως φαντάζει. Κι αυτό γιατί είναι αποδειγμένο, πως η θέση του αυτοκράτορα λειτουργούσε, με μια ολότελα δικιά της δυναμική. Δεν σχετιζόταν δηλ. με το ποιά πρόσωπα κατείχαν τη θέση. Γρήγορα, οι τυχόν ανεξάρτητες απ' τη δυναμική της θέσης θελήσεις, αφομοιώνονταν ολοκληρωτικά στις προδιαγραφές της. Και τούτο γιατί, όπως αναλύσαμε ήδη, ο αυτοκρατορικός θεσμός δε στάθηκε το εφήμερο τέκνο μιας ιδιόρρυθμης κατάστασης. Απεναντίας αποτελούσε τη λογική συνέπεια κάποιων πολύχρονων, όσο και περίπλοκων διαδικασιών. Είναι λοιπόν πολύ πιθανό, ή μάλλον σίγουρο, ότι αν ο Σενέκας πετύχαινε να υλοποιήσει το στόχο του να γίνει αυτοκράτορας, θα ταυτιζόταν με τις ιστορικές αναγωγές της θέσης. Επομένως θ' αναγκαζόταν ν' απαρνηθεί τις χριστιανικές του ιδέες και κατ' επέχταση τους ολιγαρχικούς φίλους του. Ό,τι δηλαδή συνέβη με τους επόμενους του Νέρωνα αυτοκράτορες. Τόσο ο Γάλβας, όσο κι ο Βιτέλλιος Γερμανικός, ανήκαν στο ίδιο με το Σενέκα χριστιανικό κύκλωμα. Όμως όχι μόνο δεν προώθησαν το Χριστιανισμό, μα ήλθαν και σε σύγκρουση με τους ολιγαρχικούς οπαδούς του.

Ας δούμε, λοιπόν, τί μας μεταδίδουν τα σχετιζόμενα με το Σενέκα

στοιχεία:

α) Ο αδελφός του Γαλλίων, φέρεται σαν υποστηριχτής –και συνεπώς οπαδός– του Παυλιανισμού.

β) Ο συνένοχός του στη συνωμοσία του Πείσωνα, Γάλβας, σχετίζεται κι αυτός διακριτικά με τον Παυλιανισμό.

γ) Είν' αδύνατο η «αλληλογραφία» του με τον «Παύλο, να μην απηχεί κάποια πραγματικότητα.

δ) Η μεγάλη ομοιότητα των ιδεών του με τις αντίστοιχες χριστιανικές, μας πείθει για την ύπαρξη ενός κοινού μεταξύ τους σημείου αναφοράς.

ε) Οι Τερτυλλιανός, Ιερώνυμος και Λήψιος, υποστηρίζουν ότι ο Σενέκας ήταν χριστιανός.

Δικαιολογημένα λοιπόν ο Pears συμπεραίνει πως: «...μεταξύ Σενέκα και Χριστιανισμού, υπάρχει μια μυστήρια σχέση, κάθε άλλο παρά απλά θεωρητική».[343] Η επικρατούσα, απ' την αυγή της έρευνας στο Χριστολογικό ώς τα σήμερα, θέση, είναι πως ο Χριστιανισμός αντέγραψε τις θεωρίες του Σενέκα. Δε συμφωνούμε. Μάλλον το αντίθετο συνέβη. Οι ιδέες του βρίσκονται ατόφιες, στα πρώτα χριστιανικά γραφτά. Εκείνα, που όπως αποδείξαμε δημιουργήθηκαν, πολύ πιο πριν απ' τα δικά του έργα. («Διδαχή», «Ποιμήν», «Αποκαλύψεις», «Έσδρα», «Ιωάννη», «Παύλου»). Όλα τους βασίζαν το σκεφτικό τους, πάνω στη στωική εσχατολογική μοιρολατρεία. Οπωσδήποτε, μια απ' τις κύριες δεξαμενές του φιλοσοφικού – θρησκευτικού υλικού όλων τους, είναι κι ο Ορφισμός.[344] Το ίδιο ακριβώς φιλοσοφικό σχήμα, υπάρχει και σ' ορισμένα Εβραϊκά – Γιαχβικά κείμενα, κατά πολύ αρχαιότερα απ' την εποχή του Σενέκα.* Το εβραϊκό «απόκρυφο» λ.χ. «Αι Διαθήκαι των Δώδεκα Πατριαρχών». Κείμενο που χρονολογικά τοποθετείται γύρω στο 100 π.τ.χ.[345] Μελετώντας το, διακρίνουμε πάρα πολλά συγγενικά, με τις ιδέες του Σενέκα, στοιχεία. Αποπνέει κι αυτό ένα έντονα μοιρολατρικό

343. P.J. Pears «Evolution of christian philosophy», New York, 1944, σελ. 47.

344. Ο Thomson εκφράζει την άποψη πως η τάση της μοιρολατρίας στην αρχαιότητα καθώς και ο φοβερός μαζοχισμός που διακρίνει τις καταπιεζόμενες μάζες οφείλονται στην εξάπλωση του Ορφισμού. Βλ. «An approach to ancient philosophies», London, 1930, 2η εκδ.

345. R.H. Charls «The apocryphal and false inscriptions in Old Testament», New York 1952, σελ. 292.

*Ο Κρουαζέ εντοπίζει μια πολύ μεγάλη αλήθεια, όταν επισημαίνει ότι «ο πατέρας του Χριστιανισμού» – κατά Ένγκελς – Φίλωνας, εκφράζεται μέσω μιας βαθιάς Στωικής ηθικής θεώρησης. Υπολογίζοντας ότι τα κηρύγματα του Φίλωνα, που γράφει στο πρώτο μισό του 1ου αιώνα, πρέπει να ήταν οπωσδήποτε γνωστά στο Σενέκα – δίχως ν' αποκλείεται και προσωπική τους επαφή – είναι βέβαιο πως ο τελευταίος δανείζεται πολλές απ' τις χριστιανογενείς ιδέες του, απ' το μεγάλο Εβραίο φιλόσοφο της Αλεξάντρειας.

πνεύμα. Υπάρχουν μέσα του, τόσο ο Εβραϊκός αυτομαζοχισμός, όσο κι η Στωική θέση για τη ματαιότητα κάθε επίγειου αγώνα. Ύστερ' απ' όλ' αυτά, νομίζουμε πως έχουμε το θεμιτό δικαίωμα να επαναλάβουμε, πως είν' ο Σενέκας που αντιγράφει το Χριστιανισμό κι όχι τ' αντίστροφο. Η διευκρίνιση του σημείου τούτου, κρίνεται απαραίτητη, προκειμένου να κατανοήσουμε ολόπλευρα τη χριστιανική ταυτότητα του Σενέκα. Ας επανέλθουμε λοιπόν στη συνωμοσία του ενάντια στο Νέρωνα. Μια έμμεση απήχηση της χριστιανικής της υπόστασης, μας δίνεται μέσα από δυο χριστιανικά γραφτά. Τις «Πράξεις» και τις «Επιστολές».

Στην επιστολή του Παυλιανισμού «Προς Φιλιππησίους» (Δ', 18), υπάρχει και το πιο κάτω απόσπασμα: «Πεπλήρωμαι δεξάμενος παρά Επαφροδίτου τα παρ' υμών οσμήν ευωδίας θυσίαν δεκτήν ευάρεστον τω θεώ». Προς το τέλος της επιστολής υπάρχει κι ένας πολύ διαφωτιστικός χαιρετισμός: «ασπάζονται υμάς πάντες οι άγιοι, μάλιστα δε οι εκ της Καίσαρος οικίας» (Δ', 22). Το δεύτερο εδάφιο δεν επιτρέπει καμιά αμφιβολία για την ταυτότητα του Επαφρόδιτου, που αναφέρεται στο πρώτο. Πρόκειται για το γνωστό απελεύθερο, τόσο της αυλής του Κλαύδιου, όσο και του Νέρωνα. Θα συμμετάσχει στο χριστιανικό πραξικόπημα των Γάλβα—Γερμανικού, που θα οδηγήσει το Νέρωνα στην αυτοχτονία. Λαβαίνοντας υπόψη ότι ο «Παύλος» φέρεται σαν συγκαιριανός του Σενέκα —προβλ. την «αλληλογραφία» τους— διαπιστώνουμε ότι ο Επαφρόδιτος ανήκει στη συνωμοσία του δεύτερου. Η επιστολή «Προς Φιλιππησίους» δηλαδή μας δίνει μια ατράνταχτη απόδειξη για το χριστιανογενή χαραχτήρα της συνωμοσίας του Σενέκα. Ας αναφέρουμε ένα ακόμη στοιχείο, που συνδέει τον Επαφρόδιτο με την Ιουδαία. Την περιοχή, που όπως είδαμε εξετάζοντας την περίπτωση του Πιλάτου, σημειώνεται η πρώτη δυναμική χριστιανική απόπειρα της Ρωμαϊκής ολιγαρχίας. Ο Φλάβιος Ιωσήφ αφιερώνει στη μνήμη του, δυο έργα του. Την «Ιουδαϊκή αρχαιολογία» και το «Κατ' Αππίωνος». Αυτό σημαίνει, ότι ο Επαφρόδιτος άφησε κάποια ανεξίτηλα ίχνη στην Ιουδαία. Κάτι που θα μπορούσε να συμβεί, μόνο αν μετείχε έντονα στην προπαρασκευή της Χριστιανικής συνωμοσίας, που εκκολάφτηκε στη Ρωμαϊκή περιφέρεια.

Σε μια απ' τις Επιστολές «Προς Ρωμαίους» πάλι, αναφέρονται και τα εξής ονόματα: «...ασπάσασθε τους εκ των Αριστοβούλου, ασπάσασθε Ηρωδίωνα τον συγγενή μου, ασπάσασθε τους εκ των Ναρκίσσου τους όντας εν Κυρίω» (Ρωμ. Α, ΣΤ 10-12). Ο Αριστόβουλος πρέπει νάν' ο βασιλιάς της Μικρής Αρμενίας πρώτα, —το 54—, της

Μεγάλης ύστερα, –το 60–. Για ένα διάστημα χρημάτισε και βασιλιάς της Χάλκης (γύρω στο 70). Όσο για το Νάρκισσο, δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία. Πρόκειται για τον επίσης γνωστό απελεύθερο, με την κολοσσιαία περιουσία και την απεριόριστη δύναμη. Ο Τάκιτος μας ενημερώνει ότι ο Κλαύδιος είχε στήσει ένα βωμό προς τιμήν του «Θεού Νάρκισσου».[346] Εδώ που τα λέμε, είχε σοβαρούς λόγους να προβεί σ' αυτή την πράξη. Ο Νάρκισσος αποτελούσε τον κυριότερο χρηματοδότη των οργίων του. Κοντά στις άλλες του επιτυχίες, ας σημειώσουμε ότι υπήρξε κι εραστής της Αγριππίνας. Εννοείται πως η τελευταία δύσκολα θ' άφηνε να της ξεφύγει ένα τέτοιο κουμάσι... Οπωσδήποτε η τύχη του σφραγίστηκε με την άνοδο του Νέρωνα στο θρόνο. Θέλοντας ν' αμυνθεί στα φιλολαϊκά του μέτρα –που τον έθιγαν ίσως πολύ περισσότερο απ' τους άλλους αριστοκράτες– άρχισε να συνωμοτεί ενάντιά του. Αλλά κι αυτός αναγκάστηκε να προσγειωθεί ανώμαλα. Μια προσγείωση, που του κόστισε το κεφάλι. «Γρήγορα ο απελεύθερος του Κλαύδιου, Νάρκισσος –γράφει ο Τάκιτος–, που τις σχέσεις του με την Αγριππίνα εξήγησα πιο πριν, εχτελέστηκε με τη φοβερότερη ποινή, ύστερα από μια γρήγορη, αλλά φριχτή, φυλάκιση. Ο νέος αυτοκράτορας Νέρων, δεν μπορούσε ν' ανεχτεί τη φιλαργυρία και τη δολιότητά του...»[347]

Οι συντάχτες, λοιπόν, των Παυλιανικών επιστολών, διατηρούν άριστες σχέσεις μ' αρκετά σημαίνοντα πρόσωπα της Ρώμης. Μερικοί θα προβάλουν την άποψη, ότι συγγραφέας των «Επιστολών» είν' ο Σενέκας. Οι λόγοι που τους ώθησαν σ' αυτήν, είναι δύο. Απ' τη μια η μεγάλη ομοιότητα της φιλοσοφίας των «Επιστολών» και του Σενέκα. Απ' την άλλη, τα συγγενικά προς το περιβάλλον του πρόσωπα, που αναφέρουν.[348] Διαφωνούμε μαζί τους. Μπορεί η φιλοσοφία των έργων του Σενέκα νάναι ταυτόσημη με των «Επιστολών», αλλά διαφέρουν ολότελα στο ύφος γραφής. Οι τελευταίες, δεν διαθέτουν ούτε κατά προσέγγιση, το ραφιναρισμένο στυλ διατύπωσης του Σενέκα. Το κείμενό τους αποπνέει μια προκλητική επιθετικότητα. Αυτό ίσως να οφείλεται στο ότι είναι δημιουργημένες στο πόδι, απ' ανθρώπους άσχετους με τα γράμματα. Από στρατιωτικούς, λόγου χάρη. Η αυταρχικότητα του ύφους τους, αυτή την εντύπωση δημιουργεί. Νομίζουμε πως είναι θεμιτό να τις χαραχτηρίσουμε «μα-

346. Τάκιτος, «Χρονικά» XI, 14.

347. Τάκιτος, στο ίδιο XIII, 1.

348. Vic Baufré Christianisme en Rome», σελ. 88, K. Heyntal, «The religion of Paul», σελ. 121-138.

νιφέστα».

Έτσι ή αλλιώς, η θέση του Σενέκα στ' ανάχτορα, γίνεται εξαιρετικά επισφαλής, όταν πεθαίνει ο Βούρρος το 62. Στη θέση του Βούρρου τοποθετείται ο πρώην Σικελός «ληστής» Οφόνιους Τιγκελλίνους. Η αναρρίχηση του τελευταίου, στη θέση του αυτοκρατορικού συμβουλάτορα, θα πρέπει να ερμηνευτεί σαν το πιο αποφασιστικό άνοιγμα του Νέρωνα, προς τα καταπιεζόμενα στρώματα. Ο τίτλος του «ληστή», δεν μπορεί να σημαίνει τίποτ' άλλο από «επαναστάτης». Κι αυτό, γιατί ο απλός λαός δεν είχε τη δυνατότητα να διαθέτει ο,τιδήποτε θα μπορούσε να θεωρηθεί διεκδικήσιμο. Κατά συνέπεια, οι λεγόμενες «ληστρικές» πράξεις, στρέφονταν αποκλειστικά ενάντια στην ολιγαρχία. Πολύ σύντομα, ο Τιγκελλίνους εξελίσσεται σε δίκοπο μαχαίρι, για όλους τους αντιδραστικούς. Διαθέτοντας την αμέριστη συμπαράσταση του Νέρωνα, επιχειρεί να πλήξει θανάσιμα κάθε κοιγωνικοθρησκευτική θεωρία της ολιγαρχίας.[349] Έτσι παρατηρείται μια μεγάλη άνθηση ο,τιδήποτε ελληνικού. Αντίθετα, καταδιώκεται ανελέητα, κάθε αριστοκρατική «δεισιδαιμονία».[350] Το μαχαίρι δείχνει να φτάνει στο κόκαλο, όταν ο Τιγκελλίνους πείθει το Νέρωνα να υπογράψει ένα διάταγμα, με το οποίο στερούνται το προνόμιο της ανοιχτής δίκης, όσοι επιδίνονται σ' αντικαθεστωτικές πράξεις.

Ο Σενέκας αντιλαμβάνεται πως τα γεγονότα τον προσπερνούν. Τόσο η τάξη που ανήκει, όσο κι η φιλοσοφία του, ο Στωικισμός, καταντούν «απαγορευμένες έννοιες».[351] Ο Νεοεπικουρισμός καταχτάει συνέχεια έδαφος. Ο Σενέκας προσπαθεί να τον χτυπήσει μ' άναρθρες σχεδόν κραυγές απογοήτευσης.[352] Συνάμα οι Τιγκελλί-

349. Φοβερά ενδιαφέρουσα είναι η στάση όλων των ιστορικών απέναντι στον Τιγκελλίνους. Είτε διάκεινται φιλικά στο Νέρωνα, είτε όχι, μόνο άσχημα λόγια έχουν να πουν γι' αυτόν. Είναι εύκολο να καταλάβουμε το γιατί. Αλλά όλοι τους είναι τέκνα της αστικής εκλέπτυνσης. Η άνοδος ενός «ληστή» σέ κριτή, με δικαίωμα ζωής ή θανάτου, σκοντάφτει στη συντηρητική τους αστική ιδιοσυγκρασία. Έτσι ο M. Kary (Ρωμαϊκή Ιστορία τομ. II, σελ. 234), μιλάει για άσχημη επιρροή του Τιγκελλίνους στο Νέρωνα. Αποτέλεσμα, η καταστροφή του δεύτερου. Ο Albert Fox (σημ. Νο 304) παρ' όλο που υμνεί ανεπιφύλαχτα το Νέρωνα, κατηγορεί τον Τιγκελλίνους σαν «σκουλήκι που κατέφαγε τα αγνά σπλάχνα του Νέρωνα, οδηγώντας τον σ' έναν αργά βασανιστικό θάνατο»! σελ. 366. Ο επίσης φιλικά διακείμενος στο Νέρωνα Pichon στο «Άγιος Νέρων», ονομάζει τον Τιγκελλίνους «σιχαμερό υποκείμενο». Την κατηγορία του αντιγράφει κι ο Μασσώνος R. Ambelain στο «La vie secrète de Saint Paul», Paris 1972, Αθήνα 1978.

350. Για μια αντικειμενική παρουσίαση διαμάχης Τιγκελλίνους αριστοκρατών, βλ. H. Amberman «The cuse», London, 1908, New York, 1940, 2η εκδ., σελ. 34.

351. L. Salz: «Philosophy in ancient Rome», London, 1923, σελ. 165.

352. Βλ. Σενέκας «De beneficiis» IV, 19.

νους–Νέρωνας, τον υποχρεώνουν να εγκαταλείψει τό αυτοκρατορικό περιβάλλον. Μήπως θα πρέπει να σκεφτούμε ότι δοκίμασε ν' αντιδράσει διατάζοντας την πυρπόληση της Ρώμης; Πιστεύουμε ναι. Η πυρκαγιά εκδηλώνεται σε μια τραγική γι' αυτόν περίοδο. Το μίσος κι η αγανάχτηση τον τυφλώνουν. Του φαίνεται ακατανόητο ότι αυτός, ο ξακουστός φιλόσοφος, απομακρύνεται «σκαιότατα» για να καταλάβει τη θέση του ένας «φτωχός ληστής». Το τί μέγεθος θα πρέπει νάχε το μίσος του, μας το μαρτυράνε τα λόγια που του αποδίδει η «αλληλογραφία» του με τον «Παύλο». «Κάποια μέρα –γράφει– θα δώσει λόγο για τα εγκλήματά του, ο αληθινός ένοχος. Αυτός που βασανίζει τ' αδέλφια μας τους χριστιανούς. Ο φονιάς, που στο αίμα του υπάρχει μόνο μίσος...». Είναι δυστυχώς να κλαίει κανείς. Ο εκπρόσωπος της πιο φωτοσβέστρας «ιδεολογίας», αυτής που κατηγορήθηκε επανειλημμένα ότι τρέφει μίσος προς το ανθρώπινο γένος, κατηγορεί για εγκληματία το Νέρωνα. Τον οραματιστή της λαϊκής πολιτιστικής χειραφέτησης. Τον προστάτη των τεχνών και των γραμμάτων. Το συμπαραστάτη των πεινασμένων και των κρυωμένων. Το λάτρη της Ελλάδας και της ελληνικής φιλοσοφίας.[353] Καταγγέλει ο Σενέκας σαν εγκληματία, τον άνθρωπο που τούπε τα πιο κάτω λόγια, όταν του ανάγγειλε την απόφασή του να φύγει απ' το παλάτι. «Η κρίση σου, οι συμβουλές σου, η σοφία σου, είναι τα κοσμήματα των παιδικών μου χρόνων. Ντρέπομαι για τους απελεύθερους, που διαθέτουν μεγαλύτερη περιουσία απ' τη δικιά σου... Η γνώση κι η σοφία σου, είναι σταθερές, ενώ εγώ μόλις κάνω τα πρώτα μου δειλά βήματα σαν αυτοκράτορας. Αν η ορμή της νεαρής μου ηλικίας, μ' οδηγήσει σε παραστρατήματα, γιατί να μην είσαι δίπλα μου να με συγκρατείς; Ξέρω πως οι εγκόσμιες υποθέσεις, σ' αφήνουν

353. Ο Νέρων επισκέφτηκε δυο φορές την Ελλάδα. Το 67 και το 68. Οι Έλληνες τον δέχτηκαν με ξέφρενο ενθουσιασμό και τον τίμησαν σαν θεό, εξαιτίας της άκρως φιλελληνικής τού πολιτικής. (Χάρισμα φόρων για μια πενταετία, απόδοση της ελευθερίας σε υπόδουλες στη Ρώμη περιφέρειες, εξαγορά Ελλήνων δούλων κλπ.) Αρκεί να πούμε ότι κατά τη διάρκεια των γιορτών της Γης των Μουσών, συγκέντρωσε 1800 στεφάνια. Βλ. J. Brian «Hellenique-Romain civilization» τομ. II κεφ. XXI, Paris, 1912. Fr. Esrber: «Roman Empire», κεφ. XI, Paris, 1919. Το 1888 βρέθηκε στην Καρδίτσα μια πλάκα που πάνω της είναι χαραγμένος ο λόγος που εκφώνησε ο Νέρων στους Κορίνθιους: «... Όλοι οι Έλληνες που κατοικούν στη γη της Πελοποννήσου, από σήμερα είναι ελεύθεροι. Εγγυητές της ελευθερίας αυτής θα είναι οι Ρωμαίοι χιλίαρχοι... Από δω και στο εξής Έλληνες, θα γευτήτε την ελευθερία που σπάνια μέχρι σήμερα είχατε την ευκαιρία να απολαύσετε: είσαστε υπόδουλοι ή στους ξένους ή στον ίδιο σας τον εαυτό. Προσεύχομαι ν' αποχτήσω το χρόνο που απαιτείται ν' αποδείξω με έργα το θαυμασμό και τη λατρεία μου στην Ελλάδα και στους Έλληνες. Κάνω επίκληση στο χρόνο να μου επιτρέψει να πραγματοποιήσω όλα τα ευνοϊκά για τήν Ελλάδα όνειρά μου... Η πόλη σας λευτερώθηκε από άλλους ηγεμόνες. Εγώ ο Νέρων προστάζω, πως ολόκληρη η Πελοπόννησος θα είναι από σήμερα απόλυτα ελεύθερη...». Βλ. Μ. Holleaux: «The speach of Nero at Corinthus». Ύστερα απ' αυτό καταλαβαίνουμε περίφημα την ποιότητα της ηθικής (που δεν υπάρχει) των καταγγελιών του Σενέκα.

αδιάφορο. Θα μπορούσες όμως ν' αδιαφορήσεις και για τη φιλία ενός προσώπου, που θεωρεί καθήκον του να σε τιμά σ' όλη του τη ζωή;»[354]

Βυθισμένος στα πελάγη της εντιμότητάς του ο Νέρων, φαντάζεται πως πράγματι ο Σενέκας, αδιαφορεί για τα εγκόσμια. Μπροστά μας διαγράφεται ανάγλυφα το ψυχολογικό γκρεμοτσάκισμά του, όταν οι ανακρίσεις για τη συνωμοσία του Πείσωνα, θ' αποκαλύψουν τον ελεεινό ρόλο του πρώην παιδαγωγού του.

★

★ ★

Ο Κ. Καλπούρνιους Πείσων, ήταν ένας βαθύπλουτος γόνος, μιας απ' τις πιο παλιές οικογένειες της αριστοκρατίας. Έχοντας πλήρη επίγνωση των διεκδικήσεων της καταγωγής του, συμπεριφερόταν εδώ και καιρό σαν «grand seigneur». Για καθοδηγητικό νου του πραξικοπήματός του, διάλεξε το συναρχηγό της αναχτορικής φρουράς, Φαίνιο Ρούφο. Σημαντικό επίσης ρόλο, τόσο στην κατάστρωση, όσο και στην εξέλιξή του, έπαιξαν εχτός του Σενέκα, δυο ακόμα Στωικοί λογοτέχνες. Ο Λουκανός[355] κι ο Πετρώνιος.[356] Ο Νέρωνας είχε απαγορέψει τους στίχους του πρώτου, γιατί εξυμνούσαν τον αντιλαϊκό σκοταδισμό της αριστοκρατίας. Όσο για τον Πετρώνιο, είναι γνωστό ότι το «Σατυρικόν» του αριθμούσε στην αρχική του μορφή, 2.000 περίπου σελίδες. Σε μας έφτασαν μόνο 200. Είν' απόλυτα σίγουρο, ότι στις 1.800 εξαφανισμένες σελίδες του, ο Πετρώνιος θ' αποκάλυπτε πολλά πράγματα για τις αληθινές ρίζες του Χριστιανισμού. Θάλεγε λ.χ. πως η μόνη πανάκεια, προκειμένου να εκλείψει η «διαστροφή» που περιγράφει, είν' ο Χριστιανισμός. Κατόπιν θα προχωρούσε, οπωσδήποτε, σε μια παρουσίαση των πηγών του, των επιδιώξεών του, κλπ.

Η συνωμοσία του Πείσωνα[357] θα πρέπει να ιδωθεί σαν η άμεση συνέπεια, δυο εξίσου αλληλένδετων υποθέσεων. Η πρώτη, είν' ο εξαναγκασμός του Σενέκα, σε παραίτηση. Η δεύτερη, είν' ο εμπρησμός της Ρώμης.[358] Όπως επισημάναμε, η πυρπόληση της Ρώμης

354. Τάκιτος: «Χρονικά» XV, XXX, 39.

355. Τάκιτος: Στο ίδιο XV, 49, 53.

356. Σουετώνιος «Οι δώδεκα Καίσαρες», Νέρων XXXII, 4.

357. Για μια λεπτομερή περιγραφή της συνωμοσίας του Πείσωνα. βλ. H. de la Ville de Mirmot περ. Revue des études anciennes 1913, σελ. 405 κε. (4914) σελ. 45 κε., σελ. 179 κε., σελ. 297 κε.

358. Για την αθωότητα του Νέρωνα στο θέμα της πυρκαγιάς, βλ. I.C. Pichon «Le saint Neron», Ar. Weigal

στάθηκε μια χριστιανική αντεκδίκηση. Ένα μαζικό έγκλημα σε βάρος χιλιάδων φτωχών Ρωμαίων.[359] Οπωσδήποτε, στη συνωμοσία του Πείσωνα, εντοπίζουμε την πλέον συντονισμένη χριστιανική συνωμοσία. Είν' η πρώτη φορά, που όλοι οι φορείς της ολιγαρχίας –πολιτικοί, στρατιωτικοί, φιλόσοφοι, λογοτέχνες και δε συμμαζεύεται– αποφασίζουν να παραμερίσουν τις όποιες διαφωνίες τους και να συσπειρωθούν απέναντι στον κοινό εχθρό, το Νέρωνα. Ποτέ πλέον η αριστοκρατία δεν θα τα καταφέρει πάλι, να συντονίσει σε τέτοιο βαθμό τις δυνάμεις της. Μετά την αποτυχία του πραξικοπήματος,[360] θα επιστρέψει στις μεμονωμένες φατριαστικές απόπειρες. Τελικά ο σκοπός της θα εκπληρωθεί. Ο Νέρωνας θα πέσει. Αλλά η πτώση του δεν θα επιτευχτεί χάρη στη συντονισμένη της δράση. Κι αυτό θάναι ένα πολύ σοβαρό, για τις επιδιώξεις της, μειονέχτημα. Δε θα μπορέσει να καρπωθεί την ολότητα των αιτημάτων της. Τα μέλη της, που κατά καιρούς θ' ανέβουν στο βάθρο του αυτοκράτορα, θ' απορροφηθούν απ' τη δίνη που εκπέμπει η ιστορική δυναμική της θέσης.

Κάποια στιγμή είπαμε, πώς σε δύσκολους για το Στωικισμό καιρούς, η αριστοκρατία αναζητούσε την ιδεολογική της έκφραση, σ' εφήμερα «φιλοσοφικά» σχήματα. Σαν τέτοιο, επανεμφανίζεται κι ο Χριστιανισμός.

Αμέσως μετά την κατάπνιξη της συνωμοσίας του Πείσωνα, σημειώνεται μια έξαρση του απρόσωπου φαινόμενου της Αστρολογίας.[361] Το πράγμα έχει φοβερό ενδιαφέρον. Αποτελεί, ίσως, τηνκυριότερη απόδειξη της θεωρίας μας. Όπως θα θυμάται ο αναγνώστης, σε προηγούμενο κεφάλαιο μιλήσαμε για δυο διαφορετικές Ρωμαϊκές αποφάσεις –η πρώτη στα 131 π.τ.χ., κι η δεύτερη του Τιβέριου– με τις οποίες διώχνονταν απ' τη Ρώμη, «οι Εβραίοι και οι Αστρολόγοι». Τώρα βλέπουμε ότι η διάδοχος κατάσταση του Χριστιανισμού, είναι η Αστρολογία. Μ' άλλα λόγια ο συσχετισμός είναι πλήρης. Θά πρέπει, εξάλλου, ν' απορρίψουμε το ενδεχόμενο σύμπτωσης. Κάτι που επαναλαμβάνεται τρεις φορές, σε τρεις καί-

«Nero», R. Ambelain «La vie secret de Saint Paul», Paris, 1972, Αθήνα, 1978.

359. Για το χρονικό της πυρκαγιάς, βλ. Τάκιτος: «Χρονικά» XV, 38.

360. Σουετώνιος: «Οι δώδεκα Καίσαρες», Νέρων XXXIII, 5.

361. Για την εξάπλωση της Αστρολογίας, βλ. S. Dill: «Romain society from Nero to Marcus Aurelius», βιβν. IV, Toutain: «Les cultes paiens dans l' empire Romain», τομ. III., G. Cumont: «Les religions orientales dans le paganisme Romain».

ριες περιπτώσεις, δεν μπορεί νάναι σύμπτωση. Ξέχωρα απ' αυτά όμως, η ομοιότητα των τελικών συμπερασμάτων της Αστρολογίας, τόσο με το Στωικισμό, όσο και με το Χριστιανισμό, είν' εμφανής. Βασίζεται κι αυτή στη μοιρολατρεία. Αποβλέπει κι αυτή στην πλήρη υποδούλωση των μαζών, στην «ειμαρμένη». Στη χωρίς όρους δηλ. παραδοχή της κυρίαρχης ολιγαρχικής θέλησης. Όλ' αυτά, στ' όνομα της αδιατάραχτης παγκόσμιας τάξης, που θέσπισε ο «υπέρτατος νομοθέτης Θεός».[362]

Ο Νέρων προσπαθεί ν' αντιδράσει, θέτοντας σ' εφαρμογή ένα συγκινητικό σχέδιο. Θέλει να εξαγοράσει όλους τους μορφωμένους Έλληνες δούλους, και να τους βάλει να διδάσκουν το φτωχόκοσμο. Ένα είδος δηλ. δημόσιας εκπαίδευσης. Ελπίζει πως έτσι, θα τον θωρακίσει, απέναντι στις σκοταδιστικές βλέψεις της ολιγαρχίας. Για τούτον το σκοπό, προστάζει να φορολογηθούν όλοι οι ιδιοχτήτες ακινήτων. Ο φόρος που ορίζει αντιπροσωπεύει ένα ολόκληρο ετήσιο εισόδημα. Το ποσό που συγκεντρώνεται είναι της τάξης των 200 εκατομμυρίων χρυσών νομισμάτων. Με το ποσό αυτό στα χέρια, ελπίζει να θέσει σε κίνηση ένα κολοσσιαίο πρόγραμμα κοινωνικής επιμόρφωσης. Βάζει μπρος το χτίσιμο θεάτρων, χτιρίων, κλπ. Ο Νέρων παίρνει μέρος προσωπικά στις εργασίες. «Πολύ συχνά —αφηγείται ο Σουετώνιος— τον βλέπαν να δουλεύει μαζί με τους εργάτες, να σκάβει, να φτυαρίζει, να ζαλώνεται στους ώμους καλάθια με χώμα και πέτρες...» (Σουετ. Νερ. 19, 23, 24, 51).

Η θύελλα όμως πλησιάζει. Η άνεργη αριστοκρατία κάνει ό,τι μπορεί για να τον συκοφαντήσει. Γράφει υβριστικά συνθήματα στους τοίχους, δωροδοκεί ασύστολα κλπ. Η στάση της ενθαρρύνεται κι απ' τις άκρως φιλελεύθερες ιδέες του Νέρωνα, σχετικά με την ελευθε-

---

362. Τόσο ο Στωϊκισμός όσο κι ο Χριστιανισμός με την Αστρολογία, αποτελούν σίγουρα την απάντηση της ολιγαρχίας, όχι μόνο στον κατά κάποιο τρόπο «εφήμερο» Νέρωνα, μα και στη λατρεία του απλού λαού για τον Αιγύπτιο θεό Σέραπι. Ο θεός αυτός, που δημιουργήθηκε απ' τον Πτολεμαίο «Σωτήρα», μπήκε στην Ιταλία απ' τους Ρωμαίους εμπόρους. Στο τέλος του 2ου π.τ.χ. αιώνα, υπήρχαν δυό ονομαστοί Ναοί στη Πομπηΐα και στο Πουτεόλι. Η πληροφορία του Τάκιτου (Ιστ. IV. 83) ότι ο Πτολεμαίος δοκίμασε να ταυτίσει τον Σέραπι με τον Γιαχβέ, επιβεβαιώνεται και από τον Πλούταρχο: «Περί Ίσιδος και Οσίριδος». Το ότι απέτυχε αυτή η προσπάθεια, μας επιβεβαιώνει τη λαϊκή αντίδραση των υποστηριχτών του, να ταυτιστούν με τον αντιδραστικότερο θεό. Τα λαϊκά στρώματα της Ρώμης αποδέχτηκαν με θέρμη τη λατρεία του. Βλ. Abbé Loisy: «Les mystères paiens et le mystere chrétien», Paris, 1930. Η Σύγκλητος προσπάθησε απεγνωσμένα ν' απαγορεύσει τη λατρεία του. Κι αυτό γιατί η αποδοχή του απ' το λαό στρεφόταν ενάντια στην παραδοσιακή θρησκεία και συνεπώς ενάντια στις κατεστημένες «αξίες». Στα 38 μ.τ.χ. όμως, ο Καλλιγούλας αναγκάστηκε να υποκύψει στη λαϊκή πίεση και να του χτίσει ένα μεγαλόπρεπο Ναό στο Πεδίο του Άρεως (Campus Martius). Στον ίδιο Ναό, λατρευόταν και η ακόλουθος του Σέραπι, Ίσις. Η λατρεία του Σέραπι, βάσταξε ίσαμε τον 5ο μ.τ.χ. αιώνα. Βλ. ακόμα, Cumont: «Religions orientales dans le paganisme Romain», Paris, 1929.

ρία και τον τρόπο έκφρασής της. «Δεν διάταζε ποτέ ανακρίσεις για ν' ανακαλυφτούν εκείνοι που γράφαν τα υβριστικά για την υπόληψή του επιγράμματα. Αν καμιά φορά η Σύγκλητος, με δικιά της πρωτοβουλία, συνελάμβανε κάποιο συκοφάντη, ο Νέρωνας διάταζε να μην τιμωρηθεί σκληρά» (Σουετ. Νερ. 39).

Η αριστοκρατία εκμεταλλεύεται στο έπακρο την αυτοκρατορική εντιμότητα. Στην ουσία, δρα τελείως ασύδοτη. Προσεταιρίζεται το διοικητή της Λουγδουνησίας, Βίντεξ. Αυτός σηκώνει το λάβαρο της προδοσίας και κατευθύνεται προς την Ιταλία. Μαζί του ενώνονται και τα στρατεύματα του διοικητή της Γερμανίας, Ρούφου. Αλλά κοντά στο Ουισόντιο, συμβαίνει ένα καταπληχτικό γεγονός. Τα στρατεύματα των Βίντεξ – Ρούφου εξεγέρθηκαν υπέρ του Νέρωνα! Να τονιστεί, πως όταν λέμε στρατεύματα, εννοούμε τους απλούς φαντάρους. Τα παιδιά του λαού.

Το επεισόδιο του Ουισόντιου, αποτελεί ένα μοναδικό στα παγκόσμια χρονικά περιστατικό συνειδητοποίησης. Ωστόσο, δεν έλειψαν κι οι μικροί στη σκέψη αντιδραστικοί ιστορικοί της αστικής τάξης, που τρομοκρατημένοι απ' τις προεχτάσεις του επεισόδιου, θέλησαν να εκμηδενίσουν τα αιώνια μηνύματά του. Ο Ρόστοβτσεφ π.χ., επιχειρεί να διαστρεβλώσει ασύστολα την Ιστορία, λέγοντας ότι οι φαντάροι εξεγέρθηκαν, γιατί φοβήθηκαν ότι θα καταστραφεί η Ρώμη.[363] Πρόκειται για μια αληθινή διαστρέβλωση. Δε θα κάνουμε το χατήρι στον «μεγάλο» «Ρωμαιολόγο», να προσπαθήσουμε ν' αντικρούσουμε τη «γνώμη» του. Ειλικρινά δεν αξίζει τον κόπο.

Τελικά ο Νέρων θα πέσει, ύστερα από ένα νέο πραξικόπημα. Αρχηγοί αυτή τη φορά, θάναι οι Γάλβας, Όθων, Βιτέλλιος κι ο συναρχηγός –μαζί με τον Τιγκελλίνους– της αναχτορικής φρουράς, Νυμφίδιους Σαβίνους. Το πραξικόπημα τούτο θα τελεί κάτω απ'την «υψηλή προστασία» της Συγκλήτου. Απελπισμένος, αηδιασμένος και τρομαγμένος ο Νέρων, θ' αυτοχτονήσει το καλοκαίρι του 68.[364] Τη χαριστική βολή θα τη δεχτεί απ' τον απελεύθερο Επαφρόδιτο. Είν' αυτός, που τ' όνομά του αναφέρεται στην «επιστολή προς Φιλιππησίους»!...

Η σημαντικότητα του Νερωνικού φαινόμενου, οφείλεται κυρίως

363. Ρόστοβτσεφ: «Ρωμαϊκή Ιστορία», σελ. 227.

364. Βλ. W. Henderson: «Civil war and Rebellion in the Roman Empire».

στην πραχτικότητά του. Εκεί ταυτόχρονα, βρίσκονται και τα αίτια της αποτυχίας του. Ήταν κάμποσοι εκείνοι, που πριν απ' το Νέρωνα είχαν μιλήσει γι' ανθρώπινα δικαιώματα ή είχαν παίξει με την ιδέα της ισότητας, όλων ανεξαίρετα των ανθρώπων. Όλες αυτές οι θεωρίες όμως, παράμεναν στη σφαίρα της φαντασίωσης και της ουτοπίας. Ο Νέρωνας εισβάλλει στον ιστορικό στίβο σαν ανεμοστρόβιλος. Συνδεμένος οργανικά με το λαϊκό αίσθημα, συνέλαβε έγκαιρα τα αγχώδη βογκητά της δουλοχτητικής κοινωνίας. Διέβλεψε πως η μόνη λύση, για μια προς τα μπρος πορεία, θάταν η κατάργησή της και το πέρασμα σε φιλελεύθερες σχέσεις παραγωγής. Ήταν λοιπόν το εκλεχτό παιδί των νέων τάξεων; Ήταν. Ωστόσο ήταν συνάμα κι ένα παιδί αρκετά ιδιόρρυθμο. Δεν αυτοδεσμευόταν στα όριά τους.

Ήξερε πως μια ανεπιφύλαχτη ταύτιση μαζί τους, σε καμιά περίπτωση δε θα" λυνε τα προβλήματα των κατατρεγμένων. Μπορεί η θέση τους ν' απαλυνόταν κάπως. Αλλά το αιώνιο πρόβλημα της διαστρωμάτωσης δε θά 'παυε να υπήρχε. Εν πάση περιπτώσει, η πλήρης επικράτηση των νέων τάξεων, για τον απλό λαό δεν θα προοιώνιζε τίποτα διαφορετικό, από μια αλλαγή δυνάστη. Ένα καλό παράδειγμα για το τί εννοούμε, είναι κι η υπόθεση των προσαρτημένων περιοχών. Είπαμε, πως οι νέες τάξεις χρωστούσαν την ύπαρξή τους στην εξάπλωση του Ρωμαϊκού κράτους. Ξεπήδησαν μέσα απ' τα προτσές εξέλιξης της Ρωμαϊκής επικυριαρχίας, στις καταχτημένες περιοχές. Η υπόστασή τους επομένως, εξαρτιόταν απόλυτα απ' την ομαλή πορεία των πραγμάτων στις πιο πάνω περιοχές. Είναι πάνω στο βωμό της ομαλότητας, που θυσιάζουν τους δουλοχτητικούς θεσμούς. Η ζωή τους απόδειξε, ότι μόνο η δουλοπαροικία εξασφαλίζει την άνετη επιβίωσή τους. Αυτό ήταν και το προοδευτικό μήνυμα που σέρναν. Ο Νέρων όμως, δε δέχτηκε να μετατοπίσει τα προβλήματα του Ρωμαϊκού λαού στους υπόδουλους. Έστω κι αν η δουλοπαροικία εγγυόταν ένα καλύτερο απ' το πριν την υποδούλωσή τους επίπεδο. Άρχιζε να χαρίζει την ελευθερία,[365] για το είδος της εθνικής τους κυριαρχίας, στον ένα, ύστερ' απ' τον άλλο, τους καταχτημένους λαούς. Έτσι όμως ερχόταν σε σύγκρουση και μ' αυτούς, που στ' όνομα της ανοχής τους κυβερνούσε. Απ' το σημείο τούτο και μετά, η μοίρα του είχε σφραγιστεί. Για να φτάσει η δουλοχτητική κοινωνία στο σύστημα της δουλοπαροικίας, μεσολάβησε ένα τεράστιο διάστημα 3.000 χρόνων. Ο Νέρωνας θέλησε να εκβιάσει τους πάντες και τα πάντα, προκειμένου να ενσαρκώσει το όραμα.

---

365. Μια πρώτη αρχή έγινε με την απόφασή του ν' απαγορέψει στη Σύγκλητο να επεμβαίνει στις αποφάσεις των Consilium στις προσαρτημένες περιοχές.

Ήταν λοιπόν μοιραία η αποτυχία του;

Οπωσδήποτε, δεν αρκεί μια μονολεχτική απάντηση. Κάτι τέτοιο θα ήταν προχειρολογία. Για να πετύχουμε σωστή απάντηση, χρειάζεται μια πολυδιάστατη ανάλυση όλων των στοιχείων, που συνθέτουν τον τότε περίγυρο. Η δικιά μας μελέτη δεν μπορεί να επεχταθεί τόσο. Άλλωστε σε καμιά περίπτωση δε φιλοδόξησε να χαραχτηριστεί τίποτα παραπάνω από ένα σχεδίασμα. Ένα σχεδίασμα βέβαια, που λαβαίνοντας υπόψη όλα τα μέχρι σήμερα δεδομένα, θα χαράξει κάποιες καινούργιες, όσο και γερά θεμελιωμένες κατευθύνσεις. Το θέμα, όπως το θέσαμε εμείς, δεν είναι μπορετό να εξαντληθεί στα στενά πλαίσια ενός βιβλίου. Δυο αιώνες έρευνας, δε στάθηκαν ικανοί να λύσουν το Χριστολογικό πρόβλημα. Πιστεύουμε ότι οι ιδέες που εισάγαμε προς συζήτηση, αποτελούν το μόνο λογικό απόσταγμα όλων των ντοκουμέντων του φακέλου. Εκείνο που απομένει, είν' η πλέον εμπεριστατωμένη ανάπτυξή τους. Εν πάση περιπτώσει το λόγο πάνω στα ερωτήματα, που προκύπτουν απ' την εργασία μας, τον έχουν οι μελλοντικοί ερευνητές, που θα θελήσουν ν' ακολουθήσουν τη δικιά μας συλλογιστική. Στο ερώτημα που μας καλεί ν' απαντήσουμε, αν η αποτυχία του Νερωνισμού ήταν μοιραία, θ' αποφύγουμε να πάρουμε άμεση θέση. Αντ' αυτού θα περιοριστούμε σε μερικές παρατηρήσεις.

Είπαμε πιο πάνω, ότι ο Νέρωνας αυτοαπομονώθηκε απ' τις νέες τάξεις, που πάνω τους στηρίχτηκε η νέα ροή των πραγμάτων. Κατά συνέπεια, προτίμησε να βασιστεί στη λαϊκή συγκατάθεση. Υπήρχαν όμως οι καθαρά πραχτικές δυνατότητες; Μ' άλλα λόγια, ήταν ώριμος ο λαός να επωμιστεί έναν τέτοιον ρόλο; Πριν απαντήσει κανείς, θα πρέπει ν' αναλογιστεί ορισμένα γεγονότα. Πρώτ' απ' όλα, το κάθετο πολιτιστικό άνοιγμα του Νερωνικού κράτους, προς τις μάζες. Δεκατέσσερα ολάκερα χρόνια πολιτιστικής –και κατ' ανάγκη πολιτικοκοινωνικής– χειραφέτησης, δεν είναι και λίγα. Έπειτα το επίπεδο του Ρωμαϊκού λαού, της δεκαετίας του 60 μ.τ.χ., αποτελεί το κεχτημένο δικαίωμα τριών περίπου αιώνων ταξικής πάλης. Εκείνο ωστόσο που είναι σίγουρο, είναι πως ο λαός τόσο της Ρώμης, όσο και της περιφέρειας, συμπαρατάχτηκε με το Νερωνισμό. Αδιάψευστα πειστήρια γι' αυτό οι τρεις «αναστημένοι Νέρωνες». Παρουσιάζονται σε τρεις διαφορετικές περιοχές της αυτοκρατορίας και ηγούνται ισάριθμων εξεγέρσεων. Η μια μάλιστα απ' αυτές, εκείνη της Κορίνθου, συντάραξε συνθέμελα τον τότε κόσμο. Ηγέτης της, στον ρόλο του «αναστημένου» εκδικητή Νέρωνα, ήταν ένας δούλος.[366] Ας αναφέρουμε

366. Για τον Κορίνθιο «Ψευτονέρωνα» βλ. εκτενέστερα E. Renan: «Le contre-Jesus», σελ. ΞΚ163.

ακόμα, όλως παρεπιμπτόντως, ότι για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, ο Νέρων, υπήρξε ο μοναδικός Θεός των Πάρθων![367]

Ένα άλλο στοιχείο που θα πρέπει να μας απασχολήσει πολύ, πριν αποφανθούμε για ο,τιδήποτε, είναι κι η ανέλιξη στο αυτοκρατορικό περιβάλλον, του Τιγκελλίνους. Η περίπτωσή του έχει πολλές ιδιαιτερότητες. Βασικότερη, ότι πρώτη φορά ένα στέλεχος του απλού λαού —και μάλιστα απόλυτα συνειδητοποιημένο ως προς την καταγωγή του— καταλαμβάνει την πιο καίρια θέση διεύθυνσης των κρατικών υποθέσεων. Το χρονικό διάστημα που βρίσκεται σ' αυτή, κάθε άλλο παρά ευκαταφρόνητο κρίνεται. Τέσσερα ολόκληρα χρόνια! Η περίπτωσή του, μας προσφέρει μια σημαντική πληροφορία. Μας πείθει ότι μέσα στους κόλπους του φτωχού λαού, υπάρχουν ορισμένες διεργασίες που διαθέτουν τη δυνατότητα να διαμορφώσουν —πολιτικά, μορφωτικά, συνειδησιακά— ένα μέλος του σε ανώτερο κυβερνητικό στέλεχος.

Ας υπογραμμίσουμε ακόμα, ότι ο Νερωνισμός έχει συγκεκριμένες οικονομικοκοινωνικές βλέψεις. Πρωταρχικός του στόχος; η κονιορτοποίηση των βάρβαρων βάσεων συσσώρευσης. Από νωρίς, έριξε όλο του το βάρος στην ενθάρρυνση της ειρηνικής εμπορικής διακίνησης. Παραχώρησε ειδικές ατέλειες στους εισαγωγείς. Χρηματοδότησε το άνοιγμα νέων εμπορικών δρόμων. Δυο απ' αυτούς, ήταν πολύ μεγάλης σπουδαιότητας. Ο πρώτος, εχτεινόταν σ' όλο το μήκος της κοιλάδας του Νείλου, ώς και τους Βάλτους πάν' απ' το Χαρτούμ. Ο δεύτερος ήταν θαλάσσιος κι ένωνε την αυτοκρατορία με την τεράστια Ινδική αγορά, μέσω του Ινδικού Ωκεανού.[368] Ένα άλλο τεράστιας έχτασης σχέδιο, εγκαταλείφτηκε ύστερα απ' το θάνατο του Νέρωνα. Το σχέδιο πρόβλεπε το άνοιγμα ενός εμπορικού δρόμου προς την Κεντρική Ασία μέσω των διόδων του Καύκασου. Ο Νέρωνας πρόλαβε να το υλοποιήσει, μερικά μόνο.[369]

Τελειώνοντας, θα θέλαμε να τονίσουμε και τούτο. Άσχετα με το υλοποιήσιμο ή όχι των σχεδίων του, η ανθρωπότητα με την αποτυχία του Νερωνισμού, απώλεσε μια μεγάλη ευκαιρία. Η τυχόν επιτυχία του, θα οδηγούσε στην εκ βάθρων ανανέωση της εξελιχτικής πορείας του κόσμου, μέσα από ήρεμες φιλολαϊκές διαδικασίες. Θα αποφευγόταν έτσι μια καθυστέρηση τεσσάρων σχεδόν αιώνων.

---

367. Σουετώνιος: «Οι δώδεκα Καίσαρες», Νέρων 56-57.

368. Σουετώνιος: Στο Ίδιο, Νέρων XXXIC, 2. Ακόμα βλέπε W. Schur περ. «Klio» suppl. XV, 6. 39 κε.

369. Στο Ίδιο σελ. 62. κε.

Τόσοι αιώνες χρειάστηκαν, για να επικρατήσουν οι «βάρβαρες» φυλές και να εφαρμόσουν πάνω στα ερείπια του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού, το δικό τους σύστημα δουλοπαροικίας. Ένα σύστημα, που κάτω απ' τις χριστιανικές πολιτικοκοινωνικές φόρμουλες,[370] θα βύθιζε την ανθρωπότητα στο θεοσκότεινο τέλμα του Μεσαίωνα. «Η μάχη πούδωσε ο Νέρωνας – θα πει κάποιος – ήταν η μάχη του φωτός ενάντια στο σκοτάδι». Παραφράζοντας κάπως τη φράση του, είναι θεμιτό να πούμε, ότι ο Νερωνισμός υπήρξε το κύκνειο άσμα του φωτός για 1.500 χρόνια.

Πάντως, προσωρινά τουλάχιστον, οι χριστιανικές μεγαλοοικογένειες της Ρώμης, βρέθηκαν στη δύσκολη γι' αυτές θέση, του να διαπιστώσουν πως ο θάνατος του Νέρωνα, δεν αποδείχτηκε το ευεργέτημα που περίμεναν. Οι ανεξάρτητες, απ' τις όποιες θελήσεις τους, εξελιχτικές τάσεις, είχαν προσπεράσει περιφρονητικά τις προσδοκίες τους, παρατώντας τες πίσω απ' το ίδιο παραπέτασμα που κινιούνταν και πριν τη δολοφονία του Νέρωνα. Το Νερωνικό φαινόμενο κι οι κοινωνικές λειτουργίες που το συγκροτούσαν, ήταν το εκλεχτό επιστέγασμα μιας διαλεχτικής πορείας τριών αιώνων. Σε καμιά περίπτωση δεν ήταν δυνατόν να διαλυθούν αυτοστιγμεί τ' αποτελέσματα τόσο μακρόχρονων διαδικασιών. Κι αυτό, γιατί έτσι το θέλησε μια δράκα μεγαλοαριστοκρατών. Θα θυμάται ο αναγνώστης, πως στο σημείο που μιλούσαμε για το Σενέκα και τη μετασυνωμοσία που ετοίμαζε μέσα απ' τη συνωμοσία του Πείσωνα, στην οποία μετείχε, είχαμε επισημάνει και το εξής. Ό,τι και να πετύχαινε η μετασυνωμοσία του, είναι βέβαιο ότι η άνοδός του στη θέση τ' αυτοκράτορα, σε καμιά περίπτωση δε θα σήμαινε και νίκη των χριστιανών. Και τούτο, γιατί ο αυτοκρατορικός θεσμός δεν ήταν μια μεμονωμένη κι ανεξάρτητη του περιγύρου της, κατάσταση. Ίσα-ίσα που ήταν τ' αποκορύφωμα των ζυμώσεων του εποχικού του περίγυρου. Κατά συνέπεια απόπνεε μια ανθεχτικότατη δυναμική που λειτουργούσε σε πλήρη αρμονία με τις επικρατούσες συνθήκες. Στηριζόταν σε καθαρά αντικειμενικές βάσεις, που με τη σειρά τους βασίζονταν σε διαρκώς ανανεούμενα γερά θεμέλια. Επομένως κι ο Σενέκας να επικρατούσε, δεν μπορούσε παρά ν' απορροφηθούν οι πρότερες προθέσεις του, μέσα στη δίνη που εξέπεμπε η δυναμική τ' αυτοκρατορικού θεσμού. Τρανή απόδειξη πως το Νέρωνα διαδέχτηκαν τέσσερις

370. Στον Δ΄ Αιώνα ο «Μέγας» Βασίλειος σκιαγραφεί τον «ιδεώδη ποιμένα», ως φύλακα των «πατρώων θεσμών και νεωτεροποιίας εχθρόν» Βλ. Μ. Βασιλείου: Επιστολή ΚΗ΄ στην Εκκλησία Νεοκαισάρειας P.G. 32, 305. Α.

αυτοκράτορες σ' ένα χρόνο... Κι οι τέσσερις ανήκαν στον αντινερωνικό χριστιανικό κύκλο. Αλλά κι οι τέσσερις όταν γίναν αυτοκράτορες, όχι μόνο δεν ανατρέψανε τα κοινωνικά στηρίγματα του Νέρωνα, μα προχώρησαν και σε μια θεοποίησή του. Προς μεγάλη βέβαια κατάπληξη των αριστοκρατών πού τους ανέβασαν και που αδυνατώντας να κατανοήσουν τα ιστορικά αίτια της στάσης των εκλεχτών τους, τους αντικαθιστούσαν μέσω αλλεπάλληλων, όσο και ταχύτατων συνωμοσιών.

Αυτοί οι τέσσερις αυτοκράτορες σ' ένα χρόνο, μας αποδείχνουν περίτρανα και τη δυναμικότητα των Νερωνικών οχυρών. Οχυρά, που όπως είναι φανερό, μόνο στ' απλά λαϊκά στρώματα πρέπει ν' αναζητηθούν. Τόσο οι Γάλβας, Όθωνας, όσο κι οι Γερμανικός, Τίτος Φλάβιος Βεσπασιανός, είχαν πλήρη συνείδηση για το ποιοί τους ανέβασαν στον αυτοκρατορικό θώκο, καθώς και τί περίμεναν απ' αυτούς. Επομένως η αποτυχία τους να προωθήσουν το χριστιανικό πολιτικοθρησκευτικό σύστημα, οφείλεται στην παλλαϊκή αντίδραση των προλετάριων και των δούλων της αυτοκρατορίας. Τελικά εκείνο που συνέβη, ήταν απλά το έμμεσο κοντρολάρισμα των Νερωνικών κατευθύνσεων. Οι ιστορικές συνθήκες του τελευταίου τέταρτου του 1ου αιώνα, δεν επέτρεπαν ούτε καν σκέψη πισωγυρίσματος. Εκείνο πού απόμενε στους αριστοκράτες να κάνουν, ήταν ν' αποτρέψουν καινούργιες λαϊκές καταχτήσεις. Αλλά και σ' αυτόν τον τομέα πέσανε έξω. Οι μάζες της Ρώμης, αρκετά ώριμες πλέον, καραδοκούσαν. Για μισό σχεδόν αιώνα –μέχρι την επικράτηση του Αδριανού– η άποψή τους για το άλφα ή βήτα ζήτημα, έπαιζε τον πλέον βαρύνοντα ρόλο στο πάρσιμο των αποφάσεων. Είν' αυτός ακριβώς ο λόγος, που ενώ απ' το 90 περίπου κι ύστερα ο Χριστιανισμός γνωρίζει κάποιου είδους άνθηση στις Ρωμαϊκές επαρχίες κι ειδικότερα στις Παλαιστίνη – Συρία και Μικρή Ασία, στη Ρώμη παραμένει σχεδόν ανύπαρχτος.

Το τελικό συμπέρασμα δεν μπορεί νάναι άλλο, απ' το ότι ο Νέρωνας υπήρξε ο μόνος Ρωμαίος ηγέτης στη Ρωμαϊκή Ιστορία, που σημάδεψε τόσο ανεξίτηλα την πορεία της. Ταυτόχρονα είναι κι ο μόνος άντρας της αρχαιότητας, που οι πράξεις του καθόρισαν το μέλλον της μισής ανθρωπότητας για 2.000 χρόνια! Κι αυτό γιατί αν ο Χριστιανισμός, ή ο Γιαχβισμός, είχαν επικρατήσει το 132 π.τ.χ., ή στα 25-30, 45-49, 66 μ.τ.χ., οπωσδήποτε γρήγορα θάχαν εκφυλιστεί, και θάχαν συνθλιβεί στις μυλόπετρες της καθημερινότητας. (Όσο αφορά το 66 μ.τ.χ., ο αναγνώστης θα διαπιστώσει διαβάζοντας το κεφάλαιο του βιβλίου μας «Ναζιρέτ: η πρωτεύουσα των χριστιανών

πραξικοπηματιών της Συρίας», πως ο διαβόητος «Ιουδαϊκός πόλεμος», δεν ήταν τίποτ' άλλο, από μια προσπάθεια των Ελληνορωμαίων χριστιανών της Συρίας να ιδρύσουν χριστιανικό κράτος). Η αντιπαράθεση όμως Νέρωνα – Χριστιανών, τόσο σε πραχτικό επίπεδο, όσο και σ' επίπεδο θρησκευτικό – πολιτικό, αντιπαράθεση που κράτησε κοντά δυόμισι αιώνες, ανάτρεψε τα μέχρι τότε προτσές, σφραγίζοντας παράλληλα όλους τους δρόμους, για μια προοδευτική διαλεχτική εξέλιξη. Αυτή η νίκη του Χριστιανισμού, δεν οφείλεται σε καμιά υπεροχή του έναντι του Νερωνισμού. Απλά επαναλήφτηκε κι εδώ, αυτό που επαναλαμβάνεται επί 5.000 χρόνια ανθρώπινης υπαρχτής ιστορίας. Να επικρατούν δηλ. αυτοί που αποτελούν το εκάστοτε κατεστημένο, της εκάστοτε απλής μάζας. Μ' άλλα λόγια, εκείνοι που διαθέτουν τα όπλα και τους κρατικούς μηχανισμούς καταστολής, στους άοπλους κουρελήδες, όταν οι τελευταίοι τολμήσουν ν' αμφισβητήσουν κάτι. Και στη διαμάχη χριστιανών – Νερωνιστών ήταν τούτη η ίδια ιστορία, που για μια φορά ακόμα επαναλήφτηκε. Οι χριστιανοί είχαν τη δύναμη της ολιγαρχίας στην αρχή, τα κρατικά αξιώματα έπειτα, το κράτος και τους μηχανισμούς του, τελευταία. Αντίθετα οι Νερωνιστές ήταν πάντα οι ξυπόλυτοι κουρελήδες του απλού λαού. Και το ότι οι κουρελήδες κατάφεραν να αντιστέκονται για δυόμισι αιώνες – πραχτικά μα και θεωρητικά – αποτελεί το μέγιστο κατόρθωμα του Νέρωνα και του Νερωνισμού.

Καιρός τώρα να εξετάσουμε τις διαδικασίες τόσο της πριν το Νέρωνα εποχής, που οδήγησαν στην ταύτιση Ιησού του Ναυή – Χριστού, όσο και της μετά το Νέρωνα εξέλιξης των πραγμάτων.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΕΝΑΣ ΘΕΟΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΕΙΤΑΙ

ΚΕΦ. Α΄

★ Ναζιρέτ: Η Πρωτεύουσα των Χριστιανών Πραξικοπηματιών της Συρίας

ΚΕΦ. Β΄

★ Η Αντίστροφη Εξέλιξη προς το Χριστιανικό Τέλμα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Ναζιρέτ: Η Πρωτεύουσα Των Χριστιανών Πραξικοπηματιών Της Συρίας

Με την πτώση του Νέρωνα, όπως είδαμε, αποδείχτηκε ανίκανος ο χριστιανικός περίγυρος στο να καρπωθεί τα οφέλη που περίμενε. Η διαλεχτική πορεία των πραγμάτων, εξελισσόταν με μια ροή ολότελα ανεξάρτητη, απ' τις όποιες θελήσεις των χριστιανών συνωμοτών. Έτσι, οι τέσσερις αυτοκράτορες πού ανεβοκατεβαίνουν σ' έναν ...χρόνο, αναγκάζονται απ' τις ίδιες τις επικρατούσες στη Ρώμη συνθήκες, να προσαρμόσουν την πολιτική τους στις Νερωνικές θέσεις. (Το γιατί θα τ' αναλύσουμε στο επόμενο κυρίως κεφάλαιο). Εν πάση περιπτώσει, οι χριστιανοί ολιγαρχικοί μπορεί να πέτυχαν την ανατροπή του Νέρωνα, μ' απότυχαν στην αντικατάσταση του καθεστώτος του, μέσω της αναρρίχησής τους στην εξουσία. Οι διάδοχοι του Νέρωνα, όχι μόνο υποχρεώνονται απ' τα χαμηλά στρώματα, τόσο της Ρώμης, όσο και των επαρχιών της, να κρατικοποιήσουν τη λατρεία του, μα και να καταδιώξουν διοικητικά τους μέχρι χτες συνεταίρους τους, δηλαδή τους χριστιανούς. Οι τελευταίοι υποχωρούν συνέχεια. Τα πάντα ευάλωτα οχυρά τους, καταλαμβάνονται –είτε απ' το λαό, είτε απ' τους κρατικούς λειτουργούς– και καταστρέφονται ένα προς ένα. Όλα εχτός από ένα: Εκείνο της Συρίας. Σ' αυτήν την περιοχή –για λόγους που θ' αναπτυχτούν μέσ' απ' αυτό το κεφάλαιο– οι χριστιανοί είναι στην κυριολεξία πανίσχυροι. Έχοντας την υποστήριξη του ελληνορωμαϊκού πληθυσμού της, επιχείρησαν δυο χρόνια πριν την ανατροπή του Νέρωνα, το 66, ν' ανακηρύξουν τη περιοχή της Συρίας σ' ανεξάρτητο χριστιανικό κράτος. Ο Νέρωνας συγκέντρωσε ένα τεράστιο για την εποχή στρατό 50.000 ανθρώπων, που κάτω απ' την ηγεσία του Φλάβιου Βεσπασιανού, στάλθηκε στη Συρία, με σκοπό να καταπνίξει το εγχείρημα των χριστιανών. Και κάτι σημαντικό: Το τεράστιο, ομολογουμένως, νούμερο του στρατού που συγκέντρωσε ο Νέρωνας –τεράστιο, με τα τότε δεδομένα– μας πείθει ότι χιλιάδες Ρωμαίοι προλετάριοι σπεύσαν να καταταχτούν εθελοντικά. Το γιατί, δεν απαιτεί ιδιαίτερη εξυπνάδα για να το κατα-

λάβουμε. Ο κίνδυνος πού αντιπροσώπευε για τον απλό λαό ένα τόσο μεγάλο χριστιανικό και συνεπώς άκρως αντιλαϊκό κράτος, ήταν πελώριος. Ίσως κάποια στιγμή –με την προσάρτηση των παλιών ελληνιστικών αχανών κρατών– να κατοχτούσε κι αυτή τούτη τη Ρώμη. Και τότε...

Ο Νέρωνας δεν πρόλαβε να λύσει ολοκληρωτικά το ζήτημα. Βέβαια, ο Βεσπασιανός κατέλαβε την Ιερουσαλήμ, μα ωστόσο οι μάχες συνεχίστηκαν με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο, για κάμποσα χρόνια μετά το θάνατο του Νέρωνα. Αυτό δείχνει και τη μεγάλη δύναμη των χριστιανών της Συρίας. Μια δύναμη, που όπως θα δούμε, χρονολογείται απ' τις αρχές του 1ου αιώνα μ.τ.χ., Προβλ. λ.χ. το πραξικόπημα Πιλάτου, Βιτέλλιου, Τιβέριου. (Μια απ' τις αιτίες της μεγάλης διάρκειας του Ιουδαϊκού πολέμου, ήταν οπωσδήποτε κι ο ερχομός χιλιάδων Ρωμαίων χριστιανών, πού αναγκάστηκαν απ' τον απλό λαό του κάθε ορμητηρίου τους, να βρουν άσυλο στη Συρία). Οπωσδήποτε πάντως κι αυτή η ενέργεια των Ελληνορωμαίων χριστιανών, θα πρέπει να ενταχτεί στο όλο πλέγμα των αντινερωνικών σκευωριών. Εκδηλώνεται στα χρόνια του Νέρωνα. Επομένως, η αιτία της βρίσκεται στο αντιολιγαρχικό πρόγραμμα, που εφαρμόζει ο Νέρων.

Είν' εύκολο ν' αντιληφτεί κανείς, ότι η δημιουργία ενός ανεξάρτητου απ' τη Ρώμη χριστιανικού κράτους, θα πρέπει να διέθετε και την πρωτεύουσά του. Αυτή θα πρέπει νάταν μια πόλη, που θ' ανταποκρινόταν στα βασικά εχέγγυα που θ' απαιτούσε το νέο κράτος. Πράγματι! Οι χριστιανοί φρόντισαν να βρουν μια πόλη της Παλαιστίνης, που τόσο το παρελθόν της, όσο κι ο πληθυσμός της, την καθιστούσαν αναντικατάστατη. Έτσι τουλάχιστον πίστευαν... Η πρωτεύουσα τούτη, «στήθηκε» στην Ιουδαϊκή πόλη Σαμάρεια κι ονομάστηκε «Ναζιρέτ». Γεννιούνται λοιπόν δυο ερωτήματα. Πρώτο: Γιατί εκλέχτηκε η Σαμάρεια για πρωτεύουσα; Δεύτερο: Γιατί μετονομάστηκε σε «Ναζιρέτ» και τί σήμαινε τ' όνομα τούτο;

Ας πάρουμε λοιπόν τα γεγονότα με μια λογική σειρά. Μια σειρά, που θα μας επιτρέψει ν' απαντήσουμε τόσο στα δυο παραπάνω ερωτήματα, όσο και σ' ένα τρίτο, που παράγεται απ' αυτά τα δυο και που αποτελεί συνάμα το κυριότερο ερώτημα της κατεύθυνσης, που πήρε η μελέτη μας. Ποιές είναι τόσο οι εθνολογικές, όσο κι οι κοινωνιολογικές διαδικασίες, που πλάσαν τον «Ιησού», ταυτίζοντάς τον παράλληλα με το «Χριστό»;

Από πολύ νωρίς, όλοι ανεξαίρετα οι ιστορικοί, στάθηκαν μ' απορία

μπροστά σε μια λέξη. Μια περίεργη λέξη, μ' άγνωστη γραμματολογική ρίζα, που υποδήλωνε κάποια πόλη ή πολίχνη της Ιουδαίας και που υποτίθεται ότι αποτελούσε τη «γενέτειρα» του «Ιησού-Χριστού». Τη λέξη-πόλη, «Ναζαρέτ». Εξαιτίας της , ο «Ιησούς» αποκαλείται στα «Ευαγγέλια», «Ναζωραίος». Αλλ' αυτό ακριβώς είναι το βασικό στοιχείο, που ανάγκασε τους ερευνητές στην ολότητά τους, ν' απορρίψουν τη Ναζαρέτ σαν πλαστή. Κι αυτό γιατί δεν υπάρχει καμιά ετυμολογική σχέση ανάμεσα στις λέξεις Ναζαρέτ-Ναζωραίος. Ο κάτοικος της πρώτης, θα έπρεπε ν' αποκαλείται: Ναζαρεταίος ή Ναζαρέτιος ή Ναζαρετινός. Σε καμιά όμως περίπτωση Ναζωραίος. Η λέξη «Ναζωραίος», παράγεται απ' την παντελώς άγνωστη ρίζα, Ναζώρ. Ύστερα απ' αυτά, η απόρριψη της Ναζαρέτ απ' όλες τις Σχολές του Χριστολογικού σαν πλαστής, φάνταζε φαινομενικά ευνόητη. Και λέμε φαινομενικά, γιατί, ξέχωρα απ' το όλο κοινωνικό πλέγμα της Ιουδαίας του 1ου αιώνα, υπάρχουν κάποια στοιχεία, που θάταν καθαρά αθέμιτη πράξη, να τ' αγνοήσουμε. Σαν εντυπωσιακότερο απ' αυτά, κρίνεται το ότι οι λέξεις Ναζαρέτ-Ναζωραίος, υπάρχουν και στα τέσσερα «Ευαγγέλια» του «Κανόνα» (Π.χ. βλ. Ματθ. 2.23, 4.13, Μάρκ. 1.9, Λουκ. 1.26, Ιωαν. 1.46, κ.ά.) Κάτω απ' οποιοδήποτε πρίσμα κι αν δούμε το γεγονός της απόλυτης ομοφωνίας και των τεσσάρων «ευαγγελιστών», ως προς την παρουσίαση κι ερμήνευση των δυο λέξεων, το πράγμα έχει την ιδιαιτερότητά του. Όπως και να το κάνουμε, το κυρίαρχο στοιχείο των «Ευαγγελίων», δεν είναι βέβαια η ομοφωνία. Άρα, κάτι πρέπει να συμβαίνει εδώ. Δεν είναι δυνατό νάχουν ιστορική υπόσταση, γεγονότα πού αναφέρονται μόνο σ' ένα «Ευαγγέλιο», αγνοούμενα ταυτόχρονα απ' τ' άλλα τρία και να μην έχει αυτό πού αναφέρεται απ' όλα...

Η παραπάνω ιδιαιτερότητα, δε φάνηκε ν' απασχόλησε κανέναν ερευνητή. Για όλους, η «Ναζαρέτ» ήταν μια πολίχνη που κατασκευάστηκε τον 4ο αιώνα, για να καλυφτεί η αληθινή πατρίδα του «Ιησού» —η άποψη των οπαδών της Ιστορικής Σχολής— ένα φιλολογικό λογοπαίγνιο, ίσως, για τους υπόλοιπους.

Γεγονός πάντως είναι, ότι πουθενά, σε καμιά εβραϊκή ή ελληνιστική ή ακόμα και Ρωμαϊκή πηγή, πού αναφέρεται στο Ισραήλ και στην ιστορία του, δε γίνεται κανένας λόγος για καμιά Ναζαρέτ ή για Ναζωραίους. Την αγνοεί η Π.Δ. Την αγνοούν οι Φλάβιος Ιωσήφ, Φίλωνας, Ιούστος, καθώς κι ο Πλίνιος ο «Πρεσβύτερος» ή ο Δίων ο Κάσσιος. Οι δυο τελευταίοι, αφιέρωσαν σημαντικά κομμάτια του έργου τους για την Ιουδαία. «Στη Φυσική Ιστορία» του ο Πλίνιος, στα «Ρωμαϊκά» του, ο Κάσσιος. Επίσης κι ο Ευσέβιος της Καισάρειας, δείχνει

να μην τη γνωρίζει. Στην «Εκκλησιαστική Ιστορία» δεν υπάρχει καθόλου τ' όνομά της. Μόνο σ' ένα σημείο της, ο Ευσέβιος γράφει για δυο χωριά, που του ενός η ονομασία συγγενεύει κάπως με τη λέξη «Ναζαρέτ». Τα χωριά πού ονομάζονται «Νάζαρα» και «Κωχάβα», αναφέρονται απ' τον Ιούλιο τον Αφρικανό, στην «επιστολή» του «προς Αριστείδη»*. Τα Νάζαρα, θα πρέπει να βρίσκονταν στην περιοχή της Βατανείας, πολύ κοντά στη Δαμασκό. Αυτό συνάγεται απ' την πληροφορία που μας μεταφέρει ο Επιφάνιος της Σαλαμίνας, σύμφωνα με την οποία η Κωχάβα βρισκόταν στην πιο πάνω περιοχή.**

Αλλά εκείνο που αληθινά εντυπωσιάζει, σχετικά με τη Ναζαρέτ, είναι η σιωπή των Παυλιανικών Επιστολών γι' αυτή. Πουθενά στις 22.000 λέξεις τους, δε γίνεται η παραμικρή μνεία για την ύπαρξή της. (Ας το σημειώσει αυτό ο αναγνώστης, γιατί έχει μεγάλη αξία). Κατά καιρούς προβλήθηκαν κάποιες εξηγήσεις, σχετικά με το πρόβλημα Ναζαρέτ. Η πλέον αποδεχτή σήμερα, είν' η παρακάτω: Στα «Ευαγγέλια», εχτός απ' το χαραχτηρισμό «Ναζωραίος», προκειμένου για τον Ιησού, υπάρχει κι ένας άλλος. Ο χαραχτηρισμός «Ναζαρηνός» («Μάρκος»: Δ΄ 24, ΙΔ.67, ΙΣ. 6, «Λουκάς» Δ.34). Προσπαθώντας λοιπόν οι διάφοροι ερευνητές ν' ανακαλύψουν κάποιου είδους ετυμολόγηση της λέξης «Ναζαρηνός», καταλήξανε πως η ρίζα της πρέπει ν' αναζητηθεί σε μια λέξη της Π.Δ.: τη λέξη «Ναζίρ», απ' την οποία παράγεται η λέξη «Ναζηραίος». Τις λέξεις Ναζίρ*, Ναζηραίος τις συναντάμε σε τρία βιβλία της Π.Δ. Πιο συγκεκριμένα στα βιβλία «Κριταί», «Α΄ Σαμουήλ» και «Αριθμοί».

Στο βιβλίο των «Κριτών» συναντάμε το παρακάτω απόσπασμα: «...διότι ιδού, θέλεις συλλάβει και θέλεις γεννήσει υιόν και ξυράφιον δεν θέλει αναβή επί την κεφαλήν αυτού, διότι το παιδίον θέλει είσθαι Ναζηραίος εις τον Θεόν εκ κοιλίας μητρός αυτού» (Κριταί: ΙΓ.5).

Στο «Α΄ Σαμουήλ» διαβάζουμε: «...και ηυχήθη ευχήν λέγουσα, Κύριε των δυνάμεων, εάν επιβλέψης τω όντι εις την ταπείνωσιν της δούλης σου και με ενθυμηθής και δεν λησμονήσης την δούλην σου, αλλά δώσης εις την δούλην σου τέκνον αρσενικόν, τότε θέλει δώσει αυτό εις τον Κύριον, πάσας τας ημέρας της ζωής αυτού, και ξυράφιον δεν θέλει αναβή επί την κεφαλήν αυτού», (Α΄ Σαμουήλ Α΄11).

Στο βιβλίο των «Αριθμών» τέλος, υπάρχει και τούτο το εδάφιο:

---

* Βλ. Ευσέβιος «Εκκλησιαστική Ιστορία» (I.VII.14).

** Επιφάνιος: «Κατά Αιρέσεων» (XVIII.I).

* Ναζίρ στα εβραϊκά θα πει «Αγαθός» ή «Άγιος».

«...Όταν ανήρ ή γυνή ευχηθή ευχήν Ναζηραίου, δια να αφιερωθή εις τον Κύριον, θέλει εγκρατεύεσθαι από οίνου και από σίκερα και δεν θέλει πίει όξος από οίνου ή όξος από σίκερα και δεν θέλει πίει ό,τι είναι κατασκευασμένον από σταφυλής, ούτε θέλει φάγει σταφυλήν πρόσφατον, ουδέ σταφίδος. Πάσας τας ημέρας της αφιερώσεως αυτού, δεν θέλει φάγει ουδέν των όσων γίνονται εξ αμπέλου, από φλοιού σταφυλής έως κόκκου αυτής. Πάσας τας ημέρας της ευχής της αφιερώσεως αυτού δεν θέλει περάσει ξυράφιον επί της κεφαλής αυτού, έως ότου πληρωθούν αι ημέραι, τας οποίας ηυχήθη εις τον Κύριον... Πάσας τας ημέρας της αφιερώσεως δεν θέλει εισέλθει εις τεθνεώτα. ...Ούτος δε είναι ο νόμος του Ναζηραίου, αφού πληρωθώσιν αι ημέραι της αφιερώσεως αυτού, θέλει φερθή εις την θύραν της σκηνής... θέλει ξυρισθή την κεφαλήν της αφιερώσεως αυτού... και μετά ταύτα δύναται να πίη οίνον ο Ναζηραίος» (Αριθμοί Σ.1-21).

Το εδάφιο των «Κριτών», αναφέρεται στον «ήρωα» Σαμψών, τον γιο του Μανώε. Τ' απόσπασμα του «Α΄ Σαμουήλ» μιλάει για τον Σαμουήλ, το γιο του Ελκανά και της Άννας. Στο τελευταίο εδάφιο που παραθέσαμε απ' τους «Αριθμούς», επισημαίνονται οι κοινωνικοθρησκευτικές υποχρεώσεις του Ναζηραίου. Όπως προκύπτει απ' το εν λόγω απόσπασμα, οι υποχρεώσεις του Ναζηραίου δεν είχαν ισόβιο χαραχτήρα. Το υπογραμμίζουμε, επειδή πολλοί ερευνητές, που αντιτίθονταν στην ταύτιση των λέξεων Ναζαρηνός-Ναζηραίος, πρόβαλαν σαν επιχείρημα, το ότι ο «Ιησούς» δεν εκάλυπτε κανέναν απ' τους όρους και τις υποχρεώσεις, που απαιτούσε η ιδιότητα του Ναζηραίου. Και τούτο, γιατί όπως προκύπτει από ένα εδάφιο του «Λουκά», ο «Ιησούς» ήταν και παμφάγος και οινοπότης (Βλ. Λουκάς: 7.33-34). Όλοι αυτοί όμως, λησμονούν ένα βασικό «γεγονός»: Ότι ο «Ιησούς» «εισβάλλει» στην κοινωνική ζωή του Ισραήλ, σε ηλικία 33 χρονών. Προηγούμενα έχει «περάσει μια μεγάλη δοκιμασία στην έρημο όπου **ενήστευσε** μαχόμενος ενάντια στους πειρασμούς του Σατανά 40 μερόνυχτα» (Βλ. Ματθ. 4.2-11. Λουκάς 4.2-13. Μάρκος 1.12-13). Εννοείται ότι ο αριθμός «40» είναι καθαρά συμβολικός. Συνεπώς, ο «Ιησούς» σ' αυτά τα 40 «μερόνυχτα» —που λόγω της ιστορικής του ανυπαρξίας θα μπορούσαν να μεταφραστούν σε 40 χρόνια —αντιστεκόμενος, νηστεύοντας, στον πειρασμό του Σατανά, δεν κάνει άλλο απ' το να τηρεί τα καθήκοντα του «Ναζηραίου». Αλλά ποιές είναι οι κοινωνικοπολιτικές-θρησκευτικές συνθήκες, που δημιούργησαν την τάξη των Ναζηραίων;

Όπως θα θυμάται ο αναγνώστης, στο κεφάλαιο για τα χειρόγραφα του Κουμράν, επιχειρήσαμε μια κοινωνιολογική ανάλυση της πολιτι-

κοθρησκευτικής ιστορίας των Εβραίων. Τα συμπεράσματά μας σε συντομία, ήταν τα πιο κάτω:

α) Η ιστορία του Ισραήλ μέχρι τα χρόνια της Βαβυλωνιακής αιχμαλωσίας, γράφεται μέσα απ' τις θρησκευτικοφυλετικές-ταξικές αντιθέσεις των Αιγυπτίων- Ισραηλιτών Γιαχβιστών και των υποδουλωμένων —σε κάποιο αρχικό στάδιο— απ' αυτούς, εβραϊκών νομαδικών πολυθεϊστικών φυλών της ερήμου. Οι αντιθέσεις αυτές παίζαν τεράστιο ρόλο, τόσο στην πορεία προς τη γη Χαναάν, όσο και μετά την κατάχτησή της. Με την εγκαθίδρυση του εβραϊκού κράτους, μεταβάλλεται σε δραματικό για τους Ισραηλίτες βαθμό κι ο συσχετισμός δυνάμεων, ανάμεσα σ' αυτούς και στους Εβραίους. Έχουν πάψει πια νάναι απόλυτοι ρυθμιστές της κατάστασης. Η πορεία στην έρημο με τις ατέλειωτες συνεχείς μάχες επιβίωσης, ενάντια σε σκληραγωγημένους λαούς και φυλές, τους έχουν «καταπονήσει ιστορικά». Αντίθετα, οι εβραϊκές φυλές με τη συμπαράταξη στο πλάι τους και των καταχτημένων Χαναναίων*, βρίσκονται σ' άνθηση, από άποψη ιστορικού σφρίγους. Έτσι το κυρίαρχο στοιχείο του Ισραηλίτικου-Εβραϊκού κράτους, είν' ο μόνιμος διχασμός και το παρωδικό ανέβασμα στην εξουσία, πότε της μιας και πότε της άλλης φυλετικής ολιγαρχίας.

β) Οι Εβραίοι πολυθεϊστές, εξαναγκάζονται ν' ασπαστούν κάτω από ωμή βία, το θεό των Ισραηλιτών Γιαχβέ. Οι συνεχείς πόλεμοι όμως, τους ανεβάζουν στο βάθρο του απαραίτητου για την επιβίωση των Ισραηλιτών, σύμμαχου. Τα ποδοπατημένα απ' τους Γιαχβιστές Ιερά των θεών τους, επανέρχονται στην επιφάνεια. Πλην όμως, δεν έχουν τώρα την αρχική τους μορφή. Ύστερ' από αιώνες κοινής συμβίωσης Ισραηλιτών-Εβραίων, εκείνο που συνέβη ήταν ένας φυσιολογικός αλληλοεπηρεασμός των δυο λαών, τόσο στα ήθη και στα έθιμα, όσο και στη θρησκεία. Τα πράγματα κατασταλάζουν σ' ένα συμβιβασμό. Οι θεοί των Εβραίων εισέρχονται στο Γιαχβικό τυπικό. Κατά τη γνώμη μας, πολλοί απ' τους «προφήτες της Βίβλου», δεν αποτελούν τίποτ' άλλο απ' τους παλιούς παραδοσιακούς θεούς των Εβραίων. (Μιλάμε για το πρώτο στρώμα «προφητών», καθώς και των προσώπων που πρωτοστατούν στις εκάστοτε ανταρσίες, τόσο κατά

---

* Η συμμαχία Εβραίων-Χαναναίων πραγματοποιήθηκε, γιατί κι οι δυο λαοί λάτρευαν τους ίδιους περίπου θεούς, πριν την υποδούλωσή τους απ' τους Αϊγύπτιους Ισραηλίτες Γιαχβιστές. Η δύναμη της συγγενικής θρησκείας, θα πρέπει νάταν πολύ ισχυρή, αφού αυτή έκανε τους γηγενείς Χαναναίους να ξεχάσουν ότι στην κατάχτηση της πατρίδας συνέργησαν κι οι εβραϊκές φυλές. Για την ομοιότητα των θεοτήτων που λάτρευαν οι δυο λαοί, κοίτα το έργο του H.E. del Medica: «Η Βίβλος των Χαναναίων» Παρίσι, 1950.

του Μωυσή, όσο και κατά των διαδόχων του). Παράλληλα οι Εβραίοι ασπάζονται την πίστη του Γιαχβέ. Το παιχνίδι παίζεται στο πεδίο των νομοθετών πλέον. Για τους Ισραηλίτες, νομοθέτης είν' ο Μωυσής. Για τους Εβραίους, αντίθετα, νομοθέτης είν' ο «Ιησούς του Ναυή». Σιγά-σιγά ο τελευταίος ανυψώνεται στο επίπεδο Θεού. Κάποιες στιγμές τα ηνία του κράτους τα καταχτούσαν οι αντιμωσαϊστές Εβραίοι. Οι κυριότεροι αντιμωσαϊστές, οπαδοί του Ιησού του Ναυή, που κατέλαβαν την εξουσία, ήταν ο Δαβίδ κι ο γιος του Σολομών. Στα χρόνια τους είναι που το Γιαχβικό Ιερατείο αναγκάζεται να προσδώσει στον Ιησού του Ναυή, έναν κυριαρχικό ρόλο. Ένα ρόλο, που σε πολλά σημεία επισκιάζει το Μωυσή. Δοσμένου πως οι Εβραίοι κι οι γηγενείς Χαναναίοι –που οι προγονικοί τους θεοί ήταν ίδιοι με τους εβραϊκούς– αποτελούσαν τη συντριπτική πλειοψηφία την κατοίκων του κράτους, είναι ευνόητο πως ο πληθυσμός ανασαίνει στις μέρες τους. Γι' αυτό το λόγο, στη συλλογική συνείδηση των κατατρεγμένων Εβραίων, τα χρόνια των Δαβίδ - Σολομώντα, φαντάζουν η χρυσή εποχή του Ισραήλ.

γ) Μετά την αιχμαλωσία, η εβραϊκή άρχουσα τάξη συγχωνεύεται με την αντίστοιχη Ισραηλιτική. Το ίδιο συμβαίνει και με τα χαμηλά στρώματα των δυο φυλών. Ο Γιαχβικός υπερσυγκεντρωτισμός, εξυπηρετεί άριστα τα συμφέροντα της ολιγαρχίας. Αντίθετα, οι καταπιεσμένοι βρίσκουν ιδεολογική διέξοδο στον αντιμωσαϊστή –κι επομένως προοδευτικό– Ιησού του Ναυή. Έτσι ο τελευταίος, μετατρέπεται σε θεό των κατατρεγμένων.

δ) Μετά την πλήρη επικράτηση των Γιαχβιστών ολιγαρχικών στα χρόνια των Μακκαβαίων, ο Ιησούς του Ναυή παίρνει ένα καθαρά εσχατολογικό σχήμα. Είναι ο «δημιουργός» της χρυσής αντιγιαχβικής εποχής των Δαβίδ-Σολομώντα. Την ίδια χρυσή εποχή θα γευτούν οι κατατρεγμένοι με τη «δεύτερη παρουσία του». Η «κάθοδος» του προχριστιανικού τούτου θεού Ιησού, δε θα στρέφεται μόνο ενάντια στη Ρωμαϊκή εξάρτηση. Κύριος στόχος της «επιστροφής», θάναι τα κυρίαρχα στρώματα των Μακκαβαίων, Ιουδαίων, Ασμοναίων, Φαρισαίων.

Ο όρος «Ναζίρ» συνδέεται άμεσα –όπου αναφέρεται– με τις αντιγιαχβικές διεργασίες, στα χαμηλά στρώματα. Λ.χ. το ότι τα σχετικά αποσπάσματα υπάρχουν στα συγκεκριμένα βιβλία των «Κριτών», «Α΄ Σαμουήλ» και «Αριθμών», ο,τιδήποτε άλλο, παρά τυχαίο μπορεί να χαραχτηριστεί. Και τα τρία έργα ανήκουν στα στρώματα εκείνα των αφηγήσεων, όπου το βασικό τους στοιχείο είναι ο αντιμωσαϊσμός. Και τα τρία τους αντανακλούν το λαϊκό σπαραγμό και διατρα-

γωδούν την έσχατη αθλιότητα, στην οποία έχει καταδικάσει το λαό η εκμετάλλευσή του απ' την ολιγαρχία. (Αυτό συμβαίνει ειδικά στα δυο πρώτα. Οι «Αριθμοί», παρόλο πού αποτελούν σίγουρα την κωδικοποίηση των κηρυγμάτων της λαϊκής ιδεολογίας, έχουν ωστόσο ένα φαινομενικά ουδέτερο ύφος). Το βιβλίο των «Κριτών» απηχεί την ιδεολογία των εξανθρωπισμένων νομαδικών θεών-ηρώων της ερήμου. Των θεών, που τα διάφορα κοινωνικοοικονομικά-θρηκευτικά προτσές, μετασχηματίζουν σε «ηρωικούς προστάτες» της απλής μάζας. Όσο αφορά τα δυο βιβλία του «Σαμουήλ», τέλος, εκφράζουν με σαφήνεια τις αντιμωσαϊκές ζυμώσεις της εποχής που γράφτηκαν. Στο κεφάλαιο για τα χειρόγραφα της νεκρής θάλασσας, επισημάναμε τη σημαντικότατη βοήθεια, που πρόσφερε ο Σαμουήλ στον Δαβίδ, προκειμένου ο τελευταίος να επικρατήσει στον πολύχρονο αγώνα του με τον Μωσαϊστή Σαούλ. (Τελικά επικράτησε στις μέρες του γιου τού Σαούλ, Ισβοσέθ, τον οποίο εχτέλεσε. Βλ. Β΄ Σαμ. 3.1, κ.ε.) Αντίβαρο στα παραπάνω έργα, όπου υμνούνται οι αντιγιαχβιστές Δαβίδ-Σολομών, αποτέλεσαν τα βιβλία των «βασιλέων». Εκεί δυσφημούνται με το χειρότερο τρόπο, τόσο ο Δαβίδ, όσο κι ο Σολομών, ο οποίος μάλιστα κατηγορείται σαν δολοφόνος του νόμιμου διάδοχου του θρόνου, αδερφού του Αδωνία και σαν έκφυλος και διεφθαρμένος. (Βλ.΄Α΄ Βασιλ. 2.12, 4.6, 9.23). Οπωσδήποτε τα βιβλία των «βασιλέων», είναι πολύ πιο κατοπινά κατασκευάσματα. Δημιουργήθηκαν πολύ μετά κι απ' την εξορία ακόμα, όταν η αντιδραστική Γιαχβική δυναμική έχει ενσωματώσει στα γρανάζια λειτουργίας της, όλα τα εύπορα στρώματα της Ιουδαίας. Στα πλαίσια αντίδρασης της ολιγαρχίας κατά της λαϊκής αμφισβήτησης της κυριαρχίας της, τοποθετείται κι ένα φυλλάδιο πούφτασε ώς τις μέρες μας, με τον τίτλο «Ρουθ». Είχε συνταχτεί απ' τους Ισραηλίτες που δεν πάρθηκαν αιχμάλωτοι στη Βαβυλώνα. Εξηγήσαμε ήδη —Βλ. στο κεφ. για το Κουμράν— ότι αυτοί που οδηγήθηκαν στην αιχμαλωσία ήταν οι απλές εβραϊκές λαϊκές μάζες. Τ' ολιγαρχικό Ιερατείο δεν ενοχλήθηκε καθόλου και παράμεινε στην Ιουδαία. Αυτό μπόρεσε να γίνει κατορθωτό, γιατί απλούστατα έσπευσε να προσφέρει «γη και ύδωρ» στους Βαβυλώνιους, όσο διαρκούσε ο πόλεμος! Στο φυλλάδιο «Ρουθ», λοιπόν, οι συντάχτες του προσπαθούν να ρίξουν λάσπη στο Δαβίδ, ισχυριζόμενοι πως αποτελούσε τέκνο μειχτού γάμου. Δεν ήταν δηλ. ούτε Ισραηλίτης, μα ούτε κι Εβραίος ατόφιος*.

---

* Για τη λογική και την προέλευση των συνταχτών, τόσο του φυλλάδιου «Ρουθ», όσο και της «Εσθήρ, που αποτελεί την κατά κάποιο τρόπο απάντηση στις αντι-Δαβιδικές συκοφαντίες του πρώτου, με το να υπογραμμίζει πως οι μειχτοί γάμοι κάθε άλλο παρά κολάσιμοι είναι, Βλ. την εισαγωγή του Μπρατσιώτη στην «Παλαιά Διαθήκη» σελ. 168 και 238, όπου κι η σχετική βιβλιογραφία.

Εν πάση περιπτώσει θα ήταν απόλυτα τεκμηριωμένο το να υποστηρίξουμε ότι οι Ναζηραίοι ήταν οι Λαϊκοί Ιερείς του «θεού» Ιησού του Ναυή. Ταυτόχρονα ήταν κι οι θεματοφύλακες των παρακαταθηκών που του αποδίδονταν. Με μια «ποιητική» διάθεση, θα μπορούσαμε να τους αποκαλέσουμε «Λαϊκό Ιερατείο». Θρησκευτικοί ομαδάρχες, που έρχονταν σ' άμεση σύγκρουση με το επίσημο Γιαχβικό Ιερατείο. Στα πριν τους Ρωμαίους χρόνια, κυνηγιόντουσαν ανηλεώς. Η διάλυση όμως του ενιαίου εβραϊκού κράτους πούχαν συγκροτήσει οι Μακκαβαίοι, με το ν' αποδοθεί η παλιά αυτονομία, έστω και με τη μορφή που δόθηκε –της τοπικής ηγεμονίας– στις περιοχές πούχαν προσαρτηθεί απ' τους Μακκαβαίους, άλλαξε ριζικά, όπως τονίσαμε, την κατάσταση. Μέσα στα πλαίσια της πολιτικής των Ρωμαίων να εφαρμόσουν την απόλυτη ανεξιθρησκεία, νομιμοποιείται κάθε μυστική αντιγιαχβική ομάδα. Οι Ναζηραίοι εμφανίζονται στο φως της μέρας. Οι Ρωμαίοι ωθούνται στην πολιτική της ανεξιθρησκείας, στην προσπάθειά τους να εξαρθρώσουν τη Γιαχβική μονολιθικότητα, που η διατήρησή της μόνο προβλήματα υποσχόταν. Γι' αυτό και διαιρούν το παλιό ενιαίο κράτος των Μακκαβαίων, Ασμοναίων και του Ηρώδη. Το πιο ενδιαφέρον στην όλη υπόθεση γεγονός, είναι –όπως ήδη εντοπίσαμε– ότι το σύνολο σχεδόν των αιρετικών προς τον Γιαχβέ και τον Μωυσή τάσεων, έχουν σαν σημείο εκκίνησης τις πρώην αυτόνομες πόλεις. Τις πόλεις που χάσαν την ανεξαρτησία τους στο Β΄ αιώνα π.τ.χ. και την επανάχτησαν εν μέρει τώρα. Το ίδιο ισχύει και για τους Ναζηραίους. Τόσο πριν τον ερχομό των Ρωμαίων –σε μυστική βάση λόγω του απηνή διωγμού που υφίσταντο απ' τους Γιαχβιστές αριστοκράτες– όσο και μετά, νόμιμα πλέον– η δράση τους εντοπίζεται βασικά έξω απ' την Ιερουσαλήμ. Η ιστορική εξήγηση γι' αυτό, είναι ευνόητη. Οι αυτόνομες πόλεις εξελίχτηκαν σε τέτοιες, γιατί διαφωνούσαν οικονομικοθρησκευτικά με τη Μωσαϊκή ολιγαρχία της «Άγιας Πόλης». Μια απ' αυτές τις περιοχές –ορμητήρια των «αιρετικών», είναι κι η περιοχή της Γαλιλαίας. Μια άλλη είν' η Σαμάρεια. Σαν παρόμοια ορμητήρια, θα μπορούσαμε να χαραχτηρίσουμε και τις περιοχές Γαυλανίτιδα, Τραχωνίτιδα, Περαία, Ιτουραία, Αυρανίτιδα, Βατάνεια. Αλλά οι πιο σημαντικές –και μάλιστα με συντριπτική διαφορά– θερμοκοιτίδες όλων των αντιγιαχβικών σχημάτων ήταν από ανέκαθεν οι δυο πρώτες: δηλ. η Γαλιλαία κι η Σαμάρεια. Το πρόβλημα που μπαίνει τελικά έχει δυο σκέλη:

α) Ήταν ο «Ιησούς» Ναζηραίος;

β) Έχει σχέση και ποιά, ο παραπάνω όρος με τη Ναζαρέτ, ή έστω με το «Ναζαρηνός»; (Εννοείται πως όταν θέτουμε το ερώτημα για

την ιδιότητα του «Ιησού», το κάνουμε υπονοώντας το εξής: Ποιά κοινωνιολογική «προέλευση» απόδιδαν οι αρχαίοι στον προχριστιανικό θεό «Ιησού»);

Στο πρώτο σκέλος του προβλήματος, οι απόψεις των ερευνητών διίστανται. Πάντως η πλειοψηφία των οπαδών της ιστορικότητας του «Ιησού», αποδέχεται το ότι ο «Ιησούς» ήταν ένας Ναζηραίος. Όσο αφορά το δεύτερο σκέλος, η απόρριψη της ιστορικής ύπαρξης της Ναζαρέτ, είναι ομόφωνη. Αλλά οι γνώμες διίσταναι πάλι ως προς τη σχέση της λέξης των «Ευαγγελίων», «Ναζαρηνός», με τη λέξη Ναζηραίος. Υπάρχουν ερευνητές που υπερθεματίζουν για το ταυτόσημο των δυο λέξεων. Άλλοι πιστεύουν ότι τόσο η λέξη Ναζαρηνός, όσο κι η λέξη Ναζωραίος, είναι σαφώς κατασκευασμένες. Μ' αυτές επιδιώκεται να δικαιολογηθεί η εκλογή της ανύπαρχτης Ναζαρέτ σαν πατρίδας του «Ιησού». Γιατί έγινε η κατασκευή μιας ψεύτικης πατρίδας; Μα για να καλυφτεί η αληθινή του πατρίδα που ήταν η... —ο κατάλογος είν' αρκετά μεγάλος για ν' αναφερθεί— και να μην αποκαλυφτεί έτσι η τάδε ή η δείνα αλήθεια. Γεγονός είναι πως οι περισσότερες απόψεις συγκλίνουν προς την αποδοχή εκείνων των «Ευαγγελικών» εδαφίων, που αφήνουν καθαρά να εννοηθεί ότι πατρίδα του Ιησού είναι η περιοχή της Γαλιλαίας. Διαφορές υπάρχουν ως προς το ποιά πόλη της Γαλιλαίας είναι η πραγματική του «γενέτειρα». Αλλά κι εδώ η συντριπτική πλειοψηφία —μιλάμε πάντα για τους υποστηριχτές της ιστορικότητας του «Ιησού»— δέχεται ότι ή πόλη που γεννήθηκε ο «Ιησούς» είναι η Καπερναούμ. Η γνώμη τους στηρίζεται στα πιο κάτω εδάφια. Στο πρώτο, ο «Ιησούς» απελπισμένος απ' τη συμπεριφορά των συμπατριωτών του προς το άτομό του «μονολογεί»: «δεν είναι προφήτης άνευ τιμής, ει μή εν τη πατρίδι αυτού και εν τη οικία αυτού» (Βλ. Ματθ. 13.57, Λουκ. 4.24, Ιωάν. 4.44). Τα πιο πάνω λόγια του ανταποκρίνονται σ' ένα άλλο εδάφιο, στο οποίο μιλάει μ' οργή κατά της Καπερναούμ (Ματθ. 11.21-24, Λουκ. 10.13-15). Έτσι βγάζουν το συμπέρασμα ότι ο «Ιησούς» καταριέται την Καπερναούμ, γιατί παρόλο πούναι η πατρίδα του, δεν αποδέχτηκε τα «λεγόμενά» του. Η κυρίαρχη λοιπόν γνώμη είναι ότι ο «Ιησούς» είναι Γαλιλαίος.

Η άποψη αυτή μας βρίσκει εν μέρει σύμφωνους. Βέβαια ανάμεσα στη δικιά μας παραδοχή και στην των άλλων, υπάρχει χάος. Εμείς παραδεχόμαστε ότι η Γαλιλαία στέγαζε τη μεγάλη πλειονότητα των πιστών του προχριστιανικού θεού, Ιησού του Ναυή. Οι άλλοι μιλούν για τον «Χριστό»... που μπλα—μπλα—μπλα.... και μακάρι νάχαν συνείδηση του τί λένε. Η αναφορά που επιχειρήσαμε πιο πριν, γύρω

απ' την πολιτικοθρησκευτική-κοινωνιολογική πορεία του Ισραήλ, είχε κάποια πολύ συγκεκριμένη σκοπιμότητα. Γυρεύαμε ν' αποδείξουμε ότι ο Ιησούς του Ναυή διέθετε ένα σώμα Λαϊκών Ιερέων. Τους «Ναζηραίους». Οι τελευταίοι δημιουργήθηκαν απ' τις αντιγιαχβικές διεργασίες των πρώην αυτόνομων περιοχών. Την ίδια καταγωγή είχαν κι όλες οι υπόλοιπες αιρέσεις, που επαντρώνονταν απ' τους κατατρεγμένους της Ιουδαίας. Όπως υπογραμμίσαμε, ο λόγος που καταπιέζονταν ήταν –χάρη στην αλληλεξάρτηση θρησκείας-πολιτικής– ο Γιαχβικός-Μωσαϊκός οικονομικοπολιτικός συγκεντρωτισμός, που καλλιεργούσαν οι άρχουσες τάξεις. Κι αυτό το γνώριζαν οι κατατρεγμένοι. Γι' αυτό κι ασπάστηκαν τη λατρεία του Ιησού του Ναυή. Ένα προσεχτικό σκύψιμο πάνω στην «Παλαιά» και στην «Καινή Διαθήκη», μας αποδείχνει τέλεια αυτό που λέμε τώρα. Στην «Παλαιά Διαθήκη», το σκύψιμο μας πείθει ότι όλοι οι καταπιεσμένοι –που στα Μωσαϊκά στρώματα μεταβάλλονται σ' αμαρτωλούς– είναι αντιγιαχβιστές: και συνεπώς οπαδοί του Ιησού του Ναυή. Στην «Καινή Διαθήκη» πάλι, διακρίνουμε εύκολα, πως όλα τα κηρύγματα του «Ιησού» στρέφονται κατά της Γιαχβικής αρτηριοσκλήρωσης. Ο κόσμος τον συσχετίζει με διάφορους προφήτες. Αλλά όπως είδαμε, οι «προφήτες» είναι είτε οι προγονικοί θεοί των Εβραίων που «εξανθρωπίστηκαν», είτε λαϊκοί αντιγιαχβιστές ηγέτες, είτε ακόμα ονομασίες εβραϊκών υποδουλωμένων στους Γιαχβιστές φυλών-τάξεων. Μ' άλλα λόγια δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία. Η ταύτιση Ιησού του Ναυή –«Ιησού» είναι πλήρης. Πάνω σ' αυτή τη φόρμουλα συλλογισμών –που χρειάζεται να τονιστεί πως είναι η μόνη που βρίσκεται σε πλήρη αντιστοιχία με τις κοινωνιολογικές διακυμάνσεις της εβραϊκής ιστορίας– η λέξη Ναζηραίος, ως προς τον «Ιησού», υπόσχεται πάρα πολλά. Τόσο στο πρόβλημα της Ναζαρέτ, όσο και στα αίτια της εκλογής της σαν «γενέτειρας» του «Ιησού».

Βασικά η ομόφωνη απόρριψη της Ναζαρέτ, σαν ιστορικά ανύπαρχτης, στηρίχτηκε όπως διαπιστώσαμε, στο ότι δεν αναφέρεται σε κανένα προχριστιανικό κείμενο. Ακόμα και στην άγνοιά της από πάμπολλα χριστιανικά γραφτά. Κυριότερο παράδειγμα η πλέρια σιωπή των «Παυλιανικών Επιστολών» για την ύπαρξή της. Και τούτο, γιατί είναι απόλυτα εξακριβωμένο, ότι αυτές –ειδικά οι 4 πρώτες– είναι κατά πολύ αρχαιότερες απ' τα λεγόμενα «Ευαγγέλια». Ας το σημειώσει αυτό το τελευταίο ο αναγνώστης –το ξαναλέμε– γιατί θ' αποδειχτεί ντοκουμέντο μεγάλης σημασίας.

Πάντως εκείνο πούν' ευδιάκριτο, είναι πως η επιχειρηματολογία των αρνητών της Ναζαρέτ, παραβλέπει ένα σοβαρό στοιχείο. Πως

και στα τέσσερα «Ευαγγέλια» –και κύρια στα «Συνοπτικά»– υπάρχουν εδάφια π' αναφέρουν πεντακάθαρα, χωρίς ν' αφήνουν καμιά αμφιβολία, ότι ο «Ιησούς» γεννήθηκε στη Ναζαρέτ (Βλ. π.χ. Ματθ. 4-13, Μάρ. 1.9, Λουκ. 1.26, Ιωάν. 1.46 κι αλλού). Έν' άλλο σοβαρό στοιχείο, που επίσης παραβλέπουν, είναι ότι μέσα στον ίδιο τον κύκλο των «Μαθητών» και των πιστών στη χάρη του, υπάρχουν πολλοί που η περιγραφή τους απ' τους «Ευαγγελιστές», αποδείχνει πως είναι Ναζηραίοι. Και πρώτος απ' όλους ο Ιωάννης ο «Βαπτιστής». Λέει λ.χ. ο «Λουκάς»: «Διότι (ο Ιωάννης) θέλει είσθαι Μέγας ενώπιον του Κυρίου και οίνου και σίκερα δεν θέλει πίει και θέλει πληρωθεί πνεύματος αγίου έτι εκ κοιλίας της μητρός αυτού» (Λουκ. 1.15). Στη συνέχεια ο «Λουκάς», κατηγορεί τις «αντιφάσεις» των Φαρισαίων λέγοντας: «Διότι ήλθεν ο Ιωάννης ο Βαπτιστής μήτε άρτον τρώγων, μήτε οίνον πίνων και λέγετε δαιμόνιον έχει. Ήλθεν ο υιός του ανθρώπου τρώγων και πίνων και λέγετε, ιδού ο άνθρωπος φάγος και οινοπότης φίλος Τελωνών και αμαρτωλών» (Λουκ. 7.33-39). Μα το πιο σπουδαίο είναι πως κι ο «αδελφός» του Θεού-«Ιησού», «Ιάκωβος», παρουσιάζεται σαν Ναζηραίος. Σκιαγραφώντας τον ο Ηγήσιππος (χριστιανός συγγραφέας του 130 μ.τ.χ. περίπου), στο έργο του –που δε διασώθηκε– «Υπομνήματα εκκλησιαστικών πράξεων», λέει και τα παρακάτω: «...ούτος δε εκ κοιλίας μητρός αυτού άγιος ην οίνον και σίκερα ουκ έπιεν ουδέ έμψυχον έφαγεν, ξυρόν επί την κεφαλήν αυτού ουκ ανέβη, έλαιον ουκ ηλείψατο και βαλανείω ουκ εχρήσατο, τούτω μόνω εξήν εις τα άγια εισιέναι ουδέ γαρ ερεούν εφόρει, αλλά σινδόνας» (Βλ. Ευσέβιος Εκκλ. Ιστορία II.XXIII. 5-6). Αλλά δεν ήταν μόνον ο Ιωάννης ο «Πρόδρομος» κι ο «αδελφός» του «Χριστού» «Ιάκωβος», που ήταν Ναζηραίοι. Και στις «Πράξεις» γίνεται λόγος για χριστιανούς Ναζηραίους. «Ευρίσκοντο παρ' ημίν τέσσαρες άνδρες οίτινες έχουσιν ευχήν εφ' εαυτών» (Πράξεις: 21-23).

Άλλη μια φορά δηλ. ακόμα, επιβεβαιώνεται η συλλογιστική μας. Το κίνημα του «Ιησού» επαντρώνεται από Ναζηραίους και πρωτοεμφανίζεται στην πρώην αυτόνομη Γαλιλαία. Γνωρίζουμε ότι στις αυτόνομες περιοχές, κυριαρχούσε η λατρεία τ' «αληθινού νομοθέτη», Ιησού του Ναυή.* Η λατρεία του είχε για ιερείς-θεματοφύλακές της τους Ναζηραίους. Είν' αυτοί που κρατούσαν άσβεστον ανά τους αιώνες τον αντιμωσαϊσμό. Αυτοί που διακήρυτταν ότι ο Ιησούς του Ναυή θα ξαναεπιστρέψει στη γη, για ν' απονείμει δικαιοσύνη. Μέσα

* Ο Em Bin Gorion στην εργασία του «Von Ursprung der Israelitischen Religion», Βερολίνο 1926, υποστηρίζει με γερά θεμελιωμένα επιχειρήματα ότι ο Ιησούς του Ναυή ήταν πράγματι ο αληθινός νομοθέτης του Ισραήλ. Τα επιχειρήματά του τα αντλεί τόσο από βιβλικές όσο και από εξωβιβλικές πηγές.

στο πέρασμα των αιώνων, ο Ιησούς του Ναυή μεταβάλλεται σε μοναδικό θεό της μάζας. Είν' ικανός να διατάζει ακόμα και τον ήλιο ν' ακινητοποιηθεί. Έτσι στο βιβλίο με τ' όνομά του διαβάζουμε: «Τότε εκάλεσεν ο Ιησούς προς τον Γιαχβέ κατά την ημέραν που ο Γιαχβέ παρέδωσε τους Αμοραίους... εις τον Ισραήλ, και είπε... Στήθι Ήλιε επί την Γαβαών και συ σελήνη επί την φάραγγα Αιαλών...» (Ιησ. του Ναυή 10.12-13). Στο εβραϊκό κείμενο η φράση που οι «Εβδομήκοντα Πατέρες» μεταφράζουν «Στήθι Ήλιε», είναι «Σώπα Ήλιε». Αν αναλογιστούμε ότι ο Γιαχβέ είναι ο Αιγυπτιακός θεός Ατόν=Ήλιος –Βλ. κεφ. για το Κουμράν– η προσταγή του Ιησού του Ναυή, απευθύνεται στον Γιαχβέ!*.

Κι η Ναζαρέτ; Είναι αληθινή η ιστορικότητά της; Πολύ περισσότερο, αποτελεί –αν υπήρξε– το όνομά της, τη ρίζα των λέξεων Ναζωραίος, Ναζαρηνός; Το Ναζαρηνός ετυμολογείται απ' το Ναζηραίος, που παράγεται απ' τη Βιβλική λέξη Ναζίρ;

Πριν δοκιμάσουμε ν' απαντήσουμε στις πιο πάνω ερωτήσεις χρειάζεται να επισημάνουμε την αλλοπρόσαλλη μεθοδολογία που ακολουθούν όλοι ανεξαίρετα οι ερευνητές. Μια μεθοδολογία που ο αλλοπρόσαλλος χαραχτήρας της εκδηλώνεται σε πάρα πολλές περιπτώσεις. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, όπως είδαμε, οι ερευνητές απορρίπτουν στην ολότητά τους, κάθε δυνατότητα σοβαρής συζήτησης στο θέμα. Είναι στο μόνο ζήτημα που όλες οι Σχολές έρευνας συμφωνούν σε κάτι. Η Ναζαρέτ, λοιπόν, είν' ένα κάλπικο κατασκεύασμα των χριστιανών πλαστογράφων του 4ου αιώνα. Η λέξη Ναζαρέτ, είν' ένα βλακωδέστατο τέχνασμά τους. Θέλοντας ίσως να δικαιολογήσουν το χαραχτηρισμό «Ναζαρηνός», απ' ορισμένα «Ευαγγελικά» αποσπάσματα, δημιούργησαν τη Ναζαρέτ. Στόχος τους, αφενός να προσφέρουν μια ερμηνεία στις χριστιανικές μάζες, σχετικά με τις μυστηριώδεις λέξεις «Ναζαρηνός» και «Ναζωραίος» κι αφετέρου να καλύψουν την αληθινή καταγωγή του «Ιησού-Χριστού».

Στην πραγματικότητα, βλακώδεις είν' όλες οι πιο πάνω ερμηνείες. Και βλακώδεις, και αβασάνιστες και φοβερά ρηχές. Το ότι τέτοιες γνώμες εκφράστηκαν κι από οξυδερκέστατα μυαλά, είναι ίσως το πλέον εξωφρενικό, όσο και παράλογο, στοιχείο του φάκελου «Χριστολογικό πρόβλημα». Πρώτα–πρώτα γιατί υπάρχουν οι λέξεις «Ναζαρηνός» και «Ναζωραίος», ως προς την καταγωγή του «Ιησού-Χρι-

* Στα χαμηλά αντιγιαχβικά στρώματα επικρατούσε η πίστη πως δεν ήταν ο μωυσής εκείνος που διάλεξε ο θεός για να του αποκαλύψει το νόμο, στο όρος Σινά. Αντίθετα ήταν ο Ιησούς του Ναυή κι η αποκάλυψη έγινε στο όρος Γαρειζίν. Βλ. Γιάννης Κορδάτος, «Η Παλαιά Διαθήκη στο φως της Κριτικής», Αθήνα 1973, σελ. 107.

στού»; Αποτελούν παράγωγα του βιβλικού όρου «Ναζίρ»; Ας πάρουμε τα πράγματα ένα-ένα κι ας τα εξετάσουμε κάτω από ένα απλό, όσο και ξεκάθαρο πρίσμα. Αν αρνηθούμε τη σχέση των δυο λέξεων με τον όρο «Ναζίρ», καταλήγουμε σ' αδιέξοδο. Απορρίπτοντας την ιστορικότητα της Ναζαρέτ απ' τη μια, και τη σχέση των τριών λέξεων απ' την άλλη, τότε μένουμε κυριολεχτικά ξεκρέμαστοι. (Παρόλο πού 'ναι άχρηστο, θα το υπενθυμίσουμε στον αναγνώστη. Όταν λέμε πως όλες οι Χριστολογικές Σχολές θεωρούν πλαστή τη Ναζαρέτ, είναι ευνόητο πώς σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί «Σχολή» η εκκλησιαστική άποψη που υπερθεματίζει για την εγκυρότητα του κάθε «Ευαγγελικού» αφορισμού). Φως φανερό ότι ο δρόμος της απόρριψης δε μας αφήνει απλά ξεκρέμαστους. Γελοιοποιεί κάθε έννοια λογικής. Αλλ' ας πάρουμε και την άποψη των ερευνητών εκείνων, που ναι μεν δέχονται την άποψη της συγγένειας των τριών λεχτικών ορισμών, μα θεωρούν ιστορικά ανύπαρχτη τη Ναζαρέτ. Αφού παραδέχονται πως οι λέξεις «Ναζωραίος» – και «Ναζαρηνός», παράγονται απ' τον όρο «Ναζίρ», θα πρέπει να μας εξηγήσουν μια πολύ απλή απορία. Ποιούς σκοπούς εξυπηρετούσε η απόκρυψη του γεγονότος πως οι χριστιανοί ήταν Ναζηραίοι; Γιατί με το ν' αποδίνουν τις λέξεις «Ναζωραίος» «Ναζαρηνός» σε μια «κατασκευασμένη» τον 4ο αιώνα «πολίχνη», το μόνο που μπορεί να σημαίνει, είναι πως επιδιώκουν ν' αποκρύψουν τη σχέση «Ναζίρ»-«Χριστού». Επαναλαμβάνουμε λοιπόν: Σε τί εξυπηρετούσε η απόκρυψη τούτης της σχέσης; Ξέχωρα όμως απ' αυτό, θεωρούν τους χριστιανούς του 4ου αιώνα τόσο ηλίθιους, ώστε να μη γνωρίζουν ότι οι λέξεις «Ναζωραίος» – «Ναζαρηνός» δεν έχουν καμιά ετυμολογική σχέση με τη «Ναζαρέτ»; (Υπογραμμίσαμε ήδη πως ο κάτοικος της Ναζαρέτ θα ονομαζόταν Ναζαρετινός ή Ναζαρεταίος ή Ναζαρέτιος). Αλλ' ας παρακάμψουμε κι αυτό το ερώτημα κι ας περάσουμε σ' ένα άλλο. Αφού πιστεύουν ότι οι χριστιανοί επιδίωκαν την αποσύνδεση των χριστιανών απ' τους Ναζηραίους, τότε γιατί άφησαν απείραχτα εκείνα τα «Ευαγγελικά» εδάφια, στα οποία γίνεται σαφέστατη ταύτιση χριστιανών-Ναζηραίων; Εννοείται πως δεν είμαστε τόσο αφελείς, ώστε να περιμένουμε απάντηση στα ερωτήματά μας. Και τούτο, γιατί δυστυχώς αυτά τα ολότελα απλά, όσο και πεντακάθαρα ερωτήματα, που ανάγονται στο χώρο των απλών μαθηματικών, δεν απασχόλησαν ποτέ κανέναν!!! (Τόσο αυτούς πού απορρίπτουν και τη σχέση «Ναζίρ» – «Ναζαρηνού» και τη γνησιότητα της Ναζαρέτ, όσο και τους άλλους που συμφωνούν μεν στην πλαστότητα της Ναζαρέτ, αλλά υιοθετούν τη σχέση «Ναζηραίων-Χριστιανών).

Όλα όσα είπαμε ώς τώρα, ήταν απαραίτητα για να σχηματίσουμε μια όσο το δυνατό πιο σφαιρική αντίληψη του προβλήματος Ναζαρέτ. Μα προκειμένου να προσεγγίσουμε όσο περισσότερο μπορούμε την αληθινή ανασύνθεση των ιστορικών συμβάντων, ας δούμε τί πρόκυψε.

Κατά τη γνώμη μας, τα στοιχεία που προκύπτουν απ' τις επισημάνσεις μας και που δεν επιδέχονται καμιά αμφισβήτηση, έχουν ως εξής:

1.– Ο θεός των κατατρεγμένων μαζών της Παλαιστίνης, από τότε που εγκαταστάθηκαν εκεί οι Ισραηλίτες και οι Εβραίοι*, είναι ο Ιησούς του Ναυή. Ο τελευταίος, πιθανότατα, αποτελεί το απαύγασμα της συγχώνευσης των διάφορων νομαδικών θεοτήτων, που λάτρευαν οι διάφορες εβραϊκές φυλές της ερήμου, πριν αφομοιωθούν με τη βία στον Ισραηλίτικο Γιαχβικό σχηματισμό.

2.– Παρά το γεγονός ότι ο Ιησούς του Ναυή χρωστά την ύπαρξή του στις φυλετικές αντιθέσεις Ισραηλιτών-Εβραίων, από ένα σημείο κι ύστερα μετασχηματίζεται σε κοινό θεό των κατατρεγμένων, ανεξάρτητα απ' τη φυλετική τους προέλευση. Το ίδιο συμβαίνει και με τον Αιγυπτιακό-Ισραηλίτικο θεό, Γιαχβέ. Οι πιστοί του εντοπίζονται στις κυρίαρχες τάξεις των δυο λαών. Στους τρεις τελευταίους, πριν την αρχή της χρονολογίας μας αιώνες, οι «ανώτερες» τάξεις των δυο λαών, έχουν πλέον λησμονήσει ολότελα την όποια φυλετική τους διαφορά κι έχουν επαντρώσει το αρτηριοσκληρωτικό Γιαχβικό Ιερατείο. Μπορεί στους κόλπους της εβραϊκής κοινωνίας να εξακολουθεί να «υπάρχει» η σκιά των «12 φυλών του Ισραήλ», μα αυτή δε λειτουργεί παρά σαν ένα είδος συντεχνιακής διαστρωμάτωσης. Στη σκιά λοιπόν, των «12 φυλών» –εννοείται ότι πρόκειται για καθαρό

* Οι χρονολογήσεις των γεγονότων που περιγράφει η «Παλαιά Διαθήκη» και γενικά της ιστορίας των Ισραηλιτών-Εβραίων, σκοντάφτουν πάνω σε αξεπέραστα εμπόδια. Όπως ήδη έχουμε υπογραμμίσει, μέσα στα κείμενα της Π.Δ. θα μπορούσαν ν' απομονωθούν τέσσερα τουλάχιστον στρώματα αφηγήσεων, που αντιπροσωπεύουν τέσσερις τουλάχιστον αλληλοσυγκρουόμενες πηγές. Βλ. το έργο του Γερμανού ιερέα De Vater: «Commentar über dem Pentateuch» (1802-1805). Το αποτέλεσμα είναι, κείμενα που τοποθετούνται στην «Πεντάτευχο» – τα πρώτα πέντε δηλ. βιβλία της Π.Δ.– να έχουν γραφτεί πολλούς αιώνες αργότερα από άλλα, που σύμφωνα με την τελική κωδικοποίηση της Π.Δ., υποτίθεται πως συντάχτηκαν χίλια χρόνια μετά την «Πεντάτευχο»! Συνεπώς η όποια χρονολόγηση προτάθηκε απ' τον ένα ή τον άλλο Παλαιοδιαθηκολόγο, δεν μπορεί παρά να έχει καθαρά συμβατικό χαραχτήρα. Και βέβαια υπάρχουν κάποιες σταθερές χρονολογήσεις. Αυτές όμως, αφορούν μόνο τους τελευταίους 8 αιώνες και εχτός αυτού δεν προσφέρουν βοήθεια στη σωστή χρονολογική τοποθέτηση των «Βιβλικών» βιβλίων. Εν πάση περιπτώσει, σχετικά με την αποίκηση της Παλαιστίνης απ' τους Εβραίους, έχουν προταθεί πάμπολλες αντιφατικές μεταξύ τους χρονολογίες. Πάντως λίγο-πολύ, οι περισσότερες συγκλίνουν προς το χρονικό διάστημα μεταξύ 1600-1000 π.τ.χ. Για τις διάφορες θεωρίες στο θέμα, Βλ. το έργο του Σοβιετικού καθηγητή της θεολογίας, S. Luria: «Die ägyptische bibel» (Joseph und Mosesage) Λένινγκραντ, 1926.

συμβολισμό, δηλαδή ο αριθμός «12» είναι συμβολικός – στεγάζονται οι κατά περιοχές ολιγαρχίες. Επαναλαμβάνουμε, πως πρόκειται για ολιγαρχικές ομάδες αλληλοϋποστήριξης. Η κάθε «φυλή» αντιπροσώπευε μια ορισμένη τάξη ανθρώπων, με συγγενικά οικονομικά συμφέροντα. Κοινή συνισταμένη των μελών της βέβαια, η οικονομική επιφάνεια. Ήταν συνεπώς, αυτό πού αναφέραμε. Αριστοκρατική συντεχνία. Στα πλαίσιά της κινιόντουσαν οι εύρωστες οικονομικά κάστες, όλων των αποχρώσεων. Στα χρόνια των Μακκαβαίων και των Ασμοναίων, όλες τούτες οι αποχρώσεις της αριστοκρατίας, σχηματοποιούνται σε τρεις άρχουσες τάξεις. Η πρώτη –και τυπικά νομικά η πρώτη πολιτικοθρησκευτική εξουσία– είναι τ' ανώτατο θρησκευτικό συμβούλιο, το «Σανχεντρίν». Τα μέλη που το στελεχώνουν, προέρχονται αποκλειστικά απ' τις ηγετικές οικογένειες των «12 φυλών». Αποτελεί δηλ. μια καθαρά ολιγαρχική δύναμη. Η δεύτερη –και από οικονομική-πραχτική άποψη η κυρίαρχη– είν' η τάξη των Σαδουκαίων. Την τρίτη τάξη εκπροσωπούν οι λεγόμενοι Φαρισαίοι. Ήταν, κατά ένα τρόπο, οι επιβλέποντες για την πιστή εφαρμογή των κρατικών-Γιαχβικών καλεσμάτων, απ' τον απλό λαό. Δε θά 'μασταν έξω απ' τα πράγματα αν τους ονομάζαμε «μεσαία τάξη» της εποχής. Προσοχή όμως. Ο χαραχτηρισμός δεν έχει την παραμικρή σχέση με το σημερινό προσδιορισμό της. Μιλάμε γι' αριστοκρατική «μεσαία τάξη». Είν' η τάξη που βρίσκεται ανάμεσα στους Σαδουκαίους και τους «Γραμματείς». Τι είν' οι τελευταίοι; Αυτόνομη τάξη; Όχι, δεν είν' αυτόνομη τάξη. Είν' η γραφειοκρατική-«υπαλληλική» τάξη του κράτους. Και δεν αποτελούν ιδιαίτερο κοινωνικό στρώμα, γιατί τα μέλη τους ανήκουν στις αριστοκρατικές οικογένειες. Απλά, στην αρχαιότητα ο δημόσιος υπάλληλος, ήταν ο διανοούμενος της εποχής. Το σώμα τους αποτελούσε την πνευματική «ελίτ» του Ισραήλ. Σε τελική λοιπόν ανάλυση, οι τρεις πιο πάνω τάξεις, συν οι Γραμματείς που προέρχονταν απ' αυτές, απαρτίζονταν τόσο από Ισραηλίτες, όσο κι από Εβραίους αριστοκράτες, που το σφουγγάρι της ιστορικής εξέλιξης είχε σβήσει απ' την ιστορική τους μνήμη τη φυλετική καταγωγή τους. Συνεχτικός τους δεσμός; Ο Γιαχβισμός στις πλέον συμφεροντολογικές, αντιλαϊκές και σκοταδιστικές του φόρμες.

3.– Από κάποιο ιστορικό στάδιο, που εμείς το εντοπίζουμε αμέσως μετά την αποτυχία του εβραϊκού λαού να επιβάλει την ταύτιση Δία-Γιαχβέ, ο Ιησούς του Ναυή μετασχηματίζεται σ' εσχατολογική θεότητα. Το εγχείρημα αυτό του απλού εβραϊκού λαού, σκόπευε στην απογύμνωση της εβραϊκής ολιγαρχίας, απ' το κυριότερο διοικητικό

της όπλο: τον κρατικό συγκεντρωτισμό του Γιαχβικού μονολιθισμού. Ενός μονολιθισμού, που μόνη του έγνοια ήταν μια και μόνη: να ρουφάει το αίμα του φτωχόκοσμου. Θάταν χρήσιμο να σημειώσουμε πως το πείραμα του Αντίοχου του «Επιφανή», για ταύτιση Γιαχβέ-Δία, υποστηρίχτηκε θερμά, εχτός απ' το φτωχόκοσμο του Ισραήλ κι απ' την πολυπληθή εβραϊκή διασπορά. Κυρίως αυτή, της Αλεξάντρειας. Επαναλαμβάνουμε πως ο Αντίοχος ενέργησε με καθαρά αντιδραστικά κριτήρια. Αλλ' αυτό δε μας ενδιαφέρει εδώ. Εκείνο που μας ενδιαφέρει είν' ο τρόπος σκέψης του εβραϊκού λαού, κι όχι του Αντίοχου. Άλλωστε το δικό του τρόπο σκέψης, όταν προχωρούσε σ' αυτή την πράξη, τον εξετάσαμε στο σχετικό κεφάλαιο του βιβλίου μας. Η ολόπλευρη επικράτηση των Μακκαβαίων –συνεπικουρούμενων απ' όλη την εβραϊκή αριστοκρατία– αμέσως μετά τη ματαίωση του εγχειρήματος, ζωντανεύει ~~ακόμα περισσότερο~~ το λαϊκό φρόνημα υπέρ του Ιησού του Ναυή. (Το γιατί το εξηγήσαμε στα παραπάνω).

Η αποτυχία του πειράματος να φιλελευθεροποιηθεί ο Μωσαϊκός Γιαχβέ –αυτό είναι το πραγματικό νόημα της ταύτισής του με τον Δία, όπως την αντιμετώπισε ο απλός λαός– περιείχε ένα σαφέστατο μήνυμα. Ο Γιαχβέ είν' αυτός που είναι. Τα διάφορα κοινωνιολογικά-οικονομικά προτσές εξέλιξης, λειτουργούσαν πάνω στο τυπικό του μ' αντίστροφη διαλεχτική πορεία. Αντί να τον κάνουν προοδευτικότερο, του πρόσδιναν μια όλο κι αντιδραστικότερη μορφή. Το γιατί, νομίζουμε πως δε χρειάζεται ιδιαίτερη μνεία, ύστερα απ' όσα αφηγηθήκαμε ήδη. Το λαϊκό συλλογικό ένστιχτο, συνειδητοποίησε την πραγματικότητα για το αδύνατο ενός προοδευτικού μετασχηματισμού του Γιαχβικού τυπικού. Μόνη ελπίδα λοιπόν, ο Ιησούς του Ναυή. Αλλά με ποιόν τρόπο θα μπορούσε να «βοηθήσει»; Μα με την κάθοδό του στη γη. Με τη δεύτερη παρουσία του. Οι λαϊκοί ιερείς της λατρείας του, οι Ναζηραίοι, ξεθάβουν μερικά αντιγιαχβικά εδάφια της Βίβλου με Μεσσιανικό χαραχτήρα κι αναλαμβάνουν, μέσω των μυστικών οργανώσεων, να τα ξαναφέρουν στην επικαιρότητα. Π.χ. το κομμάτι του Ησαΐα. «Να η νέα γυναίκα θα γκαστρωθεί και θ' αποχτήσει αρσενικό και τόνομα που θα του δώσει Εμμανουήλ» (Ησ.7,14). Στο εβραϊκό κείμενο υπάρχει η λέξη «halamah», που θα πει «νέα γυναίκα». Οι χριστιανοί πλαστογράφοι όμως, αντικατέστησαν τη λέξη με μια άλλη. Τη λέξη «bethoulah», που σημαίνει παρθένα. Η παραπάνω πλαστογράφηση, αχρήστευε τ' αληθινό νόημα του εδάφιου και το προσάρμοζε στη χριστιανική ιδεολογία). Επίσης παρέθεταν κι ένα απόσπασμα του Δανιήλ. «Κι είδα τη νύχτα όραμα, τον υιόν

του ανθρώπου πλάι στ' ουρανού τα σύννεφα... και του αποδόθηκε η εξουσία του κόσμου κι η δόξα κι η λατρεία όλων των εθνών. Η εξουσία του είναι αιώνια...» Στο βιβλίο του Ενώχ, τέλος, διαβάζουμε: «Θα κατέλθει ο Σωτήρας κρατώντας μαστίγιο για να επιβάλει δικαιοσύνη σ' όλη τη γη πάνω» (Ενώχ 91,97).

Τα κομμάτια με «Μεσσιανικό» χαραχτήρα είναι πάρα πολλά. Μια μεταφορά τους όμως όλων εδώ, θα κούραζε άσκοπα τον αναγνώστη*

.

4.– Με την είσοδο των Ρωμαίων, το 63 π.τ.χ., οι παλιές λαϊκές «οικογενειακές ομάδες» που δρούσαν στον αντίποδα της οικονομικοπολιτικής-θρησκευτικής Γιαχβικής μονολιθικότητας, βγαίνουν στο φως της μέρας. Κινιούνται «στη σκιά της σκιάς», των αριστοκρατικών «12 φυλών». Με την αυτονομία των πρώην προσαρτημένων περιοχών, η κάθε περιοχή αναδείχνει το δικό της τύπο αίρεσης προς το Γιαχβικό Ιερατείο. Σ' όλες όμως τούτες τις περιοχές δρουν ανενόχλητοι και με κοινά παραδεχτή την αναγκαιότητα της ύπαρξής τους, οι ιερείς του Ιησού του Ναυή, Ναζηραίοι.

5.– Όπως προκύπτει απ' τα «Ευαγγέλια», ο «Ιησούς-Χριστός» βασίζει το κοινωνικοθρησκευτικό του πιστεύω, σ' αντι-Μωσαϊκούς κυρίως αφορισμούς. Αυτό οδηγεί στον ευτελή συλλογισμό, ότι το «κίνημά» του απηχεί τις αντι-Μωσαϊκές φτωχές μάζες. Γνωρίζοντας όμως ότι οι χαμηλές μάζες του Ισραήλ, έχουν για θεό τους τον Ιησού του Ναυή, ο θεός «Ιησούς» δεν είναι δυνατό νάναι άλλος απ' τον ίδιο τον Ιησού του Ναυή.

6.– Δεν υπήρξε ποτέ ώς τώρα ερευνητής –κι ούτε πρόκειται να υπάρξει– που ν' αρνηθεί το οφθαλμοφανές γεγονός, ότι το σύνολο των «Ευαγγελίων» βρίθει από ένα σωρό πλαστογραφήσεις γεγονότων, ονομάτων κλπ. Οι συντάχτες τους επιδίνονται χωρίς ντροπή, σε παιδιαρίστικες μετατοπίσεις συμβάντων, σ' ακόμα πιο παιδαριώδεις δημιουργίες τερατωδών «γεγονότων» και χαρίζουν δίχως την παραμικρή τσιγκουνιά ανύπαρχτες τετραρχίες, σ' ανύπαρχτους τετράρχες. Τοποθετούν ψεύτικες πόλεις σε πασίγνωστες περιοχές. Παραποιούν αδίσταχτα κι αυτό το περιεχόμενο της Π.Δ., προκειμένου να προσαρμόσουν κάποια εδάφιά της στα δικά τους κανάλια πλεύσης.

---

* Είναι φοβερά ενδιαφέρουσα η άποψη του J. Schmidt, ότι τα εσχατολογικά κείμενα του Ισραήλ είναι δημιουργημένα στους δυο τελευταίους π.τ.χ. αιώνες. Βλ. «Der Mythus vom wiederkehenden König im Alten Testament, 1925, κεφάλ. VI. Την ίδια άποψη επικροτεί κι ο M. Lagrange στο βιβλίο του «Le judaïsme avant Jesus-Christ, Παρίσι 1930. Και λέμε ενδιαφέρουσα, γιατί πλησιάζουν τη δικιά μας συλλογιστική, η οποία όμως δεν ισχυρίζεται ότι πλάστηκαν εκ του μηδενός, αλλά ότι ξανάρθαν απλά στην επιφάνεια γύρω στα 200 π.τ.χ.

Τέλος, οι αντιφάσεις που υπάρχουν στο περιεχόμενό τους, αφήνουν άφωνο τον μελετητή τους.

7.– Αλλά να που στο περιεχόμενό τους υπάρχει μια θέση, πού αποτελεί μια απ' τις ελάχιστες περιπτώσεις που και τα τέσσερα «Ευαγγέλια» την αναφέρουν με τον ίδιο πάνω κάτω τρόπο, χωρίς ν' αντιφάσκουν. Η θέση αυτή ισχυρίζεται πως ο «Ιησούς» γεννήθηκε σε μια πολίχνη της Γαλιλαίας, πού ονομάζεται Ναζαρέτ. Εξαιτίας της ο «Ιησούς» αποκαλείται και στα τέσσερα, είτε Ναζωραίος, είτε Ναζαρηνός. Υπάρχουν βέβαια μερικά εδάφια που προσφωνείται τη μια «Γαλιλαίος» και την άλλη «Υιός του Δαβίδ». Οι προσφωνήσεις τούτες κάθε άλλο παρά αντιφάσκουν με τις λέξεις «Ναζαρέτ» «Ναζωραίος». Όπως αποδείξαμε, η εποχή του Δαβίδ, είναι ιστορικά η «χρυσή εποχή» για τους κατατρεγμένους Ιουδαίους. Κι αυτό γιατί υποτίθεται ότι στις μέρες του θριαμβεύουν οι μη Γιαχβικές δυνάμεις κι επομένως κι ο Ιησούς του Ναυή. Στο πέρασμα των αιώνων, ο λεγόμενος «Οίκος Δαβίδ», μετουσιώνεται στη λαϊκή συλλογική συνείδηση, σε «Οίκο του Ιησού του Ναυή». Οι λόγοι –θρησκευτικοί, πολιτικοί, φυλετικοί, οικονομικοί– γι' αυτή τη μετουσίωση, χάνονται στα βάθη των αιώνων. Όπως εξηγήσαμε, πολλά ονόματα «προφητών», «ηρώων» κλπ. που κατέχουν περίοπτη θέση στις σελίδες της Π.Δ., αντιπροσωπεύουν «εξανθρωπισμένους» εβραϊκούς θεούς, που χάρη στον συμβιβασμό Εβραίων-Ισραηλιτών, εισέρχονται στο Γιαχβικό τυπικό. Εκεί λοιπόν οφείλεται κι η παραπάνω μετουσίωση. Όσο αφορά την προσφώνηση «Γαλιλαίος» κι εδώ δεν υφίσταται κανένα πρόβλημα ερμηνείας. Έχουμε υπογραμμίσει πως ο Ιησούς του Ναυή ανθεί –για καθαρά οικονομικούς λόγους, στα πλαίσια προσέλκυσης περισσότερων εμπόρων*– στις μέχρι τους Μακκαβαίους, ανεξάρτητες επαρ-

* Όπως είπαμε ήδη, η Παλαιστίνη ήταν ένα απ' κορυφαία εμπορικά σταυροδρόμια της περιοχής. Στην περιοχή της υπήρχαν σε πλήρη ευημερία πολλές ελληνικές πόλεις. Συνεπώς υπήρχε άγρια διαμάχη ανάμεσα σ' αυτές και στις εβραϊκές πόλεις, για το ποιές θα προσελκύσουν περισσότερα καραβάνια. Οι Ελληνικές πόλεις είχαν το προβάδισμα στις προτιμήσεις, λόγω της ανεξιθρησκείας που εφάρμοζαν και που έκανε κάθε ταξιδιώτη να βρίσκει το ιερό του θεού του, στις αγορές τους. Ένας βασικός λόγος, λοιπόν, που οι αυτόνομες εβραϊκές πόλεις ασπάζονται την πλέον φιλελεύθερη φόρμα του Ιησού του Ναυή, οφείλεται στην προσπάθειά τους ν' ανταγωνιστούν τη φιλελεύθερη ανεξιθρησκεία των ελληνικών πόλεων. Το τυπικό του Ιησού του Ναυή, εμπλουτίζεται μ' όλες τις κυκλοφορούσες τότε Ανατολικές Ελληνικές δοξασίες. Βλ. λ.χ. Rudolf Kittel: «Biblia Hebraica, editioaltera amentator sterotypica iterum regognita. Στουτγάρδη-1925, κεφ. I σελ. 1-79. I τόμος. Ακόμα κοίτα στο II τόμο, κεφ. X, σελ. 550 έως 637. Η δικιά μας άποψη είναι, πως αυτές οι επιρροές που με συνειδητό τρόπο μπάζουν οι ηγέτες των αυτόνομων πόλεων στο τελετουργικό του Ιησού του Ναυή, στάθηκαν οι θερμοκοιτίδες δυο γεγονότων. Το πρώτο, μας εξηγεί περίφημα, γιατί οι Ρωμαίοι ολιγαρχικοί διαλέγουν τον Ιησού του Ναυή για πρόπλασμα του θεού-«Χριστού». Το δεύτερο, που είναι η λειτουργική συνέπεια του πρώτου, μας προσφέρει την καθαρά αντικειμενική εξήγηση, για το πού οφείλεται ένα μέρος των εκπληχτικών ομοιοτήτων του Χριστιανισμού με τις άλλες θρησκείες του αρχαίου κόσμου.

χίες. Η Γαλιλαία ρημάχτηκε κυριολεχτικά απ' τις ορδές του Ιούδα Μακκαβαίου. Επόμενο, λοιπόν, είναι οι κάτοικοί τους να νιώθουν το μεγαλύτερο μίσος ενάντια στους Μωσαϊστές-Γιαχβιστές. Γι' αυτό το λόγο, όταν ξαναποχτά ένα μέρος της ανεξαρτησίας της, χάρη στην έξυπνη διασπαστική πολιτική των Ρωμαίων, το αντι-Γιαχβικό μίσος των κατοίκων της ξεσπά αμείλιχτο. Γι' αυτό το λόγο, όλοι οι αντιφρονούντες προς το Γιαχβισμό, ονομάζονταν εκείνα τα χρόνια, «Γαλιλαίοι». Έπειτα, ας μη λησμονούμε ότι η Ναζαρέτ, φέρεται σαν πόλη της Γαλιλαίας. Συνεπώς, πράγματι οι προσφωνήσεις «Υιός του Δαβίδ» και «Γαλιλαίος», δε στοιχειοθετούν καμιά αντίφαση, ως προς τις «Ναζαρέτ»-«Ναζωραίος».

8.— Η πληροφορία που μας μεταδίδουν τα «Ευαγγέλια», πως η «γενέτειρα» του «Ιησού» ήταν η Ναζαρέτ, δεν είναι δυνατό να μην είναι «αληθινή». Ο αναγνώστης θα διαπίστωσε πως για να φτάσουμε σε τούτο το συμπέρασμα αναλύσαμε, όσο πιο σφαιρικά μπορούσαμε, όλες τις πτυχές του προβλήματος. Εξετάσαμε κάθε ιστορικό, πολιτικοκοινωνικό, κοινωνιολογικοψυχολογικό, θρησκευτικό, εξελιχτικό προτσές. Τελικά εκείνο που διαπιστώθηκε μ' αναντίρρητο τρόπο, είναι πως οι λεγόμενοι «Ναζηραίοι» αποτελούσαν ένα λαϊκό σώμα «Ιερέων-λειτουργών», που η αποστολή τους συνίστατο στη διαιώνιση της λατρείας του Ιησού του Ναυή. Παράλληλα, στα «Ευαγγέλια» διακρίνονται εύκολα δυο πράγματα: Το πρώτο εμφανίζει καθαρά τον Ιωάννη τον «Βαφτιστή» και τον «Ιησού», να τηρούν όλους εκείνους τους κανόνες που προϋποθέτει η παράδοση, προκειμένου να χαραχτηριστεί κάποιος «Ναζηραίος». Ειδικά για τις αντιρρήσεις πολλών, ότι ο «Ιησούς» ήταν «φάγος και πότης» και γι' αυτό δεν ήταν δυνατό να χαραχτηριστεί έτσι, έχουμε αποδείξει τ' αβάσιμο της άρνησής τους. Εξηγήσαμε πως η ιδιότητα του Ναζηραίου, δεν είχε ισόβιο χαραχτήρα. Η διατήρηση της ιδιότητας, προβλεπόταν για ένα προκαθορισμένο χρονικό διάστημα. Οι πραχτικές ρίζες της μη ισοβιότητας, θα πρέπει ν' αναζητηθούν στην προσπάθεια των ανεξάρτητων πόλεων, να μην κρατιέται εφ' όρου ζωής ένα άτομο έξω απ' την παραγωγή. Όταν λοιπόν τα «Ευαγγέλια» παρουσιάζουν τον μυθικό «Ιησού», να παλεύει 40 μερόνυχτα με το Σατανά στην έρημο νηστεύοντας, σημαίνει ότι σ' αυτά τα 40 μερόνυχτα ο «Ιησούς», ανταποκρίθηκε στα καθήκοντα του «Ναζηραίου». Δεδομένης της μη ισοβιότητας του τίτλου, όταν ο εξανθρωπισμένος «Ιησούς» εξέρχεται απ' την έρημο, έχει ήδη υπάρξει Ναζηραίος. Κι αυτό γιατί τα περί ερήμου, νηστείας, Σατανά και τα ρέστα, θα πρέπει να διαβαστούν πως για ένα άλφα διάστημα ο «Ιησούς άσκησε το λει-

τούργημα του Ναζηραίου. Εξάλλου, και μόνο το ότι «κατάγεται» απ' την αντι-Γιαχβική Γαλιλαία, φτάνει να μας πείσει για την εγκυρότητα των λεγομένων μας. Σε τελευταία ανάλυση, τόσο ο «αδελφός» «του» «Ιάκωβος», όσο και κάμποσοι άλλοι, περιγράφονται σαν Ναζηραίοι.

Το κλειδί για τη λύση του αινίγματος, βρίσκεται οπωσδήποτε στην αιώνια διαπάλη του αρχικού Ρωμαϊκού Χριστιανισμού με την εβραιοποιημένη του παράφραση. Γνωρίζουμε, πως αυτή η διαπάλη βάσταξε τέσσερις περίπου αιώνες κι είχε και δραματικές διακυμάνσεις. Τελικά, όπως τονίσαμε πολλές φορές, η τελευταία και σταθερή κωδικοποίηση της «Καινής Διαθήκης», στάθηκε τ' αποτέλεσμα ενός συμβιβασμού των δυο τάσεων. Έτσι, και μόνο έτσι, εξηγούνται οι διαβόητες πια αντιφάσεις των κειμένων της. Επαναλαμβάνουμε, πως οι χριστιανοί ηγέτες κάθε άλλο παρά ηλίθιοι ήταν. Είχαν περίπου 600 χρόνια στη διάθεσή τους για να εξαφανίσουν τις αντιφάσεις και να εναρμονίσουν το περιεχόμενο της Κ.Δ. Δεν το κάναν όμως όχι γιατί ήταν ηλίθιοι – ηλίθιοι είναι αυτοί που με πρωτοφανή για μας ρηχότητα, υποστηρίζουν ότι οι αντιφάσεις οφείλονται στην αμορφωσιά των «Ευαγγελιστών» – αλλά γιατί δεν είχαν τη δυνατότητα να το κάνουν. Το κάθε χριστιανικό γραφτό, ήταν το ώριμο προϊόν της περιοχής και της εποχής, που συντάχτηκε. Στο περιεχόμενό του αντανακλούνταν τα βιώματα – οποιασδήποτε μορφής – περιοχών μ' εκατομμύρια κατοίκους.... Εν πάση περιπτώσει, οι αντιφάσεις αντιμετωπίζονταν απ' τους ηγέτες του τότε Χριστιανισμού, μ' ένα ολότελα διαφορετικό, απ' το σήμερινό, βλέμμα. Γι' αυτούς, η αντίφαση στο τάδε ζήτημα, ανάμεσα σε δυο διαφορετικά χριστιανικά κείμενα, σήμαινε απλά μια αναγκαιότητα. Και τούτο, γιατί γνωρίζουν πως κάθε χριστιανικό γραφτό, ήταν γραμμένο για ένα συγκεκριμένο κοινό. Συνεπώς, έπρεπε να ευθυγραμμίζεται με τα κοινωνιολογικά δεδομένα αυτού του κοινού. Δηλαδή οι «αντιφάσεις» για τους «πατέρες» της εκκλησίας, δε σήμαιναν τίποτα το τρομαχτικό. Τις θεωρούσαν αναγκαίες ιδιαιτερότητες, για την πλήρη επικράτηση της θρησκείας τους. Είναι μέσα στα πλαίσια της διαμάχης Ρωμαϊκού – εβραιοποιημένου Χριστιανισμού, που πρέπει να τοποθετηθεί κι η αντίφαση της Ναζαρέτ. Η αντίφαση δηλ. του ν' αποκαλείται ο «Ιησούς-Χριστός» Ναζωραίος και Ναζαρηνός, αντί του Ναζαρέτιου, του Ναζαρεταίου ή ακόμα του Ναζαρετηνού.

Εκείνο που διακρίνεται με μια πρώτη ματιά, είναι πως η μόνη διαφορά ανάμεσα στις λέξεις «Ναζωραίος» και «Ναζηραίος», βρίσκεται σ' ένα και μόνο γράμμα. Αντί «η» υπάρχει «ω». Θα συμφωνεί ο ανα-

γνώστης πως πρόκειται για μια εντελώς ανεπαίσθητη διαφορά. Γνωρίζοντας όμως πολύ καλά, πως οι χριστιανοί πλαστογραφούσαν ασύστολα ό,τι δεν τους σύμφερε, είναι κάτι παραπάνω από φανερό, ότι αντικαταστήσανε το γράμμα «η» με το «ω». Έτσι, η λέξη «Ναζηραίος», έγινε Ναζ-ω-ραίος. Το ίδιο ακριβώς, θα μπορούσε νάχει συμβεί – κι έχει συμβεί – και με τη λέξη «Ναζαρέτ». Αν υποθέσουμε ότι αντικατέστησε μια πόλη που ονομαζόταν «Ναζιρέτ», διαπιστώνουμε πως κι εδώ η πλαστογράφηση έγινε πάνω σ' ένα και μόνο γράμμα. Το «ι», έγινε «α». Δηλαδή η πόλη «Ναζιρέτ», μεταβλήθηκε σε «Ναζ-α-ρέτ». Και.... ιδού το πρόβλημα λυμένο!... Με την ίδια μέθοδο καταλήγουμε στο ότι κι η λέξη «Ναζιρινός», αντικαταστάθηκε απ' τη λέξη «Ναζ-α-ρηνός». (Σ' αυτό το σημείο, καλό θάταν να θυμηθεί ο αναγνώστης τη χριστιανική πλαστογραφία πού αναφέραμε πάνω στο έργο του Λουκιανού «Περί της Περεγρίνου τελευτής». Αναφερόμενος ο Λουκιανός στο «Χριστό» έγραφε: «... ο μάγος εκείνος άνθρωπος». Οι χριστιανοί αντιγραφείς αφαίρεσαν το άλφα, και στη θέση του τοποθέτησκαν ένα έψιλον. Έτσι η φράση έγινε: «ο μ-έ-γας εκείνος άνθρωπος». Ωστόσο, η πλαστογραφία βοούσε από μακριά, ώστε σήμερα ούτε και ιερείς ακόμα δεν τολμούν να την αρνηθούν).

Η ανακάλυψη τούτη – που δε θα γινόταν κατορθωτή αν δεν επιχειρούσαμε στα προηγούμενα τη σωστή κοινωνιολογική ανασύνθεση της διαλεχτικής πορείας των κοινωνικών αντιθέσεων της Ιουδαίας – μας οδηγεί να συμπεράνουμε ότι υπήρξε στην Παλαιστίνη κάποια πόλη με τ' όνομα Ναζιρέτ. Ας μην μπούμε στον κόπο ν' αναρωτηθούμε, κατά πόσο το πρόβλημα της Ναζαρέτ δεν αναπαράγεται μ' άλλη μορφή. Και να γιατί: Η Ναζαρέτ, είναι παντελώς ξεκρέμαστη ετυμολογικά. Οι δε λέξεις που υπονοούν τους κατοίκους της, δεν έχουν καμιά ετυμολογική σχέση μαζί της. Χώρια που πουθενά δεν αναφέρεται στα πριν της χρονολογίας μας χρόνια, όχι μόνο τ' όνομά της, μα κι η πιο ελάχιστη λεχτική – γραμματολογική ρίζα, που νάχει κάποια σχέση μ' αυτό. Αντίθετα η Ναζιρέτ, μπορεί να μην αναφέρεται στις αρχαίες εβραϊκές πηγές, μα παράγεται από μιά πασίγνωστη λέξη. Τη λέξη Ναζίρ. Τη λέξη πού αντιπροσωπεύει το λαϊκό σώμα των Ιερέων θεματοφυλάκων της λατρείας του Ιησού του Ναυή. Επομένως, μήπως θάπρεπε να σκεφτούμε, ότι μετά τον ερχομό των Ρωμαίων στην Ιουδαία και την ανεξιθρησκεία που επιβάλλουν, οι οπαδοί του Ιησού του Ναυή ιδρύουν σε κάποια απ' τις παλιές αυτόνομες πόλεις, μια πόλη αφιερωμένη σ' αυτόν; Δηλαδή ένα είδος «ιερής», ας πούμε, πόλης, όμοιας με την αφιερωμένη στον Γιαχβέ, Ιερουσαλήμ. Σε ποιά περιοχή; Στη Γαλιλαία ή στη Σαμάρεια, ας πού-

με. Έτσι θα μπορούσαν να εξηγηθούν τα πάντα. Όλα ταιριάζουν. Κι οι μυστηριώδεις λέξεις. «Ναζαρέτ», «Ναζωραίος», «Ναζαρηνός», ερμηνεύονται κι η λέξη «Γαλιλαίοι», ως προς τους οπαδούς του «Ιησού», εναρμονίζεται με το όλο πλέγμα των επισημάνσεών μας.

Αλλά υπάρχει ένα πρόβλημα. Αν πράγματι οι οπαδοί του Ιησού του Ναυή, δημιουργούν μια πόλη αφιερωμένη στη λατρεία του, που την ονομάζουν Ναζιρέτ προς τιμή των μαρτύρων του Ναζηραίων, τότε γιατί εξακολουθούν να υπάρχουν σ' όλο τον πρώτο αιώνα αυτόνομες Κοινότητες οπαδών του; Γιατί δε σπεύδουν να εγκατασταθούν στα οριά της;

Είναι λοιπόν λάθος τα συμπεράσματά μας;

Όχι! Η πόλη Ναζιρέτ υπήρξε. Κι ο «Χριστός», για μεγάλο διάστημα αποκαλείτο Ναζηραίος. Απλά, η πόλη Ναζιρέτ δε χτίστηκε απ' τους οπαδούς του Ιησού του Ναυή. Χτίστηκε απ' τους Ρωμαίους ολιγαρχικούς πραξικοπηματίες κι ήταν αφιερωμένη στην καρικατούρα του Ιησού του Ναυή, «Χριστό». Το Θεό των Ρωμαίων αριστοκρατών.

★

★ ★

Στα προηγούμενα κεφάλαια, πραγματευτήκαμε τις αναζητήσεις της παραμερισμένης Ρωμαϊκής ολιγαρχίας, της πολιτικοθρησκευτικής εκείνης θεώρησης, που θα της εξασφάλιζε την ανατροπή τ' αυτοκρατορικού θεσμού. Συνάμα, θ' αποτελούσε κιόλας το κύριο όπλο καταστολής των αντιπάλων της, δεδομένου ότι τη μοναρχία θα τη διαδεχόταν αυτή. Δηλαδή θ' αναβίωνε τ' αντιλαϊκό καθεστώς της «αριστοκρατικής δημοκρατίας». Συνεπώς, η πολιτικο-θρησκευτική θεώρηση που χρειαζόταν στους Ρωμαίους αριστοκράτες, έπρεπε νάναι βαθύτατα συγκεντρωτική, όσο κι αντιλαϊκή. Το τελετουργικό της θα πρέπει να υμνούσε την παραδοσιακή τάξη πραγμάτων. Ταυτόχρονα να διαθέτει κι ένα τυπικό, που ν' ακινητοποιεί κάθε διάθεση αμφισβήτησης, των ήδη κεχτημένων μιας τάξης. Προσπάθειες γίναν πολλές απ' την αριστοκρατία, για την εξεύρεση αυτής της θεώρησης. Ευθύς εξαρχής απορρίφτηκαν τα ελληνικά πρότυπα θεών. Η Ρωμαϊκή αριστοκρατία διέθετε ήδη πικρή πείρα πάνω σ' αυτό το θέμα. Η είσοδος κάποιων ελληνικών θεοτήτων, γύρω στους τέταρτο ώς δεύτερο αιώνα π.τ.χ., αποδείχτηκε μαχαίρι στην καρδιά της άρχουσας τάξης. Πιο συγκεκριμένα, μπήκαν στο Ρωμαϊκό πάνθεο οι υποχθόνιοι Θεοί Πλούτωνας και Περσεφόνη. Σύντομα όμως, το φιλελεύθερο τελετουργικό τους έδωσε κάποιες διεξόδους στις λαϊκές ανησυχίες. Στις μέρες των ετήσιων γιορτών τους, ο λαός έβρισκε την ευκαιρία να εκδηλώσει τις άκρως φιλελεύθερες ιδέες, που

του ενέπνευσαν οι διάφορες διδασκαλίες των Ελλήνων Ιερέων – φιλόσοφων, που συνόδευαν πάντα τις δυο θεότητες. Τα πράγματα χειροτέρεψαν στον έσχατο για την ολιγαρχία βαθμό, όταν οι νέες τάξεις πού ανάδειξε η επέχταση της Ρώμης και κύρια οι «Ιππείς» (=Έμποροι), μπάζουν στη Ρώμη τη λατρεία της Φρυγικής θεάς-μητέρας, Κυβέλης. Στις μέρες των εορτών προς τιμή της, σημειώνονταν κάθε τόσο εξεγέρσεις δούλων και πληβείων. Αιτία, το «ερεθιστικό» – λιάβαζε: ισοπεδωτικό – αντιπλουτοκρατικό – τελετουργικό της. Η κατάσταση επιδεινώνεται ακόμα χειρότερα, όταν στο Ρωμαϊκό πάνθεο εισέρχεται ο Άδωνις.

Στο μεταξύ οι νέες τάξεις κερδίζουν συνέχεια έδαφος. Η δημοκρατία προσπαθεί ν' αντιδράσει, διώχνοντας τους έλληνες φιλόσοφους απ' τη Ρώμη. Έχει ήδη διακρίνει μια φιλοσοφικο-θρησκευτική βαθιά αντιλαϊκή θεωρία, που θα μπορούσε ν' ανταποκριθεί στη πλήρη υποταγή των μαζών. Αυτή είν' ο Στωικισμός. Για ένα διάστημα τον ανεβάζει σε κυρίαρχο νομοθετικό – θρησκευτικό σύστημα του κράτους. Τ' αποτελέσματα είναι πράγματι εντυπωσιακά. Οι μάζες μουγκαίνονται. Η έννοια «ειμαρμένη», ακινητοποιεί τη λαϊκή θέληση. Αλλ' όλ' αυτά για λίγο. Η δυναμική πού αποπνέει ο ιστορικός περίγυρος, που κέντρο του είν' η Ρώμη, εκβιάζει για προώθηση μιας νέας κατάστασης. Οι μάζες, ύστερα απ' ένα μικρό διάλειμμα στωικής περισυλλογής, αφυπνίζονται. Τα Ρωμαϊκά προτσές εξέλιξης, σαρώνουν την αριστοκρατική δημοκρατία. Η ολιγαρχία αναγκάζεται να οπισθοχωρήσει στη σκιά. Αλλά ταυτόχρονα συνωμοτεί. Βλέπει ότι η διάδοχός της κατάσταση καθαγιάζει το ρόλο και την αποστολή της, με πολύπλοκες φιλοσοφικές – φιλολαϊκές ενατενίσεις. Πρέπει, λοιπόν, κι αυτή να βρει τις κατάλληλες πολιτικοθρησκευτικές φόρμουλες, που θα της επιτρέψουν να επιστρέψει.

Προς το παρόν αρκείται να βλέπει την καθημερινή ταπείνωση και τη συνεχή χρεοκοπία των οικογενειακών της θεών. Οι κρατικοί θεοί επί δημοκρατίας, είχαν καθαρά φατριαστικό χαραχτήρα. Μπλεκόντουσαν στο παιχνίδι της εξουσίας, με ψεύτικους χρησμούς κ.λ.π. των ιερέων τους, προκειμένου να ευνοηθεί η άλφα ή η βήτα κάστα, που τους υμνούσε. Επόμενο ήταν να ξεπέσουν στα μάτια του απλού λαού. Όταν έπεσε η δημοκρατία, οι παλιοί θεοί χάσαν κάθε δυνατότητα επιρροής. Οι πόρτες της Ρώμης άνοιξαν για κάθε θεότητα πούχε το κύρος να επηρεάσει τις μάζες. Ο Μίθρα η Ίσις και κυρίως ο Σέραπις, σαρώνουν τα παραδοσιακά ιερά της αριστοκρατίας. Ο τελευταίος ειδικά, πού αποτελεί το πάντρεμα των εκλεχτότερων Ελληνιστικών και Αιγυπτιακών πολιτιστικών στοιχείων, έχει κάνει

την αριστοκρατία να τον μισεί παράφορα. Απ' την πρώτη στιγμή εξελίσσεται σε θεό των λαϊκών μαζών. Αλλά τα παραδοσιακά ιερά της ολιγαρχίας, δέχονται το μεγαλύτερο χαστούκι με τη θεοποίηση απ' το λαό, του αυτοκράτορα.* Σαν απάντηση στην αυτοκρατορική λατρεία, η αριστοκρατία δοκιμάζει ν' αντιπαραθέσει τη Στωικιστική φιλοσοφία. Δηλαδή για ν' ακριβολογούμε, έναν προσαρμοσμένο στα μέτρα της Στωικισμό.** Η προσπάθειά της όμως είναι εκ των προτέρων καταδικασμένη σ' αποτυχία. Τόσο οι νέες τάξεις, όσο κι ο λαός, γνωρίζουν τί σημαίνει Στωικισμός. Η προσπάθεια, εξάλλου, της αριστοκρατίας να επιβάλει ένα συγκεντρωτικό – αντιλαϊκό πολιτικοθρησκευτικό σύστημα, είναι γνωστή από χρόνια. Στα πρώτα τριξίματα της «αριστοκρατικής Δημοκρατίας», έσπευσε να υιοθετήσει τον πλέον αντιδραστικό θεό του αρχαίου κόσμου: Τον Γιαχβέ. Μ' άλλα λόγια, θέλησε – η ολιγαρχία – να επαναλάβει το πείραμα του Αντίοχου. Η προσπάθειά της όμως δεν ήταν δυνατό να ευδοκιμήσει. Η αντίσταση όλων των παραγωγικών τάξεων, σε συνεργασία με τις απλές μάζες της Ρώμης, ματαίωσαν την επιβολή του Γιαχβισμού. Του πλέον απαιτητικού, ως προς την εκμετάλλευση κάθε ικμάδας απ' το μόχθο του απλού ανθρώπου, πολιτικο-θρησκευτικού συστήματος.

Οι αριστοκράτες κατάλαβαν. Άλλωστε, ήταν πολύ σαφές το μήνυμα των καιρών για να τ' αγνοήσουν. Έμειναν στη σκιά συνωμοτώντας. Ταυτόχρονα κατελάμβαναν και κρατικές θέσεις, όταν κι όπου το μπορούσαν. Συγχρόνως όμως, ετοιμάζονταν για την επιστροφή τους. Δε τόχαν σκοπό να μείνουν αιώνια στην πάντα. Ήδη η Σύγκλητος είχε εξελιχτεί σε καταφύγιό τους. Αυτό οφειλόταν, σ' έναν «πονηρό» ελιγμό του Αύγουστου. Ξεδόντιασε το άλλοτε κορυ-

* Σαν πρώτη γενεσιουργό στιγμή τούτης της θεοποίησης, δέον να θεωρείται η απόφαση των «triumviri» να εγκαθιδρύσουν το 44 π.τ.χ. την επίσημη λατρεία του «divus Julius» (Βλ. Σουετ. 12 Καίσ. «Καίσαρ» XXVIII,4).

** Εκείνοι που επιχείρησαν πρώτοι τη προσαρμογή του Στωικισμού στο ρόλο πολιτικού συστήματος, ήταν οι Ουάρρωνας, Ποσειδώνιος. Ο πρώτος πρόσθεσε στον Στωικισμό ένα σωρό στοιχεία απ' τις δημοφιλέστερες πολιτικοθρησκευτικές θεωρήσεις της εποχής. Απ' αυτή την άποψη είναι ο προπάτορας των πολυθεϊστικών επιρροών που αντανακλούνται στη Κ.Δ. Ο δεύτερος, ο Ποσειδώνιος δοκίμασε ν' απαλύνει τον σκοταδισμό του Στωικισμμού, επομένως και την ιδεολογική του γύμνια σαν θρησκευτικό πλέον σύστημα, μπάζοντας στη φιλοσοφία του, το Πυθαγόρειο δόγμα της μεταμψύχωσης. Φανερό ότι κι οι δυο αυτές προσπάθειες εντάσσονται στην προσπάθεια της Ρωμαϊκής ολιγαρχίας να μετατρέψει τον Στωικισμό, σε βιώσιμο, όσο κι αποδεχτό απ' τις μάζες πολιτικοθρησκευτικό σύστημα. Αλλά απότυχαν. Ο ήδη διαμορφωμένος νεοεπικουρισμός που στις μέρες του Νέρωνα, θ' ανυψωθεί στο ανώτερο δυνατό βάθρο, απόδειχνε εύκολα την ιδεολογική γύμνια του Στωικισμού. Για τις προσπάθειες των Ουάρρωνα, Ποσειδώνιου, Βλ. Warde Fowler: «The Religions Experience of the Roman People», κεφ. XVII-XIX. «Roman Ideas of Deity», κεφ. IV, Λονδίνο 1979, Γ' έκδοση.

φαίο σώμα της «αριστοκρατικής δημοκρατίας» και τ' άφησε να λειτουργεί σαν σκιώδης εξουσία, χωρίς όμως και να της επιτρέπει ν' αποχτήσει την παραμικρή δύναμη. Η ύπαρξή της ήταν καθαρά συμβολική. Αφέθηκε «ανέπαφη», μόνο και μόνο για να στεγάζει τους αριστοκράτες πολιτικούς που μείναν «άνεργοι». Ταυτόχρονα οι αυτοκράτορες εφάρμοσαν και μια άλλη μέθοδο, για να εξορίζουν απ' τη Ρώμη τους παλιούς δημοκρατικούς. Τη «Χρυσή εξορία». Τους στέλναν δηλ. πραίτορες ή διοικητές κ.λ.π. στις καταχτημένες περιοχές. Να λοιπόν, γιατί οι περισσότερες συνωμοσίες εκκολάφτηκαν στη Ρωμαϊκή περιφέρεια.

Όταν ο Πομπήιος κατέλαβε την Παλαιστίνη στα 63 π.τ.χ., η Δημοκρατία στη Ρώμη χαροπάλευε. Ο ίδιος ο Πομπήιος πέρασε στο στρατόπεδο των ολιγαρχικών. Οι Ρωμαίοι του, βρήκαν να επικρατεί στο Ισραήλ μια πολύ μυστήρια κατάσταση. Ενώ πίστευαν – όπως κι όλος ο κόσμος άλλωστε – ότι όλοι οι Εβραίοι ήταν ακραιφνείς Γιαχβιστές, διαπίστωσαν πως στην ουσία η χώρα ήταν θρησκευτικά διαιρεμένη. Οι άρχουσες τάξεις ήταν Μωσαιστές – Γιαχβιστές. Ο απλός λαός όμως, λάτρευε κάποιον θεό εσχατολογικής υφής, με τ' όνομα Ιησούς. Το γεγονός προκάλεσε το ενδιαφέρον των αριστοκρατών ιθυνόντων της Ρώμης. Οι αναφορές, που στέλναν οι διανοούμενοι που συνόδεψαν τον Πομπήιο, μιλούσαν για ένα θεό, που στην ουσία δεν αντιμάχεται αυτόν τούτον τον Γιαχβέ, μα τον νομοθέτη του – κατά Σανχεντρίν – Μωυσή. Ο θεός αυτός, κατείχε μια περίοπτη θέση στην «Παλαιά Διαθήκη», το «ιερό» βιβλίο του εβραϊκού κράτους. Η μορφή του, όπως προβάλλει απ' τις σελίδες της «βίβλου», είναι μια τυπικά πιστή στον Γιαχβέ μορφή. Οι απλοί όμως Εβραίοι – συνέχιζαν οι αναφορές – επιμένουν ότι ο Ιησούς του Ναυή είναι ο αληθινός νομοθέτης του Ισραήλ. Μια σημαντική δε μερίδα τους, τον τιμούν σαν ξεχωριστή απ' τον Γιαχβέ θεότητα. Οι πιστοί του ονομάζονται Γαλιλαίοι, ενώ υπάρχει κι ένα ιδιόρρυθμο σώμα Ιερέων πού ονομάζονται Ναζηραίοι και πούναι αφιερωμένοι στη λατρεία του. Αλλά το κυριότερο, ήταν πως αυτόν τον μυστήριο Ιησού, τον λατρεύουν κι οι ελληνικές πόλεις της Παλαιστίνης, που τον θεωρούν σαν έναν απ' τους θεούς τους. (Είν' ευνόητο, πως οι ελληνικές πόλεις ωθήθηκαν στη λατρεία του Ιησού του Ναυή, από διάθεση αντιπαράταξης στο Γιαχβικό κράτος. Και τούτο, γιατί η διαμάχη των ελληνικών πόλεων με το Ισραήλ είναι αέναη. Αιτία, ο εμπορικός ανταγωνισμός μεταξύ τους). Αυτό το τελευταίο, κέντρισε αφάνταστα το ενδιαφέρον της Ρωμαϊκής άρχουσας δημοκρατικής τάξης. Οι ελληνικές πόλεις υπήρχαν εκεί 300 περίπου χρόνια. Συνεπώς, η στα-

θερότητά τους, υπονοούσε σφιχτοδεμένους συγκεντρωτικούς διοικητικούς μηχανισμούς. Επομένως, ο Ιησούς του Ναυή, μπορεί νάταν θεός των καταπιεσμένων του Ισραήλ, μα ταυτόχρονα ήταν αποδεχτός κι απ' τις άρχουσες τάξεις των ελληνικών πόλεων. Δηλαδή ξέχωρα απ' τα φιλολαϊκά του στοιχεία, διέθετε και κάποια άλλα, που ευνοούσαν τη διαιώνιση μιας κατεστημένης διαστρωμάτωσης. Το πράγμα ήταν φοβερά ενδιαφέρον για τις δημοκρατικές Ρωμαϊκές μεγαλοοικογένειες. Οι πληροφορίες για τον άγνωστο αυτόν θεό, που εν πάση περιπτώσει δεν ήταν παρά η άλλη πλευρά του Γιαχβέ, κατέφτασαν στις πιο δύσκολες για την επιβίωσή τους στιγμές. Τα φιλοσοφικά θρησκευτικά στηρίγματά τους, έχουν ήδη σαρωθεί. Η ύπαρξη τούτου, του δεύτερου Γιαχβέ, θα μπορούσε να καλύψει θαυμάσια την ιδεολογική τους γύμνια.

Όπως υπογραμμίσαμε, οι Ρωμαίοι εφάρμοσαν μια απόλυτη ανεξιθρησκεία. Μετά το θάνατο του Ηρώδη, το 4 π.τ.χ., ο Αύγουστος προχώρησε σ' ένα μοίρασμα του κράτους, στους γιούς του. Στην πραγματικότητα επρόκειτο για μια καλυμμένη διάσπαση του κράτους και μια απόδοση της παλιάς αυτονομίας τους, στις βίαια καταχτηθείσες απ' το Ισραήλ αντι-Γιαχβικές περιοχές. Η πράξη του Αύγουστου, αποτέλεσε ένα «θείο δώρο» για τις αριστοκρατικές κάστες της Ρώμης, που καραδοκούσαν στη σκιά της ιστορίας, γυρεύοντας τις κατάλληλες ευκαιρίες για επανακατάληψη του κράτους απ' την τάξη τους. Και τούτο, γιατί νομιμοποίησε τη λατρεία του θεού Ιησού του Ναυή. Είχαν ήδη επισημάνει, πως η υιοθέτηση τούτου του περίεργου θεού κάποιων Ιουδαϊκών κι ελληνικών πόλεων της Παλαιστίνης, θα μπορούσε να καλύψει το ιδεολογικό κενό τους. Κενό, που αποτελούσε σοβαρή τροχοπέδη, στην επαναφορά του παλιού καθεστώτος, στο οποίο την εξουσία μονοπωλούσαν.

Κι ήταν πραγματικά μια τρομερά ευχάριστη έκπληξη για τους παλαιογαιοχτήμονες της Ρώμης, ο θεός Ιησούς. Οι παλιές τους ιδεολογικές μάσκες, ο Στωικισμός κι ο Γιαχβισμός, προκαλούσαν την απέχθεια του Ρωμαϊκού λαού. Κοινή τους συνισταμένη, η βαθιά τους αντιδραστικότητα. Η Στωική μοιρολατρεία, αποκοίμιζε το λαϊκό φρόνημα. Ο Γιαχβισμός, εξασφάλιζε μια σιδερένια θωράκιση στο κράτος. Και να, ξαφνικά μια θρησκεία, που συνδυάζει και τα δυο αυτά στοιχεία. Και το Γιαχβισμό και το Στωικισμό.

Η στυγνή καταπίεση του απλού εβραϊκού λαού απ' το Γιαχβικό Ιερατείο, τον ανάγκασε, όπως ήδη έχουμε εντοπίσει, να προσδώσει στον Ιησού του Ναυή, εσχατολογική μορφή. Η κρατική θηριωδία, – ειδικά στην εποχή των Μακκαβαίων – αφόπλισε το λαό απ' τον ιστο-

ρικό του δυναμισμό, προκειμένου να διεκδικήσει τα όποια εποχικά του δικαιώματα. Αποτέλεσμα, ο μαρασμός των ταξικών αγώνων στο φως της μέρας κι η άνοδος της μοιρολατρείας στο σκοτάδι της παρανομίας. Ο Μεσσιανισμός, σε τελική ανάλυση, δεν αποτελεί παρά το εκλεχτό παιδί της μοιρολατρείας. Είναι στην καρδιά αυτών των διαδικασιών, που δημιουργείται η Μεσσιανική μοιρολατρεία. Στην ίδια περίοδο – μεταξύ 280–140 π.τ.χ. – δημιουργούνται απ' τους Μεσσιανιστές οπαδούς του Ιησού του Ναυή, κάποια φυλλάδια, που το περιεχόμενό τους αντικαθρεφτίζει τέλεια την απελπισία των αντι-Μωσαϊκών μαζών. Το χαραχτηριστικότερο φυλλάδιο αυτού του είδους, είν' ένα κείμενο της «Παλαιάς Διαθήκης», με τον τίτλο «Εκκλησιαστής»*. Το τελευταίο είν' ένα αληθινά ενδιαφέρον κείμενο. Το ύφος του είναι σαφώς επηρεασμένο απ' τη Στωική φιλοσοφία. Είν' εμφανές, ότι αποτελεί παράγωγο του αλληλοεπηρεασμού των αντιγιαχβικών πόλεων και της ελληνικής φιλοσοφίας των γειτονικών ελληνιστικών πόλεων. Εξού και το Στωικό στύλ. Οι σελίδες του αποπνέουν μια βαθύτατα απεγνωσμένη απαισιοδοξία. «Ποιό είναι τ' όφελος – διαβάζουμε – σ' αυτούς που ιδρώνουν δουλεύοντας; Όλα τα έφτιαξαν – φανερό ότι εννοεί τους θεούς. Πρόκειται για μια αναπαραγωγή της συλλογικής μνήμης για τον πολυθεϊσμό των αρχέγονων αντιγιαχβιστών (Σημ. Συγγρ.) – όμορφα κι ωραία. Το καθένα στη θέση του και στην εποχή του, δίχως να πέφτει λόγος στον άνθρωπο, που ποτέ δεν μπόρεσε να κατανοήσει τα έργα τους. Το μόνο ωραίο, που απομένει στον άνθρωπο να κάνει, είναι ν' απολαμβάνει και να πράττει καλοσύνες...» (Εκκλησιαστής 3. 9-13). Σ' ένα άλλο απόσπασμα, λέει και τα εξής: «Ματαιότης, ματαιοτήτων τα πάντα ματαιότης. Τί κερδίζει ο άνθρωπος μοχθώντας κάτω απ' τον ήλιο; Η κάθε γενιά έρχεται και παρέρχεται. Η γης όμως υπάρχει αιώνια.... Ό,τι έγινε θα επαναληφτεί κι ό,τι έχει γίνει θα ξαναγίνει. Κάτω απ' τον ήλιο δεν υπάρχει τίποτα το καινούργιο» (Εκκλ. 1.2-4 και 8-9).

Όλη η Στωική μεταφυσική αιτιοκρατία, διακρίνεται ατόφια στα πιο πάνω κομμάτια. Πώς λοιπόν να μην τρίβουν τα χέρια τους οι Ρωμαίοι αριστοκράτες; Ανακαλύπτουν μια θρησκεία, που όπως είπαμε αποτελεί μείγμα Γιαχβισμού – Στωικισμού. Αλλά το κυριότερο στοιχείο

---

* Ο χρόνος δημιουργίας του, καθορίζεται μεταξύ 200-160 μ.τ.χ. Οι θεολόγοι όμως ισχυρίζονται, πως δημιουργήθηκε την εποχή του Σολομώντα. Αυτό επιβεβαιώνει κι «επίσημα», την αντιγιαχβική του προέλευση. Πάντως, όλοι οι ερευνητές δέχονται σαν χρόνο δημιουργίας του, την Ελληνιστική εποχή. Δηλαδή 250 κ.ε. Η δικιά μας άποψη είναι, πως συντάχτηκε μετά την αποτυχία του Αντίοχου του Δ'. Αυτό μαρτυρά ο βαθύς του πεσσιμισμός. Το κείμενό του δέχτηκε πάμπολλες Γιαχβικές παραχαράξεις. Αλλά ο κεντρικός αντι-Γιαχβικός του πυρήνας, διακρίνεται εύκολα. Ο τίτλος του στα εβραϊκά είναι «Κοχέλεθ», απ' το «Καλάχ» =εκκλησία. Συνεπώς ο συντάχτης του λέγεται «Εκκλησιαστής».

της, δεν είν' αυτό. Είναι το ότι τούτη η θρησκεία, αποτελεί τη θρησκεία των κατατρεγμένων της Παλαιστίνης. Πρόκειται δηλ. για πραγματικό «θείο δώρο», η ανακάλυψή της. Κι αυτό, γιατί τώρα μπορούν να εμφανιστούν στο Ρωμαϊκό λαό, επιδείχνοντας μια πολιτικοθρησκευτική θεώρηση, που είναι τόσο προοδευτική, ώστε ν' αποτελεί την για αιώνες φιλοσοφία των φτωχών μαζών της Παλαιστίνης. Έτσι θα εξαπατούσαν τους όποιους αντιπάλους τους. Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε, ότι όλ' αυτά, κάθε άλλο παρά στο χώρο της «μηχανιστικής εξέλιξης», τοποθετούνται. Όταν λέμε ότι θα παρουσιάσουν έναν καινούργιο θεό, εννοούμε ότι θα εμφανιστούν κάτω απ' τη σκέπη μιας νέας πολιτικοθρησκευτικής έκφρασης. Γιατί χάρη στην αλληλεξάρτηση θρησκείας – πολιτικής, η κάθε θρησκεία αντιπροσώπευε τα συμφέροντα μιας άλφα τάξης. Ας θυμηθούμε λ.χ. ότι η Κυβέλη εισήχθη στη Ρώμη «εν μία νυκτί». Προξενητής ο βασιλιάς της Περγάμου, Άτταλος. Ας θυμηθούμε ακόμα το μπάσιμο στο Ρωμαϊκό πάνθεο, του θεού Ασκληπιού, με την ευκαιρία μιας... επιδημίας πανώλης. Ή τον Σέραπι, που τη λατρεία του μετάφερε στη Ρώμη η νέα εμπορική τάξη, οι «Ιππείς». Το πείραμα του Αντίοχου, τέλος. Κι ένα σωρό άλλα παραδείγματα. Απλά, η κάθε θεότητα εξυπηρετούσε τις πολιτικοοικονομικές επιδιώξεις, τής κάθε τάξης. Συνάμα το τελετουργικό της καθρέφτιζε τη συλλογιστική της, τις επιδιώξεις της, τις ανησυχίες της.

Όταν η αριστοκρατία ανακαλύπτει τον Ιησού του Ναυή, στερείται πολιτικοθρησκευτικής έκφρασης. Όπως αποδείξαμε, ο Γιαχβέ κηρύχτηκε παράνομος στα 139 π.τ.χ. Ο Στωικισμός έχει ξεμασκαρευτεί, τόσο απ' τα προοδευτικά ελληνικά φιλοσοφικά ρεύματα, όσο κι απ' τον απλό λαό. Τα παλιά οικογενειακά της ιερά, είχαν χάσει κάθε κύρος. Ακόμα περισσότερο, γινόντουσαν πηγές έμπνευσης των κωμωδιογράφων. Στον πρώτο π.τ.χ. αιώνα, η δημοκρατία προσπαθεί να κρατηθεί στο έδαφος, που σειέται κάτω απ' τα πόδια της. Αναγκάζεται να νομιμοποιήσει τους θεούς Σέραπι – Ίσιδα, που μέχρι τότε ήταν τυπικά απαγορευμένοι. Και λέμε «τυπικά», γιατί η λατρεία τους στα χαμηλά στρώματα, είχε τεράστιες διαστάσεις. Επιτρέπει επίσης τη λατρεία του Γιαχβέ, που οι νέες τάξεις κι ο λαός, είχαν επιβάλλει την απαγόρευσή του στα 139 π.τ.χ. Η νομιμοποίηση του Γιαχβέ, αποσκοπούσε να προσδώσει μια ισορροπία στην κατάσταση. Νομιμοποιούνται δηλ. οι θεοί των νέων τάξεων, νομιμοποιείται όμως κι ο θεός της πιο μαύρης ολιγαρχίας. Οπωσδήποτε ο Γιαχβέ ξαναμπαίνει στο περιθώριο, μετά την επικράτηση του Αύγουστου. Ο τελευταίος, επιχειρεί μια μεταρρύθμιση στο θρησκευτικό

τομέα. Επιδιώκοντας τη δημιουργία σταθερών δεσμών της Ρώμης με τις επαρχίες, γίνεται λειτουργός της σύσφιξης όλων των θρησκευτικών σχέσεων της αυτοκρατορίας. Αλλά η ζωή έχει πάρει το δρόμο της. Δε χρειάστηκε ιδιαίτερη επιμονή απ' τον Αύγουστο, για να εισακουστεί η θεωρία του. Έτσι, μια νέα θρησκεία ξεπηδάει μέσα απ' αυτόν τον πανθεϊσμό. Η θρησκεία της «θεάς Ρώμης». Η αρχή έγινε στις διάφορες ελληνικές πόλεις κι εξαπλώθηκε σ' όλη την Εγγύς Ανατολή. Στο τελετουργικό της «Θεάς Ρώμης», συνυπάρχουν όλες οι δοξασίες της αυτοκρατορίας. Η αποτίναξη όμως του ζυγού της Δημοκρατίας, φέρνει στην επιφάνεια μια νέα θρησκεία, που ασφαλώς ο Αύγουστος δεν την είχε προβλέψει. Τη λατρεία του πρωθιερέα της «θεάς Ρώμης» στην αρχή του θεού, ύστερα, Αύγουστου. Το 12 π.τ.χ. ο θετός γιος του Δρούσος, προσκαλείται στο Λούγδουνο, ύστερα από παράκληση των κατοίκων του κι εγκαινιάζει ένα βωμό προς τιμή του Θεού Αύγουστου. Το 2 π.τ.χ., ο Λ. Δομίτιος κάνει το ίδιο στις όχθες του Έλβα. Λίγο πριν το θάνατό του Αύγουστου, όλες οι πόλεις είχαν αποδεχτεί τη λατρεία του.

Εν πάση περιπτώσει, το σπουδαιότερο είναι πως η λατρεία του αυτοκράτορα, λειτουργούσε σαν ανεξιθρησκεία. Ο πανθεϊσμός του Αύγουστου και των τάξεων που τον στήριζαν, λειτουργούσε σαν συνεχτικός δεσμός λαών, μ' ολότελα διαφορετικές θρησκευτικές παραδόσεις. Ταυτόχρονα σαρώνει το ρατσιμό του Ρωμαϊκού Πανθέου, αφήνοντας το πεδίο ελεύθερο για κάθε θρησκευτική θεώρηση. (Έχουμε ήδη ερμηνεύσει τις ρίζες τούτου του ρατσισμού. Οφείλεται στις προσπάθειες των δεμένων με την Ιταλική γη αριστοκρατών, ν' αποτρέψουν το μπάσιμο νέων οικονομικών δυνάμεων στη Ρώμη).

Είναι μέσα σ' αυτές τις ιστορικές συνθήκες, που η Ρωμαϊκή δημοκρατική αριστοκρατία, υιοθετεί τον Ιησού του Ναυή. Οι πρωτεργάτες όμως αυτής της υιοθέτησης, είναι σε θέση να διακρίνουν κάποια πράγμστα. Γνωρίζουν πως αν εμφανίσουν τον Ιησού του Ναυή αυτόνομο, θα προκαλέσουν τη δυσπιστία εκείνων, που την ανοχή τους επιδιώκουν. Ο Ρωμαϊκός λαός, που δε γνωρίζει τις φυλετικές – ταξικές αντιθέσεις του Ισραήλ, δε θα δει στον Ιησού του Ναυή, παρά τον Γιαχβικό προφήτη της Π.Δ. Έτσι δημιουργείται ο Θεός–«Χριστός». Ένας θεός, που αποτελεί τη συνένωση του Ιησού του Ναυή, με τις Στωικές ιδέες ή μάλλον, για ν' ακριβολογούμε, τη συνένωση δυο διαφορετικών εκδοχών της Στωικής φιλοσοφίας. Στην πραγματικότητα, εκείνο που επιδιώκεται, είναι η δημιουργία ενός Γιαχβέ μ' άλλο όνομα. Παίρνουν από την Π.Δ. ό,τι τους συμφέρει – δηλ. όλα τα πιο αντι-

δραστικά της κομμάτια – και τ' αποδίδουν στον Ιησού του Ναυή. Παράλληλα μπάζουν στο τυπικό του κι όλες τις συντηρητικές ιδέες των ελληνορωμαϊκών λατρειών. Απαύγασμα των ιδεών αυτών, είναι ο «Χριστός». Έτσι ο νέος θεός ονομάζεται «Ιησούς – Χριστός». Στο μεταξύ, η Ρωμαϊκή περιφέρεια αναδείχνεται ολοένα σε σημαίνοντα παράγοντα των υποθέσεων της αυτοκρατορίας. Η ολιγαρχία έχει ανάγκη από μια λαϊκή βάση για το «νέο» της θεό. Η άκρως ελληνοποιημένη εβραϊκή διασπορά της Αλεξάντρειας, θα μπορούσε ν' ανταποκριθεί σ' αυτό το ρόλο. Δεν πέσαν έξω στις προβλέψεις τους. Η διασπορά της Αλεξάντρειας αποδέχτηκε σε μεγάλο βαθμό την καινούργια «μορφή» του Ιησού του Ναυή. Το ίδιο υπολόγισαν και για τις ελληνικές πόλεις της Παλαιστίνης. Εκεί, η αποδοχή του «Ιησού–Χριστού» ήταν ομόθυμη. Ο νέος θεός, ανταποκρινόταν τέλεια στη συλλογική ψυχολογία των κατοίκων τους, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί μέσα στις εκατοντάδες χρόνια αλληλοεπηρεασμού, με τα ήθη κι έθιμα των Ιουδαίων. Αλλά το σημαντικότερο είναι, πως στον «Ιησού–Χριστό», η ολιγαρχία των ελληνικών πόλεων της Παλαιστίνης και της Συρίας γενικότερα, βρήκαν το ιδεώδες πολιτικοθρησκευτικό σύστημα. Οπωσδήποτε η Ρωμαϊκή αριστοκρατία θάστειλε στους τοπικούς έλληνες ηγεμόνες, κάποιες αντιπροσωπείες, προκειμένου να τους εξηγήσουν τα πάντα, γύρω απ' την αληθινή μορφή του «νέου» θεού. Θα τους ανέλυσαν την καταγωγή του, τα ρεύματα που επηρέασαν το τελετουργικό του και το ρόλο που καλείτο να παίξει. Είναι αδύνατο, οι αριστοκράτες των πόλεων αυτών, να μη συνέλαβαν αμέσως τα πλεονεχτήματα του «Χριστού», όσο αφορά την εδραίωση της θέσης τους.

Αλλά εκεί που φανερά λάθεψαν οι δημιουργοί του «Ιησού Χριστού», είναι στην υποδοχή που θα επιφύλασσαν στον Θεό «Ιησού-Χριστό» οι αντιγιαχβιστές Εβραίοι. Περίμεναν ότι οι πιστοί του Ιησού του Ναυή, θα σπεύδαν ν' ασπαστούν το καινούργιο του σχήμα. Για να εξασφαλίσουν την ευμένειά τους μάλιστα, οι Ρωμαίοι αριστοκράτες, βάφτισαν τον «Ιησού–Χριστό» «Ναζηραίο», σαν δείγμα σεβασμού προς το λαϊκό σώμα των Ιερέων του Ιησού του Ναυή. Αλλά οι Εβραίοι αντιγιαχβιστές αντέδρασαν. Οι Ρωμαίοι κι οι Έλληνες·«Ιερείς» του «Χριστού», τους πρόσφεραν μια καρικατούρα του νομοθέτη τους. Μια καρικατούρα σταυρωμένη... Η αποδοχή της θα σήμαινε το σβήσιμο όλων τους των ελπίδων. Αυτοί περίμεναν τον Μεσσία Ιησού του Ναυή, να κατέβει στη γη και να εγκαθιδρύσει την αιώνια βασιλεία του, πάνω σ' όλους τους λαούς. Και τώρα έρχονταν μερικοί Ρωμαίοι, συνεπικουρούμενοι κι απ' τους άρχοντες των ελλη-

νιστικών πόλεων, – εδώ έπαιρνε τη θέση του κι ο λανθάνων ανταγωνισμός των Ιουδαϊκών πόλεων με τις ελληνιστικές – μόνο και μόνο για να τους διαψεύσουν τα οράματα.

Απ' ό,τι μαρτυρούν τα γεγονότα – εννοούμε τα ιστορικά...– μπορεί ο απλός αντιγιαχβικός εβραϊκός λαός, να μην αποδέχτηκε τον «Χριστό», αλλά υπήρξαν κι ορισμένοι που τον προσκύνησαν. Κι αυτοί οι ορισμένοι, θα πρέπει να κατείχαν υψηλά αξιώματα. Το πιθανότερο, ν' ανήκαν στην Ιδουμαϊκή δυναστεία. Αυτό τουλάχιστον δείχνει η καθαίρεση του μεγάλου γιου του Ηρώδη Αρχέλαου, απ' τον Αύγουστο.* Είναι σίγουρο ότι ο Αρχέλαος καθαιρείται σαν χριστιανός. Το εντυπωσιακό στοιχείο στην υπόθεση της καθαίρεσής του, είναι ότι αυτή συμπίπτει με τη λεγόμενη «Επανάσταση της Απογραφής». Ο Αύγουστος, λέει η σχετική πληροφορία του Φλάβιου Ιωσήφ, διέταξε να γίνει απογραφή στην Ιουδαία. Τότε κήρυξε επανάσταση κατά των Ρωμαίων ο Ιούδας ο Γαλιλαίος ή Γωλανίτης. Ο Ιούδας επέδραμε στο φρούριο της Σεπφόριδας και λήστεψε τον οπλισμό του.** Κατόπιν ηγήθηκε ενός μεγάλου κινήματος, που ταλαιπώρησε αρκετά τους Ρωμαίους.

Το ότι ο Ιούδας ο Γωλανίτης είναι Γαλιλαίος, κατάγεται δηλ. απ' την πλέον αντιγιαχβική – αντιμωσαϊκή περιοχή, μας πείθει πως είναι οπαδός του Ιησού του Ναυή. Αλλά όπως είδαμε, η είσοδος των Ρωμαίων στην Ιουδαία, επέτρεψε στους αντιμωσαϊστές ν' ανασάνουν. Κατά συνέπεια εναντίον τίνος και γιατί επαναστατεί ο Ιούδας; Η κοινή πεποίθηση είναι, πως επαναστατεί ενάντια στους Ρωμαίους που έχουν καταχτήσει την πατρίδα του. Αυτή η εκδοχή όμως, αναιρείται απ' το γεγονός ότι το καθεστώς που επιβάλλουν οι Ρωμαίοι – λόγω της μεγαλοφυούς πολιτικής του Αύγουστου – είναι σαφώς πιο φιλελεύθερο απ' το προηγούμενο. Επομένως, δεν μπορεί νάναι οι Ρωμαίοι ο στόχος του. Η ταυτόχρονη καθαίρεση του Αρχέλαου, μας δίνει τη λύση. Πολύ απλά, ο Ιούδας ο Γαλιλαίος, ηγείται κινήματος

* Για τη λατρεία του Αύγουστου Βλ. E. Bickel, περιοδικό «Bonner Jahrbucher», 1933 σελ. 1 κ.ε. Βλ. ακόμα το βιβλίο του L.R. Tasylor: The Divinity of the Roman Emperors», Λονδίνο, 1962.

* Βλ. Φλάβιος Ιωσήφ, «Ιουδαϊκή Αρχαιολογία» (XVII. 355, XVIII. 2-3). Στο άλλο του έργο «Πόλεμος της Ιουδαίας» ο Φλάβιος Ιωσήφ μας πληροφορεί ότι ο Αρχέλαος κλήθηκε στη Ρώμη για ν' απολογηθεί στον αυτοκράτορα (II. 111-117). Την ίδια πληροφορία μας μεταδίδει κι ο Δίων Κάσσιος, που ισχυρίζεται ότι ο Αρχέλαος κατηγορήθηκε απ' τα αδέλφια του και γι' αυτό εξορίστηκε στις Άλπεις. Βλ. Δίων Κάσσιος «Ρωμαϊκή Ιστορία» (IV. XXV. 11.6). Το ερώτημα που μπαίνει είναι: Για τί πράγμα κατηγορήθηκε ο Αρχέλαος; Αν η υπόθεσή του τοποθετηθεί στα δικά μας κανάλια σκέψης, θα δούμε πως η μόνη κατηγορία που μπορεί να στέκει, είναι πως ασπάστηκε το Χριστιανισμό.

** Βλ. Φλάβιος Ιωσήφ: «Πόλ. Ιουδ. II.56, 118, 443, VII 253 και Αρχαιολογία XVIII 4, 10, 23, 25. XX. 102.

των οπαδών του Ιησού του Ναυή, ενάντια των Ρωμαίων, όσο και των Ιδουμαίων – Ισραηλιτών χριστιανών. Ο Αρχέλαος έχει ασπαστεί το Χριστιανισμό, βασιζόμενος στις πλάτες κάποιων Ρωμαίων αξιωματούχων. Αξιωματούχων μ' αριστοκρατική καταγωγή, που ο Αύγουστος τους ξεφορτώθηκε με τη μέθοδο της «χρυσής εξορίας»..Το ότι έτσι έχουν τα πράγματα, μας αποκαλύπτεται από μια απρόσμενη πηγή. Στην κωδικοποιημένη σειρά «Κοίμηση της Θεοτόκου» – που αποτελεί συρραφή διάφορων φυλλαδίων – υπάρχει κι ένα Συριακό χειρόγραφο, στο οποίο αναφέρεται και το εξής εδάφιο: «Αποχώρησε η Μαρία – (Σημ. Συγγρ.) η μητέρα του «Χριστού» – και κατέληξε στη Βηθλεέμ. Τη συνόδευαν τρεις παρθένες. Η Καλλεθά η κόρη του Νικόδημου, η Νάσρα η κόρη του Γαμαλιήλ και η Ταβιθά η κόρη του Αρχέλαου»: (Βλ. ΙΙ)*

Στο μεταξύ οι ελληνιστικές πόλεις, έχουν ασπαστεί σχεδόν στην ολότητά τους τον «Χριστό». Η θέση του «νέου» θεού ενισχύεται σημαντικά, όταν καταφτάνουν στην Παλαιστίνη χιλιάδες Ρωμαίοι. Η πιθανή τους ταυτότητα από ταξική άποψη, είναι αντιδραστικοί οπαδοί της αριστοκρατικής Δημοκρατίας. Στην πραγματικότητα θα μπορούσαμε κάλλιστα να τους χαραχτηρίσουμε «φυγάδες». Με την παγίωση των νέων τάξεων και του αυτοκρατορικού θεσμού, η θέση τους στη Ρώμη έχει γίνει αφόρητη. Ο απλός λαός τους κυνηγάει με καθημερινές πράξεις αντεκδίκησης. Είναι ακόμα πολύ νωπά τα όσα τράβηξε απ' τη χάρη τους, για να ξεχαστούν....

Όπως ήταν επόμενο, στις ελληνιστικές πόλεις που έχουν ανεβάσει στο βάθρο του κρατικού θεού τον «Χριστό», αναπτύσσεται ένας εθνικός αρριβισμός. Είναι τέτοια η φύση της χριστιανικής θρησκείας, που ενθαρρύνει αυτή την εξέλιξη. Πάνω σ' αυτό, έχουμε να κάνουμε μια παρατήρηση. Η συντριπτική πλειοψηφία των αναφερόμενων σαν πρώτων χριστιανών, έχουν ελληνικά ή έστω ελληνοποιημένα ονόματα.

Ένα άλλο γεγονός είναι, όπως επισημάναμε ήδη, ο προσηλυτισμός στον Θεό – «Χριστό», όχι μόνο Ιδουμαίων, μα και γνήσιων αριστοκρατών Εβραίων. Υπάρχουν ντοκουμέντα, που μας βεβαιώνουν ότι κι ο πρόεδρος του Σανχεντρίν ήταν χριστιανός! Μιλάμε για τον εγγονό του «μεγάλου» Χιλέλ, που υπήρξε ο πρώτος ΝΑΣΙ, – έτσι ονομαζόταν το αξίωμα της προεδρικής θέσης του Σανχεντρίν – και γιος του επίσης ΝΑΣΙ, Συμεών, Γαμαλιήλ. Στις ονομαζόμενες «Πρά-

* Πάνω στο θέμα της Συριακής φιλολογίας, σχετικά με την «Παναγία», που η «παρθενιά» της αποτελεί συγχώνευση πάμπολλων προχριστιανικών θεών «παρθένων», Βλ. W. Wright, Journal of Sacred Literature, 1865. Κοίτα ακόμα A.S. Lewis, Apocrypha Syriaca, Studia Sinaitica XI. 1902.

ξεις Πιλάτου» ή «Ευαγγέλιο του Νικόδημου», εμφανίζεται ο Νικόδημος σ' ένα χριστιανικό Συνέδριο να λέει: «Σας τονίζω πρεσβύτεροι και ιερείς Λευίτες, ν' αφήσετε αυτόν τον άνθρωπο – Σημ. Συγγρ. τον «Ιησού» – και να μην επιχειρήσετε να τον βλάψετε. Γιατί αν αυτά που πράττει είναι εμπνευσμένα απ' τον Θεό, θα επιζήσουν, εάν όμως είναι από ανθρώπους, θα αποτύχουν» (Κοπτικό χειρόγραφο V.I). Το απόσπασμα αυτό είναι ολόιδιο μ' ένα άλλο των «Πράξεων». «Σηκωθείς δε εν τω Συνεδρίω Φαρισαίος τις Γαμαλιήλ το όνομα, νομοδιδάσκαλος τιμώμενος υπό του λαού, προσέταξε να εκβάλωσι τους αποστόλους δι' ολίγην ώραν και είπε προς αυτούς. Άνδρες Ισραηλίται, προσέχετε εις εαυτούς περί των ανθρώπων τούτων – Σημ. Συγγρ. των «Αποστόλων» – τι μέλλετε να πράξητε... Και τώρα σας λέγω, απέχετε από των ανθρώπων τούτων και αφήσατε αυτούς, διότι εάν η βουλή αύτη ή το έργον τούτον είναι εξ' ανθρώπων, θέλει αποτύχει. Εάν όμως είναι εκ Θεού, δεν δύνασθε να ματαιώσητε αυτό...» (Πράξ. 5. 34-39).

Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία. Και στις δυο περιπτώσεις, μιλάει το ίδιο άτομο. Ο Νικόδημος δημιουργείται, για να καλύψει τον Γαμαλιήλ.* Η πιθανή εξήγηση, είναι πως επιδιώκεται να προστατευτούν οι απογονοί του, δεδομένου ότι η προεδρία του Σανχεντρίν είχε κληρονομικό χαραχτήρα. Το ενδιαφέρον στοιχείο στα παραπάνω, είναι πως οι Ρωμαίοι χριστιανοί, έχουν τη δυνατότητα να επηρεάζουν κι αυτόν τον πρόεδρο το Σανχεντρίν. Αυτό όμως σημαίνει, ότι οι Ρωμαίοι τούτοι κατέχουν πόστα που τους παρέχουν τη δυνατότητα να επηρεάζουν τους ηγέτες του Ισραήλ. Δηλαδή έχουν επίσημη ιδιότητα. Κι έτσι είναι. Η διαλεχτική πορεία των πραγμάτων, μεταμορφώνει κάποια στιγμή τους Λεγάτους και τους προκουράτορες των επαρχιών, σε τοπικούς ηγεμονίσκους. Καθώς η επικοινωνία με τη Ρώμη ήταν δύσκολη – ένα ταξίδι απ' την Ιουδαία στη Ρώμη διαρκούσε μήνες – οι Ρωμαίοι διοικητές διέθεταν αναγκαστικά την πλήρη εξουσιοδότηση του αυτοκράτορα. Η μεταμόρφωσή τους σε τοπικούς ηγεμόνες, τους μεταβάλλει σταδιακά σε παντοδύναμους. Να γιατί οι συνωμοσίες ενάντια στον εκάστοτε αυτοκράτορα, ξεκινούσαν απ' τις επαρχίες. Έτσι λοιπόν, θάταν περίεργο αν ο Ρωμαίος διοικητής της Συρίας κι ο Προκουράτορας της Παλαιστίνης, δεν

* Στο ίδιο Συριακό χειρόγραφο, που αναφέρεται η κόρη του Αρχέλαου, Ταβιθά, σαν συνοδός τής «Παναγίας», αναφέρεται κι η κόρη τού Γαμαλιήλ, Νάσρα. Το γεγονός είναι σοβαρό. Το χειρόγραφο μας αποδείχνει πως απ' τα πρώτα χρόνια του 1ου αιώνα, η ηγεσία του Γιαχβικού Ισραήλ, αποδέχτηκε τον Χριστιανισμό. Το γεγονός αυτό αποτελεί την κυριότερη απόδειξη, ότι ο Χριστιανισμός φτιάχτηκε και προορίστηκε για το ρόλο του κρατικού πολιτικού συστήματος.

δεχόντουσαν το σύστημα του «Ιησού—Χριστού», αν σκεφτούμε ότι:

Πρώτο: Οι ελληνιστικές πόλεις, πούχουν υιοθετήσει τον «Χριστό», έχουν εξασφαλίσει σιγή νεκροταφείου στις επικράτειές τους, σ' αντίθεση με το Ισραήλ, που συνταράζεται συνέχεια απ' τις θρησκευτικές – ταξικές διαμάχες.

Δεύτερο: Οι Ρωμαίοι ιθύνοντες της Παλαιστίνης, είναι αδύνατο να μην επιθύμησαν να δουν την ίδια σιγή νεκροταφείου και στο Ισραήλ. Αποδείξαμε πως κάποια στιγμή, τόσο ο κυβερνήτης της Συρίας, Βιτέλλιος, όσο κι ο προκουράτορας της Ιουδαίας, Πιλάτος, επιχείρησαν κάποιο χριστιανικό πραξικόπημα.

Εν πάση περιπτώσει, στα χρόνια που προκουράτορας στην Ιουδαία ήταν ο Φάδος, σημειώνεται μια νέα λαϊκή εξέγερση. Η χρονολογία της εξέγερσης θα πρέπει ν' αναζητηθεί μεταξύ 44-46. Στα χρόνια δηλ. που ο Φάδος κατείχε το αξίωμα. Αρχηγός της ήταν κάποιος Θευδάς. Το κίνημά του καταπνίγηκε ύστερα από πολύνεκρες μάχες. Ο ίδιος ο Θευδάς συνελήφθηκε κι αποκεφαλίστηκε.*

Και σ' αυτήν την περίπτωση ισχύουν όσα είπαμε για τον Ιούδα τον Γωλανίτη. Η επανάσταση του Θευδά δεν είχε αντιρωμαϊκό χαραχτήρα, μα αντιχριστιανικό (αντιρωμαϊκό, όσο αφορούσε τους Ρωμαίους χριστιανούς). Είμαστε κάτι παραπάνω από βέβαιοι, ότι και το κίνημα του Θευδά επαντρωνόταν από Γαλιλαίους οπαδούς του Ιησού του Ναυή. Σκοπός τους, να ματαιώσουν – τρομοκρατώντας μ' εμπροσθοφυλακή τους Ζηλωτές Σικάριους – την εξάπλωση της «Βεβήλωσης» του θεού τους. Απόδειξη στα λεγόμενά μας, η πληροφορία του Φλάβιου Ιωσήφ, εκεί που εξιστορεί τη διαμάχη του Αρχέλαου με τ' αδέλφια του. Μας λέει πως ο Αρχέλαος – πριν εξοριστεί – πήγε στη Ρώμη για να εκθέσει τις απόψεις του στον Αύγουστο προσωπικά. Το ίδιο έκανε κι ο αδελφός του Αντύπας. Ταυτόχρονα μ' αυτούς τους δυο, πηγαίνει στη Ρώμη και μια αντιπροσωπεία 50 ατόμων, που εκπροσωπούν 8.000 Εβραίους. Αίτημά τους, να τελούν υπό την άμεση εξάρτηση του αυτοκράτορα. Ζητούσαν δηλ. να καταργηθούν οι μεσάζοντες για λογαριασμό του αυτοκράτορα, διοικητές.* Τι καλύτερη επιβεβαίωση, στην άποψη που εκθέσαμε πριν, θα μπορούσε να υπάρξει απ' αυτό το διάβημα της εβραϊκής αντιπροσωπείας; Το ότι ζητάει – η αντιπροσωπεία – να ελέγχεται το Ισραήλ απευθείας απ' τον Καίσαρα, τί άλλο μπορεί να σημαίνει απ' το ότι δεν εμπιστεύεται τον εκάστοτε προκουράτορα και τον εκάστοτε διοι-

* Βλ. Φλ. Ιωσήφ «Ιουδ. Αρχαιολογία» (ΧΧ. 97-98).

* Βλ. Φλ. Ιωσήφ XVII 219-28. XVII 224-27. VII 250-2. Πόλ. Ιουδ. II. 14-38, 39-40, 74 II. 20-22. II. 80-92

κητή της Συρίας; Γιατί δεν τους εμπιστεύονται; Μα γιατί προσπαθούν να τους επιβάλουν, ένα πολιτικοθρησκευτικό σύστημα που το απορρίπτουν: Τον Χριστιανισμό.

Με το πέρασμα του χρόνου, η Συρία γενικά, η Ιουδαία ειδικά, μετατρέπονται σε αυτόνομη σφηγκοφωλιά των Ρωμαίων αριστοκρατών. Η λατρεία του «Χριστού», έχει αγκαλιάσει όλες τις ελληνορωμαϊκές πόλεις. Αρχιερέας του, είναι ο εκάστοτε διοικητής της Συρίας. Ο κυβερνήτης της Συρίας μετά το 38 μ.τ.χ., είναι πλέον πανίσχυρος. Δρά τελείως ανεξάρτητα απ' τις όποιες θελήσεις του αυτοκράτορα. Παράδειγμα, η περίπτωση του διοικητή της Συρίας Πετρώνιου, που το 40 μ.τ.χ. αρνήθηκε να εισάγει επίσημα τη λατρεία του αυτοκράτορα στη Παλαιστίνη. Ο Καλιγούλας, πούχε απαιτήσει απ' τον Πετρώνιο ν' αναγερθούν αγάλματά του, υποχρεώθηκε ν' αναδιπλωθεί σιωπηλά, μετά την άρνηση του τελευταίου.** Σιγά-σιγά η χριστιανική κυριαρχία γίνεται δεδομένη. Αυτό διαφαίνεται λ.χ. απ' το μίσος με το οποίο μιλούν οι Εβραίοι χρονογράφοι για τον Κλαύδιο Φήλικα, αδελφό του γνωστού απελεύθερου Κλαύδιου Παλλάδα. Ο Φήλικας χρημάτισε προκουράτορας μεταξύ 52-61.

Πότε λοιπόν χτίζεται η «Ιερή Πόλη» των χριστιανών, Ναζιρέτ; Η γνώμη μας είναι, πως οι χριστιανοί «εγκαινιάζουν» τη Ναζιρέτ στα 66 μ.τ.χ. Τη χρονιά δηλ. που ξεσηκώνονται οι Εβραίοι, υπό την ηγεσία του Μαναήν και πραγματοποιούν την εθνική τους εξέγερση. Υποτιθέμενη αφορμή γι' αυτήν, στάθηκε κάποια σφαγή Ιουδαίων απ' τον ελληνικό πληθυσμό της Σαμάρειας.* Μια σφαγή, που ακολουθώντας την πεπατημένη μεθοδολογία, δε δικαιολογείται με τίποτα. Γιατί να σφάξουν Ιουδαίους — δε διευκρινίζεται ποιούς και πόσους, μα ωστόσο το πιθανότερο είναι να υπονοείται ο εβραϊκός πληθυσμός της Σαμάρειας — οι έλληνες; Και ειδικά της Σαμάρειας, που το αυτόνομο αντιγιαχβικό παρελθόν των Εβραίων της, ήταν από ανέκαθεν σημείο επαφής των Ελλήνων και των Εβραίων κατοίκων της. Κάτι σοβαρό πρέπει να συνέβη. Μήπως θάπρεπε να υποθέσουμε πως οι Ελληνορωμαίοι χριστιανοί, έχτισαν τη Ναζιρέτ στη Σαμάρεια; Γιατί όχι; Η Σαμάρεια ήταν μαζί με τη Γαλιλαία, οι κυριότερες αντιγιαχβικές επαρχίες του Ισραήλ. Οι κάτοικοί της —κι οι Εβραίοι κι οι Έλληνες— λατρεύουν τον Ιησού του Ναυή. Επόμενο λοιπόν ήταν, οι χριστιανοί να θελήσουν να χτίσουν εκεί την πόλη τους. Την αφοσιω-

* Για το επεισόδιο Καλιγούλα-Πετρώνιου δες Μ. Καρύ «Ρωμαϊκή Ιστορία» τόμος ΙΙ σελ. 239 Οξφόρδη 1965.

* Φλ. Ιωσήφ «Πόλεμοι της Ιουδαίας» Βιβλίο ΙΙ κεφ. XX, XXXI, XXXII.

μένη στον εξωραϊσμένο Ιησού του Ναυή, πόλη. Ονομάζοντάς τον «Ιησού-Χριστό» Ναζηραίο, και την «Ιερή Πόλη» του Ναζιρέτ, προς τιμή των Ναζίρ Ιερέων του, απέβλεπαν στην ανοχή τους. Είτε έτσι, είτε αλλιώς, λάθεψαν στις εχτιμήσεις τους. Παρά τις συμβιβαστικές προσπάθεις του Ηρώδη Αγρίππα του Β΄, γιού του προηγούμενου βασιλιά της Ιουδαίας, πούχε λάβει μια μικρή ηγεμονία στην Υπεριορδανία, οι επαναστατημένοι Ζηλωτές του Μαναήν, κατέλαβαν το φρούριο της Μασσάντα και κήρυξαν εθνική επανάσταση. Ο Δίωνας ο Κάσσιος, ισχυρίζεται ότι η επανάσταση ήταν μια καθαρά ανέντιμη πράξη των Ζηλωτών. Σύμφωνα με τα λεγόμενά του, οι Ζηλωτές καταπάτησαν μια συνθήκη, πούχαν υπογράψει με τον προκουράτορα Φλώρο*.

Ας δούμε όμως ποιές είναι οι επίσημα προβαλλόμενες αιτιολογίες της εξέγερσης. Κατά τον Φλάβιο Ιωσήφ λοιπόν τα πράγματα έχουν ως εξής. Απ' το 64 μ.τ.χ., έχουν αρχίσει έντονες προστριβές, ανάμεσα στους Εβραίους και στους «Σύριους». (Εδώ πρόκειται για σαφέστατη χριστιανική πλαστογραφία του σχετικού κομματιού του Φλάβιου Ιωσήφ, δεδομένου ότι στη Σαμάρεια η συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων της είναι Εβραίοι κι Έλληνες. Οι Σύριοι κι οι Ιδουμαίοι απαρτίζουν ανεπαίσθητες μειονότητες). Η διαμάχη περιστρέφεται γύρω απ' το ποιοί έχουν το δικαίωμα να κυβερνούν την πόλη. Οι «Σύριοι» για οι Εβραίοι; Οι Εβραίοι επικαλούνται ότι το δικαίωμα ανήκει σ' αυτούς, δεδομένου ότι την πόλη Σαμάρεια την έχτισε ο βασιλιάς τους Ηρώδης. Αντίθετα οι «Σύριοι», ισχυρίζονται ότι αυτό το δικαίωμα τόχουν αυτοί. Κι αυτό, γιατί ο Ηρώδης έχτισε την πόλη δίνοντάς της καθαρά ειδωλολατρικό χρώμα. Στη διαμάχη μπαίνουν κι οι Έλληνες της πόλης, που υποστηρίζουν κι αυτοί ότι η πόλη αφιερώθηκε απ' τον Ηρώδη στη λατρεία των ελληνικών θεών. Εν πάση περιπτώσει, η κάθε μια Κοινότητα στέλνει στη Ρώμη τη δικιά της αντιπροσωπεία, προκειμένου η λύση να δοθεί απ' τον Νέρωνα. Ο τελευταίος δικαιώνει τους Σύριους και τους Έλληνες. Αμέσως μετά την απόφαση του Νέρωνα, οι Εβραίοι κηρύσσουν επανάσταση. Όπως είπαμε, ο ηγέτης τους Μαναήν καταλαμβάνει τη Μασσάντα και κατασφάζει τους Έλληνες και τους Ρωμαίους τη περιοχής. Ταυτόχρονα εχτελεί και τον αρχιερέα του Ισραήλ, καθώς και τον αδελφό του Εζεκία (βλ. Φλ. Ιωσήφ. Πολ. Ιουδ. ΙΙ.6). Μ' αυτόν τον τρόπο άρχισε ο περίφημος Ιουδαϊκός πόλεμος, που εχτός από αντιελληνορωμαϊκός, εξελίχτηκε και σ' εμφύλιο. (Ο Μαναήν, ύστερα

---

* Βλ. Δίων Κάσσιος «Ρωμαϊκή Ιστορία» XXXVII. 34-9.

απ' τις αρχικές του επιτυχίες, άρχισε να φέρεται τυραννικά στον εβραϊκό λαό, μ' επακόλουθο να επαναστατήσουν οι απλοί Εβραίοι εναντίον του. Τελικά, αυτός ο αλληλοσπαραγμός έληξε το 73, με την πτώση της Μασσάντα). (Βλ. Φλ. Ιωσήφ οπ. πρ. II.XX,XXXI,XXXII).

Μπροστά στην ορμή του Ζηλωτικού κινήματος, ο προκουράτορας Φλώρος καταλαμβάνεται από αμηχανία, για το πως έπρεπε ν' αντιδράσει και καλεί σε βοήθεια τον διοικητή της Συρίας Κήστο Γάλλο. Ο τελευταίος καταφτάνει, επικεφαλής ενός στρατού 30.000 ατόμων. Πολιορκεί την ακρόπολη της Ιερουσαλήμ, αλλά εντελώς ξαφνικά παθαίνει... νευρική κρίση, μαζεύει το στρατό του κι αποχωρεί απ' την Παλαιστίνη! Κατόπιν αυτού, οι Ζηλωτές γίνονται κύριοι της Ιουδαίας. Τότε ο Νέρων εξουσιοδοτεί τον αξιωματικό Βεσπασιανό να συνάξει ένα στρατό από 50.000 άντρες. Τον περιβάλλει μ' ένα ειδικό «Maius imperium» για τη Συρία και τις γειτονικές της επαρχίες, και τον διατάζει να ξεκαθαρίσει την κατάσταση. Ο Βεσπασιανός εκκαθάρισε μεθοδικά τη Γαλιλαία στα 67 και τις υπεριορδανικές χώρες στα 68. Έτσι, οι επαναστάτες απομονώθηκαν στην ίδια την Ιουδαία. Στα τέλη της βασιλείας του Νέρωνα, οι επαναστάτες έχουν περιοριστεί στην Ιερουσαλήμ. Η υπόλοιπη Παλαιστίνη, εχτός δυο-τριών μικρών εστιών, έχει καταληφτεί απ' τους Ρωμαίους.

Μια σωστή ανάγνωση των παραπάνω, μας λύνει κάθε απορία, δικαιώνοντας συνάμα πανηγυρικά τις ώς τώρα εντοπίσεις μας.

Ας πάρουμε λοιπόν τα πράγματα απ' την αρχή. Οι Σύριοι κι οι Έλληνες της Σαμάρειας, αντιδικούν με τους Εβραίους για το σε ποιόν ανήκει η διακυβέρνηση της πόλης. Αλλά γνωρίζουμε ότι οι κοινότητες των Ελλήνων και των Εβραίων συζούν για εκατοντάδες χρόνια, σε διάφορες πόλεις της Παλαιστίνης, δίχως να συγκρουστούν ποτέ. Γιατί λοιπόν συγκρούστηκαν τώρα; Την απάντηση μας τη δίνει ο —πάντα πλαστογραφημένος— Φλάβιος Ιωσήφ. Διαφώνησαν —λέει— για το θρησκευτικό χαραχτήρα της πόλης. Οι Εβραίοι υποστήριζαν ότι η πόλη είν' εβραϊκή, σ' αντίθεση με τους έλληνες, που λέγαν ότι η πόλη είχε ειδωλολατρικό χαραχτήρα. Με λίγα λόγια, οι ελληνορωμαίοι χριστιανοί, αποφασίζουν ή να μετονομάσουν την ίδιά τη Σαμάρεια σε Ναζιρέτ, ή να χτίσουν την «Ιερή τους Πόλη», στα περίχωρά της. Οι Εβραίοι κάτοικοι της Σαμάρειας, που λόγω του αυτόνομου παρελθόντος της, είναι πιστοί του Ιησού του Ναυή, εξεγείρονται. Δε θέλουν επουδενί λόγω να γίνει η πόλη τους κέντρο εκείνων, που δε σεβάστηκαν το θεό τους. Στέλνονται λοιπόν στη Ρώμη αντιπροσωπείες των αντιμαχόμενων. Ο Νέρων δικαιώνει τους Έλληνες. Γιατί; Γιατί απλούστατα δεν μπορεί προς το παρόν να κάνει αλλιώς. Υπο-

γραμμίσαμε πως η διαλεχτική φορά των πραγμάτων, καταντάει τη Συρία και τον εκάστοτε κυβερνήτη της ανεξέλεχτους απ' τη Ρώμη. Αυτό οφείλεται στο ότι οι ελληνικές πόλεις της περιοχής, ασπαζόμενες το Χριστιανισμό, έχουν δημιουργήσει κι ένα σκιώδες χριστιανικό κράτος. Πρωθιερέας κυβερνήτης τούτου του κράτους, είναι ο εποχικός κυβερνήτης της Συρίας. Μετά την «απόφαση» του Νέρωνα, ο Μαναήν σηκώνει τη σημαία της επανάστασης. Η επανάστασή του, έχει καθαρά αντιγιαχβικό χαραχτήρα. Οι οπαδοί του ανήκουν όλοι στην «αίρεση» του Ιησού του Ναυή. Γι' αυτό το λόγο, μια απ' τις πρώτες πράξεις του Μαναήν, είναι κι ο σφαγιασμός του αρχιερέα. Όσο αφορά τους Ελληνορωμαίους, που εχτελεί με την έναρξη της επανάστασής του, δεν υπάρχει αμφιβολία πως πρόκειται για χριστιανούς. Αλλά οι λόγοι που ωθούν τους αντιγιαχβιστές σ' επανάσταση, δεν πρέπει ν' αναζητηθούν μόνο στην οργή τους, για την ιεροσυλία που διέπραξαν οι χριστιανοί σε βάρος του θεού τους. Το ότι ο Μαναήν καταλαμβάνει την Ιερουσαλήμ και κατατυραννάει, όπως ισχυρίζεται ο πιστός Γιαχβιστής Φλάβιος Ιωσήφ, τον εβραϊκό λαό, σημαίνει και κάτι άλλο. Οι αντιγιαχβικές πρώην αυτόνομες πόλεις, πίστεψαν πως βρήκαν την ευκαιρία να επιβληθούν σ' όλο το Ισραήλ, επιβάλλοντας το δικό τους Ιερατείο: το του Ιησού του Ναυή. Κάτι που θα τους έδινε το προβάδισμα στις μετέπειτα οικονομικοκοινωνικές εξελίξεις.

Στην εξέλιξη των πραγμάτων συμβαίνουν περίεργα πράγματα, όσο αφορά τους Ρωμαίους αξιωματούχους. Ο προκουράτορας Φλώρος λέει, καταλαμβάνεται από αμηχανία, ως προς τη στάση που πρέπει να τηρήσει. Αυτό είναι παράλογο. Η δουλειά του είναι να καταπνίγει κάθε εξέγερση, που αμφισβητεί την τάξη πραγμάτων, που έκρινε σκόπιμο να επιβάλει η Ρώμη. Για ποιό λόγο λοιπόν διστάζει να επέμβει; Η απορία μας λύνεται απ' τη στάση που κρατά ο κυβερνήτης της Συρίας, Κήστος Γάλλος, όταν ο Φλώρος τον καλεί σε βοήθεια. Έρχεται μ' ένα στρατό 30.000 αντρών, και ξαφνικά αποχωρεί γιατί έπαθε ...νευρική κρίση. Όλ' αυτά δε στέκουν. Είναι καθαρές γελοιότητες. Τριάντα χιλιάδες στρατός που αποσύρεται!!! Αν είναι ποτέ δυνατό.

Τα μυστήρια αυτά εξηγούνται περίφημα ως εξής: Ο προκουράτορας Φλώρος, γνωρίζοντας ότι ο Γάλλος ανήκει στην κάστα των Ρωμαίων αριστοκρατών χριστιανών, φοβάται να επέμβει, μην τυχόν και βρει τον διάολό του. Γι' αυτό και καλεί τον Γάλλο, ή μάλλον του ζητά τη συμβουλή του. Ο τελευταίος έρχεται με τον τεράστιο σε όγκο στρατό του, αλλά δεν επεμβαίνει. Και δεν επεμβαίνει, γιατί η κατάληψη της πρωτεύουσας των Γιαχβιστών, σημαίνει γενικά

ξεχαρβάλωμα του εβραϊκού κράτους. Γιατί όπως είναι ευνόητο, οι Ζηλωτές θα ρημάξουν κάθε έρεισμα των παραδοσιακών Γιαχβικών δεδομένων. Κάτι δηλ. που εξυπηρετεί τέλεια τα σχέδια των χριστιανών, που οραματίζονται ένα κράτος που θα καλύπτει όλη τη Συρία. Για να επιτευχτεί όμως αυτό, θα πρέπει να εκλείψει μια για πάντα το τεράστιο πρόβλημα, που αντιπροσωπεύει το Ισραήλ στο σύνολό του. Έτσι επιστρέφει στη Συρία και περιμένει. Όταν οι Ζηλωτές θάχουν με τη στάση τους αποδυναμώσει το εβραϊκό κράτος, τότε ο στρατός του θα επέμβει και θα σβήσει απ' το χάρτη, Ζηλωτές και Γιαχβιστές. Παράλληλα όμως οι Ρωμαϊκές δυνάμεις, έχουν θωρακίσει τέλεια τις ελληνικές πόλεις, ώστε οι χριστιανοί να μη κινδυνέψουν. Και πράγματι. Η εξέγερση που ξεκίνησε ο Μαναήν, έχει πια εξελιχτεί σε καθαρό εμφύλιο Ζηλωτών-Γιαχβιστών. Εμφύλιος, πούχει περιοριστεί μέσα στα όρια του Ισραήλ και μόνο...

Αλλά να που ο Νέρων αντιδράει. Εξοπλίζει τον Φλάβιο Βεσπασιανό μ' ένα στρατό 50.000 ανθρώπων και τον ξαποστέλνει στη Συρία, για να επιβάλει την τάξη. Να επιβάλει την τάξη σε ποιούς; Σε μερικές χιλιάδες Εβραίων π' αλληλοσφάζονται; Όχι βέβαια. Αυτούς μπορεί να τους κατατροπώσει κι ο προκουράτορας Φλώρος με τρεις-τέσσερις κοόρτες. Απλά τα στρατεύματα —που αντιπροσωπεύουν ένα πελώριο για την εποχή νούμερο— του Βεσπασιανού, στέλνονται για να κατατροπώσουν τη σχισματική πολιτική του κυβερνήτη της Συρίας Γάλλου και των ελλήνων ηγεμόνων που τον στηρίζουν. Πράγμα που τελικά επιτυγχάνεται.

Ρίχνοντας μια ματιά στον ιστορικό περίγυρο, όταν οι χριστιανοί της Συρίας αποφασίζουν να ιδρύσουν χριστιανικό κράτος με πρωτεύουσα την «Ιερή Πόλη» Ναζιρέτ, βλέπουμε ότι το εγχείρημά τους συμπίπτει μ' ορισμένες περίεργες συμπτώσεις. Στα 64 καίγεται απ' τους Χριστιανούς η Ρώμη. Στα 66 σημειώνεται η συνωμοσία του Πείσωνα. Αποδείξαμε πως η εν λόγω συνωμοσία είχε καθαρά χριστιανικό χαραχτήρα.

Κλείνοντας αυτό το κεφάλαιο έχουμε να παρατηρήσουμε και το εξής. Η χριστιανική συνωμοσία στις Ρωμαϊκές επαρχίες, έχει μια ιδιομορφία. Οι αριστοκράτες ηγέτες της, που οραματίζονται ένα παγκόσμιο παντοδύναμο χριστιανικό κράτος, απορροφώνται τόσο απ' τις επεχτάσεις αυτής της ιδέας, ώστε ν' απαρνούνται κι αυτή την ίδια την πατρίδα τους, τη Ρώμη. Δηλαδή κόβουν κάθε ψυχολογικό δεσμό με την πόλη που τους ξεπέταξε στη σκιά της ιστορίας, για να δικαιώσει τους πεινασμένους κουρελήδες και τους δούλους... Τη μισούν. Δεν είναι άξια μια πόλη με τέτοια κοινωνική εξέλιξη, νάναι

πατρίδα «ανώτερων ανθρώπων», όπως είν' αυτοί. Αυτό ακριβώς το μίσος τους αντανακλά το πιο κάτω εδάφιο του «Μάρκου», όπου βάζει τον «Ιησού-Χριστό» να καταριέται το εθνικό σύμβολο της Ρώμης, τη συκιά*: «και την επαύριον εξελθόντων αυτών από Βηθανίας, επείνασε και ιδών συκήν από μακρόθεν έχουσαν φύλλα, ήλθεν ει άρα τι ευρήσει εν αυτή και ελθών επ' αυτήν ουδέν εύρεν ει μη φύλλα. ου γαρ ην καιρός σύκων. και αποκριθείς είπεν αυτή: μηκέτι εκ σου εις αιώνα μηδείς καρπόν φάγει... και παραπορευόμενος πρωί είδον την συκήν εξηραμένην εξ ριζών και αναμνησθείς ο Πέτρος λέγει αυτώ: «Ραββί ίδε η συκή ήν κατηράσω εξήρανται...» («Μάρκος»: ΙΙ,12-13 και 20-21).

Το τελικό μας συμπέρασμα, ύστερα απ' όλα όσα είπαμε, δεν μπορεί νάναι άλλο απ' αυτό. Η πόλη Ναζαρέτ υπήρξε. Μόνο που ονομάστηκε Ναζιρέτ, προς τιμή των Ναζηραίων που ήσαν ταγμένοι στον προχριστιανικό Ιησού. Τον θεό που πάνω στο υλικό του, όπως αυτό διαμορφώθηκε απ' τις ταξικές-φυλετικές-κρατικές-οικονομικές αντιθέσεις 800 ετών στο χώρο της Παλαιστίνης, πλάστηκε ο Θεός-«Χριστός». Δημιουργοί του οι Ρωμαίοι δημοκρατικοί αριστοκράτες, τόσο της ίδιας της Ρώμης, όσο και της Ρωμαϊκής περιφέρειας. Οι τελευταίοι διαπιστώνοντας το ακατόρθωτο της επιβολής του πολιτικοθρησκευτικού συστήματος που επινόησαν, μέσα στην πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας, ρίχνουν το βάρος τους στις ρωμαϊκές επαρχίες. Αλλά λίγο πολύ όλα τα προσαρτημένα στη Ρώμη κράτη, διαθέτουν ήδη κατασταλαγμένα εδώ κι αιώνες, τοπικά πολιτικοθρησκευτικά συστήματα, προσαρμοσμένα στις κοινωνιολογικές τους ανάγκες. Η μόνη επαρχία που προσφέρεται είναι η περιοχή της Συρίας. Οι ελληνικές πόλεις της επικράτειάς της και ειδικά εκείνες της Παλαιστίνης, εφαρμόζουν μια μπερδεμένη πολιτική ανοχής, σ' όλα τα θρησκευτικά ρεύματα. Στις αγορές τους, ο πιστός οποιασδήποτε θρησκείας, μπορεί να βρίσκει τους βωμούς των θεών του. Εξηγήσαμε ότι αυτή η ταχτική παράγεται απ' το γεγονός ότι η Παλαιστίνη αποτελεί ένα καίριο εμπορικό σταυροδρόμι. Σκοπός της ο θρησκευτικός δελεασμός των διερχόμενων εμπόρων κάθε εθνικότητας και θρησκείας. Κάτι παρόμοιο, αλλά σε σαφώς πιο περιορισμένη κλίμακα, συμβαίνει και με τις αντι-Γιαχβικές πόλεις της Ιουδαίας. Συνεπώς, η Παλαιστίνη ήταν ο ιδεώδης τόπος για να επιχειρηθεί ο προσυλητισμός της, στο χριστιανικό σχήμα. Τα πράγματα διευ-

---

* Για το τι αντιπροσώπευε για τους Ρωμαίους η συκιά, που κάτω απ' τη σκιά της το άλλο εθνικό σύμβολο της Ρώμης, η λύκαινα, ανάθρεψε τους δημιουργούς της Ρώμης Ρώμο και Ρωμύλο, βλ. Τάκιτος «Χρονικά» (XIII,58).

κολύνονταν σημαντικά απ' το γεγονός, ότι οι περισσότεροι ελληνικοί πληθυσμοί της, λάτρευαν κάποια ελληνικοποιημένη φόρμα του Ιησού του Ναυή. Του θεού δηλ. που ήταν ταυτόσημος με τον «Χριστό». Ο φιλοσοφικός-θρησκευτικός πλουραλισμός των ελλήνων, αποδέχτηκε ένθερμα το «νέο» Θεό. Βέβαια, σημαντικό ρόλο στην ελληνική αποδοχή, έπαιξε το δέλεαρ που ήδη σχηματίζεται στον ορίζοντα, κάτω απ' τις παροτρύνσεις των Ρωμαίων αριστοκρατών. Οι τελευταίοι, τους υποδείχνουν απ' την πρώτη στιγμή την πιθανότητα δημιουργίας ενός μεγάλου χριστιανικού ελληνορωμαϊκού κράτους, που ανεξαρτητοποιημένο απ' τη Ρωμαϊκή επικυριαρχία, θα δέσποζε σ' όλη την ανατολή. Αυτό δεν φαινόταν διόλου απίθανο, δεδομένου ότι πολλοί προκουράτορες και αξιωματικοί της Ρώμης, ανήκαν στην αριστοκρατία και ασπάστηκαν αμέσως τη «νέα» θρησκεία της τάξης τους. Ο θεός- «Χριστός» ονομάζεται Ναζηραίος: σε μια προσπάθεια προσεταιρισμού των Εβραίων γενικά.

Πραγματικά η κατάσταση εξελίσσεται σύμφωνα μ' αυτές τις προβλέψεις. Η περιοχή της Συρίας αποχτάει σιγά-σιγά μια δικιά της χριστιανική οντότητα. Γύρω στα 40-65, η επιρροή της Ρώμης είναι ανύπαρχτη στην επικράτειά της. Στα χρόνια του Νέρωνα, πολλοί τρομαγμένοι αριστοκράτες της Ρώμης και της περιφέρειας —υποστηριζόμενοι κι από πολλά μέλη των νέων τάξεων, που εν τω μεταξύ έχουν απορροφηθεί με τη σειρά τους απ' την ψυχολογία της άρχουσας τάξης— συνασπίζονται. Ο επιδιωκόμενος στόχος τους έχει δυο όψεις. Να προσπαθήσουν να καταλάβουν τη Ρώμη, γκρεμίζοντας το «ανίερο» καθεστώς πούχει επιβάλει ο Νέρωνας κι οι χαμηλές κοινωνικές δυνάμεις που τον συνδράμουν. Αν όμως αποτύχουν, ν' αποδεχτούν τις παροτρύνσεις των Ελληνορωμαίων της Συρίας, για τη δημιουργία μιας απέραντης χριστιανικής Ομοσπονδίας. Στα κεφάλαια για τον Νέρωνα, εντοπίσαμε έξι πραξικοπήματα σ' ένα χρόνο. Κοινή τους συνισταμένη: και τα έξι εξαπολύονται απ' τις Ρωμαϊκές επαρχίες. (Στην ουσία όσοι επεξεργάζονται την ανατροπή του Νέρωνα, λογαριάζουν δίχως τον ξενοδόχο, που στην προκειμένη περίπτωση είναι η ιστορική διαλεχτική συνέπεια. Παρόλο που θ' ανατρέψουν τελικά το Νέρωνα, όχι μόνο δε θα προχωρήσουν σε μια ολιγαρχική χριστιανοποίηση της Ρώμης, μα θ' αναγκαστούν ν' απορροφηθούν απ' τις υπάρχουσες Νερωνικές σχέσεις. Η αιτία πρέπει ν' αναζητηθεί στη διαφορετική συνείδηση, πούχει βιώσει ο αριστοκράτης χριστιανός της εξορίας. Ο τελευταίος οραματίζεται μια τεράστια Ομοσπονδία-κράτος, που θ' ανταγωνιστεί και τελικά θα συντρίψει, τη Ρωμαϊκή Νερωνική αυτοκρατορία. Αντίθετα το μέλος

τους που θα πετύχει ν' ανέβει στο Ρωμαϊκό θρόνο, βιώνει θέλοντας και μη –ή μάλλον επαναβιώνει– όλες τις προδιαγραφές της κοινωνίας, που σε τελική ανάλυση είναι η πατρίδα του).

Εν πάση περιπτώσει, η Συρία, ύστερα από σφοδρές ανακατατάξεις, καθίσταται ένα χριστιανικό κράτος εν κράτει, μέσα στα όρια της αυτοκρατορίας. Η δύναμή της παίρνει διαστάσεις επί Νέρωνα. Απαυδισμένοι πολλοί απ' τους Ρωμαίους των επαρχιών, σπεύδουν ν' ασπαστούν τα όσα επαγγέλλονται εδώ και χρόνια οι Ελληνορωμαίοι της Συρίας. Και φτάνουμε στα 66. Όπως αποδείξαμε τα γεγονότα της χρονιάς αυτής, αποτελούν την κορωνίδα μιας σειράς αντι-Νερωνικών γεγονότων. Έχουν προηγηθεί η πτώση του Στωικού-χριστιανού Σενέκα, η πυρπόληση της Ρώμης απ' τους χριστιανούς, κι η συνωμοσία του Πείσωνα. Οι χριστιανοί της Παλαιστίνης πιστεύουν ότι η δυσφορία που επικρατεί στο ανώτερο πολιτικοστρατιωτικό πλέγμα της αυτοκρατορίας, στοιχειοθετεί την καταλληλότερη στιγμή να δράσουν. Έτσι αποφασίζουν να θέσουν σ' εφαρμογή το σχέδιο για τη δημουργία αυτόνομου Συριακού κράτους. Για πρωτεύουσά του διαλέγουν μια πόλη της Παλαιστίνης, τη Σαμάρεια, την οποία μετονομάζουν σε Ναζιρέτ. Η ονομασία της σε Ναζιρέτ υπαγορεύτηκε από καθαρά καιροσκοπικούς λόγους. Εξηγήσαμε ποιούς. Η απόπειρά τους όμως, σκαλώνει στις αντίρροπες φυγόκεντρες δυνάμεις που ενυπάρχουν στην κάθε κοινωνία. Στην προκειμένη περίπτωση, φυγόκεντρες δυνάμεις αποδείχνονται, εκείνοι τους οποίους οι Ελληνορωμαίοι χριστιανοί, προσπάθησαν να πάρουν με το μέρος τους. Δηλ. οι οπαδοί του Ιησού του Ναυή. Αντίθετα, το πάντα καιροσκοπικό Γιαχβικό Ιερατείο, τάσσεται απ' την αρχή στο πλευρό τους. (Η μετέπειτα εχθρότητα του επίσημου Ισραηλίτικου Ιερατείου προς τους χριστιανούς, οφείλεται και πάλι σε καιροσκοπικούς λόγους. Οι αντιχριστιανικές δυνάμεις του Βεσπασιανού, έχουν συντρίψει τη χριστιανική συνωμοσία...) Τελικά το «πείραμα» των χριστιανών να δημιουργήσουν χριστιανικό κράτος, πνίγεται στο αίμα... Ο Νέρωνας, σε μια ύστατη προσπάθεια, καταφέρνει να συγκεντρώσει 50.000 στρατό και να τον στείλει στη Συρία, όπου κατατροπώνει τη συνωμοσία.

Όπως θα θυμάται ο αναγνώστης, στην αρχή του κεφάλαιου τούτου, είχαμε προειδοποιήσει πως η σιωπή των «Παυλιανικών επιστολών» για τη Ναζαρέτ, αποτελεί ντοκουμέντο αξίας. Κι αυτό, γιατί μας επιβεβαιώνει πέρα για πέρα τα συμπεράσματά μας. Ότι δηλ. η πρωτεύουσα των χριστιανών Ναζιρέτ, χτίστηκε ή εγκαινιάστηκε το 66 μ.τ.χ. Η δημιουργία της, έδωσε το έναυσμα για την εξέγερση του

Μαναήν και για τα αιματηρά γεγονότα που ακολούθησαν. Αποδείξαμε ότι οι «Επιστολές» του «Παύλου» δημιουργούνται στη δεκαετία 55-65. (Ας μη λησμονεί ούτε λεπτό ο αναγνώστης, ότι μιλάμε για τις τέσσερις πρώτες, πούναι κι οι αρχαιότερες). Στο διάστημα δηλ. που ο Νερωνισμός έχει εδραιώσει πλήρως τις θέσεις του κι εφαρμόζει στο ακέραιο το πρόγραμμά του. Ένα πρόγραμμα, πούχει τρομοκρατήσει την παλιά ολιγαρχία. Οι «Παυλιάνικές επιστολές» λοιπόν, εκφράζουν το μίσος που τρέφει η ολιγαρχία γι' αυτό που συμβαίνει γύρω της. Αν η πρωτεύουσα του Συριακού «χριστιανικού κράτους», η «Ιερή Πόλη» Ναζιρέτ είχε δημιουργηθεί, είναι αδύνατο να μην την ανάφεραν οι «Παυλιανικές επιστολές». Συνεπώς η δημιουργία της γίνεται μετά τη σύνταξή τους. Συνδυάζοντας όλα τα γεγονότα, διαπιστώνουμε πως η Ναζιρέτ δημιουργείται στα 66.

Το τελικό ερώτημα είναι, γιατί οι χριστιανοί πλαστογράφοι του 4ου αιώνα, διαστρέφουν τ' όνομά της σε «Ναζ-α-ρέτ»; Η μόνη απάντηση πρέπει ν' αναζητηθεί στον φόβο τους, να μην αποκαλυφτεί η σχέση «Χριστού» και Ιησού του Ναυή. Γιατί έτσι κι έσπαγε ο πρώτος κρίκος της αλυσίδας των πλαστογραφήσεων, όλο το χριστιανικό οικοδόμημα που βασιζόταν κύρια στην «αξιοπιστία» των τεσσάρων «Ευαγγελίων», θα σωριαζόταν με πάταγο στο χώμα. Αν αποκαλυπτόταν ότι ο «Χριστός» πλάστηκε απ' το υλικό του εσχατολογικού Ιησού του Ναυή και το όνομα της «γενέτειράς» του παράγεται απ' το Ναζίρ, τότε το παιχνίδι του «Υιού του Ανθρώπου» είχε χαθεί. Κι αυτό, γιατί η λέξη Ναζιρέτ παρήγαγε τη λέξη Ναζηραίος κ.ο.κ. Μάνι-μάνι κατέρρεε ο μύθος της ιστορικότητας –αφού ο Χριστός προερχόταν απ' τον Ιησού του Ναυή– του θεού-«Χριστού». Κατόπιν τα πράγματα θα παίρναν το δρόμο τους. Οι οξυδερκέστατοι αντιχριστιανοί μελετητές, θα θέταν αμέσως τα ερωτήματα. Αφού είναι μυθικός ο «Χριστός», ποιοί και γιατί, τον δημιούργησαν; Και το κουβάρι της αλήθειας ίσως ξετυλιγόταν απ' τον Δ΄ κιόλας αιώνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Η Αντίστροφη Εξέλιξη
Πορεία Προς Το Χριστιανικό Τέλμα

Το Νέρωνα διαδέχτηκε στο θρόνο ο Σενεκικός Γάλβας –όπως αποδείχνεται απ' την επίσκεψη του «Παύλου» στην Ισπανία, όπου ήταν διοικητής.– Οι χριστιανοί αριστοκράτες, είχαν φαινομενικά επικρατήσει. Αλλά έφτανε η δολοφονία του Νέρωνα –γιατί η αυτοχτονία του ήταν στην ουσία μια στυγνή δολοφονία– για να επικρατήσουν; Τα γεγονότα θ' αποδείξουν ότι δεν έφτανε. Κι αυτό, γιατί προς πλήρη δικαίωση των όσων έχουμε αναπτύξει, ο Νερωνισμός υπήρξε κάτι παραπάνω, από ένα απλό κοινωνικό φαινόμενο. Ο αυτοκρατορικός θεσμός, υπήρξε ένα προοδευτικό κοινωνικό φαινόμενο. Ο Νερωνισμός όμως, κάτι ακόμα περισσότερο. Ήταν το πάντρεμα της εποχικής διαλεχτικής ανόδου της Ρώμης, με τις λαϊκές ανησυχίες και ζυμώσεις. Συνεπώς οι ρίζες του ήταν, κάθε άλλο παρά ρηχές.

Αλλά ας δούμε τα γεγονότα. Αυτοί που συνωμότησαν ενάντια στο Νέρωνα, ήταν οι αριστοκράτες χριστιανοί της περιφέρειας κι ορισμένοι στρατιωτικοί διοικητές κάποιων επαρχιών. Αμέσως μετά την επιτυχία τους, πρόκυψε θέμα εξεύρεσης διάδοχου αυτοκρατορικού σχήματος. Στην αρχή ο θρόνος προσφέρθηκε σ' έναν απ' τους ηγέτες του πραξικοπήματος, το διοικητή των λεγεώνων της Γερμανίας Βεργίνιο Ρούφο. Αυτόν, που όπως θα θυμάται ο αναγνώστης, χρωστούσε τη ζωή του στη μεγαλοψυχία του Νέρωνα. Ενώ είχε ηγηθεί μιας απόπειρας δολοφονίας του αυτοκράτορα, ο Νέρων αψηφώντας τη λαϊκή οργή, του χάρισε τη ζωή. Ήθελε να παραμείνει πιστός, όσο του περνούσε απ' το χέρι, στην απέχθειά του για τους «άχρηστους» «φόνους». Εν πάση περιπτώσει, ο Ρούφος αρνήθηκε τον τίτλο. Αμέσως οι συνωμότες, πίεσαν ασφυχτικά το διοικητή των λεγεώνων της Ισπανίας Γάλβα, να δεχτεί το χρίσμα. Αυτός θέλοντας και μη, υπάκουσε. Στα τέλη Δεκέμβρη του 68 φτάνει στη Ρώμη.[371] Εκεί

---

371. Για μια λεπτομερή περιγραφή των κινήσεων του Γάλβα, βλ. M. Cary: «Roman history» vol. II, σελ. 302. κε.

όμως οι πραιτωριανοί τον ανατρέπουν και το Γενάρη του 69 ανεβάζουν στο θρόνο τον Όθωνα. Τότε εξεγέρθηκαν τα στρατεύματα της Γερμανίας κι έχρισαν αυτοκράτορα το Βιτέλλιο Γερμανικό. Ο τελευταίος σύντριψε τους πραιτωριανούς στις πεδιάδες της βόρειας Ιταλίας, τον Απρίλη του 69.[372] Μπαίνοντας στη Ρώμη, οι πρώτες του ενέργειες είχαν σαν αντικείμενο, την απόδοση κρατικής λατρείας στο πρόσωπο του Νέρωνα. Διέταξε να χτιστούν μνημεία στη μνήμη του, ν' απαγγέλλονται δημόσια τα ποιήματά του και να παίζονται στα θέατρα τα θεατρικά του έργα. Ένα είδος θεοποίησης, μ' άλλα λόγια. Αλλά τρεις μήνες αργότερα, τα στρατεύματα της Ανατολής επαναστατούν κι υποστηριζόμενα απ' τις λεγεώνες του Δούναβη, ανατρέπουν το Βιτέλλιο κι ανεβάζουν στο θρόνο τον Τίτο Φλάβιο Βεσπασιανό.[373] Η βασική ενέργεια του Βεσπασιανού ήταν, να θεσπίσει ένα νέο νόμο – lex de imperio Vespasiani – που προοριζόταν για το ρόλο του υπέρτατου κώδικα ιστορικής αιτιολόγησης του Ρωμαϊκού κράτους.[374] Στην ουσία επρόκειτο για ένα γραφτό καθορισμό των σχέσεων αυτοκράτορα – λαού. Ο Βεσπασιανός προχώρησε σε μια σειρά εκδηλώσεων αποκατάστασης του κύρους της δυναστείας του Αύγουστου.

Αυτά είναι τα ξερά γεγονότα, όπως παρατίθενται απ' όλους γενικά τους Ρωμαιολόγους ιστορικούς. Κανείς, μα κανείς τους, δεν ενδιαφέρθηκε να εμβαθύνει στις αιτίες που τα δημιούργησαν. Οι αλλεπάλληλες ενθρονίσεις – εκθρονίσεις – τέσσερις αυτοκράτορες σ' ένα χρόνο – αντιμετωπίζονται σαν απόλυτα φυσιολογικές. «Γιατί να μην αλληλοτρώγονται οι λεγεώνες; Μήπως δεν είναι τα πάθη, το κυρίαρχο στοιχείο στην ανάπτυξη της Ρώμης; Οι προσωπικές φιλοδοξίες των ισχυρών Ρωμαίων δεν είχαν πάντα τον πρώτο λόγο στα όποια ιστορικά γεγονότα; Γιατί λοιπόν, χρειάζεται να εξεταστεί ιδιαίτερα η περίοδος του 69»;

Δυστυχώς για την ιστορία, αυτή η συλλογιστική – που ο θεός να την κάνει τέτοια – επικρατεί σ' όσους γράψαν Ρωμαϊκή Ιστορία. Ακόμα πιο δυστυχώς, δεν εξαιρούνται ούτε οι ελάχιστοι Μαρξιστές, που ασχολήθηκαν και με τη Ρωμαϊκή Ιστορία. Τέλος πάντων. Γεγονός πάντως είναι, ότι η σωστή ανάγνωση των γεγονότων του 69

---

372. Για τον εμφύλιο πόλεμο 68-69 και για τους Όθωνα και Βιτέλλιο βλ. Τάκιτος «Ιστορίες» II. 40. I και ακόμα B. W. Henderson «Civil war and Rebellion in the Roman Empire».

373. Βλ. Τάκιτος: «Ιστορίες» III. 63. 3-4, Σουετώνιος: «Δώδεκα Καίσαρες»: Βεσπασιανός 8 1-5.

374. Για το νόμο του Βεσπασιανού, δες το βιβλίο των E. Lorentz και G. Preston: «Laws in flavius Vespasianus era», New York, 1931.

μ.τ.χ., αποδείχνεται φοβερά σημαντική.

Καταρχήν εκείνο που γίνεται αμέσως αντιληπτό, έχει δυο σκέλη:

α) Οι χριστιανοί συνωμότες επηρεάζουν τρεις μόνο επαρχίες. Τη Βρετανία, τη Γερμανία και την Ισπανία. Συνεπώς, είναι μειοψηφία απέναντι στις δυνάμεις που επηρεάζει ο Νέρωνας. (Κρίνουμε σκόπιμο να επαναλάβουμε, ότι στην πραγματικότητα ο Νέρων δολοφονήθηκε από ένα μικρό κύκλο χριστιανών συνωμοτών, που συμμετείχαν στην αυλή του. Πρόβλ. τις περιπτώσεις Νάρκισσου – Επαφρόδιτου).

β) Η δημοτικότητα του Νέρωνα μέσα στην ίδια τη Ρώμη, έχει τρομαχτικές διαστάσεις.

Όπως τα ίδια τα γεγονότα μαρτυρούν αδιάψευστα, η δολοφονία του Νέρωνα δεν αρκούσε – για να εξασφαλιστεί η εξουσία για τους χριστιανούς πραξικοπηματίες. Λ.χ., η άρνηση του Ρούφου να χριστεί αυτοκράτορας, σημαίνει – δεδομένου ότι ήταν απ' τους πρωτεργάτες του πραξικοπήματος – ότι κάθε άλλο παρά πέτυχε απόλυτα το κίνημα. Φως φανερό, ότι ο Ρούφος φοβόταν να μπει στη Ρώμη. Αυτό επιβεβαιώνεται κι απ' την άμεση πτώση του Γάλβα. Αλλά τί ήταν εκείνο που φοβόταν ο Ρούφος και που ανάτρεψε αυτοστιγμεί τον Γάλβα; Ο Robinson, δίχως νάχει συναίσθηση κι ο ίδιος για το τί λέει, υποστηρίζει ότι αυτοί που ανάτρεψαν το Γάλβα, ήταν οι πραιτωριανοί του Νέρωνα, που δε θέλαν να χάσουν τα προνόμιά τους.[375] Σύμφωνα λοιπόν με τη «λογική» του, οι λεγεώνες τριών βασικών επαρχιών φοβόντουσαν ένα αναχτορικό σώμα πραιτωριανών!!! Ένα σώμα που αναγκάστηκε να υποστεί ένα ανελέητο κυνηγητό απ' τις Γερμανικές λεγεώνες και να συντριβεί στις πεδιάδες της Βόρειας Ιταλίας! Το τί φοβόντουσαν οι κινηματίες, μας το μαρτυρούν οι φιλονερωνικές πράξεις, που ασθμαίνοντας έσπευσε να κάνει ο Βιτέλλιος, μπαίνοντας στη Ρώμη.

Φως φανερό, πως οι χριστιανοί πραξικοπηματίες τρέμαν την οργή του Ρωμαϊκού λαού στο συνολό του. Η Νερωνική πολιτικοκοινωνική – πολιτιστική χειραφέτηση, που μ' απλοχεριά προσφέρθηκε στα καταπιεσμένα στρώματα, έκαναν τη λαϊκή συγκατάθεση αναγκαία προϋπόθεση επικράτησης οποιουδήποτε. Οι φιλονερωνικές πράξεις του Βιτέλλιου, σκοπό είχαν την εξαπάτηση του απλού λαού, που εννοούσε να αποδίδει στο Νέρωνα, τιμές Θεού. Οπωσδήποτε η ανατροπή του, αποδείχνει αφενός ότι ο λαός δεν εξαπατήθηκε κι αφετέρου ότι πράγματι οι λαϊκές τάξεις αποτελούσαν πλέον ένα σημα-

375. H.E. Robinson: «Roman history», σελ. 319, New York, 1917.

ντικό ρυθμιστικό παράγοντα. Εννοείται, ότι η λατρεία του Νέρωνα απ' τους κατοίκους της Ρώμης και μόνο, δε θάταν τόσο αποτελεσματική, αν δε τη συμμεριζόταν όλος ανεξαίρετα ο απλός λαός της Ρωμαϊκής περιφέρειας. Αν αναλογιστούμε τα ευεργετήματα του Νέρωνα και στους λαούς των προσαρτημένων περιοχών – χάρισμα φόρων, απόδοση Ρωμαϊκής υπηκοότητας, απελευθέρωση δούλων κ.ά. – καταλαβαίνουμε πως η λατρεία του απ' αυτούς τους λαούς, θα πρέπει να συναγωνιζόταν την των γηγενών Ρωμαίων και Ιταλών. Επομένως οι πραξικοπηματίες δεν έχουν ν' αντιμετωπίσουν μόνο το λαό της Ρώμης. Απέναντί τους αντιπαρατάσσεται ο ανθρώπινος όγκος, τόσο της Ιταλίας, όσο και των καταχτημένων περιοχών. Δεν εξαιρούνται βέβαια κι οι πληθυσμοί των ίδιων των επαρχιών που διοικούν.

Αλλά δεν αντιμετωπίζουν την εχθρότητα του απλού λαού μόνο, οι πραξικοπηματίες. Αντιμετωπίζουν και την πλειοψηφία των λεγεώνων της Ρωμαϊκής περιφέρειας. Απόδειξη, η εύκολη πτώση του Βιτέλλιου, απ' τις λεγεώνες της Ανατολής και του Δούναβη (Δηλ. της Κεντρικής Ευρώπης). Η ευκολία τούτης της πτώσης, έχει τη δικιά της αξία. Κι αυτό, γιατί επιβεβαιώνει τα συμπεράσματα, που καταλήξαμε στα προηγούμενα κεφάλαια. Είχαμε επισημάνει ότι ο Νερωνισμός είχε πραχτικά ερείσματα. Ο αυτοκρατορικός θεσμός, στάθηκε δημιούργημα των νέων τάξεων, που αναδύθηκαν απ' την επέχταση της Ρώμης. Αυτές οι τάξεις, διαθέτοντας ένα νεανικό ιστορικά σφρίγος, εξανάγκασαν την παραδοσιακή αριστοκρατία να μπει στο περιθώριο. Κατά καιρούς, προσπάθησαν οι αριστοκράτες ν' αντιδράσουν. Δεν μπορούσαν όμως να γυρίσουν το ποτάμι πίσω. Οι νέες τάξεις, είχαν γίνει παντοδύναμες. Τούτες οι τάξεις ήταν ο ακρογωνιαίος λίθος του αυτοκρατορικού θεσμού. Συνεπώς οι ελπίδες των παλιών αριστοκρατών – που συσπειρώθηκαν κάτω απ' τη χριστιανική «φιλοσοφία» – για επάνοδο στην αντιδραστική αριστοκρατική Δημοκρατία, είχαν εκμηδενιστεί. Εκείνο που απόμενε να γίνει, ήταν η αποδοχή της νέας τάξης πραγμάτων κι η προσπάθεια για βαθμιαία δολιοφθορά της, προκειμένου να προσαρμοστεί στις οικονομικοπολιτικές τους επιδιώξεις. Στα πλαίσια τούτης της ταχτικής, επιχειρείται κι η δωροδοκία μερικών αξιωματούχων του νέου καθεστώτος. Η μέθοδος της δωροδοκίας, έφερε αποτέλεσμα στα χρόνια του Νέρωνα. Η άκρως φιλολαϊκή πολιτική του τελευταίου, έθιγε κι ορισμένους αξιωματούχους των νέων τάξεων. Έτσι η παλιά ολιγαρχία, μπόρεσε να οργανώσει το αντινερωνικό πραξικόπημα. Κατάφερε να δολοφονήσει το Νέρωνα και να καταλάβει, για τρεις

περίπου μήνες, τη Ρώμη. Όμως όπως είπαμε, το ποτάμι δε γυρίζει εύκολα πίσω. Ο Νέρωνας είχε απ' την πρώτη στιγμή, έτσι ή αλλιώς, την υποστήρηξη των πανίσχυρων νέων τάξεων. Ήταν ο νόμιμος διάδοχος της δυναστείας, πούταν ο εντολοδόχος των καλεσμάτων τους. Το ότι συνέτριψαν αστραπιαία το αντινερωνικό πραξικόπημα της αριστοκρατίας και των ελάχιστων δωροδοκημένων διοικητών, δείχνει ότι ουδέποτε απόσυραν την υποστήρηξή τους στο Νερωνισμό. Κι εδώ ακριβώς βρίσκεται η πραχτικότητα του Νερωνισμού, τόσο στα οράματά του, όσο και στα ερείσματά του. Τα άκρως φιλολαϊκά μέτρα του, εφαρμόστηκαν με τέτοιο τρόπο, ώστε όχι μόνο να μη θιγούν τα στηρίγματα του νέου καθεστώτος, μα να γνωρίσουν και μια γερή ώθηση προς την υλοποίηση των εκάστοτε στόχων τους. Το σύστημα της δουλοπαροικίας π.χ., ωφέλησε και το δούλο και το μικρονοικοκύρη και το κράτος. Ωφέλησε ακόμα και τις νέες – καθεστηκυίες πια – τάξεις. Γιατί είναι αξίωμα, ότι η ελεύθερη παραγωγική σχέση, είναι πολύ πιο αποδοτική, απ' την καταναγκαστική. Το ίδιο ακριβώς ισχύει και για το δούλο, που δουλεύει σε κάποια βιοτεχνία και του χαρίζεται η ελευθερία. Η μόνη άμεση συνέπεια για τη βιοτεχνία που αρχίζει να χρησιμοποιεί ελεύθερους εργάτες, αντί για δούλους, είναι μόνο η κατακόρυφη άνοδος της παραγωγής της. Παράλληλα, ο Νερωνισμός έχει και τη σύνεση να μην κατρακυλάει σε εξτρεμιστικό κι επομένως ολισθηρό, έδαφος. Προχωρεί σε σταδιακή εξαγορά ή χορήγηση, της ελευθερίας των δούλων κι όχι σε μια μονοκόμματη απελευθέρωσή τους. Γνωρίζει άριστα, ότι εκείνο που προέχει, είν' η δημιουργία μιας κοινωνίας έτοιμης να δεχτεί την κατάργηση του δουλοχτητισμού. Εκεί αποσκοπεί η προσπάθειά του για την πολιτιστική – κοινωνική χειραφέτηση, των κατατρεγμένων κάθε απόχρωσης.

Το χριστιανικό αριστοκρατικό πραξικόπημα πέτυχε τη δολοφονία του πλέον θανάσιμου εχθρού του, του Νέρωνα, αλλά απότυχε στον τελικό του στόχο, πούταν η ολοκληρωτική επικράτησή του. Ουσιαστικά όμως – κι ανεξάρτητα απ' τη γνώμη ή τις θελήσεις των χριστιανών αριστοκρατών – δεν απότυχε. Ο «Νερωνισμός», υπήρχε και λειτουργούσε, μόνο όσο ζούσε ο Νέρωνας. Δεν ήταν, παρά ένα προοδευτικό επεισόδιο, μέσα στη γενικότερη δυναμική που εξέπεμπε η κατάργηση της αριστοκρατικής Δημοκρατίας. Εν πάση περιπτώσει, η ολοκληρωτική εξέλιξη προς το καλύτερο, δεν ήταν δυνατό να επιτευχτεί στα στενά όρια της ζωής ενός αυτοκράτορα. Η εξόντωση των στενότερων υποστηριχτών του Νέρωνα, απ' τους πραξικοπηματίες, υπήρξε ένα καίριο πλήγμα ενάντια στις πιθανότητες συνέχισης

της πολιτικής του αυτούσιας. Ο Φλάβιος Βεσπασιανός, που συντρίβει τους κινηματίες, εμφανιζόμενος έτσι σαν θεματοφύλακας των αξιών που επέβαλαν οι νέες τάξεις, πιθανό να μην είδε μ' άσχημο μάτι το ξεκαθάρισμα του Νερωνικού περίγυρου. Αλλά κι αν ακόμα ήθελε να ταυτιστεί με το Νερωνικό πρότυπο, υπήρχαν δυό βασικοί λόγοι, που απόκλειαν κάτι τέτοιο.

α) Δε διέθετε τον τόσο έντονα ευαίσθητο ψυχισμό του Νέρωνα, δεδομένου ότι σε καθαρά ατομικό επίπεδο, ήταν δημιούργημα εντελώς διαφορετικών συνθηκών. Κι όπως είδαμε, το αληθινά μεγάλης σημασίας στοιχείο που εισάγει ο Νερωνισμός, είν' ο βαθύς του Ουμανισμός. Για πρώτη φορά, στην τεράστια περίοδο που κάλυψε η αρχαία δουλοχτητική κοινωνία, εμφανίζεται ένα καθεστώς τόσο ανθρώπινο, στις σχέσεις του με την «ανώνυμη» μάζα. Κι αυτό, όταν ο κύριος γνώμονας στην πολιτική οποιασδήποτε άρχουσας τάξης της εποχής, είναι η ολόπλευρη περιφρόνηση της ζωής, όλων όσων αποτελούν την «ανώνυμη» μάζα. (Είτε δούλοι είν' αυτοί, είτε πληβείοι, είτε προλετάριοι, είτε ακόμα και μικρονοικοκύρηδες). Μια τόσο τρανταχτή όμως εξαίρεση στο γενικό κανόνα, δεν μπορεί παρά να προέρχεται από κάποια εξαιρετικά «φωτισμένη», προσωπικότητα. Και μια τέτοια περίπτωση ήταν κι αυτή του Νέρωνα. Απ' την αστείρευτη καλλιτεχνική ευαισθησία του προς την ανθρώπινη δυστυχία, ξεκινάει όλος ο προοδευτισμός του καθεστώτος του. Οπωσδήποτε, τούτη η ευαισθησία ξεκινάει από κάποιες ιδιάζουσες συνθήκες – αιτίες, που σημάδεψαν ανεξίτηλα τον ψυχισμό του. (Άλλωστε το περιβάλλον πούχε δημιουργήσει η Αγριππίνα, προσφερόταν από κάθε άποψη για να σημαδέψει μια αδύναμη νηπιακή προσωπικότητα). Επαναλαμβάνουμε, πως τούτες οι συνθήκες που πλάσαν τη φρίκη του Νέρωνα στη θέα του αίματος, είν' αδύνατο να ήταν ίδιες μ' εκείνες του Βεσπασιανού. Συνεπώς, εφόσον ο προοδευτισμός του Νερωνισμού απόρρεε απ' τον ευαίσθητο χαραχτήρα του Νέρωνα κι εφόσον ο χαραχτήρας του Βεσπασιανού ήταν διαφορετικός απ' ό,τι του Νέρωνα, τότε εξέλιπε ίσως, η βασική αιτία συνέχισης της βαθιάς ουμανιστικής πολιτικής του πρώτου.

β) Οι τάξεις που στήριξαν το εγχείρημα της κατάργησης της αριστοκρατικής Δημοκρατίας, είχαν εδραιώσει εδώ και καιρό, με ακλόνητο τρόπο τις θέσεις τους. Η συντριπτική πλειοψηφία της παλιάς ολιγαρχίας, είχε αναγκαστεί ν' αποδεχτεί το δεδομένο του παραμερισμού της σαν τάξης. (Τα κάποια παρακλάδια της, που οργάνωσαν τις αλλεπάλληλες χριστιανικές συνωμοσίες, ήταν σίγουρα η ελάχιστη μειοψηφία της. Μια δυναμική μειοψηφία, που την συγκροτού-

σαν τα πλέον σκοταδιστικά στοιχεία της παλιάς ολιγαρχίας). Το μόνο που της απόμενε να κάνει, ήταν το να επιχειρήσει κάποιους μετασχηματισμούς. (Οικονομικοπολιτικούς – κοινωνικοθρησκευτικούς). Ο προφανής στόχος τους, θα ήταν μια σταδιακή προσπάθεια απόχτησης, συγγενικής με τις νέες τάξεις, ταυτότητας. Κάτι δηλ. που θα της επέτρεπε την ήρεμη ενσωμάτωσή της, στο καινούργιο κατεστημένο που προώθησαν αυτές. Πράγματι, ήταν αυτό που δοκίμασε να κάνει. Στα 69 μ.τ.χ., είχε διανύσει ήδη ένα σημαντικό τμήμα του δρόμου της, προς τον πιο πάνω στόχο. Η ενσωμάτωση κάποιων κομματιών της στο καινούργιο κατεστημένο, ασκούσε μια επίδραση πάνω του, που λειτουργούσε με καθαρά ανασταλτικό τρόπο, στις τυχόν θεαματικές προωθήσεις του. Προωθήσεις που αποτελούσαν παράγωγα του ιστορικού του ρόλου, όπως τον είχε καθορίσει η κατάργηση της Δημοκρατίας των αριστοκρατών. Απ' την άλλη μεριά πάλι, οι νέες τάξεις που αποτελούσαν το εν λόγω κατεστημένο, δεν αρνιόντουσαν κατηγορηματικά την ανάγκη ενός «μόνιμου», όσο και στέρεου εφησυχασμού. Η ψυχολογία που βιώνουν οι επί 10.000 χρόνια εκάστοτε άρχουσες τάξεις, δεν υπήρχε λόγος να μη βιωθεί – έστω και με πιο ήπια μορφή – κι απ' αυτές. Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι οι δρόμοι των «αφομοιωμένων» κομματιών της παλιάς ολιγαρχίας και των νέων τάξεων, κάπου σμίγαν. Στην ουσία το πράγμα περιπλεκόταν στο εξής σημείο: Τα τμήματα της παλιάς ολιγαρχίας, που «αφομοιώνονταν» απ' το νέο τρόπο ζωής, ήταν γι αυτόν ακριβώς τον τρόπο ζωής, κάτι το νέο. Μ' άλλα λόγια γινόταν το εξής καταπληχτικό. Ήταν αυτά τα τμήματα της αριστοκρατίας, που σέρναν μέσα τους – δεδομένου ότι ήταν τα «νέα» μέλη, σ' ένα «παλιό» κατεστημένο – έναν καινούργιο ιστορικά δυναμισμό κι όχι οι νέες τάξεις. Μοιραίο επακόλουθο, ν' αυξάνει η επιρροή τους, χρόνο το χρόνο. (Πόσο μάλιστα, όταν σκεφτούμε ότι η θέση τους ενισχυόταν συνεχώς, με τη συνεχή «αφομοίωση» νέων κομματιών της παλιάς ολιγαρχίας). Σε τελική ανάλυση, απ' το 69 μ.τ.χ. άρχιζε μια αντιστροφή της κατάστασης, προς το αντιδραστικό πίσω. Αποθεωτικό σημείο τούτης της αντιστροφής, θα σταθεί ο θρίαμβος των Στωικών, με τον Μάρκο Αυρήλιο.

Όσα είπαμε πιο πάνω, κάθε άλλο παρά συγκρούονται με τις πραχτικές πλευρές που εντοπίσαμε στο Νερωνικό φαινόμενο. Οι αντιφατικότητες που υπήρχαν στη Ρωμαϊκή κοινωνία, ήταν – όπως άλλωστε και σ' όλες τις κοινωνίες – πολλές. Στο κάτω - κάτω της γραφής, δε πρέπει ποτέ να λησμονούμε, ότι η σύγκρουση δυο διαφορετικών αιτιών – ή αντιφατικοτήτων – γεννοβολά το τυχαίο

«ιστορικό γεγονός». Και στην περίπτωση του Νέρωνα, θα μπορούσαμε ν' απομονώσουμε κάμποσα περιστατικά των δυο τελευταίων χρόνων της ζωής του, που θα μπορούσαμε θαυμάσια να τα χαραχτηρίσουμε, σαν «τυχαία γεγονότα».

Εν πάση περιπτώσει, εκείνο που πρέπει να τονιστεί, είναι πως οι λαοί της Αυτοκρατορίας επιβάλλουν – μέσω της ανεξέλεχτης ιστορικής δυναμικής, που χαραχτηρίζει την κοινή λαϊκή άποψη – τόσο τη συντριβή των δολοφόνων του Νέρωνα, όσο και τη θεαματική επάνοδο των Νερωνικών καλεσμάτων. Η ίδια αιτία, εμφανίζει το Βεσπασιανό σαν τηρητή της Νερωνικής νομιμότητας. Δεν υπήρχε περίπτωση, ούτε μια στις δέκα, να σημειωθεί επιστροφή στο παρελθόν. Ο λαός δε θα το επέτρεπε. Έχουμε λοιπόν μπροστά μας μια συνειδητοποίηση των λαών της αυτοκρατορίας; Ναι, αυτό συμβαίνει. Τελικά αυτή ήταν κι η μεγάλη υπηρεσία του Νερωνισμού. Ανέβασε το λαό στο βάθρο του βασικού ρυθμιστικού παράγοντα, στις όποιες εξελίξεις. Με εύστοχο τρόπο αυτή τη φορά, παρατηρεί ο Rostovtzeff: «Τα γεγονότα που ακολούθησαν το θάνατο τού Νέρωνα, απόδειξαν πως ο αυτοκρατορικός θεσμός ήταν απαραίτητος, μ' όποια μορφή κι αν εκφραζόταν. Έγινε φανερό, πως μόνο αυτό το πολίτευμα αναγνώριζαν, τόσο ο λαός, όσο κι ο στρατός. Μια προσπάθεια επιστροφής της Δημοκρατίας με τη Σύγκλητο στην κορφή, εγκυμονούσε τον τρόμο της αναβίωσης του εμφύλιου πόλεμου και των δεινών του...».[376]

Όπως παραδέχεται το σύνολο των ιστορικών, η διακυβέρνηση του Βεσπασιανού και των γιων του, Τίτου και Δομιτιανού, στάθηκε μια περίοδος ευημερίας. Ο Βεσπασιανός αποδείχτηκε αρκετά έξυπνος για να συλλάβει τα μηνύματα των καιρών. Εκείνο που φάνηκε ότι τον απασχόλησε στην αρχή ιδιαίτερα, ήταν η επίτευξη μιας ισορροπίας, στις ροπές που εκδηλώθηκαν σ' όλη τη διάρκεια του 69 μ.τ.χ. Δε χρειάστηκε να περάσει πολύς χρόνος, για να καταλάβει ότι ο λαός δε θα επέτρεπε κανένα πισωγύρισμα στις καταχτήσεις, που χάρη στον Νέρωνα απολάμβανε. Παρουσίασε λοιπόν μια πολιτική, που μπορεί να μην αποτελούσε την άμεση εξέλιξη του Νερωνισμού, εγγυόταν όμως τις ήδη προσφορές του. Την ίδια πολιτική ακολούθησε κι ο γιος του Τίτος.

Στο μεταξύ όμως και παράλληλα με την πολιτική των δυο Φλάβιων, εξελίσσεται αέναα ο μετασχηματισμός της παλιάς ολιγαρχίας κι η ενσωμάτωσή της στο νέο κατεστημένο. Οι «αφομοιωμένοι» συσπει-

376. M. Rostovtzeff: «A. history of the Ancien World vol II: Rome. Oxford University Press, 1960, σελ. 231.

ρώνονται γύρω απ' τη Σύγκλητο. Η επιδίωξή τους είναι πασιφανής. Ζητούν να δημιουργήσουν ένα ισότιμο της αυτοκρατορικής εξουσίας κέντρο δύναμης. Έτσι κι ανεξάρτητα απ' τη φαινομενική ηρεμία, η κρίση υπόβοσκε. Υπόβοσκε στα πλαίσια της «αντίστροφης πορείας», που χαράξαμε πιο πριν. Η σύγκρουση τελικά ξέσπασε στα χρόνια του νεώτερου γιου του Βεσπασιανού και τρίτου αυτοκράτορα της δυναστείας των Φλάβιων, Δομιτιανού. Εδώ έχει σημασία να τονίσουμε, ότι τη σύγκρουση τη δημιουργεί μονόπλευρα ο Δομιτιανός. Κάποια ωραία πρωία, η Σύγκλητος βρίσκεται με υπερτροφικές εξουσίες στα χέρια της, που ελάχιστα διαφέρουν απ' τις εξουσίες που έχαιρε επί αριστοκρατικής Δημοκρατίας. Η αντίστροφη πορεία έφτασε στο ζενίθ της. Κι αυτό, γιατί τώρα δε δίναν τη μάχη της αλλοτρίωσης του καθεστώτος μόνοι τους οι «αφομοιωμένοι» ολιγαρχικοί. Είχαν πλάι τους αρκετά στελέχη, που όφειλαν την ύπαρξή τους στον αυτοκρατορικό θεσμό κι αυτή την ύπαρξη θέλαν να μονιμοποιήσουν αντιτιθέμενοι στο ρεύμα της λαϊκής συνειδητοποίησης, που άρχιζε να γίνεται απειλητικό, για όποιον κατείχε μεγάλες περιουσίες. Η μάχη δόθηκε κι ήταν κι άνιση. Ο Δομιτιανός διέθετε την ολόπλευρη συμπαράσταση του Ρωμαϊκού λαού.

Όπου του πέρναγε απ' το χέρι, έδινε σκληρά πλήγματα στην αποκρυσταλλωμένη ήδη νέα αντίδραση. Δε θάταν υπερβολικό να πούμε ότι με το Δομιτιανό είχαμε μια μικρογραφία του Νερωνικού φαινόμενου. Και λέμε μικρογραφία, γιατί ο Νέρωνας συνέλαβε κι έβαλε μπροστά ένα τεράστιο για την εποχή του έργο, ξεκινώντας απ' το μηδέν. Αντίθετα ο Δομιτιανός, σπρώχτηκε αναγκαστικά στη σύγκρουση με την ολιγαρχία. (Σύγκρουση που η επιτυχής για το Δομιτιανό έκβασή της, θάχε οπωσδήποτε οφέλη για το λαό). Αλλά κι ο λαός, δεν έμεινε αμέτοχος στη διαμάχη. Ύμνησε το Δομιτιανό και του απόδωσε τιμές Θεού.

Απ' την πλευρά της η τότε ολιγαρχία, απόφυγε πονηρά να χρησιμοποιήσει σαν ιδεολογία της τον χριστιανικό Γιαχβισμό. Ήξερε ότι αν τόκανε, θ' απογυμνωνόταν από κάθε λαϊκό έρεισμα. (Μιλάμε κυρίως για ορισμένες λαϊκές τάξεις – μικρομεταπράτες, μικροβιοτέχνες – των προσαρτημένων επαρχιών. Μέσα στην Ιταλία, το παιχνίδι της λαϊκής συμπόρευσης μαζί της, τόχε χαμένο εκ προοιμίου). Χωρίς ν' αποχωριστεί το Στωικισμό, που ο κύριος θεωρητικός της ολιγαρχίας Δίων Χρυσόστομος δίδασκε γυρνώντας όλη τη Ρωμαϊκή περιφέρεια – δεδομένου ότι είχε εξοριστεί απ' τη Ρώμη – έψαχνε για ένα νέο Στωικογενές πολιτικοθρησκευτικό σχήμα, που θ' αποτελούσε τη «νέα» της ιδεολογία. Τελικά, όλες της οι πολιτικοοικονομι-

κές – «φιλοσοφικές» – θρησκευτικές παρορμήσεις, την οδηγούν στη δημιουργία ενός νέου Γιαχβικού κατασκευάσματος. Το Θεό «Απολλώνιο» τον Τυανέα. Ο «Απολλώνιος» πλάστηκε με το ίδιο εσχατολογικό υλικό, που πλάστηκε ο Θεός – «Χριστός».

Σύμφωνα με τον Φιλόστρατο, πού ανέλαβε να φτιάξει μια «βιογραφία» του Απολλώνιου του Τυανέα[377] – στην ουσία μια κωδικοποίηση της λατρείας του, ένα «Ευαγγέλιο» – αυτός γεννήθηκε ύστερα από άμωμη σύλληψη του πνεύματος του θεού Πρωτέα.[1,4] Όταν μεγάλωσε πήγε στην Ινδία, όπου έμαθε όλα τα μαγικά τεχνάσματα. Η σοφία του, ήταν σοφία θεού. Η ζωή του, ασκητική κι αγνή, ήταν πρότυπο αρετής. Γυρνούσε όλη την αυτοκρατορία και δίδασκε την αλήθεια. Έκανε θαύματα κι ανάστησε νεκρούς (IV, 45). Προφήτεψε, από την Έφεσσο όπου βρισκόταν, με κάθε λεπτομέρεια τη δολοφονία του Δομιτιανού, που γινόταν την ίδια ακριβώς στιγμή στη Ρώμη (XXI, 21). Όταν η αποστολή του στη γη τέλειωσε, μπήκε σ' ένα ναό που οι πόρτες του άνοιξαν μόνες τους για να τον δεχτούν. Μέσ' απ' το ναό ακούγονταν ψαλμοί, που τον καλούσαν στους ουρανούς.

Το πιο ενδιαφέρον όμως σημείο στο έργο του Φιλόστρατου, είναι εκεί που βάζει τον Απολλώνιο να προκαλεί θρασύτατα το Νέρωνα. Αυτό μας επιβεβαιώνει μερικά πράγματα που πάνω τους επιμείναμε. Μα πάνω απ' όλα μας επιβεβαιώνει ότι η ολιγαρχία πολεμάει στο πρόσωπο του Δομιτιανού και των μετέπειτα οπαδών του, το Νερωνικό πνεύμα. Αυτό όμως προϋποθέτει, ότι η Νερωνική ανάμνηση είναι στην ημερήσια διάταξη. Πού; Στη μνήμη του λαού, που πρέπει να τον έχει θεοποιήσει. Αλλιώς δεν υπάρχει κανένας θεμιτός τρόπος για να εξηγήσουμε, τον αντινερωνισμό, τόσο του θεού «Απολλώνιου», όσο και των μετέπειτα χριστιανών. Απλά, δυο «Θεοί» απ' τον ίδιο περίγυρο φτιαγμένοι, αντιμετωπίζουν έναν άλλο. Εν πάση περιπτώσει, το ότι ο «Απολλώνιος» είν' ο Θεός – «Χριστός» μ' άλλο όνομα, μας το επιβεβαιώνουν ατράνταχτα οι «εκπληχτικές» ομοιότητες της «ζωής» τους.

Τελικά ο Δομιτιανός, έπεσε θύμα αναχτορικής συνωμοσίας και δολοφονήθηκε. Αποδείχνεται δηλ. πως οι ολιγαρχικοί δεν είχαν το λαό με το μέρος τους, στη διαμάχη τους τόσο με το Νέρωνα, όσο και με τον Δομιτιανό. Απόδειξη ο κλειστός συνωμοτικός τρόπος δολοφονίας τους.

Με το θάνατο του Δομιτιανού, η «αφομοιωμένη» παλιά ολιγαρχία, υλοποιεί επιτέλους ένα βασικό της όραμα. Το θρόνο καταλαμβάνει,

---

377. Βλ. Φιλόστρατος: «Τα εις τον Τυανέα Απολλώνιον».

ένα «αφομοιωμένο», παλιάς αριστοκρατικής καταγωγής, άτομο. Ο Γάιος Κοκκήιος Νέρβας. Ο τελευταίος, άνθρωπος μιας προχωρημένης ήδη ηλικίας, κυβέρνησε δυο μόλις χρόνια. Απ' το 96 ώς το 98. Η πολιτική του στα δυο αυτά χρόνια, αποσκοπούσε στο να καθησυχάσει την κοινή γνώμη.[378] Όπως είπαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, το αυτοκρατορικό αξίωμα σαν τέτοιο, απόπνεε μια δικιά του δυναμική. Δυναμική, που δεν ήταν δυνατό να ξεκοπεί απ' το κυριότερο στήριγμα του θεσμού, τον απλό λαό. Έστω κι αν τη θέση κατελάμβανε το αντιδραστικότερο πρόσωπο, η απορρόφησή του στη δοσμένη αυτή δυναμική, ήταν σχεδόν αυτόματη. Γι' αυτό ακριβώς, ο παλιός ολιγαρχικός Νέρβας, αρνείται να μπάσει στο Πάνθεο έναν απ' τους τρεις ολόιδιους θεούς: δηλ. τους «Γιαχβέ», «Απολλώνιο», «Χριστό». Το Νέρβα διαδέχεται, ο επίσης αριστοκράτης και «υιοθετημένος» απ' αυτόν, Μάρκος Ούλπιος Τραϊανός.[379] Ούτε κι ο Τραϊανός προχώρησε σε καμιά θεαματική ενέργεια. Απορροφήθηκε κι αυτός απ' τη δίνη που εξέπεμπε η δυναμική του θρόνου. Υποθετικά στηρίχτηκε στην ανοχή και των «Χριστιανών». Η ανεξάρτητη, απ' την όποια ατομική θέληση δυναμική, της κοινωνίας στην οποία προΐστατο, τον υποχρέωσαν να ακολουθήσει το δρόμο που οι καιροί απαιτούσαν. Έτσι, θεωρητικά σαν παλιός αριστοκράτης, θάπρεπε να υποστηρίζει ή έστω ν' ανέχεται, το Γιαχβικό Χριστιανισμό. Πραχτικά όμως, τον καταδιώκει. Αυτό μαρτυράει η περίφημη επιστολή, που υπάρχει στην αλληλογραφία του με τον πραίτορα της Βιθυνίας, Πλίνιο το «νεώτερο». Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, η επιστολή έχει γραφτεί απ' τον Πλίνιο. Το περιεχόμενό της – που όπως αποδείξαμε αποτελεί απολογία στις κατηγορίες που τον θέλουν χριστιανό – είναι μια απάντηση σε κάποια επιστολή του Τραϊανού, με την οποία υποτίθεται πως του ζητούσε πληροφορίες για τους χριστιανούς της περιοχής του. Απ' το όλο ύφος της επιστολής, διακρίνεται καθαρά ότι ο Χριστιανισμός θεωρείται «ύποπτος» ή «επικίνδυνος» ή «παράνομος». Το ότι ο Πλίνιος απαντάει στην επιστολή του Τραϊανού με τόση άνεση – βλ. στο σχετικό μέρος του βιβλίου μας – συνηγορώντας υπέρ των χριστιανών, δείχνει ότι απευθύνεται σε κάποιον που συμμερίζεται τις απόψεις του. Αυτό επιβεβαιώνεται κι απ' το ότι δεν εγκαταλείπει τη Βιθυνία, παρά χρόνια μετά την επιστολή. Η αντίφαση είναι φανερή. Απ' τη μια ο Τραϊανός ζητά ανακρίσεις, για μια

---

378. Για τη συμφιλιωτική πολιτική του Νέρβα, που δε δίστασε να συγκρουστεί ακόμα και μ' αυτούς που τον ανέβασαν στο θρόνο, κοίτα: S. Zaloutsky «The luminus dynasty», New York, 1955, σελ. 294.

379. Για τη βασιλεία του Τραϊανού κοίτα R. Paribeni «Optimus Princeps».

επικίνδυνη αίρεση, απ' τον κυριότερο Ρωμαίο αξιωματούχο της περιοχής. Απ' την άλλη, δεν καταδιώκει αυτόν τον αξιωματούχο που εμφανίζεται υποστηριχτής τούτης της «παράνομης» αίρεσης. Η «αντίφαση» αυτή, αποτελεί ένα θαυμάσιο παράδειγμα, για το τί θέλουμε να πούμε όταν μιλάμε για τη δυναμική του αυτοκρατορικού θεσμού.

Τον Τραϊανό διαδέχτηκε στα 117 μ.τ.χ. ο επίσης καταγόμενος από Ρωμαίους αριστοκράτες της Ισπανίας, Πούμπλιος Αίλιος Αδριανός. Είδαμε, πως οι μετά το Νέρωνα αυτοκράτορες, δεν μπορούσαν να κάνουν τίποτ' άλλο, από το ν' αφήσουν τα πράγματα στη φορά τους. Εντοπίσαμε, πως η κύρια αιτία γι' αυτό, στάθηκε το ανέβασμα της πολιτικοκοινωνικής συνειδητοποίησης του λαού. Ήταν ο λαός που δεν επέτρεψε, τόσο το θάψιμο της μνήμης του Νέρωνα, όσο και την επιστροφή της αριστοκρατικής Δημοκρατίας. Ο Νέρωνας, χαρίζοντας την ελευθερία σ' ολόκληρες περιοχές και χρίζοντας εκατομμύρια νέους ανθρώπους, Ρωμαίους πολίτες, δημιουργούσε έναν αποφασιστικό νέο παράγοντα. Τις απελεύθερες μάζες της περιφέρειας. Οι μάζες αυτές παίξαν τον κυριότερο ρόλο, στο να «πειστεί» το πλέγμα των οικονομικοπολιτικών διευθυνόντων κύκλων της Ρώμης να μην προχωρήσει σε καμιά «αντινερωνική ανατροπή», μετά τη δολοφονία του Νέρωνα. Τα εκατομμύρια αυτά λοιπόν άτομα, που χάρη στη μεγαλοψυχία του Νέρωνα, γίναν Ρωμαίοι πολίτες, αποχτούσαν χρόνο το χρόνο σημαντική βαρύτητα. Όπως υπογραμμίσαμε, το νέο κατεστημένο κι οι «αφομοιωμένοι» της παλιάς ολιγαρχίας, έπαψαν να αλληλοϋποβλέπονται. Η αναπόφευχτη συντηρητικοποίηση των νέων τάξεων, γινόταν όλο και περισσότερο ορατή. Είν' η αντίστροφη μέτρηση που αναφέραμε. Αν οι Φλάβιοι επιτυγχάνουν τη λαϊκή νηνεμία, αυτό οφείλεται στ' αποθέματα των Νερωνικών παροχών. Όμως σιγά-σιγά ο λαός συνειδητοποιεί τη στασιμότητα της κατάστασης. Ο Νερωνισμός ήταν ένα σύστημα που εξελισσόταν αέναα, ως προς τις σχέσεις λαού-κράτους, ατόμου-κοινωνίας, δουλοχτήτη-δούλου. Η συνειδητοποίηση αυτή, παίρνει γιγάντιες διαστάσεις, όπως ήταν φυσικό, στη Ρωμαϊκή περιφέρεια, κι ειδικά στις ανατολικές επαρχίες. Το βάλτωμα των προτσές κίνησης του κράτους – με νωπή την ανάμνηση του Νέρωνα, που άλλωστε λατρεύεται σαν θεός – θέτει σ' επιφυλακή τα χαμηλά στρώματα της αυτοκρατορίας. Αποτέλεσμα μια διαρκής απομάκρυνση της Ρώμης και των λαών της αυτοκρατορίας. Γι' αυτούς, η Ρώμη εξελίσσεται σ' έναν αντιδραστικό συγκεντρωτικό κέντρο, με υποταχτικούς τους ίδιους. Οι τέτοιες ζυμώσεις, αποτελούσαν δίκοπο μαχαίρι για τη

Ρώμη. Εδώ το ζήτημα ήταν τόσο σοβαρό, ώστε δε χρειαζόταν κανένα ευαίσθητο αυτί για να συλλάβει τα μηνύματα δυσφορίας. Η δυσφορία ήταν πασιφανής.

Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια πρέπει να τοποθετηθούν τα ταξίδια του Αδριανού. Στην προσπάθειά του δηλ. να βρει τρόπους προσέγγισης των επαρχιών με το κέντρο. (Αυτό έρχεται σ' αντίθεση με την παραφιλολογική εικόνα του Αδριανού ταξιδευτή – μαθητή – υμνητή, αρχαίων πολιτισμών. Αλλά τί να κάνουμε; Εμείς κάνουμε ιστορία κι όχι παραφιλολογία όπως κάποιοι.... «ακαδημαϊκοί»...). Απ' ό,τι δείχνουν τα πράγματα, η διευθέτηση επήλθε γιατί ο Αδριανός προχώρησε σε πραγματικές υποχωρήσεις. Μια ελάχιστη απόδειξη, μας δίνει το γεγονός ότι μετέφερε για μεγάλο διάστημα την κρατική διοίκηση, εκ περιτροπής, στην Αίγυπτο, στην Αθήνα και στη Μικρή Ασία. (Η... ακαδημαϊκή παραφιλολογία ισχυρίζεται, ότι εντρυφούσε στα Αιγυπτιακά κι Ελευσίνια μυστήρια!!![380] Ας είναι...).

Επί Αδριανού η «αντίστροφη πορεία» της Ρώμης προς την πλήρη συντηρητικοποίηση, σημειώνει μια μεγάλη καμπή. Το προπύργιο του Συντηρητισμού, η Σύγκλητος, προωθείται στη θέση του συναυτοκράτορα. Ο Τραϊανός είχε δεσμευτεί με όρκο να μην εχτελέσει ποτέ Συγκλητικό. Ο Αδριανός ανανέωσε τον όρκο. Ταυτόχρονα θεσπίζει τον τίτλο του «ενδοξότατου άντρα» (Vir clarissimus, συντομευμένο σε V.C.) για όλους του Συγκλητικούς. Οι απελεύθεροι, αποκλείονται απ' την πολιτική ζωή της Ρώμης, ενώ περιορίζονται σημαντικά οι οικονομικές τους δραστηριότητες. Όλες οι ανώτερες διοικητικές θέσεις του κράτους, καταλαμβάνονται αποκλειστικά από Συγκλητικούς, και Ιππείς. (Οι Ιππείς, «Εμπορική τάξη», στάθηκαν απ' τα κυριότερα στηρίγματα του αυτοκρατορικού θεσμού). Ο συμβιβασμός της παραδοσιακής αριστοκρατίας και του ολοένα πιο συντηρητικού αυτοκρατορικού κατεστημένου, είναι πλήρης.

Οπωσδήποτε, τ' όνομα του Αδριανού συνδέεται έμμεσα με το Χριστιανισμό, μέσω της κατεδάφισης της Ιερουσαλήμ. Στις μέρες του, το Ισραήλ παύει να υπάρχει σαν εθνική οντότητα. Τελείως απρόοπτα, ο Αδριανός εκδίδει δυο διατάγματα. Το ένα απαγόρευε την περιτομή. Τ' άλλο έδινε εντολή να ιδρυθεί μέσ' την Ιερουσαλήμ μια Ρωμαϊκή αποικία. Αυτό σήμαινε την ίδρυση ναού λατρείας του «Καπιτώλιου Δία», πλάι στο Γιαχβικό Ναό της Ιερουσαλήμ. Επρόκειτο για

---

380. Βλ. Μ. Rostovtzeff: «A History of the Ancient World», vol. II: Rome. Oxford University Press. 1960, σελ. 117-138. Για μια κάπως αντικειμενική παρουσίαση των ταξιδιών του Αδριανού, βλ. επίσης Pelham «Essays» σ. 159 κε. Hirschfeld: «Die kaiserlichen Verwaltungsbeamten, passim».

μια πρόκληση ενάντια στον εβραϊκό λαό, που φαινομενικά δε βασιζόταν πουθενά. Οι πραχτικοί αντίχτυποι των μέτρων για ίδρυση Ρωμαϊκής αποικίας μέσ' την Ιερουσαλήμ, ήταν για τους Εβραίους εξοντωτικοί. Σήμαινε ότι απογυμνώνονταν από κάθε οικονομική πρωτοβουλία. Η όποια οικονομικοκοινωνική δικαιοδοσία των Εβραίων, περνούσε στα χέρια των Ελληνορωμαίων, που θα επάντρωναν την αποικία. Το μοιραίο επακόλουθο τούτων των διαταγμάτων, ήταν η καθολική εξέγερση των Εβραίων, υπό την ηγεσία του «Μεσσία» Μπαρ-Κοχμπάς.

Τα κίνητρα του Αδριανού, παύουν νάναι τόσο ακατανόητα αν σκεφτούμε ότι υπάρχουν μεταγενέστερες χριστιανικές μαρτυρίες, ότι το κίνημα του Μπαρ - Κοχμπάς εξόντωσε πολλούς χριστιανούς: «Και γαρ εν τω γεγενημένω Ιουδαϊκώ πολέμω Βαρχοχέβας, ο της των Ιουδαίων αποστάσεως αρχηγέτης, χριστιανούς μόνους εις τιμωρίας δεινάς ει μη ηρνούντο τον Χριστόν και Βλασφημοίεν εκέλευε απάγεσθαι» (Ιουστίνου Α' Απολογία 31). (Την ίδια γνώμη εκφράζει κι ο Ευσέβιος, στην «Εκκλησιαστική» του «Ιστορία», που τη βασίζει σε μια εξιστόρηση της εξέγερσης του Κοχμπάς, απ' τον Αρισταίο Πελλαίο. Βλ. Εκκλησ. Ιστ. IV. 6).

Εξετάζοντας τόσο τον πολιτικοκοινωνικό περίγυρο, που εκδηλώνεται η απρόκλητη αντιεβραϊκή στάση του Αδριανού, όσο και τις πιο πάνω χριστιανικές μαρτυρίες, είναι φανερό ότι αυτό που συνέβη, έχει ως ακολούθως:

Όπως είδαμε στις μέρες του Αδριανού, ο συμβιβασμός των παλιών αριστοκρατών και του αυτοκρατορικού κατεστημένου, γνωρίζει μια θεαματική σταθεροποίηση. Ο συμβιβασμός αυτός, σχηματοποιείται με τις ουσιαστικές εξουσίες που αποχτάει, η πάντα αριστοκρατική Σύγκλητος. Έτσι εξηγούνται και τα ταξίδια του Αδριανού. Μακρόχρονα, με μοιραίο επακόλουθο τη μεταφορά της αυτοκρατορικής διοίκησης στην περιφέρεια. Η Σύγκλητος αναλαμβάνει την επίβλεψη της Ιταλικής χερσονήσου κι ο Αδριανός την καλή λειτουργία της αυτοκρατορίας. Εν πάση περιπτώσει, είναι στα πλαίσια τούτου του συμβιβασμού, που αποφασίζει να ενδώσει στις πιέσεις των χριστιανών Ρωμαίων της Συριακής επαρχίας και να ξεκαθαρίσει το εβραϊκό εμπόδιο στην ήρεμη διαβίωση – ανάπτυξή τους. Γνωρίζουμε πως η Συρία – συνεπώς κι η Ιουδαία – είν' η σφηγκοφωλιά των Ρωμαίων χριστιανών. Η σύγκρουσή τους με τους Εβραίους της περιοχής είν' αναπόφευχτη. Ξέχωρα απ' το διασυρμό του Γιαχβέ με τη δημιουργία του «Χριστού», που δικιολογεί το ιδεολογικό μίσος των Εβραίων, υπάρχουν κι αντικειμενικά αίτια στην αντιζηλία. Η

Παλαιστίνη είν' ένας καίριος εμπορικός δρόμος, από και προς την Αραβική αγορά. Ο απόλυτος έλεγχος της περιοχής είν' αρκετά επικερδής, για όποιον τον ασκεί. Ο Αδριανός, λοιπόν, επιδιώκει την εξολόθρευση των Εβραίων, προκειμένου να εξυπηρετήσει την Ελληνορωμαϊκή άρχουσα τάξη της Συρίας. Αυτό απαιτούσε ο συμβιβασμός του με τους χριστιανούς παλαιοαριστοκράτες. Ας μην ξεχνάμε εξάλλου, ότι η αποστολή που αναλαμβάνει, στοχεύει στον καθησυχασμό των επαρχιών. Εξοντώνοντας τους Εβραίους της Παλαιστίνης, προσφέρει μια τεράστια οικονομική υπηρεσία στη Ρωμαϊκή οικονομικοστρατιωτική ολιγαρχία της Συρίας. Παράλληλα εξασφαλίζει τα νώτα του στο «Κράτος των Χριστιανών». Προσεταιρίζεται τους χριστιανούς Ρωμαίους ιθύνοντες, καθώς και τις, σημαντικής δύναμης, Λεγεώνες που αυτοί επηρεάζουν, σε μια απ' τις πιο νευραλγικές «επαρχίες» της Ρωμαϊκής επικράτειας.

Τελικά η συμμαχία Αδριανού – Ρωμαίων χριστιανών της Παλαιστίνης, πέτυχε να υλοποιήσει το στόχο της, διαπράττοντας μια πραγματική γενοχτονία. Αναφέρεται ότι καταστράφηκαν 50 φρούρια, 985 χωριά, και πως εχτελέστηκαν 580.000 άνθρωποι. Στον αριθμό τούτο, δεν περιλαμβάνονται τα θύματα ενός φοβερού λοιμού. Ούτε κι εκείνα που θέρισαν οι μεταδοτικές αρρώστιες. (Οι λεπτομέρειες του «Β' Ιουδαϊκού πολέμου», δεν είναι γνωστές. Εχτός απ' τις χριστιανικές πληροφορίες, δεν υπάρχει καμιά ιδιαίτερα λεπτομερής περιγραφή του. Ο κατά τ' άλλα λαλίστατος Δίων Κάσσιος, σιωπά. Φως φανερό, ότι του αφαιρέθηκαν τα σχετικά μέρη, στα οποία θα εξηγιόταν η αληθινή φύση του πολέμου. Απλά, αρκείται ν' αναφέρει τα δεινά των Εβραίων. Αυτό υποδηλώνει και προγενέστερη αναφορά του, στα αίτια του πολέμου. Υπάρχει ακόμα η πληροφορία του Αππιανού στα «Συριακά, κεφ. 1» ότι ο Αδριανός κατεδάφισε την Ιερουσαλήμ. Για κάποιο έγγραφο του Μπάρ-Κοχμπάς, κοίτα J. T. Milik, περιοδικό «Revue Biblique», 1953 σελ. 276 κ.ε.).

Τελικά, όλα τα στοιχεία οδηγούν ότι στα χρόνια του Αδριανού, εγκαινιάζεται και τυπικά η συνεργασία Αυτοκράτορα κι αριστοκρατών. Η καμπή στην «αντίστροφη πορεία», που σημειώνεται στα χρόνια του θα οδηγήσει στο Στωικιστικό καθεστώς του Μάρκου Αυρήλιου. Αποτέλεσμα τούτης της καμπής είναι κι η ακόμα μεγαλύτερη, απ' αυτή που πρωτοεφάρμοσε ο Τραϊανός, ανοχή στη χριστιανική εξάπλωση. Εξάπλωση, που απ' ό,τι δείχνουν τα πράγματα, γίνεται η αγαπημένη ασχολία των πλέον σκοταδιστικών κύκλων, στην

άρχουσα τάξη κάθε επαρχίας.

Τί απόγινε όμως εκείνη η πρώτη φουρνιά, η εμπροσθοφυλακή του Χριστιανισμού, που πρωτοστάτησε στη δολοφονία του Νέρωνα;

Το κύμα της ίδιας της ζωής, τους ανάγκασε να γυρίσουν πίσω, εκεί απ' όπου εμφανίστηκαν. Στη σκιά της μουχλιασμένης παλιάς ολιγαρχίας. Όμως η ζωή στην τότε Ρώμη, είχε μερικά πολύ – εννοείται για τη δικιά μας συλλογιστική – ιδιόρρυθμα στοιχεία. Πρώτα - πρώτα, ήταν απαράδεχτο απ' όλους, το να μην εκφράζεται μέσω μιας πολιτικοθρησκευτικής κίνησης. Είναι στα πλαίσια αυτά, που οι θιασώτες του υπερσυγκεντρωτικού συντηρητισμού, δημιουργούν τη «φιλοσοφία» του Θεού - Χριστού. Η λιτή «φιλοσοφία» του, μπορεί να δείχνει το χαμηλό πολιτιστικό επίπεδο των θιασωτών – δημιουργών του, αλλά μαρτυράει κι έναν ταχτικό ελιγμό. Τον προσεταιρισμό των βρισκόμενων σ' αντικειμενική αδυναμία να παρακολουθήσουν τις φιλοσοφικές εξελίξεις, χαμηλών στρωμάτων. Τον προσεταιρισμό τους πού; Σε μια θρησκεία που τους προσφέρει επιθυμητές – παραδεισολογικές εξηγήσεις για την αθλιότητά τους. Η αθλιότητά τους μετατρεπόταν σύμφωνα με τους Στωικισμό – Γιαχβισμό – Χριστιανισμό σε προνόμιο. Την περίοδο που ο Νέρωνας καταφέρνει τη λαϊκή πολιτιστική έκρηξη, ο λαός είναι σε θέση να διακρίνει την απάτη και να την ξεσκεπάσει. Η πολιτιστική πολιτική Νερωνική έκρηξη, θα πρέπει νάχε τεράστια αποθέματα αντοχής. Αλλιώς δεν εξηγείται, το ότι ο Χριστιανισμός αποχτάει κάποια λαϊκή βάση, ύστερα από κάμποσες δεκαετίες: στην ουσία έναν αιώνα και βάλε!... Και πού την αποχτάει τούτη τη βάση; Στις περιοχές που ο Νέρων δεν πρόλαβε να χαρίσει ανεξαρτησία!!

Ωστόσο, υπάρχουν κάποιες μαρτυρίες – που δε τις αμφισβητούμε – ότι στα τέλη του 1ου αιώνα, ο Χριστιανισμός αποχτάει κάποια ερείσματα στη Μικρή Ασία κι ειδικότερα στην Έφεσο. Πριν πούμε ο,τιδήποτε, ας μην παρακάμψουμε αβασάνιστα το γεγονός, ότι αυτό συμβαίνει 32 περίπου χρόνια, ύστερα απ' το θάνατο του Νέρωνα. Όσο για το γιατί συμβαίνει ειδικά στη Μικρή Ασία, υπάρχουν πάμπολλες κοινωνιολογικές εξηγήσεις, που θα μπορούσαν να συνοψιστούν στο πιο κάτω σχήμα. Οι πόλεις της Μικρής Ασίας, στάθηκαν για εκατοντάδες χρόνια, οι πλέον ευημερούσες πόλεις του αρχαίου κόσμου. Στα τέλη του 1ου αιώνα, οι βραδυκίνητοι μηχανισμοί προώθησης της αρχαιότητας, της έχουν επιβάλει έναν ιστορικό κορεσμό,

που καλύπτει όλο το πλέγμα των κοινωνικοπολιτικών – πολιτιστικοθρησκευτικών δεδομένων. Εννοείται, ότι τούτος ο κορεσμός οφείλεται στην πολύχρονη «ευμάρεια», πούχει ακινητοποιήσει όλες τις εξελιχτικές διαδικασίες. Πέρα απ' αυτό, ο Νέρων βλέποντας ότι δεν έχουν καμιά άμεση ανάγκη, τις άφησε έξω απ' τον κύκλο των ευεργετημάτων του. Συνεπώς, η δυναμική του Νερωνισμού τις άφησε ανέγγιχτες. Αυτό, σε συνδυασμό με τον ιστορικό κορεσμό – που λειτουργούσε σαν κοινωνικό μπούκωμα, που απαιτούσε μια διέξοδο – έσπρωξαν κάποια τμήματα «πολιτών» τους, ν' αποδεχτούν τη χριστιανική «φιλοσοφία». Το ότι αυτή ήταν τέλεια απογυμνωμένη απ' ο,τιδήποτε, θα μπορούσε να χαραχτηριστεί σαν κάποιας ποιότητας – σε σύγκριση με τα υπάρχοντα εδώ κι αιώνες Ελληνορωμαϊκά – Ανατολικά φιλοσοφικά ρεύματα – κάθε άλλο παρά σαν μειονέχτημα τους φάνταζε. Ίσα - ίσα που αυτό θεωρήθηκε προτέρημα. Κι αυτό, γιατί το ξεγύμνωμα του Χριστιανισμού από κάθε αξιόλογο φιλοσοφικό στοιχείο, ταίριαζε σαν γάντι στο συλλογικό ψυχισμό, που παρήγαγε ο κορεσμός – μπούκωμα. Όσο αφορά το ποιές ήταν οι τάξεις που αγκάλιασαν το Χριστιανισμό, έχουμε να παρατηρήσουμε: Ο Χριστιανισμός είναι μια «απαγορευμένη» θρησκεία. Συνεπώς, εκεί όπου εμφανίζεται, θα πρέπει να δρα συνωμοτικά. Αλλά για να κάνει κάποιος μη επαναστατικό συνωμοτισμό, θα πρέπει να διαθέτει και τα όχι ευκαταφρόνητα μέσα, που απαιτεί αυτός. (Διάθεση ζωτικού χρόνου, καλές σχέσεις με τις Αρχές, οικονομική άνεση, που θα καλύπτει το χαμένο χρόνο. Το «καλές σχέσεις με τις Αρχές» κολλάει στην υπόθεση της επιστολής του Πλίνιου, στον Τραϊανό. Όπως αποδείχνεται απ' το περιεχόμενό της, οι Αρχές κρατούν μια ευμενή, για τους χριστιανούς, ουδετερότητα). Είναι φανερό, ότι τέτοιου είδους μέσα δεν είναι δυνατό να τα διαθέτουν άνθρωποι των χαμηλών στρωμάτων. Επομένως, αυτοί που μετείχαν στη χριστιανική κίνηση, θα πρέπει ν' ανήκαν στην άρχουσα τάξη και στα μεσαία στρώματα. Οι πρώτοι, παίζαν το ρόλο των πρωθιερέων – κατά περιοχή – κι οι δεύτεροι εκείνον της «λαϊκής» βάσης.

Στα τέλη, λοιπόν, του 100 μ.τ.χ., τοποθετούν μερικές χριστιανικές πηγές, την παρουσία στην Έφεσο κάποιου Κήρινθου. Δοσμένου ότι είναι το μόνο άτομο που είν' επώνυμος χριστιανός, εκείνα τα χρόνια, είναι φανερό πως αντιπροσωπεύει τη «νόμιμη» χριστιανική αρχή της εποχής. Το κήρυγμά του, αποτελεί άλλο ένα συντριπτικό στοιχείο στην άποψή μας. Σύμφωνα με τον Κήρινθο λοιπόν, το άτομο «Ιησούς», δε γεννήθηκε από καμιά παρθένα. Ήταν ένας απλός γιος του Ιωσήφ και της Μαρίας. Μεγαλώνοντας εξελίχτηκε σε τίμιο και δίκαιο

θνητό. Γι' αυτό το λόγο τον διάλεξε, ο από καταβολής κόσμου υπάρχων «Χριστός», σαν τον πιο άξιο άνθρωπο ώστε να ενσωματωθεί μαζί του και να δώσει στον κόσμο την ευκαιρία να «λυτρωθεί». Αυτό συνέβη όταν ο Ιησούς βαφτίστηκε στον Ιορδάνη. Ο Θεός – Χριστός μπήκε μέσα του με τη μορφή περιστεριού. Η ενσωμάτωση κράτησε ώς τη μέρα που ο «Ιησούς» «σταυρώθηκε». Συνεπώς. εκείνος που πέθανε κι αναστήθηκε, ήταν ο «Ιησούς» κι όχι ο άυλος, όσο κι αθάνατος «Χριστός». Προφήτευε την οριστική κάθοδο του Θεού «Χριστού» στη γη, προκειμένου να εγκαθιδρύσει τη χιλιόχρονη βασιλεία του. Δεν παρέλειπε βέβαια να τονίσει, με χριστιανικό σαδισμό, ότι οι «δίκαιοι» – δηλ. οι χριστιανοί!! – θ' αναστηθούν, ενώ όλοι οι άλλοι θα καίγονται στο «πυρ το εξώτερον».

Οι χριστιανικές αναφορές για τον Κήρινθο – κατά πολύ μεταγενέστερες – θα πρέπει νάχουν λογοκρίνει άγρια το κήρυγμά του. Συνάμα, τόχουν πλαστογραφήσει κι όλας. Θα δούμε παρακάτω γιατί.

Αν πάρουμε κατά λέξη τα λόγια του ερμηνεύοντάς τα όμως κάτω απ' το πρίσμα όσων έχουμε ήδη αναλύσει κι αποδείξει – θα δούμε ότι επαναλαμβάνουν το βασικό πυρήνα της θέσης μας. Ο «Χριστός», είναι μια Ρωμαϊκή θεότητα. Οι Ρωμαίοι δημιουργοί του τον πλάθουν με το υλικό της δεύτερης σε κύρος – μετά τον Γιαχβέ – Ισραηλινής θεότητας. Εκείνης του προχριστιανικού Θεού – «Ιησού». (Όπως έχουμε αναφέρει, τον Ιησού του Ναυή). Όσο για τη σύντομη εγκαθίδρυση της χιλιόχρονης χριστιανικής βασιλείας, αυτό δεν πρέπει να το δούμε παρά σαν μια εσχατολογική ευχή και τίποτα παραπάνω.

Την ίδια εποχή ο Νερωνισμός, δημιουργεί τρεις αναστημένους Νέρωνες. Οι κατατρεγμένοι της αυτοκρατορίας, περιμένουν την από στιγμή σε στιγμή κάθοδό του. Σκοπός της, το χτίσιμο μιας αιώνια δίκαιης κοινωνίας. Ο Νερωνισμός μ' άλλα λόγια, διατηρεί τις μάζες του σε έξαψη, γιατί σ' αντίθεση με τις άλλες θρησκείες, τους προσφέρει την αίσθηση της άμεσης προοπτικής. Ο Κήρινθος – δηλαδή οι χριστιανοί του καιρού του – προσπαθεί να χτυπήσει το Νερωνισμό μέσα στο ίδιο του το έδαφος. Αυτόν της άμεσης προοπτικής. Τούτο το νόημα σέρνει μέσα της, η «χιλιόχρονη βασιλεία του Χριστού». Εκεί πάλι που οι χριστιανικές πηγές τον θέλουν να ισχυρίζεται, ότι μόνο ο «Ιησούς» πέθανε κι αναστήθηκε, θα εννοούσε γι' ανάσταση τη διαδοσή του – μέσω της ταύτισής του με το «Χριστό» – και στον έξω της Παλαιστίνης χώρο.

Την ίδια περίπου εποχή, γύρω στις αρχές του 2ου αιώνα, εμφανίζεται μια χριστιανική κίνηση κοντά στην Παλαιστίνη. Πιο συγκεκριμένα, στη Συρία. Η κίνηση αυτή, θα μείνει στην ιστορία σαν «Γνωστικι-

σμός». Οι Γνωστικιστές πίστευαν στο δυσυπόστατο του «Χριστού». Υπήρχε ο «Χριστός», που επικοινωνούσε με τη «χυδαία» μάζα κι ο «Χριστός» πούταν επουράνιος κι άφθαρτος. Αυτός ο τελευταίος, απόφευγε κάθε επαφή με τον όχλο' (Φαίνεται πως εκείνο τον καιρό κυκλοφορούσε στη γη κάποια ίωση και φοβόταν μήπως μολυνθεί). Με τους μόνους που επικοινωνούσε ήταν μερικοί «εκλεχτοί μυημένοι». Παράλληλα με τις δυο όψεις του, ο «Χριστός», διαθέτει και δυό ειδών διδασκαλίες. Η μια «εξωτερική» κι η άλλη «εσωτερική». Η πρώτη διδάσκεται απ' τις Εκκλησίες στον όχλο. Η δεύτερη είναι γνωστή μόνο στους «μυημένους». Η γνώση της προέρχεται κατευθείαν απ' τους μαθητές του Χριστού, εκείνους που αυτός θεώρησε «εκλεχτούς» και τους τη δίδαξε.

Η κοινωνιολογική αποκρυπτογράφηση των παραπάνω, δεν είναι δύσκολη. Αποδείξαμε πως η Ρωμαϊκή αριστοκρατία επιχείρησε κάποια στιγμή, να φτιάξει ανεξάρτητο χριστιανικό κράτος, με πρωτεύουσα τη Ναζιρέτ. Αυτό συνέβη επί Νέρωνα, το 66. Η ανεξάρτητη όμως από ανθρώπινες θελήσεις δυναμική του αυτοκρατορικού θεσμού και των νέων τάξεων που τον στήριζαν, καταδίκασαν το εγχείρημά τους σ' αποτυχία. Για να διαλέξουν όμως τη Ναζιρέτ-Σαμάρεια, θα πρέπει η Συριακή επικράτεια – της οποίας απλή επαρχία ήταν η Ιουδαία – να «φιλοξενούσε» χιλιάδες Ελληνορωμαίων. Και πράγματι έτσι ήταν. Ο «Εθνικός» πληθυσμός της Συρίας ανερχόταν σ' εκατοντάδες χιλιάδες. (Η Σαμάρεια εκλέχτηκε για να τιμηθεί ο Ιησούς του Ναυή). Αυτοί που επιχείρησαν μεταξύ του 30-40 και 66 μ.τ.χ. εκείνα τα χριστιανικά πραξικοπήματα, ήταν ό,τι πιο σκοταδιστικό διέθετε η παλιά Ρωμαϊκή ολιγαρχία. Μετά το 68, οι Χριστιανοί, αναγκάζονται απ' την ίδια τη ζωη, ν' απαλείφουν ένα - ένα τα εμφανή σκοταδιστικά τους κηρύγματα, προκειμένου να εξαπατήσουν τον απλό λαό. Αυτή η ταχτική, άρχισε ν' αποδίδει κάποιους καρπούς, στις αρχές του 2ου αιώνα. Κυρίως σε περιοχές, που οι κάτοικοί τους είχαν υποφέρει απ' τη Ρωμαϊκή επικυριαρχία. Εν πάση περιπτώσει, η αλλαγή προσωπείου βοήθησε το χριστιανισμό να βρει διόδους και στους εχτός της Ρωμαϊκής ολιγαρχίας χώρους. Αλλά έτσι, μοιραία προσαρμοζόταν στο κλίμα που επικρατούσε εκεί. Οι τοπικές ηγέτιδες τάξεις, τον άφηναν ν' αναπτύσσεται, μιας κι ήταν φανερό ότι το περιεχόμενό του τις ευνοούσε. Ταυτόχρονα, φρόντιζαν να υποβαθμίζουν τη Ρωμαϊκή καταγωγή του. Οι Ρωμαίοι είχαν στιγματιστεί στη συνείδηση των πληθυσμών τους, σαν καταχτητές.... Μ' αυτό τον τρόπο αρχίζουν να κερδίζουν έδαφος τα εβραϊκά στοιχεία του Θεού – «Χριστού». Ο «Χριστός» είν' «ο γιος του Γιαχβέ», «ο

ίδιος ο Γιαχβέ», «ταυτόσημος του Εβραίου θεού – Ιησού».

Η εβραιοποίηση του Χριστιανισμού, σ' ορισμένες προσαρτημένες περιοχές έκλεινε μεγάλους κινδύνους για τη Ρωμαϊκή αριστοκρατία. Ταυτιζόταν με τις τοπικές ολιγαρχίες. Αν αυτές τον υιοθετούσαν απροκάλυπτα με αντιρωμαϊκή μορφή, ίσως οι συνέπειες νάταν ανεξέλεχτες για τους Ρωμαίους χριστιανούς. Κι αυτό, επειδή οι τελευταίοι προέρχονταν απ' τη μεγαλοαριστοκρατική τάξη, η οποία συνήθως είχε οικονομικά συμφέροντα στις πιο πάνω περιοχές. Αντίδραση των Ρωμαίων αριστοκρατών στους κινδύνους τούτους, αποτελεί ο Γνωστικισμός. Το μαρτυρά η φιλοσοφία του για τους δυο «Χριστούς». Ο «Χριστός» των Γνωστικών δεν καταδέχεται τον όχλο. Δεν καταδέχεται ούτε τον «Ιησού» και τις Εκκλησίες του. Με τους μόνους που ανέχεται πάρε-δώσε, είν' ορισμένοι «μυημένοι», «άριστοι»... Το μαρτυράει ακόμα ο τόπος, όπου εντοπίζεται η πρώτη του εμφάνιση. Πρόκειται για τον ίδιο τόπο όπου εκδηλώνονται τα χριστιανικά πραξικοπήματα των Τιβέριου, Βιτέλλιου, Πιλάτου, Γάλλου. Οι ιδρυτές του Γνωστικισμού, αποτελούν την άμεση αναπαραγωγή των αριστοκρατών χριστιανών του 30-40 και 66-68 μ.τ.χ.

Αλλά εκείνη ακριβώς την εποχή, εξελίσσεται και μια παράλληλη ιστορία. Στα 116 μ.τ.χ. ξεσπά, μια επανάσταση στη Μεσοποταμία. Πρόκειται για μια περίεργη επανάσταση. Όλοι οι ιστορικοί δέχτηκαν σαν δεδομένη την άποψη του Δίωνα Κάσσιου (LXVI), ότι την επανάσταση την οργάνωσαν οι «Εβραίοι». Κανείς τους όμως δεν είναι σε θέση να εξηγήσει, γιατί οι «Εβραίοι» επαναστάτησαν κατά του Τραϊανού; Ενός αυτοκράτορα, πούχε φερθεί τόσο ευνοϊκά στους Εβραίους της Αλεξάντρειας, ώστε να ξεσηκώσει την καταγραυγή του Ελληνικού πληθυσμού της πόλης. Ο Cary δεν αμφισβητεί το Δίωνα Κάσσιο, αλλά δεν μπορεί να προσπεράσει αβασάνιστα το θέμα: «...Είναι αλήθεια πολύ δύσκολο να εξηγήσει κανείς τους λόγους που επαναστάτησαν οι Εβραίοι... Ίσως να οφείλεται στο ότι η προσάρτηση του Ναβαταίου Βασιλείου, έθιξε εμπορικά την Παλαιστίνη, μεταφέροντας ένα μέρος του αραβικού εμπόριου απ' αυτή στη Γάζα και στη Δαμασκό. Μια πιθανή ακόμα αιτία, βρίσκεται στη Μεσσιανική ιδεολογία, που εκφραζόταν απ' τις ελεύθερες Ραββινικές Σχολές και διατηρούσε άσβεστες τις ελπίδες των Εβραίων...».[381]

Σύμφωνα με το Δίωνα Κάσσιο, η εξέγερση έγινε όταν ένα μέρος των Ρωμαίων φρουρών της Παλαιστίνης αποχώρησε, για να ενισχύ-

381. M. Cary «Roman History», vol II σελ. 380.

σει τον πόλεμο ενάντια στους Πάρθους.

Οι Πάρθοι – όπως ήδη τονίσαμε στο προπερασμένο κεφάλαιο – λάτρευαν το Νέρωνα. Ήταν ο Θεός τους. Επομένως, οι φρουρές που αποχωρούν, πάνε να πολεμήσουν ένα λαό, που πιστεύει στον Θεό-Νέρωνα. Επιστρέφουμε δηλ. στον «αιώνιο» κύκλο. Νέρωνας, Ρωμαίοι της Παλαιστίνης, «Χριστός». Στα προηγούμενα κεφάλαια, εξηγήσαμε πώς πρέπει να ερμηνεύεται η λέξη «Εβραίοι». Για μας όλα είναι καθαρά. Οι φρουρές που αποσπάστηκαν, επιχείρησαν κάποιο νέο πραξικόπημα. Η εχτός τόπου και χρόνου «Εβραϊκή» εξέγερση, δεν ήταν τίποτ' άλλο, από ένα κίνημα των Ρωμαίων αριστοκρατών χριστιανών. Ένα κίνημα πίεσης, ίσως. Το ότι η εξέγερση εκδηλώνεται τη στιγμή που εμφανίζεται ο Γνωστικισμός, μας πείθει ότι τα δυό αυτά γεγονότα, συνδέονται οργανικά μεταξύ τους. (Και κάτι ακόμα σχετικά με το μεγάλο αριθμό που πρέπει ν' αντιπροσώπευε ο «Εθνικός» πληθυσμός της Παλαιστίνης. Αιτία για την έκρηξη του «Β΄ Ιουδαϊκού πολέμου», στάθηκε η απόφαση, όπως ήδη είπαμε, του Αδριανού, να ιδρύσει Ρωμαϊκή αποικία, την «Αιλία Καπιτωλία» (Aelia Capitolina) μέσα στην Ιερουσαλήμ!)

Σ' ένα άλλο σημείο τούτου του κεφάλαιου, καταλήξαμε ότι επί Αδριανού επισημοποιείται – στα πλαίσια του συμβιβασμού παλιάς αριστοκρατίας – Αυτοκράτορα – ή ανοχή της κεντρικής διοίκησης στην εξάπλωση των χριστιανών. Τα γεγονότα δικιολογούν επαρκώς το συμπέρασμά μας. Στα χρόνια του τοποθετείται η δράση ενός Σατουρνίνου, που δίδασκε στο γύρω της Παλαιστίνης χώρο. (Το Ρωμαϊκό του όνομα μαρτυρεί και την Εθνική ταξική του ταυτότητα). Η «διδασκαλία» του, καθαρά Γνωστικιστική, έλεγε πως υπάρχει ένας Θεός άγνωστος, που δημιούργησε όλα τα πνευματικά όντα τ' ουρανού. (Αγγέλους, Αρχαγγέλους, κ.λ.π.) Ο άγνωστος αυτός Θεός, επιφόρτισε με τη διακυβέρνηση του γήινου κόσμου, έναν άγγελο Β' Εθνικής κατηγορίας. Αυτός ήταν ο Γιαχβέ, ο Θεός των Ιουδαίων. Αποδείχτηκε όμως ανίκανος να σώσει τον κόσμο απ' την αμαρτία κι ο πραγματικός Θεός έστειλε στη γη το γιο του, το «Χριστό». Αποστολή του ν' αφαιρέσει την εξουσία απ' τον κατώτερο εβραϊκό θεό, που άλλωστε απέτυχε στο έργο που τούχε ανατεθεί. Ο «Χριστός» όμως, δεν έγινε ποτέ άνθρωπος. Απλά πήρε ανθρώπινη μορφή. (Βλ. Ιππόλ. VII. 28 και Ειρηναίο 1.124).

Την ίδια εποχή εμφανίζεται στην Αλεξάντρεια κάποιος χριστιανός με τ' όνομα Βασιλείδης. (Το «Εθνικό» του όνομα δείχνει πως δεν πρόκειται για Εβραίο. Λαμβάνοντας υπόψη το μίσος που χώριζε τους Έλληνες και τους Εβραίους της Αλεξάντρειας, είν' αδύνατο να

απευθυνόταν προς τους Εβραίους το κήρυγμά του). Ο Βασιλείδης δίδασκε μια παραλλαγή της Χριστιανικής θεωρίας, σαφώς πιο εκλεπτυσμένη από κείνες του Κήρυνθου και του Σατουρνίνου. Είναι εμφανής η επιρροή πούχει δεχτεί απ' τ' Ανατολικά φιλοσοφικά ρεύματα. Ας μη ξεχνάμε και το μεγάλο πολιτιστικό επίπεδο της Αλεξάντρειας. Η μόρφωση ενός Ελληνορωμαίου αριστοκράτη της Συρίας, ήταν σαφώς πιο υποβαθμισμένη από έναν αντίστοιχο της Αλεξάντρειας. Ολόκληρος ο κόσμος, κατά τον Βασιλείδη, ζούσε κάποτε κάτω απ' την εξουσία των αγγέλων. Κάποια στιγμή μοίρασαν μεταξύ τους τον κόσμο κι ο αρχάγγελος πήρε το κομμάτι που αναλογούσε στους Ιουδαίους. Αλλ' αυτός ο αρχάγγελος – πνεύμα επιθετικόν και ολίγον τι πονηρόν γαρ – θέλησε να υποτάξει όλους τους άλλους λαούς. Οι άγγελοι κι οι λαοί τους αντιστάθηκαν. Βλέποντας την αναταραχή που επικρατούσε στη γη, απ' τη σύγκρουση των αγγέλων, ο αληθινός θεός και υπέρτατος κυρίαρχος του κόσμου, λυπήθηκε τους ανθρώπους κι αποφάσισε να τους βοηθήσει. Απέστειλε στη γη το «Νου», που είναι ταυτόσημος μ' αυτόν, για να δείξει στους ανθρώπους το δρόμο της σωτηρίας. Ο «Νους» – «Χριστός» πήρε μορφή τυπικά ανθρώπινη. Σε καμιά περίπτωση όμως, δεν έγινε άνθρωπος. Συνεπώς δεν ήταν δυνατό να συλληφτεί και να σταυρωθεί. Αυτός που σταυρώθηκε στη θέση του ήταν κάποιος Σίμων Κυρηναίος. Ο «Νους» – «Χριστός» αναλήφτηκε στους ουρανούς όπου ενσωματώθηκε στον κυρίαρχο Θεό (Βλ. Ειρηναίο 1.24-25).

Στα χρόνια τ' Αδριανού, πρωτοεμφανίζεται κι ένας άλλος ονομαστός χριστιανός. Ο Ουαλεντίνος, που υποτίθεται πως έδρασε στην Αλεξάντρεια, στη Ρώμη και στην Κύπρο. Το «φιλοσοφικό» του σχήμα που δίδασκε, ήταν ακόμα πιο εκλεπτυσμένο και πιο πολύπλοκο απ' του Βασιλείδη. Για τον Ουαλεντίνο υπάρχει ένας προαιώνιος Θεός, που ονομάζεται Βυθός ή Προπάτορας. Ο Προπάτορας κι η γυναίκα του Σιγή ή Έννοια, έκαναν δυο παιδιά. Αυτά ονομάζονταν «Νους» κι «Αλήθεια». Αντιπροσώπευαν δε τους δυο πρώτους αιώνες. Ο «Νους» κι η «Αλήθεια» ζευγάρωσαν – εδώ έχουμε κάποια αιμομιξία – και γέννησαν το «Λόγο» και τη «Ζωή». Απ' το σμίξιμο των τελευταίων, γεννήθηκαν ο άνθρωπος κι η Εκκλησία. Γύρω απ' τον Προπάτορα, υπάρχει ένα πλήρωμα από τριάντα αιώνες, των οποίων η νεώτατη αρχή στο σύστημα ζευγαρώματός τους είν' η «Σοφία». Από κάποια ατυχία, η «Σοφία» δεν κατάφερε να γεννήσει, πράγμα που την έκανε να χτυπιέται και να ορύεται. Οι τριάντα Αιώνες, απευθύνθηκαν στον Προπάτορα και τον ικέτεψαν να βοηθήσει τη «Σοφία» να τεκνοποιήσει. Ο Προπάτορας πρόσταξε το γιο του «Νου» να ζευγα-

ρώσει μαζί της. Απ' αυτό το ζευγάρωμα γεννήθηκαν δυο νέοι αιώνες: Ο Χριστός και τ' Άγιο Πνεύμα. Συγκινημένοι οι αιώνες απ' την καλοσύνη του Πατέρα, τούδειξαν την ευγνωμοσύνη τους γεννώντας από κοινού ένα νέο Αιώνα, που τον ονόμασαν Ιησού Σωτήρα και του τον πρόσφεραν. Στο νέο Αιώνα πρόσφεραν ένα σωρό αγγέλους γι' ακολουθία. Αλλά η «Σοφία» στην προσπάθειά της να τεκνοποιήσει, είχε διαχύσει στο διάστημα μια άμορφη ουσία. Αυτή η ουσία μετασχηματίστηκε κάποια στιγμή σε κόρη κι ονομαζόταν «Αχαμώθ». Ήταν όμως έξω απ' το φως των αιώνων, μέσα στο σκοτάδι. Ο Χριστός τη λυπήθηκε και την ανέβασε στο πλήρωμα. Τότε η «Αχαμώθ» όρμησε προς το φως, αλλά οι Αιώνες – φύλακες της έφραξαν το δρόμο. Η «Αχαμώθ» έπεσε σε βαθιά μελαγχολία και ικέτευε οίχτο. Το πλήρωμα τη λυπήθηκε κι έστειλε τον Ιησού Λυτρωτή να τη βοηθήσει να γλιτώσει απ' τα πάθη της. Ο Ιησούς απάλλαξε πράγματι την «Αχαμώθ» απ' τα πάθη. Απ' τα τρία πρώτα πάθη της, έφτιαξε το κακό, πούταν η ύλη. Απ' το τελευταίο, δημιούργησε το καλό, πούταν η ψυχή.

Αυτή η πολύπλοκη κοσμογονία, συνεχίζεται για πολύ ακόμα. Τελική της κατάληξη ο ερχομός του Χριστού στη γη κι η προσπάθειά του να λυτρώσει το ανθρώπινο γένος. Τελικά ο Χριστός δε σταυρώθηκε. Αυτός που σταυρώθηκε ήταν ο κοινός άνθρωπος που μέσα του είχε χωθεί ο Χριστός. Σ' αυτή του την αποστολή ο Χριστός συνεργάστηκε και με τον Ιησού – Λυτρωτή. (Βλ. Ειρην. 1.ΙΙ, 1.3, 4.3, 1.2, 1.5, 1.6, 1.7 κλπ. Επιφ. 1.1., ιππόλ. 6.29 Τερτυλ. Adv. v. Valent. II, 12, 17, 22, 24, 25).

Για τον Ουαλεντίνο οι άνθρωποι χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες. Αυτές αποτελούνται απ' τους «Χοϊκούς», τους «Ψυχικούς» και τους «Πνευματικούς». Οι «Χοϊκοί», είν' οι αμαρτωλοί, που δεν πιστεύουν στον Θεό – Χριστό. Οι «Ψυχικοί», είναι οι πιστοί της εκκλησίας του Χριστού. Οι «Πνευματικοί» τέλος, είν' οι Γνωστικιστές. Δηλαδή οι λίγοι εκείνοι «μυημένοι», στα μυστήρια της γνώσης.

Η διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στα κηρύγματα των πρώτων χριστιανικών γραφτών και στη διδασκαλία των Κήρινθου, Σατουρνίνου, Βασιλείδη και Ουαλεντίνου, είναι χαώδης. Οι «Αποκαλύψεις» των «Παύλου», «Έσδρα», «Απόκρυφου Ιωάννη», όπως κι ο «Ποιμήν», η «Διδαχή» κι οι «Παυλιανικές» Επιστολές, είναι έργα που δημιουργήθηκαν στο πηχτό σκοτάδι του συνωμοτισμού. Συντάχτες τους, κάποιοι αντιδραστικοί, όσο κι αμόρφωτοι αριστοκράτες, που υποχρεώθηκαν να παραστήσουν και τους συγγραφείς. Απ' τον Τραϊανό κι έπειτα όμως, οι χριστιανοί εξασφαλίζουν την κρατική ανοχή. Έτσι βγαίνουν άφοβα πια στο φως της μέρας. Η χριστιανική «ιδεολογία»

ζυμώνεται, όπου εμφανίζεται, με τα τοπικά πολιτικοθρησκευτικά ρεύματα. Αποτέλεσμα, το σταδιακό ποιοτικό της ανέβασμα.

Εκείνο πάντως πούχει σημασία, είναι πως οι πρώτοι «ιστορικά» επώνυμοι λειτουργοί του Χριστιανισμού, είναι «Εθνικής» καταγωγής. Στα κηρύγματά τους ο Χριστός, προβάλλει πάντα σαν ένα μέρος του Θεού, δηλ. σαν ο ίδιος ο Θεός, σε τελική ανάλυση. Αλλά στα τέλη του 2ου αιώνα, το «εβραϊκό» σχήμα, που θέλει το «Χριστό» ταυτόσημο του Γιαχβέ, έχει ήδη αποχτήσει τέτοια δύναμη, που συναγωνίζεται το Γνωστικιστικό. Η ιδέα ότι ο «Χριστός» ήταν Εβραίος και σταυρώθηκε πράγματι, κερδίζει συνέχεια έδαφος. Για ν' αναλυθούν οι αιτίες και τα γεγονότα που οδηγησαν στην πλήρη εβραιοποίηση του Χριστιανισμού, θα πρέπει να γραφτεί έν' άλλο βιβλίο. Αμφιβάλλουμε αν θάμαστε εμείς που θα επιχειρήσουμε κάτι τέτοιο. Εμείς το καθήκον μας το κάναμε. Ξεγυμνωθήκαμε — ή τουλάχιστον προσπαθήσαμε να το καταφέρουμε — από κάθε αστική επαγωγή. Ύστερα σκύψαμε πάνω στο Χριστολογικό πρόβλημα. Ο στόχος μας ήταν ν' ανακαλύψουμε τους αληθινούς δημιουργούς του Θεού — «Χριστού». Πιστεύουμε ότι μια «λύση» του Χριστολογικού — που θα κατορθωθεί μόνο μ' απροκατάληπτη ψυχρή επιστημονική ματιά — θα προσφέρει... Εννοείται, πως όταν μιλάμε για «λύση», περιοριζόμαστε συνειδητά στο μικρό εκείνο κύκλο ανθρώπων, πούχουν νιώσει την αναγκαιότητα μιας «συλλογικής αυτοανάλυσης»... Γιατί ας μη κοροϊδευόμαστε. Λύση του Χριστολογικού δεν πρόκειται ποτέ να υπάρξει. Δεν είναι δυνατό να υπάρξει. Μαρασμός κι ολότελη χρεοκοπία του Χριστιανισμού — όπως και κάθε άλλης θρησκείας — θα υπάρξει. Ήδη οδεύει ταχύτατα προς τον τερματισμό της εκπληχτικής πράγματι ιστορικής του πορείας. Αλλά ομόφωνη γνώμη, για τα αίτια δημιουργίας του δε θα υπάρξει ποτέ. Νομίζουμε πως τα «γιατί» είναι τόσο ευνόητα, που θάταν μάταιος κόπος να τ' απαριθμήσουμε. Εν πάση περιπτώσει, εκείνο που εμείς θελήσαμε να κάνουμε ήταν ένα σχεδίασμα μιας διαφορετικής ματιάς. Ένα σχεδίασμα, που νομίζουμε πως θάναι μια καλή βάση εκκίνησης, για όσους θελήσουν ν' ακολουθήσουν τη συλλογιστική μας. Αυτοί, είναι σίγουρο πως θα φτάσουν σε πολύ πιο ακριβείς λύσεις από μας. Όσο αφορά την εβραιοποίηση του Χριστιανισμού, νομίζουμε ότι στο σημείο αυτού του κεφάλαιου που μιλάμε για τον Κήρινθο και τη Μικρή Ασία, δίνουμε μια θεμιτή εξήγηση για το πώς άρχισε. Σαν αντιπολίτευση στην καταχτήτρια Ρώμη, οι μη Ρωμαίοι χριστιανοί των επαρχιών, τονίζουν τα εβραϊκά στοιχεία του Χριστιανισμού, που άλλωστε υπήρχαν απ' την πρώτη στιγμή της δημιουργίας του. Ας μη ξεχνάμε,

πως ο «Χριστός» δημιουργείται, όταν ο Γιαχβέ καταντά απαγορευμένη λέξη. Αποτελεί το πάντρεμα του Γιαχβέ και του αντιπολιτευόμενου το Γιαχβέ, Ιησού του Ναυή. Συνεπώς τα εβραϊκά στοιχεία του «Χριστού», είναι και τα γενεσιουργά του στοιχεία ταυτόχρονα.

ΤΕΛΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Βιβλία και άρθρα στα οποία η μελέτη αναφέρεται.

ACTON, *«The new Cambridge Modern History»*, 1896.

ALEXANDER SOCRATES, *«Adoptions in ancient Rome»*, *περ.* *«Archaeological Studies»*, New York, 1939.

ALFARIC P. *Origines Sociales du Christianisme*, Paris, 1959.

AMBELAIN ROBERT, *«Ιησούς»*, *«Παύλος»*, *«Γολγοθάς»*, *«Jesus ou le mortel secret des templiers»*, Paris, 1970, Αθήνα, 1978.
«La vie secrète de St. Paul», Paris, 1972. «La notion Gnostique du demiurge dans les ecritures et les traditiones Judeochrétiennes, Adyar, Paris, 1959.

AMBERMAN H., *«The cuse»*, London, 1908, New York, 1940, 2η έκδ.

ARON ROBERT, *«Jesus of Nazareth: The hidden Tears»* Hamish Hamilton, London, 1962.

ATIYA AZIZ. S, *«A history of Eastern Christianity»*, London, 1968.

AVIGAD N. - YADIN, *Genesis Apoccryphon*, Oxford, 1962.

ALBRIGHT W.F., *«Archaeology and the religion of Israel»*. John Hopkins, Baltimore 1953.
«The archaeology of Palestine».

ALLEGRO J.M., *«Further Messianic References in Qumran Literature»* J.B.L. 75, 1956.
«The Dead Sea scrolls», 1956.

ALLISON EVE, *«Popular messianic movements in Judea»*, London, 1936.

ALFARIC PROSPERE, *«A l' école de la raison»*. *Etudes sur les origines chrétiennes*. Paris, 1957.

ABBE BOUCHE, *«Les textes secrets et leur éra»*, *στο περιοδικό: «Problématique Chrétienne», No 162/9-6-1929.*

ARNOLD E.V., *«Roman Stoicism»*, New York, 1954.

ACOSTA, J. de: *«History of the East and West Indies.»* London, 1604.

AISTLEITNER, J., *«Die mythologischen und kultischen Texte aus Ras Shamra»*, Budapest 1964.

ARBOIS DE JUBAINVILLE, M.H. d: *«Les Celtes.* Paris, 1904 Ndr Osnabruck, 1969.
«Le cycle mythologique irlandais.» Paris 1899 Ndr, Osnabruck, 1969.
«Les premiers habitants d' Europe». Paris 1877.

ARDEY, R., *«Adam kam aus Afrika»*. Wien, 1967.
ALFÖLDI A., *«Early Rome and the Latins*, Jerome Lectures 7» (ann Arbor, 1965).
ALTHEIM, F., *«A History of Roman Religion*, trans. H. Mattingly», (London, 1938).
ΑΥΡΗΛΙΟΣ ΜΑΡΚΟΣ, *«Περί Αρχών» III, II*
ΑΛΕΞΑΝΤΡΩΦ ΝΤΙΜΙΤΡΙ, *«Η εξέλιξη της Ρώμης και το στεγαστικό πρόβλημα»*, Νέα Υόρκη, 1932, (μετάφρ. από Ρωσικά).
ΑΠΠΙΑΝΟΣ, *«Εμφύλιοι Πόλεμοι της Ρώμης»*, II, III, 35.
ΑΘΗΝΑΓΟΡΑΣ (Απολογητής), *«Οι Χριστιανοί χρηστοί εισίν»*, XXII, 4.
ΑΡΕΙΟΠΑΓΙΤΗΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ, *«Περί Θείων Ονομάτων»*, Αθήνα, 1982.
BLACK, M., *«The Scrolls and the Christian origins»*, Thomas Nelson and sons, London, 1961.
«The dead sea scrolls and christian docrtrine», London, 1966.
«An Aramaic approach to the Gospels andacts», Oxford, 1946.
BRAUN H., *«Jesus of Nazareth und die essenische Qumran scrolls»*, Tubigen, 1957.
«Qumran und das Neve Testament», Tubigen 1966.
BURKITT, F.C., *«Early Eastern Christianity*, Cambridge, 1904.
«Gospels with the readings of the Sinai palimpest and the early Syriac partistic evidence, Cambridge, 1904.
BUCHTAL, H. - KURZ, O., *«A handlist of illuminated oriental christian manuscrips»*, London, 1942.
BRANDON, S.G.F., *«The fall of Jerusalem and the Christian church»* SP.C.K., London 1951.
«Jesus and the Zealots», Manchester University press, 1961.
«The trial of Jesus of Nazareth, B.T. Batsford Ltd., London, 1968.
BENGRLEE, SUFI MATIUR RAHMAN, *«The tomb of Jesus»*, Mustim Sunrise Press, Chicago, 1946.
BROWNLEE, WH., *«The meaning of Qumran scrolls for the Bible»*, London, 1964.
BOISSIER GASTON: *«La religion Romaine d' Augus aux Antonins»*, Hauchette.
BAUER BRUNO, (1809-1882). Καθηγητής Πανεπιστ. Βόννης, *«Kritic der evangelischen geschichten des Johannes»*.
«Kritik der evangelischen geschichte der Synoptiker», 1842.
«Christus und die Caesarem der Ursprung des Christentums aus dem Römischen Griechentum», 1877.
«Jesus and Caesars».
«Caesar and Christ».
«Bruno Bauer and initial christianity».
BRION MARCHEL, *«Evolution et decadence des peuples»*. 2η έκδ., Paris, 1975.
BERAN, *«History of Greet philosophy»*.

BAUFRE VIC., *«Christianisme en Rome»*.
BERNIER PHILIPPE, *«Messiah Romain»*, περιοδικό «Janus», No 12, Paris, 1933.
BLOCH CARCOPINO, *«La republique Romaine»*.
BARBUS H., *«Jesus marxiste»*, Paris, 1927.
BRIAN J., *«Hellenique - Romain civilization»*, Paris, 1912.
BRAUNHALTZ G.F.K. and MOUNTFORD J.F., *«The latin language»*.
BENSON B., *«Roman graves of first A.D. century»*.
BRION CHARLES - LOUIS, *«Moralité Chrétienne»*, Paris, 1909.
BARROW R.H., *«Slavery in the Roman Empire»*, New York, 1971.
BARNALY R., *«The creator of christianity»*, London, 1928.
BAUR F. Ιδρυτής της περίφημης Σχολής της Tubingen, της οποίας έκδοση είναι και το έργο του Baur: *«Die christliche gnosis oder die christliche religion - philosophie in inhrer geschichichten entwicklung»* edition Tubingen 1835.
BAZZACLOUGH G., *«History in a changing World»*, Oxford, 1957.
BELL and SKEAT, *«Fragments of unknown Gospel»*, London, 1935.
BOIMARD R.P., *«Jerusalem's Bible»*, 2η έκδ., Paris, 1973.
BOULANGER M., *«The Damocle sword of our civilization»*, London, 1948.
BALLESTEROS - GAIBROIS, M., *«Historia de la cultura universal»*, Barcelona, 1974.
BECK, M., *«A Babels Stromen,»* Munchen, 1959.
«Bildatlas der assyrisch-babylonischen Kultur», Gutersloh, 1961.
BERTRAND A., *«Le Gaulois»*, Paris, 1875.
«Archéologie celtique et gauloise», Paris, 1876.
BOSCH-CIMPERA, P., *«El problema Indo-Europeo»*, Mexico, 1960.
BREADSTED, J.H., *«Geschichte Agyptens»*, Zurich, 1936.
BRENTJES, B., *«Fels und Hohlenbilder Afrikas»*, Heidelberd, 1965.
BADIAN, E., *Alexander the Great and the Unity of Manking»*, Historia 7 (1958), pp. 425-444.
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ, *«Επιστολή ΚΗ' στην Εκκλησία Νεοκαισάρειας P.G. 32, 305A*.
ΒΑΡΜΑΖΗΣ Ν., *«Νέο Λεξικό της Δημοτικής Ελληνικής γλώσσας»*, Αθήνα, 1981, σελ. 442.
ΒΕΡΓΙΔΗΣ ΝΙΚΟΣ, *«Η διπλή δολοφονία του Στάλιν»*, Αθήνα, 1984.
VOLTIN, *«Οι εσχατολογικές ζυμώσεις στην Ανατολική Μεσόγειο»*, Μόσχα, 1951, Λονδίνο, 1952.
ΒΕΡΕΤΤΑΣ ΜΑΡΙΟΣ, *«Τα χειρόγραφα της Νεκρής Θάλασσας»*, Αθήνα, 1982.
ΒΑΡΝΑΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ, *«Οι Δικτάτορες»*, Αθήνα, 1958.
ΒΕΜΠΕΡ ΜΑΞ, *«Η Προτεσταντική Ηθική»*, Αθήνα, 1979.
CARY M., *«Roman History»*.

CARTER J.B., *«The religion of Numa»*, κεφ. Β'.

CAESAR, ψευδώνυμο με το οποίο γράφει ο Gramsci στο Περιοδικό «Ordine Nuovo», Οχτώβρης 1920.

CAPLAN R., *«The message of brief Gospels»*, London, 1949, 2nd edition.

CUMONT G., *«Les religions orientales dans le paganisme Romain»*, Paris, 1929.

CHARLES R.H., *«The apocryphal and false inscriptions in Old Testament»*, New York, 1952.

CARCOPINO, *«Sylla à la monarchie manquée»*.
«La republique Romaine».
«Points de vue sur l' imperialisme Romain».

CROISET M., *«Les democraties anciénnes»*.

CHRISTOFSEN M., *«The newest Archaeological discoveries and christianity»*, New York, 1934.

CIPPER P.I. *«Rome and initial christianity»*, Moscou, 1956.

CLARK J., *«Γενική Εισαγωγή» στη «The new Cambridge Modern History»*.

COUCHOUT PAUL - LOUIS, Γάλλος ιστορικός, αδελφικός φίλος του Anatol France. *«Le secret de Jesus» Περιοδικό «Mercure de France», 1/3/1923.*
«L' ainigme de Jesus».
«The mystery of Jesus».

COST STEPHAN, *«Morality in Roman Empire»*, New York, 1964.

CROWL G., *«The origin of christianity»*, Paris, 1949.

CADOUX C.J., *«The historic mission of Jesus»*, London, 1941.
«The life of Christ», Pelican, London, 1948.

COSTE-MESSELIERE, P. de la: *«Les trésors des Delphes*, Paris, 1950.

CRAMPTON, P., *«Stonehenge of the Kings*, London, 1958.

ΓΙΑΡΟΣΛΑΒΣΚΥ Ε., *«Πώς γεννιούνται, ζουν και πεθαίνουν οι θεοί κι οι θεές»*, Αθήνα, 1973.

ΓΙΟΥΒΕΝΑΛΗΣ, *«Σατουρνάλια»* XIV. 96-98.

DODD, C.H., *«The founder of Christianity»* S.C.M. Press, London, 1975.

DOCKER, M.A., *«If Jesus did not die on the Cross»*, Roland Scott, London, 1920.

DAVIDS, T.W. RHYS, *«Buddism, its history and literature* Paturm, New York, 1896.

DAUBE, D., *«The new Testament and Rabbinic Judaism»*, London, 1956.

DUPUIS CH. FR., (1742-1802), *«La naissance des adores ou la religion universaire»*, Τόμοι 3, 1798.
«Abrégé de l' origine de tous les cultes», 1799.

DUPONT A., *«Jesus:, le nouveam Dieu - Soleil»*, Paris, 1954.

DUBOIS L., *«Shape and therme of Mediterranean myths»*.

DREWS ARTHUR, *«Christ - Myth»*, 1911.
«Christ», Paris, 1918.

DOUGLAS J., *«Rome and Italian tribes»*, London, 1948.

DEUTCH M.E., *«University of California Publications in classical philology»*.

DILL S., *«Romain society fron. Nero to Marcus Aurelius».*

DONINI A., *«General bases of religion history»*, London, 1965.

DES NOETTES: *«L'attelage, le cheval de selle à travers les ages - Contribution à l' histoire de l' esclavage»*, Paris, 1931.

DAVIS A.P., *«The meaning of the Dead Sea scrolls»*, New York, 1956.

DEVIL L., *«La civilisation Romaine»*, Paris, 1965, London, 1968, 3η έκδ., τόμ. 1ος.

DONINI A., *«General bases of religion history»*, London, 1965.

DANIELOU (Ισουίτης), *«Dialogues avec Marxistes, Exentetialistes Protestantes Hebreux, Induistres»*, Paris, 1948.

DAVIDSON BASIL: *«Africa in History»*, London, 1966.

DANIEL, G.E., *«The Megalith Builders of Western Europe»*, London 1958.

DURANT, W., *«Die Gechicte der Zivilisation»*, Bern o.J.

De VOGEL, C.J., *«Greek Philosophy»*, a collection of texts with notes and explanations, vol. III: The Hellenistic-Roman Period (Leiden, 1959).

ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, *«Διαλεκτικά»*, Αθήνα, 1982.

ΔΗΜΟΥ ΝΙΚΟΣ, *«Ο Έλληνας Βούδας»*, Αθήνα, 1958.

EPSTEIN ISIDORE, *«The Jewish way of life»*, Gololston, 1947.
«The faith of Judaism», Soncino Press, 1954.

EDERSHEIM, B.S., *«Christ and the Gospels»*, New York, 1930.

EISLER, *«Ιησούς Βασιλεύς μη βασιλεύσας»*, Χαϊδελβέργη, 1929.

EM BIN GORION, *«Von ursprung der Istalitischen Religion»*, Berlin, 1926.

ESRBER FR., *«Roman Empire»*, Paris, 1919.

EMERSON, *«Apocalypse and the ancien world»*.

EARL, D., *«The Moral and Political Tradition of Rome»*, London and Southampton, 1967.

ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ, *«Έλεγχος και ανατροπή της Ψευδωνύμου Γνώσεως III.I.I»*.

ΕΝΓΚΕΛΣ ΦΡΕΙΔ., *«Ο Μπρούνο Μπάουερ κι ο αρχικός Χριστιανισμός»*, 1882.
«Το βιβλίο της Αποκάλυψης», 1883.
«Συμβολή στην Ιστορία τού πρώτου Χριστιανισμού», 1894.
«Σχετικά με τη θρησκεία».

ΕΠΙΦΑΝΙΟΣ, *«Contra Haereses Panarion» («Κατά των Αιρέσεων»)*.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, *«Εκκλησιαστική Ιστορία»*.

FULKS, *«Album of archaeological discoveries in Near East»*, London, 1916.

FRITZ K.V., *«Transactions of the American Philological association»*, 1942.

FARRINGTON, *«Η Επιστήμη στην αρχαία Ελλάδα»*.

FUREAU MICHELE, *«Les manuscrits de Noghamadi: Le chronique d' une décotetre, Paris, 1977.*

FOX ALBERT, *«Some thoughts about Roman History»*, New York, 1951.

FLUSSER D., *«The Dead Sea Seat and Pre-Pauling Christianity»* J.B.L. 74, 1955.

FOLLET, *«Γνωστικισμός και Γνωστικοί»*, Paris, 1939.

FELDMAN L.H., *«Studies in Judaica: Scholarship on Philo and Josephus, 1937-1962», New York, 1963.*

FRAZER J. Άγγλος εθνολόγος, *«The Golden Branch»*.

FREEDMAN ED., *«Slave's revolts in ancient world»*, New York, 1926, τόμ. 2.

FREYSER CH., «*The origin of christian literature*».
FARRAR, Dr J.N. «*The life of Christ*» Cassel, Peler and Galpin, London, 1874.
FRIEDELL, E., «*Kulturgeschicte Griechenlands*», Munchen 1949.
GOODMAN H., «*God in social conflicts*», London, 1963.
GELZER M., «*Pompeius*».
GLATZER N.N., «*Josephus, Jerusalem and Rome*», New York, 1960.
GASTER THEODORE, «*A Canaanite ritual drama*», journal of American - Oriental Society, τόμ. 66, σελ. 48-78.
GRESPI DINO, «*Hannibal*», New York, 1977.
COETHALS A., «*Mélanges d' histoire du christionisme*», Bruxelles, 1909, Paris, 1912.
GIBBON ED., «*The decline and the fall of the Roman Empire*».
«*Roman History*».
GOÜNDE, «*There radical philosophical currents in antiquity*», Berlin, 1961, London, 1962.
GWYNN A., «*Roman Education*».
GUIGUEBERT, «*Le Probleme de Jesus*», Paris, 1914.
GODDARD DWIGHT, «*Was Jesus influenced by Buddism*», Thetford, Vermont, 1927.
HELMBOLD ANDREW K., «*The Nag Hammadi gnostic texts and the Bible*», Baker book house, Michigan, 1967.
HARRIS RENDEL, «*Jesus and Osiris*», Cambridge, 1927.
«*The odes and psalms of Solomen*», University Press Cambridge, 1911.
«*The origin and doctrine of the trinity*» University Press, Manchester, 1919.
HAMPL F., «*Grundsätrliches zur frage der Methode des Geschichltswiscenschagt in: «Die Philosophie und die Wirsenchaften, Simon Moser zum 65 Cebnrstag.*
HARNACK ADOLF, «*Sechs Varlesungen von Studierenden aller fakulten im Wintersemester 1899-1900 an der Univesität Berlin 3te Aulf*, Λειψία, 1900.
«*Etudes sur l' esprit de Christianisme*, 3η έκδ. Berlin, 1918.
HARRYMAN E., «*Paul: The creator of christianity*», London, 1928.
«*History of christian communities in the first five centuries*».
HENDERSON, «*Civil war and Rebelion in the Roman Empire*».
HEYNTAL K., «*The religion of Paul*».
HOLLEAUX M., «*The speach of Nero at Corinthus*».
HOLMES RICE T., «*The Roman Republic*».
HEITLAND, «*Agricola*», σελ. 149.
HARDY E.G., *The Cathilinacion conspiracy*».
«*Some problems of Roman History*»
«*In legam agrariam*» (Ανάλυση των λόγων του Κικέρωνα).
HARTMAN E., «*Etude sur les manuscrits de la Mer Morte*».

HENTERMAN A., *«Origin and evolution of culture and religion in Selefkides state»*. μετάφραση απ' τα Γερμανικά (New York, 1923).
HILL D.A., *«Christianity in Roman Empire»*, London, 1937.
HIRSCHFELD, *«Die Kaiserlichen Verwaltungsbeamten, passim»*.
HADLEY, *«Pilate's arrival in Judaea»*, journ of theol. stud. XXXV, σελ. 57, London, 1934.
HUPPERD H., *«Commentar uber den Pentatench»*.
IRIBADZAKOV N., *«Klio pread sjda na burzoaznata filosofija»*.
ΙΓΝΑΤΙΟΣ, *«Επιστολή προς Φιλαδελφείς»* VIII.
ΑΓΙΟΣ ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ, *«Σχόλια για την επιστολή προς Φιλιππησίους»*.
ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ, *«De viris illustribus»*.
ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ, *«Α΄ Απολογία 66»*, *«Διάλογοι με τον Ιουδαίο Τρύφωνα 100.4»*.
«Απολογία Α 31».
HAWKES, C.F., *«The Prehestoric Foundations of Europe*, London, 1940.
HAWKINS, G.S., *«Stonehenge Decoded»*, New York, 1965.
HEYWOOD, I.C., *«Documenta selecta a tabulario secreto Vaticano*, Roma, 1893.
HOENN, K., *«Sumerische und akkadische Hymnen und Gebete»*, Zürich 1953.
HOYLE, P., *«Delphi und sein Orakel. Wessen und Bedeutung»*, Wiesbaden 1968.
HAARHOFF, T.J., *«The Stranger at the Gate:* aspects of exclusiveness and co-operation in ancient Greece and Rome, with some reference to modern times (Oxford, 1948).
HOFFMANN, W., *«Rom und die griechische Welt im 4 Jahrhundert»*, *Philologus Suppl.* 27, Heft 1 (1934).
HOLLEAUX, M., *«Rome, la Grèce et les monarchies Hellénistiques au IIe siècle avant J. -C.* (273-205), Bibliothèque des Ecoles Francaises d' Athènes et de Rome 124 (Paris, 1921).
JACKSON EVELYN, *«Six centuries of christian philology»*, New York, 1916.
JEAN - PAUL SARTRE, *«Situationen Essays»*, Rovolht Werlag, Hamburg, 1956.
JENSEN P., Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Marbourg, *«Das Grilgamesch - Epos in de weltiteratur»*, Strasburg, 1906.
JOHANSEN P., *«Moral Mortgage of Gospels»*, London, 1933.
JOSTANOL P., *«Christ and Christianity»*, New York, 1928.
JUSTER J., *«Les Juifs dans l'empire Romain»*, Raris, 1914.
JONES, A.H.M., *«The Herods of Judaea»*, Clarendon Press, Oxford, 1938.
JACK, J.V., *«The historic Christ»*, London, 1933.
KONTCHALOVSKI D. *«Revue Historique»*
KALTHAFF ALBERT, (πάστορας της Βρέμης) Δ ντής του Kircheministerium
«Das Christus Problem», 1902.
«Social origin of Christianity»
«Die entschehung des christentums, newe leiträge zum Christus problem», Leipjing, 1904.
KAUTSKY KARL, *«The origin of Christianity»*
«The fondations of Christianity» E.T., London, 1925
«Des Ursprung des Christentums», 12η έκδ. Berlin, 1923.

KELER H., *«Christianity in the first four centuries».*
KELLER W., *«Diaspora»*, London, 1971.
KRAUS S., *«The political part of monotheism in the ancient world*, New York, 1943.
«The myth of Jesus», London, 1946, 2nd edition.
KESSERLING I. - RANTKE A. *«L' histoire Romaine dedans les inscriptions, depuis 6 siècles»*, Paris, 1914.
KENYON F.G. *«The Chester Beauttly Biblical Papyri»*, London, 1933-1934.
KESCHERMAN B. *«The financial bases of Roman Empire».*
KRANAYER - VEITH *«Antike Schalachtfelder».*
KAISER, FABER A., *«Jesus died in Kasmir»*, Gordon Gremenosi Ltd, London, 1977
KIRCHNER, H., *Die Menhire in Mitteleuropa und der menhirgedanke*. Wiesbaden, 1955
ΚΑΣΣΙΟΣ ΔΙΩΝ: *«Ρωμαϊκά»* XXXII, 5.
ΚΙΚΕΡΩΝ: *«Proflacco»* 28.
ΚΟΡΔΑΤΟΣ ΓΙΑΝΝΗΣ: *«Ακμή και Παρακμή του Βυζαντίου»*, Αθήνα, 1974.
ΚΟΡΔΑΤΟΣ ΓΙΑΝΝΗΣ: *«Ιησούς Χριστός και Χριστιανισμός»*
«Αρχαίες θρησκείες και Χριστιανισμός»
ΚΟΥΪΝΤΙΛΙΑΝΟΣ: *«Declamations»* 2, 16.
ΚΡΑΣΑ Ε. *«Το μυστικό της Αποκάλυψης»*
«Shape and theme of Mediterranean myths»
ΚΟΚΚΙΝΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ: *«Το Αίνιγμα του Ιησού της Γαλιλαίας»*, Αθήνα, 1982.
ΚΛΑΖΕΝΑΜΠ *«Οι πέντε μεγάλες θρησκείες»*, Αθήνα, 1974.
ΚΑΜΠΑΝΕΛΛΑ: *«Η Πολιτεία του Ήλιου», Αθήνα, 1966.*
LASSKY S. *«Holy ituals in East»*, New York, 1971.
LAQUENR R., *«Der Judische historiker Flavious Josephus»*, Giessen, 1920, rep. 1970.
LEVINSISTON I. *«History of religions in Palestine»*, κεφ. 2.
LENZMAN: *«L' origine du Christianisme»*, ed. en langues étrangères, Moscou 1961.
«Οι ρίζες του Χριστιανισμού».
E. LEAKY: *«Christian sources».*
LESIER J.: *«Histoire de la litterature Romaine»*, Paris, 1909.
LOMBARDINI: *«Greece under Roman occupation».*
LIPSIUS: *«Acta Apostolum apocrypha».*
LENEGRE VIC: *«Ancient tragity: Legent and reality»*, Paris, 1924, London, 1925.
LENEGRE CHARLES: *«Jesus»*
LOISY ABBE: *«Jesus et la Trandition Evangelique*, Paris, 1910.
«Les mystères paiens et le mystère chrétien», Paris, 1930.
LEON H. J.: *«The Jews of Ancient Rome»*, Philadelphia, 1960.
LOCHTIN: *«The mystery of Apocalypse».*
LODS A. *«Israel from it's leginings to the middle of the 18h century*, London, 1932.
LORENTZ E. G.W. PRESTON: *«Laws in Flavius Vespasianus era»*, New York, 1931.

LEVI M.A.: *«Ottaviano Capoparta»*.
LAMBERT: *«Παραδοσιακή Ιστορία της Δωδεκαδέλτου»*, Σύμμεικτα Appleton 1906 - Huvelin, *«Stips, stipulation»*, Melanges Fada 1906 - Lex Atinia, XVII, 7: «Quod subruptum erit ezus re aeterna autoritas esto», Ουλλιανός III.
LAKE, ICIRSOPP *«The historical evidence for the ressurection of Jesus Christ»* London, 1907.
LEWIS, SPENCER H., *«Mustical life of Jesus»* Supreme Crand Lodge of Amorc San Jose, California, 1929.
LANGE, K., *Pyramiden, Sphinxe, Pharaonen*. München 1952.
ΛΕΝΙΝ Β.Ι. *«Έργα»*.
ΛΟΥΚΙΑΝΟΣ: *«Περί Περεγρίνου τελευτής»* 2-14.
MC CASLAND, S.V. *«The resurrection of Jesus. Nelson*, London, 1932.
MOSS, C. *«Catalogue of Syriac brinted books and rebted literature in the British Museum»*, London, 1962.
MATOWS FER. *«Julio - Claudius dynasty»*, London, 1930.
MAY H. *«Jesus and historical reality»*, London, 1922, κεφ. XV.
MEYER ED.: *«Ceasar's Monarchie»*.
MISULIN A.B. *«Ancient History»*.
MARSH F. B. *«The founding of the Roman Empire»*.
MANAT CH. L. *«The new Cambridge History»*, 2nd ed. 1968, Vol. XII.
MAYER V.: *«Juish christianity»*, New York, 1942, Vol. I
«Three essays about the origin of christianity», 3η έκδ. New York, 1974.
MERMETAINE: *«Histoire de la ville de Vienne»*, Paris, 1931, 1η έκδ., 1828.
MERCEA ELIADE: *«Traité d' histoire des religions»*, Paris, 1965.
MAUROIS F. *«Etudes sur l' histoire Romaine»*, Paris, 1936.
MESSORI VITTORIO (Οπαδός του «Ιστορικού Συμβιβασμού». *«Ipotesi su Gesù»*, Torino, 1976.
MATHIAS B. *«Römische Alimen Tarinsitutionen und Agrarvitschaft gahrbuch fur nationalokonomie und statistik»*.
MORRIS: *«The real Christ», London, 1930.*
MURRAY G. «Stoicistic philosophy».
«History of ancient Greek - Roman Philosophy».
MOTSON A. *«Apostle Paul and the end of the ancient World»*.
MEILLET A. *«Histoire de la langue latine»*.
MOUTIES - ROUSSE E. *«Questions about the real existence of the person called Jesus Christ»*. Αγγλική έκδοση, 1935.
MONMARCHEE, G.: *Bretagne*. Paris, 1950.
MARSH, F. B., *History of the Roman World from* 146 *to* 30 *B.C.*, London, 1963.
ΜΑΣΚΙΝ Μ.Α. *«Η εσχατολογία κι ο Μεσσιανισμός», στην τελευταία περίοδο της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας*, Μόσχα, 1946, Νέα Υόρκη, 1950.
ΜΙΧΑΗΛΟΒΙΤΣ Β.Η. *«Οι εξεγέρσεις των δούλων της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας»*
ΜΠΡΑΙΝΤΧΟΛΕΤ ΕΡΙΚ: *Οι διωγμοί των πρώτων χριστιανών»*, 2η έκδ., Λονδίνο, 1929, Αθήνα 1946.

ΜΙΚΑΪΤΣ ΑΝΝΑ: *«La mort de la Republique Romaine»*, Paris, 1933.
ΜΑΡΞ - ΕΝΓΚΕΛΣ: *«Η Γερμανική ιδεολογία» - Α΄ τόμος.*
«Σχετικά με τη θρησκεία».
ΜΑΡΞ ΚΑΡΟΛΟΣ: *«Έργα».*
ΜΑΡΑΣ ΘΩΜΑΣ: *«Οι Αντιφάσεις της Καινής Διαθήκης»*, Αθήνα, 1981.
ΜΑΝΤΕΛ ΓΚΑΜΠΡΙΕΛ, ΑΪΖΕΛΕ ΠΕΤΡΑ: *«Σολομών»*, Αθήνα, 1980.
ΜΑΚΡΗΣ ΠΕΤΡΟΣ: *«Μαρξισμός και Ορθοδοξία»*, Αθήνα, 1983.
ΜΑΡΚΟΥΖΕ: *«Έρως και Πολιτισμός»*, Αθήνα, 1974.
ΜΑΝΙΑΣ ΘΕΟΦΑΝΗΣ: *«Τα Άγνωστα Μεγαλουργήματα των Αρχαίων Ελλήνων»*, Αθήνα, 1976.
ΝΙΚΟΛΑΓΙΕΦ-ΚΟΥΖΝΕΤΣΟΦΝΑ ΟΛΓΑ: *«Η παρακμή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας»*, Παρίσι, 1928.
NAMIA MARIE THERESE: *«The secret Gospels and their logik»*, New York, 1963.
NIEL RAMAN: *«Le royaume du soleil»*, Paris, 1961.
NEALS I.B. *«The manuscripts of Qumran. The real truth»*, New York, 1977.
NOWACK: *«Handkommentar zum Alte Testament»*, Berlin, 1890.
NEUMANN C. J. *«Scriptorum Graecorum qui christianum Impugnaverunt Religionem quae Supersunt»*, Fasc. III, Leipzing, 1880.
NORDMAN, C.A.: *The Megalithic Culture of Northern Europe.* Helsinki 1935.
ΝΤΑΙΝΙΚΕΝ ΕΡΙΧ ΦΟΝ: *«Ταξίδι στο Κηριμπάτι»*, Αθήνα, 1978.
ΝΕΧΡΟΥ ΠΑΝΤΙΤ: *«Ιστορία της Ανθρωπότητος»*, Αθήνα, 1963.
PIN B. *«Jerusalem contre Rome»*, Paris, 1938.
PICHON I.C.: *«Le saint Neron»*, Paris, 1972.
PALMER A. *«Roman History»*, New York, 1964.
PEARSON THOMAS: *«Evolution and deline of slavery»*, London, 1927, 2η έκδ.
PALMER P.B. *«Treatise about Roman History»*, New York, 1930.
POUCHETTI L. *«The new testament and it's criticism».*
PELHAM *«Essays».*
PAVLOVITCH N. *«Brief universal history of religions».*
PARIBENI R. *«Optimus Princeps».*
PEREZ S., *«Jesus the Messiah»*
«Shape and theme of Mediterranean myths»
PEARS P.J. *«Evolution of christian philosophy»*, New York, 1944.
POPPER K. *«On the theory of the Objective*, Wien, 1968.
PRESTON G. – LORENZ E. *«Laws in Flavious Vespasianus era»*, New York, 1931.
PEARS H. *«Parallel comparative history of religions».*
PARKE, H.W.: *The Delphic Oracle.* Oxford 1939.
PARROT, A.: *«Summer»*, Munchen, 1960.
«Assur», Munchen, 1961.
PIGGOT, ST. *«The Dawn of Civilization»*, London, 1961.
PFLEIDERER: *«Initial Christianity, writings and instructions»*, 3η έκδ.
PFLEIDERER: *«Initial Christianity, writings and instructions»*, 3η έκδ.

PICHON J.C.: *«Le saint Neron»*.
ΠΑΥΛΟΣ ΟΡΟΣΙΟΣ: *«Historiae Adversum Paganos»*, Κλαύδιος Καίσαρ.
ΠΟΣΕΙΔΩΝΙΟΣ: *«Αθήναιος» VI, 263.*
ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ: «Συμπόσιο».
«Τιβέριος και Γάϊος Γράκχος».
«Βίοι Παράλληλοι».
«Μάριος», XXXV, XI.
«Αντώνιος» LXVI-LXVII, Δίων «Ρωμαϊκή Ιστορία», LIX, 31-35.
ΠΕΤΡΩΝΙΟΣ: «Σατυρικό VI 192 κ.ά.
ΠΕΤΡΩΦ Η. *«Η επίδραση των ανατολικών θρησκειών, στο Χριστιανισμό».*
ΠΛΙΝΙΟΣ: «Επιστολές».
ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΣ ΝΙΚΟΣ: *«Ρωμαίοι και Ελληνισμός. Μια διαλεκτική σχέση»*, Αθήνα, 1984.
RAINLY EDOUARD *«The mystery of secret Gospels»*, New York, 1912.
RUSS H. *«Popular revolts in ancient Rome»*, London, 1930, κεφ. 2.
RANOVITSCH A. *«Les provinces orientales de l' Empire Romaine»*, Paris, 1968.
«Ελληνιστική εποχή», Αθήνα, 1979.
RECLUS H.: *«L' homme et la terre»*.
REIMARUS: *«Christianismus»* Σχόλια - Εισαγωγή - Μετάφραση: J. Nicolson, New York, 1919.
REINACH S. *«Revue d' étude Juives»*, 1924.
ΡΟΖΕΝΤΑΛ-ΓΙΟΥΝΤΙΝ *«Φιλοσοφικό Λεξικό»*:Στωικισμός. Αθήνα 1974.
REINHART DR. *«Christian Archaelogy»*, London, 1910.
RUSHPORTH G. *«Latin Historical Inscriptions»*.
ROBINSON H.E. *«Roman History»*, New York, 1917 και έκδ. 3η, 1973.
ROBINSON - OESTERLEY: *«History of Israel»*, τομ. 3, σελ. 323.
RICHARSON TH. *«The founding of Roman monuments»*.
RICE HOLMES T. *«The Roman Republic»*.
RENAN: *«Vie de Jesus»*, Γαλλία, 1863, Αθήνα 1938.
«Ο Βίος του Ιησού», Αθήνα, 1961.
«Le contre Jesus», Paris, 1928, 5η έκδ.
RICCIOTI: (Επίσκοπος) *«The saint Apostle Paul»*,3η έκδ., Παρισ, 1974.
ROBERTSON JHON M. *«Christianity and Mythology»*, London, 1900.
«A short History of Cristianity, London, 1902.
«Pagan Christ Studies in Comperative Hierology», London, 1903.
«The historical Jesus», London, 1916. Ed. Watts and Co.
«The Jesus Problems», London 1917 ή 1911.
ROBINSON FORBES: *«Coptic Apocryphal Gospels, Textes and Studies»*, Cambridge, 1896.
ROBINSON A.: *«The origin of Christianity»*, London, 1957.
ROPS D. *«Jesus et son temps»*.
ROSEMBERG H.: *«St. Paul's life»*, New York, 1952.

RUFINUS *«Princibatibus»*, Revue Fr. Combie, MA στο X τόμο της σειράς Antencenu Cristian Library, Origen T.T. Clarck, Edinburgh, 1862-1872.

RUN FR. *«Holly Bille and criticism».*

ROSTOVTZEFF: *«Η Κοινωνική και οικονομική Ιστορία της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας».*
«Ρωμαϊκή Ιστορία».
«A History of the Ancien World» Vol II: Rome: Oxford University Press, 1960.

RUSSEL B.: *«History of philosophy in the west World».*

RAMSAN SIR WILLIAM: *«Was Christ born in Bethlehem»*, Hodder and Stoughton, London, 1905.

ROTH, C: *«The historical background of the Dead Sea scrolls»*, Blakwell Oxford, 1958.

RICE, T.T.: *«Die Skythen»*, Köln, 1957.

RÖDER, J.: *«Pfahl und Menhir. Studien zur westeuropäischen Altertumskunde».* Neuwied 1922.

ROUX, G.: *«Delphi, Orakel und Kultstatten»*, München, 1971.

ROSTOVTZEFF, M. *«The Social and Economic History of the Roman Empire*, 2 vols, 2nd ed. (Oxford, 1957).

ΡΑΪΧ ΒΙΛΧΕΛΜ: *«Η Δολοφονία του Χριστού»*, Αθήνα, 1977.

SARTRE, JEAN-PAUL, *«Situationen. Essays»*, Rowolt Werlag, Hamburg, 1956.

SCHUR W., Περιοδικό *«Klio».*

ΣΑΛΕΣΑ CARLOS: *«Spartacos»*, Paris, 1929.

SOUILHE JOSEPH: *«Traité»* Ed. Les belles Lettres.

SALVIOLI: *«Capitalisme in ancient society».*

SCHÜRER: *«Geschichtes de jüdischen volkes in jeitalter Jesu Christ»*, 1901.

SALZ L. *«Philosophy in ancien Rome»*, London, 1923.

SELLIN: *«Mose und seine Bedentung fur die Israelistischen-Judische Religions geschichte»*, Leipzig, 1922.

STRAUS D. F. 1805-1874: *«Leben Jesu»*, Πρώτη έκδοση 1835, Β΄ έκδοση, επαυξημένη, 1838.
«Η ζωή του Ιησού», Αθήνα, 1979.

SCHMITH W.B.: *«Der Vorchristliche, nebst weiteren zur Einstehungsgeschichte»*, Giessen, 1906.
«Der vorchristliche Jesu nebst weiteren Vorstudien zur Entstehungsgeschichte des Urchristentums»
«Ecce Deus»

SHERWIN-WHITE: *«Papers of the British school at Rome»*

SERAM M., *«Juifs sous l'occupation Romaine»*, Περιοδικό «Etudes bibliques» No 43-49, Paris, Μάϊος-Ν/βριος 1928.

STUMACHER FR. *«La revolution de Jesus»*, Paris, 1937, σελ. 312-325.

STRAGE R.: *«The ruind Temple».* σελ. 161-169.

STEAVENSON A.: *«The four Christian Gospels»*, New York, 1941.

SCHOLER, DAVID M. *«Nag Hammadi bibliography* 1948-1969, E.J. Brill, Lei-

den, 1971.
SHAMS, J.D. *«Where did Jesus die»*, Baker and Witt, London, 1945.
SCHOUFIELD, HUGH J *«Secrets of the dead ser Scrolls»* Valentine Mitchell, London 1956.
SCHMOKEL, H. Ur, *«Assur und Babylon»*, Stuttgart 1958.
«Das Gilgamesch-Epos», Stuttgart 1974.
SCULLARD, H.H., «Scipio Aemilianus and Roman Politics», *J.R.S.* 50 1960.
«A History of the Roman World from 753 to 146 B.C.», 3rd ed., London, 1961.
«From the Gracchi to Nero: a history of Rome from 133 B.C. to A.D. 68», 3rd ed. (London, 1970).
«Roman Politics 220-150 B.C.», 2nd ed. Oxford, 1973.
SAUNDERS, C., *«The Nature of Rome's Early Appraisal of Greek Culture»*, C. Ph. 39 (1944), 4, pp. 209-217.
SHERWIN-WHITE, A.N., *«Racial Prejudice in Imperial Rome»* (Cambridge, 1967).
SPAETH, J.W., *«A. Study of the Causes of Rome's Wars From 343 to 265 B.C.»*, (Diss., Princeton, 1926).
ΣΑΛΟΦ Β.Ι. *«Η Σύγχρονη Δυτικογερμανική και Αστική Ιστοριογραφία»*, Α΄ έκδ., Μόσχα, 1968.
ΣΟΥΕΤΩΝΙΟΣ: *«The twelve Ceasars»*, Domitianus XIII, Oxford, 1971.
«Οι δώδεκα Καίσαρες», Νέρων 57.
«Κλαύδιος»
«Νέρων» 10.
ΣΕΝΕΚΑΣ *«Syperstitionae»* III, 474.
«Περί ευτυχισμένης ζωής» 47.
«De beneficiis» IV, 19.
SIRE E. *«Οι Μεγάλοι Μύστες»*, Αθήνα, 1969. Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ: *«Ιστορία του Μεσαίωνα»*, Αθήνα, 1982.
SCHURE ED.: *«Η Γένεση της Τραγωδίας και τα Ελευσίνια Μυστήρια»*, Αθήνα, 1965.
TSING, I. *«A record of the Buddhist religion bractised in Judia and the Malta Archipelago»*, Clavendon Press, Oxford, 1896.
THOMSON H. *«The men of Qumran and Judaea in the first after Deus Century».*
«An approach to ancien philosophies», London, 1930, 2η έκδ.
TARN: *«Hellenistik civilization»*, σελ. 287.
TOUTAIN: *«Les cultes paiens dans l' empire Romain».*
TORNOUD G.P. *«The Apostle of the nations».*
THOM, A.: *«Megalithic sites in Britain»*, Oxford, 1967.
TARN, W.W., *«Alexander the Great and the Unity of Mankind»*, P.B.A. 19 (1933), pp. 123-166.
«Alexander the Great», vol. II: sources and studies (Cambridge, 1948).
THOMAS, C.G., *«Alexander the Great and the Unity of Mankind»*, C.J. 63 (1968).

pp. 258-260.
ΤΙΒΕΡΙΟΣ Cicero: «*De Republica*».
ΤΑΚΙΤΟΣ «*Χρονικά*», βιβλίο XV, 38-44.
«*Ιστορίες*» *V.5*
«*Χρονικό*» XIII, 33.
ΤΕΡΤΥΛΛΙΑΝΟΣ «*Κατά Μαρκίωνος*» IV. 5
TRAUSS LEVIS: «*Άγρια Σκέψη*», Αθήνα, 1980.
UNNIK, W.C. VAN, «*New in discovered gnostic writings*», S.C.H. Press London, 1960.
«*The Gospel of truth and the new Testament*» (Sec. F.L. Cross The Jung Codex).
URUX ROLAND DE: «*Archeology and the Dead Sea Scrolls*» Oxford University Press, Oxford, 1961.
ΦΛΑΒΙΟΣ ΙΩΣΗΦ, «*Ιουδαϊκή Αρχαιολογία*». Τόμος 18. Για τον Αρχιερέα Άννα, κατά τον Φλ. Ιωσήφ.
ΦΛΑΒΙΟΣ ΙΩΣΗΦ, «*Κατ' Αππίωνος*». «*Ιουδαϊκή Αρχαιολογία*» XVIII 65,79
«*Πόλεμοι της Ιουδαίας*», *II, 20,2.*
ΦΟΥΕΜΠΑΧ Λ., «*Η ουσία του Χριστιανισμού*», *Αθήνα, 1969.* «*Bruno Bauer and initial christianity*».
ΦΙΛΟΣΤΡΑΤΟΣ: «*Τα εις τον Τυανέα Απολλώνιον*».
ΧΙΤΛΕΡ ΑΔΟΛΦΟΣ, «*Mein Kampf*», Paris, 1937.
ΧΟΡΚΧΑΪΜΕΡ, «*Υλισμός και μεταφυσική*», σελ. 29, Αθήνα, 1983.
VIVEAU M., «*Afrique et Islam*», Paris, 1924.
H. DE LA VILLE DE MIRMOT, Στο Περιοδικό «*Revue des études anciennes*», 1913.
VATAREN RENE, «*Remuement de Population libre dans la péninsule Italiénne*», κεφ. 4,
«*Droit de vivre et la vote*», Paris, 1953, 2η έκδ.
VALDEZ M., «*Slavery in ancient Rome*».
VALENTINE A., «*Treatise on the secret Gospels*».
VILLES H., «*Christian origins*», London, 1948, σελ. 176.
VEAUNON - ZALUTSKY CATHERINE, «*Histoire finance de l' Afrique ancienne*», Paris, 1971. (Μετάφραση από το Γερμανικό πρωτότυπο), κεφ. 4-10.
VEITH - KRANAGER, «*Antike Schalachtfelder*».
VIPPER P.I., Σοβιετικός Ακαδημαϊκός: «*Η Ρώμη κι ο πρώτος Χριστιανισμός*».
«*La naissance de la philologie chrétienne*», Α' έκδ. Μόσχα 1955, Β' έκδοση, Paris, 1957.
«*Rome and the origin Christianity*», London, 1953.
VOLTAIRE FR., Voir «*Paul*» au «*dictionnaire philosophique*».
VRIES, JEAN DE: «*Keltische Religion*», Stuttgart 1961.
«*Forschungsgeschichte der Mythologie*», Freiburg, 1961.
WILLIAMS SIR MONIER, Buddism, Macmillan, New York, 1889.
WELLS, G.A., «*The Jesus of the early christian*». Pemberton Co Ltd., London,

1971.
«Did Jesus exist», Elek Books Ltd., London, 1975.
WHITE EVELYN H.G., *«The sanings of Jesus from Oxyrhynchus»*, Cambridge, 1920.
WILSON ROBERT McLACHLAN: *«The gnostic problem»* A.B. Maubray and Co Ltd., London, 1958.
«Studies in the Gospel of Thomas», Maybran and Co, London, 1960.
«The Gospel of Philip».
WEISSE A., *«The origin of christian religion»*, 3η έκδοση, New York, 1940.
«Critique des Evangiles».
WELLHAUSEN, *«Geschichte Israels»*, Μελέτη, 1878. Μετέπειτα εκδόσεις με τίτλο: *«Prolegomena zur geschichte Israels»*.
WAVY F.H., *«Roman History»*, Vol. I, New York, 1952, σελ. 412.
WIGHT - DUFF, *«A literary history of Rome from the origins to the close of the Golden age»*.
WALTER G., *«Foreign adorations in democratic Rome»*, New York, 1938.
WAVE R., *«Five secret textes»*, London, 1929.
WILKINSON J.D., *«The truth about lumran's Papyrs»*.
WILSON E., *«The scrols from the Dead Sea»*, New York, 1955.
WOLF L., *«The new religions classifications in Roman Empire»*, Paris, 1954.
WROTH R., *«The Teacher of Justice»*.
WHITE LYWN, *«Technology and invention in the Middle Ages»*, New York, 1940.
WHITE, *«Papers of the British school at Rome»*.
WEIGAL AR., *«Nero»*.
ΩΡΙΓΕΝΗΣ: *«Υπόμνημα εις Ματθαίον»*, Patr. Gr. Migne XIII, 1923, 671.
«Contra Celsum».
ZALOUTSKY, *«The luminus dynasty»*, New York, 1955.
WENDT, H., *«Es begann in Babel»*. Rastatt 1958.